Epistolari

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Abreviatures i sigles

AAM = Arxiu Abadia de Montserrat
AB = Ateneu Barcelonès
AHCB = Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona
AHG = Arxiu Històric de Girona
AJVX = Arxiu privat de Joan Vallès i Xirau
AMar = Arxiu Maragall
AMTM = Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià
ANC = Arxiu Nacional de Catalunya
ARAIS = Arxiu privat de Ramon Aramon i Serra
BC = Biblioteca de Catalunya
Ⓒ = capçalera de la carta
CEHI = Centre d'Estudis Històrics Internacionals
Ⓓ = descripció de la carta
DCVB = M. Antoni M. Alcover i Francesc de B. Moll: *Diccionari català-valencià-balear*
DGLC = Pompeu Fabra: *Diccionari general de la llengua catalana*
ed. = editor/s
ex. = exemple
Ⓕ = capçalera final de la carta
Ⓘ = informacions complementàries a la carta
IEC = Institut d'Estudis Catalans
mc. = mecanoscrita
ms. = manuscrita
n. = nota
núm. = número
OC = *Obres completes* de Pompeu Fabra
ORL = Obres de Ramon Llull. Edició original
p. ex. = per exemple
PAM = Publicacions de l'Abadia de Montserrat
pàg. = pàgina (o pàgines)
pseud. = pseudònim
Ⓡ = reproducció o reproduccions de la carta
respec. = respectivament
s. d. = sense data
trad. = traducció
UB = Universitat de Barcelona
Ⓥ = variants de la carta
v. = vers
vg. = vegeu
vol. = volum
vv. = versos

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

1
De Maurice Mæterlinck

[Entre finals de 1892 i principis de 1893]

Monsieur,

C'est de bien grand coeur et en vous remerciant de l'honneur que vous voulez bien me faire que je vous autorise à traduire L'Intruse pour L'AVENÇ.[1]

Je joins à cette autorisation tous mes voeux pour l'issue de la lutte que vous avez entreprise; heureux de me trouver un instant avec vous du côté de la témérité et de l'indépendance.

Recevez etc.

M. Mæterlinck

Ⓓ Carta. Desconeixem si és ms. o mc. | No se sap el lloc on es va escriure | [Entre finals de 1892 i principis de 1893], un temps abans de la publicació de *L'intrusa* a la revista *L'Avenç* entre el 15 i el 31 d'agost de 1893 | Publicada dins *L'Avenç* 1893: 1 | Es desconeix l'arxiu on és dipositada la carta | No hem vist l'original | Transcrita de *L'Avenç*.

Ⓡ Mæterlinck 1893: 5; Miracle 1968: 301 (reproducció parcial); Miracle 1968: 303 (reproducció facsímil); Solà i Marcet 1998: 138; Gallén 2009: 950, n. 13, i 969.

1. El 1890 el dramaturg belga Maurice Mæterlink publicà *L'intruse*. Fabra en traduí el text i l'edità a la revista *L'Avenç* del 15 al 31 d'agost de 1893. Vg. *OC* (2009): vol. 6, pàg. 963-1017.

1b

A Jaume Massó i Torrents

[A principis de 1902]

Estimat amic Massó,

Penso en mi. Escriu an en Perés. Ja sabs que ho necessito. La gramatica den Foulché va endavant.[1] Y els estudis dels teus fills?

Esperant contesta teva, te saluda afft ton amic

Fabra

Ⓓ Carta-nota ms. | [Probablement escrita a Barcelona] | [A principis de 1902], ja que parla de la publicació de l'*Abrégé de grammaire catalane* de R. Foulché-Delbosc, editat el 1902 | Inèdita | BC | Transcrita de l'original.

1. Es refereix a la gramàtica *Abrégé de grammaire catalane*, de Raymond Foulché-Delbosc, publicada per L'Avenç el 1902. Fabra l'ajudà. Vg. [6], n. 1.

2

A Jaume Massó i Torrents

[Barcelona, a la darreria de febrer de 1902]

Estimat amic Massó,

Sento molt no haver pogut venir a casa teva a despedir-me de tu i de la teva família. Ahir, un moment que vaig tenir, vaig ser a l'Avenç;[1] allí vaig poder estrenyer la mà den Casas, de l'Utrillo, den Roca; però tu no hi eres. Deixa-m, doncs, dir-te adeu per escrit. Respecte al professor pera ls teus fills, tant el meu cunyat[2] com jo, després de molt de pensar-hi, no t podem recomanar altre que en Manel Montoliu, que s dedica ara a l'ensenyansa. Tu ja l coneixes: es un xicot molt inteligent i em sembla que ho farà bé. Actualment es el professor dels nois den Riquer.[3]

Adeu, noi. Reb una bona abrassada del teu amic

Fabra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓓ Carta ms. | [Barcelona] | [A la darreria de febrer de 1902], per deducció del contingut, ja que Fabra marxa cap a Bilbao a finals de febrer de 1902. La carta és un comiat que no ha pogut fer presencialment a Barcelona | Publicada dins Manent 1990a: 85 | Fons Jaume Massó i Torrents de la BC | Transcrita de Manent.

1. Tipografia i editorial creada el 1891 per Jaume Massó i Torrents i Ramon Casas que, poc temps després, també esdevingué llibreria. L'Avenç edità diverses col·leccions, però en destaca la «Biblioteca Popular de "L'Avenç"», creada el 1903, que arribà a treure 152 volums, sobretot de temàtica literària o lingüística, alguns dels quals signats per Pompeu Fabra. Com ja és sabut, Pompeu Fabra, Joaquim Casas-Carbó i Jaume Massó i Torrents, que formaren el «grup de L'Avenç», foren els capdavanters en l'anomenada «campanya lingüística de L'Avenç» a través de la revista entre quinzenal i mensual de *L'Avenç* i que aparegué entre 1881-1884 i 1889-1893. Massó en fou gairebé sempre el director. Tot aquest petit *holding* editorial pretenia difondre les reformes ortogràfiques i influir en la societat perquè les acabés adoptant. De fet, la campanya en si començà el 1890.

2. Probablement Bartomeu Galí, que es casà amb Anna Fabra i Poch el 1876.

3. Es refereix als fills de l'artista i escriptor Alexandre de Riquer. Martí de Riquer, que és nét d'Alexandre, no en diu res al seu llibre *Quinze generacions d'una família catalana* (1998).

3
A Joaquim Casas-Carbó

[Entre el març i el maig de 1902]

Estimat amic Casas,

Què fas tant desanimat? Que la societat se n'ha anat a rodar:[1] què vols fer-hi? Per això no hem deixar de treballar. Tu no fas res? Jo treballo. No treballo gaire; però es perquè l'Escola[2] dona ara molta feina, estant com està en ple period d'organisació. Però quan la feina se redueixi a les soles hores de classe, ja veurás la feina que faré. Anima-t. Es dolent que jo me n'hagi hagut d'anar;[3] però pitjor era quedar-me aquí en les condicions en què estava, ple de feina i sempre intranquil. El tractat d'ortografía empantanegat; això vol dir que està comensat. Quan m'hi podré posar, l'enllestiré en quatre dies.[4] Actualment s'està estudiant en aquesta Escola un pla d'estudis, i em convindría molt consultar pera una memoria que estic fent,[5] aquell llibre que vas fer-te venir den ..... en que hi ha aquelles reventades a l'ensenyament historic, cientific, etc. a Fransa. Ten recordes? Un llibre am cobertes grogues, que tu vas tardar a emportar-te a casa pera que jo l pogués llegir a l'Avenç.[6] No m puc recordar del nom del autor, que

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

es, per altra part, una eminencia (Furier, Fouré, no sé).[7] Si sabs quin llibre vull dir, envia-mel a volta de correu. Jo tel tornaré tot seguit o quan vindré a Barcelona, com tu vulguis. Me convé extraodinariament.

Avui m'han dit que s tracta de crear a Barcelona una Escola Politecnica.[8] Entera-ten. Si s crea, vet-aquí una bona ocasió de tornar jo a Barcelona. Sería espatarrant: una catedra a Barcelona: temps pera treballar i ocasió de fer treball de propaganda (conferencies, cursos, excursions). Si les catedres se proveissin per concurs, sería qüestió de regirar totes les influencies. Procura posar-me al corrent de tot lo que n sápigues o puguis anar sabent.

I en Cortada? Es encara a Barcelona? Si [hi] es, dona-li forces expressions i entera-l de la meva feina aquí dalt. Si es fora, escriu-me la seva adressa que he perdut. Ja es hora de que li escrigui.

En Massó, bo? Dona-li una forta abrassada de part meva.

Què feu am la gramatica den Foulché?[9] Fa un any que no he rebut proves. Quan me n'enviareu, envieu-me també ls fulls tirats.

Saluda afectuosament a la teva dona i a tots els amics, especialment els que venen sovint per l'Avenç, Utrillo, Iglesias, Roca, etc. Si veus an en Vendrell, diga-li que no estranyi l meu silenci, puix (donchs?) estic molt enfeinat, i que aviat li escriuré una llarga carta.

Adeu

Fabra

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | [Entre el març i el maig de 1902], segons el contingut de la carta, en què s'explica la seva arribada recent a Bilbao i la preparació i organització del curs a l'Escola d'Enginyers. Fabra s'hi establí a la darreria de febrer de 1902, i el primer de març de 1902 començà a donar classes. Vg. Miracle 1968: 348. Marquet la situa entre el maig i el juny de 1902 | Publicada dins Marquet 2006: 97 | ANC | Transcrita de l'original.

1. És probable que es refereixi a la Societat d'Estudi i de Propaganda de la Llengua Catalana, creada el setembre de 1901. El seu objectiu era fomentar els estudis de la llengua catalana així com la seva depuració. El domicili social de la Societat era fixat a la Ronda Universitat, número 20, el mateix que el de l'editorial L'Avenç. Casas-Carbó era el secretari de la junta, i Fabra un dels vocals. Vg. Miracle 1968: 345-346.

2. L'Escuela de Ingenieros Industriales de Bilbao es fundà l'abril de 1897. Actualment té el nom d'Escuela Técnica Superior de Ingeniería de Bilbao, un centre que depèn de la Universitat del País Basc. Fabra, llicenciat en enginyeria química el 1890, hi treballà entre la darreria de febrer de 1902 i el 20 de setembre de 1912, en acabar-se el curs, tot i que feia estades relativament llargues, sobretot a l'estiu, a Barcelona. Vg. Miracle 1968: 348, 464. Amb la seva família s'establí a les poblacions de Bilbao i Begoña. En la correspondència Fabra usarà el terme «Escola d'Enginyers (de Bilbao)».

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

3. Fabra marxà cap a Bilbao, sol, a la darreria de febrer de 1902. A partir del 5 o 6 de setembre del mateix any, s'hi establí amb la seva muller.

4. *Tractat de ortografia catalana* (1904). Vg. *OC* (2008): vol. 4, pàg. 65-171.

5. Probablement una memòria d'ús intern per a l'Escola d'Enginyers de Bilbao.

6. Vg. [2], n. 1.

7. És probable que es refereixi a Charles Fourier, un pensador socialista utòpic francès.

8. Es refereix a l'Escola Industrial de Barcelona, creada el 1904 com a centre general d'ensenyament tècnic.

9. Raymond Foulché-Delbosc (1902): *Abrégé de grammaire catalane*. Barcelona: L'Avenç. L'autor va fer una llarga estada a Barcelona el 1901, que li permeté d'enllestir l'obra citada. Fabra dedicà a Foulché una semblança titulada «M. Foulché Delbosc» que es publicà a la revista *Pèl & Ploma* 83, vol. III (desembre de 1901), pàg. 213a-216b. Vg. *OC*, vol. 9.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

3b

A Jaume Massó i Torrents

Barna, 30 agost 1902

Estimat amic Massó,

La boda serà probablement un dia de la setmana entrant, dijous o dissabte;[1] ja tel faré saber a temps. An en Casas, que m'ha escrit[2] demanant-me detalls sobre dia i hora, vestit etc., li dic: «O s fa [?] la meva xicota de pare i mare i de dol la meva familia d'una mort tant recent, se farà l casament sense la més petita festa ni ostentació. Jo i la meva mare,[3] ella i un germà seu, tu i en Massó. Vestit, de carrer».

Adeu. Saluda afectuosament a la teva família

P. Fabra

Ⓒ Ateneo Barcelonés | _____ | Particular
Ⓓ Carta ms. | Barcelona | 30 VIII 1902 | Inèdita | BC | Transcrita de l'original.

1. Es refereix al seu propi casament, que tingué lloc el 4 de setembre de 1902 amb Dolors Mestre i Climent.

2. Carta perduda.

3. Carolina Poch i Martí. El pare de Pompeu Fabra, Josep Fabra i Roca (1818? – Barcelona, 1888), feia anys que era mort.

4

A Joaquim Casas-Carbó

Bilbao, 9 de novembre de 1902

Estimat amic Casas,

Molta feina (examens, reglaments, etc.) i primers mesos de casat,[1] vet-aquí l'explicació del meu llarg silenci. Algún cop que t'anava a escriure, me recordava que t'havía de dir quin present era l que més me convenía, ho deia a la meva dona, i tots dos vinga passar revista dels objectes que més servei ens podien fer. Era dificil una determinació ràpida, la deixavem pera un altre dia, venía feina i adeu-siau carta. Però ara m'escrius fent-me preguntes, i cal contestar-te. Abans deixa-m dir-te que lo que ns faría actualment més servei fóra un senzill rellotge de taula i un paraigües (!). Te dic dugues coses més perquè penso en en Massó, que també havía dit, com tu, de fer-me un present. Me preguntes com estic de feina. En tinc tanta com vulguis; però penso que minvarà aviat. Temps, no gaire. Ganes de treballar en la realisació dels nostres antics plans, moltes. Fer entre tots dos allò del vocabulari[2] me sembla ara com ara impossible. Més endavant, quan no hagi de fer més que explicar la meva llissó i prou, llavors veurem de fer alguna cosa. Fer un o dos dels llibrets de que m parles, ja es cosa més facil i que puc posar-me a fer desde ara.[3] Precisament aviat comensaré a escriure una Quimica (en castellá!)[4] pera ls alumnes de l'Escola,[5] i tot escrivint aquesta obra, no m costaría gaire fer el tractadet de quimica pera la biblioteca en projecte.[6] Tampoc me costaría gaire, me sembla, fer una gramatiqueta o un manual d'ortografia.[7] Escriu-me més detalladament sobre la futura biblioteca. Quins altres manuals teniu en projecte? Am quins collaboradors compteu? Quant penseu pagar? Quin será 'l preu dels manuals? El mateix pera tots? Ja 'm veig en Massó inventant un titol general! Crec que sería convenient enviar als antics suscriptors de la meva obra[8] un escrit que digués aproximadament lo següent: «Sr. Tal: Havent decidit pendre part en les oposicions a una catedra de l'Escola d'Enginyers de Bilbao, me va caldre interrompre ls treballs comensats pera la redacció de la gramatica i del vocabulari destinats a la descastellanisació del catalá, dels quals éreu vós suscriptor. Guanyades les oposicions i presa possessió de la catedra,[9] feines extraordinaries de la mateixa Escola m'han impedit fins ara proseguir els treballs interromputs l'hivern passat. Tot aquest temps he estat sense donar-vos les explicacions que us devía, perquè espe-

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

rava d'un dia a l'altre poder tornar a la feina. Avui tinc per fi l gust de poder-vos participar que m'he posat de nou a treballar en la dita gramatica i vocabulari,[10] i que, gracies a la meva situació actual, puc continuar els meus estudis sense necessitat de reobrir l'antiga suscripció. No obstant quan surti l'obra, no deixarà de fer-se constar que s'ha fet gracies a una suscripció i de publicar-se la llista dels suscriptors, entre ls quals vós. Us saluda afectuosament el vostre amic, que no oblida l favor rebut, etc.» Tot això un xic arreglat. Soc encara a temps a escriure un article a *la Veu* sobre *l'abrégé* den Foulché-Delbosc?[11] Me n'hauríeu d'enviar un exemplar, puix (donchs?) no n tinc cap aquí a Bilbao. Me convé saber com més aviat millor l'adressa den Cortada. Saluda afectuosament an en Massó, an en Capdevila,[12] an en Ponsa, en an Roca, a l'Utrillo, a l'Iglesias, a tots els que vinguin per *l'Avens* i no hagin encara oblidat l'amic que s'anyora en terres llunyanes. Una bona abrassada del teu amic

Fabra

P. D. Rellegeixo la comunicació[13] i veig que s'ha d'arreglar una mica. Vosaltres mateixos, Casas i Massó. Com jo no seré aquí pera firmar les comunicacions, podria comensar-se dient: En Fabra ns encarrega que us diguem de part seva lo que segueix...

P. F.

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 9 xi 1902 | Publicada dins Marquet 2006: 98-99 | ANC | Transcrita de l'original.

1. Es casà amb Dolors Mestre i Climent el 4 de setembre de 1902 a l'església de Sant Vicenç de Sarrià (Barcelona).

2. És probable que es tracti del «Vocabulario catalán-castellano y castellano-catalán» que posteriorment s'inclogué a la *Gramática de la lengua catalana* de 1912 (pàg. 341-453).

3. Es deu referir al *Tractat de ortografia catalana* (1904). Vg. [3], n. 4.

4. És probable que Fabra escrivís una química en castellà d'ús intern i com a ajut a les classes que feia a l'Escola d'Enginyers de Bilbao. No tenim notícies que es publiqués.

5. Vg. [3], n. 2.

6. S'ha de tractar de la col·lecció «Biblioteca popular de "L'Avenç"». Fabra no hi publicà cap tractat de química.

7. Probablement es refereix al *Tractat de ortografia catalana* (1904). Vg. [3], n. 4.

8. O bé l'*Ensayo de gramática de catalán moderno* (1891) o bé *Contribució a la gramatica de la llengua catalana* (1898).

9. Obtingué la càtedra de Química i féu de professor de Química General a l'Escola d'Enginyers de Bilbao. Es pot resseguir a l'article autògraf a l'*Enciclopedia Espasa* (vg. Murgades 2008: 87-96) i a Miracle 1968: 347.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

10. És probable que es refereixi a la *Gramática de la lengua catalana* (1912), que inclogué un vocabulari. Fou publicada per L'Avenç.

11. No hi ha constància que Fabra arribés a escriure aquest article a *La Veu de Catalunya* sobre l'*Abrégé de grammaire catalane* (1902) de Raymond Foulché-Delbosc. En canvi, sí que li dedicà una semblança titulada «M. Foulché Delbosc» a la revista *Pèl & Ploma*, 83, vol. III (desembre de 1901), pàg. 213a-216b. Vg. *OC*, vol. 9.

12. Soci de l'empresa de L'Avenç.

13. Probablement es refereix a alguna de les conferències que els membres del grup de L'Avenç feien arreu del territori.

5
A Jaume Massó i Torrents

[Bilbao, 13 I 1903]

Estimat amic Massó, Reb la meva enhorabona més cordial pel teu magnífic article en defensa de la nostra llengua.[1] No cal dir que es de molt el millor de tots els que han sortit. Avui he pensat que's podría fer un treball (dos o tres articles) fent veure les diferencies pregones entre'l vocalisme i el consonantisme catalans i els castellans, entre la flexió catalana i la castellana i entre les pronunciacions actuals de les dues llengües (no es veritat, com diu Meyer-Lübcke [sic], que'l català serveixi de transició entre'l provensal i el castellà); fent veure després fins aon està castellanisat el català actual, i ultimament la possibilitat de descastellanisar-lo (té més probabilitats d'èxit un esfors pera purificar el català que un esfors que's fés pera adoptar el castellà). Què't sembla d'un treball així? Fóra oportú?[2]

Fabra

(D) Targeta postal ms. | Lloc postal: Bilbao | Data postal: 13 I 1903 | Inèdita | Arxiu privat Manuel Sayrach | Transcrita de l'original.

(I) Diu l'anvers de la postal: «A Sres. Ponsa i Capdevila | (Para J. Massó-Torrents) | Ronda de la Universidad, 20 | Barcelona».

1. J. Massó Torrents (1903): «Sobre un article del Sr. Menéndez Pidal», *La Veu de Catalunya* (6 I 1903, ed. del vespre). Era la rèplica a l'article «Cataluña bilingüe», *El Imparcial* (15 XII 1902), i «A cerca de *Cataluña bilingüe*», de Ramón Menéndez Pidal, publicat al *Diario de Barcelona* el 6 I 1903, suposem que en l'edició del matí. Menéndez replicà a l'article de Massó del 6 de gener de 1903 amb un altre: «Al Señor Massó y Torrents», *Diario de Barcelona*, 20 I 1903). Aquest con-

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

trareplicà amb «Al Sr. Menéndez Pidal», *La Veu de Catalunya* (29 I 1903). I Menéndez hi tornà amb «Al Señor Massó y Torrents» (13 II 1903). Jaume Massó n'escrigué un altre titulat «Al Sr. Menéndez Pidal», *La Veu de Catalunya* (16 II 1903), que ja no obtingué resposta. Per a una visió més completa podeu consultar Perea 2005: 264-269.

2. Probablement es refereix a l'article «Les e toniques du catalan», *Revue Hispanique*, XV (1906), pàg. 9-23. Vg. *OC* (2006): vol. 3, pàg. 141-157.

6
A Jaume Massó i Torrents

Bilbao, 29 janer 1903

Estimat amic Massó,

Me sería molt difícil fer la nota bibliografica que'm vas demanar i jo 't vaig prometre. Jo soc en el fons, com tu sabs, un collaborador de l'obra,[1] i això mata en mi al critic. Aquesta nota es millor que la redactis tu mateix. Lo que 'm sembla oportú dir es lo següent: Es un llibre molt ben escrit, clar, etc. Dugues objeccions son possibles de part dels lectors catalans: l'ortografía adoptada i alguns castellanismes. Respecte a l'ortografía, l'autor trobant-se davant de diferents sistemes, ha escullit el que li ha semblat millor; però l'ortografía adoptada no afecta en res les regles gramaticals del català actual, que es lo que l'autor se proposa donar a coneixer (Infundada, doncs, la reventada d'aquells que diuen que es la gramatica del català de l'Avenç).[2] Respecte als castellanismes son els menys possibles de part d'un autor estranger que 's proposa donar una idea del català actual tal com es. Si l'autor se posés a corretgir certs castellanismes, sería més papista que 'l papa. Exemple: els noms de les lletres no son els catalans, però son els que 'ls catalans empleem. Lo mateix pot dir-se respecte a la desinencia *au* (*octau* per *vuitè*) i a la regla de la preposició *a*. Val la pena de posar exemples? L'obra es, en resum, excellent. Poden citar-se, –tot a fet remarcables,– l'exposició de la pronuncia de les vocals i de les consonants i el capitol dedicat a l'estudi dels pronoms personals. Ja veus que he pensat en la teva nota; solament m'es quasi impossible redactar-la.[3] Per altra part, estic ara enfeinadissim am treballs extraordinaris de l'Escola i am la muda de casa.[4] Desde l'u de febrer m'estaré a la *Calle de la Perla, 3, 4º, izqª*. Adeu. Saluda afectuosament la teva familia i els amics.

Fabra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 29 I 1903 | Publicada dins Lamuela i Murgades 1984: 219 | Fons Jaume Massó i Torrents de la BC | Transcrita de Lamuela i Murgades.

1. *Abrégé de grammaire catalane* (1902), de Raymond Foulché-Delbosc. Vg. [3], n. 9. Fabra fou el seu braç dret. Així ho corrobora Foulché en el pròleg de la gramàtica: «mais notre tâche a été rendue singulièrement moins difficile par les remarquables travaux de M. Pompeu Fabra, comme aussi par l'admirable obligeance avec laquelle ce cher et savant ami nous a consacré de longues semaines, partageant avec nous l'ingrat et pénible labeur d'une revision dernière de notre manuscrit et de la correction des épreuves. Nous n'acquittons que bien imparfaitement notre dette de reconnaissance en disant ici tout ce que notre ovrage doit à sa science et à son inlassable dévouement» (pàg. VIII; i també dins Miracle 1968: 343-344).

2. Vegeu «La reacció en contra de les reformes de *L'Avenç*», dins Mila Segarra (1985): *Història de l'ortografia catalana*. Barcelona, pàg. 278-287.

3. La nota, redactada per Massó, aparegué a la *Revista de Bibliografia Catalana* 4, vol. II (gener-juny de 1902), pàg. 194-195; es limita a donar notícia de l'aparició de la gramàtica en un to laudatori i no recull les observacions crítiques que li addueix Fabra en aquesta carta. El desajustament que es pot observar entre la data d'aquesta carta i la de la publicació de la nota s'explica pel retard amb què sortien els números de la *RBC*.

4. Fabra s'establirà a la Calle de la Perla, núm. 3, 4t esquerre.

7

A Antoni Maria Alcover

[18 II 1903]

Mossen Alcover,

Estimat amic, Continuo rebent el «Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana»[1] que llegesc sempre am gran interès. L'article del Sr. M. Cases sobre la *l* palatal[2] me n'ha suggerit un bastant llarg sobre la mateixa qüestió. Us vindria bé publicar-lo en el vostre butlletí? L'estic acabant i si creièu que pot interessar als nombrosos lectors del butlletí lo que jo penso sobre aquella qüestió, tindré molt gust en remetre-is-el.[3] Esperant contesta per a enviar-vos-el o donar-lo a una altra publicació us saluda afectuosament el vostre amic i admirador

Pompeu Fabra

P. S. En cas de publicar-se 'l meu article en el butlletí, voldria veure-n proves.

Adressa: Calle de la Perla, 3, 4º, izq.ª Bilbao.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓓ Targeta postal ms. | Lloc postal: Bilbao | Data postal: 18 II 1903 | Publicada dins Moll 1969: 21-22 | Fons Antoni M. Alcover de l'Arxiu del Regne de Mallorca | Transcrita de Moll.
Ⓡ Perea 2008.

1. El *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* fou una revista fundada per mossèn Antoni Maria Alcover el desembre de 1901, a Mallorca, com a òrgan de l'Obra del Diccionari. Fou la primera revista filològica de les terres de parla catalana. De vegades Alcover hi publicava articles polèmics, alguns discutint les solucions lingüístiques adoptades per Fabra. En sortiren 18 volums; el darrer, de 1936. Alcover hi participà fins al volum catorzè (1925-1926). El 1933 Francesc de Borja Moll el reprengué, però quedà estroncat el 1936 per l'esclat de la Guerra Civil. Segons afirma Moll, «El primer contacte personal de Mossèn Alcover i Pompeu Fabra va ocórrer, segons sembla, en la primavera de 1901, a Barcelona». I més endavant diu que «devien tenir, però, comunicació almenys escrita o indirecta, segons es veu per algunes informacions que es troben en el mateix volum I del *Bolletí*» (Moll 1969: 21-22). Per tant, sembla clar que des de l'inici de la publicació del *BDLC* mossèn Alcover ja li devia enviar els fascicles que anaven sortint.

2. Melcior Cases publicà l'article «Ortografia de la *l* palatal i de la *l* dobble» [sic.], *BDLC*, vol. I, pàg. 200-202. Fabra no estava d'acord amb les solucions proposades per Cases, i per això replica l'article.

3. L'article «La representació de la *l* palatal en català», de Fabra, es publicà al *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* el novembre de 1903, vol. I (1902-1903), pàg. 562-569.

8

A Antoni Maria Alcover

[2 III 1903]

Mossen Alcover,

Estimat amic, Ahir li vaig enviar certificat l'article sobre la *l* palatal. En l'article del Sr. Cases,[1] el text va en lletra ordinaria i els exemples en lletra *cursiva*. Es costum i resulta molt més clar en treballs de filologia romanica, escriure les paraules llatines amb lletra d'un altre carácter, VERSALETES, per exemple. Per això notarà que en el meu article les paraules *llatines* van subrallades amb dues ratlles, així com les altres *catalanes, castellanes, franceses* etc. amb una sola ratlla. Serà possible imprimir les paraules llatines am versaletes? Les notes han d'anar naturalment en la pagina que'ls pertoqui. Me diu com me va per Bilbao? Bé; però am molta feina que no té res que veure am les meves aficions filologiques. Aquesta mateixa feina 'm priva del gust d'escriure-li una llarga carta.

P. Fabra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓓ Targeta postal ms. | Bilbao | Data postal: 2 III 1903 | Publicada dins Moll 1969: 23 | Fons Antoni M. Alcover de l'Arxiu del Regne de Mallorca | Transcrita de Moll.
Ⓡ Perea 2008.

1. Melcior Cases.

9
A Antoni Maria Alcover

Bilbao, 24 abril 1903

Sr. D. Antoni M.ª Alcover

Estimat amic, Tinc el gust d'oferir-li la meva nova casa *calle de los Heros, 1, 3.º, izquierda.* No li he de dir que hi té un amic i un servidor en tot i pera tot. Els trafecs d'una muda de casa units a feines extraordinaries a l'Escola d'Enginyers,[1] han estat la causa del meu llarg silenci; i cregui que sento molt haver trigat tant temps a contestar a la seva ultima carta així com a expressar-li 'l meu agraiment per les frases d'elogi que endressa al meu article al anunciar-lo als lectors del *Bolletí.*[2] En la seva carta 'm parla d'algunes qüestions ortografiques.[3] Diu que dubta entre *apte* i *atte, abnegació* i *annegació, capsa* i *catsa.* Jo crec millors *apte, abnegació, capsa,* ja que l'assimilació que ha tingut lloc en *atte, annegació, catsa,* es un fenomen dialectal, estrany a moltes varietats del català. M'explica també per què ha deixat correr l'empleu del signe *i* en la conjunció *i* i en els diftongs decreixents *ai, ei* etc: una vocal qualsevol + una *i* poden pertanyer a una mateixa sillaba (*buid, envii*) o a sillabes diferents (*re-du-it, en-vi-i*); l'empleu del signe *y* en *buyd, enviy* permet distingir l'una pronuncia de l'altra; se consegueix lo mateix amb l'empleu de la dièresi; però repugna emplear aquest signe al qual donem ja un altre valor (Ex.: *lingüística*). Això explicaria *buyd, cuyt, enviy* etc.; però i la conjunció *i*?... Pera aquesta no hi ha altra raó que les dificultats practiques i l'oposició de la gent. Jo continuo creient *i* preferible a *y,* així en la conjunció *i* com en els diftongs. El pare Grandia parla de lo lleig que fa la *i* tota sola![4] I diu: els francesos escriuen *y* i no *i,* i els italians escriuen *i* perquè *i* és la terminació dels plurals masculins. Però deixa de ser això una *i* que va sola i de fer, per consegüent, lleig? Ignora 'l pare Grandia que la vocal *i* constitueix per si sola una paraula en altres llengües que en castellà, català, francès i italià? En

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

danès *i* significa *en*; en polonès *i*, per una estranya coincidència, significa *i* conjunció, i els danesos, noruecs i polonesos escriuen, com els italians, *i* i no *y*. Defensant *y* en els diftongs, diu el pare Grandia que la *i* hi es una consonant... Quin error! Sab el pare Grandía lo que és una *i* consonant? No ha sentit mai a cap castellà pronunciar *reyes* o a cap francès *rayon* o *bataille*? La *i* es en els diftongs una vertadera vocal; el sò actual de la *i* en els diftongs decreixents *ai, ei* etc no justifica doncs de cap manera la grafia *y* si amb aquesta 's vol indicar una *i* diferent de la *i* de *pit* o *ciuró; y* solament podria justificar-se per raons de conveniencia ortografica (*y* indicant una pronuncia monosillabica de *ai*, etc.; *i* indicant una pronuncia dissilabica. Per què no fer una igual distinció pera la *u*?), o be com una grafia indicadora de la seva procedencia consonantica (FRUCTU>*fruht*>*fruyt*>*fruit*. Però llavors per què no fer lo mateix am la *u*?) A favor de la *y* hi ha, es cert, la tradició. Però aquesta aconsellava igualment la *y* en totes les altres llengües llatines, i totes reemplacen *y* per *i*, empleant així un sol signe pera la representació d'un sol fonema (*i* vocal). Ha fet la substitució 'l portuguès (*peyto*> *peito*, *praya* >*praia*), l'ha feta l'italià, l'ha feta adhuc el francès (*roy*>*roi*), el castellà l'ha feta en part, i els seus millors gramatics aconsellen *mui, rei, i* (a America ja s'escriu així). Nosaltres quedarem endarrera, els més repatanis, estant en les millors condicions pera fer reformes. Perdoni, amic Alcover: m'adono que estic fent un article, i es una carta que jo volía escriure-li! Què me'n diu d'una serie de cartes sobre qüestions ortografiques que jo li escriuria a vostè i vostè publicaria en el *Bolletí*?[5] Pasi-ho be, amic estimat, i moltes gracies de tot. Son aff. P. Fabra.

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 24 IV 1903 | Publicada dins Moll 1969: 25-26 | Fons Antoni M. Alcover de l'Arxiu del Regne de Mallorca | Transcrita de Moll.

Ⓡ Perea 2008.

1. Vg. [3], n. 2.

2. Es refereix a l'article «Sobre la grafia de la l palatalisada (II)», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, I (febrer-març de 1903) pàg. III, escrit per Alcover.

3. Carta perduda.

4. Marián Grandía (1901): *Gramática Etimològica Catalana*. Sarrià, Barcelona: Escòla Tip. y Llibreria Salesiana, pàg. 299.

5. No hi ha constància que Fabra escrivís aquesta sèrie de cartes sobre qüestions ortogràfiques al *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

10

A Antoni Maria Alcover

[20? VIII 1903]

Estimat amic,

Fa mesos que no rebo 'l butlletí.[1] Es que desde febrer no n'ha sortit cap més número? Es que 's perd pel camí? Contesti-m aviat, puix estic ansiós de llegir el seu article sobre 'ls den M. P. i també de saber alguna cosa del meu article sobre la *l* palatal.[2] La meva adressa: *Calle de los Heros, 1, 3.º* El saluda afectuosament

P. Fabra

Ⓓ Targeta postal ms. | Lloc postal: Bilbao | Data postal: 20? VIII 1903 | Publicada dins Moll 1969: 29 | Fons Antoni M. Alcover de l'Arxiu del Regne de Mallorca | Transcrita de Moll.
Ⓡ Perea 2008.

1. Vg. [7], n. 1.

2. Fabra desitjava llegir un article de mossèn Alcover que havia promès de publicar en el *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* per contestar un altre article de Ramón Menéndez Pidal titulat «Cataluña bilingüe» (*El Imparcial*, 15 XII 1902). En realitat, finalment Alcover no escriví un article, sinó un tractat titulat *Questions de llengua y literatura catalana*, publicat en el vol. 1 del *BDLC* (pàg. 209-560). Quan Fabra va redactar aquesta targeta, les *Questions* d'Alcover encara no havien sortit, ja que les acabà el 30 d'agost i no aparegueren fins a l'octubre.

11

A Antoni Maria Alcover

Bilbao 19 d'octubre de 1903

Mossen Antoni M.ª Alcover

Estimat amic, Les proves del meu article[1] no podien venir en pitjor època; puix cregui que aquests dies estic enfeinat de bo de bo. Resultat: que no estic prou content de les correccions fetes i voldria cambiar alguna cosa. No s'espanti! No es que vulgui veure noves proves; unicament desitjo que vostè 'm fassi, en les proves remeses, les correccions que li vaig a indicar.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

En el segon apartat de la primera galerada, que comença «Posseint el català», fassi les següents correccions:

Aon diu «Ja en el meu *Ensayo de*»[2] ha de dir «Jo, en el meu *Ensayo de*»

Aon diu «senyalava com un defecte» ha de dir «senyalo com un defecte»

Aon diu «i en la meva *Contribució*[3] a la» ha de dir «i, més tard, en la meva *Contribució a la*»

Aon diu «indico la conveniencia» (i, corretgit, «demostrava la conveniencia») ha de dir «demostro la conveniencia»

La correcció «una nova grafia» per «un nou signe» està bé

Aon diu «. Res dic, no obstant, en la meva ultima obra, sobre quin podria ser aquest signe:» ha de dir «; però no vaig més enllà, no indico quina podría ser aquesta grafia:» I a continuació: «: pero sols la qüestió sense indicar cap solució» (Com estava abans!)

A continuació de la primera galerada, precedint al paragraf que comença «En els proparoxitons llatins etc» ha d'haver-hi un petit paragraf que digui «Basta pera convence-sen estudiar amb alguna detenció l'historia de la *l* palatal catalana.»

El paragraf que comença «Vol dir això que la grafia *ly* ha de ser rebutjada?» i acaba «en la mateixa historia de la *l* palatal catalana» ha de ser reemplaçat pel paragraf següent

«Malgrat això, podria encara, fundant-se en la mateixa historia de la *l* palatal catalana, justificar-se la solució proposada pel Sr. Cases.»[4]

El paragraf que comença «Aquesta justificiació de la grafia *ly* es la que» i acaba «desistir de proposar aquella grafia, ja que se'm ... superior» ha de ser reemplaçat pel paragraf següent: «Jo també havia estat un temps partidari de la solució que ara proposa 'l Sr. Cases, i m'havien portat a admetre-la l'anterior raonament i la consideració que en la mateixa ortografia actual tenim ja una convenció analoga a la que 's tracta d'introduir (*ny* representant la *n* palatal). No vaig, però, arribar a proposar-la en la meva gramatica, [i heus-aquí ara les consideracions que van dissuadir-me de fer-ho.»] (1)

Aquí segueix el paragraf que comença «En primer lloc, sería molt senzill»

Una ultima correcció que 'm vaig descuidar de fer: aon diu «CURIU» ha de dir «CORIU».

Dispensi, estimat amic, la feina que li dono.

He rebut el número extraordinari del Bolletí.[5] La gran feina d'aquestos dies no m'ha permès sinó fullejar-lo. Tot seguit que podré, li prometo

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

llegir-lo i estudiar-lo amb el deteniment qu 's mereix un treball de l'importancia del que vostè acaba de publicar

El saluda afectuosament son amic

P. Fabra

(1) P. D. Lo que està entre parentesis estaria potser millor: [les seguents consideracions havent-me dissuadit de fer-ho] Què li'n sembla? Vostè mateix posi lo que li sembli millor; perquè corretgint corretgint acaba per perdre un la noció de lo que està bé i de lo que no està bé. P. F.

Ⓓ Carta ms. (postdata escrita amb llapis) | Bilbao | 19 x 1903 | Publicada dins Moll 1969: 31-33 | Fons Antoni M. Alcover de l'Arxiu del Regne de Mallorca | Transcrita de Moll.
Ⓡ Perea 2008.

1. Es tracta de «La representació de la *l* palatal en català». Vg. [7], n. 3.
2. *Ensayo de gramática de catalán moderno* (Est. y Llib. L'Avenç de Massó y Casas, 1891), primera gramàtica de Fabra publicada en castellà per L'Avenç. Signà Pompeyo Fabra.
3. *Contribució a la gramatica de la llengua catalana* (1898), editada per L'Avenç.
4. Melcior Cases. Vg. [7], n. 2.
5. Correspon al tom 1, de 1902-1903.

12

A Antoni Maria Alcover

[1 XI 1903]

Estimat amic,

L'endemà passat d'haver-li retornat les proves del meu article, li vaig escriure una carta indicant-li noves correccions.[1] *Com que 'm sabria molt greu que l'article sortís sense aquestes correccions*, estic amb ansia per saber si ha rebut o no la dita carta.[2] Si no l'ha rebuda, li agrairia que m'ho escrigués, i tot seguit li n'enviaria una copia. Perdoni, amic Alcover, aquestes noves molesties. No oblido la meva promesa d'escriure pera 'l *Bolletí* una serie de cartes sobre ortografia;[3] solament que per ara, entretingut en treballs que no tenen res que veure am la filologia, no m'es possible posarme a la tasca.

Fabra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓓ Targeta postal ms. | Bilbao | Data postal: 1 XI 1903 | Publicada dins Moll 1969: 35-37 | Fons Antoni M. Alcover de l'Arxiu del Regne de Mallorca | Transcrita de Moll.
Ⓡ Perea 2008.

1. Es refereix a les correccions de l'article «La representació de la *l* palatal en català». Vg. [7], n. 2.
2. Vg. [11].
3. Vg. [9], n. 5.

13
A Salvador Genís

Bilbao 17 de janer de 1904

Sr. Salvador Genis,

Li agraeixo extraordinariament el seu article sobre'l *Silabari Catalá*[1] publicat en *El Clamor del Magisterio* del 29 de desembre.[2] Es lo millor que s'ha escrit sobre la meva obreta. No 's tracta, com de costum, d'una senzilla noticia feta a corre-cuita, ni d'un *bombo* fet d'encarrec; es un veritable article critic d'un que ha llegit l'obra am tota detenció. Això fa 'l seu article digne del més gran agraiment de part meva; i no parlo de les frases laudatories que s'hi troben a cada pas pera l'obra i el seu autor, les quals no poden menys de satisfer-me venint d'un *mestre*. Suposo que són de vostè altres articles que he rebut per l'*Avenç*,[3] els quals porten les inicials S. G. Per tots ells, grans mercès!

Dues observacions fa vostè que no crec prou fundades. Es l'una la de la nota (2): jo no estableixo pas la distinció *u ú*; poso senzillament les dues grafies perquè les dues grafies trobarà 'l noi quan agafarà qualsevol llibre; posar *u ú* no vol dir que *u* i *ú* siguin dues vocals diferents; si això fos, tampoc s'hauria de posar *o*: *o*, *u* i *ú* són equivalents, els tres signes representen un sol sò; però això no vol dir que no s'hagin de posar tots tres, com se posen *a* i *e*, *ss* i *ç*, *b* i *v*, etc. La segona observació se refereix a l'absencia en el meu *Silabari* de les consonants soles. No oblidi que 'l *Silabari* es un *primer* llibre de lectura: es clar que 'l noi ha de saber el nom de les consonants; però ja li queda temps més tard pera aprendre-l.

Crec que són de vostè unes preguntes que 'm va enviar l'*Avenç* (fa ja temps) sobre l'ortografia i la pronunciació d'algunes paraules catalanes

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

(*buit, treball*, etc.). En el mateix correu envio a l'*Avenç* la contesta an aquelles preguntes

El saluda afectuosament

P. Fabra

L'adreça meva és: Calle de los Heros, 1, 3º izqª. Bilbao.

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 17 I 1904 | Publicada dins Ferrer 1999: 9 | Arxiu privat de Joan Genís i Estany (nét de Salvador Genís), a Madrid | Transcrita de l'original.

Ⓡ Facsímil parcial dins Ferrer 1999: 9.

1. Pompeu Fabra (1904): *Silabari Català*. Barcelona: L'Avenç.

2. El 29 XII 1903 Salvador Genís publicà la ressenya, en català, «Silabari Català, por Pompeu Fabra» en el setmanari *El Clamor del Magisterio, periódico de Primera Enseñanza* 52, pàg. 430-431, de Barcelona.

3. Vg. [2], n. 1.

14

A Antoni Maria Alcover

Bilbao, 14 de març de 1904

Sr. D. Antoni Mª Alcover

Estimat amic, Acabaven d'arribar-me de Barcelona ls exemplars de les meves dues ultimes obretes que destinava a vostè, quan vaig rebre la seva estimada en la qual me participa que, en el seu viatge a la capital catalana, en Massó i en Casas[1] li van donar un Tractat d'ortografia[2] i un Silabari.[3] Sento unicament no haver pogut posar en aquests llibres quatre lletres de mà meva saludant a l'amic coral i al valent company de causa. ¿No va rebre la meva carta[4] contestant a la seva penultima,[5] en la qual me consultava sobre dos punts ortografics? L'un era la representació de la vocal neutra per un signe unic, i l'altre, la de les guturals davant de *e* i de *i*, per *ch* i *gh*. Recordo que li vaig exposar bastant extensament la meva opinió desfavorable a les dues reformes. ¿No va rebre la meva carta? ¿I continua essent partidari d'aquelles grafies? Me parla d'un congrés de sintaxis[6] (per què *sintacsis*?) i em demana l meu sentit sobre l mateix i que

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

li indiqui temes per tractar-hi. Jo no crec que sigui actualment oportú aquest congrés. Si algun dia s vol fer-ne un, ha de ser segurament dintre de molt temps, quan, després de llargs estudis fets per persones *competents*, s'hagi esbrinat exactament quina part de la sintaxi moderna es deguda a l'influencia castellana i quina part es el resultat de la força evolutiva de la mateixa llengua catalana. Llavors, si les dites persones (millor dit, *sabis)* han arribat a solucions descastellanisadores identiques, pot esser profitosa una reunió de literats en la qual aquelles donguin a coneixer les llurs solucions i aquestes siguin adoptades; i, adhuc en el cas de no haver-se arribat a solucions identiques, pot encara esser profitosa una reunió aon se discutirien les raons a favor i en contra de cada una de les solucions. Però, ara per ara, en cada punt hi hauria una gran diversitat de parers, que s defensarien am més apassionament que coneixement real de la cosa. S'arribaria a algun acord? Dificilment. I en cas d'arribar-hi, sería sempre precisament la *bona* solució la que triomfaria? No sería més aviat la defensada am més traça? Jo crec que cal encara *estudiar* molt i molt abans de pensar en congressos. No obstant, si s'arriba a efectuar el que vostè proposa, a la cooperació que li han ofert els meus companys de *l'Avenç*,[7] junti la meva... dintre de lo que es compatible am la meva absencia. El saluda afectuosament!

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 14 III 1904 | Publicada dins Moll 1969: 39-40 | Fons Antoni M. Alcover de l'Arxiu del Regne de Mallorca | Transcrita de Moll.
Ⓡ Facsímil parcial dins Moll 1969: làmina I, i Perea 2008.

1. Joaquim Casas-Carbó.
2. Vg. [3], n. 4.
3. Vg. [13], n. 1.
4. Segons Francesc de B. Moll, la carta a la qual al·ludeix Fabra probablement es va perdre (Moll 1969: 40). No consta al fons Alcover.
5. Carta perduda.
6. Es refereix al Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (Barcelona, 1906), un congrés lingüístic sota la presidència d'Antoni Maria Alcover i en què prengueren part, a través d'una comunicació, Pompeu Fabra i altres lingüistes de l'àmbit lingüístic de parla catalana i també estrangers. Les actes foren publicades el 1908 al llibre *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana. Barcelona. Octubre de 1906*. Barcelona: Estampa d'En Joaquim Horta. Per a aprofundir en l'estudi vegeu Perea i Colón 2006.
7. Vg. [2], n. 1.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

15

A Jaume Massó i Torrents

Bilbao 1 de setembre de 1905

Estimat amic Massó, En l'article d'en Saroïhandy,[1] que es dolentissim i del qual faig un *compte-rendu* pera la *Revue hispanique*,[2] he llegit am vertadera estupefacció lo següent: «On fait assez souvent de l'imparfait du subjonctif un curieux emploi en le substituant, dans des phrases négatives, à l'impératif: Ne tombe pas: *No 't caiguesses* au lieu de *No't caigas*; Ne le perds pas: *No'l perdesses* au lieu de *No'l perdas...*» Jo no he sentit mai un tal empleu de l'imperfet de subjuntiu. Diga-m si tu l coneixes, si en alguna regió has sentit dir o sabs que diguin, en lloc de *no vinguis, no vinguessis.*

Una altra cosa. Ell diu que als Pirineus empleen l'auxiliar *être* en lloc de *avoir* dient *so menjat* (no diuen més aviat *som menjat*?) Pera mi això es fals puix no diuen pas *era menjat*, o *sou menjat*, o *si fos menjat*, sinó *havia menjat, heu menjat, si hagués menjat.* Jo crec que lo que passa es que la forma *he* ha estat reemplaçada per *som* (potser en alguns llocs *so*). Es dir, que tenim:

verb *ser*: *ets es som* etc.
verb *haver*: *som hạts hạ hem* etc.
i, així: *què + ets? = quèts?* / *so bo*
què + hạts? =quèts? / *som menjat* } *(so menjat?)* }

Què n sabs? Si tens dubtes, m'hauries de fer un favor: deixar-me per uns quants dies les obres de l'*Oun Tal.*[3] Te les tornaré tot seguit i podré així *me renseigner* d'un fet que m'interessa extraordinariament coneixer pera completar el meu treball critic.

Has llegit el meu article sobre en Nonell i en Grandia?[4]

Ja t deuen haver dit que vaig llegir *Desillusió*[5] i que m va agradar molt. En una altra, ten diré alguna cosa més.

Esperant contesta tot seguit, t'abrassa afment.

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 1 IX 1905 | Publicada dins Lamuela i Murgades 1984: 220 | Fons Jaume Massó i Torrents de la BC | Transcrita de Lamuela i Murgades.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

1. Jean-Joseph Saroïhandy publicà l'article «Remarques sur la conjugaison catalane» al *Bulletin Hispanique* (Bordeus), VII (1905), pàg. 128-139.

2. Fabra en va fer una ressenya força crítica a la *Revue Hispanique* (París-Nova York), XIII (1905), pàg. 269-276. La *Revue Hispanique* fou una publicació inicialment no periòdica i en els darrer anys bimestral, que fundà i dirigí a París l'hispanista Raymond Foulché-Delbosc el 1894. Aparegué fins el 1930 i veieren la llum 178 números (80 volums). La revista recollia estudis de filologia, literatura i història dels països d'àmbit hispànic.

3. Grafia afrancesada del pseudònim *Un tal*, de l'escriptor popular perpinyanenc Albert Saisset (Perpinyà, 1842 – 1894).

4. Es refereix a «Les tres preteses lleis d'escursament, de distinció y d'eufonia» (*El Poble Català*, 1905), en dues parts. La primera el 9 de setembre (núm. 44, pàg. 5ef-6a) i la segona el 16 del mateix mes (núm. 45, pàg. 3ab). De fet, era una rèplica a les preteses lleis inventades per J. Nonell i M. Grandia. L'article es publicà el 1911 dins del llibre del mateix Fabra *Qüestions de gramatica catalana*, amb el títol d'«Els nostres savis». Barcelona: L'Avenç, pàg. 92-105. Vg. *OC* (2010): vol. 7, pàg. 805-811.

5. Novel·la de Jaume Massó i Torrents apareguda a Barcelona el 1904.

16
A Jaume Massó i Torrents

[Bilbao, primera quinzena de setembre de 1905]

Estimat amic Massó,

Acabo de rebre les obres de *Un Tal*[1] que t tornaré tot seguit que hagi fet l'estudi dels temps compostos del qual te parlava en la meva carta (auxiliar i acord del participi).[2] Ara m manca encara que responguis a la meva altra pregunta. Què n sabs d'aquell imperfet de subj.[untiu] empleat en comptes de l'imper.[atiu]? Aquell «*No't caiguessis* [a] au lieu de *No t caigas.*»? (Jo diria *No caiguis* o *No caigues*, sense *t(e)*). No m fassis esperar gaire!

Fabra

Ⓓ Carta (o targeta postal?) ms. | [Bilbao] | [Probablement de la primera quinzena de setembre de 1905], ja que la qüestió de l'imperfet de subjuntiu i l'imperatiu és tractada per Fabra en la carta anterior (1 IX 1905, [15]) i posterior (16 IX 1905 [17]); a més, a la carta [15] Fabra demana a Massó l'obra d'Un tal, i a la carta [17] diu que li pensa tornar | Inèdita | Biblioteca Bartomeu March (Palma) | Transcrita de l'original.

Ⓥ [a] També podria ser «*No't caiguessis*» (la fotocòpia no és prou clara).

1. Pseudònim d'Albert Saisset.

2. Vg. [15].

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

17

A Jaume Massó i Torrents

Bilbao 16 de setembre de 1905

Estimat amic Massó,

Jo no he sentit *absolutament mai* a Barcelona l'imp.[eratiu] de subj.[untiu] empleat com imperatiu. I m' penso que enlloc s'emplea aquell temps am *forsa* imperativa. Els exemples que tu 'm dónes no son provants. En la frase *Para ment, no la trenquessis*, la segona proposició me sembla no contenir cap ordre, no ser *imperativa*, sinó *justificativa* de l'ordre donada en la proposició primera per medi de l'imperatiu. *Para.* Tu mateix dius: «Però me fa l'efecte que sempre es una manera contreta, encara que sigui *en forma* (1) imperativa, pera no haver de dir *no fos cas que* o altra frase equivalent». Vejam d'aclarir això.

Qüestió I – Davant meu tinc un amic que vull retratar; preparo l'aparell fotografic i, a punt de descobrir l'objectiu, li mano que no s mogui. Puc fer-ho amb aquestes paraules: *No t moguessis*? Jo crec que no. Jo crec que, en aquest cas, un diria sempre: *No t moguis*; mai: *No t moguessis.* A un individu que ha d'estar quiet i no ho està, jo concibeixo que se li adressin aquestes paraules *No t moguessis!* Però no am *forsa* imperativa. Se li pot dir *No t moguessis* a via de maledicció no acabada, sobrentenent-se, p.[er] ex.[emple], *en tota la vida* (*No t moguessis* es allavors un subjuntiu optatiu. Cp. *Plût à Dieu*), o se li pot dir, pera justificar el deixar correr fer el retrat, *No t moguessis*!... sobrentenent-se *fariem lo que ara hem de deixar de fer*; però es clar que expressions així son tant imperatives com si s digués *Te tiraré aquest llibre pel cap* o *Deso la maquina i llestos.* La primera qüestió es la següent: Has sentit tu dir mai a seques *No la trenquessis* en lloc de *No la trenquis*? *No la trenquessis* equivalent exacte de *No la trenquis*? Si o no? Has sentit tu dir mai a seques *No la trenquis,* si no l'equivalent exacte de *No la trenquis*, expressant no obstant una ordre (un matiç nou dintre l'imperatiu)? Si o no? Si es que sí, posa-n un exemple *ben clar*, com el meu del retrat (Cal fixar-se en la situació, en l'intenció, en l'entonació). En les tres frases de la teva carta, l'imp. de subj. negatiu va precedit d'una proposició contenint un imperatiu: *Ten compte*, Mira, Para *ment.* Mai, l'imp. de subj. a seques!

Qüestió II – L'individu del retrat se posa en una posició que judico poc estable i li dic: *Ten compte, no t moguessis!* Aquesta meva frase s com-

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

pon d'una proposició imperativa (contenint un imperatiu) i d'una proposició justificativa (que, per supressió de la conjunció *que*, ve juxtaposada a la primera). Poden aquestes mateixes paraules en boca d'un català (cambiant l'entonació, naturalment) venir a compondre una frase formada de dues proposicions imperatives? Estem en el cas de *Para ment no la trenquessis*. La dòna del teu exemple, am quina entonació deia l *No la trenquessis*? El seu *No la trenquessis* no era una justificativa com el meu *No t moguessis*? Era realment un[a] imperativa?

Tu sabs que en francès el verb presenta la mateixa forma tant si manem que s fassi com si manem que no s fassi una cosa. Així, en el primer cas, diuen *Viens, Venez*, i, en el segon *Ne viens pas, Ne venez pas*. No passa igual en català: en el segon cas, empleem (com els castellans) formes del subj. en lloc de les de l'imperatiu propriament [sic] dit (*vina, veniu*); però es clar que les tals formes, encara que originariament del subj. (*vinguis, vingueu*), han de prendre-s com *noves formes* del'imperatiu, puix tant ordre es dir *Vina!* com *No vinguis!* Tenim, doncs *no vinguis, no vingueu,* originariament subjuntius, devinguts *veritables* imperatius. Ha passat lo mateix am *no vinguessis*? Mano a un que s mogui; li dic: *Mou-te!* Li mano que no s mogui; li dic: *No t moguis!* Se veu be que *actualment* tant imperatiu es el *moguis* com el *mou*. Passa lo mateix am *no t moguessis*? Mano a un que no s mogui; li diré mai *No't moguessis!* (Això es la primera qüestió). El *No t moguessis!* sería, no incondicionalment un imperatiu com el *No t moguis!*, sinó solament en determinades condicions, darrera de certes expressions, formant part d'una frasse [sic]? (Això es la segona qüestió).

Ten compte; no t moguis! Pronunciat així, amb una pausa entre *Ten compte* i *no t moguis*, tenim dues proposicions *independents*, dues imperatives successives, les dues amb identica entonació. En frases com *Para ment, no la trenquessis* hi ha mai *aquesta independencia*? El *no la trenquessis* no ve a ser sempre una justificació de l'ordre donada anteriorment? (Qüestió II). I, fixa-t be en una cosa, podria ser que l *No la trenquessis* a seques, sense anar precedit de cap altra proposició (Qüestió I), fos encara en el fons una *justificativa* d'un imperatiu sobrentés, *expressat* per un moviment, una acció (una agafada, una amenassa, un signe d'advertiment, equivalents al *Ten compte*, *Mira*, *Para ment*) o ni sisquera expressat, sinó tant sols *revelat* per l'entonació del *No la trenquessis!*

Allò que m dius «que a Barcelona en lloc de *No vinguis* se pot dir molt be *Que no vinguessis pas*» no ho entenc. Per altra part, la presencia del *Que* ja revela una proposició *dependent, subjuntiva*. Si després de ben meditar

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

tot lo dit, tu segueixes creient que l'imp. de subj. s'emplea en certs casos am la forsa d'un *veritable* imperatiu, fes-me l favor d'explicar-me am claretat aquests casos, que jo vegi ben be que sí, que equival a un imperatiu. Am frases soltes es impossible fer-se carrec de la *forsa* del temps en qüestió. Per això t'he dit que ls exemples que m dónes no son provants. Més aviat me refermen en el meu convenciment que tu i en Saroïhandy aneu errats.

En quant al *so menjat*, ja veig que jo estava en lo cert (excepte en el detall de la diferencia entre *so* i *som*) i que en Saroïhandy comet una inexactitud més en el seu article,[1] que en Foulché qualifica am molta raó (corretgint el meu *bastant fluixet*), de *molt, fluixet*![2]

Te tornaré aviat l'*Un tal*.[3] Tu no tardis a contestar-me.

No tardessis!

P. Fabra

(1) Vols dir *am forsa?*
Caure pot ser reflexiu en català? (No't caiguis)

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 16 IX 1905 | Publicada dins Lamuela i Murgades 1984: 221-223 | Fons Jaume Massó i Torrents de la BC | Transcrita de Lamuela i Murgades.

1. Vg. [15], n. 1.

2. La nostra recerca ha estat infructuosa i entre els articles de Foulché-Delbosc no n'hem trobat cap que critiqui l'article de Saroïhandy. És probable que es tractés d'un comentari oral o bé escrit en una carta tramesa a Fabra i que s'ha perdut.

3. Vol dir que li tornarà les obres de l'escriptor Albert Saisset, que signava amb el pseudònim d'*Un tal*.

18

A Jaume Massó i Torrents

Bilbao 20 de novembre de 1905

Estimat amic Massó,

Quan vaig enviar an en Foulché l compte rendu sobre l'article d'en Saroïhandy en el *Bulletin hispanique* [sic],[1] li vaig encarregar que m'enviés

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

proves dobles, puix tenia ganes que tu coneguessis el meu compte rendu abans que sortís en la *Revue hispanique*.[2] Vet-aquí avui les proves duplicades que vaig demanar pera tu. Llegeix-les detingudament i fes-me totes les observacions que creguis convenients. Sobretot si hi descobreixes alguna inexactitud o hi veus algún comentari que no t sembli oportú, no deixis de dir-m'ho, per favor! Una inexactitud que se m'hagués escapat, ja pots pensar si m doldría, i també m sabria greu que l'article pogués semblar excessivament sever, injust; i en això tu ets millor jutge que jo i sobretot que en Foulché, a qui, com tu sabs, en Saroïhandy es especialment antipatic. No deixis, doncs, de llegir el meu compte rendu i de fer-me totes les observacions que la seva lectura t suggereixi, i ben aviat! Jo mentrestant tornaré les altres proves, corretgides, an en Foulché (les que t'envio no ho són: n'hi ha prou que les entenguis), i si tu m'indiques alguna esmena o supressió a fer, li ho participaré tot seguit pera que les fassi en les ultimes proves, que jo no he de veure.

I com és que essent tu de la comissió organisadora del Congrés de la llengua catalana,[3] no me n'havies dit res ara ultimament? Es que recordaves les meves reventades al congrés quan va comensar a parlar-sen i tenies por que ara no admetría la vostra invitació? Certament es cosa ben poc simpatica això d'anar plegats amb Nonells i Grandias;[4] però al punt que han arribat les coses, fent-se l Congrés i fent-se am vosaltres, com no he de voler venir a formar amb els Massós, els Rubiós i els Casas?[5] Am molt gust! Envia-m tant aviat com puguis una llista dels temes elegits pera poder jo escullir el meu.

I de les conferencies en l'ateneu de Madrid,[6] què hi ha?

Adeu. M'agradaria que en Casas llegís també les proves que t'envio. Has llegit la segona part del meu article sobre les tres famoses lleis d'en Nonell i d'en Grandia?[7]

P. Fabra

Espartero-14-3º-izqda.

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 20 XI 1905 | Publicada dins Lamuela i Murgades 1984: 224-225 | Fons Jaume Massó i Torrents de la BC | Transcrita de Lamuela i Murgades.

1. Vol dir la *Revue Hispanique*. Vg. [15], n. 1.

2. Vg. [15], n. 2.

3. En el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana hi havia tres «Comissions organisadores» (Comissió tècnica, Comissió econòmica i Comissió administrativa) i dues «Comissions

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

especials» (Comissió de la Esposició bibliogràfica i Comissió de la «Garden Party»). Antoni Maria Alcover era el president de les Comissions organisadores.

4. És prou sabut les desavinences lingüístiques entre Pompeu Fabra i Jaume Nonell i Marià Grandia, poc proclius als canvis ortogràfics que proposava Fabra.

5. Jaume Massó i Torrents, Antoni Rubió i Lluch i Joaquim Casas-Carbó formaren part de la Comissió tècnica juntament amb Antoni Maria Alcover.

6. Potser es refereix al cicle de conferències que el desembre de 1903 l'Ateneo de Madrid va demanar a Joan Maragall, aleshores president de l'Ateneu Barcelonès, sobre cultura catalana. Maragall hi posà interès i féu una llista de possibles participants, i va deixar el projecte en mans de Josep Pijoan, que aleshores vivia a Madrid, que el desestimà i quedà penjat. Vg. Molas 2007: 31-48.

7. La segona part de «Les tres preteses lleis d'escursament, de distinció y d'eufonia» es publicà el 16 IX 1905 a *El Poble Català* 45, pàg. 3ab.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

19
A Jaume Massó i Torrents

Bilbao, Espartero – 14
26 de des.[embre] de 1905

Estimat amic Massó,

Pera l congrés de la llengua catalana[1] tinc pensat, partint de l'estudi d'un autor antic, fer veure l camí recorregut per la nostra llengua desde la seva forma literaria mig-eval fins al seu estat actual, camí fet a impuls de la seva forsa evolutiva i de l'influencia pertorbadora d'una llengua estranya. Davant de cada un dels neologismes actuals, una qüestió s'aixeca: es degut a aquella forsa? Es degut a aquesta influencia? I, en la nostra tasca de fer una llengua literaria ben moderna i desestrangerisada a l'hora, la resposta encertada a aquestes qüestions, ens ha de dur en cada cas a la solució bona... Entens la meva idea? La conferencia podria titular-se: «Envés el modern català literari»[2] Què ten sembla? Si l'idea t sembla aprofitable, indica-m l'obra antiga que t sembli la preferible.

P. Fabra

Ⓓ Targeta postal ms. | Bilbao | 26 XII 1905 / Data postal: 27 XII 1905 | Publicada dins Lamuela i Murgades 1984: 225 | Fons Jaume Massó i Torrents de la BC | Transcrita de Lamuela i Murgades.

Ⓘ L'anvers de la postal diu: «A D. J. Massó-Torrents | Imprenta y Librería "L'Avenç" | Ronda de la Universidad, 20 | Barcelona».

1. Vg. [14], n. 6.

2. No hi ha constància d'una comunicació de Fabra amb aquest títol en el Congrés. Hi tingué un paper actiu a través de la presentació de diverses comunicacions tractant «Qüestions d'ortografia catalana» i també mitjançant diverses esmenes, totals o parcials, en contra de ponències o comunicacions d'altres congressistes. Vg. Diversos autors 1908: 188-221 o també en les *OC* (2006): vol. 3, pàg. 105-140.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

20

A Jaume Massó i Torrents

Bilbao 26 de janer de 1906

Estimat amic Massó,

He rebut el numero 6 de la teva esplendida revista de bibliografia catalana.[1] T'agraeixo molt la seva remesa i el compte rendu sobre l meu tractadet d'ortografia catalana.[2] Bravo la reventadeta a l'Aladern:[3] es absolutament precís combatre tot treball poc seriós. De l'Aladern vaig llegir en el Poble Català unes etimologies deplorables: *bellugar* s'havia d'escriure *ballugar*, venia de *ball*, etc.[4] En mig de tanta ignorancia i pretenció com corre, es d'allò més grat veure que hi ha qui treballa seriosament, tu per exemple! Per això m'ha alegrat sense dubte tant la rebuda de la teva revista. Ets un bon feiner, Massó; endavant i fòra! Jo tampoc m'estic amb les mans plegades i ja tinc madurades dues obres que podrien molt be sortir dintre d'aquest mateix any. L'una es una especie de diccionari de la rima.[5] Tot fent un article sobre la proveniencia de les dues vocals catalanes *è* i *é*,[6] me n'ha vingut l'idea. Podria ser una obra utilissima: en primer lloc contribuiria a fortificar la conciencia de l'existencia de les dues *e* i de les dues *o*, i a combatre les rimes defectuoses d'obertes am tancades, que nosaltres hem sempre rebutjat; però ademés ens permetria fer vocabulari, fer remarcar una infinitat de regles gramaticals, justificar una porció de grafies nostres, etc. Ja he parlat d'aquesta obra an en Cases,[7] que s'ha ofert a collaborar-hi. Un altre collaborador utilissim fóra sens dubte en Guanyabéns, que podria fer un tractadet de versificació.[8] I tu, Massó, tu també hi haurás de ser, puix, a part que series un collaborador inapreciable en la

feina de classificar convenientment les paraules amb *e* i amb *o* i en la tasca d'enriquir i de depurar el vocabulari, te podries encarregar d'una noticia sobre la literatura catalana antiga i moderna. Què t sembla d'un llibre així? No podria ser una obra molt bella i molt util? L'altra obra que tinc pensada es una gramatica de la llengua catalana escrita en castellà.[9] Tindria un doble objecte: servir pera aprendre l català als forasters estudiosos que desitgessin tenir una coneixensa *més o menys* pregona de la nostra llengua (1), i denunciar castellanismes, indicant-ne la correcció, als lectors catalans, contribuint així poderosament a l'obra de purificació i enriquiment (am solta!) de la nostyra llengua empobrida i empugonada. Dividida l'obra en dos volums, el primer contenint pronuncia, fonetica i morfologia, i el segón, sintaxi i *ortografies* (i potser antologia), el primer volum podria estar llest dintre de l'any que comensem.[10] Vaig ara a parlar-te per segona vegada d'un assumpte, tot estranyant que no hagi tingut contesta al fer-ho la primera vegada. Se tracta de saber què he de fer, què convé que fassi pera l congrés de la llengua catalana. He sentit a parlar de presentació de temes escrits i de donar conferencies... Com va tot això? Quins temes hi ha anunciats? Quines conferencies? Jo havia pensat això: estudi gramatical complet d'una obra antiga; comparació de la gramatica de la llengua antiga am la de l'actual; estudi de les diferencies entre les dues, separant les degudes a l'evolució natural de la llengua i les degudes a l'influencia pertorbadora del castellà; exposició dels principals problemes a resoldre indicant-ne la solució, problemes de pronuncia, d'ortografia, de morfologia, de sintaxi, de vocabulari, d'estil... Què ten sembla? Si t sembla bé, indica-m l'obra antiga que creguis preferible (El Jaume[11] m captiva, però potser fóra millor una obra més moderna). Si no t sembla be, diga-m què t sembla que pugui fer. Però sobretot, sigui l'una cosas o l'altra, diga-m'ho ben de pressa, puix el temps passa, i si he de venir a Barcelona pera fer un bunyol, més m'estimo quedar-me a casa. Cuita, doncs, a escriure-m!

Saluda als amics. Una abrassada d'en

Fabra

(1) Jo n sé algun.

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 26 I 1906 | Publicada dins Lamuela i Murgades 1984: 225-227 | Fons Jaume Massó i Torrents de la BC | Transcrita de Lamuela i Murgades.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

1. Vol dir la *Revista de Bibliografia Catalana*, que publicava Massó i Torrents. El número 6 correspon al gener-desembre de 1903 (any III).

2. En el mateix número 6, Massó i Torrents va publicar una ressenya del *Tractat de ortografia catalana* de Fabra de 1904, dins la secció «Butlletí Bibliogràfic» (pàg. 238-239).

3. *Loc. cit.*, pàg. 217-218. El text «rebentat» de *Josep Aladern* (pseudònim de Cosme Vidal i Rosich) és *Lo català ¿es idioma ó dialecte?*. Barcelona: Impremta de Vidal y Planuch, 1903.

4. Josep Aladern (1905): «Per nostra llengua. L'ànima de les paraules», *El Poble Català* (12 VIII 1905), pàg. 3. Poc després recollí aquestes etimologies en un llibret intitulat *Los misteris de la llengua catalana esbrinats per Joseph Aladern*. Barcelona: Tipografia Catalana, 1906. L'etimologia que hi dóna de *bellugar* figura a la pàg. 49.

5. Aquest projecte segurament no es devia dur a terme: no consta a la «Bibliografia de Pompeu Fabra» de Joan Solà i Pere Marcet i Salom (1998).

6. «Les e toniques du catalan», publicat dins la *Revue Hispanique* (París-Nova York), XV, (1906), pàg. 9-23.

7. Joaquim Casas-Carbó.

8. Emili Guanyavents (aleshores Guanyabéns) no va publicar mai un tractat de versificació. Fabra li va dedicar una semblança: «Emili Guanyavents», *Almanac de Catalunya* (1929), pàg. 34; es reproduirà en el volum 9 de les *OC*. Fabra diu que «no oblidi ningú el nom del poeta Guanyavents, el qual, d'altra banda, ja comptava entre els seus mèrits indiscutibles el d'haver excel·lit en el millorament de la versificació vuitcentista.

9. *Gramática de la lengua catalana* (1912) publicada per L'Avenç. És la primera referència precisa, el 26 de gener de 1906, d'aquest llibre que no sortirà fins sis anys després.

10. Finalment l'obra es publicà en un sol volum de 480 pàgines que inclourà encara més seccions i capítols dels que anomena Fabra en un principi: «Fonética», «Morfología», «Sintaxis», «Formación de palabras», «Selecta de autores catalanes», «Vocabulario catalán-castellano y castellano-catalán», i tres apèndixs: «Apéndice I. Lista alfabética de los verbos irregulares» (complement al capítol X); «Apéndice II. Complemento á los cap. XXI á XXVI»; i «Apéndice III. Complemento al cap. V: Correspondencias entre las vocales tónicas castellanas y las catalanas», a més d'un «Índice alfabético».

11. Es refereix a la *Crònica* de Jaume I (pàg. 331-333), inclosa dins la «Selecta de autores catalanes» de la *Gramática de la lengua catalana* (1912).

21

A Jaume Massó i Torrents

Bilbao, Espartero 14
21 de mars de 1906

Estimat amic Massó,

Te regracio l treball que t'has pres. Es lo que necessitava saber, i avui mateix envio l'article an en Foulché.[1] Sería possible arribar a saber, per

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

algun diccionari de la rima antic, la pronuncia mig-eval de la *e* de *rei, llei, peis* pl. de *peix, mateis* pl. de *mateix*, etc., *serveis, creis*, etc. per *serveixes, creixes*, etc.?

En la meva ultima carta,[2] me vaig oblidar de parlar-te del compte rendu que m demanaves sobre la part gramatical dels «Estudis» de mossen Alcover.[3] Estic disposat a fer-la... si hi soc a temps. Considera, ara, la tasca que m'he imposat pera aquest any: tema pera 'l Congrés (un cop a Barcelona, penso donar algunes conferencies ressucitant la qüestió Menendez P.);[4] un article critic que podria titular-se: El català en la Gramatica d'en Meyer-Lübke i en el *Grundriss* d'en Gröber;[5] el primer volum de la meva gramatica catalana en castellà; una serie d'articlets pera l «Poble Catala».[6] Te sembla bona l'idea d'aquestos articles? Fóren curts, sobre punts concrets, tot lo mes clars possible... Jo crec que podrien fer un be en aquestos temps en què corre tanta barra. Serien més que res de critica. Respecte al compte-rendu sobre l Meyer-Lübke i el Saroïhandy:[7] Veig que en Casas ha tingut a la vista un exemplar de la segona edició del *Grundriss*.[8] De qui és? T'ho demano perquè pera fer el dit compte-rendu, necessito un *Grundriss* i no 'm ve gens be comprar-lo. No sabeu ningú que n tingui un exemplar i mel pugui prestar? ... *pro lingua nostra*!! Que no crec pas que l'obra d'en Saroïhandy no s presti a rectificacions i addicions considerables. Sería, crec, un compte-rendu interessantissim; però... me cal un *Grundriss*!! Ja sabs que penso, d'aquí a octubre, estudiar *el Jaume*[9] (que tinc), el *Tirant*[10] (que acabo d'adquirir) i el *Bernat*[11] (que en Casas me deixara); vull, ademés, estudiar en Llull; amb això fes-me enviar el *Felix de les Maravelles* (ed. Aguiló).[12] Fes el favor de dir als de *L'Avenç* que m manquen els volums 46 (precisament d'en Llull),[13] 47, 48, 49 i 50 de la Biblioteca Popular.[14] El 51 m'acaba de ser enviat pel seu autor, en Joan Llongueras, nebot meu. Quan llegeixis *Lluminoses*,[15] digas-men alguna cosa.

Adeu, noi, treballar i fora! Si sabessis quant anyoro tot això de per aquí... aquestes montanyes! Aquest meu exili no ha de tenir mai fi?[16]

T'abrassa ben cordialment ton amic

Fabra

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 21 III 1906 | Publicada dins Lamuela i Murgades 1984: 227-228 | Fons Jaume Massó i Torrents de la BC | Transcrita de Lamuela i Murgades.

1. «Les e toniques du catalan», *Revue Hispanique* (1906). Foulché era fundador i director de la *Revue Hispanique*.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

2. Vg. [20].

3. No hi ha en realitat cap publicació de mossèn Alcover amb aquest títol. És possible, tanmateix, que Fabra es refereixi amb un nom genèric als múltiples i variats articles que Alcover publicava al seu *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* o, més probablement, a les seves «Questions de llengua y literatura catalana» (I, 1902-1903, pàg. 209-560; 15, abril-octubre de 1903). No tenim notícia que s'arribés a publicar la ressenya de què parla Fabra.

4. Es refereix als conceptes que el filòleg Ramón Menéndez Pidal va abocar al seu article «Cataluña bilingüe» (*El Imparcial*, 15 XII 1902) i que van provocar la rèplica irada de mossèn Alcover amb les «Questions de llengua y literatura catalana», citades anteriorment. Les conferències que Fabra va pronunciar a Barcelona foren: «De la castellanisació del català» (amb el títol genèric de «Qüestions de llengua catalana») a l'Ateneu Barcelonès els dies 26 i 30 d'octubre de 1906. Foren ressenyades per *El Poble Català* el 27/31 d'octubre (pàg. 3a-d i 3f, respectivament). Alhora, el 31 d'octubre féu una altra conferència al Centre Excursionista de Catalunya sobre ortografia catalana (ressenyada per *El Poble Català*, 1 XI 1906, pàg. 2ef).

5. El títol definitiu fou «Le catalan dans la *Grammaire des langues romanes* de W. Meyer-Lübke et dans le *Grundriss der. Rom. Philologie*», *Revue Hispanique* (París-Nova York), XVII (1907) pàg. 1-45. Vg. *OC*, vol. 3. Per a conèixer a fons les disputes filològiques sobre aquesta qüestió, vegeu Calaforra 1998.

6. Entre el 9 IX 1905 i el 26 VIII 1908 Fabra publicà una sèrie de 23 articles de caire lingüístic a *El Poble Català* que s'aixoplugaren sota el títol de secció de «Qüestions gramaticals». Vg. *OC* (2010): vol. 7, pàg. 805-876.

7. Resposta de Fabra a Meyer-Lübke dins *Revue Hispanique*, XVII (1907), pàg. 1-45; a Saroïhandy, dins *Revue Hispanique*, XIII (1905), pàg. 269-276.

8. La segona edició del *Grundriss der romanischen Philologie* (Estrasburg 1888-1902) és de 1904-06. Entre d'altres hi col·laborà Alfred Morel-Fatio, membre de l'IEC. Vegeu Marcet i Solà 1998: II, 1498-1499.

9. Vg. [20], n. 11.

10. *Tirant lo Blanc*, de Joanot Martorell, inclosa dins la «Selecta de autores catalanes» (pàg. 312-316) de la *Gramática de la lengua catalana* (1912).

11. Es tracta de Bernat Metge o bé de la *Crònica* de Bernat Desclot; de tots dos existien edicions disponibles en aquell moment i tots dos figuren a la «Selecta de autores catalanes» de la *Gramática de la lengua catalana* de 1912. El paral·lelisme amb l'expressió «el Jaume» tal vegada pot inclinar la balança a favor de la *Crònica*.

12. En realitat, l'editor de l'obra que cita Fabra era Jeroni Rosselló. Ramon Llull (1873-1904): *Libre apellat Felix de les marauelles del mon*. Palma de Mallorca: Pere Joseph Gelabert i Barcelona: Librería d'Alvar Verdaguer i Fidel Giró, en 2 vol.; Jeroni Rosselló editor.

13. Ramon Llull (1905): *Llibre de les besties*. Col·l. «Biblioteca Popular de "L'Avenç"», núm. 46. Barcelona: «L'Avenç».

14. Corresponen als títols de L'Avenç (col·lecció «Biblioteca Popular de "L'Avenç"»): *Flor tardana. – La festa dels aucells*, d'Ignasi Iglésias (núm. 47, 1905); *Portugal artistic*, d'Ignasi de L. Ribera i Rovira (núm. 48, 1905); *Catalunya a Grecia*, d'A. Rubió i Lluch (núm. 49, 1906); i *Gent de montanya*, de Vicens M.ª de Gibert (núm. 50, 1906).

15. Joan Llongueras (1906): *Lluminoses. Deliris i oracions del temps d'amor. Cançons. – Eglogues*. Col·l. «Biblioteca Popular de "L'Avenç"», núm. 51, Barcelona: L'Avenç, 106 pàg.

16. Cal recordar que Fabra era a Bilbao des del 1902, i que no tornarà a Barcelona fins al 1912.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

22

A Lluís Duran i Ventosa

Bilbao, Espartero 14, 3º
15 d'abril de 1906

Estimat amic Durán,

Primer perquè pensava venir aviat a Barcelona i després a causa de la gran feina que he tingut, he deixat passar dies i més dies sense contestar la teva darrera carta.[1] Tu m demanaves que t perdonés el teu retard a respondre a la meva carta;[2] altrament llarg ha estat el meu a contestar la teva del... 30 de desembre! I es que m feies un encarrec dificil de cumplir. En primer lloc, en l'isolament en què visc (la familia, la catedra, la *ceba*), no freqüento cap centre basc, no conec cap biscaitarra, no llegeixo les llurs publicacions; així, no conec el llur programa (si es que n tenen un de ben definit) i menys la llur opinió *oficial* sobre l problema catalá (que, dit siga entre parentesi, me sembla que no ls preocupa pas gaire). Un biscaitarra escrivía fa uns quants mesos que, així com hi ha diferents rasses de gossos, –mastins, ganguils, llebrers, etc.– hi ha diferents rasses d'homes (fixa-t en el parallelisme): llatins, germans, eslaus... bascongats. Doncs: els catalans no son nació; tampoc ho son els espanyols, ni ls francesos; no hi ha altra cosa que la nació llatina, al costat de la nació germanica (Alemanya, Inglaterra, etc.) i de la nació... basca! Així, el catalanisme es un regionalisme comparable al extremenyisme, si aquest existís; el biscaitanisme es, al contrari, un nacionalisme. En cambi, un *semi-biscaitarra* me deia l'altre dia: Vostès rai, tenen una llengua, una literatura, una historia... Nosaltres no tenim res, som senzillament una provincia més. Dues opinions ben oposades! _____ En primer lloc, doncs, la meva ignorancia *en biscaitarrisme*; després, la dificultat de ben resumir en una carta la munió d'observacions que un ha tingut lloc de fer sobre aquest pais i el seu regionalisme; això feia, que no *trobés* mai l'ocasió d'escriure-t. I ja ho havia deixat correr pensant-me veure-t aviat, a Barcelona. Però ara, que l congrés de la llengua catalana no ha de ser fins per la tardor,[3] be m cal escriure-t una estona que tinc lliure, encara que no sigui sinó pera dir-te que vaig rebre la teva carta i que ja t parlaré llargament de tot això... quan vingui a Barcelona![4] No obstant, deixa-m dir-ten ara alguna cosa. _____ La meva opinió, que coincideix am la d'alguns catalans residents a Bilbao, es que l problema català es tot altre que l diguem-ne problema basc. A Barcelona,

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

el regionalisme es catalanisme, nacionalisme català; a Bilbao no té res que veure am lo que podria anomenar-se nacionalisme basc. ___ Bilbao es una ciutat de llengua castellana; San Sebastian, –me diuen,– s'està castellanitzant rapidament. Els bilbains, a casa llur, volen manegar-s'ho tot ells sols: fòra ingerencies de gent estranya! els *maquetos* que no s fiquin alli aon no ls demanen! Vet-aquí l llur regionalisme. I, enamorats de Bilbao, satisfets hiperbolicament del seu engrandiment, en el desig de fer-se ls superiors s'arrapen adhuc a la llengua: l'euskar es antiquissim, no ve de cap altra llengua, es més llengua que l castellà, que al cap de vall no es més que un dialecte del llatí (i aquí està la cosa: l'euskar per damunt del castellà!)... però no l parlen! ni l'entenen!! Un dia he estat al *Centro Vasco*; vaig veure-hi retols en bascuense; no hi vaig sentir enraonar sinó en castellà. Molts que s deixen dir biscaitarres ignoren completament el bascuense; es tant dificil! La seva grrran dificultat (?): una altra prova de superioritat. ___ Ja deus saber que la quasi totalitat de Navarra, la major part d'Alava i un bon tros de Biscaia son terres de llengua castellana. Treu-li a Catalunya tot el seu passat historic; la llengua catalana, lluny d'haver-se espandit fins a Murcia, suposa-la limitada als bisbats de Girona, Vich i Urgell; i Barcelona, molt pagada de sí mateixa, poc amiga d'intervencions forasteres, regionalista, això si molt regionalista, però castellana; retreient sovint la superioritat del català sobre l castellà; però parlant el castellà... i quatre catalans anyoradissos enamorats del parlar i de les tradicions de la terra, tractant de convencer als demés de que han de parlar el català, un llenguatge que ja no entenen: els biscaitarres! ____ Una creencia meva: la gent d'aquí, malgrat les apariencies (i allò de les rasses de gossos) es més semblant a la castellana que no pas nosaltres. ____ Amor, simpatia als catalans? No la sé veure. Accidentalment simpaties potser sí: quan fem enrabiar als castellans.

I vet-em aquí descapdellant-me, tot desordenadament, potser adhuc un xic lleugerament, deixant anar opinions potser poc madurades... En fi, ja n'hem de parlar altres vegades. Per avui, pren la bona voluntat.

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 15 IV 1906 | Publicada dins Clara 1996: 169-173 | Fons Lluís Duran i Ventosa de l'ANC | Transcrita de Clara.

Ⓡ Riquer 2001: 52-53 i Martí i Castell 2005: 82-83.

1. Carta perduda.
2. Carta perduda.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

3. El Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana s'obrí el dissabte 13 d'octubre de 1906 i es tancà el dimecres 17 del mateix mes. El dijous 18 d'octubre, i en obsequi als congressistes estrangers, es feren diverses excursions, i a la nit hi hagué una recepció a l'«Ateneo Barcelonés».

4. Tot i l'isolament a Bilbao, Fabra feia algunes escapades a Barcelona, sobretot els mesos d'estiu. Durant els dies en què tingué lloc el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, Fabra hi fou present. Segons Miracle, «el Mestre m'havia assegurat que durant la seva expatriació només havia estat tres vegades a Barcelona: la primera per casar-se (1902), la segona pel Congrés (1906) i la tercera (1911) per preparar la seva tornada a Catalunya» (Miracle 1968: 421).

23
A Antoni Maria Alcover

Bilbao, Espartero 14
18 d'abril de 1906

Estimat amic Alcover,

Per fi, després de més de dos anys de no tenir noticies directes de vostè, he rebut un numero del seu *Bolletí*![1] N'ha enviats d'altres? No m'explic que no ls hagi rebuts. La meva adressa actual no es *Heros 1* sinó *Espartero 14*; però continuament rebo cartes i plecs que porten l'adressa antiga, i entre ells, ara, l'esmentat numero del seu *Bolletí*. En fi, ben vingut siga, i Deu fassa que d'avui endavant el rebi sense interrupcions! No m podria enviar vostè, amic Alcover, la llista dels temes del Congrés,[2] la qual he demanat mil cops, sempre inutilment, an en Massó i an en Cases?[3]

El saluda afectuosament son amic

P. Fabra

Ⓓ Targeta postal ms. | Bilbao | 18 IV 1906 | Publicada dins Moll 1969: 43 | Fons Antoni M. Alcover de l'Arxiu del Regne de Mallorca | Transcrita de Moll.
Ⓡ Perea 2008.

1. *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana.* Vg. [7], n. 1.

2. Segons explica Francesc de B. Moll: «En aquesta targeta postal, escrita al temps en què es preparava nerviosament el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, En Fabra mostra la seva preocupació per aquell gran esdeveniment en perspectiva (sobre l'oportunitat del qual seguia tenint dubtes seriosos) i deixa entreveure un cert desgavell en l'organització de la Comissió Tècnica del Congrés, els membres de la qual –En Massó i Torrents i en Cases-Carbó, grans amics seus– no li enviaven la llista dels temes que els havia demanat "mil cops"» (Moll

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

1969: 43-44). Sobre aquests fets i sobre els continguts d'aquesta targeta, és interessant el comentari que Alcover publicà en el seu *Bolletí* (III, pàg. 66-67) i que també reprodueix Moll (1969: 44). El Congrés es dividí en tres seccions: Secció Filològica - Històrica, Secció Literaria i Secció Social y Jurídica. Els temes de la Secció Filològica - Històrica eren: I. «Importancia de l'Ortografia. Necessitat d'equilibrar l'element fonètich ab l'etimològich», del Dr. Joan Codina; II. «Pronoms y adgetius pronominals. Us correcte del *llur*», de Joseph Rigol; III. «Partícules pronominals», de Fèlix Jover y Vergés; IV. «Relatiu, possessiu català equivalent al llatí *cujus, quorum*», de Bonaventura Riera; V. «La preposició *a* en acusatiu», de mossèn Miquel Costa y Llobera; VI. «Concordansa del participi ab el terme acció», del Dr. Antoni M. Alcover; VII. «Us del aussiliar *esser* en les oracions d'activa», de Bernat Obrador; VIII. «Oracions condicionals», de Rt. P. Ignasi Casanoves; i IX. «Procedencia y Ortografia de la *x* catalana», de Victor Oliva.

3. Joaquim Casas-Carbó.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

24

A Joaquim Casas-Carbó

Bilbao, Espartero, 14
7 de maig de 1906

Estimat amic Casas, En Massó es terrible. Li vaig escriure fa temps –i tant temps!– demanant-li un munt de coses i creuría que no ha rebut la meva carta si tu no m'haguessis enviat el *Das Catalanische* del *Grundriss*,[1] una de els coses que en la meva carta li demanava.[2] Tu m'envies el *Grundriss*, doncs es perquè ell t'ho ha encarregat; doncs es que ell ha rebut la meva carta. Reb la carta, fa un dels encarres [sic] i després ja no hi pensa més, i jo aquí esperant el *Felix de les maravelles*[3] i què sé jo quantes coses més! Figura't que una de les coses que li deia era que estava disposat a ferli pera la seva *Revista*[4] un compte rendu de la part gramatical dels *Estudis* de l'Alcover:[5] un treball de collaboració, una ganga com aquell qui diu; i res, la carta sense contestar. Deixa-m ara fer-te un parell dels encarrecs que, en mala hora, se m va ocorrer fer al terriblement distret Massó: 1 – Necessito tot seguit el *Felix* (biblioteca Aguiló);[6] si algú de vosaltres el té, que mel deixi; si no encarrega-l a compte meu; 2 – Me manquen els volums 16 i següents de la Biblioteca de l'Avenç entre 'ls quals un llibre d'en Llull;[7] fes-mels enviar. He comensat a rebre *El Poble Catalá* diari.[8] Vejam quan hi veuré un article teu. Jo estic disposat a collaborar-hi de ferm. Te voldries encarregar tu de la correcció de proves dels meus articles?[9] I escolta, sabs que en *El Poble* hi ha moltes faltes d'ortografia; hi ha una collecció de *v* equivocades, que fan feredat. Mira si m consideren com

suscriptor, i si no, suscriu-m'hi. I, finalment: tu m vas enviar la quarta *Lieferung* del primer *Band* del *Grundriss*, que conté *Das Catalanische*;[10] molt bé, me serveix pera un article que estic fent pera la *Revue Hispanique* titulat «Le Catalan dans la *Grammaire* de Meyer-Lübke et dans le *Grundriss* de Gröber».[11] No cal dir que un cop acabat el meu treball te tornaré la dita *Lieferung* IV etc. Però no tens les altres tres *Lieferunge[n]*?[12] Si tens el tom I complet, me faries un gran favor deixant-mel, car (més val *car* que *doncs*, veritat?)... car me convindria molt coneixer dos dels estudis continguts en aquest primer volum de la *desigual* obra den Gröber. Espatarrant l'estudi den Cornu *Die portugiesische Sprache*;[13] deplorable l *Das Catalanische* d'en Morel-Fatio i d'en Saroïhandy.[14]

Un abrassada ben forta del teu amic, que no t perdona l'ajornament del Congrés,[15]

P. Fabra

P. D. Escriu-me ben aviat!!!

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 7 v 1906 | Publicada dins Marquet 2006: 99-100 | ANC | Transcrita de l'original.

1. El text *Das Katalanishe* (*El català*) és un capítol dedicat a la llengua catalana dins el *Grundriss der romanischen Philologie* de Gustav Gröber (1888-1902). Vegeu el monogràfic *Aportació alemanya als estudis de lingüística catalana* (Caplletra, 2009).

2. Vg. [21].

3. Vg. [21], n. 12.

4. *Revista de Bibliografia Catalana*. Vg. [20], n. 1.

5. No coneixem cap publicació de mossèn Alcover amb aquest títol. Vg. [21], n. 3.

6. Vg. [21], n. 12.

7. El número 16 de la «Biblioteca Popular de "L'Avenç"» correspon als *Croquis Pirinencs (segona serie)* de J. Massó Torrents (Barcelona: L'Avenç, 1903). El darrer número publicat l'any 1906 dins la mateixa col·lecció correspon a *Maximes* de La Rochefoucauld (número 63; traducció de J. Roca Cupull). El volum de Ramon Llull és *Llibre de les Besties* (Barcelona: L'Avenç, 1905), corresponent al número 46 de la col·lecció.

8. Diari que veié la llum a principi de maig de 1906. Abans era un setmanari que nasqué el novembre de 1904.

9. Fabra col·laborà amb una sèrie de 23 articles, apareguts amb periodicitat molt irregular, a *El Poble Català* (convertit ja en diari). El primer article data del 21 III 1907 i el darrer del 26 VIII 1908 (abans n'havia escrit un el 9 IX 1905). Vegeu-los publicats dins «Les *Qüestions de gramatica catalana* de Pompeu Fabra» de Lluís Marquet (*Els Marges* 66, juliol de 2000, pàg. 47-74). En aquest article reprodueix alguns fragments de cartes de Fabra entre 1906 i 1911.

10. *Lieferung*, en alemany, per *lliurament*. Vg. Calaforra 1998.

11. Fabra publicà l'esmentat article amb un nom molt semblant «Le catalan dans la *Gram-*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

maire des langues romanes de W. Meyer-Lübke et dans le *Grundriss der rom. Philologie*», *Revue Hispanique*, XVII (1907), pàg. 1-45. Vg. *OC* (2006): pàg. 159-205.

12. En alemany el plural de «Lieferunge» és «Lieferungen».

13. J. Cornu (1888): «Die portugiesische Sprache», dins *Grundriss der romanischen Philologie*, a cura de Gustav Gröber. Estrasburg: Trübner, pàg. 715-883. I una edició posterior: Jules Cornu (1904-1906): «Die portugiesische Sprache», dins *Grundriss der romanischen Philologie*, a cura de Gustav Gröber. Estrasburg: Karl Trübner [editor], vol. I, pàg. 916-1037.

14. Alfred Morel-Fatio i J. Saroïhandy (1904-1906): «Das Catalanische», dins *Grundriss der romanischen Philologie*, a cura de Gustav Gröber. Estrasburg: Karl Trübner [editor], vol. I, pàg. 841-877.

15. El Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana va tenir lloc l'octubre de 1906. Vg. [22], n. 3.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

25

A Antoni Maria Alcover

Bilbao, Espartero 14, 3
7 maig 1906

Estimat amic Alcover,

Li regracio la remesa dels nombres del seu «Bolletí»[1] corresponents als anys 1904 i 1905, que contenen forsa treballs remarcables i noves interessants i encoratjadores. Li torno'ls que ja tenia: els corresponents a gener, febrer, mars i abril de 1904 i el darrer del tom II.

Una consulta: quina es la pronuncia de l'«e» tònica dels mots següents en mallorquí (Palma): «llei», «rei», «freu», «ell», «aquell», «aquest», «aqueix», «peix», «creix», «coneix», «mateix» i del infixe verbal «-eix-» dels verbs incoatius?

El saluda afectuosament son amic

P. Fabra

(D) Targeta postal ms. | Bilbao | 7 v 1906 | Publicada dins Perea 2008 | Fons Antoni M. Alcover de l'Arxiu del Regne de Mallorca | Transcrita de Perea.

(I) Escriu Alcover: «Contestada 12 matx».

1. Vg. [7], n. 1.

26
A Joan Palomba

Bilbao, Espartero 14
6 desembre 1906

Sr. Joan Palomba,

He rebut la vostra excellent gramatica algueresa,[1] que he llegit am viu interès. Cregueu que us regracio molt d'aver pensat en mi dedicant-men un exemplar i d'aver-me onrat demanant-me la meva opinió sobre'l vostre treball. No tardaré a donar-vos-la en la forma que desitgeu; però desde ara us dic que la vostra gramatica està molt bé i que tindré una gran satisfacció en unir les meves lloanses a les que segurament us han de fer el Mistral i En Guarnerio.[2] Rebeu, estimat amic, la meva felicitació més cordial.

Us saluda afect

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 6 XII 1906 | Publicada dins Palomba 1996: 54 i en reproducció facsímil dins Palomba 1996: 55 | Fons Joan Palomba de l'Arxiu privat d'Antoni Nughes (Alguer) | Transcrit de Palomba.

1. Giovanni Palomba (1906): *Grammatica del dialetto algherese odierno*. Sàsser: Tipografia G. Montorsi, 52 pàg. Hi ha una edició facsímil, amb un estudi de Francesco Bertino, del 2001 (vg. Bertino 2001).

2. Per a la recepció de l'obra podeu consultar la «Presentazione» de Francesco Bertino (vg. Bertino 2001: I-XLI).

27
A Antoni Rubió i Lluch

Bilbao 7 de desembre de 1907

Estimat amic, Vaig rebre una comunicació signada per vostè i per En Pijoan[1] invitant-me a collaborar en l'Anuari de «L'Institut d'Estudis Catalans»[2] L'encárrec que'm feien era massa honrós i massa agradable alhora per que jo no l'acceptés ben volenterosament posat, no obstant, que'm

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

fixessin un terme un poc més llunyá que'l quinze de desembre. Per això vaig escriure tot seguit an En Casas-Carbó per tal que veiés si era possible allargar un poc el terme assenyalat. Havent-me En Casas contestat de part de vostè que'm donaven de temps fins a Reis, no cal dir que accepte gustós l'invitació d'aquest Institut,[3] i permeti-m que, al comunicar-los-ho, els regracii l'honor que m'han fet invitant-me a la collaboració de l'Anuari i el favor que acaben ara de fer-me concedint-me un temps més llarc que'l que primitivament m'assenyalaven.[4]

Us saluda aft
S.S.

Pompeu Fabra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓒ Escuela Especial | de | Ingenieros Industriales | *Particular*

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 7 xii 1907 | Publicada gairebé completa dins Martí i Castell 2005: 77 | Arxiu de l'IEC | Transcrita de l'original.

Ⓘ Aquesta carta, datada el 7 xii 1907, hauria de portar el número [31] (que correspon a una lletra amb data del 18 vi 1907) i no pas el [27]. El curador és conscient que s'avança una mica pel que fa a la seva col·locació cronològicament correcta, però el motiu d'aquest «error» aparent té una explicació: la data concreta de la carta no l'hem sabuda fins que teníem tot el material molt avançat (abans la datàvem dins del 1907, sense especificar gaire més). Així, hem optat per mantenir la numeració de cartes i no reordenar-les perquè, de fer-ho, trastocaria considerablement la reemissió interna de notes amb les altres cartes.

1. Comunicació desconeguda.

2. Fabra hi participà amb l'article «Sobre diferents problemes pendents en l'actual catalá literari», *Anuari MCMVII*. Secció Històrico-Arqueològica, Palau de la Diputació. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1908, pàg. 352-369. L'*Anuari* de l'IEC començà a editar-se el 1907 fins al 1994-1995, amb interrupcions i discontinuïtats a causa dels avatars històrics. A partir de 1996, la crònica de l'activitat acadèmica de cada curs de l'IEC es difon a través de la *Memòria*.

3. L'Institut d'Estudis Catalans es fundà el 18 de juny de 1907 mitjançant un dictamen d'Enric Prat de la Riba, aleshores president de la Diputació Provincial de Barcelona (el reglament interior fou aprovat el 31 de juliol del mateix any). Antoni Rubió i Lluch formà part dels vuit primers membres de l'IEC i en fou el primer president, i Josep Pijoan esdevingué el primer secretari, aviat substituït per Miquel dels Sants Oliver.

4. Fabra sí que col·laborà a l'*Anuari* de l'Institut d'Estudis Catalans. Ho féu amb l'article «Sobre diferents problemes pendents en l'actual catalá literari» (i, 1907, pàg. 352-369).

28

A Joaquim Casas-Carbó

Bilbao, Espartero, 14
31 març 1907

Estimat amic Casas, L'article sobre les terminacions *encia* i *ancia* es el tercer; ahir vaig enviar-ten dos més. En l'article sobre els formes verbals guturalisades, hi ha dues paraules rum. *avúĭŭ*, *vrúĭŭ*. Si a l'impremta no tenen les signes *ĭ*, *ŭ*, reemplassa les dues paraules per *avúi*, *vrúi* (La pronuncia es *avuy*, *vruy*, les quals formes son escrites *avuĭ*, *vruĭ* pels uns, *avuĭŭ*, *vrúĭŭ* pels altres). Molt bé les correccions de proves. Solament he trobat: *Ell ha fet això, per qual motiu* en lloc de *Ell ha fet això, pel qual motiu* (Article I, nota 1). I, en l'article II, un *certament* fòra del seu lloc. Recorda-t de les famoses llistes! Vaig a demanar-te ara un favor. Acabo de rebre una carta d'un cosí meu,[1] que está a Barcelona, el qual sembla que ha passat una llarga temporada malalt i sense feina. En aquesta trista situació, el xicot m'escriu demanant-me que li enviï uns quants diners i vegi de trobar-li alguna feina. Jo he pensat enviar-li vinticinc pessetes però com ni avui ni demá ni podé demá passat podré sortir de casa per anar a correus (per mor d'una recaiguda en el meu etern refredat gripal) i ell me les demana amb gran urgencia, he pensat que podria fer-se una cosa: tu donar-les-hi ara i cobrar-te-les de l'import dels meus articles. Es una manera d'evitar un retard que 'l posaria en la més gran desesperació. Ara mateix li escriuré dient-li que passi per casa teva i que tu li donarás les vinticinc pessetes que 'm demana. Per no fer-li pena yo no li diré que t'hagi informat de la seva situació. Vindrá amb una targeta meva que dirá: «Aquest es en Narcís Poch, cosí meu, de qui *li* parlo en la meva carta de 31 de mars» Aquest Narcís Poch me l'he estimat molt quan érem nois; entre 'l seu pare i el meu hi havia hagut una gran amistat; de manera que la seva desgracia m'ha impressionat fondament. Ni cal dir-te si m'agradaria trobar-li una collocació. Però desde Bilbao, ho veig dificil. Per quin costat te sembla que ho podria treballar? Escriu-men alguna cosa. Sembla que ell acceptaria qualsevol cosa, per modesta que fos, puix está en la mes gran miseria. D'això an ell no li'n parlis. Limitat-t a donar-li les vinticinc pessetes, que 't cobrarás, com t'he dit, del import dels meus articles (per cert esplendidament pagats!!) I dispensa la molestia que vinc ara a afegir a la que 't prens amb la correcció dels meus articles.

Ton amic

P. Fabra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 31 III 1907 | Publicada dins Marquet 2006: 100-101) | ANC | Transcrit de l'original.

1. Carta perduda.

29
A Joan Palomba

Bilbao, Casilla 1[?]
18 abril 1907

Sr. Joan Palomba

Estimat amic, Perdoneu que us hagi fet esperar tant temps la carta promesa. Ocupacions ineludibles m'han fet be pot dir-se impossible complir més aviat la meva prometensa. Altrament:

He llegit amb gran satisfacció la vostra excellent *Grammatica del dialetto algherese odierno.*[1] Es una obra que consultarán amb profit tots els romanistes que desitgin familiaritzar-se amb la morfologia del alguerès modern, la qual hi es tractada amb gran claretat i perfecció. Es, al mateix temps, un llibre d'un gran preu per als amants i conreadors de la nostra llengua, puix ens dona a coneixer, en forma compendiada, les principals particularitats fonetiques i morfologiques d'una de les seves varietats dialectals més interessants. En el nostre desig d'arribar a posseir les gramatiques de tots els dialectes catalans, no podem sinó felicitar-nos granment de la bondat de la vostra gramatica: no'ns cal pas desitjar altra cosa sinó que les altres varietats dialectals siguin tant sortoses com ho ha estat l'algueresa. Rebeu la meva felicitació més cordial per la vostra interessant i ben feta obra!

Us saluda afment

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 18 IV 1907 | Publicada dins Palomba 1996: 54 i en reproducció facsímil dins Palomba 1996: 55 | Fons Joan Palomba de l'Arxiu privat d'Antoni Nughes (Alguer) | Transcrit de Palomba.

1. Vg. [26], n. 1.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

30

A Joaquim Casas-Carbó

Bilbao, Casilla, 1
28 maig de 1907

Estimat amic Casas,

En el mateix correu t'envio dos articles per al *Poble*.[1] Com sempre, si en alguna cosa no estás d'acord, o no entens alguna paraula, etc., m'ho escrius abans d'entregar l'original al *Poble*. Vejam si'm treus de dubtes (corre pressa) sobre la pronunciació barcelonina de la *e* dels gerundius dels verbs que poso a continuació: *havèr, podèr, sabèr, volèr, valèr, solèr, doldre* o *dolèr, cabre* o *cabèr, caldre* o *calèr, perdre, vendre, rompre, creixer, planyer, córrer, veure, deure, moure, jaure, plaure*. Me convindria molt tenir per uns quants dies els treballs que vaig presentar al Congrés de la Llengua cat[a] sobretot el VII[è].[2] Contesta-m a volta de correu, si t'es possible enviar-mels; el VII[è] m convindria deseguida. Dels dits treballs, podrien treure-sen alguns articles. Els gerundius corren pressa... i també, encara que no tanta, aquelles llistes![3]

P. F.

Ⓓ Targeta postal ms. | Bilbao | 28 v 1907 | Publicada dins Marquet 2006: 101 | ANC | Transcrit de l'original.

Ⓘ A l'anvers de la targeta postal diu: «A D. Joaquín Casas-Carbó | Diputación 275 | *Barcelona*».

1. Probablement devien ser «La combinació pronominal "els hi"» i «L'article neutre», publicats a *El Poble Català* el 6 VI 1907 i el 13 VI 1907 respectivament.

2. És probable que es refereixi a la seva conclusió, antitètica a la de la ponència oficial «Del ús dels verbs auxiliars catalans» de Bernat Obrador, sobre l'«Us de l'auxiliar esser en les oracions d'activa» (Diversos autors 1908: 137-138). Vg. *OC* (2010): vol. 7, conversa filològica 867, pàg. 878-879.

3. Potser es refereix a les llistes de mots destinades a aparèixer a la gramàtica de 1912.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Bilbao, Casilla 1

28 maig 1907

Estimat amic Casas,

En el mateix correu t'envio dos articles per al Poble. Com sempre, si en alguna cosa no estàs d'acord, o no entens alguna paraula, etc, niko escriu abans d'entregar l'original al Poble. Veiam si'm treus de dubte, (com pressa) sobre la pronunciació barcelonina de la e dels gerundis dels verbs que poso a continuació: haver, poder, saber, voler, valer, soler, doldre o doler, cabre o caber, caldre o càler, perdre, vendre, rompre, coeixer, plaiger, córrer, veure, deure, moure, jeure, plaure. Me convindria molt tenir per una quarta dies els treballs que vaig presentar al Congrés de la llengua cat. sobretot el VIIè. Contesta-m a volta de correu, si t'es possible anviar-mels; el VIIè m convindria desesperadament. Dels dits treballs, podrien treure-se'n alguns articles. Els gerundis corren pressa... i també, encara que no tanta, aquells llistes! P. F.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

31

A Jaume Massó i Torrents

Bilbao, Casilla 1
18 juny 1907

Estimat amic Massó, En el mateix correu que aquesta carta, envio al *Avenç*[1] uns quants exemplars del meu article *Les* e *toniques du catalan.*[2] N'hi ha un per a tu i n'hi ha per a En Casas,[3] en Guanyabéns, etc. També n'he enviat per al *Poble*[4] i per a la *Veu de Catalunya.*[5] Creus convenient enviar-ne a alguna altra publicació? Disposa llavors dels dos exemplars que he enviat sense dedicatoria, i si no son prous, escriu-m'ho, que t'enviaré tot seguit els que siguin necessaris. L'estudi de les *e e* toniques del dialecte oriental, me va portar a la descoberta consignada en l'article ara publicat: canvi de *è* llatina en *é* catalana, [llevat davant determinats fonemes: *l* (*cèl*), *nr* (*gèndre*), *rr* (*tèrra*)...]; canvi de *é* llat. en *è* cat. Escrit el present article, les investigacions fetes en els altres dialectes m'han dut a una nova descoberta d'una gran importancia: el català, considerat en totes les seves varietats dialectals, posseeix tres *e e*: una *e* (que designarèm per e^1) provinent de *è* llatina no seguida de *l*, *nr*, etc.; una *e* (e^2) provinent de *è* llat. seguida de *l*, *nr*, etc.; i una *e* (e^3) provinent de *é* llatina. Les tres *ee* catalanes estan actualment representades en el dialecte balear per les tres vocals *é*, *è* i *ẹ* (vocal neutra), mentre les varietats orientals han confós e^3 amb e^2, i les occidentals, e^3 amb e^1. Així, tenim les següents correspondencies:

	Orient.	Occid.	Baler.
e^1	é	é	é
e^2	è	è	è
e^3	è	é	é

Ultra l'importancia d'aquestes correspondencies en el problema de l'accentuació gráfica i per al agrupament de les distintes varietats dialectals, tenim: conservació de *é* llat., –com en castellá,– en cat. occidental, pertorbació en el timbre de la é llat., –com en francès, rètic, etc.,– en cat. oriental, fet que pot donar certament llum sobre les poblacions i llengües preromaniques de Catalonia. Però les correspondencies en qüestió necessiten esser confirmades; jo crec haver-se fet la descoberta, però la recolzo sobre un nombre nodrit d'exemples. Pressento que es certa, pero no puc

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

donar-la encara com a tal fins a coneixer la pronuncia del major nombre de *ee* en el major nombre de localitats importants. Amb això pots comprendre l'impaciencia amb què espero les llistes de paraules que tu ja sabs. Tu i en Casas, en canvi, no sembleu gens apressats. Digues-me: ¿me caldrá renunciar a la vostra collaboració i refiar-me d'altres? I ja que parlem de collaboració, ja deus saber que jo voldria que'm fessis una petita antologia d'autors catalans per a una gramática catalana que estic escrivint i tinc ja bastant avansada.[6] Se tracta d'una veritable *selecta*.[7] De cada autor, una o dues coses, però triades. I ningú com tu per a fer ben fet aquest treball de selecció. He rebut el num. 7 de la teva magnífica *Revista de Bibliografia*.[8] Molt bé, el que dius de *Qüestions*[9] etc.

[...] [Nota curador: hi ha com un salt del quart al cinquè full; sembla que se n'hagi perdut un]

ara per les festes de Tolosa, adés amb l'anada a Valencia. Pensa que jo estic aquí tot sol esperant impacientment les llistes i confiant que'm farás la *selecta* d'autors catalans antics i moderns. Recorda an en Casas que si algun dels meus articles no li agrada, que no deixi d'escriure-m'ho tot seguit, a fi d'introduir-hi oportunament les modificacions que calguin.

Adeu! T'abrassa afectuosament el teu amic i antic company, que anyora molt tot això

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 18 VI 1907 | Inèdita | BC | Transcrita de l'original.

1. Vg. [2], n. 1.
2. Publicat a la *Revue Hispanique*. Vg. [20], n. 6.
3. Joaquim Casas-Carbó.
4. *El Poble Català*. Vg. [24], n. 8.
5. *La Veu de Catalunya* ha estat un dels diaris escrits en català de més llarga durada (des de l'1 I 1899 fins al 8 I 1937). Que sapiguem, Fabra com a mínim va col·laborar a *La Veu de Catalunya* amb tres articles que publicà el 1913 sota el pseudònim d'*Esteve Arnau*. Vg. Murgades 2005: 65-75.
6. *Gramática de la lengua catalana* (1912) (vg. [20], n. 9). No sabem del cert si, més enllà de trametre-li alguns llibres, Massó ajudà gaire a Fabra en aquesta «petita antologia d'autors catalans» (=Selecta), però tot sembla indicar que el pare de la normativa catalana ho va haver de fer bastant sol. Vegeu cartes posteriors.
7. El títol definitiu acabà essent «Selecta de autores catalanes» (pàg. 283-339). Fou una antologia de textos de prosa i de poesia d'autors moderns i medievals de l'àmbit lingüístic de parla catalana, inclosa dins la *Gramática de la lengua catalana* (1912).
8. *Revista de Bibliografia Catalana*. Vg. [20], n. 1. El setè volum fou publicat el 1904.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

9. És probable que Massó elogiés els articles de Fabra a *El Poble Català* agrupats dins la secció de «Qüestions gramaticals», i publicats entre 1907 i 1908 (i un altre de 1905 sense títol de secció), i que li proposés de recollir-los en un llibre, com succeí en la publicació posterior titulada *Qüestions de gramatica catalana* (1911).

32

A Joaquim Casas-Carbó

Bilbao 16 de desembre de 1907

Estimat amic Casas,

No tinc cap inconvenient que suprimeixis l'apóstrof prepositiu; pots fer en el meu manuscrit[1] totes les correccions necessaries a fi que aparegui 'l meu treball amb la mateixa ortografia que les publicacions de l'*Avenç*. Respecte a la preposició composta *per+a*, fes el que't sembli; respecte al *amb*, m'agradaría més que aparegués escrit invariablement *amb* (amb la *b* originaria). En el treball sobre la *h*, tot quant se refereix a la *h* intervocalica fóra bo que anés amb les modificacions amb què va aparéixer en el *Poble* (11 de juliol);[2] també cal modificar un dels paragrafs que tracten de la *h* final, cosa que podem fer, sia enviant-me tu les proves corresponents, que jo corregiría rapidament, sia enviant-te jo ara les modificacions que cal introduir i tu fer-les en l'original. Acceptat, allò de venir a formar part del tribunal d'oposicions,[3] en el cas, naturalment, que l'Institut[4] m'invités a formar-ne part. I si us decidissiu a donar un curset de gramática románica, me n'encarregueria ben volenterosament. Epoca? A mi qualsevol me vindría be mentre no fos de 15 de maig a 15 de juliol. Durada? La que calgués. Tot fóra questió de demanar una llicencia més o menys llarga. Crec que deuria oscillar entre un i dos mesos a tres o a quatre llissons setmanals. Si l'idea prospera, jo faré 'l meu programa i llavors podré precisar millor la durada. Preu? Depèn de moltes coses. El primer mes, en el cas més desfavorable (haver de pagar el substitut en l'Escola de Capatassos,[5] tenir d'anar a la fonda, etc.) crec jo que sería qüestió d'uns 130 a 150 $. El segon mes el tant diari pujaria per raó que en l'Escola d'Enginyers[6] deixaria de cobrar, el segon mes, la meitat del sou (actualment de 104 $ mensuals). Però aquestes quantitats que ara t'indico (130, 150) son, com pots comprendre, molt modificables, disminuíbles (supòsat

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

que 'l substitut renunciés a la gratificació reglamentaria, que jo pogués anar a estar a can Baladia[7] etc.). A mi m'agradaría moltissim donar el curset en qüestió, sense comptar el gust que 'm donaria veure tot això i passar uns quants dies entre 'ls meus amics inoblidables. Fins en profitaria la gramática que tinc entre mans,[8] puix una assentada val per cent cartes, i no 'n podriem tenir poques d'assentades! Digues an en Massó que demá li escriuré.[9] No he llegit el teu article[10] perquè no he rebut el número corresponent de[l] *Poble*. Hauries de fer el favor d'enviar-mel i al mateix temps de dir als del *Poble* que m'enviin el diari per correu, puix desde que tenen corresponsal a Bilbao deixo de rebre la meitat dels números.

Fabra

D'acord amb el que 'm dius respecte als meus articles.

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 16 XII 1907 | Publicada dins Marquet 2006: 101-102 | ANC | Transcrita de l'original.

Ⓡ Parcial dins Garriga 1997: 1.

1. Es refereix als treballs de la gramàtica de 1912. Vg. [20], n. 9.

2. En efecte, l'11 VII 1907 Fabra publicà a *El Poble Català* l'article titulat «La "h" intervocàlica de l'ortografia més usual», pàg. 1 abcd.

3. Fabra fou membre d'un tribunal d'oposicions per valorar les possibilitats de donar una beca a Halle (Alemanya) a Barnils, Griera i Montoliu, ja que es crearen tres places de pensionats. El Dr. Antoni Rubió i Lluch n'era el president i Fabra el secretari. Els altres membres del tribunal foren Dr. Guillem M. Brocà, Jaume Massó i Torrents i Antoni M. Alcover. Vg. Julià 2000: 20-21.

4. Institut d'Estudis Catalans. Vg. [27], n. 3.

5. Al·lusió irònica de l'Escola d'Enginyers de Bilbao.

6. Vg. [3], n. 2.

7. Jaume Baladia i Soler era concunyat de Fabra. Baladia fou el marit de Teresa Mestre i Climent, cunyada de Fabra.

8. *Gramática de la lengua catalana*. Vg. [20], n. 9 i 10.

9. Carta perduda.

10. Joaquim Casas-Carbó (1907): «La Solidaritat catalana y sufragi universal», *El Poble Català*, 665, any IV (12 XII 1907), pàg. 1 (*a-e*).

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

33

A Joaquim Casas-Carbó

Bilbao, Casilla, 1
28 desembre 1907

Estimat amic Casas, Te felicito pel teu magnífic article,[1] que he llegit dugues vegades, primer en un número del Poble[2] que 'm va deixar un subscriptor de Bilbao, després en el que tu has tingut l'amabilitat d'enviar-me. Veig que estás fent una gran campanya a favor del sufragi universal;[3] t'ho hem agrair tots els nacionalistes lliberals.[4]

Respecte al meu treball per a l'Anuari,[5] t'he de fer una consulta. Ja'l tinc quasi acabat i veig que, malgrat la meva habitual concisió, resulta bastant llarg, potser massa per a l'Anuari. Això es el que no sé i per això ten parlo abans de posar-me a fer les quartilles definitives. Els articles que envío per al *Poble*[6] solen tenir de deu a dotze quartilles; el treball per a l'Annuari 'm sembla que'n deurá tenir unes cinquanta o seixanta. Es massa? La veritat es que no sé com podria escursar-se; puix, com tu sabs prou, son infinites les qüestions gramaticals objecte de controversia. Me sembla que es un treball que t'agradará. Vet-aquí una llista dels punts que ~~hi~~ examino: importancia de l'etimologia (*b, v*; *a, e*); la *ç*; la *h* etimologica; la representació de la *l* palatal; *x, ix, cs, cz*; *g, d, b* finals; *h* intervocalica; *ch* final; *y* en els diftongs, *y* conjunció; guió; apostrof; accentuació; subjuntius en *i*; dessinencies *ám, áu, ás*; formes guturalitzades, plurals en *'-os, '-ens*; *evident evidenta*; pronoms atons; catalanització dels llatinismes; preposició *a*; auxiliar *esser*; invariabilitat del participi passat; article neutre; preposicions davant de la conjunció *que*; *per* i *pera*; *puix* i *doncs*; pronoms relatius; abús de *hi* i de *en*; l'unitat de la llengua cercada en un retorn a la llengua antiga (perills: encarcarament, etc); cercada en la llengua parlada (fornal: Barcelona). Que 'm dius d'aquest index?

Conec el *compte-rendu* (?) de l'Alcover.[7] Es un ximple. Ja 'l trobarèm!

T'abrassa i t felicita de nou

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 28 XII 1907 | Publicada dins Marquet 2006: 102-103 | ANC | Transcrita de l'original.

1. Vg. [32], n. 10.
2. *El Poble Català*. Vg. [24], n. 8.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

3. De fet, el sufragi universal a l'Estat espanyol no arribà fins al 1931. El sufragi masculí havia arribat el 1891.

4. Per a desmarcar-se de la Lliga, Fabra se sentia nacionalista liberal. Aleshores el terme «liberal» era sinònim de «progressista» i «esquerranós».

5. El 1908 publicà, a l'*Anuari* de l'Institut d'Estudis Catalans de 1907, l'article «Sobre diferents problemes pendents en l'actual catalá literari» (I, 1908, pàg. 352-369).

6. *El Poble Català.*

7. Antoni M. Alcover (1906-1907): «Les E toniques del català», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana,* III (1906-1907), pàg. 408-410.

34
A Pere Coromines

[Bilbao, gener de 1908]

Estimat amic. En efecte, me convindria la plaça que m'indiqueu.[1] No us podeu afigurar quant desitjo tornar a Barcelona, no solament perquè enyoro molt tot això i Bilbao em cau a sobre, sinó perquè tinc consciència del treball que deixo de fer estant absent de Catalunya.

Vós heu pensat en el pobre desterrat, i prometeu treballar de fort i de ferm la meva candidatura.[2] Cregueu que us ho regracio ben cordialment.

Maneu al vostre antic amic

Pompeu Fabra

P. S. En Casas-Carbó m'escriu que us convé la meva edat. Sóc vell: el mes que ve en faig quaranta!

Ⓒ Escuela Especial de Ingenieros Industriales

Ⓓ Carta ms. | [Bilbao, segons J. Coromines] | [Gener de 1908 per deducció del PS; segons Joan Coromines és del 27 I 1908] | Publicada dins Coromines 1972: 1591 | BC | No hem vist l'original | Transcrita de Manent.

Ⓡ Manent 1990a: 67 i dins Izquierdo 2001: 121.

1. És probable que es refereixi a la creació de la càtedra de Química el gener de 1909 a Barcelona (vg. [36], n. 2).

2. Coromines devia fer campanya perquè Fabra entrés com a membre de l'Institut d'Estudis Catalans quan es creés la Secció de Ciències (1911) o la Secció Filològica (1911).

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

35

A Joaquim Casas-Carbó

Bilbao, 20 de desembre de 1908

Estimat amic Casas, Un amic meu professor de l'escola d'enginyers de Bilbao, que ve a passar les vacances de Nadal a Barcelona, deixará a l'Avenç[1] per a tu les proves del meu article per a l'anuari[2] i el vocabulari de la meva gramatica.[3] T'envio l'article per que·m resolguis alguns dubtes que m'han vingut tot corregint-ne les proves. Vet-los aquí: – Full 2. Deia: «Poc a poc...» He corregit: «A poc a poc...». No·t sembla també millor *A poc a poc* que *Poc a poc*? A la teva má, respectar la correcció feta o anullar-la. En el mateix full veurás suprimides unes quantes ratlles. Les he suprimides perquè m sembla que·l fet que i constatava no es cert, puix en el proleg del Tirant[4] trobo: podiem, parlen, empenyien, etc. – Full 4 He substituit «afortunadament» per «sortosament». Te sembla bé? En la ratlla 3ª del mateix full, altra vegada *Poc a poc* reemplassat per *A poc a poc*. – En el mateix full: Diu: «consistir en anar». No t'agrada més «consistir a anar»? Si de cas, fes tu la corresponent correcció. – Full 5. «biblioteca Foc-Nou». Comprova la citació. – Full 5, darreres ratlles. Deia «gens convincents» i jo corregeixo: «no gens convincents». Ben mirat, potser valía més *gens* que *no gens* (?).– Full 10. Diu: «convenir-se en representar». No t'agradaria més: «convenir-se a representar»? Si de cas, fes tu la corresponent correcció. – Full 16. He reemplassat l'«afortunadament» de l'original per «sortosament». Te sembla bé? – Crec que veurás amb gust que hagi adoptat en el present treball el punt (·) davant de les formes reduides (·m, ·ns, etc.). A proposit d'aquesta reforma, crec que no estaría de més (si es possible) que tu veiessis segones proves. Assegura-t amb un diccionari portuguès si el verb *elevar* es mot portuguès.[5] N'estic quasi segur, però voldria comprovar-ho!

Parlem ara de[l] vocabulari. Oh Casas, immens Casas, mentre jo feia desde la *c* a la *z* (amb una interrupció de tres setmanes degudes a un tripijoc domestic: un canvi de dida amb les corresponents nits sense poder dormir i una petita malaltia de la nena petita!), mentre jo feia desde la *c* a la *z*, tu revisaves... la *a* i la *b*! Si per a cada parell de lletres estás el mateix temps, vet-aquí que·ns en anem cap al febrer o ·l març del 1910; i la gramatica deurá sortir quan serem vells... Però, de totes maneres, encara que sigui desesperadament a poc a poc, no deixis de revisar el meu vocabulari. Te retorno la *a* i la *b* per que les repassis notant-hi una cosa que m vaig

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

descuidar d'indicar-te l'altra vegada: davant de les paraules que no porten la traducció castellana, posa-hi aquesta traducció encara que no hi hagi ·l signe (???) o (??) o (?). I, deixant ara les bromes, ves d'anar de presset; i, mira, per no fer-me passar ansia, no estaria de més que cada part del vocabulari (desde on comensa una numeració fins on ne comensa una altra) me l'enviessis tot seguit que estigui llesta. En aquest moment rebo un telegrama d'En Pijoan[6] demanant-me que li enviï immediatament les proves del article.[7] Precisament demá mateix surt de Bilbao l'amic encarregat de portar-te-les. Es, doncs, probable que serán a l'Avenç dimars a la tarda, cosa que ara mateix escriuré an en Pijoan[8] per que ·i passi a recollir-les. Però tu no les hi donguis sense resoldre-m els dubtes de que 't parlo en les planes 1ª i 2ª d'aquesta carta. (Les correccions o contra-correccions que fassis, t'agrairía que me les comuniquessis tot seguit). Encara fes una altra cosa: no donguis an en Pijoan l'ultim full de les proves –que crec que es el 17è– (si de cas, diga-li que no l'has rebut) fins a rebre carta meva indicant-te dugues o tres correccions que penso fer en els dos ultims paragrafs de l'article. I sabs que encara no sé quin titol posar-hi?[9] Vejam si tu o en Massó me·n trobeu un! T'abrassa cordt.

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 20 xii 1908 | Publicada dins Marquet 2006: 103-104 | ANC | Transcrita de l'original.

1. Vg. [2], n. 1.
2. Vg. [33], n. 5.
3. Vg. [4], n. 2.
4. *Tirant lo Blanc* de Joanot Martorell. Vg. [21], n. 10.
5. El verb «elevar» català és «elevar» portuguès, amb el mateix significat i escriptura.
6. Telegrama perdut.
7. Vg. [33], n. 5.
8. Carta desconeguda.
9. Vg. [33], n. 5.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

36

A Jaume Massó i Torrents

Bilbao, Alameda de S. Mamés 34
5 de març de 1909

Estimat amic Massó,

Vet-aquí cinc mesos, prop de mig any, de la meva anada a Barcelona, i encara no tinc cap noticia de l'*Antologia,*[1] que havia d'estar llesta per Nadal, ni de les lletres especials necessaries per a l'impressió de la meva gramatica. No tinc cap impaciencia per la publicació del meu llibre; però crec convenient d'advertir-te que si no cuitem a imprimir-lo potser no·u podem fer fins molt més endavant, per allí l'any onze o dotze. Te diré la raó. Aquest gener ha sortit a la *Gaceta* ·l decret de creació d'una catedra de Física i Química a l'Escola d'Enginyers de Barcelona;[2] aquesta catedra·s proveirà per oposicions, i com pots endevinar jo penso presentar-m'hi: unic camí que veig per a tornar a Barcelona.[3] Doncs bé, tot seguit que sortirà a la *Gaceta* la convocatoria a les dites oposicions, jo començaré a preparar-me; la Quimica·m donará poca feina, però no la física, que es una ciencia vastissima i tinc un poc rovellada; i si llavors la meva gramatica no ha estat encara publicada, estic segur que haurem de deixar correr la seva impressió fins terminades les oposicions. L'encallada d'ara haurà estat causa d'un retrás d'anys! Ara tu veges que te·n sembla. Jo ja saps que soc pacient...

¿Continues creient oportuna la publicació dels meus articles filologics en un tomet de la *Biblioteca popular*?[4] També se·n podria fer un amb tres dels estudis ortografics presentats al Congrés,[5] i potser un altre, més tard, amb el meu article de l'*Anuari.*[6] Sortirà aviat aquest *Anuari*? Us agraiaria que me n'enviessiu un exemplar.

De la *Biblioteca popular* tinc fins al volum 54; me falten 55, 56 i restants excepte·l 3.[7] Envieu-mels!

T'abrassa ben cordialment

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 5 III 1909 | Inèdita | Fons Ramon Borràs de la BC | Transcrita de l'original.

1. Vg. [31], n. 7.

2. En la *Gaceta de Madrid* (362, 27 XII 1908, pàg. 1238) s'anunciaven les Reales órdenes del Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes, les quals deien que «S. M. el Rey (Q. D. G.) ha

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

tenido a bien disponer se anuncien a oposición en el próximo mes de enero las Cátedras numerarias de Física industrial, primer curso; Química inorgánica y orgánica [...], la Auxiliaría numeraria de Física industrial, primer curso; Química inorgánica y orgánica y Geometria descriptiva, las tres de la Escuela de Ingenieros industriales de Barcelona [...]». Signava la Real orden R. San Pedro, subsecretari del ministeri, el 14 XII 1908. La *Gaceta de Madrid* del 2 III 1909 (61, pàg. 543) donava a conèixer l'acompliment de la Real orden.

3. Durant els anys en què Fabra visqué a Bilbao sempre tingué present la idea de tornar a Barcelona. Hi tornarà el 1912 de la mà de Prat de la Riba per treballar a la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans i també com a titular d'una càtedra de llengua catalana de la Mancomunitat de Catalunya.

4. Es refereix als articles publicats a *El Poble Català* que després recollí en el llibre *Qüestions de gramatica catalana* (1911). Vg. [21], n. 6.

5. No ens consta cap volumet que recollís alguns estudis presentats al Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana. Vg. [14], n. 6.

6. «Sobre diferents problemes pendents en l'actual catalá literari». Vg. [33], n. 5. Cap d'aquests possibles llibres que havien de recollir articles de Fabra s'arribaren a materialitzar.

7. *Dialegs imaginaris* de Joan Puig i Ferreter (Barcelona: «L'Avenç», 1906), núm. 55 de la col·lecció; *Poesies triades* de Teodor Llorente (1906), núm. 56 de la col·lecció. El darrer núm. de la col·lecció corresponent a l'any 1909 és *Balades i contes japonesos* (selecció i traducció d'Eduard Llorens), núm. 103. El núm. 3 de la «Biblioteca Popular de "L'Avenç"» és *Croquis Pirinencs* (Primera sèrie) de J. Massó Torrents (1903).

37

A Antoni Maria Alcover

9 abril 1909, Bilbao, Alameda S. Mamés 34

Estimat amic, El 14 de gener m'escrivia en Schädel: «... können Sie entweder Ihre Adhésion an mich schicken und Ihre Cotisation an M. Alcover bezahlen, oder auch Ihre Adh. und Ihre Cot. an V. Suárez, librería Preciados 48, Madrid».[1] Tot seguit vaig enviar la meva adhesió[2] i la meva cotisació al Sr. Suárez. M'estranya que no li n'hagin dit res; serà sense dubte perquè no resideixo a Catalunya. La quantitat que vaig remetre al Sr. Suárez no era 25 ptes. sinó 25 francs, «wofür *alle*, auch ausserordentliche, Publicationen gratis und franko direkt geliefert werde»[3]

El saluda aft.

P. Fabra

Ⓓ Targeta postal ms. | Bilbao | 9 IV 1909 | Publicada dins Moll 1969: 45 | Fons Antoni M. Alcover de l'Arxiu del Regne de Mallorca | Transcrita de Moll.

Ⓡ Perea 2008.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

1. Carta o text extraviat. La traducció diu: «Pot o bé enviar-me la seva adhesió a mi mateix i pagar-li la seva cotització a mossèn Alcover o bé pot també fer-ho enviant adhesió i cotització a V. Suárez, librería Preciados 48, Madrid».

2. Text extraviat.

3. La cotització de què parla aquesta postal és la corresponent als membres de la Société de Dialectologie Romane, fundada pel filòleg i dialectòleg Bernhard Schädel, radicada a Brussel·les i de la qual mossèn Alcover era el representant a les terres de llengua catalana. Aquesta societat va actuar durant sis anys i va publicar sis volums d'una *Revue* i sis d'un *Bulletin*. Amb la Primera Guerra Mundial el 1914, la societat es va desfer i les publicacions es van estroncar. La traducció de l'última frase en alemany fa així: «a canvi dels quals totes les publicacions, fins i tot les extraordinàries, m'han de ser lliurades gratis i sense ports».

38

A Rossend Serra i Pagès

Bilbao, Alameda de S. Mamés, 34
22 setembre 1909

Estimat amic Serra, He trigat bastant a respondre-li:[1] la causa n'ha estat que·ls pocs moments que m'han deixat lliure·ls examens de setembre, els he hagut de dedicar a acabar el catáleg de la biblioteca de l'Escola,[2] i que amb tota aquesta feina ha coincidit una malaltia cansonera d'una de les meves nenes.[3] Me sembla molt bé tot el que·m diu en la seva carta; es clar que es no sols molt convenient, sino imprescindible i urgentíssim fer l'estudi complet de totes les varietats dialectals catalanes. Mossen Alcover sembla que hi treballa;[4] tot sovint ens ho fa saber ell mateix en les descripcions dels seus innumerables viatges: «A Arbucies, en haver dit missa, ens dedicárem a estudiar la fonètica de la localitat...» (?): Ell está fent, doncs, l'estudi en qüestió; vostè ho sap prou; i, com que en la seva carta no me·n parla, me penso que es que vostè no té gaire confiansa en la feina que pugui fer l'Alcover, i que·l seu propòsit es que·ls treballs se fassin prescindint dels del filoleg mallorquí.[5] Crec que pensa bé; però ja veu totes les dificultats de la tasca que·ns anem a pos<s>ar al damunt? Pensi en els inconvenients de no poder fer un mateix les observacions, en l'incultura filologica de la nostra terra (quins delegats trobàrem?), pensi que jo no visc a Catalunya ni puc venir-hi sovint... Això no vol dir que la cosa sigui impossible; però sí dificil. Vostè estudiï-la bé i vagi-men parlant; i desde ara compti amb la meva collaboració.

Qui es president de l'Ateneu, ara?[6] No sap quantes vegades he pensat

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

en el projecte d'en Josep Roca[7] de donar un curset de filologia romànica a l'Ateneu! Que m'hauria agradat donar-ne unes quantes conferencies, després de les conferencies preparatories de l'Arteaga! Ja no se n'ha parlat més d'això?[8]

Ara jo li he de demanar un favor. En la meva gramatica[9] hi ha un paragraf dedicat als mots compostos del tipo *xiu-xiu*, *tic-tac*, etc.[10] Sobre aquets mots vostè·n va donar una conferencia en el Centre Excursionista.[11] ¿Sería amable d'enviarmen una llista; no una llista completa, sino d'uns quants de notables, dels mes usuals (a Barcelona)? A vostè li serà facil, i em fara un gran favor.

Esperant ben aviat carta seva, el saluda aff. el seu amic

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 22 IX 1909 | Publicada dins Manent 1990a: 117-119 | Fons Rossend Serra i Pagès de l'AHCB | Transcrita de Manent.

1. No hem trobat cap carta de Serra i Pagès a Fabra.

2. Escuela Especial de Ingenieros Industriales de Bilbao. Vg. [3], n. 2.

3. O bé Carola, nascuda el 1904, o bé Teresa, nascuda el 1908. La tercera, Dolors, no naixeria fins al 1912.

4. Es refereix a l'aleshores incipient *Diccionari català-valencià-balear*, iniciat el 1900 i acabat el 1962. El primer volum es publicà el 1930, i el darrer, el desè, el 1962. En morir Antoni Maria Alcover el 1932, Francesc de Borja Moll el rellevà en la realització del diccionari.

5. Serra i Pagès col·laborà amb mossèn Alcover en el Primer Congrés Internacional de Llengua Catalana. Vg. Perea 2005: 25 i 343.

6. El president de l'Ateneu Barcelonès era Josep Maria Roca i Heras, en el període 1908-1910. També ho fou en els períodes 1914-1916 i 1916-1917. Pompeu Fabra ho seria més endavant, durant el període 1924-1925 i 1925-1926.

7. No sabem si es refereix al president de l'Ateneu, Josep Maria Roca i Heras, o bé al soci de l'Ateneu Josep Roca i Roca.

8. No hi ha constància que s'hagués arribat a donar aquest curs de filologia romànica.

9. Vg. [20], n. 9.

10. El paràgraf es pot trobar al punt IV (pàg. 18-19) del capítol XXVII titulat «Voces compuestas» (pàg. 267-275) de la *Gramática de la lengua catalana* (1912).

11. Serra i Pagès era un conferenciant assidu, i el nombre de cursos i conferències anà augmentant al llarg de la seva vida. N'impartí a la Societat de Ciències Naturals de Barcelona, a l'Institut de Cultura i Biblioteca Popular de la Dona, al Centre Excursionista de Catalunya, al Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria, a l'Ateneu Barcelonès, etc.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

39

A Joaquim Casas-Carbó

Bilbao, Alameda de S. Mamés, 34
25 de setembre 1909

Estimat amic Casas, Qué fa en Massó? Fa tres mesos que li vaig escriure una carta demanant-li que enllestís la *selecta*,[1] i encara es l'ora que no m'ha contestat. En el mateix correu, li enviava, certificats, cinc capitols de la gramatica, i si no fos que tu me n'has retornat un, encara no sabria si·ls avia rebuts. Sospito que encara ha de comensar la *Selecta*; per això no·m deu escriure Què·n sabs tu? Digues-me·n la veritat; puix comenso a temer que la gramatica no arribará mai a publicar-se. No avia de comensar a imprimir-se·l Juny? Vet-aqui que som a la fi del setembre i encara no he rebut la plana de prova. De vegades me penso que aveu desistit de publicar-la. Si no es aixi te prego: – 1º De procurar que la *selecta* sigui feta aviat. Estigues amb en Massó i vès d'arrencar-li una prometensa formal, i si veus que no puc refiar-me'n, trobar-me un altre collaborador. Jo no sé qui podria encarregar-se'n. Jo no puc fer-la perque no tinc aquí·ls llibres necessaris – 2º De veure què ha fet l'Arteaga amb els quatre capitols de fonetica que te desde primers de Juny.[2] Els ha revisats? Per què no me·ls torna? – 3º De triar aviat el paper, fixar el format i enviar-me aviat una o mes planes de prova (jo t'enviaré original un dia d'aquests: el capitol VIIª amb les correccions teves i els següents, que·t prego que repassis com vas fer amb el VIIª). Aviat t'enviaré l'original per al llibret «Qüestions de gramatica catalana»[3] (Collecció d'articles publicats en el *Poble*).[4]

Ara vaig a parlar-te d'una altra cosa. Després de diferents temptatives infructuoses, s'ha arribat a fundar a Bilbao un Centre Catalá. Aquest pot arribar a esser molt important, puix a Bilbao hi ha molts catalans; pero ara com ara es molt poqueta cosa. Tot seguit s'hi han dibuixat dues tendencies: els uns voldrien que fos un centre merament recreatiu, on s'anés a prendre el café, a jugar, a llegir el diari i prou; els altres, en canvi, voldrien fer-ne un centre de cultura, amb la seva biblioteca, on se donessin conferencies, concerts, se fessin exposicions, etc. Aquests s'han bellugat, han aconseguit distribuir-se·ls carrecs de la directiva i m'han ofert la presidencia (que he acceptat). Ara, en el llur desig que·l centre deixi d'esser una societat exclusivament recreativa, creuen que·l primer que cal fer es formar una biblioteca. L'aspiració immediata es omplir el no gaire gran arma-

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

ri destinat als llibres. Això fora facil comptant amb molts diners i amb l'entusiasme de tot-hom; pero ni som gaire rics, ni tot-hom veuria amb bons uylls que·ns ho gastessim tot en llibres. Si·ls pocs diners que podem arreconar, els destinessim tots a la biblioteca, hi hauria raons, i potser la societat se n'aniria a rodar. En aquesta situació, els de la directiva, sabent que jo soc amic de molts escriptors catalans, m'han encarregat de pregar-los que·ns vulguin ajudar en la nostra empresa de cultura i de *catalanització*, fent-nos present de les lurs obres. Jo t'escric per que exploris a en Rossinyol,[5] a l'Iglesias, a en Maragall i altres amics nostres. Si·ls veus ben disposats, jo·ls escriuré demanant-los les obres, si es que tu mateix ja no t'encarregues de demanar-los-les en nom meu (Com coneguis). I a tu, com a editor, jo·t prego que l'Avenç ens envii tot el que podrá. Fes-ho pel Centre, pel bon nom de Catalunya i pel teu antic amic!...

Crec que t'he demanat prou favors per avui. Me contestarás aviat, oi? T'abrassa ben aft. ton amic

P. Fabra

P. S. Quan torna a sortir el *Poble*?[6]

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 25 IX 1909 | Publicada dins Manent 1990a: 37-40 | AB | Transcrita de l'original.

Ⓡ Dins Marquet 2002: 69-70.

1. O bé es tracta d'una carta perduda o bé s'ha de referir a la carta del 5 de març de 1909, enviada mig any abans d'aquesta. Hi parla del capítol de la «Selecta de autores catalanes» de la *Gramática de la lengua catalana* (1912). Vg. [31], n. 7.

2. L'apartat de «Fonética» (pàg. 1-56) de la *Gramática de la lengua catalana* consta de 6 capítols.

3. Vg. [36], n. 4.

4. *El Poble Català*. Vg. [21], n. 6 i [24], n. 8.

5. Molt probablement Santiago Rusiñol i Prats.

6. *El Poble Català* queda suspès, entre el 8 d'agost i el 7 de novembre de 1909, arran dels comentaris sobre els fets de la Setmana Tràgica. Així, l'últim número a què Fabra fa referència és el 1.712 (7 VIII 1909); el següent, el 1.713, surt el 8 XI 1909.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

40

A Rossend Serra i Pagès

Bilbao, Alameda de San Mamés 34
13 de desembre de 1909

Sr. D. Rossendo Serra

Tot seguit que vaig rebre la seva última carta,[1] vaig comunicar el seu encàrrec a un meu amic bilbaí molt ficat en coses de música. Me va dir que li semblava que hi havia molt poc publicat i que no eren precisament obres sinó articles, prometent-me donar-men una llista. Fins avui no me l'ha donada, i es ben escarransida. Heus-la aquí:

–Conferencia sobre música popular por Resurrección M.ª de Azcue (Bilbao)

–Conferencia id. por Gazcue (San Sebastián)[2]

–En los «Anales de la Tradición Vasca» están los estudios que sobre música vasca hizo Mr. Bordes.[3]

Las conferencies de l'Azcue i d'en Gazcue, les pot encarregar a la casa Dotesio,[4] que té sucursal a Bilbao. Respecte als «Anales» sols sé que n'existeix una collecció en la biblioteca d'una societat bilbaina.

Moltes gracies de la llista que'm va enviar.

Disposi de son afm. amic

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 13 XII 1909 | Inèdita | Fons Rossend Serra i Pagès de l'AHCB | Transcripció de l'original de Joan Pujadas.

1. Carta perduda.

2. Francisco Gascue era un conferenciant assidu sobre temes musicals; algunes d'aquestes conferències foren posteriorment recollides i publicades en un volum.

3. El 1897 el compositor francès Charles Bordes publicà *Archives de la tradition basque*, una investigació etnomusicològica encarregada pel Ministeri d'Educació Pública francès.

4. La Sociedad Anónima Casa Dotesio era una editorial que publicava llibres de música des del segle XIX.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

41

A Joaquim Casas-Carbó

Bilbao, Alameda de San Mamés, 34
14 gener 1910

Estimat amic Casas: Diumenge vaig rebre·ls llibres que·m vas enviar.[1] Moltes gracies. Compliré·l teu encarrec de donar particularment les gracies a l'Iglesias, sense perjudici que·l Centre les hi dongui oficialment, així com a vosaltres. La teva carta m'ha causat una viva satisfacció. Sabs que m'afigurava? Que ja no·us recordaveu gens ni mica de la meva gramatica.[2] Tu·m dius que esteu disposats a comensar-ne l'impressió tot seguit, i jo·t dic que ja tinc l'original complet, a punt d'enviar-lo a les caixes. Demá t'enviaré la Morfologia, que acabo de revisar; dintre pocs dies, la Fonetica, que estic revisant; i més tard, la Sintaxi y la Formació de paraules, que estarán segurament revisades abans de comensarse l'impressió per aviat que aquesta comensi. Però la quinta part, la selecta, ¿ja estará a punt, no al comensarse l'impressió, sino quan les altres quatre parts serán impreses?[3] Estic segur que aquesta ditxosa selecta tindrá llarg temps empantanegada l'impressió de la meva gramatica (profecia d'en Foulché). Diferents amics m'han consellat que renunciés a la collaboració d'en Massó, i que cerqués algú altri ... Tindrán raó? En fi, alabat sia Deu; en ultim terme renunciarèm a la Selecta; la gramatica sortirá incompleta... ad majorem Cataloniae gloria[m]!

Convindria que desde ara tu i jo sostinguessim una correspondencia seguida; jo t'escriuria tots els dubtes que se m'ocorreguessin en la revisió de la gramatica, i tu me·ls aniries resolent, escrivint-me al mateix temps les correccions y addicions que se t'ocorreguessin; una correspondencia que atenués els inconvenients de la meva absencia.

Comensem-la:

I – El quadern 3^{r} está ja revisat per tu. Si·l llegeixes de nou, veurás que hi he fet les correccions que tu m'indicares: he suprimit *sembrar* en la llista de la pag. 123; –he fet notar *pẹsa* malgrat *pẹs*; –he tret *atresọra* malgrat *tresọr* (estás segur que a Barcelona diuen *tresọr*?); –i aon deia que *muchos* escriuen *-as, -an*, etc. en lloc de *-es, -en*, etc. he reemplassat *muchos* per *algunos* (Tu, això, ho sabs millor que jo; jo·m creia que encara eren molts, –majoría, – els que escrivien *menjas, menjan*, tu·m dius que no; me n'alegro forsa; pero deixa·m preguntar-te com ara fa poc: n'estás ben segur?

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

II – Es *estabellar* o *estavellar*? S'hauria de consultar algun mallorquí o tarragoní.

III – En el present de subjuntiu del verb *haver*, diem i solem escriure *haguèm* i *haguèu*. També diem *hágim* i *hágiu*. En fi, les formes que corresponen a les antigues (*hajàm, hajàu*) *son hagèm, hagèu* (que no crec que s'usin a Barcelona). Quines formes te semblen les preferibles? *Haguèm* i *haguèu*, amb la seva radical del preterit i donant lloc a les combinacions *que haguèm, que haguèu* (pron. *caguèm, caguèu*) no m'agraden gens, i crec que haurien d'evitar-se. Resten *hagèm, hagèu, hàgiu*. Rebutjat *haguèm*, jo·m decantava a *hagèm* que es resp. a *hajàm*, com *vegèm* resp. a *vejam*, *diguèm* resp. a *digàm*, *coneguèm* resp. a *conegàm*, etc. A aquesta preferencia obeeix la redacció primitiva del § 71 (pag. 170). Pero *hagèm* no·s diu, i ara, al fer la revisió, m'ha semblat que en el text calia donar la preferencia a *hágim* malgrat la seva accentuació irregular (A Mallorca diuen *hájem*, a Valencia *háchem*; canvi d'accent que retrobem en el castellá vulg. *háyamos*). Crec jo que podria admetres el canvi d'accent (comparable al que ha tingut lloc en l'imperfet: *parlabámus>parlávem*, sota l'influencia del singular); llavors caldría adoptar la redacció posterior, la del paper enganxat. Digues-me la teva opinió. Si donem la preferencia a *hágim*, caldrá esborrar de les pag. 170 i 171 els dos paragrafs (text i nota) assenyalats amb la ratlla ⁞. Si donem la preferencia a *hagèm*, llavors arrencarèm el paper enganxat.

Prou per avui.

Esperant contesta teva ben aviat, t'abrassa cordialment el teu amic

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 14 I 1910 | Publicada dins Lamuela i Murgades 1977: 71-72 | AB | Transcrita de Lamuela i Murgades.

Ⓡ Dins Lamuela i Murgades 1984: 229-230 i dins Marquet 2002: 71-73. I reproducció parcial dins Miracle 1968: 423, n. 66.

1. Es refereix als llibres que havia demanat per al Centre Català de Bilbao en la seva carta del 25 de setembre de 1909.

2. *Gramática de la lengua catalana* (1912). Vg. [20], n. 9.

3. La gramàtica en qüestió, escrita en castellà, tingué, un cop publicada, l'estructura següent: «Prólogo», «Fonética» (capítols 1 a 6), «Morfología» (capítols 7 a 13), «Sintaxis» (capítols 14 a 20), «Formación de palabras» (capítols 21 a 27), «Selecta de autores catalanes» (autors moderns i medievals) i un «Vocabulario catalán-castellano y castellano-catalán», a més de 3 apèndixs. Vg. [20], n. 10.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

42

A Joaquim Casas-Carbó

Bilbao, Alameda de San Mamés, 34
19 gener 1910

Estimat amic Casas, Abans d'air te vaig enviar, en un paquet certificat, la Morfologia (Cap. VII a XIII) excepte una llista alfabetica de verbs irregulars, que ha d'anar entre ls capitols X i XI. L'has rebut?

Noves qüestions:

Tu sabs que soc partidari de la supressió de la *h* etimologica (ja suprimida en italià i rumanès), i, com veurás, l'he suprimida en la meva gramatica. Pero, ara, al fer la revisió, m'ha vingut un dubte: essent la supressió de la *h* una reforma que ha fet tant poc camí, es oportú adoptar-la en un llibre destinat a estrangers?[1] En una qüestió com la de la *h* final, per exemple, la conservació de la *h* (ex.: *amich*) i la seva supressió (ex.: *amic*) son dues ortografies igualment habituals, i l'autor d'un llibre com el meu pot adoptar perfectament la segona (tot citant la primera); pero en el cas de la *h* final,[2] pot donar-se la seva supressió com a una ortografía en ús? no tindria, al contrari, tot l'aire d'una innovació de l'autor? (una innovació en un llibre que no n'ha de contenir cap! (ẹ, ọ, etc. no son innovacions; son signes de pron. figurada). Per altra part, me dol renunciar a una reforma (que crec convenientissima) en un llibre que pot exercir certa influencia en la propagació de les reformes patrocinades per L'Avenç.[3]

Un altre dubte ortografic: Tu ja sabs que parallelament a *me* i *·m*, *te* i *·t*, *nos* i *·ns*, etc. el catalá antic presenta *ho* i *u* (ex.: *no·u dich*) i *hi* i *·i* (ex.: *no·y vaig*). Avui escrivim constantment *hi* i *ho*. Dient els occidentals *no·u* (i no *no ho*), crec indispensable admetre *·u* (en substitució de *ho*) derrera de vocal; i un cop admès *·u* al costat de *ho*, sembla natural que s'admeti *·y* al costat de *hi*. Ara bé, com te sembla millor escriure aquest *·y*: *·y* o *·i*? (*no·y vaig* o *no·i vaig*?). O potser te sembla millor escriure constantment *hi*?

Consultes pendents:

I – *estaʙellar* o *estavellar*?

II – De les tres formes *haguèm*, *hagèm* i *hàgim*, a quina cal donar la preferencia?

III – Suprimeixo l'*h* etimologica o la mantinc?

IV – Escric *hi*,*·i* o·*y*? (darrera de vocal, s'entén)

Consulta II, III i IV amb en Massó (i, al mateix temps, no li deixis de parlar de la *Selecta*).

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

T'abrassa cordialment

P. Fabra

P. S. La qüestio III té una gran importancia per a la confecció dels vocabularis, puix afecta l'ordre alfabetic dels mots. No t'adormis, doncs!

P. F.

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 19 1 1910 | Publicada dins Lamuela i Murgades 1977: 72-73 | AB | Transcrita de Lamuela i Murgades

Ⓡ Dins Lamuela i Murgades 1984: 231-232 i dins Marquet 2002: 73-74.

1. En efecte, el propòsit de la *Gramática de la lengua catalana* era que servís als castellans. Tal com explica Fabra en el pròleg: «No existe actualmente ninguna gramática catalana para uso de los castellanos; y, en la realidad, apenas hace falta, pues contados serán los españoles de lengua castellana que sientan deseos de conocer un idioma que es hablado por más de tres millones y medio de españoles y cuenta con autores como Llull y Auzias March entre los antiguos, y como Maragall y Verdaguer entre los modernos» (pàg. v).

2. Es refereix a la *h* etimològica. Vg. Marquet 2002: 35-38.

3. Vg. [2], n. 1.

43

A Joaquim Casas-Carbó

Bilbao, Alameda de San Mamés, 34
31 de gener de 1910

Estimat amic Casas: Heu rebut l'original que us vaig enviar? Escriu-m'ho a volta de correu, puix estic amb ansia, Cada vegada que o us enviaré original, escriu-me tot seguit d'haver-lo rebut.

Consultes que esperen resposta: la de la *h* i la dels pronoms *hi, y, i.* La primera corre certa pressa; puix sense resoldre-la no es possible confeccionar el vocabulari (ja que l'adopció o la supressió de la *h* modifica l'ordre alfabetic). Això no vol dir que s'hagi de resoldre precipitadament. Pensa-t'hi be, aduc consulta-u amb en Massó; pero no t'hi adormis.

Nova consulta: En la sintaxi son nombrosos els exemples trets d'autors mig-evals. Quines abreviacions emplearies per a designar les seguents obres? Tirant lo Blanch («T. B.»? «TIRANT»?), Bernat Metge[1] («B. M.»?

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

«Metg.»?), Ramon Llull («R. Ll.»? «Llull»?), cronica d'en Muntaner[2] («Cr. M.»?), cronica d'en Jaume[3] («Cr. J. »?)

Observacions: els §§ voltats d'una ratlla blava son notes intercalades, que han d'anar amb lletra mes petita que·l text. El subratllat amb tinta negra vol dir: lletra cursiva. El subratllat amb llapis vermell vol dir: lletra rodona espaiada (subratllat a l'alemanya).

Fixa-t en la traducció castellana dels mots catalans i en la redacció; introdueix-hi les modificacions que·t semblin necessaries, comunicant-me-les.

Com sempre que t'escric, no·m descuidaré de recomanar-te que parlis amb en Massó sobre la *Selecta*,[4] Convindria que la fes tot seguit. No podria estar llesta a mitjan Març? Tant facil que li fóra fer-la aviat i bé!

Acabo de rebre una carta[5] de l'editor López[6] participant-me que va a comensar l'impressió del diccionari catalá-castellá d'en Rovira i Virgili[7] i demanant-me que li fassi un proleg: un estudi sobre la llengua catalana. Jo li he contestat que abans d'escriure·l proleg me cal coneixer l'obra; que·m vagi enviant els plecs impresos, i que, en vista del que sigui l'obra, li faré o no·el proleg.[8] Què·n sabs tu, d'aquest diccionari? Quina llástima que per mor de no ésser amb vosaltres, l'Avenç no hagi encara emprès la publicació d'un diccionari!

Us van a homenatjar?[9] Bé·u mereixeu! Jo no hi podré ser, pobre expatriat! Però, amb ocasió d'aquest homenatge, us vaig a fer una prometensa: traduir per a la vostra biblioteca popular una obra de cada una de les llengües que conec.[10]

Us saluda aft.

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 31 I 1910 | Publicada dins Manent 1990a: 43-45 | AB | Transcrita de Manent.

Ⓡ Dins Marquet 2002: 75-76.

1. Segurament consultà *Lo sompni den Bernat Metge* (Barcelona: Estampa de Francisco Altés, 1891; Antoni Bulbena i Tosell editor). El mateix 1910 sortí *Les obres d'en Bernat Metge*. Barcelona: Ramon Miquel i Planas editor.

2. *Crònica de Ramon Muntaner*.

3. *Crònica de Jaume I* o *Llibre dels feits*.

4. Vg. [31], n. 7.

5. Carta perduda.

6. Antoni López i Llausàs.

7. Antoni Rovira i Virgili publicà el *Diccionari català-castellà & castellà-català*. Barcelona: Antoni López Editor, 1913, 840 pàg.; 2a edició de 1919 i 3a edició de 1923.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

8. Finalment Fabra no prologà el diccionari.

9. El diari *El Poble Català* recollí l'«Homenatge a "L'Avenç"» el 7 II 1910. Es tributà un homenatge al grup de L'Avenç amb motiu de la publicació del volum 100 de la «Biblioteca Popular». Vg. Pla 1975: 36-37.

10. Hi ha constància que Fabra traduí *L'intrusa*, de M. Mæterlinck (Barcelona: L'Avenç, 1893), del francès al català, conjuntament amb J. Casas-Carbó; *Espectres*, d'Henrik Ibsen (Barcelona: Biblioteca de "L'Avenç", 1894; segona edició de 1905 dins «Biblioteca Popular de "L'Avenç"»; i altres edicions de 1910 i 1924), del noruec al català; i *Interior*, de Maurice Mæterlinck (revista *Catalonia*, 10, març de 1898, pàg. 25-33), del francès al català. Encara que s'han perdut, hi ha constància escrita que Fabra traduí, també, *Rosmersholm*, d'Henrik Ibsen, el 1896 (del noruec al català); *La Cuca d'Or*, d'Edgar Allan Poe, vers 1896 (de l'anglès al català); *Ulalume*, d'Edgar Allan Poe, vers 1896 (de l'anglès al català; erròniament en alguna publicació es fa constar que el poema d'Edgar Allan Poe, «Ulalume», és de Maurice Mæterlinck); i *Els Cegos* (1923?), de Maurice Mæterlinck (del francès al català). Per a un estudi aprofundit sobre el Fabra traductor vegeu l'estudi d'Enric Gallén, «Les traduccions teatrals de Pompeu Fabra», dins el volum 6 de les *Obres completes* (pàg. 935-961), així com totes les traduccions reproduïdes.

44

A Jaume Massó i Torrents

Bilbao, Alameda de San Mamés, 34
11 de ~~gener~~ febrer de 1910

Estimat amic Massó: Te regracio ·l record que vas tenir pera mi en el teu parlament del dissabte derrer. Ja tenies raó de dir que jo era present en esperit a la festa de l'homenatge, i el meu gust hauría estat enviar-vos una lletra de salutació, pero vaig saber massa tard el dia del sopar: ja no hi havia temps d'escriure. En Casellas no hi era? La «Veu», com sempre.[1] Te·n recordes que llavors del Congrés de la Llengua catalana, publicaven el retrat de mossen Nonell, tot no donant cap importancia a la meva intervenció en el congrés i a les meves conferencies? Son mala gent.[2]

Escolta, ara. Si·t parlo de la meva gramatica,[3] me contestarás? Jo ja tinc, com sab en Casas, l'original enllestit, a punt d'anar a les caixes. Per què no m'heu enviat encara les planes de prova convingudes? Som l'onze de febrer, i encara no hem comensat l'impressió de la gramatica. Passarèm aquest any com l'altre? Aquesta triga a imprimir la gramatica, ja comensa a perjudicar-me; puix tinc una infinitat de treballs en projecte que no he comensat esperant, com esperava, que d'un dia a l'altre anava a comensar l'impressió de la gramatica; pero vet-aquí que han anat passant i van passant dies i dies, i jo no faig res, ni gramatica ni les altres coses. Jo voldria

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

que·m diguessiu d'una manera ben fixa quan penseu comensar l'impressió de la gramática.

També desitjaria que·m diguessis si vols fer la Selecta[4] o no la vols fer. Jo no la puc fer, puix me manquen llibres; i encara que·n tingués, no la faría tant be com tu. Ja sé que tu no m'has dit mai que no la volguessis fer; pero no la fas. Havia d'estar per ultims de l'any 08. L'has comensada tant solament? Ja compreneu que jo no puc estar així eternament, amb la gramatica incompleta (sense Selecta) i no tenint la més petita idea de quan comensareu a imprimir-la. Si no fos que·us conec i sé que m'estimeu, hi ha vegades que·m creuria que·us burleu de mi. De totes maneres, això que feu amb mi no es pas per a encoratjar a ningú, a treballar.

Esperant ben aviat contesta teva, t'abrassa cordialment

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 11 II 1910 | Publicada dins Lamuela i Murgades 1984: 232-233 | Fons Jaume Massó i Torrents de la BC | Transcrita de Lamuela i Murgades.

Ⓡ Dins Marquet 2002: 167-168.

1. El dissabte dia 5 de febrer de 1910 tingué lloc un sopar d'homenatge als fundadors de *L'Avenç* amb motiu d'haver arribat la «Biblioteca Popular de "L'Avenç"» al núm. 100, on s'aplegà bon nombre de la intel·lectualitat catalana del moment (el nom de Raimon Casellas, tanmateix, no figurava entre els dels assistents, així com tampoc en la llista dels qui s'hi adheriren). En el discurs que hi pronuncià, Massó i Torrents féu dues vegades esment de Fabra, que es trobava a Bilbao. La versió íntegra d'aquest discurs, així com una extensa i detallada informació sobre la celebració de l'homenatge, aparegué a les dues primeres pàgines de l'edició d'*El Poble Català* corresponent al dilluns dia 7 de febrer de 1910. *La Veu de Catalunya*, per contra, en la seva edició de la mateixa data, es limitava a inserir una breu nota informativa dins la secció genèrica «Noticies de Barcelona», i amb un redactat final que possiblement deixava entreveure un cert to burleta.

2. Fabra es refereix al número extraordinari de *La Veu de Catalunya* dedicat al Congrés Internacional de la Llengua Catalana, publicat el dissabte 13 d'octubre de l'any 1906.

3. *Gramática de la lengua catalana*. Vg. [20], n. 9.

4. La «Selecta de autores catalanes» acabà integrant-se dins la gramàtica. Vg. [31], n. 7.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

45

A Jaume Massó i Torrents

Bilbao 26 de febrer de 1910

Estimat amic Massó,

No pots pensar l'alegria que m'has donat al fer-me preguntes concretes sobre la *Selecta*. Tant de bo ·t posis tot seguit a fer-la! A tu t'ha d'esser facil. Unes quantes estones que ·i dediquis, està llesta. Hi ha d'haver vers i prosa, i han d'anar barrejats; s'ha de comensar pels moderns (vivents) i acabar pels antics (segle XIII[è]).[1] Extensió: de 150 a 200 quartilles com les de l'original que té en Casas. El motiu aparent de la *Selecta* es oferir al lector (que se suposa no catalá) un llibre de lectura (per a la traducció directa); el motiu ocult, el principal, es donar-li una idea de l'importancia de la nostra literatura. Per això convé que·i figurin bastants autors, pero excloent sistematicament els dolents (i aduc els mitjans) per nom que hagin tingut: el llibre ha d'esser sobretot una *selecta*, una collecció de morceaux choisis... per tu! De cada autor un, dos, tres trossos (escullits entre·ls millors!) segons la seva importancia (no·l seu nom, sino la bondat de la seva obra: no·i fa res que no·i hagi res, per exemple, d'en F. Soler, o d'en Balaguer!).[2] La Selecció ha d'esser sobretot rigorosa pels autors vivents. Si·i poden figurar alguns valencians, rossellonesos, etc., millor.[3] La *Selecta* ha de produir al lector l'impressió que·l catalá posseeix una literatura remarcable, digna d'esser coneguda, i no pobra (sense que per demostrar-ne l'abundancia caiguem en la falta d'incloure bunyols en la nostra SELECTA!). Se tracta, no precisament d'esser complet, sino de plaure.

Deixa-m. fer-te una consulta que ja he fet an en Casas, i encara aquest no m'ha contestat definitivament. La meva gramatica, com tu sabs, afígura que es per a castellans i pretèn donar una idea del catalá tal com es i tal com s'escriu (i s'ha escrit). Quant a ortografia, quan hi ha mes d'un sistema, l'autor n'adopta naturalment un tot consignant els altres (si val la pena de fer-ho). Per exemple, en la gramatica escric *noia, rei* etc., tot consignant que d'altres escriuen *noya, rey*, etc. Les solucions adoptades en la gramatica no cal dir que son les de l'Avenç,[4] que ja han fet molt cami i poden dar-se com habituals (tant almenys com qualsevol altra). Ara be, dintre d'aquest criteri (que crec just dins una obra com la meva) ¿creus tu que es oportú suprimir la *h* etimologica, per ex., la *h* de *home, homogeni, hídraulica, prohibir*? Jo, com tu sabs, soc partidari de la supressió de la *h*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

(suprimida en italia i rumanès), pero aquesta supressió, donat l'estat actual de la nostra ortografia ¿no sería una innovació en un llibre aon sembla que no n'hi hauria d'haver cap?

Escolta: què es això de les catedres d'historia i de llengua catalanes? Aquesta segona, suposant que la cosa anés endavant, no podria *esser* un medi de repatriar-me?[5] Cal que estigueu a l'aguait i m'aneu informant de tot!

Adeu

P. Fabra

Ⓒ Escuela Especial | de | Ingenieros Industriales | ___ | Particular

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 26 II 1910 | Publicada dins Lamuela i Murgades 1984: 233-235 | Fons Jaume Massó i Torrents de la BC | Transcrita de Lamuela i Murgades.

Ⓡ Dins Marquet 2002: 168-170.

1. A la «Selecta de autores catalanes» (pàg. 283-339) hi figuren tant autors moderns de l'època (Josep Carner, Gabriel Alomar, Joan Alcover, Joaquim Ruyra, Miquel Costa y Llobera, Joan Maragall, E. Guanyabéns, J. Massó Torrents, Apeles Mestres, Jacinto Verdaguer, Angel Guimerá, Teodor Llorente, Manuel Milá y Fontanals i Mariàn Aguiló) com autors medievals (Johan Roiç de Corella, Johanot Martorell, Auzias March, Jordi de Sant Jordi, Bernat Metge, Rey en Pere III, Ramon Muntaner, Bernat Desclot, Rey En Jaume I, Ramon Llull i Cerverí de Girona). Catorze de moderns i onze de medievals. Noms escrits segons consten en la gramàtica. Vg. [31], n. 7.

2. Víctor Balaguer i Cirera.

3. Com hem vist, entre els autors valencians vius hi havia Teodor Llorente, de rossellonesos no n'hi figurava cap i de mallorquins hi trobàvem Gabriel Alomar, Joan Alcover, Miquel Costa i Llobera i Marià Aguiló.

4. Vol dir les normes ortogràfiques adoptades per la campanya lingüística del grup de L'Avenç, cosa que incloïa la revista i els llibres publicats en la col·lecció «Biblioteca Popular de "L'Avenç"».

5. Es refereix a la Càtedra de Llengua Catalana, creada per la Diputació de Barcelona el 1912. En realitat, la càtedra no s'inaugurà fins al 5 de novembre de 1912, i el titular fou Pompeu Fabra, que hi impartiria quatre hores de classe a la setmana. Entre 1912 i 1919, a la càtedra s'hi matricularen unes 70 persones. Al començament de 1920 la càtedra fou traspassada a la Mancomunitat de Catalunya. Vegeu l'epígraf «La Càtedra de la Llengua Catalana» del llibre *La Lliga Regionalista i la llengua catalana (1901-1924)* (PAM, 2006) de Josep Grau Mateu. Són les pàgines 384-386 del format electrònic.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

46

A Joaquim Casas-Carbó

Bilbao, Alameda de San Mamés, 34
29 de mars de 1910

Estimat amic Casas, Me preguntes si, adoptat el punt volat, s'ha d'escriure *veure·l* o bé *veure·l*; *sen, mel*, etc. o bé *se·n, me·l, etc.*; *portar-sen* o bé *portar-se·n*. S'ha d'escriure *veure-l*; altrament s'escriurien igual dugues coses tant diferents com *veure-l bo* (verle bueno) y *veure·l bo* (ver el bueno). *Veure-l* (verlo) es una paraula, els elements de la qual se separen amb un guió com ara ·ls dels mots *tot-hom, poca-vergonya*. En *veure ·l bo* (ver el bueno), *·l* forma un tot sintactic (un complement del verb) amb *bo*; es sols foneticament que s'uneix a *veure*, i crec quc caldria escriure *veure* i *·l* separats com dugues paraules qualsevol successives (*veure-l bo*, pero: *veure ·l bo*). – Potser son preferibles (almenys per ara) *se·n, me·n*, etc. (amb els llurs elements ben acostats) a *sen, mel*, etc. (malgrat escriure-s *del* i no pas *de·l, al* i no pas *a·l*). – Crec preferible *anar-men* (quan no *anar-me-n*) a *anar-me·n*; jo evitaria intercalar el punt volat entre·ls elements dels nexes verb + afixes.

La g i *la d* final no poden absolutament esser usades en paraules que no presentin *g* i *d* resp.[ectivament] en el llur origen (en el llur ètim), sigui la que·s vulga la forma dels llurs derivats (doncs: *amic* [de *amicus*] malgrat *amiga, buit* [de *vocitus*] malgrat *buida*, etc., etc.). Ara, les paraules que tenen *g* i *d* en llurs ètims (els derivats de les quals presenten sempre *g* i *d* resp.[ectivament]), el meu criteri, *fins ara*, havia estat d'escriure-les amb *g* i *d* resp. Seguint aquest criteri, les regles per a l'empleu de la *g* i de la *d* finals no son gaire dificils:

I. – Darrera de consonant, s'escriurá *g* o *c*, *d* o *t*, segons que·ls derivats tindran *g* o *c*, *d* o *t*. Les paraules que, segons aquesta regla, cal escriure amb *g* i *d* finals no crec que siguin gaires mes que les següents: *fang, sang, areng, dring, oblong, llong, diftong, llarg, amarg* (al qual preferiria *amargant* o *amargós* segons els casos), *alberg, xamberg, dramaturg, *burg; card, llard, tard, esguard, baiard, bastard, covard, verd, bord, sord, tord, acord, record, retard, Eduard, Ricard, Eudald* (a *herald* o *heralt* preferiria *heral* o *herau*). En la primera persona irregular del present d'indicatiu: sempre *c*. Ex.: *valc, tinc*, etc. malgrat *valga, tinga, etc.*

II. – Darrera de vocal en els paroxitons, s'escriurá *g* o *c*, *d* o *t*, segons que·ls derivats tindran *g* o *c*, *d* o *t*. Aixi, *ávid, licit, proleg, estòmac*.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

III. – Darrera de vocal en els oxitons: Mitjansant el canvi de la terminació *-do* en *-de* (*rude, mode* etc.), els oxitons que cal escriure amb *d* final crec que queden reduits a *fred* (*frigiDus*) i als derivats en *-ud* (*-uDo*). Els oxitons en *-g* queden reduits a dos o tres: *demagog, pedagog* (puix crec que·ls post-verbals trets dels verbs en *-egar cal* escriure-ls amb *c* final tant si *-egar* ve de *-igáre* com si ve de *-icare*: com *plegar* (*pliCare*): *plec*, com *fregar* (*friCare*): *frec... regar* (*riGare*): *rec* i no reg).

Concessions a fer en el sentit de disminuir el nombre de paraules en *-g* i en *-d* finals? La primera ja está dita: escriure *rec* i no *reg*. La segona sería admetre *-ut* en substitució de *-ud* (Ex.: *solitut, gratitut*) i allavors *fret*. Això permetria donar (me sembla) aquesta regla: Darrera de vocal accentuada s'escriurá sempre *t*: *prat, nebot, oblit, mut, fret, virtut, quietut...* (I sempre *c*, llevat en dugues o tres paraules. Ex.: *groc, amic, grec* etc.). Una tercera concessió fora escriure *pròlec* etc. en lloc de *pròleg*, etc.; pero aquesta no·m sembla acceptable, perque acceptada la *c* en representació de la γ grega, per què no *pròfuc*, etc. La raó d'admetre la *d* i la *g* finals es no desfigurar massa ·ls mots savis tals com *àvid, àcid, vermífug*, etc. que presenten *d* i *t* [sic: lapsus per *g*] en *totes* les llengües que·ls han adoptats. Entre aquests mots hi ha *pròleg*, (*prologus, prólogo, prologue, Prolog*, etc.).

La principal causa dels meus dubtes sobre la supressió de la *h* etimològica es la por que ·l fet de trobar-se ·ls mots *home, historia*, etc. escrits sense *h* restará autoritat a la meva gramática, fent creure a molta gent que es un llibre més de propaganda, tendencios, etc. Son tantes les qüestions importants tocades en la meva gramática i en les quals m'agradaria portar al lector el convenciment de la bondat de les solucions adoptades, que·m sabria molt greu que una reforma ortografica (potser *déplacée*) pogués *effaroucher* a molts.[1] Què me·n dius?

Una consulta. Tu sabs que la gramatica conté un vocabulari catalá-castellá (format per les paraules que figuren com exemples en el llibre). Potser fóra convenient afegir-n'hi un de castellá-catalá (per als efectes de la descastellanització).[2] Per al lector catalá tindria indubtablement més importancia que·l primer. Perquè l'inclusió del vocabulari castellá-catalá no allargués massa ·l llibre, se faria una sola llista alfabetica amb els mots catalans del vocabulari cat.-cast. i els mots castellans del vocabulari cast.-cat., i això permetria suprimir d'aquest tots els mots que en la llista alfabetica ·ls caldria anar immediatament devant o derrera dels mots catalans corresponents. Model ó mostra:

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

albịxeres – *albricias*
alborotado – arremorạt
alcanzar – aconseguịr̥, atẹnyer̥
alẹ – *aliento*
alegar – allegạr̥
alegoría – allegoria
alẹgre – *alegre*
alegrịa – *alegría*
Alejandro – Alexạndre
alemạny – *alemán*
alenạda – *hálito, bocanada, vaharada*
alenạr̥ – *alentar* (3ª. pers. alẹna)
Alexạndre – *Alejandro*
.....
.....
.....
aliento – alẹ
.....
Què prefereixes: el voc. cat.-cast. sol o acompanyat d'un voc. cast.-cat.?[3]

Estimat Casas, Pels diaris vaig saber la mort de la teva mare.[4] No·m cal dir-te que·n vaig tenir un gran sentiment.

Reb l'abrassada cordial del teu amic

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 29 III 1910 | Publicada dins Lamuela i Murgades 1977: 73-75 | AB | Transcrita de Lamuela i Murgades.
Ⓡ Dins Lamuela i Murgades 1984: 235-238 i dins Marquet 2002: 76-80.

1. *Effaroucher*, verb francès, que significa «esporuguir».
2. Vg. [4], n. 2.
3. Vegeu la nota anterior.
4. «Dª Madrona Carbó y Ferrer viuda de Casas ha mort a l'edat de 79 anys», dins *El Poble Català*, 1844, any VII (20 III 1910), pàg. 1 (*a-b*). No s'ha trobat cap nota ni esquela a *La Vanguardia*.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

47

A Joaquim Casas-Carbó i a Jaume Massó i Torrents

Bilbao, Alameda de San Mamés 34
14 abril de 1910

Estimats amics Casas i Massó,

Quan aureu llegit la *Fonetica*[1] i la *Morfologia*,[2] us enviaré la *Sintaxi*[3] i la *Formació de paraules*,[4] que tinc enllestides, a punt d'anar a l'impremta, i que vaig a desar i tancar amb pany i clau fins al moment d'enviar-vosles, que·m sembla que trigará a arribar. Del contrari, no acabaria mai de rellegir-les i retocar-les, potser les espatllaria, i segurament deixaria de fer una infinitat de coses que avia anat deixant per més endavant pensant-me candidament que d'un dia a l'altre anaveu a comensar l'impressió de la meva gramatica. Però abans de desar la *Sintaxi*, voldria que llegissiu el seu darrer paragraf i m'hi fessiu totes les correccions que calgui fer-hi. Es un paragraf que tracta de l'adverbi *pas*; m'ha costat infinidament d'escriure, i no sé pas si está bé. Trobo en les publicacions catalanes (per exemple, en els articles d'un tal Rahola, traductor d'Anatole France)[5] molts *pas* que jo no emplearia mai, i no sé si la absencia de Catalunya m'ha fet perdre el sentiment d'aquesta negació catalana i al tractar d'explicar-la cometo alguna inexactitud. Per això sotmeto el dit paragraf a la vostra aprovació abans de procedir a la seva redacció definitiva, Torneu-mel; i, ja completament terminada la *Sintaxi i* enllestit el *Vocabulari* (actualment bastant avansat),[6] me trauré d'aldavant aquesta gramática cansonera i em dedicaré en fi a altres feines, tot esperant pacientment que li arribi·l dia d'anar a l'impremta! Us abrassa cordialment el vostre amic

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 14 IV 1910 | Publicada dins Manent 1990a: 47-48 | AB | Transcrita de Manent.

Ⓡ En facsímil i parcialment dins Manent 1990a: 46. I també dins Marquet 2002: 80-81.

1. Vg. [39], n. 2.

2. L'apartat de «Morfología» (pàg. 57-131) de la *Gramática de la lengua catalana* consta de 7 capítols i un apèndix.

3. L'apartat de «Sintaxis» (pàg. 133-223) de la *Gramática de la lengua catalana* consta de 7 capítols.

4. L'apartat de «Formación de palabras» (pàg. 225-282) de la *Gramática de la lengua catalana* consta de 7 capítols i un apèndix.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

5. Es refereix a Carles Rahola i Llorens, escriptor i historiador. El 1928 publicà *Anatole France i la seva obra*. Curiosament, Carles Rahola fou el pare de Ferran Rahola i Auguet, gendre de Pompeu Fabra, ja que el febrer de 1941 es casà amb la seva filla Dolors.

6. Vg. [4], n. 2.

48

A Jaume Massó i Torrents

Bilbao, Alameda de S. Mamés, 34
1 de maig de 1910

Estimat amic Massó,

Entusiasmat amb la traducció de Decameron, l'existencia de la qual ignorava! Es una bona obra la que has fet publicant aquesta traducció.[1] Ets un gran feiner i un bon feiner! I tu, que ets capás de fer un treball com aquest, no voldrás fer per a mi una trista *selecta*? Suposo que ja deus treballar-hi i que aviat me·n dirás alguna cosa...

Te prego que·m tornis aviat el §161 de la meva gramatica;[2] puix, havent acabat de posar en net el vocabulari,[3] sols me falta posar-hi ·l dit § per a tenir llesta la gramatica, cosa que desitjo ardentment a fi de dedicarme a altres feines tot esperant que ·us decidiu a imprimir-la, que Deu ajut quan será!

Un altre prec. Que es això de l'homenatge an en Prat de la Riba?[4] El centre catalá de Bilbao va comensar rebent una circular de la comissió i una llista de subscripcions. El nostre primer pensament va esser no prendre-hi part, creient que·s tractava d'una cosa dels de la dreta, que havia d'esser mal vista pels de l'esquerra, i que·l mer fet d'adherirse al homenatge suposava l'adhesió a la politica d'en Prat, un acte doncs politic i com a tal prohibit pels estatuts del Centre. Peró després havem rebut l'allocució, i he vist que tu ets entre ·ls individus de la comissió, i això m'ha fet dubtar. Per altra banda, en la llista de subscriptors no veig afigurar-hi cap esquerrista significat com tampoc en Casas Carbó... i jo·t demano que·m diguis francament quina es l'actitud d'aquests davant del homenatge, quina significació li donen. Contesta·m aviat, puix de la teva contesta depen que ·l centre prengui una determinació o una altra.

Adeu. T'abrassa cordialment

P. Fabra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

P. S. Volent donar una petita... diguem-ne conferencia sobre en Saisset (Oun Tal) me convindria tenir ben aviat algunes de les seves obres principals. Venudes al centre o deixades a mi, podrien esser aqui abans del diumenge vinent?

P. F.

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 1 v 1910 | Publicada dins Lamuela i Murgades 1984: 238-239 | Fons Jaume Massó i Torrents de la BC | Transcrita de Lamuela i Murgades.
Ⓡ Dins Marquet 2002: 170-171 i parcialment dins Martí i Castell 2005: 60.

1. Johan Boccaccio, *Decameron*. Traducció catalana publicada segons l'únic manuscrit conegut (1429) per Jaume Massó i Torrents a The Hispanic Society of America, Nova York-París, 1910.
2. Vg. [20], n. 9.
3. Vg. [4], n. 2.
4. Homenatge tributat a Enric Prat de la Riba el 23 de desembre de 1910. Una comissió presidida per Joan Maragall li oferí una edició popular d'homenatge de la seva obra *La nacionalitat catalana*. Fou un acte de desgreuge per les crítiques de què fou objecte pels nacionalistes republicans, partidaris de l'obligatorietat de la llengua i la bandera catalanes a la Diputació de Barcelona. *La Veu de Catalunya* n'havia començat a parlar en la seva edició vespertina corresponent al 7 d'abril de 1910, tot publicant la invitació a l'homenatge escrita per Joan Maragall i el nom dels primers adherents. Entre els 21 signants o adherits hi havia Joan Maragall, Antoni Rubió i Lluch, Joan Alcover, Lluís Millet i Narcís Oller, entre d'altres. Al llarg del mes susdit *La Veu* anà informant regularment del ressò suscitat per aquesta iniciativa, mentre que *El Poble Català* en guardà el més estricte silenci. Vegeu Josep Benet (1963): *Maragall i la Setmana Tràgica*. Barcelona: IEC, pàg. 171. Sobre les motivacions i la significació d'aquest acte, vegeu el pròleg de Jordi Casassas i Ymbert al llibre de Jaume Bofill i Mates, *Prat de la Riba i la cultura catalana*. Barcelona: Edicions 62, 1979.

49

A Joaquim Casas-Carbó

[Bilbao, 6 v 1910]

Estimat amic Casas, Ja saps que jo prefería ą, ę, ǫ a ą, ę, ǫ: (˛) es el signe generalment empleat per a indicar la pron. oberta, se diferencia més del punt (.) que no pas (¸), i ą, etc. fan potser més bonic que no pas ą, etc. Però es clar que aquestes serveixen el mateix que aquelles per a diferenciar les vocals obertes de les tancades i poden passar (con te deia quan

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

vaig haver esment que equivocadament les havieu fet venir en lloc de els altres.) Vosaltres mateixos decidiu. A vosaltres ¿quines us agraden més, ara que haveu vist ą, ę, ǫ en l'obra d'Em. Levy[1] i les podeu comparar amb la ą, ę, ǫ, que posseiu? Si us agraden més ą, ę, ǫ, adopteu ą, ę, ǫ: ja no ve d'un mes més o menos. En fi, feu el que us sembli. Al vostre gust i conveniencia me sotmeto. Demà t'escriuré una carta contestant les teves consultes sobre ortografia general i sobre l'ortografia adoptada en «Perpinyanenques».[2] Entre les poesies trameses hi falta el *Canigou*[3] i una aon hi ha una descripció del paisatge rossellonès i·s parla del Canigó i de les Alberes. Quina llastima! T'abraça

P. F.

Ⓓ Targeta postal ms. | [Bilbao] | Data postal: 6 v 1910 | Publicada dins Marquet 2002: 81-82 | AB | Transcrita de Marquet.

1. Emil Levy (1909): *Petit dictionnaire provençal-français*. Col·lecció «Sammlung romanischer Elementar-und Handbücher. Reihe 3, Wörterbücher; 2» Heidelberg: C. Wimter, 387 pàg.

2. Albert Saisset (1910): *Perpinyanenques*. Col·lecció «Biblioteca Popular de "L'Avenç"», núm. 117. Barcelona: L'Avenç, 112 pàg.

3. Jacinto Verdaguer (1908): *Le Canigou*. París: Sueur-Charruey, Libraire-Éditeur, 92 pàg. Traduction du P. Blazy. Arras. Separata de *Revue de Lille*, 1908.

50

A Joaquim Casas-Carbó

Bilbao, Alameda de San Mamés 34
8 de maig de 1910

Estimat amic Casas, Inacceptable que·l sò que·ls rossellonesos donen a la ọ tancada (per ex., en *Canigó*) sigui representat adés per *o*, adés per *u*.[1] De·l moment que un mot com *tọta* ha d'esser llegit *tuta* quan rima amb *ruta*, es clar que cal llegir-lo sempre *tuta* (altrament, quin efecte no faria sentir, en una mateixa poesia, adés *tọta* a la barcelonina, adés *tuta* a la rossellonesa!). I si cal pronunciar aquest mot constantment *tuta*, no escau ni convé escriure-l de dugues maneres distintes. Per exemple, el lector no-rossellonès que llegirá *Un Casament tremblant*[2] (imprès amb el sistema adoptat en les proves que tinc a la vista), al trobar en els versos 5è i 6è els mots

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Anatona i *minyona* sense res que·ls adverteixi que cal pronunciar-los amb *u*, els llegirá amb *o*, pronunciará *minyọna*, *Anatọna*, i més avall li caldrá pronunciar *Anatuna* (rimant amb *comuna*). Cal, doncs, emplear un sol signe per a la *ọ* rossellonesa. Quin? La solució mes practica es, ja que cal pronunciar *u*, escriure *u*, solució que convé igualment als rossellonesos i als catalans espanyols. Ara, si vosaltres preteneu fer un sistema ortografic per a esser adoptat pels rossellonesos, la solució *u* ja no es tant bona, puix no es pas de desitjar que·ls rossellonesos escriguin normalment *minyuna*, *tuta*, etc., en oposició als nostres *minyona*, *tota*, etc. Tenint en compte això i que·l sò en qüestió no es (segons tinc entès) exactament igual al de *u*, fora potser millor escriure-l *o* amb un accent indicador de la seva pronuncia especial, accent que podria esser el circumflexe, i llavors, en el vostre llibre, caldria consignar en una nota que·l simbol *ô* representa la vocal *u*, que *minyôna* sona *minyúna*. A fi de facilitar la comprensió del llibre, convindría fer notar igualment que·l rossellonès suprimeix la *x* de *peix*, *mateix*, *aqueix*, etc. (que en el text caldria escriure *pei'*, *matei'*, *aquei' etc.* I quan escriureu *aná'*, *patí'* etc., en comptes de *anâ*, *patî*, etc.?), i convindria molt que·i incloguessiu un vocabulari de mots exclusivament rossellonesos (*amusar*, *certenament* ...).

Jo preferiría *que·i abunden* a *que hi abunden* i *que·u escriuen* a *que ho escriuen*. Cal encercar si·ls valencians i mallorquins pronuncíen *que·u...* o *que ho...*

Jo crec *noi-a* mes acostat a la pronunciació (noi-ʲa) que no pas *no-ia;* pero l'Arteaga[3] creu el contrari. Resolèu sota·l punt de vista tipografic. I com separeu una veu com *cauen*?

Un dia d'aquests us enviaré la *sintaxi*. Llegiu-la amb compte, puix se tracta de la part més delicada de la gramatica,[4] aquella en què es més facil caure en alguna inexactitud.

T'abrassa aft. ton amic

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 8 v 1910 | Publicada dins Lamuela i Murgades 1977: 75-76 | AB | Transcrita de Lamuela i Murgades.

Ⓡ Dins Lamuela i Murgades 1984: 239-240 i dins Marquet 2002: 82-84.

1. El tema central d'aquesta carta és la discussió dels problemes lingüístics relacionats amb la publicació de *Perpinyanenques*, una tria de composicions en vers d'Albert Saisset. Vg. [49], n. 2.

2. Títol d'un poema-narració d'*Un tal*, pseudònim d'Albert Saisset, inclòs dins del llibre de

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

poemes *Perpinyanenques*. Col·lecció «Biblioteca Popular de "L'Avenç"», núm. 117. Barcelona: L'Avenç, 1910, pàg. 27-32. És una manera d'evocar un matrimoni que trontolla.

3. Josep Maria Arteaga i Pereira, compositor i intèrpret, va ser també un fonetista àmpliament informat, que va presentar una comunicació al congrés de l'any 1906 («Ullada general a la fonètica catalana. El seu caràcter propi dins la família novo-llatina»). El 1915, dos anys després de la seva mort, Pere Barnils va tenir cura de l'edició d'uns seus *Textes catalans avec leur transcription phonétique. Précédé d'un aperçu sur les sons du catalan.* Barcelona: Biblioteca Filològica de l'Institut de la Llengua Catalana, 1915.

4. Vg. [20], n. 9.

51

A Joaquim Casas-Carbó

[Bilbao, 13 v 1910]

Estimat amic Casas, Posada a recó la gramática,[1] vaig en fi a dedicarme a altres feines i ja he comensat a regirar els meus paperots en l'intenció de reprendre algun dels meus treballs ja comensats i que, ara, tot esperant l'impressió del meu llibre, me penso que tindré prou temps per acabar. Regirant papers, he trobat la collecció d'articles publicats, sota'l titol de *Qüestions gramaticals*, en el Poble Català[2] (també he trobat una carta teva del maig passat,[3] on me dius que penseu comensar a imprimir la meva gramatica'l juny següent!) i he recordat que haviem convingut a reunir-los en un tomet de la vostra biblioteca.[4] En la creensa que no haveu canviat de parer, n'he fet una tria i us l'envio en el present correu, en paper certificat. L'article sobre les formes *veiés* i *vegés* (que no havia arribat a enviar-te), si no t'agrada, el treus.[5] També tinc a punt d'enviar-te els tres meus treballs, publicats en el volum del Congrés de la Lleng.[ua] Cat.[alana], La lletra *h*, La *l* palatal y L'accentuació grafica,[6] amb els quals crec que·s podria fer un altre tomet amb el titol de *Tres reformes ortogràfiques*.[7] Va endavant l'impressió de *Perpinyanenques*?[8] Sobre tot no escrigueu el so ù, ades *o*, ades *u*, com en les proves que·m vau remetre!

Afmt.

P. Fabra

Ⓓ Targeta postal ms. | [Bilbao] | 13 v 1910 | Publicada dins Marquet 2002: 84 | AB | Transcrita de Marquet.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

1. Vg. [20], n. 9.

2. Conjunt de 23 articles publicats, de primer quan era revista setmanal i després diari, per *El Poble Català* entre el 21 III 1907 i el 26 VIII 1908 (abans n'havia publicat un el 9 IX 1905). Vg. [21], n. 6. Vg. *OC* (2010): vol. 7, pàg. 812-876.

3. Carta perduda.

4. El 1911 Fabra recollí aquests articles en el volum titulat *Qüestions de gramatica catalana*. Col·lecció «Biblioteca Popular de "L'Avenç"», núm. 114. Barcelona: L'Avenç.

5. Fa referència a l'article «Les formes "veiés" i "vegés"» publicat a *Qüestions de gramatica catalana* (pàg. 65-71), tot i que no ens consta que veiés la llum abans a *El Poble Català*.

6. Certament, són tres dels sis treballs (esmenes a banda) que Fabra publicà al volum *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*. Barcelona: Joaquim Horta, 1908, pàg. 188-221.

7. No hi ha constància que finalment es publiqués aquest volum. Vg. *OC* (2010): vol. 7, que recull totes les «Converses filològiques» així com textos de *Qüestions de gramatica catalana* i les aportacions i esmenes de Fabra al Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana.

8. Vg. [49], n. 2.

52

A Joaquim Casas-Carbó

Bilbao, Alameda de San Mamés 34
6 de juny de 1910

Estimat amic Casas,

Avui mateix t'enviaré la *Sintaxi*;[1] que ja havia remès, junt amb altres papers, al poble aon penso anar a passar l'estiu.[2] Això ha fet que no te la pogués enviar tot seguit de rebuda la teva carta.[3] Aviat t'enviaré la *Formació de paraules*,[4] a la qual vull fer algunes addicions. Junt amb la *Formació*, t'enviaré·l §82 o llista alfabetica de verbs irregulars, que ha d'anar entre·ls capitols X i XI.[5]

Us prego, tant a tu com a en Massó, que llegiu ben detingudament la *Sintaxi*, puix es la part més delicada i on mes facilment se pot incorrer en alguna inexactitud. Crec que·i son tractades totes les qüestions importants i que en cada cas queda indicada i justificada la solució més convenient, sense perdre l'obra·l seu carácter didactic, d'expressió imparcial. Hi ha tractades la qüestió dels auxiliars *aver* i *esser*, la de la concordança del participi passat, la de la preposició *a* en els complements directes, la de les preposicions *per* i *pera*, *a* i *en*, la de la traducció de *cuyo*, *cual*, *el que* y *lo que*, la del empleu de les preposicions atones davant de la conjunció *que*,

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

la del *doncs*, la del *pas*. Els exemples son trets de Tirant, Metge, Llull, Cron. Jaume, Muntaner.[6] Hi trobo a faltar un altre cronista i Eiximenis.[7] ¿Podrieu enviar-me alguna cosa d'aquest i la cronica d'en Pere o d'en Desclot[8] (la que us sembli més interessant per al meu objecte)? Les obres que m'enviareu, ja les llegiré durant la meva estada a Górliz[9] (el poble on penso passar l'estiu), i els exemples que·n tregui, els afegiré a les proves en el moment de corretgir-les. Envieu-me doncs un parell d'obres: les que us he indicat o d'altres, si us semblen millors. Un dia d'aquests us tornaré·l Felix d'en Llull[10] i la cronica d'en Muntaner, que ja no·m fan falta.

Mentre espereu les lletres indicades, podrieu enviar-me un parell de planes compaginades d'acord amb les instruccions que us vaig donar.

Dels meus articles voldria veure·n proves.

La segona solució (*minyona* en l'interior *minyôna* a la rima) me sembla pitjor que la primera (*minyona – minyuna*)!

T'abrassa cordialment

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 6 VI 1910 | Publicada dins Marquet 2002: 85-86 | AB | Transcrita de Marquet.

1. Vg. [47], n. 3.
2. A Górliz. Vg. n. 9.
3. Carta perduda.
4. Vg. [47], n. 4.
5. «Lista alfabética de los verbos irregulares» (pàg. 94-105), dins l'«Apéndice», compresa entre els capítols X i XI de la *Gramática de la lengua catalana* de 1912.
6. L'obra *Tirant lo Blanch*, els autors Bernat Metge i Ramon Llull, el llibre *Crònica de Jaume I* i l'autor Ramon Muntaner.
7. Francesc Eiximenis.
8. Bernat Desclot i Pere el Cerimoniós. Les obres de tots dos, juntament amb les de Jaume I i de Ramon Muntaner, formen el que s'anomena «les quatre grans cròniques». Finalment la gramàtica va incloure textos de totes quatre.
9. Municipi de Biscaia, a la comarca d'Uribe, al nord del País Basc.
10. Ramon Llull (1873-1904): *Libre apellat Felix de les marauelles del mon*. Palma de Mallorca: Pere Joseph Gelabert, i Barcelona: Llibrería d'Alvar Verdaguer i Fidel Giró, en 2 vol.; Jeroni Rosselló editor.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

53

A Joaquim Casas-Carbó

Bilbao, Alameda de San Mamés 34
12 de juny de 1910

Estimat amic Casas,

Ja t'he enviat la *Sintaxi*[1] i la *Formació de paraules.*[2] Suposo que les hauràs rebudes. Escriu-m'ho. Repeteixo·l que·t deia en la meva derrera carta:[3] llegeix amb forsa compte la *Sintaxi*!

He rebut les quatre galerades que comprenen els sis primers paragrafs. Bé, d'amplaria. Al compaginar, tingueu en compte que cal separar amb una ratlla (com en la gramatica d'en Foulché)[4] el text de les notes que han d'anar al peu de la plana (a fi que no·s confonguin amb les notes intercalades en el text) i que cal posar en cada página, no solament el número de la página, sinó·l del paragraf contingut en aquesta. Quan voldreu comensar l'impressió, ja m'enviareu, juntament amb les galerades, les quartilles corresponents a fi de poder fer les correccions amb l'original aldavant. Me van molt bé les negretes de les galerades 2ª, 3ª i 4ª (d'acord amb l'original); però també caldría que fossin negretes la ą, ę etc. de la galerada 1ª. ¿No podria aconseguir-se tenir una ą, una ę etc. negretes, enganxant a una *a, e* etc negretes el diacrític (˛) o·l diacritic (.) trets d'una ą i d'una ọ ordinaries? Però encara i ha una altra dificultat: la ł de negreta, millor dit, les dues ł de negreta que figuren al comensament del §10. Podria substituir-se-les per *l* ordinaries i després posar el travesser a mà, amb tinta ben negra. Si tot això no es possible, llavors caldrá reemplassar les altres negretes per lletres ordinaries. I, ara que i penso: ja teniu la ł majúscula? ą, ę, etc. majuscules, no calen; però si ł per a Łatzer, Łeó XIII, etc.

El vocabulari ja està llest; però no té l'enviaré fins que hagi d'imprimir-se, puix me cal tenir-lo aldavant durant l'impressió de les quatre primeres parts de la gramatica i adhuc de la 5ª, la *Selecta.* Derrera del vocabulari, encara hi anirá una nota sobre les correspondencies entre les vocals toniques i atones. Aquesta nota, junt amb la llista de verbs irregulars que ha d'anar derrera del capitol X, te les enviaré aviat, segurament dintre aquesta setmana mateix. Ara ja·t pots formar una idea del que será la meva gramatica: Pròleg – Index – I. Fonetica – II. Morfologia – III. Sintaxi – IV. Formació de paraules – V. Selecta d'autors cata-

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

lans – Vocabularis – Nota sobre les vocals toniques cast. i cat. – Index alfabetic.[5]

Ja m'agradaria que fos publicada!

Adeu. T'abrassa cordialment

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 12 VI 1910 | Publicada dins Marquet 2002: 86-87 | AB | Transcrita de Marquet.

1. Vg. [47], n. 3.
2. Vg. [47], n. 4.
3. Probablement la carta [52].
4. L'hispanista Raymond Foulché-Delbosc publicà l'*Abrégé de grammaire catalane* (1902). Vg. [3], n. 9.
5. Aquesta serà l'estructura pràcticament definitiva de la *Gramática de la lengua catalana* de 1912. Vg. [20], n. 9.

54

A Joaquim Casas-Carbó

[Bilbao, 11 VIII 1910]

Estimat Casas,

Si encara hi ets a temps, a la llista d'exemples de *i* per *e* (§25α nota primera), que son, si no recordo malament, *cordel* cordịł, *conejo* conịył, *espejo* espịył, *seno* sị, *veneno* verị, *sarraceno* sarraị, afegeix-hi:

cementerio cementịri.(1)

T'abrassa cordialment

P. Fabra

(1) cementiri, *espaiat* com cordịł, espịył i les altres paraules catalanes!!!

Ⓓ Targeta postal ms. | Bilbao | 11 VIII 1910 | Publicada dins Marquet 2002: 88 | AB | Transcrita de Marquet.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

55

A Joaquim Casas-Carbó

[Bilbao, 18 VIII 1910]

Estimat Casas, Vet-aquí algunes observacions referents a les proves que·t remeto ara mateix:

Pag. 4. ¿No son tots els poetes rosselloneses que fan rimar *minyona* amb *pruna*? Crec, doncs, que cal reemplaçar el «muchos» de la penúltima linia per «los» – Els quatre mots *minyona*, *pruna*, *tot* i *mut* aurien d'anar espaiats; pero si no poden espaiar-se, no veig inconvenient a deixar-los com estan. (Ja son mots rossellonesos?)

Pag. 6. Repeteixo la pregunta: ¿Ja trobes justa l'equivalencia grop = *nudo* (en la madera)? Jo la crec justa.

Pag. 7. No podria posar-se·l diacritic sota la E de Elx?

Pag 9. Suprimeixo·l mot sostsobre: l'equivalencia sostsobre = *zozobra* es perillosa, puix *zozobra* s'emplea quasi exclusivament en un sentit metaforic que no té·l *sotsobre* català. En rigor l'equivalencia a establir es *fer sotsobre* = *zozobrar*, *irse a pique*. (equivalencia que ja enquibirèm en algun altre lloc.)

Pag. 10. Substitueixo *mezzo* per *rozzo*. *Mezzo* te un gros inconvenient i es que, al costat de *mezzo* = mig (amb *e* oberta i *zz* sonora), l'italià posseeix *mezzo* = passat, marcit (amb *e* tancada i *zz* sorda). Per això, quan vaig recordar-me de l'existencia d'aquest *mezzo* = passat, vaig escriure *mèzzo* per denotar que·s tractava del *mezzo* = mig. Pero es millor canviar l'exemple, puix *mèzzo* es una grafia estranya a l'italià i *mezzo* es inadmissible puix no se sabria de quin *mezzo*·s tracta. He reemplassat *mezzo* per *rozzo*. Pero com no tenia la seguretat absoluta que *rozzo* sonava *rotzo* i no *rotso* i no tenia aquí llibres per a treure·m de dubtes, m'ha calgut fer un viatge a Bilbao per assegurar-men, i això ha estat la causa que agi tardat tant a remetre-t les proves.

Ara t'envio les proves de les 16 primeres pagines a fi que pogueu procedir tot seguit a l'impressió del primer full. Demà mateix t'enviaré les altres.

En la pàg. 13 substitueixo *chico* per *muchacho*, perquè *chico*, ultra significat *noi* = *minyó*, significa *xic* = *petit* (adj.). Te sembla be?

Sobretot repassa ben bé·l full de premsa!!

T'abrassa aft.

P. Fabra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

P. D. En la pag. 11 linia 8, suprimeixo *una* i substitueixo *superficie posterior* per *parte posterior*: que, al recorrer, quedin be·ls espais! (1)

P. F.

(1) ¿No·t sembla millor aquest § redactat així?

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 18 VIII 1910 | Publicada dins Marquet 2002: pàg. 88-90 | AB | Transcrita de Marquet.

56

A Joaquim Casas-Carbó

[No hi ha encapçalament]

[Bilbao, 19? VIII 1910]

Pag. 19. capmąs = *trueque* es la traducció d'en Labernia,[1] Bulbena,[2] etc. Les observacions teves no escauen sinó en el *vocabulario*; aquí no cab sinó posar al costat de capmąs un mot (o dos) que·l tradueixi el millor possible. Si no n'hi ha cap de millor que *trueque*, deixem-hi *trueque*, i si aquest el trobes inadmissible, suprimim l'exemple capmás, de manera que Afganistan vagi a continuació de logaritme *logaritmo* pron. logaridme.

Pag 21. Jo crec que es *décuple* i no *décupple*, per això·l poso com exemple de *p* senzilla. Si tu creus que la pron. normal es *decupple*, llavors suprimeix-lo.

§ 26. Cloroform téọ o ọ?

§ 28. Per què prefereixes cędre, poliędre a cędre, poliędre?

Seria millor que, mentre·s tira'l full 1ʳ i es corregeixen les pag. 17 a 27, m'enviessiu proves de les pag. 28, 29, 30, 31 i 32. Ho desitjo vivament!

P. F.

Ⓓ Carta ms. | [Bilbao] | [19? VIII 1910,] segons Marquet | Publicada dins Marquet 2002: 90-91) | AB | Transcrita de Marquet.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

1. Pere Labèrnia (1839-1840): *Diccionari de la llengua catalana: ab la correspondencia castellana y llatina.* Barcelona: Estampa dels Hereus de la V. Pla, en dos vol., sota els auspicis de l'Acadèmia de Bones Lletres. Els anys 1864-65, ja mort l'autor, fou feta una segona edició corregida i augmentada per la Societat de Literats Cultivadors de la Llengua Catalana: Pere Labèrnia: *Diccionari de la llengua catalana ab la correspondencia castellana y llatina.* Barcelona: Espasa Germans, 1864 (volum I) i 1865 (volum II). I ed. suc.

2. Probablement es refereix al *Diccionari català-francès-castellà* d'Antoni Bulbena i Tussell. Barcelona: Stampa d'en Francesc Badía, 1905.

57
A Joaquim Casas-Carbó

2 setembre 1910

Estimat Casas,

Fes el favor d'enviar-me á *vuelta de correo* l'adreça del teu cosí Ramon Casas,[1] puix me convé escriure-li i no recordo·l numero de la seva casa.

Has estat a temps a afegir l'exemple *cementiri*?

T'abrassa cordialment

P. Fabra

Alameda S. Mamés, 34

Ⓓ Targeta postal ms. | Bilbao | 2 IX 1910 / data postal: 3 IX 1910 | Publicada dins Marquet 2002: 91 | AB | Transcrita de Marquet.

1. Ramon Casas i Carbó, pintor i dibuixant. No hem trobat cartes entre ambdós.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

58

A Joaquim Casas-Carbó

[Bilbao, ? IX 1910]

Amic Casas,

Al fer la revisió de les proves que·t remeto, fixa-t sobretot, com sempre, amb els diacritics (̨) i (.). Estan be·ls següents mots?:

Galerada 1: *dividẹndo, glọbe, rọmbe, pretẹxt, diftọng* | Galerada 2: *estọmac* | Galerada 3: *encẹns, garrọfa, mẹsc, cẹquia* | Galerada 5: *ọna*, ọna.

Jo prefereixo *germen* (que es con se diu) a *germe*. Aquesta forma pot constar, en tot cas, al vocabulari.

Cadavre es inacceptable: el nexe *vr* es estrany al catalá.

Mạrtir es catalá (Tirant,[1] Llull,[2] etc): *mạrtre* pot figurar en el vocabulari.[3]

Cạstig i *prọdig* han d'anar amb *g* per la mateixa raó que *profug, esofag*, tec (tenen *g* en el seu ètim). Altrament *g* sona *tx* solament darrera de *ai, ei, oi, ui* i *i tonica* (*desíg, trepíg*, etc).

En la galerada 4, linia 9: comprova la β de (V. § 53-β).

Llạtzer es mot que figura ja en altres llistes. No·l poso en la llista del § 29 per que es un mot on figuren els canvis fonics de què no·s parla fins mes endavant (el de *l* en *ll*, i el de *z* en *tz*), ultra la mudesa de la *r*. M'ha semblat convenient i interessant l'addició dels mots *Tịtus* (1), *alcạcer* (2), *Isọp* (3), *tavạ* (4), *esquẹix* (7).

Tens raó: *vèrtig* es inadmissible. *Vértigo* castellá comensa per tenir l'accentuació equivocada. Altrament, el nominatiu *vertigo* donaria en cat. *vertíg*, forma gens convenient. Prenent per forma fundamental l'acusatiu (com l'italiá, i el francès), tindríem *vertigen* o *vertige* no *vertigi*. Vejam si decidiu alguna cosa sobre aquest mot, que ja veuríem d'enquibir en alguna part.

No·us oblideu d'enviar-me en el successiu juntament amb les proves, l'original.

No estranyis que aquesta vegada també agi trigat a enviar les proves corregides, puix divendres una de les meves nenes se va trencar una cama i, uns quants dies, no hi he estat pas per res.

P. Fabra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓓ Carta ms. | [Bilbao] | ? IX 1910 | Publicada dins Marquet 2002: 91-92 | AB | Transcrita de Marquet.

1. *Tirant lo Blanch.*
2. Ramon Llull.
3. Vg. [4], n. 2.

59

A Joaquim Casas-Carbó

[Bilbao, 5? IX 1910]

Estimat Casas,

Al separar les quatre galerades que·t trameto, fixa-t com sempre en els diacritics (̧) i (.). En la 1ª figuren *pǫnx* (amb ǫ) i *brętxa* i *flętxa* (amb ę). Estan bé? En la 4ª, *brǫnze, zębra.* Es *zǫna* o *zǫna*?

Me vas dir que·l primer fuyl ja era tirat; el segon suposo que també·u deu estar. Per què no me·ls fas enviar?

Espero que m'enviaràs tot seguit les proves compaginades corresponents al 3r fuyl.

Ton amic

P. Fabra

Ⓓ Targeta postal ms. | [Bilbao] | 5? IX 1910 | Publicada dins Marquet 2002: 93 | AB | Transcrita de Marquet.

60

A Joaquim Casas-Carbó

12 de setembre de 1910
(Contesta urgent)

Estimat amic Casas,

Demá t'enviaré *l'Apéndice I* (llista alfabetica dels verbs irregulars)[1] que ha d'anar entre·l cap. X i l'Xl i t'escriuré llargament sobre diferents punts de gram.[àtica] (prep.[osició] *ad*, ortografía de l'*h*, etc.). Per ara una

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

pregunta: com traduíu *calvo*? El derivat fonetic[t]. regular de *calvus* seria *caul* (Cp. *saul*: *sans* i *sauls*) fem. *calva*. En Bulbena[2] admet *caul*, amb el fem. analogic (tret del masc.) *caula*. *Caul, caula* no·m satisfan: no·ls trob viables. En en Jacme Roig trob «*la testa calba*»,[3] doncs *calba* fem., *calb* masc., que·m semblen molt més facils d'introduir. El canvi de *u* llatina en *b*, el trobem en *cǫrb cuervo, cǫrb curvo*. Què me·n dius? Es clar que l'admissió de *calb* no exclou *calvicia*. Cp. *cǫrb curvilini*,[4] i al contr., *llavi labial*.

P. F.

Ⓓ Targeta postal ms. | [Bilbao?] | 12 IX 1910 | Publicada dins Lamuela i Murgades 1977: 76-77 | AB | Transcrita de Lamuela i Murgades.

Ⓡ Dins Lamuela i Murgades 1984: 241 i dins Marquet 2002: 93-94.

1. «Apéndice I. (Lista alfabética de los verbos irregulares)», pàg. 94-105 de la *Gramática de la lengua catalana* de 1912.

2. Vg. [56], n. 2.

3. Jaume Roig, un autor que no és inclòs a la «Selecta de autores catalanes» de la *Gramática de la lengua catalana* de 1912.

4. A sota es llegeix, corregit, *curvatura*.

61

A Joaquim Casas-Carbó

Bilbao, Alameda de San Mamés, 34
13 setembre 1910

Estimat Casas,

Avui t'envio, certificat, nou original: l'*Apéndice I*,[1] que es una llista alfabetica dels verbs irregulars. Falta encara: *el Vocabulario*,[2] que ha d'anar darrera de la *Selecta*[3] i que no t'enviaré fins al dia que s'aurá d'imprimir; un suplement al capitol V (*Apéndix III*)[4] que ha d'anar darrera del *Vocabulario*; un index alfabetic, que aniré confeccionant a mesura que rebré·ls fuyls impresos; i finalment el proleg, que penso comensar un dia d'aquests. – No son impresos ja ·ls dos primers fuyls? per què no me·ls envies? I quina tirada feu? – No m'agrada gens l'idea de publicar la gramatica per parts. La gramatica sencera farà molt mes cop (si n'ha de fer) que sortint ara un tros, adés l'altre. I, un cop publicades les quatre prime-

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

res parts, qui arrencaria mai la *Selecta* an en Massó? La gramatica correria ·l periyl de romandre incompleta indefinidament. – L'*Apéndice I,* que ara t'envio, ha d'anar entre·ls capitols X i XI, com a un capitol apart, tot ell de lletra petita, a dues columnes, i no·t sembla que entrat a la francesa? Hi incloc alguns verbs antics, tals com *metre, noure, romandre, toldre,* perque figuren en els exemples antics i alguns d'ells son usats en el llenguatge escrit actual. Te sembla be? Un dubte: els dos verbs *assentir* i *dissentir* com te sembla miylor conjugar-los: com a purs (*dissento, dissents,* etc., seguint al simple *sentir,* que fa *sento, sents,* etc.) o com a incoatius *(dissenteixo, dissenteixes,* etc.)? En el primer cas, cal incloure-ls en la llista. – Indubtablement, davant de vocal, *a l'* i *de l'* son preferibles a *al* i *del*: *a l'* i *de l'* responen a la manera general d'ortografiar les particules assillabiques; els antics escrivien certament *al* i *del* en tots els casos, pero també escrivien *mel, quel, nol* el mateix davant de vocal que davant de consonant; altrament, tenim *pel* davant de consonant, *per l'* davant de vocal. – *Celui que* se pot perfectament traduir per *aquell que,* pero també per . *el que,* combinació de la qual se troben exemples nombrosos ja en la cronica del rey Jacme.[5] Els antics empleen *cell que, aquell que* i *el que*; el primer me sembla inadmissible, i dels altres dos no sé veure la superioritat del segon sobre·l tercer. – *Oh! Ah!* tant se me·n dóna escriure-les amb *h* com sense. Prefereixo *cor* a *chor.* Crec que pot admetre-s *filosòp,* però es preferible *filòsof.* – Envia-m exemples antics de *desvelopar.* - Crec que una de les qüestions en què·ns hem de fixar avui preferentment es la de l'empleu de les preposicions atones (*a, en, amb, de, per* i *pera*). Cal combatre l'influencia castellana, enorme en aquest punt, i les confusions illiteraries de la llengua parlada, que emplea sovint *en* per *a* (*ho dic en ell*), *emb* per *en* (*erem emb una casa*), que ha perdut *pera,* etc. Els quatre defectes mes grossos en el empleu actual de les preposicions atones (en la llengua escrita) son: l'abús de la prep.[osició] *pera,* sota l'influencia de la prep. *para* castellana (V. § 133); l'omissió freqüent de la prep. *de* davant de l'infinitiu (V. § 130); l'empleu de les prep. atones davant de la conjunció *que,* sota l'influencia del castellá (V. § 151); i l'acumulació de les funcions de *a* i de *en* en la forma íbrida *an* (*ho dic an ell,* ant. *ho dich a ell*; *pujar an aquella montanya,* ant. *pujar en aquella muntanya*). Un estudi detingut de la qüestió m'ha portat a la següent conclusió: cal rebutjar la forma *an, an* no es mes que un *en* disfressat. Quan escrivim *pujar an aquella muntanya* en lloc de *en aquella* (com feien els antics) no fem sinó escriure malament una prep. catalana (*en*) sota l'influencia del castellá, que en l'exemple citat exigeix *á* (*á aquella montaña*). Quan escrivim *ho dic an ell* no fem mes que corret-

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

gir malament un defecte de la llengua parlada, que ha extès l'equivalencia de les dos prep. *a* i *en* en les determinacions circumstancials de lloc, al complement indirecte, que sols cab introduir mltjansant la prep. a; doncs: *ho dic a ell.* Si no he entès malament, per a aquest cas voldries tu usar la forma *ad. ad* es indubtablement superior a *an,* pero per que no *a*? per què no *a ell, a aquell,* etc.? En la llengua antiga *a ell* es normal, *ad ell* excessivament rar. I, altrament, me sembla molt més viable reemplassar *an ell* (que crec inadmissible) per *a ell* que per *ad ell.* La gent apenes s'adonarà del canvi de *an ell* per *a ell* (cast. *á él*); en canvi, no li xocará pas poc una forma nova, *ad*!

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 13 IX 1910 | Publicada dins Lamuela i Murgades 1977: 77-78 | AB | Transcrita de Lamuela i Murgades.

Ⓡ Dins Lamuela Murgades 1984: 241-243 i dins Marquet 2002: 94-96.

1. Vg. [60], n. 1.
2. Vg. [4], n. 2.
3. Vg. [31], n. 7.
4. «Apéndice III. (Complemento al cap. V: Correspondencias entre las vocales tónicas castellanas y catalanas irregulares)», pàg. 455-480 de la *Gramática de la lengua catalana* de 1912.
5. *Crònica de Jaume I.*

62

A Joaquim Casas-Carbó

Bilbao, Alameda de San Mamés, 34
19 d'octubre de 1910

Estimat amic Casas, Dissabte, quan vaig rebre·l tercer full i les galerades corresponents al quart, estava a punt d'esclatar d'impaciencia: mira que encara no aver rebut el tercer full, les primeres proves del qual avía corregit a Górliz,[1] per agost! Ara, que l'estiu ja es passat, vejam si accelerem una mica l'impressió de la meva pobre gramatica;[2] mireu que jo estic desitjós de veure-la publicada (fa quatre anys que·i treballo!) i penseu que aquest empantanegament me perjudica molt, no·m deixa emprendre altres tasques. Ja procurarás posar remei ad aquesta lentitut desesperada, oi?

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Després de llegida la teva carta,[3] la meva opinió sobre l'empleu de les formes *a*, *an* i *ad* es la seguent: Cal rebutjar en absolut la forma *an*. Quan está en lloc d'un *en* locatiu (Ex. *pujaven en aquella muntanya*), cal reemplassar-lo per *en*. Quan se l'emplea en lloc de *a* per introduir el complement indirecte, que se·l reemplassi facultativament per *a* o per *ad*. La cosa essencial es convencer a la gent que cal rebutjar *an* i una de les raons principals es perquè, *an* sonant com *en*, la distinció entre *an* (á) i *en* (en) es precisament grafica. (Es possible diferenciar en la pronunciació *al* de *el*, donant-los una intensitat diferent; pero es materialment impossible diferenciar *an* de *en*). Un cop se convencin que cal foragitar *an*, que cadascú adopti, de les dugues formes *a* i *ad*, la que li plaurá més. T'agrada aquesta manera de resoldre·l problema de la preposició *a*?

Una observació respecte a la meva gramatica: Crec convenient que·l § 98 (que tracta de les combinacions binaries dels pronoms atons) vagi tot ell de lletra petita. Marca-u en l'original.

Respecte al volumet Qüestions de Gram.[àtica] catalana,[4] t'anava a escriure que calía posar els articles en l'ordre que t'avia indicat al enviarte-lo i que calia incloure-i l'article sobre en Nonell i en Grandía.[5] Per la teva carta, veig que ja·t recordes d'una cosa i l'altra. L'article sobre les preposicions atones davant *que*, l'escriuré de nou i te l'enviaré junt amb les proves corregides.[6]

He rebut part de la *Selecta*.[7] Digues a en Massó que aviat li escriuré parlant-n'hi.

T'abrassa cordialment

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 19 x 1910 | Publicada dins Manent 1990a: 49-51 | AB | Transcrita de Manent.
Ⓡ Dins Marquet 2002: 96-98.

1. Vg. [52], n. 9.
2. Vg. [20], n. 9.
3. Carta perduda.
4. Vg. [51], n. 4.
5. Pompeu Fabra (1911): *Qüestions de gramatica catalana*. Col·lecció «Biblioteca Popular de "L'Avenç"», núm. 114. Barcelona: L'Avenç. El lingüista hi va incloure els articles «Els nostres savis» (pàg. 92-105) i «Una llei d'escurçament» (pàg. 106-109), aquest darrer publicat a *El Poble Català* el 6 XII 1907 i també anteriorment al mateix diari el 9 i 16 IX 1905 sota el títol «Les tres preteses lleis d'escursament, de distinció y d'eufonia». A tots dos articles Fabra respon les teories lingüístiques de Jaume Nonell i Marià Grandia. Vegeu l'article de Lluís Marquet, «Les *Qüestions de gramatica catalana* de Pompeu Fabra», *Els Marges* 66 (juliol de 2000), pàg. 47-74. Vg. [15], n. 4. Vg. *OC* (2010): vol. 7, pàg. 805-890.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

6. Pompeu Fabra (1911): «Les preposicions atones *de*, *en* i *a* davant de la conjunció *que*», article inclòs dins de les *Qüestions de gramatica catalana*. Col·lecció «Biblioteca Popular de "L'Avenç"», núm. 114. Barcelona: L'Avenç, pàg. 41-45. Vg. *OC* (2010): vol. 7, pàg. 868-870.

7. Vg. [31], n. 7.

63

A Jaume Massó i Torrents

Bilbao, 4 de novembre de 1910

Estimat amic Massó:

Fa un parell de setmanes que, –juntament amb un full de la gramatica[1] comensat a compondre dos mesos endarrera (!) i les proves del volum «Qüestions de llengua catalana»,–[2] vaig rebre, per fi, si no tota, almenys una part de la *Selecta*.[3] Hi figuren vint autors moderns; però no sé, perquè no me·n dius res, si la part de *Selecta* corresponent a l'epoca moderna ha de consistir solament en això que m'envies o si penses fer-hi figurar algun altre autor. Desde ara ·t dic que·i trobo a faltar alguna cosa teva i alguna cosa d'en Guanyabéns.[4] Excellents les poesies d'en Verdaguer, Maragall, Matheu, Oliver, Alcover i Costa y Llobera.[5] Dels dos primers crec que, ultra *La Vaca cega* i *La Balada de Mallorca*, caldria posar-hi alguna altra poesía (i no, també, algun fragment de prosa?).[6] Dels dos preciosos sonets de l'Alomar, m'agrada potser mes l'*Etern idili*, però·i trobo la paraula *clapotant*, que·m sembla un gallicisme inadmissible; podem posar l'altra: *Després del sacrifici*.[7] De l'Apeles potser m'auría agradat més alguna de les seves poesies camperoles, pero *lo leprós* (malgrat la meva aversió a l'assonant) m'agrada forsa i trobo que va molt be.[8] La poesia d'en Llorente es bella, pero potser una mica llarga i diluida. La d'en Guimerá crec que convindria reemplassar-la per una altra menys ferèstega.[9] No crec dificil trobar una poesia d'en Guanyabens digna de figurar al costat de les d'en Maragall, Verdaguer, etc.: ara mateix en recordo una d'esquisida titulada *Vade retro*.[10] I no voldries posar-n'hi alguna de teva?[11] Dels fragments de prosa, el que va be del tot es el de l'Aguiló, que sembla fet exprès per a la gramatica meva.[12] Tots els altres estan bastant per sota d'aquest fragment. Com hi estarien de tal i tal *Croquis pirinenc*. He dit estarien i avia de dir estarán, puix en la *Selecta* no pot deixar de figurar-hi un *Croquis pirinenc*.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Quin prefereixes? A mi m'agrada molt *En Po*. Alguns bilbains que ·l coneixen el troben exquisit.[13] En canvi, no crec que·i trobessin cap dels fragments enviats llevat el de l'Aguiló i potser, dins del seu genre, el den Rusiñol. Aquest m'aniria molt be si no estigués tant ple de castellanismes;[14] la llargaria es un xic excessiva, pero s'hi podrien fer algunes tallades. Els altres fragments... Aqui hi ha un grupet de xicots intelligents, de gust refinat (els que t'he dit mes amunt); doncs be, jo no m'imagino pas anant a trobar-los i llegint-los orgullós cap d'aquests fragments. Potser unicament gosaria traduir-los *Animes mudes*.[15] Tu trobaras sens dubte que judico amb un rigor excessiu, potser injust, els *morceaux choisis* que m'has enviat. Pero ja coneixes el meu criteri sobre la *Selecta*: no·s tracta d'esser complet ni de donar una visió justa de la nostra literatura ni de cada autor, sinó d'oferir al lector no catalá una collecció de *morceaux* verament bells, posseint un gros valor intrinsec. I, dins d'aquest criteri, desde ara·t dic que ·l *baylet del pa*[16] no pot anar, es d'una carrinclonería insuportable.

Continuo creient que cal respectar l'ortografía de cada autor; pero això no exclou el modificar-la d'acord amb els autors. Per exemple: en Matheu escriu *correriam*; doncs se li pregunta si desde la publicació de la seva poesia no ha canviat de parer i no creu millor escriure *correriem*, en el qual cas canviariem *correriam* en *correríem* i la poesia sortiria així més ben ortografiada. I, al mateix temps que·s proposessin aquests canvis ortografics, se podria indicar la conveniencia de fer algun que altre canvi en sentit descastellanitzador, per exemple el de *gosariam* (que figura en la poesia d'en Matheu) per *gaudiriem* o *fruiriem*.[17] Tot en be de la nostra llengua! Respecte als autors antics, crec que podria estalviar-te de copiar forsa fragments el fet de tenir jo aqui a Bilbao bastants autors mig-evals: Tirant, B. Metge, lo XII^{en} llibr.[e] del crestià, el Felix de les Maravelles, el llibr.[e] de l'Amich e l'Amat, la Doctrina pueril, Jacme Roig, les quatre grans croniques. Així, els fragments d'aquestes obres que triis per a la *Selecta*, bastará que me·ls indiquis; jo·ls podré copiar i estalviar-te feina.[18] I escolta: no podria anar un xic mes de pressa l'impressió de la gramatica? Bastaria que per a compondre un full no calgués aver tirat l'anterior. Així, mentre·s corregiria i tiraria un full, ja podria aver-hi proves del següent. A mi·m convindria enormement que la gramatica sortís dins d'aquest curs. Pero al pas que anem, no·i sortirá pas; ja farem prou que surti ·l curs vinent! En l'antic he trobat, me sembla, exemples d'imperfet de subjuntiu empleat com imperatiu. Tu que coneixes be la construcció gironina, no la retrobes en els dos exemples següents? «Anans que tu sies des-

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

obedient ne ladre ne desagradable a Deu e a les gents, ans *anasses* querre per les portes...» (Llull) | «Dix la duquesa: Senyora, responeu-me en lo fet de Tirant, queus he dit: voleu que vinga aquesta nit? e sera aquella que ell spera ab tan gran desig. Nom *diguesseu* de no per tan cara com teniu la viuda»

Digues a en Casas que estic corregint les proves del volum «Qüestions de llengua catalana»[19] i que·m convindria que m'enviés el paper aon li indicava l'ordre en que avíen d'anar els articles.

I prou per avui. T'abrassa aff. ton amic

P. Fabra

Alameda de San Mamés, 34

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 4 XI 1910 | Publicada dins Lamuela i Murgades 1984: 243-246 | Fons Jaume Massó i Torrents de la BC | Transcrita de Lamuela i Murgades.

Ⓡ Dins Marquet 2002: 172-174.

1. Vg. [20], n. 9.

2. Vol dir el títol *Qüestions de gramatica catalana*. Vg. [51], n. 4.

3. Vg. [31], n. 7.

4. Aleshores, Emili Guanyabéns. Normalitzat, Emili Guanyavents.

5. Lògicament es refereix a Jacint Verdaguer, Joan Maragall, Francesc Matheu, Miquel dels Sants Oliver, Joan Alcover i Miquel Costa i Llobera. A la «Selecta» de la *Gramática de la lengua catalana* hi figuren poesies de tots excepte d'Oliver i Matheu.

6. De Maragall va incloure-hi «La vaca cega» i el fragment de prosa «A l'Empordà». De Verdaguer, els poemes «La balada de Mallorca» i «La farigola» i el fragment de prosa «El pi de les tres branques». Sobre el procés de tria de la prosa d'ambdós autors, vegeu més avall les cartes del 20 de març de 1911 i del 3 de maig del mateix any.

7. Entre els poemes de Gabriel Alomar, hi fou inclòs aquest últim. Recollit després en el llibre –esmentat per Fabra en la carta del 3 de maig de 1911– *La columna de foc* (Barcelona, 1911, pàg. 85).

8. D'Apel·les Mestres acabà incloent-n'hi una de «camperola»: «Alpestre».

9. Com que desconeixem la tria que presentà a Fabra Massó i Torrents, no ens és possible saber si les poesies de Teodor Llorente i d'Àngel Guimerà escollides per aquest últim són les mateixes aparegudes posteriorment a la «Selecta», a saber, «Vora ·l barranc dels Algadins» i «De la infantesa», respectivament. Tanmateix, atesa la temàtica d'ambdues i a la llum de la rudimentària però expressiva crítica que en fa Fabra, no és arriscat de suposar que respectà la tria del seu amic en el primer cas i que la substituí per una altra en el segon.

10. Finalment el poema triat d'Emili Guanyavents per a la «Selecta» fou «L'Avi».

11. A la «Selecta» no hi figura cap poema de Massó i Torrents, però sí el fragment en prosa titulat «En Po», pàg. 295-298.

12. Es refereix al text, inclòs en la «Selecta», «Fragment del discurs Presidencial dels Jochs Florals de 1867» de Mariàn Aguiló [*sic*], pàg. 306-310.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

13. Es refereix als *Croquis pirinencs* del seu amic Massó i Torrents, dels quals havia aparegut tot just una segona edició a la «Biblioteca Popular de "L'Avenç"». Com ja hem dit, el «croquis» inclòs fou efectivament «En Po».

14. El fet que no fossin recollits a la «Selecta» textos ni de Rusiñol, ni de Matheu, ni de Miquel dels Sants Oliver, cal atribuir-lo probablement –com retreu tot dolent-se'n Fabra (vegeu més avall aquesta mateixa carta i la del 3 de maig de 1911)– als castellanismes existents en llurs escrits.

15. Un dels drames rurals de Víctor Català, inclosos a la sèrie *Ombrívoles* (Barcelona: L'Avenç, 1904).

16. Es tracta del primer dels *Croquis al natural* de Narcís Oller.

17. Vegeu la n. 5.

18. És molt probable que Fabra se servís de les edicions següents per proximitat de publicació de quan escriu la carta: Joanot Martorell (1873-1905): *Libre del valeros e strenu caualler Tirant lo Blanch.* Barcelona: Llibreria d'Alvar Verdaguer, en 4 vol., Marian Aguiló editor; Francesc Eiximenis (1904): *Tractat de regiment dels prínceps e de comunitats. Lo Dotzèn llibre del Crestià.* Barcelona: Imprempta «La Acadèmica» de Serra Germans y Russell, Antoni Bulbena editor; Ramon Llull (1873-1904): *Libre apellat Felix de les marauelles del mon.* Palma de Mallorca: Pere Joseph Gelabert i Barcelona: Llibrería d'Alvar Verdaguer i Fidel Giró, en 2 vol., Jeroni Roselló editor; Ramon Llull (1904): *Libre de Amic e Amat del B. Mestre Ramon Llull. Text original directament trelladat d'un còdiç trecentista ab proemi, notes y glosari den M. Obrador y Bennassar.* Palma de Mallorca: Edició Catalunya; Ramon Llull (1906): *Doctrina pueril. Libre del orde de cavalleria, seguit d'una antiga versió francesa. Llibre de clerecia. Art de confessió.* Col·lecció «Obres de Ramon Llull», volum I. Palma de Mallorca: Comissió Editora Lulliana; també es publicà com a volum independent: Ramon Llull (1907): *Libre de doctrina pueril del B. Mestre Ramon Llull.* Barcelona: Gustau Gili; Jaume Roig (1905), *Spill o libre de les dones.* Barcelona: L'Avenç i Madrid: Librería de M. Murillo, Roc Chabàs editor.

19. Vg. la n. 2.

64

A Joaquim Casas-Carbó

[Bilbao, 13 XI 1910]

Estimat amic Casas, He fet algunes supressions i addicions que crec que mereixerán la teva aprobació. He suprimit les formes *dus* (per *duus*), *du* (per *duu*), *llus* (per *lluus*) i *llu* (per *lluu*) que crec inacceptables (i que en tots se poden consignar com a grafies usades per alguns en l'apendix I o llista alfabetica de verbs irregulars).[1] Crec que tampoc val la pena de consignar en el § 63 la forma antiga *complit* (que pot consignar-se si·u creus convenient, en el dit apendix). No creus que·l participi corresponent a *dependre* (preferible a *dependir*!) ha d'esser *depès*? *Dissoldre* es realment preferible a *disoldre*; però es clar que no pot deixar de consignar-se que·s

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

pronuncia disoldre i que s'escriu comunament *disoldre*; però això·u deixarèm per a l'apendix, així com donar compte de la supressió abitual de la *r* de *prendre*. Fixa-t, com sempre, en els diacritics (¸) i (.). Esperant rebre ben aviat les proves compaginades (del full 5è) i carta d'en Massó[2] sobre la *Selecta*,[3] t'abrassa aft.

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | [Bilbao] | 13 XI 1910 | Publicada dins Marquet 2002: 98 | AB | Transcrita de Marquet.

1. Vg. [60], n. 1.
2. Carta perduda.
3. Vg. [31], n. 7.

65

A Joaquim Casas-Carbó

Bilbao, Alameda de San Mames, 34, pral.
27 de novembre de 1910

Estimat amic Casas, En el correu d'air te vaig enviar les proves del volum «Qüestions de Gram.[àtica] cat.[alana]» juntament amb l'original de l'article «Les prep, atones *de, en* i *a* davant de la conj.[unció] *que*»,[1] Espero que aureu ja compost l'article titulat «Els nostres savis»[2] i que aviat m'enviareu proves dels dos articles. En aquest llibre he cregut convenient adoptar la *ç* i la *l* doble. Què te·n sembla? He adoptat la *ç* perquè, si no vaig errat, vosaltres l'empleeu normalment en les vostres publicacions i, no essent-ne jo contrari, no veig cap raó per a reemplaçar-la en el meu llibre per *s* o *ss*; i he adoptat la *l* doble perquè crec que ja es ora de reaccionar contra·l mal costum de simplificar-la amb l'escusa que·l simbol *ll* serveix per a la *l* palatal, Es precís que fem un esforç per conservar un sò que perilla de perdre-s. Si no volem escriure *ll*, escriguem *l-l*, *l·l*, *l'l*... tot es preferible, crec jo, a la *l* senzilla. D'acord, naturalment amb la supressió de la *h*; però no me la suprimiu en els textes antics, com he vist que aveu fet algun cop. He suprimit l'article «*Quin* i *el qual*»; calía redactar-lo de cap i de nou, i ara no·m venia be de fer-ho. Com auràs vist, he refet un xic els dos articles referents al *doncs* causal. He escurçat una mica·l primer suprimint

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

alguns paragrafs que l'enfarfegaven bona cosa, i en el segon he canviat, alguns exemples. Me parles de posar-hi un proleg. Quina classe de proleg? Atenent que·l volum en qüestió serà·l primer de caracter cientific, potser hi escauria un proleg explicant la seva inclusió en la *biblioteca*,[3] fins ara exclusivament literaria i artistica, i un proleg així potser aniria millor firmat pels editors que no pas per l'autor.[4] La gramatica veig que seguiu imprimint-la amb una lentitut desesperant. Alabat sia Deu! Jo ja no·us en parlaré mes. Ja deurà sortir cap allà l'any 13 o 14![5] En Massó, com es natural, no m'ha escrit encara.

Que forasters teniu per aqui! L'Alomar, en Brossa... També a mi m'agradaria donar un volt per aqui, ja que pensar a tornar a Catalunya es cosa deixada córrer fa llarg temps. Què·i farem... M'entristeix sobretot pensar en la tasca *pro lingua* que podria fer estant a Barcelona i que va quedant sense fer. La que podré fer desde aquí rai: ja l'aniré fent, tot no empenyent-m'hi pas, certament, els encoratjaments dels meus antics companys, força distrets de les meves coses. I com que això de la gramatica va llarg, i no m'agrada gens estar amb les mans plegades durant els intervals de dos, tres o quatre setmanes que transcorren sempre desde unes proves a les següents, vaig desde ara a dedicar-me a les traduccions que·us tinc promeses, començant pel francès i per en Baudelaire. Te va be que tradueixi *Les petits poèmes en prose*? Doncs cuita a fer-me·n enviar un exemplar![6]

T'abraça cordialment

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 27 XI 1910 | Publicada dins Manent 1990a: 53-55 | AB | Transcrita de Manent.

Ⓡ Dins Marquet 2002: 99-100.

1. Vg. [62], n. 6.

2. Article inclòs dins *Qüestions de gramatica catalana* (1911; pàg. 92-105).

3. «Biblioteca Popular de "L'Avenç"».

4. Finalment hi hagué un «Advertiment» preliminar d'Els Editors (pàg. 5).

5. *Gramática de la lengua catalana*, que sortí a l'estiu de 1912. Manuel de Montoliu ressenyà l'obra a *La Vanguardia* el 25 XI 1912.

6. Segons Miracle (1968: 430-432), Fabra no va tenir temps per dedicar-se a la traducció de *Les petits poèmes en prose* de Charles Baudelaire, tot i que sí va rebre l'exemplar per fer-ho. Charles Baudelaire (1889): *Petits poëmes en prose: les paradis artificiels*. Col·lecció «Oeuvres complètes de Ch. Baudelaire», núm. 4. París: Calmann Lévy, 471 pàg.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

66

A Joaquim Casas-Carbó o al corrector de proves de L'Avenç

[Bilbao, ? XII 1910]

Per a En Casas-Carbó o per al corrector de proves.

Tard m'he adonat que en els paradigmes del capitol X faltaven ·ls condicionals. Ha calgut afegir-los-hi; però·u he fet de manera que no cal alterar la compaginació, llevat en les págs. 89 i 90.

Pag. 86. S'hi afegeix una linia, però no cal passar-ne cap a la pag. següent, puix pot disminuir-se l'espai blanc que precedeix a CAPITULO X.[1] Conserveu sobretot l'espai que precedeix a la linia que diu «§ 71-α Avęɾ *haber*»!

Pag 87: El § nou referent al condicional no crec que fassi mes de tres linies. Si fos possible (sense que deixés de quedar un espai abans de la linia que diu «β. Avęɾ ó ęure *alcanzar, lograr*» i sense aver de passar cap linia a la pag. següent) substituir l'abreviació «part. pas.» per «participio pasado», feu la substitució; si no, tant es.

Pag. 89. La 2ª i 3ª linies han de dir «Condicional (sería, etc): seria, series etc. ó fora, fores, fora, forem, foreu, foren. V. § 109». L'última linia de la pag. 89 ha de passar a la pag. 90.

Pag. 90: S'hi afegeixen la linia treta de la pag. 89 i dues més: total *tres*, i se'n suprimeixen *cinc* de cursiva.

Crec que totes aquestes correccions estan suficientment indicades en les proves que us remeto. Aneu-hi força amb compte! Comproveu escrupolosament les correccions! I si·us ocorre algun dubte, si no enteneu alguna de les correccions que·i he fet, envieu-me noves proves del CAPITULO X. Fixeu-vos-hi bé: S'ha afegit el condicional als verbs *anar* (§ 70), *estar* (§ 74), *fer* (§ 75), *poder* (§ 76), *tenir* (§ 78), *venir* (§ 79), *veure* (§ 80) i *valer* (§ 81) i s'han modificat els §§ referents al condicional en els verbs *aver* (§ 71) i *ésser* (§ 73). Per l'amor de Déu, que no se·us escapi cap errada! Ojo a conservar els espais entre verb i verb!!

Us saluda aft.

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | ? XII 1910 | Publicada dins Marquet 2002: 100-101 | AB | Transcrita de Marquet.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

1. El capítol x de la *Gramática de la lengua catalana*: «Conjugación de los verbos *anar, aver, cabre, ésser, estar, fer, poder, saber, tenir, venir, veure* y *voler*» (pàg. 86-93).

67

A Joaquim Casas-Carbó

8 des- 1910

Amic Casas,

Te semblen bé les addicions fetes a la llista alfabetica[1] i la llur redacció? - Crec convenient suprimir *acomętre*: en la llengua antiga no·m recordo aver trobat sinó *escomętre*. – Crec fòra de dubte que·l participi passat d'*atenyer* ha d'esser *atès* (malgrat l'*atès* de *atendre*) i el d'*empenyer*, *empès* (*empenyut* me sembla inacceptable).– Consigno la forma ant. *est* (=*ets* actual); creus convenient consignar també les formes ant. *fe* (=*fes*) i *ve* (=*vés*)? O bé ometre aquestes (o aquestes i aquella) tenint en compte que ja hi haurá ocasió de fer-les figurar en algun dels nombrosos exemples antics de la *Sintaxi*?[2]

Espero carta d'en Massó parlant-me de l'*Anuari*[3] i de... la *Selecta*![4]

P. F.

Ⓓ Targeta postal ms. | [Bilbao] | 8 xii 1910 | Publicada dins Marquet 2002: 102 | AB | Transcrita de Marquet.

1. «Índice alfabético con algunas notas adicionales» (pàg. 461-480) de la *Gramática de la lengua catalana*.

2. Vg. [47], n. 3.

3. *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans* de 1911, que correspon a l'any vençut de 1910.

4. Vg. [31], n. 7.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

68

A Joaquim Casas-Carbó

Bilbao, Alameda de San Mames, 34
23 de desembre de 1910

Estimat amic Casas,

Sotmeto a la teva aprovació les observacions que he cregut convenient d'afegir a l'*Apendice I*[1] per completar la part de la gramatica referent a la conjugació. Si·t semblen bé, fes-les compondre tot seguit, i a fi de no retardar l'impressió del full 7è, no me n'enviis primeres proves, repassa-les i corregeix-les tu mateix, i compagineu-les de seguida. Demà mateix rebràs, corregides, les primeres proves dels capitols XI i XII;[2] així que aviat poden estar enllestides les segones proves del full 7è.

Consultes:

No·t sembla preferible en el femení *cortesa* a *cortès*?

No traduïries *ténue* (fr. *ténu*) per *tenu*, femení *tenua*?

Enorme es amb o̩ o amb o̧?

De la mateixa manera que

al costat de: *Si no plogués, ja series al carrer,*

se pot dir: *Si no plogués, ja fores al carrer;*

al costat de: *Ja sabiem que i sería,*

no·s diu també: *Ja sabiem que i fora*?

En el llenguatge parlat (Barcelona) se fa cap diferencia entre·l *perque* (escrit abitualment *perque*) de la frasa:

No·i vaig perque plou

i el *perque* (escrit abitualment *pera que*) de la frasa:

Ho he fet perque vinguis.

(Per mi, tots dos serien *perque̩*)

T'abraça afectuosament tot desitjant-te bones festes

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 23 xii 1910 | Publicada dins Marquet 2002: 102-103 | AB | Transcrita de Marquet.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓡ Parcial i en facsímil dins Miracle 1968: 425 i també parcial i en facsímil dins Miracle 1983: 11.

1. Vg. [60], n. 1.

2. Capítol XI: «Formación del plural» (pàg. 106-110); capítol XII: «Formación del femenino en los adjectivos» (pàg. 111-116), de la *Gramática de la lengua catalana.*

69

A Joaquim Casas-Carbó

Bilbao, Alameda de S. Mamés, 34
29 desembre 1910

Estimat amic Casas, He rebut aquests dies *Les petits poëmes en prose* de Baudelaire[1] i les segones proves del tomet *Qüestions de gramatica catalana,*[2] que estic repassant i no trigaré a remetre't. Suposo que ja aurás rebut les proves corresponents als capitols XI i XII.[3] En la galerada 1: he canviat *pastanąga* per *pastenąga* (no es així com ho escriviu vosaltres?). En la galerada 2: he trobat col ọs *coloso* (col ọssos). Si·s pronuncia realment així (amb ọ i no pas ǫ) llavors cal trasladar-lo darrera de m ọs *bocado* (mọssos). En la galerada 3: Te sembla bé la trad. de rǫnec; *yermo, solitario?* (*abandonado?*). Els dos exemples antics de rǫnec que recordo son: 1º Posat que aixi·s muyren los pagesos com fan aci los ciutadans, encara es menor l'enuig e lo despler que no en la ciutat, hon vehem les cases ronegues e los abitants de la altra part morts. Decameron,[4] pag. 18. – 2º ... tots los altres lochs... eren desemparats e havien lexats ronechs, que negu no·y era romas, tant eren espaordits... Desclot,[5] 312. *Ferrẹny* te sembla bé traduir-lo per *férreo* i, en sentit figurat, per *torvo*? En la galerada 5: Trobes que val la pena d'afegir al § 90 una nota dient: «Nótense las formas joliua, nadiua, femeninos de los adjetivos literarios joliu *lindo, festivo,* nadiu *nativo, natural*»? La meva opinió es que aquelles formes no son gaire catoliques. Que·n penses tu d'aquests dos adjectius i dels llurs femenins? En la galerada 6: Es enọrme amb ọ? No·t sembla millor, en el femení, *cortẹsa* que *cortẹs*?

I passant a una altra cosa, què·n sabs d'en Massó? Es mort? Vet-aquí un mes o dos mesos (no me·n recordo ja) que en Puig i Cadafalch me va anunciar[6] una carta del nostre imponderable Massó, i encara es l'ora que l'estic esperant. Jo no sé pas en quines tasques está embrancat, que mai no

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

té temps per a res. Ni·s deu aver cuidat mes de la *Selecta*,[7] ni recordat de l'*anuari*[8] i de l'encarrec d'en Puig... Això de l'*anuari*, la veritat es que no·m preocupa gens ni mica; ara, la *Selecta* ja es una altra cosa, i em comença a inquietar. L'impressió de la gramática[9] va certament amb una lentitud desesperant, pero estic segur que estarán impreses les quatre primeres parts, i encara la *Selecta* estará a mig fer, potser en el mateix estat que ara. ¿Es per no fer quedar malament a en Massó que l'*Avenç*[10] procura anar ben a poc a poc en l'impressió del meu pobre llibre? Començo a creure que va esser un mal pensament això de voler incloure en la gramatica una *Selecta d'autors catalans*; això fará sens dubte que·s compleixi la profecia d'en Foulché: La vostra gramatica deurá sortir a les derreries del segle xx^{è}!

Trobes que dona idea del matiç de força (=mucho: força gent, força bonic, etc.) la traducció *no poco*?

M'he adonat que rebutgeu la forma *us* aduc darrera de vocal. Jo comprenc que darrera de consonant s'escrigui *vos* per *us* (tot escrivint *ens* i no pas *nos*); pero darrera de vocal, per què no emplear *us* (més ben dit: *·us*), com escriviu *·u* i no pas *ho*? Contesta-m aviat, puix això interessa al capitol XIII,[11] a punt d'imprimir-se.

Adeu. Desitjant-te un bon any, t'abraça aft.

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 29 xii 1910 | Publicada dins Marquet 2002: 103-105 | AB | Transcrita de Marquet.

1. Vg. [65], n. 6.

2. Vg. [51], n. 4.

3. Vg. [68], n. 2.

4. Johan Boccaccio (1910): *Decameron*. Traducció catalana publicada segons l'únic manuscrit conegut (1429) per Jaume Massó i Torrents. Nova York, París: The Hispanic Society of America.

5. *Crònica* de Bernat Desclot.

6. Josep Puig i Cadafalch, amic de Fabra. Tan sols s'ha trobat correspondència de l'exili entre tots dos. Per a aprofundir en el seu pensament, consulteu les *Memòries*. Barcelona: PAM, 2003, a cura de Núria Mañé i Josep Massot i Muntaner.

7. Vg. [31], n. 7.

8. Vg. [67], n. 3.

9. Vg. [20], n. 9.

10. La Tipografia L'Avenç. Vg. [2], n. 1.

11. Capítol xiii de la *Gramática de la lengua catalana*: «Pronombres, adjetivos determinativos y artículo definido» (pàg. 117-131).

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

70

A Joaquim Casas-Carbó

[Bilbao, 4.1.1911]

Amic Casas,

Pag. 107: No estic segur de la grafia castellana *sha*. Es *sha*, *shah* o *chah*? [En català ha d'escriure-s indubtablement *xa* (C[om]p.[areu] en portuguès, segons Gonçalves-Viana,[1] *xa*]

Pag 108: *trasbals* no està ben traduit per *trastorno* (1)?

Pag. 109: Repassa bé aquesta plana a fi de veure si «colọs *coloso* (colọssos)» queda aon ha estar. Va sense dir que·t recomano la revisió escrupolosa de les altres planes.

r ǫ n e c = *abandonado* está comprovat pels exemples antics; me sembla, doncs, be.

r ǫ n e c = *vetusto* me sembla també be, puix crec que es el sentit en que solem emplear-lo modernament.

P. F.

(1) Apart de que pugui tenir altres traduccions, que en tot cas consignariem en el *Vocabulario*.[2]

Ⓓ Targeta postal ms. | [Bilbao] | 4 1 1911 | Publicada dins Marquet 2002: 105-106 | AB | Transcrita de Marquet.

1. S'ha de tractar d'un dels llibres següents (o tots dos): Aniceto dos Reis Gonçalvez Viana (1885): *Bases da ortografia portuguesa*. Lisboa: Imprensa nacional; o bé, del mateix autor, *Ortografia nacional; simplificaçao e uniformizaçao sistemática das ortografias portuguesas*. Lisboa: Viuva Tavares Cardoso, 1904. Sobre la influència de Gonçalves Viana en Fabra vegeu: *OC*, vol. 3, pàg. 293, n. 10, i pàg. 637.

2. Vg. [4], n. 2.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

71

A Joaquim Casas-Carbó

Bilbao, Alameda de S. Mamés, 34
13 de gener de 1911

Estimat amic Casas, Al mateix temps que aquesta carta rebràs les proves del tomet «Qüestions de gramatica catalana».[1] Fes-te treure noves proves de l'article «Les tres preteses lleis d'escurçament, de distinció i d'eufonia»[2] i comprova-les escrupolosament. Els fragments d'en Nonell i d'en Grandia citats en l'article[3] han d'anar naturalment amb l'ortografia de llurs autors; per això i trobaràs moltes *èè*, *yy*, etc. que cal que respecteu, així com les *yy* i altres particularitats dels exemples antics. Te sembla la construcció: *no poder menys que preguntar-se* (que trobaràs en les pags. 50 i 95)? No es preferible: *no poder sinó* a *no poder menys que*? Digues-me'n alguna cosa abans de procedir a la tirada dels fulls corresponents. En l'advertiment no oblideu de dir que·l volum es una collecció d'articles. L'index poseu-lo on voldreu. En una nota (que podria anar, p. ex., sota l'advertiment dels editors) seria convenient advertir que els *ètims* llatins citats en el text pertanyen no al llatí classic sinó al vulgar. Seria convenient que tinguessiu força compte, en les vostres publicacions, a no acostar les formes *·m*, *·t*, etc a la paraula anterior. Aquest acostament sols es admissible entre pronoms atons (*me·n*, *se·l*, etc.). I, a proposit de formes reduides: del moment que la lletra *y* forma part del nostre alfabet (ja que l'admetem en el diagraf *ny*, i potser més endavant l'admetrem en el diagraf *yl*) potser fóra convenient escriure *·y* i no pas *·i* (com a forma reduida del pronom-adverbi *hi*). La grafia *·y* té l'aventatge de diferenciar-se millor de la conjunció *i* i d'evitar la combinació un poc anti-estetica *·i*. Aquesta grafia es més llogica, del moment que escrivim *mai*, *rei*, etc. i no pas *may*, *rey*, etc.; pero també tot suprimint la *h* etimologica, continuem escrivint *he*, *has*, *ha*, etc. Les inconseqüencies ortografiques de carácter conservador son més escusables en els mots curtissims. El francès al canviar la *y* en *i* (*toy*, *roy*, etc en *toi*, *roi*, etc.) conserva *y* en *j'y vais*, etc.; al canviar *je peus*, *je seus*, *je deus*, en *je pus*, *je sus*, *je dus*, etc. conserva *j'eus*; l'italià conserva *ho*, *hai* etc. al costat de *abbiamo*, *avete*, etc. En això que·t dic, pensa-*y* i parla-n amb en Massó. I digues-me·n ben aviat alguna cosa, puix les formes reduides son tractades en el full 8è, i em penso que ja deveu estar component-lo (ai! ja auria d'estar compost, i corregit, i tirat! pero qui sab si trigaré encara un

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

mes a rebre-n proves. Perdoneu: aviem quedat que ja no·n parlariem mai més, d'aquesta vostra lentitut desesperant...)

T'abraça afectuosament

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 13 I 1911 | Publicada dins Marquet 2002: 106-107 | AB | Transcrita de Marquet.

1. Vg. [51], n. 4.
2. Vg. [15], n. 4.
3. Vg. [62], n. 5.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

72

A Joaquim Casas-Carbó

Bilbao, Alameda de S. Mamés, 34
16 de gener de 1911

Estimat amic Casas, Es llastima que mentre jo estic corregint les proves d'un full, vosaltres no aneu component el següent, puix d'aquí endavant poques serán les vegades que·us les podré retornar tot seguit, entrant com entrem a la *Sintaxis*.[1] Amb les primeres proves corresponents al capitol XIII,[2] m'he oblidat d'incloure les quatre pagines corresponents al full 8è; però no·y fa res, puix apenes hi ha cap correcció a fer i ja·us les remetré juntament amb les proves compaginades corresponents al cap. XIII.

Com sempre, molt compte amb els diacritics (¸) i (.). Te semblen oportunes les petites notes que he afegit a la teoria dels pronoms atons? Creus convenient afegir-hi encara la següent (que auria d'anar entre l'apartat ultim de la galerada 4 i el primer de la 5)? «La forma de las combinaciones de un verbo y uno o más pronombres afijados (Ej.: cus-me *cóseme*, cusi-m *cósame*, cus-me·l *cósemelo*) no se modifica porque les siga una voz empezada por vocal ó *h*; así, no se escribe cus-m' això, cusi-m' això, cus-me-l' aviat, sino cus-me això, cusi-m això, cus-me·l aviat»

No sé si val la pena de consignar l'article mallorquí en una nota (que aniria al peu de la pagina on comencés el § corresponent a l'article i que podria reduir-se a: «En las Baleares y algún otro punto se emplea el artículo *es*, femenino *sa*» o «En las Baleares se emplea el artículo *es* (*s'*, *et*), femenino *sa*; plural: *es* (*ets*, *et*), femenino *ses*».

Perdona que·t molesti fent-te tantes preguntes i consultes; però pensa que aquí estic tot sol, sense poder consultar res amb ningú; i qui no fa avui una consulta, demà un altra, les ha de fer totes juntes. Per això les meves cartes son tant empipadores...

Si estás conforme amb emplear ·*y* com a forma reduida del pronom *hi*, substitueix ·*i* per ·*y* en les proves; les ratlles on hi ha una ·*i* les he marcades amb una creu de llapis.

Para esment que·ls possessius i demostratius han d'anar, no formant quadres (com anaven en l'original), sinó seguits com van els personals, els interrogatius, etc. Ja·u he marcat en les proves, crec que prou clarament.

Desde Bilbao se li han escrit dues cartes al teu cosí, l'una pel setembre i l'altra pel desembre, sense rebre·n contesta.[3] Es que no viu a Barcelona?

I en Massó? l'imponderable Masó [sic]? Encara no m'ha escrit la carta que m'anunciava en Puig y Cadafalch fa prop de dos mesos.[4] Pobre *Selecta*![5]

T'abraça cordialment

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 16 I 1911 | Publicada dins Marquet 2002: 108-109 | AB | Transcrita de Marquet.

1. Vg. [47], n. 3.
2. Vg. [69], n. 11.
3. Es refereix a Ramon Casas, cosí de Joaquim Casas-Carbó. Les cartes no s'han trobat.
4. Vg. [69], i la n. 6.
5. Vg. [31], n. 7.

73

A Joaquim Casas-Carbó

Bilbao, Alameda de San Mamés, 34
26 de gener de 1911

Estimat amic Casas: He rebut la teva carta[1] quan ja avia tirat al correu les proves compaginades corresponents al fuyl 8è. Tens raó: cal modificar una mica la redacció del paragraf sobre l'article definit. Crec que tot

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

podrá arreglar-se amb un pareyl de notes: l'una fent constar ben explícitament que les formes *lo* i *los* apenes son usades per ningú i l'altra fent constar l'antiguitat de les formes *el* i *els* (i en aquesta nota aprofitaré alguns dels exemples que m'envies). També ·y afegiré la nota referent a l'article mallorquí. Demá t'enviaré aquestes notes, puix avui no tinc temps de redactar-les. En l'endemig ja podeu anar corregint les pagines precedents. La grafia ·*i* (que ara remplacem per ·*y*) ja la citarem en l'index alfabetic amb notes addicionals que anirá al final de la gramatica. La nota que dius que t'has oblidat de posar en la teoría dels pronoms atons, no·m recordo ara quina es i si cal ja l'inclourem en el dit index alfabetic.

Com sempre, te recomano la comprovació escrupolosa de les correccions a fer, sobretot les de la pagina 126, on he suprimit alguns Véase § tal, que no venien a tom. Com a compensació dels parentesis suprimits, he afegit l'exemple aneu-vos-en-hi (que·m sembla oportú).

Pagina 114, No trobo g a s i u (=tacaño) en cap diccionari;[2] pero crec que es admissible: jo·u dic.

Pagina 127. On deia. «*Este posesivo [equivalente al *leur* francés]...» ha de dir «*El posesivo tur [equivalente al *leur* francés]...». Per si de cas l'apartat en qüestió fes, amb la nova redacció, més de dues ratlles, pot abreujar-se el mot *francés* (fr.) o be·l mot *Barcelona* (Barc.) o bé potser suprimir el mot *completamente*. Com te sembli miylor.

En els exemples antics, no canviis cap accent agut en accent greu encara que sigui sobre una vocal oberta (per exemple *açó*). En tots els exemples antics no empleu altre accent que l'agut (ja explic el per què en el proleg). Tingues-ho, doncs, en compte: en els exemples antics, cap accent greu!

Demá mateix te remetré, com t'he dit, les notes referents a l'article definit, que tu't cuidarás de posar en el lloc corresponent.

T'abraça aft.

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 26 I 1911 | Publicada dins Marquet 2002: 109-110 | AB | Transcrita de Marquet.

1. Carta perduda.

2. «Gasiu» no surt ni al *Diccionari de la llengua catalana: ab la correspondencia castellana y llatina de Pere Labèrnia* (Barcelona: Estampa dels Hereus de la V. Pla, 1839-1840, 2 vol.), ni al *Pal·las. Diccionari català-castellà-francés: amb vocabulari castellà-català, francés-català*, d'Emili Vallès (Barcelona: Horta editor, 1900?), ni tampoc al *Diccionari enciclopèdic de la llengua catala-*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

na amb la correspondència castellana (nova ed. enciclopèdica il·lustrada, Barcelona: Salvat, 1910-1912, 3 vol.). Sí que apareixerà, però, al *Diccionari Aguiló. Materials lexicogràfics aplegats per Marià Aguiló i Fuster*, «revisats i publicats sota la cura de Pompeu Fabra i Manuel de Montoliu». Col·lecció «Biblioteca Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans» (Barcelona: IEC, 1914-1934, 8 vol.).

74

A Joaquim Casas-Carbó

[Bilbao, 28 I 1911]

Amic Casas,

Les addicions a fer en el § 101 no afecten al fuyl 8è. Sols cal que allí on diu:

« § 101.- El artículo definido es: lo *el*, la *la*, los *los*, les *las*»,

marquis amb un asterisc les dues formes lo i los.

Així:

« § 101.- El artículo definido es: lo* *el*, la *la*, los* *los*, les *las*»,

La nota * ha d'anar a la página següent (129); la página 128 roman, doncs, sense modificar (llevat l'addició dels dos asteriscos).

P. Fabra

Ⓓ Targeta postal ms. | [Bilbao] | Data postal: 28 I 1911 | Publicada dins Marquet 2002: 111 | AB | Transcrita de Marquet.

75

A Joaquim Casas-Carbó

Bilbao, Alameda de San Mamés, 34
29 de gener de 1911

Estimat amic Casas, En les pag. 2 i 3 d'aquesta carta van les addicions que he escrit per al § corresponent a l'article definit. Que te·n sembla? Creus que així quedará bé l'estudi o teoria de l'article? He interpretat be·ls

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

teus desitjos? (En la nota 1, t'explico per què he consignat en primer terme *lo* i *los*. Potser auria estat millor consignar-hi *el* i *els* (1); però crec que amb les presents addions [sic], que sotmeto a la teva aprovació, tot s'arregla). Aquestes addicions pots retormar-me-les tot seguit convenientment anotades, després d'aver-hi fet totes les observacions que se t'ocorreran, i jo les remetré a volta de correu a punt d'esser impreses; ara, si·t van be i no tens de fer-hi cap observació, ja podries fer-les imprimir tot seguit fent-m'ho a saber, i jo·us indicaria aon cal intercar-les [sic].

Dues consultes referents a la sintaxi.

Escriuries LULL o LLULL?[1]

En els exemples antics, descompondries *saturava, daragó, mera* etc així: *s·aturava, d·Aragó, m·era* etc o així: *s'aturava, d'Aragó, m'era*, etc?

Descompondries { *nom aconsola*, etc. així { *nom aconsola* / *not has mes* { *no·t has mes*,

etc. o així { *no m'aconsola*, etc. / *no t'has mes* ?

Resposta urgent!

En Massó encara no m'ha escrit. Diu que en Cortada es a Barcelona? Assaluda-l, abraça-l de part meva!

Adeu

P. Fabra

(1) Sota·l punt de vista proselitista!!!

Desde l'u de febrer la meva adreça será:
P.F.
Santa Clara G.U.-1º
Begoña (Prov. Vizcaya)

P. S. No oblidis que en els exemples antics s'accentuen amb l'accent agut totes les vocals, tant les obertes com les tancades. Doncs: *açó* i no *açò*.

[Text intercalat en la carta, pàgines 2 i 3, corresponent a les addicions que Fabra suggereix per a la gramàtica]

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Hay autores que no admiten la substitución de lo y los por el y els, escribiendo Obren lo balcó. | Obriu los balcons. | Los armaris eren oberts. | Lo pare y 'ls fills. En cambio, los que admiten dicha substitución, no suelen emplear más que el y els como formas silábicas del artículo masculino. Hoy la inmensa mayoría de los escritores prefieren el y els á lo y los, así que el y els pueden ya considerarse como las formas silábicas normales del artículo masculino (en substitución de las formas fundamentales lo y los).

α
Tant α com β i γ han d'anar de lletra petita, el mateix que les notes.

Pot supr. el *ya*
Pot supr. el parentesi

*Notemos que las dos formas lo y los no se encuentran usadas en ningún caso por la mayoría de los escritores actuales, toda vez que las sustituyen constantemente, ora por formas asilábicas (l', 'l, 'ls), ora por el y els. (1)

β
Si creus que aquest apartat β sobra, llavors suprimeix igualment la nota 1 i posa l'asterisc al comensament de l'apartat α.

Las dos formas lo y los, que fueron las formas silábicas normales del catalán antiguo, (2) subsisten en varios dialectos, (3) pero el barcelonés sólo lo conserva en algunas frases hechas y en determinadas combinaciones tales como tọt lo (Ej.: tọt lo dia; pero también tot el dia), lo ụn, pron. laụn, junto á l'un.

γ
Recordes alguna frase o adagi?

No s'usen ja tot lo, la un?

Sabs cap mes combinació d'aquestes?

[Fins aquí per a intercalar en el text. Ara les notes:]

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

(1) Se han consignado, sin embargo, en primer término por ser las formas fundamentales del artículo femenino (de las cuales pueden hacerse derivar las demás formas actuales l', la etc.) y para hacer resaltar el paralelismo entre las formas del artículo definido y las del acusativo del pronombre de tercera persona (en el cual lo y los han retrocedido también ante el y els hasta el punto de no persistir más que en el caso de ir afijados á un verbo. Barc.).[2]

(2) El catalán antiguo posee, junto al lo normal, un artículo el. Ej.: E els bisbes e els richs homens qui vengren ab ela, veeran ... CRON. JACME.[3] | ... e scondudament el Rey de Granada havia endreçat... que un dia se levassen tots... CRON. JACME.- Notemos que el tiene en lo antiguo otros dos valores: el de *en el* (V. § 101-III nota) y el de *y el* (que es el más frecuente): ... vos pregam per la amor que vos nos devets, el be queus havem feyt, el deute que es entre vos e nos... CRON. JACME. (En este ejemplo el es e·l, como queus es que·us).

(3) En algunas regiones úsase el artículo es, que en Mallorca, donde es el artículo normal, presenta las formas siguientes: es (s', et), fem. sa (s'); plural es (ets, et), fem. ses.

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 29 I 1911 | Publicada dins Marquet 2002: 111-114 | AB | Transcrita de Marquet.

1. A la *Gramática de la lengua catalana* Fabra hi escriu «Ramon Llull».
2. Barcelona? La mateixa gramàtica de 1912 no aclareix res.
3. *Crònica de Jaume I.*

76

A Joaquim Casas-Carbó

[Bilbao, ? II? 1911]

Estimat Casas,

D'acord amb l'indicació que·m fas respecte a la pronunciació de menys, he fet les correccions de les pag. 145 i 152: son les correccions marcades amb circols blaus. Quedem, doncs, que ha d'esser mẹnys i no pas mẹnys, oi?

Pag. 145. Hi ha, com veus, bastantes correccions a fer: se·t recomana, doncs, la comprovació escrupolosa.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Pag. 147, nota. Hi ha dugues vegades, *a·l* de cursiva que s'han de canviar en a·l (no de cursiva) Ojo!!!

Pag 148. En castellá no·s diu *números primeros entre sí* sino *primos entre sí*. (En cat. *nombres primers entre ells*; en fr. *nombres premiers entre eux*).

Pag 152, ratlla 1ª. Es jǫ o jǫ?

Pag. 154. He refet tot lo referent a un altre. Se recomana la comprovació! Una o dugues ratlles d'aquesta pág. passarán a la pag. 155: ojo!! – M'ha semblat convenient consignar cada- u. Així: cadascu ó cada- u *cada cual*. Es cadascu (no cadascu), oi?

Pag. 155. He simplificat lo referent á *fulano*.

Pag. 159. Resulta més clar repetint *detrás* dos cops. No·y ha dificultat a afegir dos cops *detrás* puix que suprimim *no precedido de artículo*.

160. En avęr-hi, *hi* no ha d'esser de cursiva! Me sembla oportú afegir al § 123 la nota:

* No se emplea NE cuando etc. (Això exigirá passar tres o quatre ratlles de la pag. 160 a la pag. 161.)

Sotmeto a la teva aprovació aquesta nota. Jo la crec convenient. Si no·t sembla be i no la·y poses, llevors suprimeix l'asterisc del NE* de la pag. 159.

Si·t sembla bé, posa esment que no s'hi escapi cap error. Fixa-t que hi ha un jǫ. Es jǫ o es jǫ?

T'abraça cordialment

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | [Bilbao] | ? II? 1911 | Publicada dins Marquet 2002: 115-116 | AB | Transcrita de Marquet.

77

A Joaquim Casas-Carbó

[Bilbao, 17 II 1911]

Estimat amic Casas: He rebut els exemplars de les *Qüestions de gram. cat.*[1] He vist amb sorpresa que l'art. sobre en Nonell i en Grandia, anava amb el titol de *Els nostres savis*. No aviem quedat que aniria amb el titol

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

de *Les tres preteses lleis d'escursament, de distinció i d'eufonia*? No duia aquest titol en els proves? A què obeeix que l'agiu canviat? I per què l'heu canviat sense consultar-me?[2]

Digues an en Massó que vaig rebre'l troç de *Selecta*[3] que·m va enviar recentment, i que no trigaré a escriure-li.

He rebut algunes cartes[4] preguntant-me quan sortirà la *Gramatica*.[5] Qui·u sab, valga-m Deu!

Aft.

P. Fabra

Ⓓ Targeta postal ms. | [Bilbao] | 17 II 1911 | Publicada dins Marquet 2002: 116 | AB | Transcrita de Marquet.

1. Vg. [51], n. 4.

2. Finalment, l'article titulat «Les tres preteses lleis d'escursament, de distinció y d'eufonia», publicat a *El Poble Català* el 9 i 16 de setembre de 1905, s'edità en dues parts, amb títols diferents cadascuna, dins del llibre *Qüestions de gramatica catalana*: «Els nostres savis» (pàg. 92-105) i «Una llei d'escurçament» (pàg. 106-109).

3. Vg. [31], n. 7.

4. Cartes desconegudes.

5. Vg. [20], n. 9.

78

A Jaume Massó i Torrents

Begoña (Vizcaya), Sta. Clara G. U.
1 de març de 1911

Estimat amic Massó, Perdona que agi trigat tant de temps a contestar-te. No es cap venjança. Es que jo també estic molt enfeinat i, contra·l que tu creus, també·m cal treballar molt *desordenadament*. Ara mateix he tingut entretingudes unes proves de la gramatica[1] sis o set dies, sabent-me força greu. Vas llegint la gramatica a mesura que·s va imprimint? Què te·n sembla? Si·y notes qualsevol falta o omissió, digues-m'ho a fi de fer, aon s'escaigui, la corresponent correcció o addició. Jo desitjaria que la gramatica fos tal que no·y trobessiu res que dir ni tu ni en Casas; que, tot essent obra meva, fos ben be de l'*Avenç*.[2] Veig que a mesura que·s va imprimint la gramatica, tu vas enllestint la *Selecta*.[3] El troç que m'has enviat recent-

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

ment m'agrada en conjunt més que l'altre. Magnifics l'Enyorament de mossen Jordi de Sant Jordi[4] i els estrams d'Auzias March;[5] deliciosa, esquisida la cançó inedita de Joan Roiç de Corella.[6] El poema d'en Pere March, m'ha agradat més a la segona lectura que a la primera, i més a la tercera que a la segona, i ara, que·n voldría suprimir algun fragment a causa de la seva excessiva llargaria (excessiva relativament a les dimensions que·ns cal donar a la *Selecta*), no sé pas quin suprimir; i bé caldrá suprimir-ne algun troç, puix la *Selecta* menaça esdevenir excessivament llarga[7] i encara falten els *quatre* cronistes,[8] Llull,[9] Martorell,[10] Gualba,[11] Metge,[12] Eximeniç[13] ... Fem una cosa: tu ves-me enviant tot el que·t sembli que fa per a la *Selecta* i després fem una segona selecció, sempre tenint en compte que no·s tracta de donar una *Crestomatia* completa, que doni una idea completa de la nostra literatura, sinó que·s tracta de presentar un seguit de fragments d'alt valor intrinsec; així, no·y faria res que suprimíssim Pere Serafí i Fontanella[14] i aduc, si a ma ve, Aribau com prescindim d'en Balaguer, d'en Soler i d'altres.[15] En una *Crestomatia* completa, cap dubte que·y auria de figurar en Soler; en la nostra *Selecta*, podem prescindir-ne perfectament. Mes hi escauen *sis* poesies d'en Maragall[16] que sis poesies dolentes d'altres tants poetes jochfloralescos, per nomenada que agin tingut. M'entens? No·s tracta de fer obra d'erudició, sinó de selecció!... Bonic, el libel d'en Cerverí de Girona.[17] D'en Guanyabens, l'*avi*.[18] Insisteixo que de l'Iglesias[19] i d'en Guimerà,[20] hi ha d'aver el fragment d'un drama (I d'en Puig i Ferreter?).[21] D'en Verdaguer, no·m desplau *L'Alzina del Passeig de Gracia*, i potser també aniria bé alguna de les seves poesies mistiques.[22] Insisteixo·a rebutjar el *Vailet del pa* de l'Oller,[23] del qual potser trobariem alguna descripció bonica en alguna de les seves noveles (I del Sr. Pin?).[24] El fragment d'en Rosiñol es deliciós, però está tant ple de castellanismes, que no·l trobo gaire a proposit per a figurar a la *Selecta* d'una gramatica; hem de veure de posar-hi alguna altra cosa.[25] D'en Maragall hi ha d'anar alguna cosa més que la *Vaca cega*: *El cant espiritual*, *El Pi d'Estrach* (de Seqüencies)[26] i encara més; ja triaré alguna poesia del seu primer llibre de versos i tu o·l teu fill[27] trieu algun article o discurs en prosa.[28] Jo no estic gaire al corrent dels autors joves. Aquí, en el meu exili, he sentit a parlar molt be d'en Carner[29] i algún altre. Val la pena de fer-los figurar al costat d'en Maragall, d'en Costa,[30] de l'Alomar,[31] d'en Verdaguer,[32] d'en Matheu?[33] Ja crec que·t vaig dir en una altra carta que dels quatre grans cronistes, del Tirant[34] i d'en B. Metge[35] podries estalviarte de copiar-ne·ls fragments escollits; basta que me·ls indiquis i ja·ls copiaré. D'en Llull tinc copiats uns fragments del *llibre de l'Amich i de l'Amat*,

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

que no sé fins a quin punt escaurien en la *Selecta* (jo no conec l'obra completa d'en Llull; en desconec moltes coses); son les metafores 1, 2, 8, 22, 23, 24, 26, 42, 64, 67, 85, 97, 118, 129, 225, 234 i 353. Pero potser fóra millor un fragment llarg d'alguna altra obra (En el Fenix i en la Doctrina pueril no n'he sabut trobar cap que m'agradés més que les metafores esmentades).[36] I de l'Eximeniç? I d'en Jaume Roig?[37]

Respecte a l'encarrec de l'Institut t'he de dir que no tinc res de fet, puix, contra'l que tu creus, jo estic a tres quarts de quinze del que s'escriu sobre·l català, i es natural que sigui així ja que a mi ningú m'envia llibres ni ningu·s cuida de tenir-me al corrent del moviment filologic (i jo no basquejo gaire per estar-hi; prou faig, prou temps distrec de les feines que·m donen per a viure!); de manera que per fer el treball que m'encarregueu, auria de menester un que primer m'orientés i després anés posant a la meva disposició *tots* els llibres i articles dels quals convingués parlar. Jo·m pensava que tu eres l'encarregat d'això, mentre tu·t creies que era tant sols qüestió d'enviar-me alguna noticia o llibre. Donada la meva poca preparació, crec que ja no som a temps de fer res de bo, i d'altra part seria tant dificil fornir-me·ls materials necessaris per al meu treball! Crec que es preferible que encarregueu la tasca a qualsevol altre de per aquí, que·n fará millor i mes de presas. Jo m'alegraré força: tu ja saps que soc molt poc afectat a aquesta classe de treballs.

Gracies per la *Selecta*, i vejam si n'enllesteixes aviat el restant!

T'abraça cordialment

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 1 III 1911 | Publicada dins Manent 1990a: 75-79 | BC | Transcrita de Manent.

1. Vg. [20], n. 9.

2. En el sentit que el grup de L'Avenç i la reforma ortogràfica que proposava se la sentís seva. De fet, fou la Tipografia L'Avenç qui publicà la gramàtica. Vg. [2], n. 1.

3. Vg. [31], n. 7.

4. De Jordi de Sant Jordi edità el poema «Enyorament « (pàg. 319-320).

5. D'Auzias March [*sic*] edità els «Stramps» (pàg. 316-318).

6. «Cançó» de Johan Roiç de Corella [*sic*] (pàg. 311-312).

7. Finalment la «Selecta» no tingué cap fragment de Pere March.

8. Tots quatre cronistes figuren a la «Selecta» amb la publicació d'alguns fragments de les cròniques. De Pere III: «Los habitants de Borriana no volen esser separats de la corona d'Aragó» (pàg. 324-326); de Ramon Muntaner: «Batalla que hach lo noble En Corral Lança ab quatre galees contra deu galees del rey de Marrochos» (pàg. 326-328); de Bernat Desclot: «Mort del rey En Pere II» (pàg. 329-330); i de Jaume I: «Episodi de la conquesta del regne de Valencia» (pàg. 331-333).

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

9. «Metafores morals del "Libre d'Amich e Amat"» (pàg. 333-337) de Ramon Llull.

10. «Com Tirant requerí la Princesa de amors» (pàg. 312-314) i «Cota d'armes de Tirant» (pàg. 314-316) de Johanot Martorell [*sic*].

11. Lapsus de Fabra: es refereix al cavaller valencià Martí Joan de Galba (i no pas Melcior de Gualbes), ja que acabà de revisar i va editar, ja mort Joanot Martorell, *Tirant lo Blanc*. Vegeu Martí de Riquer (1990): *Aproximació al Tirant lo blanc*. Col·lecció «Assaig», vol. 8. Barcelona: Quaderns Crema, pàg. 183 i 285-297.

12. «Lo acabament del dialech entre Bernat Metge e Tiresias» (pàg. 321-324) de Bernat Metge.

13. La «Selecta» no inclou cap text de Francesc Eiximenis.

14. Ni Pere Serafí ni Francesc Fontanella consten a la «Selecta».

15. En efecte, a la «Selecta» no hi surten textos ni de Bonaventura Carles Aribau ni de Víctor Balaguer ni de Frederic Soler *Pitarra*.

16. De Joan Maragall s'inclogué, a la «Selecta», el poema «La Vaca cega» (pàg. 291-292) i el text «A l'Empordà» (pàg. 292-294).

17. Poesia de Cerverí de Girona, de nom «Libel», reproduïda a la «Selecta» (pàg. 337-339).

18. D'Emili Guanyavents es publicà «L'avi» (pàg. 295).

19. No hi ha cap text del dramaturg Ignasi Iglésias a la «Selecta».

20. D'Àngel Guimerà s'edità «De la infantesa» (pàg. 302-303).

21. La «Selecta» no inclogué textos de Joan Puig i Ferreter.

22. Finalment es recolliren tres textos de Jacinto Verdaguer [*sic*]: els poemes «Balada de Mallorca» i «La Farigola» (pàg. 299-300) i el fragment «El Pi de les tres branques» (pàg. 301-302). «L'alzina del passeig de Gràcia», narració de Jacint Verdaguer, inclosa pòstumament a *La Veu de Catalunya* (10 de juny de 1903).

23. «El vailet del pa» és un dels quatre contes –juntament amb «Tres mesos de món», «Els que ho miren i els que hi van» i «El transplantat»– de traç realista publicats per Narcís Oller dins del recull *Croquis del natural* (1879). No consta cap text de Narcís Oller dins la «Selecta».

24. Tampoc no consta cap text de l'escriptor Josep Pin i Soler.

25. Finalment no s'introduí cap text de Santiago Rusiñol.

26. Ni «El cant espiritual» ni «El pi d'Estrach», poemes de Joan Maragall, no s'inclogueren dins de la «Selecta».

27. Jaume Massó i Ventós.

28. Vegeu la n. 16.

29. De Josep Carner s'inclogué el poema «La Provident».

30. De Miquel Costa y Llobera [*sic*] s'edità el poema «Cala gentil».

31. No hi ha cap text de Gabriel Alomar a la «Selecta».

32. Vegeu la n. 22.

33. Vg. [63], n. 12.

34. Vegeu la n. 10.

35. Vegeu la n. 12.

36. Vegeu la n. 9.

37. En la «Selecta» no hi ha cap text de Jaume Roig.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

79

A Joaquim Casas-Carbó

Begoña, 14 de març de 1911

Estimat Casas, En aquest correu t'envio les proves corresponents al full 11è. Para bé esment en la nota que afegeixo al § 124 (pag. 161). No sé be si usem *d'altre* i *d'altres* en altres casos, però·m sembla que·ls casos principals en que usem les dites combinacions son els consignats en la meva nota, que sotmeto a la teva aprovació. La nota en qüestió (en el cas d'estar be) ha d'anar com a 2ª nota del § 124, seguida d'un espai que la separi del § 125, pero no prec[ed]ida d'espai (el mateix que la nota afegida a la pag. 163.) En les galerades 2 i següents, suprimiu els espais assenyalats ↓.....↓. – Galerada 6: Respecte a *ad* dic: –Existe además la forma *ad*. V. § 135-II-1º nota 2ª, reservant-me parlar-ne més extensament en la nota aon se diu que *an* es una forma híbrida de *a* i *en* (nota que crec que és la 2ª del § 135-II-1º: veges-ho!)

T'abraça cordialment!

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Begoña | 14 III 1911 | Publicada dins Marquet 2002: 116-117 | AB | Transcrita de Marquet.

80

A Jaume Massó i Torrents

Begoña, 20 de març de 1911

Estimat amic Massó: Parlem una mica de la *Selecta.*[1] Encara que a poc a poc, ja hem arribat a la *Sintaxi*[2] i serem que no·ns en adonarem a la *Selecta.* Bo es, doncs, que comencem a preocupar-nos, no solament de completar-la, sinó de resoldre tot quant pugui referir-se a la seva impressió. Per exemple: ha d'anar de lletra grossa o petita? Cada fragment portará ·l titol al començament i al capdevall el nom de l'autor o bé el nom de l'autor i el titol al començament? Posarem dates? L'ordre de collocació: de moderns a antics (actuals, renaixenços, segle XVè, s. XIVè, s. XIIIè). Pero que será

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

millor: posar juntes prosa i poesia o separar-les, com formant dos llibres? Hem de comensar a preocupar-nos de tot això!

Amb l'objecte d'estalviar-te feina i frisós de veure ja confeccionada la *Selecta*, aquests dies he rellegit les quatre grans croniques a fi de triar-ne alguns fragments. Te vaig a dir quins son els fragments que m'han semblat mes aprofitables per a la *Selecta*, perqué m'hi diguis la teva; puix tu coneixes molt millor que jo les croniques i estás incomparablement en millors condicions que jo pera escullir els fragments mes adequats, ja per la seva bellesa, ja per la seva significació. Jo de cada cronica n'hi posaria gustós tres o quatre fragments; pero com se tracta (*almenys*) de quatre croniques, la *Selecta* resultaria contenir massa fragments de cronica. D'en *Muntaner* m'agraden molt: 1º el viatge de Catania a Perpinyá portant l'infant en Jacme (desde la mort de sa mare): cap. CCLXV, XVI i XVIII; 2º Combat d'En Corral de Lança amb deu galeres de sarrains (cap. XIX) i el cap. XX aon se parla de la bondat dels Reis d'Aragó (copiant abans, a tall d'introducció, el fragment on se parla del bell catalanesch d'en Corral i d'en Roger de Luria). També m'agraden: la defensa de Galipol, el combat d'en Pere II contra 400 cavallers francesos, les batalles navals... Quin d'aquests fragments preferiries. O, en sabs algun de millor, que yo no he sabut trobar? D'en *Pere III* m'agraden: 1º El § 19 del cap. II que tracta de la resistencia dels de Burriana a passar a mans dels castellans. 2º El castic donat als de la Unió de Valencia desde on diu: Es ver que nos per la gran rebellió que·ns havien feta los de la ciutat, erem de enteniment... fins on diu: Fizo como a buen rey; mas no lo fizieramos Nos assí. (suprimint alguns apartats). D'en *Desclot* trobo molt belles ~~tot~~ les pagines referents a les morts dels reys Jacme I i Pere II. I d'en *Jaume*? El proleg? La mort dels Moncada? Les renyines amb el seu gendre sobre Xativa?[3] Adjunt t'envio ·ls fragments del *llibre de l'Amich e de l'Amat*, de què·t parlava en la meva ultima carta. Si t'agraden, retorna-mels tot seguit per ajuntar-los a la *Selecta*.[4] D'en Martorell potser anirien be alguns fragments del començament dels amor[s] de Tirant i Carmesina, i d'en Gualba, la lamentació de Carmesina sobre·l cadaver de Tirant (?).[5] D'en Verdaguer potser m'agrada mes el *Pi de les tres branques* (treient-ne algunes coses) que l'*Alzina del P. de Gracia*.[6] D'en Guimerá caldria trobar algun fragment de drama o tragedia, inteligible i bell per si sol.[7] De l'Iglesias estic temptat de posar-hi un troç del[s] *Vells*: les escenes en que en Joan i en Valeri arriben a casa després d'esser despatxats i en Joan ho fa a saber a la Ursula.[8] Pensa que hi ha d'anar un troç de prosa d'en Maragall![9] D'en Casellas què ·y podriem posar? He rellegit *Multituts* i tot ho he trobat groller i recargolat (i

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

llarg!).[10] I del Sr. Oller, no trobariem algun fragment en alguna de les seves noveles?[11] I dels moderníssims?[12]

Ja pots comprendre que estic impacient per veure enllestida la *Selecta*. Apa, doncs, dona-m'hi un cop de ma, l'ultim! I no triguis a contestar aquesta carta. Espero que·m diguis: posa-y tal i tal fragment, per jo començar a copiar-los.

T'abraça cordialment

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Begoña | 20 III 1911 | Publicada dins Lamuela i Murgades 1984: 246-248 | Fons Jaume Massó i Torrents de la BC | Transcrita de Lamuela i Murgades.
Ⓡ Dins Marquet 2002: 175-176.

1. Vg. [31], n. 7.
2. Vg. [47], n. 3.
3. Vg. [78], n. 8.
4. Vg. [78], n. 9.
5. Vg. [78], n. 10.
6. Vg. [78], n. 22.
7. Vg. [78], n. 20.
8. Vg. [78], n. 19.
9. Vg. [78], n. 16.
10. La «Selecta» no tingué cap text de Raimon Casellas.
11. Vg. [78], n. 23.
12. El més «moderníssim» que va incloure a la «Selecta» fou Josep Carner i Puig-Oriol.

81

A Joaquim Casas-Carbó

Begoña, 21 de març de 1911

Estimat amic Casas,

Encara no has respost a la meva pregunta: A Barcelona es j̣o o j̣o? Jo, creient que es j̣o, totes les vegades que he trobat j̣o, he corregit: j̣o. Correccions notables:

Pag. 161. Hi ha un j̣o corregit j̣o.

Pag. 163. On diu «V. § 139» no sé si ha d'esser 139 o 138. El § al·ludit

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

es el que comença «El catalán posee además los dos adverbios átonos NE é HI». Això pertany al 138 o al 139? Fes el favor de mirar-ho.

Pag. 164. Cal deixar un espai entre les linies 2ª i 3ª. Això pot aconseguir-se disminuint un xic els dos espais següents: el que hi ha entre la 4ª i 5ª i el que hi ha entre la 9ª i 10ª. Cuida·t de que quedi be!

Pag. 167. El mateix que en la pag. 163!

Pags. 170, 171 i 174. Hi ha diferents vegades jo corregit jǫ.

I res mes per avui.

P. Fabra

En la pag. 163 me sembla miylor *buenos* que *mejores*.

Ⓓ Carta ms. | Begoña | 21 III 1911 | Publicada dins Marquet 2002: 117-118 | AB | Transcrita de Marquet.

82

A Joaquim Casas-Carbó

[Begoña, 31 III 1911]

Estimat Casas,

Quin garbuix es el que·us heu armat a l'acabament de la pagina 176? Vos heu lluit: l'unica pagina que·us confiu, surt amb errades! Mai mès deixaré de veure segones proves, encara que la gramatica[1] agi de sortir l'any 13 o 14 (que ja·y sortirá!). Pero ¿qui s'ha encarregat de la comprovació, que ha deixat passar una errada tant garrafal: una frase sense sentit?

P. F.

Ⓓ Targeta postal ms. | [Begoña] | 31 III 1911 | Publicada dins Marquet 2002: 118 | AB | Transcrita de Marquet.

1. Vg. [20], n. 9.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

83

A Joaquim Casas-Carbó

Begoña, 1 d'abril de 1911

Estimat Casas, Vet-aquí algunes observacions sobre les correccions i addicions fetes en els proves corresponents al full 12è.

Galerada α. Crec convenient citar les dues preposicions dręt a i endręt de. La cosa quedaría bé (me sembla) posant:

1r. «(dręt a)» darrera de cąp a*: ratlla 1ª de β.

entre parentesis

2n. «endręt de *enfrente de*» darrera de «arrąn de *al ras de, á raiz de*» Què·t semblen aquestes traduccions? No aproves arran dels successos = *á raiz de los sucesos*? Quant es *enfrente de*; fixa-t be en els exemples antics.

3r. Una nota (a continuació de la corresponent a malgrat de) que podria redactar-se així:

«He ahí algunos ejemplos antiguos de la preposición endręt de ó endręt (muy poco usada actualmente): Ej.: ...un mont fort qui stava endret del cap del pont. TIRANT.[1] | E quan fom endret lo castell, ... podia be esser hora nona. CRON. JAUME.[2] | mas Tirant maná al timoner e al nauxer que no voltassen la nau, sinó que donassen la proa en terra endret de la ciutat, en un arenal que·y ha peguat a la muralla ... TIRANT. Notable: ... perderen les colors axí com si hom los hagués ferits endret del cor ... CRON. JAUME».

Potser no val la pena d'incloure endręt de en el text i bastaria una simple nota. Tu mateix.

Galerada 2ª. Te sembla bé l'addició ⁞ corrientemente?

Galerada 4ª. Te sembla oportuna la nota afegida (cą per cąsa es un vulg. gens recomanable!!!)

Galerada 7ª. Te sembla be incloure les locucions adverbials que poso al marge? Suprimeix les que no·t semblin be. Fixa·t sobretot en les traduccions i corregeix les que no·t semblin encertades.

Continuo disgustadissim amb l'errada de la pàg. 176!

T'abraça cordialment

PFabra

En lloc de Notable: podria posar-se Nótese:

¿Es exacta l'afirmació: *muy poco usada actualmente* referint-se a endręt de? Ja·u sabs: tot això referent a aquesta preposició, ho deixo a la

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

teva ma. Posa·y 2ⁿ i 3ʳ, o solament 2ⁿ, o ni 2ⁿ ni 3ʳ; i si·y poses 3ʳ, deixa·y el parentesi, o treu-lo, o modifica·l...

Sotmeto, naturalment, a la teva aprovació totes les altres correccions i addicions!

PF

Ⓓ Carta ms. | Begoña | 1 IV 1911 | Publicada dins Marquet 2002: 119-120 | AB | Transcrita de Marquet.

1. *Tirant lo Blanch*, de Joanot Martorell.
2. *Crònica de Jaume I*.

84

A Joaquim Casas-Carbó

[La carta té un tros retallat. Falta un fragment inicial del text.]

[Begoña, 14 IV 1911]

[...] així escriuen tots els autors antics.

Pag 195. Crec convenient consignar el castellanisme consistent en suprimir la terminació -ment en el primer adverbi (p o b r e i u m i l m e n t). L'addició d'aquesta nota (a la qual faig posar els exemples antics que abans figuraven en el text) exigirá passar un parell o tres de ratlles de la pag. 195 a la pag. 196.

Pag. 196. Trobes be l'addició «junto á etc»?

Pag. 199. Els exemples han sortit mal ordenats. Ojo!!!

Pag. 201. L'exemple tret del DECAMERÓN[1] era dolent; el substitueixo pel que va al marge. I que me·n dius que augmentessim la nota* ab la següent addició?:

[Aquí hi ha el tros retallat de la carta corresponent al dors del tros retallat inicial; cal creure que el text que hi havia fou aprofitat per a passar-lo a la impremta perquè l'afegissin a les galerades. És el paràgraf del final de la pag. 201 del llibre, després de «*Hoy es, sin embargo, muy corriente traducir [...]:». El text que figura en la *Gramática*[2] és el següent:]

«Nótese la construcción vulgar (de que no faltan ejemplos en los autores modernos) L'ome QUE·ls fiyls... Cp. Una fusta QUE se·n

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

fan mobles; así como Un riu QUE s'HI ha negat molta gent, etc (... un petit fruyt blanch QUE se·n fan paternosters. TIRANT. | Es una mena d'ofici que dona poc i QUE s'HI guanyen més llonguets que enciamades. RUSIÑOL.)»

Se m'ha acudit aquesta addició al veure que la pag. 201 resultava curta; pero si·t sembla inoportuna no l'hi posis, perque es clar que no·y fa res que la plana resulti curta. En el cas de posar-l'hi, podria succeir que resultes massa llarga; llavors podrien fer-se dugues coses: o be suprimir-ne·ls exemples TIRANT[3] i RUSIÑOL, o be suprimir, a l'apartat anterior, l'exemple DECAMERON (Sapies, senyor, que lo jove etc).

Pag. 203. Me semblen millors els exemples nous que·ls antics. He fet les supressions que veuràs a fi que no s'agi de recorrer.

Poc avancem enviant-me segones proves de les 13 pág. primeres del full 13è quan encara no he vist primeres proves de les altres tres pág. Mentre m'enviareu primeres proves d'aquestes tres planes i jo les corregiré, be podeu enviar-me noves proves de les pág. anteriors, si no totes, almenys de les pag. 195, 199 i 201.

Ja·ns acostem a la SELECTA,[4] i en Massó sense enviar-me res ni contestar a les meves cartes. Fes el favor de veure-l i de treure-n alguna cosa. Li van be·ls fragments d'en Llull,[5] que li vaig enviar junt amb una de les cartes? Jo, tot esperant la seva contesta, ja tinc copiats diferents fragments del Tirant, d'en Metge,[6] de la cronica d'en Muntaner,[7] de la d'en Desclot[8] i de la d'en Pere III.[9] Pero quant cal encara fer que jo no puc fer desde aquí! Escollir una pagina selecta d'una novela de l'Oller,[10] un fragment selecte d'una obra d'en Guimerá,[11] alguna cosa d'en Rusiñol menys terriblement plena de castellanismes que *Els records d'estudi*[12] ... Ja que ell no fa res, ajuda-m tu!

Ha estat aquí En Puig i Cadafalch, i m'he quedat blau al saber que era jo nomenat membre de l'Institut d'Estudis Catalans i encara no me n'havien dit res. Ell també s'ha quedat admirat; fins no s'ho volia creure...[13]

Que no l'oblideu en tanta de manera, us prega·l pobre vostre amic

P. Fabra

P. S. A la pag. 193 linia 1ª per fer notar la diferencia entre les expressions al vespre i a la nit, caldria posar a continuació de al vespre *por la noche* un parentesi que digués

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

(las primeras horas de la noche) o be:
(las primeras horas) o be:
(vespre significa las primeras horas de la noche)

Tria, i després pot suprimir-se l'expressió (de) nit i (de) dia puix que en cast. també·s diu *de noche i* [sic] *de dia*, per la qual cosa deixa d'esser una expressió notable.

P. F.

Begoña, 14 Abril 1911

Ⓓ Carta ms. | [Begoña] | 14 IV 1911 | Publicada dins Marquet 2002: 120-123 | AB | Transcrita de Marquet.

1. Vg. [69], n. 4.
2. Vg. [20], n. 9.
3. *Tirant lo Blanch*.
4. Vg. [31], n. 7.
5. Vg. [78], n. 9.
6. Vg. [78], n. 12.
7. Vg. [78], n. 8.
8. Vg. [78], n. 8.
9. Vg. [78], n. 8.
10. Vg. [78], n. 23.
11. Vg. [78], n. 20.
12. Es refereix a «Records d'estudi», dins *D'aquí i d'allà* (L'Avenç, núm. 1, Barcelona, 1905), de Santiago Rusiñol. No hi ha cap text de Rusiñol en la «Selecta».
13. Josep Puig i Cadafalch féu de pont entre Enric Prat de la Riba i Pompeu Fabra, ja que era amic de tots dos. Oficialment, Pompeu Fabra fou nomenat membre de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans el 1911.

85

A Joaquim Casas-Carbó

Begoña, 29 d'abril de 1911

Estimat amic Casas, Para esment en les addicions:

M'ha semblat oportú, en el § 154, notar que *perquè* es causal i final tant en la llengua parlada com en la llengua antiga, i recordar que·l *perchè* italiá s'emplea analogament com a conjunció causal i com a conjunció

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

final. (Es una manera indirecta de condemnar el *per a que* amb què modernament se reemplaça sistematicament el *perquè* final de la llengua parlada i de la llengua antiga!)

He cregut convenient, en el § 152, consignar les conjuncions *no res menys*, *ultra això* y *encara mes* (les quals crec que auriem de tractar de resucitar). No he trobat altra forma de consignar-les i implicitament recomanar-les que citar-les en la forma que faig en la nota afegida a la galerada 3. Te sembla be? Fixa-t sobretot en la traducció (dificilissima) de algunes de les conjuncions citades.

En la galerada 8, es s o r o̧ y ł o s o r o̧ y ł?

Com que [la] correcció de les proves corresponents a la *Formación de palabras*,[1] será molt mes facil que la de les corresponents a la *Sintaxi*,[2] es qüestió d'enllestir la *Selecta*.[3] Tinc por que·s complirá la meva profecia: la *Selecta* será causa d'interrompre-s l'impressió de la gramatica! I be: es que després de tant parlar de *Selecta*, la gramatica aurá de sortir sense?

T'abraça afectuosament

P. Fabra

P. S. Si·t sembla inoportú superflu citar *encara endemés*, i *demés* (junt a no res menys, etc.), suprimeix-les, així com els exemples corresponents.

P. F.

P. S. Compara la pagina 80 amb la 208. En la primera, sobre CAPITULO IX, hi ha un espai DOBLE que en la segona, sobre CAPITULO XIX. No comprenc el motiu que auran tingut per disminuir els espais, puix no s'hi guanya res i fa lleig que·ls uns capitols comencin mes avall de la plana que·ls altres. En el capitol XVIII encara l'espai es mes petit, ridicol. Vejam si al compaginar el full 14è, deixeu una mica més d'espai sobre·ls cap. XX i XXI, un espai igual al del capitol XVII (no dic igual al del capitol IX, perquè després de l'escarransiment del cap. XVIII, fins faria lleig tornar a l'esplendidesa dels primers capitols: es tant gran la diferencia entre l'espai del IX, –i qui diu del IX, diu de tots els de les tres primeres parts,– i l'espai del XVIII, que tothom se n'ha de donar i estranyar: es de pitjor efecte això que l'errada de la pag. 176!

P. F.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓓ Carta ms. | Begoña | 29 IV 1911 | Publicada dins Marquet 2002: 123-124 | AB | Transcrita de Marquet.

1. Vg. [47], n. 4.
2. Vg. [47], n. 3.
3. Vg. [31], n. 7.

86

A Joaquim Casas-Carbó

Begoña, 3 de maig de 1911

Estimat Casas, Content de veure que l'impressió de la gram.[àtica][1] va endavant, un xic mes de pressa que al començament, pero també ben espantat de veure que la *Selecta*[2] no estará pas enllestida a temps!

Respecte a les galerades corresponents al full 15è:

Galerada 1ª: brąu es *toro*? En en Bulbena[3] i en en Labernia[4] trobo *buey*. | Te sembla be l'inclusió de cárcer, empara = *amparo*, caramella i somrís? | En l'antic, he trobat resta (f.) en el sentit de *resto* (m.). Aquest mot, el deixaries o·l treuries?

Galerada 2ª: mossa (o moça) es amb o̤?

Galerada 3ª: planell no l'useu en el sentit de *meseta*?

Galerada 4ª: Te sembla be consignar xicalla (que a Barcelona s'ha trasformat en quitxalla)?

Galerada 5ª: llossa (o lloça) es amb o̧ amb o̤? | Es po̧lze amb o̤? | aiguat no es més que *aguacero*? |

En el paragraf que comença *bajeza*, baixęsa, i en el següent (galerada 6ª), cal suprimir les comes que separen els mots castellans dels catalans corresponents (*bajeza* baixęsa...)

Galerada 7ª: Incloc llargąda

La darrera carta d'en Massó, datada del 4 de febrer,[5] acabava així: «DEMÁ t'enviaré·l programa de lo que m'agrada més de l'antiga prosa». Encara l'espero! Això de la *Selecta* sempre m'ha preocupat molt, però ara ja es un desfici, i començo a pensar que caldrá renunciar-hi. I això que fa *quatre* anys que li vaig encarregar! Auries de fer-me ·l favor de parlar-lin, de treure-n el que puguis i de comunicar-m'ho. I encara l'antiga prosa no es la cosa que més me preocupa: tinc el Tirant,[6] el Bernat Metge[7] i les quatre croniques,[8] i be o malament en puc triar fragments. Però dels moderns, me falten:

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Un troç de prosa d'en Maragall[9] (indispensable!)

Alguna cosa d'en Guimerá (1)[10] (dramatic, escollit)

Alguna cosa (curta) d'en Rusiñol (menys plena de castellanismes que ·ls *Recorts d'estudis*, i sobretot mes curta!!)[11] (Cal tenir present que·s tracta d'una SELECTA per a una GRAMATICA: Cal en els fragments certa correcció, certa puresa, i sobretot *bellesa intrínseca*. Per ex.: el[s] castellans a qui he llegit la *Vaca cega*,[12] el *Cant espiritual*,[13] la *Balada de Mallorca*,[14] Auzias March,[15] Roiç de Corella,[16] els fragments del *Libre d'Amich e Amat*[17] s'han quedat espatarrats: no·s pensaven que en catalá modern o antic s'aguessin escrit coses tant belles. Doncs, tot auria d'esser per l'estil, en la *Selecta*! I com que, dins d'un criteri rigorós en la selecció (i donat el poc espai que podem dedicar a la *Selecta*; que ha d'esser una de tantes parts de la gramatica), a ultima ora aurem segurament de rebutjar alguns troços de prosa (deixa-m dir-te, de passada, que·l *ruralisme* a tothora m'empipa extraordinariament!), caldria desde ara tenir en la collecció un troç de prosa d'en Maragall, un altre d'en Verdaguer,[18] esquisits (triant be, se·n trobarien); i sols que <de> disposessim de dos fragments esquisits d'en Maragall i d'en Verdaguer, amb els dits fragments i el del discurs presidencial de l'Aguiló,[19] ja quedaria be la part de prosa moderna (tot eliminant *El Vailet del Pa*[20] i algunes altres coses: els fragments de prosa no son el més adequats per a una *Selecta* CURTA: millor que un fragment de prosa (gaire bé sempre llarg, mediocre, rural) unes quantes poesies més (que·n tenim de precioses!). Prou prosa hi aurá (i bona!) amb els antics ... Per tot això que·t dic, convé que·ls pocs fragments de prosa moderna, siguin *escollidissims*; doncs, urgeix alguna cosa d'en Maragall i d'en Verdaguer!

Alguna poesia d'en Carner?[21] alguna de la *Columna de foc*?[22] Alguna pagina de l'Oller?[23]

Va sense dir que en la part de prosa de la *Selecta* hi va un *Croquis* d'en Massó[24] (mes *selecte*, contra·l que ell creu, que molts dels fragments que·m va enviar).

Auries de veure-t amb l'Oliver[25] i amb en Matheu i proposar-los reemplaçar, en les llurs poesies, els castellanismes *passava baix dels sotils*[25b] ... (El castell buit),[26] *ausent* (id.) i *gosariam les dues primaveres* (Matheu)[27] per *passava sota·ls sotils*, *absent* i *fruiriem*... o *gaudiriem*. Si·u fan, millor; si no, alabat siga Deu, pero será llástima que dues poesies tant belles, surtin amb els dits castellanismes.

Adeu!

P. Fabra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

(1) D'en Guimerá tinc *Nit de Nadal*,[28] pero·l lector (suposem-lo castellà) espera alguna cosa més del *dramaturg* Guimerá!!

Ⓓ Carta ms. | Begoña | 3 v 1911 | Publicada dins Lamuela i Murgades 1977: 78-80 | AB | Transcrita de Lamuela i Murgades.

Ⓡ Dins Lamuela i Murgades 1984: 248-250 i Marquet 2002: 125-127.

Ⓘ Afegim la nota (1) a la carta, i la transcrivim de Marquet, ja que Lamuela i Murgades se la descuiden en les dues reproduccions (la de 1977 i la de 1984).

1. Vg. [20], n. 9.
2. Vg. [31], n. 7.
3. Vg. [56], n. 2.
4. Vg. [56], n. 1.
5. Carta perduda.
6. *Tirant lo Blanch*, de Joanot Martorell. Vg. [78], n. 10.
7. Vg. [78], n. 12.
8. Vg. [78], n. 8.
9. El tros en prosa escollit de Joan Maragall fou «A l'Empordà». Vg. [78], n. 16.
10. Vg. [78], n. 20.
11. Vg. [78], n. 25 i [84], n. 12.
12. Vg. [78], n. 16.
13. Vg. [78], n. 26.
14. Vg. [78], n. 22.
15. Vg. [78], n. 5.
16. Vg. [78], n. 6.
17. Vg. [78], n. 9.
18. Vg. [78], n. 22.
19. «Fragment del discurs Presidencial dels Jochs Florals de 1867» (pàg. 306-310) de Mariàn Aguiló [*sic*], inclòs a la «Selecta».
20. Vg. [78], n. 23.
21. Vg. [78], n. 29.
22. Es refereix a *La columna de foc* (1911) de Gabriel Alomar. A la «Selecta» s'hi inclou el poema del llibre esmentat «Després del sacrifici» (pàg. 285-286) del mateix autor. Vg. [63], n. 7.
23. Vg. [78], n. 23.
24. Vg. [63], n. 11 i 13.
25. Miquel dels Sants Oliver.
25b. Correctament hauria de dir «sòtils».
26. Miquel dels Sants Oliver (1910): *Poesies*. Barcelona: L'Avenç, pàg. 48. El poema «El castell buit» (data el 1899) té un total de 84 versos i ocupa les pàg. 45-49 del recull. El vers al qual al·ludeix Fabra és el v. 52, que es troba a la pàg. 48.
27. Vg. [63], n. 12. La «Selecta» no inclogué cap text de Francesc Matheu.
28. Vg. [78], n. 20.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

87

A Joaquim Casas-Carbó

Bilbao, 16 de maig de 1911

Amic Casas, Vet-aquí algunes observacions sobre les correccions corresponents al full 16è.

Galerada 2. Crec la grafia *enyorar* preferible a la grafia *anyorar*; en l'antic se troba quasi sempre *e-* i no pas *a-* (d'acord amb l'etim.: *ignorare.*)

Galerada 3. Sufixe *-ạyła.* Canviat l'ordre dels exemples.– Sufixe *-dissa.* Te semblen bé els tres *gran* entre parentesi: *compradissa* = (*gran*) *compra,* etc.?

Galerada 4. No sé aon, crec que en el *Tirant*[1] vaig trobar *melanconiós*; pero després he trobat, en l'antic, *malenconia.* Jo crec preferible *male-* a *mela-* (italiá: *malinconia*). Si aproves aquesta grafia, fes el canvi corresponent.

Galerada 5ª. Te semblen be les addicions *meitadạt,* etc.

Galerada 6ª. Darrera *sabadellenc,* posa-hi un o dos exemples més de *-enc.*

I la *Selecta*?[2] Vols que t'envii·ls fragments antics que tinc copiats tement-me que en Massó no s'ha recordat mes de la meva *Selecta*? Demà te·ls enviaré, perquè·ls ensenyis a en Massó i em digueu que·us en sembla... Però y faltará sempre·l fragment de prosa den Maragall[3] i el de drama d'en Guimera![4]

T'abraça aft.

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 16 v 1911 | Publicada dins Marquet 2002: 127-128 | AB | Transcrita de Marquet.

1. *Tirant lo Blanch,* de Joanot Martorell. Vg. [78], n. 10.
2. Vg. [31], n. 7.
3. Vg. [78], n. 6.
4. Vg. [78], n. 20.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

88

A Joaquim Casas-Carbó

Begoña, 24 de maig de 1911

Estimat Casas,

Vet-aquí algunes observacions sobre les proves corresponents al full 16è:

Pag. 248: Hi figuren *devallar* i *devallament* escrits amb *e*. Les dues grafies *devallar* i *davallar* semblen totes dugues admissibles, i sobretot consignables en una gramatica com la meva; vosaltres sembleu inclinats a adoptar la segona (Cp. *darrer* i no *derrer*, també admissible); però, aduc donant la preferencia a *davallar*, potser podria deixar-se aquí *devallar* i *devallament* (tot consignant les dues grafies en el VOCABULARI)[1] en atenció que·l canvi de la *e* en *a* exigiria collocar l'exemple en qüestió mes amunt, entre *començar* i *desafiar*. Com te sembli, però. Si fas el canvi de grafia i el canvi de collocació conseqüent, ves-hi amb compte; recorda-t de l'errada de la pag. 176!!

Pag 250. Molt de compte amb aquesta pag., on cal fer bastantes correccions. He cregut convenient afegir-hi·l sufix *-ẹra*, que ha d'anar, naturalment, entre *-dụra* i *-ọr*. Si·t sembla be *contạyła cuento*, afegeix-lo als exemples del sufixe *-ạyła*.

Pag 252. On diu «(lat. *agua*)» ha de dir «lat. *aqua*». No oblideu de fer aquesta correcció!

Pag 253. *Pesar* substantiu es amb *r* sonora o muda? Jo crec que amb *r* sonora.

Pag 255. Canvio *civil* en *servil*.

Pag. 256. Aneu amb compte al reemplaçar els caps-de-mort per *ạạ*.

Preciós l'article d'en Maragall,[2] que ja coneixia. No podieu triar millor. Ara falta en Guimerá.[3] Cada dia·m vaig convencent que caldrá fer una re-selecció; puix, del contrari, la gram.[4] esdevindria massa voluminosa: pensa que, ultra la *Selecta*,[5] encara·y falta el VOCABULARI (amb unes sis mil paraules), un apendix,[6] l'index alfabetic[7] i el proleg!![8] Caldrá suprimir prosa, deixant-hi tant solament aquells fragments que (com el d'en Maragall o·l de l'Aguiló)[9] tracten de coses de Catalunya (com la llengua, un ball: la sardana, un costum, etc.), els més escaients en un llibre endreçat a gent forastera. Per això, d'en Verdaguer, prefereixo *El Pi de les tres branques* a *l'alzina del passeig de Gracia*.[10] Te sembla bé que·us envii·ls frag-

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

ments de prosa antiga que tinc copiats, per, si us va be, incloure-ls desde ara en la *Selecta*?

Ja has vist la constitució de la *Secció filològica* de l'*Institut d'estudis catalans*? Però per què no t'hi han posat a tu? Veig que n'han fet president a l'Alcover... i jo absent![11]

L'u de juliol vindré a Barcelona amb la familia; i vejam si podré arreglar les coses de manera que m'hi pugui ja quedar per a sempre més.

Adeu. T'abraça cordialment

P. Fabra

P. S. Regracia a en Massó i recorda-li que aviat caldrá començar a imprimir la *Selecta*.

P. F.

Ⓓ Carta ms. | Begoña | 24 v 1911 | Publicada dins Marquet 2002: 128-130 | AB | Transcrita de Marquet.

1. Vg. [4], n. 2.
2. Es refereix a l'article «A l'Empordà» (pàg. 292-294), inclòs a la «Selecta».
3. Vg. [78], n. 20.
4. Vg. [20], n. 9
5. Vg. [31], n. 7.
6. A la *Gramática de la lengua catalana* hi ha tres apèndixs: «Apéndice I. (Lista alfabética de los verbos irregulares)» (pàg. 94-105); «Apéndice II. (Complemento á los cap. XXI á XXVI)» (pàg. 276-282); i «Apéndice III. (Complemento al cap. V: Correspondencias entre las vocales tónicas castellanas y catalanas irregulares)» (pàg. 455-480).
7. Vg. [67], n. 1.
8. «Prólogo» (pàg. V-XX). Signat P.F.
9. Vg. n. 2 i vg. [86], n. 19.
10. Vg. [78], n. 22.
11. El 18 de juny de 1907 Enric Prat de la Riba creà l'Institut d'Estudis Catalans (IEC). Inicialment tan sols hi havia quatre seccions (història, arqueologia, literatura i dret) i estava format per vuit membres: Guillem M. de Brocà, Pere Coromines, Jaume Massó i Torrents, Joaquim Miret i Sans, Miquel dels Sants Oliver, Josep Pijoan, Josep Puig i Cadafalch i Antoni Rubió i Lluch (el president). El 14 de febrer de 1911 la Diputació de Barcelona emet un dictamen-acord d'ampliació i reorganització de les seccions, i aleshores l'IEC queda constituït de la manera següent: Secció Històrico-Arqueològica, Secció de Ciències i Secció Filològica. De fet, la Secció Filològica es funda el 9 de maig de 1911, i inicialment era integrada per set membres: Antoni M. Alcover (president), Lluís Segalà (vicepresident), Frederic Clascar (bibliotecari), Pompeu Fabra (dipositari), Josep Carner (secretari), Àngel Guimerà (que no hi assistí mai) i Joan Maragall (que morí abans d'acabarse aquell primer any). Fabra, que havia col·laborat amb l'*Anuari* de l'IEC el 1907 amb un article sobre el català literari, passà a formar part de la Secció Filològica, segons la seva data d'ingrés, el 14 de febrer de 1911. Fabra vivia tota la creació de l'IEC des de Bilbao amb una certa impotència,

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

i per això deixa entreveure al seu amic Casas la desconfiança en el fet que Antoni Maria Alcover fos el president de la Secció Filològica, ja que les divergències entre ambdós personatges respecte a l'abast i la profunditat de la codificació ortogràfica i gramatical eren considerables, i s'agreujaran amb el temps. Per a la creació de l'Institut d'Estudis Catalans i de la Secció Filològica, vegeu Balcells 2002. Per als membres de la Secció Filològica, vegeu IEC 1997.

89
A Joan Maragall

Begoña, 30 de maig de 1911

Amic Maragall,

Vaig rebre *Seqüencies*![1] No·m podieu fer un present millor. Estic imprimint una gramatica,[2] i en la gramatica hi ha una Selecta d'autors catalans;[3] doncs cregueu que·y abocaría gustos tot el vostre llibre. I encara no·us en he donat les gracies! Es que pensava venir molt aviat a Barcelona i donar-vos-les de paraula. Però l'anada s'ha anat retardant, i ara veig que no será fins acabats els examens, per allá a les derreries de juny.[4] Llavors sí que·us vull donar una forta abraçada de regraciament! No sabeu que·l curs vinent potser ja·l passaré a Barcelona?[5] Com ho desitjo! Si sabessiu com un s'enyora, tant de temps lluny de Catalunya!

Us abraça ben cordialment

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Begoña | 30 v 1911 | Publicada dins Manent 1990a: 73 | AMar | Transcrita de Manent.

Ⓡ En facsímil dins Manent 1990: 72.

1. Joan Maragall (1911): *Seqüències*. Barcelona: L'Avenç, 51 pàg.
2. Vg. [20], n. 9.
3. Vg. [31], n. 7.
4. Fabra retornà a Catalunya, en tres ocasions, cap al juny-juliol de cada any. Vg. [22], n. 4.
5. Es refereix a la Càtedra de Llengua Catalana, creada per la Diputació de Barcelona el 1912 i que Fabra ocuparà fins el 1924, data en què amb la dictadura de Primo de Rivera en serà cessat. Les classes s'impartien a la Universitat Industrial. Vg. [45], n. 5.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

90

A Antoni Maria Alcover

Begoña, 30 de maig de 1911.

A Mossen Antoni M.ª Alcover

Amic estimat, Sempre he desitjat tornar a Barcelona; però ara n'estic desficiós, puix crec que tots plegats podem fer una bona feina.[1] Tant de bo qu 'l curs vinent el pogués ja passar a Barcelona; en Prat i en Puig[2] hi poden fer molt, i això 'm fa esperar que 'l curs actual serà 'l derrer que passaré a Bilbao.[3] Deu ho faça! De totes maneres aquest estiu pens anar a Barcelona aprofitant les vacacions; d'ací a un mes, doncs, me tenen segurament entre vostès. Llavors podrem parlar llargament sobre la manera de fer el Diccionari i la gramatica.[4] Se tracta d'una feina grossa, llarga, i la primera cosa que cal fer es estudiar un bon metode de revisió dels materials recollits, revisió que 'ns anirà fent veure les llacunes a omplir, els estudis a fer, etc. per a arribar a fixar la significació de cada mot, traçant-ne l'origen, l'historia, l'empleu literari, etc. Respecte a la gramatica, potser hauriem de començar fent un inventari de les principals qüestions sintàctiques, morfologiques etc. a fi d'anar recollint els materials necessaris per a resoldre-les amb tot coneixement. Ara, per escrit, me fóra dificil concretar més... Però no hem de trigar a veure-ns (dins d'un mes) i llavors podrem tenir llargues sentades, en què podrem fixar mètodes, tasques, etc. N'he rumiades de coses en el meu exili de Bilbao! No esper sinó trobar-me entre ·ls meus, especialment entre vostès, companys d'Institut,[5] per començar a treballar de fort i de ferm, intensament, *pro lingua nostra!*

La revista de *Filologia*[6] *etc.* me sembla be; però no cal precipitar-s'hi; i sobretot no 'ns ha de distreure de la cosa principal: el diccionari i la gramatica. Molt bé que 'ls estudis que caldrà fer per a aquestes dues obres vagin apareixent en una revista; però que ·ls treballs se facin sempre pensant en el diccionari i en la gramatica!

Me sembla molt bé l'adquisició de les obres que m'indica en la seva carta,[7] a les quals podriem afegir (que ara se m'ocorren) el *dicc. llat.* d'en Körting (on ve indicada la pron.[úncia] de totes les *ee* i les *oo*)[8] i el *Glossaire des mots espagnols et portugais dérivés de l'arabe* de Engelmann i Dozy.[9] Com que 'm convindrà sovint, en l'estudi de l'evolució d'un sò, d'una significació, d'una construcció, etc., establir comparacions amb les llengües germanes, hauriem de tenir-ne a ma les millors gramatiques i dic-

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

cionaris, així com tractats d'ortografia, estudis de gramatica, lexic, etc. Heus-ne aquí alguns que crec que convindria adquirir tot seguit (si no figuren ja en la biblioteca de l'Institut): *Dizzionario universale della ling. Italiana* per Petrocchi (1892);[10] – *Ital. Gramm.* per Meyer-Lübke, trad. per Bartoli i Braum. 1902;[11] – *Rumän.-Deutsches Wörterb.* per H. Tiktin (Bukarest);[12] – *Dict. général de la lang. franç.* per A. Thomas;[13] – *Gram. franç.* per A. Darmesteter;[14] – *Dict. étym. des mots d'origine oriental* [sic] per Marcel Devic;[15] – *Dicc. da lingua portugueza* per C. Figueiredo (1900);[16] – *Dicc. de construcción y régimen de la leng. cast.* per R.J. Cuervo;[17] – *Bases da ortogr. portuguesa* per Gonçálvez Viana i G. de Vasconcelos Abreu;[18] – *Riforma ortografica* (Milà, 1886);[19] – *La unità ortogr. della ling. ital.* per Rigutini;[20] – *Manual de ortografia romîna*, H. Tiktin (Jasi 1889);[21] – *Das Leben der Wörter* per Nyrop (Leipzig 1903);[22] – *Traité de la formation des mots composés dans la lang. franç.* per A. Darmesteter;[23] – *De la création actuelle de mots nouveaux dans la lang. franç.* per A. Darmesteter;[24] – *Vermischte Beiträge zur franz. Gramm.* per A. Tobler.[25] Saludi ben afectuosament als companys de la Secció,[26] i faci-ls present que no tinc altre desig que poder-los ben aviat estrènyer la mà i començar amb ells la tasca que ·ns ha estat encomanada.

Son afm.

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | Begoña | 30 v 1911 | Publicada dins Moll 1969: 47-48 | Fons Alcover de l'Arxiu del Regne de Mallorca | Transcrita de Moll.

Ⓡ Perea 2008.

1. Es refereix a la feina que podran fer dins la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans.

2. Enric Prat de la Riba i Josep Puig i Cadafalch, president de la Diputació de Barcelona, el primer, i amic comú de Prat i de Fabra, el segon.

3. Fabra encara s'haurà d'esperar un curs més per a tornar a Barcelona. Vg. [89], n. 5.

4. Se suposa que es refereix al diccionari publicat finalment el 1932 i a la gramàtica normativa, publicada el 1918, que havia de publicar l'Institut d'Estudis Catalans.

5. Institut d'Estudis Catalans. Vg. [27], n. 3.

6. Possiblement es tracta d'un projecte mai pervingut a port, o potser es refereix al *Butlletí de Dialectologia Catalana*, iniciat l'abril-desembre de 1913 i publicat per les Oficines del *Diccionari general de la llengua catalana.*

7. Carta perduda.

8. Gustav Körting (1907): *Lateinisch-romanisches Wörterbuch (etymologisches Wörterbuch der Romanischen Hauptsprachen)*. Paderborn [Alemanya]: F. Schöningh, 1374 pàg.

9. R.[einhart] P. Dozy et W.[illem.] H.[erman.] Engelmann (1869): *Glossaire des mots espagnols et portugais dérivés de l'arabe*. Leiden [Holanda]: E. J. Brill, [S.l.], 424 pàg.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

10. Policarpo Petrocchi (1884-1890): *Dizzionario universale della lingua italiana.* Milà: Treves i amb successives reedicions fins al 1931.

11. Wilhelm Meyer-Lübke (1980): *Italienische Grammatik.* Leipzig: Verlag von O. R. Reisland. Traducció a l'italià: *Grammatica storico-comparata della lingua italiana e dei dialetti toscani* de Wilhelm Meyer-Lübke (1901); riduzione e traduzione ad uso degli studenti di lettere per cura di Matteo Bartoli e Giacomo Braun.

12. H.[ariton.] Tiktin (1903-1925): *Rumänisch-deutsches Wöterbuch / Dictionar român-german.* Bucarest.

13. Adolphe Hatzfeld, Arsène Darmesteter i M. Antoine Thomas (1871): *Dictionnaire général de la langue française.* París: Libraire Ch. Delagrave.

14. Probablement sigui: Arsène Darmesteter (sense data, probablement a principis del segle xx): *Grammaire historique de la langue française.* [París]: Edition Delagrave.

15. L. Marcel Devic ([1865?]): *Dictionnaire étymologique des mots français d'origine orientale: arabe, persan, turc, hébreu, malais.* Amsterdam: Oriental Press, 277 pàg.

16. Cándido de Figueiredo (1899): *Novo diccionario da lingua portuguesa.* Tavares Cardoso, 2 vol.

17. R[ufino] J[osé] Cuervo (1886-[1894?]): *Diccionario de construcción y régimen de la lengua castellana.* París, A. Roger y F. Chernoviz, 2 vol. (segons Palau només van sortir dos volums de l'obra).

18. Aniceto dos Reis Gonçalvez Viana i Guilherme de Vasconcellos (1885): *Bases da ortografia portuguesa.* Lisboa: Imprensa nacional.

19. Cal suposar que s'ha de referir a algun dels llibres de Luigi Luciani: o bé *Per la riforma ortografica* (Roma: Tip. Naz. G. Bertero, 1910) o *Di una riforma ortografica basata sulla fonetica fisiologica* (Mòdena: Formiggini, 1910). No hi ha cap llibre amb aquest títol d'aquest autor que s'hagués publicat a Milà el 1886.

20. Giuseppe Rigutini (1885): *La unità ortografica della lingua italiana.* Florència: Paggi.

21. H.[ariton] Tiktin (1889): *Manual de ortografia romînă.* Bucarest: Iasi [editura], 72 pàg. [Sovint referenciat com a *Manual de ortografia romana.*]

22. Kristoffer Nyrop (1903): *Das Leben der Wörter.* Leipzig: Aus dem Dänischen von Robert Vogt, Eduard Avenarius.

23. Arsène Darmesteter (1894): *Traité de la formation des mots composés dans la langue française comparée aux autres langues romanes et au latin.* París: Émile Bouillon, 365 pàg. Avec un préface par Gaston Paris.

24. Arsène Darmesteter (1877): *De la création actuelle de mots nouveaux dans la langue française et des lois qui la régissent.* París: F. Vieweg.

25. Adolf Tobler (1902): *Vermischte beiträge zur französischen Grammatik, gesammelt, durchgeschen und vermehrt.* Leipzig: S. Hirzel, 514 pàg.

26. Vg. [88], n. 11.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

91

A Antoni Maria Alcover

Begoña, Santa Clara G.U. 1.º
17 de setembre de 1911

Mn. Antoni M.ª Alcover

Estimat amic: faci'm el favor de dir-me si, en efecte, les paraules següents son pronunciadas amb *e* neutra en mallorquí: *fe, ple, serè* (adj), *alè, ceba, pebre, sec* (adj.), *bleda, seda, fred, negre, enveja, verema, sembla, cadena, vena, pren, ven, trenta, cresta, quaresma, empeny, cep, cera, pera, sencer, pes, espès, tres, net* (adj.), *set* (subst.), *estret, dret, lletra, ametla, beu, deu* (verb), *hereu, teula, gleva, vermell, cabell, cella, abella, orella,* els diminutius en *–et,* els substantius formats amb els sufixes e-*esa* (*riquesa*), *-essa* (*mestressa*), *-eda* (*pineda*), los adjetivos [sic] en *–ès* (*barcelonès*) i en *–enc* (*moradenc*), els infinitius en *–er* (*haver*). En canvi, amb *e* oberta: *deu* (numeral), *peu, preu, tendre, gendre, divendres, perd, govern, infern, terra, ferro, cert, cobert, set* (numeral).

Sap on viu Mn. Costa y Llobera?[1] Li ho deman perquè en la seva *Cala gentil* (que pos a la meva gramàtica)[2] trob un *acaramullar* que supòs sinònim del nostre *acurumullar,* i voldría demanar-li de reemplaçar-lo per aquest si es que, en efecte, té 'l mateix valor. Podría vostè demanar-li-ho de part meva? Se tracta de saber si tindria ell cap inconvenient que *acaramullar* fos reemplaçat per *acurumullar* (si no li sembla bé tal canvi, la poesía anirà, naturalment, amb el seu *acaramullar*), i al mateix temps, com traduiria en castellà el dit mot i el mot *corfondre* (que també figura en la seva poesía). Si vostè pot encarregar-se de demanar-li-ho, li agrairé que ho faci al més prompte possible. Si no pot fer-ho, li prec que'm notifiqui tot seguit la seva adreça, que supòs que li es coneguda.

Es son amic i servidor

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | Begoña | 17 IX 1911 | Publicada dins Moll 1969: 51-52 | Fons Alcover de l'Arxiu del Regne de Mallorca | Transcrita de Moll.
Ⓡ Perea 2008.

1. Miquel Costa i Llobera era canonge de la catedral de Palma des de 1909 i, per tant, vivia habitualment allí. Durant l'estiu passava temporades a Pollença, el seu poble natal.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

2. Vg. [78], n. 30. Costa i Llobera l'havia publicat dins d'un llibre. M. Costa y Llobera (1907): *Poesies.* Barcelona: Gustau Gili, 295 pàg. Edició numerada de 550 exemplars.

92
D'Àngel Guimerà

Barcelona, 23 setembre 1911

Molt distingit amich:

No tinch cap inconvenient en qué De la infantesa *figuri en la seva* Selecta d'autors catalans;[1] *molt al contrari, y li dóno las grácias.*

La xibeca ó sibeca és al Camp de Tarragona'l mussol.

*«Yo m'*aclucava *ben fort...»: vuy dir que tancava'ls ulls ben tancats, ab forsa, per por de veure'l gegant...*

Els plorals femenins fássils anar á gust de vosté.

Y disposi, en tot lo que puga servirlo, de son amich y servidor afm.

Angel Guimerá

Ⓓ Carta ms. | Barcelona | 23 IX 1911 | Publicada dins Cubas 1930: 243-244 | Desconeixem en quin arxiu es troba la carta | Transcrita de Cubas.

Ⓡ Dins Garcés 1926: 490 (facsímil), Galí 1961 i dins Sagarra i Miracle 1978: vol. II, 1518.

1. Vg. [78], n. 20.

93
A Antoni Maria Alcover

[Begoña, 13 X 1911]

Mn. Antoni M.ª Alcover.

Estimat amic: Encara altres consultes: A Mallorca, pronuncíen *cambi* o *canvi?* Si existeix el representant de *abies*, *-tis*, es *abet* o *avet?* Els autors catalans usen molt *ovirar* (que es indubtablement l'antic *albirar*; *aubirar*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

en En Boades *Feyts d'armes de Catalunya*);[1] existeix aquest mot a Mallorca i com hi es pronunciat? Diuen *tarongerar* o *tarongeral?* En un discurs de l'Aguiló,[2] trob *bufades del torch.* No es *torb*?[3] Quina traducció posaría als mots *comellerada, rebosillo* i *gambuix?* Per endavant, les gracies!

Saludi ben afectuosament als companys de l'Institut, amb els quals tant m'agradaria poder-me reunir cada divendres![4] L'abraça cordialment

P. Fabra

S/C Santa-Clara. *Begoña* (Vizcaya)

Ⓓ Targeta postal ms. | [Begoña] | Data postal: 13 x 1911 | Publicada dins Moll 1969: 53 | Fons Alcover de l'Arxiu del Regne de Mallorca | Transcrita de Moll.
Ⓡ Perea 2008.

1. Bernat Boades [Joan Gaspar Roig i Jalpí] (1873): *Libre dels feyts darmes de Catalunya.* Col·lecció «Biblioteca catalana». Barcelona: Llibr. d'Alvar Verdaguer, 463 pàg. Com la historiografia especialitzada ha demostrat, com ara Miquel Coll i Alentorn, es tracta d'una falsa crònica, inventada per l'arxiver Joan Gaspar Roig i Jalpí, que no data del segle xv sinó del segle xvii, segle contemporani a l'autor.

2. «Discurs del Senyor President del Consistori D. Marian Aguiló y Fuster, mestre en gay saber», dins *Jocs Florals de Barcelona en 1867. Any IX de sa restauració.* Barcelona: Llibreria de Alvar Verdaguer, 1897, pàg. 29-38. La citació aquí adduïda («... mitx arraulida baix lo fexuch abrigall ab que's guardava del alè de les congestes y de les bufades del torch») és a la pàgina 34. Discurs que Fabra inclou a la selecta. Vg. [86], n. 19.

3. El mateix *Diccionari Aguiló* (1914-1934) remet *torch* a *torb.* No surt al *Diccionari català-valencià-balear* ni al *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* de Joan Coromines.

4. Les reunions de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans ja havien començat des d'abans de l'estiu. Segons Moll, Fabra passà l'estiu a Barcelona, «on ha aprofitat bé el temps treballant en la preparació de les *Normes ortogràfiques* i de la *Gramàtica Catalana,* obra excel·lent que havia de publicar en castellà l'any venidor (1912)» (Moll 1969: 53-54). El motiu de la seva enyorança un cop retornat a Bilbao és evident.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

94

A Joaquim Casas-Carbó

Begoña, Santa Clara G.U.
20 d'octubre de 1911

Estimat amic Casas,

On ets? Què fas? No sé pas quant de temps fa que no sé res de tu... Ets capaç d'estar-te encara a Blanes i no cuidar-te gota de les coses de l'Avenç,[1] al menys de l'impressió de la meva pobre gramàtica.[2] Amb quina calma va imprimint-se. Es desesperador. I tu no sabs com me perjudica això. Mira, mentre la gramàtica no s'acabi, soc incapaç de fer res més; i ja veus si això·m perjudica: tants treballs que tinc projectats i aduc encarregats. I bona part de la culpa de tot això la tens tu. Però deixem les lamentacions, que no serveixen de res, i parlem un xic del vocabulari[3] que sembla que aviat (aviat?) començarà a imprimir-se. Tu ja sabs que·l vaig dur a Barcelona amb el propòsit de repassar-lo amb tu; però tu te n'havies d'anar tot seguit a fora, i ho vam deixar córrer. Ara, el que podem fer, es que tu·l repassis en les primeres proves abans de remetre-me-les, anotant al marge totes les observacions que la seva lectura·t vagi suggerint. Però no estava de més que per endavant parlem d'alguns mots de difícil traducció. Veten-aquí uns quants:

Virolat es *bigarrat* o de *colors vius*?

Afrau, coma, single, singlera. Quina es la significació exacta d'aquests mots? La llur traducció?

Què vol dir *sagrega*? («Lo fossaret de la sagrega» Aguiló)[4]

Estol = legión, escuadra ó flota, ¿ejército?... ?

Avior, com el traduiries? *abolengo, antigüedad, tiempos pasados, los antepasados...* ?

Posat es *continente, actitud... fer un posat = poner un gesto?*

Preterir es *preterir*; i, demés, *perecer*?

Quin vent es el *garbí*?

I anem al mot *destriar.* En Bulbena[5] posa *separar, dividir*; però això no basta. Ja posaría:

destriar separar una cosa de otra con la cual estaba confundida, unida, mezclada; divisar, distinguir

i

destriar-se separarse, exponerse, difundirse, diluirse, *subdividirse...*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

He perdut la nota que·m vas enviar respecte a la traducció de *cap-màs*.[6]

A veure si m'ajudes a trobar la traducció justa de tots aquests mots. En Massó i l'Arteaga també y poden donar un cop-de-mà.

I no podríes fer anar un xic mes de pressa l'impressió de la meva gramàtica?

T'abraça cordialment

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Begoña | 20 x 1911 | Publicada dins Manent 1990a: 57-59 | AB | Transcrita de Manent.

Ⓡ Dins Marquet 2002: 130-131.

1. Vg. [2], n. 1.
2. Vg. [20], n. 9.
3. Vg. [4], n. 2.
4. S'ha de referir a «lo fossaret de la sagrera», paraules del discurs presidencial dels Jocs Florals de 1867. Vg. Marià Aguiló (1988), *Obra en prosa*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat; o bé dins Pompeu Fabra (2005): *OC*, vol. 1, pàg. 773.
5. Vg. [56], n. 2.
6. Nota perduda.

95

A Joaquim Casas-Carbó

[Begoña, 4 XI 1911]

Amic Casas: Què passa? Per què no he rebut encara les proves del full 19è amb la modificació que indicava en la meva última carta?[1] No calia sinó reemplaçar *Prenupcial* per *L'Avi*[2] i enviar-me noves proves. Doncs bé, fa ja *deu dies* que vaig escriure a En Massó donant-li instruccions i encara es l'hora que no he rebut ni proves ni noticia d'aquest pobre full 19è. Ja t'he dit altres vegades que la lentitut amb què s'imprimeix la gramàtica[3] me perjudica força; si no podeu donar-li una bona empenta, més val que m'ho digueu francament i 'u deixem per més endavant. Jo no tinc gran pressa que surti la gramàtica; el que no vull es estar mesos i mesos sense poder fer res, esperant proves, que per altra part, mai no arriben a temps. Ja no·t demano que aneu més depressa (t'ho he

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

demanat mil vegades); te demano tant sols què penseu fer, per jo pendre una determinació o altra.

Afm.

P. Fabra

Ⓓ Targeta postal ms. | [Begoña] | Data postal: 4 XI 1911 | Publicada dins Marquet 2002: 132 | AB | Transcrita de Marquet.

1. Carta perduda, ja que, com veurem tot seguit, Fabra l'adreça a Massó uns deu dies abans que enviés aquesta a Casas-Carbó, i no n'hem trobat cap temporalment propera a aquesta.

2. Vg. [63], n. 10.

3. Vg. [20], n. 9.

96

A Joaquim Casas-Carbó

[Begoña, 24 XI 1911]

Estimat amic Casas, Sempre m'havia pensat que la *Selecta*[1] entretindria enormement l'impressió de la gramática.[2] Feta a última hora, havien naturalment de sorgir dificultats i dubtes durant la seva impressió: un sol full se n'ha endut dos mesos. No passará·l mateix amb el *Vocabulari*,[3] llest i rellest temps ha, aon s'han pogut anar fent totes les addicions i canvis necessaris i resolent tota classa de dificultats i de dubtes. Els que queden son en general insignificants i podran resoldre's durant la correcció de les proves; uns quants, però, convindria que·ls resolguessim per endavant i te'ls vaig dir a desde ara.

Aclaparar. En Labernia[4] i en Bulbena[5] tradueixen: *desjarretar, enervar, extenuar*. Jo tradueixo: *abrumar, abatir*. Potser estic influit per *accabler*.

Arroyo es *rierol*. I l'*arroyo* del carrer, com el traduiries?

Agotar en sentit figurat: *acabar, exhaurir* (?)

Aturdir: *atabalar*. En sentit figurat (Academia:[6] causar mucha admiración. Franc.[ès]: *stupéfier, étonner*): traduiries *esverar, esfereir*?

Amontonar: *apilotar, arrestellar*. En sentit figurat: *agombolar*? *acumular*.

Envolver. Com a traduccions d'aquest verb poso: *embolcar, embolicar, embolcallar, enrotllar, environar, envelopar*. I *envoltura* com el traduiries?

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Alcance: *assoliment, aconseguiment, encalç, transcendencia, tret.* En las armas arrojadizas y de fuego, distancia á que alcanza ó llega el tiro: no admetries, junt a *tret, allargada* (de *allargar* = *alcanzar*)?

Arramellarse: *apelotonarse*?

Balb: *aterido, arrecido* (*entumecido*). Tinc els meus dubtes.

Cingle: *peñasco cortado, tajo, cantil* (No trobo millors traduccions). *Cinglera* sería llavors: *sierra, acantilado*?

Destriar: encara espero la teva contesta.

Entrenyorar-se; sinònim d'*enyorar-se*?

D'esma: *á tiento*?

Gemelo: admetries *gemel*?

Grave: *greu, seriós, posat, solemnial, important, ardu.*

Penatge: *penacho*?

Trescar: *brincar*? *afanarse*? *recorrer* (*con afán*) *afanosamente*?

Trastejar: *trastear*? *andar atareado*?

No se m'ocorre ara cap altra dificultat a resoldre. Si me·n deixo alguna, ja la trobarem al corregir les proves del *Vocabulari*, que us envio en el mateix correu que aquesta carta. Fes a mans d'en Prous les adjuntes instruccions.

T'abraça cordialment

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | [Begoña] | 24 xi 1911 | Publicada dins Marquet 2002: 132-134 | AB | Transcrita de Marquet.

1. Vg. [31], n. 7.
2. Vg. [20], n. 9.
3. Vg. [4], n. 2.
4. Vg. [56], n. 1.
5. Vg. [56], n. 2.
6. S'ha de referir al diccionari de la Real Academia Española.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

97

A Jaume Massó i Torrents i a Joaquim Casas-Carbó

Begoña, 3 de desembre de 1911

Estimats amics Massó i Casas, En el mateix correu que la present, vos envio les proves compaginades corresponents al fuyll 20è. Vos recomano, com sempre, la comprovació més escrupolosa. Tradueixo «comellarada = hondonada entre lomas» i esborro parroquial en la definició de «sagrera = barrio formado por la iglesia y sus dependencias». Vos semblen bé, així, aquestes dugues definicions?

No·us oblideu d'advertir al corrector que·s fixi en las quatre correccions marcades amb una creu blava (+): en tots quatre casos el punt volat ha d'esser reemplaçat per un apòstrof: no ha de dir no·s sinó no's. En el vers 3r de la IIa estrofa d'A. March,[1] crec que la coma ha d'anar darrera de *s'escalfen* i no pas darrera de *foch*. Está bé·l *tot sols* (amb *s*) del vers 5t de l'estrofa IIIa? Continuo no entenent el vers: «no tan substils [sic] – com *los* ignorants y aptes». Com a traducció de *mant* us va bé *grande, mucho*?

Junt amb les proves compaginades del 20è, vos envío l'acabament de Jaume I[2] i les tres galerades del Libre d'Amich e Amat[3] perqué pugueu compaginar les quatre últimes planes del full 21è (les altres dotze ja·u están). Tot seguit que siguin compaginades, envieu-me-les i jo·us les retornaré junt amb les dotze primeres, a fi que·s pugui tirar tot seguit el full 21è. Per llavors ja tindré enllestida la poesía d'en Cerverí.[4] Com traduirieu: *Fet es lo via fora* del fragment de la cròn. de D. Jaume?[5]

Tu, Casas, no·t descuidis de contestar a les preguntes de la meva darrera carta[6] abans de començar l'impressió del VOCABULARIO.[7]

Gracies per tot. Us saluda aft.

Pompeu Fabra

P. S. Acabo ara mateix de rebre les vostres dugues cartes de l'u de desembre.[8] Prenc nota de les traduccions proposades per en Casas. I respecte *aucion*: en provençal la 1a pers. del pl. del perfet es *auciron*, la de l'imperfet, *aucian*. Tant estrany me fa la supressió de la *r* en *auciron>aucion*, com el canvi de *a* en *o* en *aucian>aucion*. Per mi la proposició que conté *aucion* ha de tenir el verb en *perfet*, puix l'anterior i les següents també l'hi tenen:

bel cors... que me *aucí* cuyndejan

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

amoros vis qui me *aucí* gen gardan
e mantenent me *aucí(s)* que la vi... doncs:
e sas dolças paraulas m'auciron.

Creient que *aucion* representa un perfet i no pas un imperfet, jo no tindria inconvenient en posar *auciron* (amb *r*).

Penseu's-hi!

P. F.

Ⓓ Carta ms. | Begoña | 3 XII 1911 | Publicada dins Marquet 2002: 134-135 | AB | Transcrita de Marquet.

1. Vg. [78], n. 5.
2. *Crònica de Jaume I.* Vg. [78], n. 8.
3. Vg. [78], n. 9.
4. Cerverí de Girona. Vg. [78], n. 17.
5. Vegeu la n. 2.
6. Segurament es refereix a la carta [96], del 24 XI 1911.
7. Vg. [4], n. 2.
8. Cartes perdudes.

98

A Joaquim Casas-Carbó

[Begoña, 10 XII 1911]

Amic Casas, Te recomano la revisió del full 21è. A la pag. 322, on diu *fugir ociositat* ha de dir *fugir a ociositat.* Tradueixo *bacalleries* = enredos, bellaquerías. Però no estic gaire segur de la bondat de la traducció. I digues, *bacalleríes* (págs. 322 i 324) no s'hauríen d'escriure *bacallaríes* com a derivat de *bacallar.* Què·us en sembla a tu i a en Massó? A la pág. 333, trobarás: VIA FORA: desbandada, dispersión general. A gust teu, posar únicament *desbandada,* o únicament *dispersión general* o ambdugues traduccions. *Desbandada* m'agrada pel sentit que té *desbandarse* segons l'Academia:[1] Dejar y desamparar los soldados las banderas. Fixeu-vos, al comprovar, en la numeració de les notes. Ja he enviat les normes ortogràfiques (1ª revisió)[2] a en Carner.[3] Vejam que·n faràn.

Afm.

P. Fabra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓓ Targeta postal ms. | [Begoña] | Data postal: 10 XII 1911 | Publicada dins Marquet 2002: 136 | AB | Transcrita de Marquet.

1. Segons les normes ortogràfiques de la Real Academia Española.

2. El contingut lingüístic d'aquesta carta, com totes les que Fabra ha intercanviat fins ara amb Casas-Carbó i Massó i Torrents, tracta la «Selecta» i el «Vocabulari català-castellà i castellà-català» de la *Gramática de la lengua catalana* de 1912. Ara bé: Fabra i la Secció Filològica de l'IEC ja havien començat a treballar en les *Normes ortogràfiques* que editaria el mateix Institut. És per aquest motiu que Fabra li ho comenta a Casas-Carbó, ja que podia servir de corretja de transmissió entre Fabra i la Secció Filològica. Fabra, doncs, anava revisant la redacció de les *Normes*, que es feia des de Barcelona i que es publicaran el 1913. Recordem que Josep Carner era el secretari de la Secció Filològica. Fabra ja té dos treballs en marxa: la famosa gramàtica en castellà de 1912 i les *Normes ortogràfiques* de l'Institut d'Estudis Catalans (autoria: l'IEC; Tipografia L'Avenç, 24 de gener de 1913, 14 pàgines).

3. Josep Carner i Puig-Oriol.

99

A Jaume Massó i Torrents i a Joaquim Casas-Carbó

Begoña (Vizcaya), 21 de desembre de 1911

Estimats amics Massó i Casas, Per ara no veig pas que'l vocabulari[1] no segueixi el mateix camí que la selecta: me sembla que ja farem prou si enllestim un full cada mes. Alabat sia Deu!

Massó, vols dir que *smerla* es *merla* = *mirlo*? Tu ja sabs que hi ha un *ocell prenent* nomenat *smirle*, it. *smerlo*, al. *Schmerl*,[2] l'émer*illon* dels francesos. La *smerla* d'en Roiç[3] no serà aquest *ocell prenent*, molt *bonic* i valent, empleat en falconeria per a caçar, entre altres ocells, petites *garces*? Estudiant la familia de les *garces* i agrons (*hérons*, *aigrettes*, etc.), per treure la significació de *pennatge*, he trobat que n'hi ha una de petitoia, *blanca*, amb bec *negre*, potes *verdes* (l'*aigrette blanche* dels francesos); aquesta es probablement la *garça* de la nostra poesía, i em va millor que un diáleg entre aquesta garça i una *merla* (=*mirlo*), un diáleg entre la dita garça i l'*ocell prenent* destinat a caçar-la, el seu enemic cruel, com la dòna de la cançó envers el poeta amant seu.

La descripció de l'*aigrette blanche* em fa pensar que'l *pennatge* d'en Roiç vol dir *plumaje*. Però aquesta significació antiga no exclouria la de *penacho*, que avui convindria donar-li tenint com ja tenim el mot *plomatge* (fr. *plumage*) per a designar el conjunt de les plomes d'un ocell. Podem admetre per a *pennatge* (tot escrivint-lo *penatge*. Cp. *rat-penat*) el mateix

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

canvi de significació operat en *pennacchio* (d'on: *panache* fr., *penacho* cast.). En el vocabulari podriem posar: *Penatge*: plumaje, penacho. (?)

Me sembla, amic Casas, que'l mot *rierol* per a designar *el arroyo, le ruisseau* d'un carrer, no prosperaría pas. T'imagines una expressió com: passant pel rierol del Passeig de Gracia? Però *carretera* tampoc m'acaba d'agradar...

Destriar podria, doncs, traduir-se: *separar cosas que* (ó *separar una ó varias cosas de otras con las cuales?*) *están mezcladas, enredadas ó confundidas.* Ultra això: *divisar* («e al cessar que feu lo vent, veem la illa de Maylorques e destriam la Palomera e Soller e Almerug» CRON. JACME.)[4] I *destriar-se*? Se m'ocorren: *esparcirse, extenderse, dispersarse, difundirse* (*Se destria* el fum en l'aire, un terroç en l'aigua, els cabells sobre les espatlles, una carena en petites carenes, un rierol en un planic... Cp. *En Po* d'en Massó.[5]

En el vocabulari es ja admès el verb *envelopar* (potser innecessariament, puix tenim envoltar de *INVOLŬTARE < INVOLŬTUS sup. de INVOLVERE = *envolver* cast.). El post-verbal d'*envelopar* es dificil. El farem masculí com en italià o femení com en trancès? *envelop* (it. *inviluppo*) o *envelopa* (fr. *enveloppe*)? En l'antic he trobat (molt rarament, però) el verb *envelopar*, però mai el post-verbal corresponent. Potser fóra millor renunciar a l'arcaisme (innecessari) *envelopar* i al neologisme corresponent *envelop* o *envelopa*, que veig de dificilissima introducció. *Envelopar* no vol dir res per a una català modern (no parlo d'un català poliglota!), es un mot que se li ha d'explicar, que l'ha d'apendre; en canvi, en *envoltar* se veu tot seguit un derivat de *volta*, i, el context ajudant-hi, la seva comprensió no ofereix cap dificultat, es un mot ben catalá, vivent. I potser envoltar ens donaría el mot que cerquem per traduir *envoltura*. No cal pensar en un post-verbal (sense sufixe): *envolt* o *envolta* no donen l'idea d'*envoltura*, pero en canvi, un cop ben arrelat el verb *envoltar*, me sembla que *envoltall* (format parallelament a *embolcall* d'*embolcar*) no oferiria cap dificultat de comprensió, i jo ja m'atreviria a consignar-lo, com a neologisme, en la meva gramàtica.[6]

Penseu en tot això i digueu-me'n aviat alguna cosa!

Fa uns quants dies que vaig enviar les normes ortografiques[7] a en Carner.[8] Les solucions proposades ja les coneixeu: són les de l'Avenç[9] amb la diferencia d'acceptar-se un sistema d'accentuació a la castellana (provisionalment!), que presenta l'aventatge indiscutible d'evitar faltes de lectura (com *estúdia* per *estudía*, *apostròf* per *apòstrof*, etc.). Però temo que, aprofitant la meva absencia, siguin rebutjades algunes de les solucions

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

proposades i ja aprovades per majoria en les sessions de l'istiu passat,[10] sobretot la *i* dels diftongs (*aire, reina, rei*) me sembla que no triomfarà pas. Davant de l'oposició formidable que's va fer al punt volat, jo, d'acord amb en Carner i mossen Alcover, he ideat un altre sistema segons el qual se limita extraordinariament l'empleu de les formes asillàbiques enclítiques, adoptan-se en lloc d'elles les invertides *el, els, ens*, etc. En el dit sistema, s'acceptarien decididament (ja que formes com *el, els, ens* son admeses per tothom) les formes *em, et* i *es* donant-los la mateixa extensió, darrera de consonant o pausa, que a les altres formes invertides; i un cop admeses com a literaries el mateix *em, et, es* que *el, els, ens*, s'escriurien aquestes formes aduc darrera de vocal (com de fet ja's fa molt amb *el, els, ens*), reduint l'empleu de les formes asillàbiques (que llavors podrien escriure's amb apòstrof) als casos d'intima unió gramatical, per exemple en les combinacions verb + pronom (*dóna'm, pèrdre'l*), preferibles a *dóna-m, perdre-l*, i indubtablement a *dónam, pèrdrel*), pronom + pronom (*me'n vaig, te'l porta*), preposició + article (*sobre'l, desde'ls* ...) [però: *l'avi el pren, ja li deia a la noia el pare, els blancs i els negres*].

Aquest matí el diari m'ha dut la trista nova de la mort del nostre Maragall.[11] Quina desgracia, tant jove encara! Hem perdut un gran poeta i un bon amic ... Ara, al'escriure'us, penso que ha deixat un buit en l'Institut[12] i que nosaltres, pel bé de la nostra llengua, per la qual tant hem treballat i lluitat i encara hem de treballar i lluitar tant, havem de procurar que aquell buit no sigui omplert per un qualsevol. La secció filològica es ben fluixeta (en Guimerà, com si no·n fos;[13] en Segalà està a tres quarts de quinze); convé reforçar-la, es indispensable, ficant-hi algú competent, ben orientat, en Joaquim Casas o l'Arteaga! Un nucli format d'en Casas (o l'Arteaga), d'en Carner i d'en Fabra seria la millor garantia de reeiximent en la tasca de fixar, de polir, d'encarrilar la *llengua literaria.*[14] Aquest nucli faria feina bona i, amb l'ajuda de mossen Alcover i mossen Gasclar,[15] sería invencible, el seu criteri (el bo!!) s'imposaria a tot l'Institut i no's repetiria el cas que un Ors ens sortís amb atzagaiades i entrebancs en l'obra de perfeccionament de la nostra llengua literaria.[16] Us en parlo tant aviat, arran de morir-se el pobre Maragall, perquè fóra funest que·l lloc que'us pertoca (a tu, Casas, o a l'Arteaga) l'ocupés un altre que lluny d'ajudar a fer bona tasca vingués a dificultar-la i a esguerrar-la. Convé, doncs, treballar-ho desde ara. Recordeu l'antic lema de l'Avenç: *pro lingua nostra.* Hem de procurar fer-nos nostra la Secció filològica![17]

No sé si encara us havía de parlar d'alguna altra cosa. Però la carta ja resulta prou llarga; així que, si de cas, ja us en parlaré un altre dia.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

No us recomano pressa en l'impressió de la gramàtica perquè ja sé que es inutil...

Us abraça cordialment, desitjant-vos felices festes

Pompeu Fabra

P. S. En Massó, si pot, que afegeixi a les normes ortogr.[àfiques] (que té en Carner) la qüestió de l'ortografia de la preposició *per a* (que'm vaig oblidar de posar). Jo'm decanto a *per a* en dos mots, en lloc de *pera* en un sol mot.

P. F.

Ⓓ Carta ms. | Begoña | 21 XII 1911 | Publicada dins Lamuela i Murgades 1977: 80-82 | AB | Transcrita de Lamuela i Murgades.

Ⓡ Dins Lamuela i Murgades 1984: 250-253, dins Marquet 2002: 136-140 i parcialment dins Martí i Castell 2005: 72.

1. Vg. [4], n. 2.

2. Es tracta d'un error de Fabra. En alemany «merla» és «Amsel».

3. Joan Roís de Corella. Vg. [78], n. 6.

4. *Crònica de Jaume I.* Vg. [78], n. 8.

5. Vg. [63], n. 13.

6. Vg. [20], n. 9.

7. Es tracta de les *Normes ortogràfiques* aprovades per la «Comissió de bases d'ortografia» de l'Institut l'estiu de 1911 (vegeu Miracle 1968: 448-452 i 456-463). Aquesta versió de les normes ortogràfiques, amb la indicació dels resultats de les votacions de la Comissió i en autògraf de Fabra, es troba acompanyant les cartes conservades a l'Ateneu Barcelonès (vegeu Miracle 1968: 469-471), i s'han reproduït dins Lamuela i Murgades (1984: 261-265). Josep Carner era el secretari de la Secció Filològica, i feia de pont entre Fabra i la secció.

8. Josep Carner i Puig-Oriol.

9. Certament, l'etapa de «contestació» de Fabra i del grup de L'Avenç mitjançant les seves propostes de codificació lingüística heterodoxes desemboca en una etapa d'«institucionalització» en què les seves propostes acaben essent acceptades per les institucions catalanes d'aleshores.

10. Fabra pateix de fora estant perquè és conscient que la seva absència pot afeblir el projecte «revolucionari» i modern que vol aplicar a les *Normes ortogràfiques* i a tota la codificació lingüística que duu a terme des de la Secció Filològica. A més de bon lingüista, Fabra era polític, i sabia capejar aquells membres de la Secció Filològica que eren una mica hostils a algunes de les seves reformes.

11. Mor el 20 de desembre de 1911.

12. Vg. [27], n. 3.

13. Sobre la (no) participació d'Àngel Guimerà a la Secció Filològica vegeu Balcells 2002: vol. I, 70, n. 39.

14. Ni Joaquim Casas ni Josep Maria Arteaga mai no formaren part de la Secció Filològica.

15. Evidentment es refereix a mossèn Frederic Clascar.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

16. A propòsit d'aquest recel de Fabra envers Ors, basta recordar que aquest havia defensat la conveniència de l'ús de la *h* únicament basant-se en la seva gratuïtat. A propòsit de la defensa de la *h*, és famosa la glosa de Xènius «La qüestió ortogràfica» (*La Veu de Catalunya*, 4 VIII 1911). Sobre la vacil·lació de Fabra en l'ús de la *h*, vegeu la «Introducció» de *Fabra abans de Fabra. Correspondència amb J. Casas Carbó* de Lluís Marquet (2002: 35-38). Vegeu, també, Murgades 2000: 46.

17. La vacant de Maragall no va ser coberta fins l'any 1918, quan Lluís Nicolau d'Olwer va entrar a l'Institut (Miracle 1968: 453-454).

100

A Jaume Massó i Torrents i a Joaquim Casas-Carbó

[Begoña, 24 XII 1911]

Estimats amics Massó i Casas,

He rebut les proves compaginades corresponents al full 22è; però amb això no avancem res, puix el full no està complet, i del troç que falta encara no he vist primeres proves! Les 14 pàgines que m'haveu enviat queden reduides a 12, puix cal suprimir la portada del Vocabulari:[1] la poesia d'En Cerverí[2] acabant a la pàg. 339, el Vocabulari ha de començar a la pàg. 341 (no a la 343); llavors la pàg. 344 passa a ésser la 342; la 345, la 343, etc. i finalment la 350 (la última de les proves) passa a ésser la 348: falten, doncs, per completar el full 22è, les pàgines 349, 350, 351 i 352. Vejam si no m'envieu ben aviat proves!

Us abraça cordialment.

P. Fabra

Ⓡ Carta ms. | [Begoña] | 24 XII 1911 | Publicada dins Marquet 2002: 140-141 | AB | Transcrita de Marquet.

1. Vg. [4], n. 2.
2. Vg. [78], n. 17.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

101

A Joaquim Casas-Carbó i a Jaume Massó i Torrents

[Begoña, 17 I 1912]

Amics,

Feu-me'l favor de dir-me a volta de correu l'adreça d'en Cortada! I de les normes ortogràfiques de l'Institut,[1] no me'n dieu res? Us saluda aft.

P. Fabra

Begoña (Vizcaya). Calle de Sta. Clara

Ⓓ Targeta postal ms. | Begoña | 17.I.1912 | Publicada dins Marquet 2002: 141 | AB | Transcrita de Marquet.

1. *Normes ortogràfiques* de l'Institut d'Estudis Catalans (autoria: l'IEC; Tipografia L'Avenç, 24 de gener de 1913, 14 pàgines). *La Veu de Catalunya* les reproduïa el divendres 31 de gener de 1913 en l'edició de matí (pàg. 3-4) i novament en l'edició del vespre del mateix dia. *El Poble Català* publica les *Normes* entre el 31 de gener i l'1 i el 2 de febrer de 1913. Vg. *OC* (2008): vol. 4, pàg. 187-206.

102

A Joaquim Casas-Carbó

Begoña, Santa Clara
27 de gener de 1912

Estimat amic Casas,

He rebut proves del vocabulari;[1] les dotze galerades que m'haveu enviat farán unes nou o deu pàgines: és que m'enviareu les restants del full 23 tot seguit? O és que·ls fulls d'aquí endavant seran de vuit pàgines en compte de setze? Si no és ni una cosa ni una altra, no sé pas què avancem enviant-me sols mig full. Així és la manera d'anar de pressa? Abans que m'escrivissis[2] que ara ja no deixaríeu de mà la gramàtica[3] fins que

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

estigués llesta, jo t'anava a escriure que interrompessim indefinidament la seva impressió fins al dia que poguessiu dedicar-vos-hi de ple, encara que l'interrupció hagués de durar anys i la gramatica no sortís fins que fossim vells... Tot, menys aquesta lentitut desesperadora. Amb això, vejam que decidiu: o anar desde ara ben de pressa fins acabar d'una vegada (aviat fará dos anys que vau començar l'impressió!) o interrompre l'impressió per continuar-la més endavant, quan Déu voldrá... Si la cosa ha de continuar com fins ara, jo plego de treballar-hi: ni corregiré més proves, ni'us enviaré pròleg,[4] apèndix 3r,[5] etc.

Respecte a les proves que·us remeto fixa't

En la traducció de *arramellar-se* (que figura en el fragment d'en Ruira)[6]

En la traducció de *bellugueig* (idem)

En *balbusejar*, posaríes com a variant *balbucejar*? així «balbucej*ą*r (y balbucej*ą*r), -ęja: *balbucear* 41-III». Si de cas, fes l'addició corresponent.

I crida l'atenció d'en Prous sobre l'addició de la nota corresponent al mot *barón*.

Junt amb les dotze galerades, us envio les notes corregides; la de *gabar* es augmentada, i n'hi ha dues de noves: la corresponent a *barón* i la corresponent a *gaubar-se*.

T'abraça cordialment

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Begoña | 27 I 1912 | Publicada dins Marquet 2002: 142-143 | AB | Transcrita de Marquet.

1. Vg. [4], n. 2.
2. Carta perduda.
3. Vg. [20], n. 9.
4. «Prólogo» (pàg. v-xx) de la *Gramática de la lengua catalana*. Signat P.F., a «Begoña (Vizcaya), 1912».
5. Vg. [61], n. 4.
6. A la «Selecta» de la *Gramática de la lengua catalana* s'inclogué el fragment «Les Senyoretes del Mar» (pàg. 287-289) de Joaquim Ruyra.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

103

A Pere Coromines

Bilbao 1 de febrer de 1912

Estimat amic Corominas,

Un professor company meu, D. Luis Mellado, i jo hem acudit al ministre protestant contra una resolució del patronat d'aquesta escola d'enginyers denegant-nos una subvenció per treballs extraordinaris. El meu company marxa la setmana entrant a Madrid per treballar l'assumpte; compta ja amb algunes recomanacions, però sabent que soc amic o conegut d'alguns diputats catalans, m'ha expressat el seu desig d'obtenir una recomanació pera algun d'ells. Podrieu vós indicar-me quin creieu que és més oportú anar a trobar i recomanar-li al mateix temps l'assumpte? Se tractaria d'una carta (o targeta) de presentació pera D. Luis Mellado (que'ns hauríeu d'enviar tot seguit) i, si ho creieu oportú, d'una carta vostra al diputat fent-li la recomanació.[1]

Esperant que'ns voldreu fer aquest favor (en la forma que'us dic o en qualsevol altra que cregueu més eficaç), us abraça cordialment vostre amic

P. Fabra

V/C [?] Begoña (Vizcaya), Calle de Santa Clara.

Ⓒ Escuela Especial | de | Ingenieros Industriales | ____ | *Particular*
Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 1 II 1912 | Inèdita | BC | Transcrita de l'original.

1. Fabra acut a Pere Coromines perquè tenia influència política a Espanya. El 1909, Coromines fou nomenat president de la Unió Federal Nacionalista Republicana (UFNR). El mateix any fou escollit regidor a l'Ajuntament de Barcelona i el 1910 i el 1914 fou elegit diputat a les Corts espanyoles.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

104

A Joaquim Casas-Carbó

Bilbao, 3 de febrer de 1912

Amic Casas,

En el mot *calze*, consignaries la grafia *calzer*?

El mot *capbuçar* el pronuncies amb *a* àtona o amb *à* tonica (cạpbuçạr)? Consignaries només la forma *cabuçar*?

Capmàs. En l'impossibilitat d'explicar breument la significació d'aquest mot, no preferiries *cambalache* á *trueque*? Potser tots dos. I potser encara afegir-hi alguna altra paraula...

Caràcter. Amb *r* sonora o muda?

Cervo. Admetries la forma *cervol*? (Jo no l'he trobada mai en l'antic.)

Cinglera. Si les traduccions que poso no t'agraden i no'n trobes de millors, podem suprimir aquest mot.

Quan m'envieu proves compaginades de la lletra *c*, no t'oblidis de contestar a totes aquestes preguntes.

La traducció de *destriar* i *destriar-se*, que't vaig enviar, la conserves. T'ho dic perquè jo l'he perduda i no me'n recordo. Si la tens, ja la podries afegir al'original.

Dius que ara anirem de pressa. Vejam si'm tornareu a enganyar!

T'abraça afectuosament.

P. Fabra

P. S. Es cẹssa o cẹssa?

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 3 II 1912 | Publicada dins Marquet 2002: 143-144 | AB | Transcrita de Marquet.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

105

A Joaquim Casas-Carbó

[20 II 1912]

Estimat amic Casas,

En el vocabulari[1] figuren:
conca amb *o* oberta
copsa amb *o* tancada
dǫ (*don*) amb *o* oberta
doll amb *o* tancada
embǫlca amb *o* tancada.

Están bé?

Una mica més sovint rebo proves... però són de fulls de vuit planes!

T'abraça

P. Fabra

Ⓓ Targeta postal ms. | [Bilbao o Begoña] | 20 II 1912 | Publicada dins Marquet 2002: 144 | AB | Transcrita de Marquet.

1. Vg. [4], n. 2.

106

A Joaquim Casas-Carbó

Bilbao, 2 de març de 1912

Amic Casas, Te recoman com sempre la més escrupolosa comprovació. Fixa't sobretot en les següents correccions:

pág. 377. «mąlagradǫs», «mąlendreçąt», «mąlagrąit» sense guionet, com en el text de la gramatica (els compostos de *mąl* i *bęn* van sense guionet així com els *ęntre, sǫbre, cǫntra...*)

pág. 378. «mąlcontęnt» no «mąl contęnt», ni «mąl-contęnt». Marco *descarrerar* amb asterisc, puix no es mot usat en el llenguatge corrent. Poso junt a «desenraonąt», la variant ortogràfica «desenrahonąt».

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

pág. 379. En «desficiejạr-se» s'han menjat la sillaba «ci». Que no's descuidin d'afegir-la. I que entrin la ralla que diu *desaliñado* 15!

pág. 380. Suposo justos els asteriscos de *despesa* i *despendre* (significant *gasto* y *gastar*). Marco igualment amb asterisc el mot *excellir*. Marcaríes amb asterisc els mots *bandejạr*, *bandejamẹnt* i *exịli* que figuren un xic més avall, com a traduccions de *desterrar* i *destierro*?

pág. 381. Fixa't en l'addició corresponent al verb *dịr* i en la supressió de *dissimulació* (aquesta l'he feta a fi de donar cabuda a aquella)

pág. 382. Marco amb asterisc el mot *embriạc*

pág. 383. *exemplar* no es amb *r* sonora?

pág. 384. Marco amb asterisc el mot *embriac* (com en la pág. 382). Es *embọlca* no *embọlca*?

En aquest full 26, figura el mot *malbé* dos vegades, a la pág. 377 com a traducció de *desbaratar* i a la pág. 383 com a traducció de *echar*. En la pág. 377 el trobo escrit malbẹ, en la pag. 383 el trobo escrit mạlbẹ. L'un o l'altre estan malament, corregeix el que ho estigui.

Vide

En el full 27, te sembla bé marcar amb asterisc els mots *enuig*, *enutjar*, *encercar*, *encórrer* i *enquesta*? Així com *environar* i *envoltall*?

Com a traducció de *entrenyorar-se* poso *no hallarse*. Té [sic] va bé? Si no, i no'n trobes de millor, suprimeix el mot.

Te saluda aft.

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 2 III 1912 | Publicada dins Marquet 2002: 145-146 | AB | Transcrita de Marquet.

107

A Antoni Maria Alcover

Begoña, 3 de març de 1912

A ms. Antoni M.ª Alcover

Estimat amic, Amb les vacacions[1] de carnaval i les que he fet amb motiu de la naixença d'una nova filla,[2] he estat un grapat de dies sense

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

acostar-me per l'Escola d'Enginyers, i això ha fet que no rebés la seva carta[3] fins la setmana prop-passada. Li vaig a donar la meva adreça, i prengui'n nota a fi d'evitar que torni una seva carta a estar entretinguda dies i dies a la portería de l'Escola. La meva adreça és: Calle de Sta. Clara. Begoña (Vizcaya).

La *comissió de bases d'ortografia!* Curiós: hi ha una secció de filologia, i quan se tracta de fixar l'ortografia (tasca que indiscutiblement pertoca a la dita secció), tothom hi intervé, tothom hi diu la seva... Jo ja vaig declarar que no'm semblava pas bo el procediment adoptat; però van retreure'm el reglament, que disposa que'ls acords sobre ortografia havien d'ésser presos per l'Institut en ple. Perfectament; però l'estudi previ de les qüestions, l'estudi dels aventatges i dels inconvenients de les diferents solucions, el treball de redactar les regles, de formar les llistes de les excepcions, tot això no ho havia de fer la secció de filologia? Van dir que no, que era preferible una comissió formada per individus de totes les seccions; i vet-aquí aquesta *comissió de bases d'ortografia* que tant desespera a vostè... Ja me'l figur, a vostè, l'únic filòleg d'una comissió encarregada d'una tasca... filològica![4]

Crec, com vostè, que convé molt que jo vingui a estar a Barcelona. Vostè i jo junts fariem feina profitosa i ens imposaríem; els punts a discutir, els discutiriem vostè i jo sols, i un cop posats d'acord (qu'ns hi posaríem) llavors no'ns caldria témer entrebancs de cap mena. Ja ho crec que vostè ha de desitjar que jo vingui; com jo, en el seu cas, desitjaría la vinguda de vostè. Però quan podré venir? M'han de donar una càtedra de l'Universitat industrial[5] tot seguit que'l govern concedeixi a aquesta la subvenció que té promesa. Però quan vindrà aquesta subvenció? I jo dic: mentre s'espera això de l'Universitat industrial, no's podria trobar alguna altra cosa, interina, perquè pogués venir a Barcelona desde'l curs vinent? Vostè hauría d'empenyer a En Prat, sacudir una mica la seva calma, que'l temps passa i cal aprofitar-lo, puix tenim feina llarga. Faci-li veure que es indispensable la meva presencia a Barcelona.[6] Li agraïrà força son amic que'l saluda cordialment

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | Bilbao | 3 III 1912 | Publicada dins Moll 1969: 55-56 | Fons Alcover de l'Arxiu del Regne de Mallorca | Transcrita de Moll.

Ⓡ Perea 2008.

1. La paraula «vacacions» surt al *Diccionari general* de 1932.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

2. Dolors Fabra i Mestre, «Lolita», la tercera i última filla del lingüista, nasqué a Begoña el 21 de febrer de 1912.

3. Carta perduda.

4. Fabra i Alcover feren pinya inicialment dins la Secció Filològica. Indubtablement, eren els dos membres més entesos en la matèria. Tamateix, les divergències importants no trigarien a venir uns quants mesos més tard, i Alcover acabaria allunyant-se de la Secció Filològica.

5. Vg. [89], n. 5.

6. Francesc de Borja Moll relata molt bé el perquè d'aquesta carta, ja que en escriure-la Fabra «es troba encara a Bilbao, bloquejat pel seu càrrec oficial de professor, que el priva de residir a Barcelona i d'intervenir personalment en les discussions sorgides entorn a les *Normes ortogràfiques*. | La comissió de bases d'ortografia, que el tenia neguitós, estava composta de tots els membres de la Secció Filològica (fora En Guimerà), tres de la Secció Històrico-Arqueològica (Antoni Rubió i Lluch, Miquel dels Sants Oliver i Jaume Massó i Torrents) i dos de la Secció de Ciències (Pere Coromines i Eugeni d'Ors). Tots eren molt respectables i solvents dins les seves especialitats (literatura, història, filosofia...), però l'únic filòleg de la comissió, estan absent Pompeu Fabra, era Mossèn Alcover; i ell tot sol s'havia d'enfrontar amb les opinions poc fonamentades de tots els companys, carregats de prejudicis i mancats de base tècnica per a la discussió. Davant la urgència d'un treball eficaç, Fabra arriba a sentir-se obsessionat pel deler d'obtenir un càrrec a Barcelona, i insta Mossèn Alcover perquè "sacudeixi" la calma d'En Prat de la Riba i n'obtingui per a En Fabra qualsevol cosa provisional que li permeti de viure a Barcelona mentre no es proveeixi a nom seu la càtedra que espera d'ocupar a la Universitat industrial» (Moll 1969: 56).

108

A Joaquim Casas-Carbó

[4 III 1912]

Casas, Posaríes asterisc a les següents paraules? *esbalair*, *esbalaïment*, *esdevenir*, *esdeveniment*, *esguard*, *esguardar*.– En la gramatica[1] figura l'adjectiu *esborronant*. Ja's diu *esborronant*? no's diu sempre *esborronador*? Si's diu *esborronant* tant com *esborronador*, no cal fer cap correcció. Si's diu molt més *esborronador*, potser fora convenient consignar-lo al costat de *esborronant*. Si no's diu mai *esborronant*, cal suprimir-lo en el *Vocabulari*[2] o canviar-lo per *esborronador*. A la teva ma. No es *esforç* amb ç?

P. F.

Ⓓ Targeta postal ms. | [Begoña o Bilbao] | Data postal: 4 III 1912 | Publicada dins Marquet 2002: 146 | AB | Transcrita de Marquet.

1. Vg. [20], n. 9.

2. Vg. [4], n. 2.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

109

A Joaquim Casas-Carbó

[10 III 1912]

Amic Casas, Te recomano com sempre la més escrupolosa comprovació. Fixa't sobretot: pág. 385. «enfurismar-se» ha d'anar *no* de cursiva, precedit de dos punts i seguit d'una coma.– pág. 387. Poso les variants ortogràfiques *enrahonament*, *enrahonar*, *enrahonat*. Suprimeixo *ensanche*, etc. – pág. 388. Els compostos del prefixe *entre-* han d'anar sense guió.– pág. 390. Poso «escarvat» junt a «escaravat», i suprimeixo *escarpín*. – pág. 392. Força compte amb la nota referent a *esment* (la segona de la pág.)!– He posat asterisc als següents mots: ensangonar (387), sangonos, traducció de *ensangrentado* (387), escaïment (389), marągda i marągde, traduccións de *esmeralda* (392). Hi estàs conforme? Marcaríes igualment amb asterisc enquesta (387), łiurar, traducció de *entregar* (388) i esdevenidor, esdeveniment, esdevenir i esdevenir-se (391)? Si creus que enuig i enutjar han d'anar amb asterisc, posa-ls-el en la pág. 387 aon figuren com a traducció de *enojo* i *enojar*; si creus que han d'anar sense, suprimeix-los-el en la pág. 388. Respecte de l'asterisc de *esguardar-se* tinc els meus dubtes, però tu sabs millor si's diu o no's diu en el llenguatge parlat. Repassa bé els signes (.) i (¸).

Demà enviaré les proves del full 28è.

P. F.

Ⓓ Targeta postal ms. | [Begoña o Bilbao] | Data postal: 10 III 1912 | Publicada dins Marquet 2002: 147 | AB | Transcrita de Marquet.

110

A Joaquim Casas-Carbó

[12? III 1912]

Estimat Casas,

Posaríes l'asterisc als següents mots? estol, exalçar, fe-faent, fornir, sorgir (traducció de *fondear*), fruir?

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Té va bé consignar, al costat de «fecunde, -da», les formes fecọn, -nda?

Al repassar les pàgines (proves compaginades) fixa't, com sempre en les *ee* i les *oo* tòniques.

Aft.

P. F.

Ⓓ Targeta postal ms. | [Begoña o Bilbao] | Data postal: 12? III 1912 | Publicada dins Marquet 2002: 147-148 | AB | Transcrita de Marquet.

111

A Joaquim Casas-Carbó

[No hi ha encapçalament]

[17 III 1912]

Proves compaginades:

Posaríes l'asterisc a les següents paraules: estojar, estol, feble, fornir, fruir, sorgir (traducció de *fondear*)?

Es estọja, fẹble, frọnt?

Fuylạm me sembla millor traduït per *hojarasca.*

Primeres proves:

Posaríes l'asterisc als següents mots: gatge, gaubar-se, greujós, cabdal, capitost (traducció de *jefe*), impiadós, impunit?

Es gọrja, cọst (traducció de *gasto*)?

No he rebut encara'l full anterior.

P. F.

Ⓓ Targeta postal ms. | [Begoña o Bilbao] | Data postal: 17 III 1912 | Publicada dins Marquet 2002: 148 | AB | Transcrita de Marquet.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

112

A Joaquim Casas-Carbó

[22 III 1912]

Amic Casas,

Posaríes l'asterisc als mots *łoça* i *mantęł*? He consignat les variants *mąrtre* i *brenąr*. Si no t'agraden, esborra'ls.

En les proves compaginades: fixa't en la collocació del mot *jąç*. En l'última pàgina: suprimint-se una ralla, s'hi afegeix el mot *junyi̱r* per completar la pàgina. Es *Xeręs* amb ę o amb ẹ?

Has rebut el pròleg?[1] Què me'n dius?

I què'm dius de les *Normes ortogràfiques*?[2]

P. Fabra

Ⓓ Targeta postal ms. | [Begoña o Bilbao] | Data postal: 22 III 1912 | Publicada dins Marquet 2002: 149 | AB | Transcrita de Marquet.

1. Vg. [102], n. 4.
2. Vg. [101], n. 1.

113

A Joaquim Casas-Carbó

[No hi ha encapçalament]

[? III 1912]

Recomano, com sempre, la més curosa comprovació. Pág. 417. «MESTER (HAVER):» de versaletes – 420. Ep!: nocturn, -a: *nocturno*; *nivelar* ha d'anar devant de nivẹł! – 423. Incloure: «ọs, -ssos: *hueso* 85, 168» i suprimir «ọssa, -es; *osa* 162-I» – 424. partença ha d'anar devant de partionẹr! Ep!: la ę de partęnça!!

Galerades. 1 PECH i PEGUERA de versaletes com a mots antics? – 5 Està

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

ben traduit *plazo*: terme, termini? – Poso junt a prolixe, prolix (?).– Marcaríes amb asterisc els següents mots: peno, pesarós, pervenir, plasent, plasanteria, pregon, pregonesa, punir, quiti? – Aviat us enviaré l'index alfabètic,[1] la fe d'errates[2] i el proleg.[3] – Quin bullit les *Normes ortogràfiques*![4] L'Alcover me demana llargues esmenes,[5] en Montoliu[6] me recomana que no n'envii cap!

P. F.

Ⓓ Targeta postal ms. | [Begoña o Bilbao] | Data postal: ? III 1912 | Publicada dins Marquet 2002: 149 | AB | Transcrita de Marquet.

1. Vg. [67], n. 1.
2. «Erratas» (pàg. XXI-XXII) de la *Gramática de la lengua catalana.*
3. Vg. [102], n. 4.
4. Vg. [101], n. 1.
5. La discussió sobre les *Normes ortogràfiques* continuava, i Fabra hi anava dient la seva a distància mitjançant l'enviament d'esmenes. No s'ha trobat aquesta possible carta d'Alcover adreçada a Fabra.
6. Manuel de Montoliu i de Togores fou un crític i historiador de la literatura que a la tardor de 1911 començà a col·laborar amb l'Institut d'Estudis Catalans. També treballaria a les Oficines Lexicogràfiques de l'IEC.

114

A Joaquim Casas-Carbó i a Jaume Massó i Torrents

[4 IV 1912]

Amics,

Al corregir les proves del full 32è, vaig oblidar-me de fer-hi una addició:

On diu

«podęr: *poder* 76»

ha de dir:

«podęr: *poder* 76 [PUSCH, PUIX: *puedo*; PUSCA, PUIXA: *pueda*; POCH: *pudo*; PORÁ: *podrá*]»

Quant es al titol de l'obra, us he de dir com aquell barraquer de Caldetas: No se pas com titolejar-la! Se m'ocorre el titol de

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Manual de Gramatica catalana[1]
T'agrada?

P. Fabra

Ⓓ Targeta postal ms. | [Begoña o Bilbao] | Data postal: 4 IV 1912 | Publicada dins Marquet 2002: 150 | AB | Transcrita de Marquet.

1. El títol definitiu fou *Gramática de la lengua catalana.*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

115

A Joaquim Casas-Carbó i a Jaume Massó i Torrents

Begoña (Vizcaya), Santa Clara G.U.
8 d'abril de 1912

Estimats amics Casas i Massó,

D'acord amb vosaltres, que les *Normes*[1] no mereixen la més petita menció dins la meva gramática[2] i he suprimit, doncs, en el pròleg[3] i en l'Index,[4] tota allusió als treballs ortogràfics de l'Institut. Jo·y havía donat importancia perquè·m creia de bona fe que respectarien els acords presos l'estiu passat durant la meva estada a Barcelona, i hauria estat un gran pas aconseguir l'adopció d'una ortografia no gaire llunyada de la nostra, de la part de l'Institut i de les principals publicacions catalanes; però la cosa s'ha espatllat, i, com dieu molt bé vosaltres, no val la pena de parlar-ne i molt menys de donar-hi importancia.[5] Del paragraf referent a la *h* etimològica he suprimit allò de «y tiene, al parecer, tan pocas probabilidades de prosperar». Me sembla que amb aquesta supressió queda bé; puix tractant-se d'una gramàtica per a us dels castellans, crec que es indispensable d'advertir-los que la supressió de la *h* compta (com es veritat) amb pocs partidaris. Allí aon jo deia: «Cierto que los valencianos y mallorquines pretenden salvo raras excepciones no hablar el catalán», tu·y has posat: «Cierto que muchos valencianos... ». Trobo aquest *muchos* inexacte. Jo crec que son, si no tots, l'immensa majoria. Juntament amb les proves del pròleg, us enviaré dins d'aquesta setmana mateixa l'original de l'Index alfabètic.[6] En l'impressió d'aquest heu de tenir en compte: que les lletres vol-

tades d'un círcol vermell han d'ésser *negretes* i que·ls mots subratllats de vermell han d'anar *espaiats*; en una infinitat de mots, però, la ratlla vermella es tatxada amb llapis morat: els tals mots han d'anar sense espaiar. El text, a doble columna, i les notes, com les del Vocabulari.[7] En aquestes notes podeu canviar ą en à, ę en è, ẹ en é, etc. Abans de donar l'Index a les caixes, repassa-l bé i fixa-t en les notes addicionals. Si·y trobes res a corregir, afegir o suprimir, digues-m'ho. Ara estic confeccionant la fe d'errates,[8] i relacionada amb aquesta t'he de fer una pregunta: es Xerẹs com figura en el text de la gram.[àtica], o Xerẹs com figura en el Vocabulari? L'ordre en que cal posar tot això que falta es: Próleg–Fe d'errates–Index. Això al començament del llibre, i a l'acabament: Apéndice III[9] i Index alfabètic. I del títol, què me·n dieu? Hi posem: «Manual de Gramática catalana»?[10]

Doneu expressions a En Cortada i rebeu una cordial abraçada d'En

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Begoña | 8 iv 1912 | Publicada dins Manent 1990a: 61-63 | AB | Transcrita de Manent.

Ⓡ Dins Marquet 2002: 150-151.

1. Vg. [101], n. 1.
2. Vg. [20], n. 9.
3. Vg. [102], n. 4.
4. Vg. [20], n. 10.
5. El grup de L'Avenç, que comptava amb Fabra i Massó i Torrents dins la Secció Filològica de l'IEC, creia que podria acabar imposant totes les reformes lingüístiques que propugnaven amb més facilitats del que s'esperaven. Així, no aconseguiren dur a terme totes les reformes que volien, però sí una bona part. Heus aquí el petit *décalage* entre el que proposa Fabra a la seva gramàtica de 1912 i les *Normes ortogràfiques* de l'IEC de 1913.
6. Vg. [67], n. 1.
7. Vg. [4], n. 2.
8. Vg. [113], n. 2.
9. Vg. [61], n. 4.
10. Vg. [114], n. 1.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

116

A Antoni Maria Alcover

Begoña (Vizcaya), Santa-Clara G.U.
8 d'abril de 1912

Mn. Antoni M.ª Alcover

Amic estimat, no estranyi que hagi trigat tant a escriure-li, puix he passat unes trifulques terribles: canvis de dides, malaltía de la meva muller: no vulgui més desgracies! No cal dir-li que, amb aquestes trifulques, durant les quals ni temps me quedava per a escriure una carta, menys hauré pogut redactar les llargues esmenes que vostè m'encarregava.[1] Una cosa no entenc, en aquesta embullada i còmica qüestió de les *Normes*,[2] i es que mentre vostè 'm demana esmenes a fi d'allargar la cosa, En Montoliu, que desitja també donar-hi llargues, m'escriu:[3] «Per Déu, doncs, no envieu pas cap esmena per més que reclamin, i en tot cas doneu una excusa qualsevol!» Qui he de creure? Per altra part, el 22 de març, jo reb (enviat per En Montoliu) un ofici signat per N'Ors en el qual, amb data del 5,[4] se·m feia saber que·l 15 finava ·l termini d'un mes concedit per presentar esmenes; de manera que, suposant que jo volgués presentar-ne, ja no·y deuria ésser a temps. No és pas que desitgi presentar-ne. Esmenes a què? Si de cas hauríen d'ésser contra-esmenes; puix jo mantinc totes les solucions que vam acordar l'estiu passat (així ho he escrit a N'Ors),[5] rebutjant doncs totes les esmenes que posteriorment s'han anat presentant i que, segons sembla, han donat per resultat un veritable esguerro; i dic segons sembla, perquè tant vostè com En Montoliu me parlen del paper ridicol que farà l'Institut si s'arriben a aprovar les *Normes* en el seu estat actual. Cregui'm, estimat amic, que tot això de les *Normes* m'ha causat un fort disgust. De què ha servit el treball que vaig fer l'estiu passat? En la meva absencia, l'han trocejat; i després, quan la gent hi descobreixin tota mena d'incongruencies, què pensaràn dels que ells creuràn que·n son els autors? Perquè, qui donarà entenent a la gent que·ls autors no·n son els filòlegs sinó·ls amateurs? Com li dic, jo estic molt disgustat amb tot això que passa, i he pres un determini: no intervenir mai més en cap tasca collectiva de l'Institut fins que sigui a Barcelona. Ací a Bilbao, faré la gramàtica francesa que'm van encarregar[6] i tots els llibres que vagin encarregant-me, però no·m demanin res més. No·m demanin, doncs, res per a l'Anuari[7] (aon no estic segur que·ls «xambons»[8] no·y vulguin també

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

posar les mans); facin en tot com si jo no·y fos. Respecte al sistema d'En Schädel,[9] me sembla que ja'n podriem trobar algún de millor; pero si tant bo·l troben, adoptint-lo; jo no tinc temps ara per notar-ne·ls defectes i proposar-hi esmenes. De Bilbao estant, és difícil ocupar-se eficaçment de tot això i sobretot de fer-se escoltar! Ja veu el que ha passat amb les *Normes*; i en això de les *Normes*, vaig ésser aquí, vaig treballar-hi de valent i després què?[10] Jo desig ardentment venir a Barcelona per collaborar amb totes les meves forces a les tasques de la Secció; però mentre·n sigui absent, no vull encarregar-me d'altra cosa que de treballs individuals com ara es la gram.[àtica] francesa. I a propòsit, per redactar aquesta gram.[àtica], me convindria tenir alguns llibres; vaig demanar permís per adquirir-ne en nom de l'Institut, i encara no me l'han donat. Vegi si·y pot fer alguna cosa.

Son afm.

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | Begoña | 8 IV 1912 | Publicada dins Moll 1969: 57-58 | Fons Alcover de l'Arxiu del Regne de Mallorca | Transcrita de Moll.

Ⓡ Perea 2008.

1. Es refereix a les esmenes dels esbossos de les *Normes ortogràfiques*. Vg. Moll 1969: 59. I també l'article de Mila Segarra, «Nova llum sobre les *Normes ortogràfiques* de l'Institut d'Estudis Catalans» (2000, vol. I, pàg. 101-140).

2. Vg. [101], n. 1.

3. Carta perduda.

4. Ofici perdut.

5. Carta o escrit perdut.

6. *Gramática francesa*. Col·lecció «Enciclopèdia Catalana», vol. IX. Barcelona: Editorial Catalana, 1919. L'Editorial Catalana es fundà el 1917 sota el patrocini de la Lliga Regionalista. Josep Pugès n'era el gerent i Josep Carner el director literari. Vg. *OC* (2006): vol. 3, pàg. 287-637.

7. Vg. [27], n. 2.

8. Segons el DIEC, «xambó» és un «jugador que té més sort que coneixement del joc, que si n'encerta alguna és per casualitat». Al·lusió «despectiva» referida a Lluís Segalà i a altres membres de la Secció Filològica que, absent Fabra perquè es trobava a Bilbao, usava per a designar els col·legues «amateurs» de la Ponència Ortogràfica que feien esmenes i reescrivien, sovint sense prou coneixement de causa, la segona i tercera redacció de les *Normes ortogràfiques*. De fet, absent Fabra, l'únic filòleg present era Antoni Maria Alcover. Vegeu SEGARRA, Mila (1985): «Les set redaccions de les "Normes ortogràfiques" de l'Institut d'Estudis Catalans», dins *Estudis de llengua i literatura catalanes / X. Miscel·lània Antoni M. Badia i Margarit*. Barcelona: PAM, vol. 2, pàg. 191-225. I també *Aspectes marginals d'un home de combat: Mossèn Antoni M. Alcover*, de Francesc de B. Moll (1983, pàg. 84).

9. Fa referència al sistema fonètic encunyat per Schädel, el qual va publicar el llibre *Manual de fonètica catalana*. Cöthen, Alemanya: Schulze [editor], 1908. Respecte de la relació de Ber-

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

nhard Schädel amb la llengua catalana, podeu consultar l'article de Carme Eberenz-Greoles (1990): «Bernhard Schädel i els Països Catalans», *Zeitschrift für Katalanistik – Revista d'Estudis Catalans*, vol. 3, pàg. 137-166.

10. La gestació de les famoses *Normes ortogràfiques* fou difícil. Fabra, Alcover i Montoliu anaven d'acord però es trobaven amb l'oposició dels altres membres de la comissió de bases d'ortografia, «que desmunten el que Fabra havia muntat durant les vacances d'estiu» (Moll 1969: 59).

117

A Joaquim Casas-Carbó

[No hi ha encapçalament]

[12 IV 1912]

pág. 426. Posaríes asterisc a peno, pensa, pensivol? – 428. On diu «plątja (ó pląja): *playa* 37-β» auría de dir: «plątja (ó pląja); -jes ó -ges: *playa* 37-β». Això farà una ralla més, doncs s'auría de suprimir algun mot de la columna 1ª; podríem suprimir plantąr, que es el menys interessant. – 429. Cal afegir: «pomęr, pomęra: *manzano* 168» i suprimir «populąr: *popular* 44-α» – 431. Afegeixo la variant profon, -nda. – Ep! que no surti cap cap-de-mort!

De les galerades. Posaríes asterisc als següents mots: recaptar, regraciar, renovellar, retentir (traducció de *retumbar*), reverir, romandre, serf, seriós, si = *seno*? – Afegiríes a la correspondencia. «rięra: *río*», *pequeño*, entre parèntesi? – Saragoça es amb ǫ amb o? Silvestre, amb ę o amb e? – El plural de rusc no es ruscos?

Demà·us enviaré·l pròleg[1] i els indexs.[2]

Vejam si per maig acabem l'impressió!

P. F.

Ⓓ Targeta postal ms. | [Begoña o Bilbao] | Data postal: 12 IV 1912 | Publicada dins Marquet 2002: 152 | AB | Transcrita de Marquet.

1. Vg. [102], n. 4.
2. Vg. [20], n. 10, i [67], n. 1.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

118

A Jaume Massó i Torrents i a Joaquim Casas-Carbó

Begoña (Vizcaya), Santa Clara
15 d'abril de 1912

Estimats amics Massó i Casas: Pel mateix correu us envio el Pròleg,[1] la fe d'errates,[2] l'index metòdic[3] i l'index alfabètic.[4] En el Pròleg he suprimit aquell parèntesi que deia «como los andaluces no hablan tampoco el castellano de Castilla», parèntesi que enfarfegava un xic el paragraf i comparança que potser alguns no trobaríen ben exacta. Anava també a suprimir el «que» de la línea 4ª; pero m'he repensat. Què me'n dieu? Continue creient que allò de «muchos valencianos y mallorquines» no es exacte. Massó: allí on dic «algunos de la decadencia como Pere Serafí[5] y» afegeix-hi'l nom de l'altre autor de la decadencia que'm vas enviar per a la Selecta[6] i el nom del qual ara no recordo.[7] Un va bé'l paragraf referent a la *h* etimològica? – La fe d'errates no es completa: hi falten naturalment les errades que puguin aparèixer en els fulls vinents. Una consulta a propòsit de la fe d'errates: torneu-me l'adjunta fulla expressant-me·ls mots que segons vosaltres haurien de marcar-se amb asterisc y els que no: vosaltres això podeu saber-ho millor que jo. (Es per fer-ne la corresponent nota en la fe d'errates). Quant es de l'Index alfabètic no us he de dir res de nou i l'ordre de collocació del pròleg, fe d'errates, etc. ja·l sabeu.

Per quan creieu que estarà llesta la gramàtica?[8] Vejam si·u pot estar per maig!

Us abraça cordialment

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Begoña | 15 IV 1912 | Publicada dins Marquet 2002: 152-153 | AB | Transcrita de Marquet.

1. Vg. [102], n. 4.
2. Vg. [113], n. 2.
3. «Índice» (pàg. XXIII-XXIV) de la *Gramática de la lengua catalana.*
4. Vg. [67], n. 1.
5. No hi ha cap text de Pere Serafí a la «Selecta» de la *Gramática de la lengua catalana.*
6. Sobre la «Selecta» vg. [31], n. 7.
7. És probable que es refereixi a Francesc Fontanella. Tot i que a la «Selecta» no apareix cap autor de l'anomenada Decadència, Fabra cita al pròleg de la gramàtica els noms de Pere Serafí i [Francesc] Fontanella com alguns dels representants d'aquell període literari (pàg. XV).
8. Vg. [20], n. 9.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

119

A Joaquim Casas-Carbó

[No hi ha encapçalament]

[18 IV 1912]

Pàg. 433. Vés amb compte amb la paraula raspayłar! – Pàg. 436. Cal suprimir «*retumbo*: retrǫ». Com a compensació de la ralla suprimida, he afegit *retraer* a les traduccions de retrẹure! – Pàg. 437. He suprimit *robería* perquè es un mot que no figura ni en la gramàtica[1] ni en la Selecta.[2] Però com que no sé com compensar la ralla suprimida pots deixar-l'hi; així: «*roberia, -es *f.*: *robo*» i potser que millor que marcar-lo amb asterisc, fóra escriure'l de versaletes, com a mot antic: «ROBERIA, -es *f.*: *robo*»! – Pàg. 439. «Sangǫta» ha d'anar abans que «*sangrar*». – No posaries asterisc als mots *reflectir*, *regraciar* i *sangonós*? – Es Saragǫça (amb ǫ) o Saragǫça (amb ǫ)? – Em va bé ·l títol que·m proposeu: «Gramática de la lengua catalana».[3]

P. Fabra

I les normes ortogràfiques?[4]

Ⓓ Targeta postal ms. | [Begoña o Bilbao] | 18 IV 1912 | Publicada dins Marquet 2002: 153-154 | AB | Transcrita de Marquet.

1. Vg. [20], n. 9.
2. Vg. [31], n. 7.
3. Vg. [114], n. 1.
4. Vg. [101], n. 1.

120

A Joaquim Casas-Carbó

[? IV 1912]

Amic Casas,

En la pàg. 443, no sé per què a «sostrẹure (ó sostrąure): *substraer*» li haveu tret un 82 que·y avía. Convindría afegir-l'hi: podria suprimir-se

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

«*soñar*: somniąr» –En la pág. 443: no consignaríes, juntament amb sotmętre, la variant freqüent antigament sotsmętre? ei, si·y cab! – He posat asterisc en els mots sị i traịda. Està bé? – Afegint a la fè d'errates[1] les errades que·m comuniqueu i algunes més que he trobat darrerament, caldrà (a fi que no faci més de dugues planes) canviar-ne la confecció. Adjunt t'envio una nova fe d'errates, on:

1r No·y ha aparts: *el punt i apart* es reemplaçat per *punt i guió.*

2n «En la pág.» es reemplaçat per «P». i «línea» per «l.»

3r La fórmula donde dice «A» debe decir «B» es remplaçada per «A»; léase «B».

Poden adoptar-se totes tres modificacions o solament les dugues primeres, a gust vostre.

Ja heu corregit el pròleg?[2]

Us abraça cordialment

P. Fabra

P. S. Vejas si estàs d'acord amb totes les correccions indicades en la fe d'errates!

Ⓓ Carta ms. | [Begoña o Bilbao] | ? IV 1912 | Publicada dins Marquet 2002: 154-155 | AB | Transcrita de Marquet.

1. Vg. [113], n. 2.
2. Vg. [102], n. 4.

121

A Joaquim Casas-Carbó

[19 IV 1912]

Amic Casas, No recordo ara quina va ésser la traducció que vam convenir per als mots *trastejar* i *trescar*. Entre·ls meus paperots vells trobo:

trastejąr: *andar atareado, trastear*

trescąr: *recorrer ó moverse afanosamente, brincar*

Te satisfan aquestes traduccions?

En l'últim potser fóra millor posar *brincando* en lloc de *brincar*?

T'abraça aft.

P. Fabra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓓ Targeta postal ms. | [Begoña o Bilbao] | 19 IV 1912 | Publicada dins Marquet 2002: 155 | AB | Transcrita de Marquet.

122

A Jaume Massó i Torrents

Begoña (Vizcaya), Santa Clara
20 d'abril de 1912

Estimat amic Massó: Ja·m faràs el favor de posar en el pròleg,[1] al costat del nom d'En Pere Serafí,[2] el de l'altre autor de la decadencia, del qual me vas enviar una poesía y el nom del qual ara no recordo.[3] Una altra cosa: en el mateix pròleg dic: «pero valencianos y mallorquines hablan dialectos pertenecientes al mismo dominio lingüístico que el catalán de Cataluña, dialectos de una misma lengua literaria en que un día escribieron el valenciano Auzias March y el mallorquín Llull.» Això no està prou bé; és mal redactat, puix sembla que sols el valencià i el mallorquí siguin dialectos «de una misma lengua literaria» etc. Estaria millor: «pero valencianos y mallorquines hablan dialectos pertenecientes al mismo dominio lingüístico que el catalán de Cataluña; éste y aquéllos son dialectos de una misma lengua literaria, en que un día escribieron...» i aquí posar el nom d'un autor català de Catalunya seguit dels noms d'Auzias March i Llull. Quin català posaríes que fos digne *pendant* d'En March[4] i d'En Llull?[5] En Muntaner?[6] En Bernat Metge?[7] Suposant que fos En Muntaner, el § en qüestió hauría de dir: «una misma lengua literaria, en que un dia escribieron el catalán Muntaner, el valenciano Auzias March y el mallorquín Llull, la lengua que se llamó antiguamente *catalanesch*, etc.»

Digues a En Casas que faré, per a l'Index,[8] una nota defensant la supressió de la *h* etimològica i una altra defensant el punt volat![9] Demà o demà passat us les enviaré. Esteu contents?

I en Cortada? Fa dies que n'espero carta. Continúa encara a Barcelona? Si y es i el veieu, saludeu-lo de part meva.

Vejam si a mitjan maig surt la gramàtica![10]

Us abraça cordialment a tu i a En Casas

P. Fabra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓓ Carta ms. | Begoña | 20 IV 1912 | Publicada dins Lamuela i Murgades 1977: 82-83 | AB | Transcrita de Lamuela i Murgades.

Ⓡ Dins Lamuela i Murgades 1984: 254, dins Marquet 2002: 156 i parcialment dins Martí i Castell 2005: 67.

1. Vg. [102], n. 4.
2. Vg. [119], n. 5.
3. Vg. [119], n. 7.
4. Vg. [78], n. 5.
5. Vg. [78], n. 9.
6. Vg. [78], n. 8.
7. Vg. [78], n. 8.
8. Vg. [67], n. 1.
9. La nota en què es fa la defensa del punt volat és la nota 1 de la pàg. 464, que s'estén fins a la pàgina següent. La nota 1 de la pàg. 470, que s'ocupa de la conveniència de suprimir la *h* etimològica, remet el lector interessat a les *Qüestions d'ortografia catalana* que Fabra va presentar al congrés de l'any 1906.
10. Vg. [20], n. 9, i [65], n. 5.

123

A Joaquim Casas-Carbó i a Jaume Massó i Torrents

Begoña (Vizcaya), Santa Clara
22 d'abril de 1912

Estimats amics Casas i Massó, Estic content perquè veig que aviat sortirà la gramàtica.[1] Tant de bo aguéssim anat sempre tant de pressa com ara! Anem a les proves que m'aveu enviat últimament: En el vocabulari[2] he trobat dos mots sense traduïr: veyłụra i virolạt. Us sembla bé de traduïr-los: veyłụra: *vejez, antigüedad,* virolạt, -da: *de colores vivos*? En el mot Xerẹs posaríeu la variant ortogràfica Xereç? Està bé l'asterisc en l'adjectiu vẹr? En la galerada 6, he canviat la disposició de les correspondencies entre les vocals del llatí clàssic i les del llatí vulgar. Com deia an en Massó en la meva última carta, cal canviar la redacció del paragraf quart del pròleg (pág. VI).[3] Quina de les dos noves redaccions us agrada més?:

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

I

Cierto que muchos (1) valencianos y baleares pretenden no hablar catalán y tienen razón si con este nombre se designa exclusivamente el catalán hablado en Cataluña; *pero valencianos y baleares hablan dialectos pertenecientes al mismo dominio lingüístico que el catalán de Cataluña, éste y aquéllos son dialectos de una misma* lengua literaria, en que un dia escribieron el catalán Muntaner (2), el valenciano Auzias March y el mallorquín Llull, lengua que se llamó...

II

Cierto que muchos (1) valencianos y baleares pretenden no hablar catalán y tienen razón si con este nombre se designa exclusivamente el catalán hablado en Cataluña; *pero catalanes, valencianos y baleares hablan dialectos pertenecientes al mismo dominio lingüístico, dialectos de una misma* lengua literaria, en que un dia escribieron el catalán Muntaner (2), el valenciano Auzias March y el mallorquín Llull, lengua que se llamó...[4]

(1) Doncs posem *muchos* encara que no sigui ben exacte?

(2) Aquí poso Muntaner; però tu, Massó posa-y l'autor que t'hi vagi millor. Bernat Metge potser?

A mi m'agrada més la II, sobretot a causa del *éste y aquéllos* de la I!!!

En la pàgina VII: m'agradava més *no siempre* que *en muchos casos no*, però no lligava amb *Pero cuando esto ha ocurrido...* No es veritat? – En la pàgina X: No trobo gaire correcte *además de ser ya imposibles de desterrar*; trobo que aniría millor: *las cuales es ya imposible desterrar*. Feu aquesta correcció (si la trobeu encertada) i la de la pàg. VI, i envieu-me noves proves. Mentrestant jo m'entretindré a completar la fe d'errates i a redactar les notes sobre la supressió de la *h* etimològica i l'empleu del punt volat. Sobretot no·us oblideu d'enviar-me noves proves de les setze pàgines primeres!! Una errada o una incorrecció en el pròleg me sabria un greu d'allò més...

Us abraça cordialment el vostre amic a qui la pressa que ara porteu omple de satisfacció

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Begoña | 22 IV 1912 | Publicada dins Marquet 2002: 157-158 | AB | Transcrita de Marquet.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

1. Vg. [20], n. 9.

2. Vg. [4], n. 2.

3. Vg. [102], n. 4.

4. Finalment Fabra refeu substancialment el text i el redactà d'una manera força diferent a les dues mostres abocades en aquesta carta. Vg. el «Prólogo» de la *Gramática de la lengua catalana* (1912, pàg. VI).

124

A Joaquim Casas-Carbó

Begoña, Santa Clara
27 d'abril de 1912

Amic Casas, Te recomano com sempre la comprovació més escrupolosa. – Pàg. 450. Me sembla interessant consignar la variant gràfica beina tant freqüent a l'edat mitjana, supr.[imint] al mateix temps el mot poc important *venático*: rampelut. La variant istiu no cal consignar-la aquí: ja s'ha consignat en la part catalana-castellana; però si vols, posa-l'hi, però sense parèntesi; així: *verano*: estiu ó istiu. Un barceloní m'assegura que ell diu sempre *Jerés*, no *Jerès*; la meva dòna, barcelonina, diu també *Jerés*. En el dubte, ja que en [la] Gramàtica[1] figura Xeres i en el VOCABULARI[2] lletra *J* figura Xeres, jo posaría: Xeres (ó Xeres): *Jerez*, prescindint de la variant gràfica amb *ç*, es dir, consignaria les dues pronuncies.

Els de l'Institut d'Estudis Catalans me diuen que puc escriure a Champion (de París)[3] demanant uns llibres; però no sé l'adreça. Me la podeu donar a volta de correu?

Un paragraf mal construit, no decidint-se a refer-lo de cap a peus, mai acaba d'estar bé. Això ha passat amb el § 4 del pròleg; ara me n'he adonat d'una *perogrullada* que contenía: «y tienen razón si con este nombre se designa exclusivamente el catalán de Cataluña». Ara estic mirant d'arreglar el ditxós §. Me decanto a: «Cierto que la mayoría de valencianos y baleares pretenden no hablar catalán, lo cual proviene de que se suele designar exclusivamente con este nombre el catalán de Cataluña, que en efecto no hablan, –como los andaluces no hablan el castellano de Castilla; – pero catalanes, valencianos y baleares hablan dialectos pertenecientes etc.». Espero la teva opinió sobre aquesta nova correcció (també a volta de correu!)

Les notes sobre la *h* etimològica i el punt volat, necessito tenir l'Index

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

alfabètic[4] devant per veure on se poden enquibir i la forma que se'ls pot donar.

Ahir us vaig enviar les proves del full 34; avui us envio les del full 35. T'abraça cordialment

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Begoña | 27 IV 1912 | Publicada dins Marquet 2002: 158-159 | AB | Transcrita de Marquet.

1. Vg. [20], n. 9.
2. Vg. [4], n. 2.
3. La llibreria i editorial Champion, de París, es creà cap a principis-mitjan del segle XIX. El seu fundador, Honoré Champion, fou un llibreter i editor que tingué un fill, Pierre Champion, erudit que publicà diversos estudis literaris. Vg. les «Notes biogràfiques».
4. Vg. [67], n. 1.

125

A Joaquim Casas-Carbó i a Jaume Massó i Torrents

Begoña, 28 d'abril de 1912

Amics Massó i Casas,

M'heu ben fastiguejat. No·us avía dit que volía veure noves proves del pròleg?[1] Gracies a la vostra precipitació, surt ara·l pròleg amb un bunyol, que s'auría evitat amb la redacció que·us proposava en la meva carta d'aïr.[2] No sé per què no m'heu de creure quan us demano noves proves; l'errada de la pàg. 176 va ésser deguda a la mateixa causa. Però aquella errada era reparable mitjançant la fe d'errates;[3] mentre que·l bunyol d'ara no té remei. M'heu aigualit el goig de veure acabada la gramatica![4]

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Begoña | 28 IV 1912 | Publicada dins Marquet 2002: 160 | AB | Transcrita de Marquet.

1. Vg. [102], n. 4.
2. Vg. [124].
3. Vg. [113], n. 2.
4. Vg. [20], n. 9.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

126

A Joaquim Casas-Carbó

[1 v 1912]

Amic Casas, Vejam què·t sembla la nota sobre·l punt volat. Ha d'anar naturalment com a nota del paragrafet encapçalat *Apóstrofo*; ara, no sé si és millor posar-la com a continuació de la nota ja existent (la 4 de les galerades) o com a nota independent, diguem-ne la nota 5, en el qual cas el 5 podria posar-se en el text darrera del mot *guión*. Adopta la disposició que·t sembli millor. – La nota assenyalada actualment amb el núm. 3 es comú al paragr. encapçalat *Acento agudo* i a l'encapçalat *Acento grave*. Fixa-t amb l'Ep!!! de la galerada 6. Me sembla que he trobat el medi d'arreglar el bunyol que per culpa vostra hi ha al pròleg.[1] Un altre dia us el diré.

P. F.

Ⓓ Targeta postal ms. | [Begoña o Bilbao] | 1 v 1912 | Publicada dins Marquet 2002: 160 | AB | Transcrita de Marquet.

1. Vg. [102], n. 4.

127

A Joaquim Casas-Carbó

Begoña (Vizcaya), Santa Clara
6 de maig de 1912

Amic Casas, Avui t'envio les proves restants de l'Index alfabètic[1] i demà·t remetré les del pròleg.[2] En les proves que ara t'envio: Com traduïries *ensems*? *simultáneament, junts*? es amb e? Com traduïries *a redos*? Es quelcom o quelcom? Una nota justificativa de la supressió de la *h* etimològica resultaría llarguíssima: les quatre ralles següents me sembla que son suficients per a esvaïr qualsevol sospita de desafecció envers la reforma en qüestió: «son ya en gran número los que omiten la *h* en voces como *rahó* y *rich*; pero son todavía escasos los partidarios de la supresión de la *h* llamada etimològica (*home* de HOMO). Sobre la conveniencia y oportuni-

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

dad de esta reforma, V. α del autor». En α, potser millor que fer allusió a la meva comunicació al Congrés de la llengua catalana,[3] seria fer-ne a un llibre que tinc en projecte i que podríem enllestir en un parell de mesos, llibre que podria titular-se «Qüestions d'ortografia catalana».[4]

Altrament, fixa-t que fins suprimint aquesta petita nota, no queda malament la reforma en qüestió; puix, encara que en el pròleg digui·l que dic (tenint en compte l'escassetat de partidaris i l'ésser el llibre per a castellans),[5] també dic que·s tracta d'una reforma proposada per mi, i ningú podrà dubtar que·n continue essent partidari, veient-la adoptada en el text i en el Vocabulari.[6]

A la teva ma, doncs, incloure la nota que·t dic o no posar cap nota.

Adeu i fins demà!

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Begoña | 6 v 1912 | Publicada dins Marquet 2002: 161 | AB | Transcrita de Marquet.

1. Vg. [67], n. 1.
2. Vg. [102], n. 4.
3. Vg. [14], n. 6. La comunicació «Qüestions d'ortografia catalana» fou reproduïda dins Diversos autors 1908: 188-221 i reproduïda dins *OC* (2006): vol. 3, pàg. 105-140. Les esmenes són reproduïdes dins Diversos autors 1908: 119-122, 124-128, 130-135 i 150-161 i reproduïdes en el volum 7 de les *OC* (2007).
4. Finalment es titulà *Qüestions de gramatica catalana*. Vg. [51], n. 4.
5. La *Gramática de la lengua catalana* de 1912.
6. Vg. [4], n. 2.

128

A Joaquim Casas-Carbó

Begoña (Vizcaya), Santa Clara
7 de maig de 1912

Amic Casas, Anem ara al pròleg:[1]

A mi, el primer paragraf me va bé com està: dur, tal com va sortir de la meva ploma, poc amiga d'atenuacions; no obstant, si tu, seguint els consells de l'Arteaga, vols atenuar-lo, fes-ho. Tu proposaves tres canvis:

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

1º y, en realidad, apenas / y habrá quien crea que no

2º un idioma que es / el idioma catalán aunque este sea

3º y en que han escrito / y en él hayan escrito

Fes-los si vols; pero dec dir-te que·l primer, sobretot, no m'agrada gota.

Per al § 4, després de donar-hi moltes voltes, proposo la següent redacció:

Cierto que la generalidad de los valencianos y baleares pretenden no hablar catalán, empeñándose en designar exclusivamente con este nombre el catalán hablado en Cataluña; pero es del todo punto[α] indudable que los catalanes, valencianos y baleares hablan dialectos pertenecientes a un mismo dominio lingüístico, dialectos de una misma lengua literaria, la lengua en que un día escribieron el catalán Muntaner, el valenciano Auzias March y el mallorquín Llull; y esa lengua debe indiscutiblemente llamarse *catalana*, –y así la llaman todos los filólogos nacionales y extranjeros[β],– como se denomina *castellana* la que se extiende por el centro de la península...

α. Aquest «de todo punto» si no t'agrada, esborra-l.

β. Te va bé aquest parèntesi? Pot suprimir-se; però·m sembla que es una bona confirmació del «debe indiscutiblemente llamarse».

Pàg. X. La millor manera de corregir la confusió de la pàg. X, es potser reemplaçar les paraules «debida á» per «el resultado de»

Pàg. XIV. Crec que quedaría be, remplaçant «tanto ó más» per «cuando menos tan» i «que» per «como».

Una variant al parèntesi β:

(así la denominan todos los filólogos nacionales y extranjeros)

Com a resultat de totes aquestes correccions, vejam com queda aquest pròleg.

No us descuideu d'enviar-me noves proves, que us retornaré immediatament. No oblideu de fe d'errates![2]

T'abraça cordialment

P. Fabra

P. S. Pag. XVI, linia antepenultima: on diu Los lectores catalanes encontrarán..., potser fora millor dir: Por otra parte, los lectores catala-

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

nes... Potser no! Mirat'ho! – Pag X. No m'agrada allò de «además de ser ya imposibles de desterrar de la lengua hablada». Què·t sembla la següent substitució? «que difícilmente podrían desterrarse de la l.[engua] h.[ablada]» o «que muy difícilmente podrían...» Ajuda-m'hi! o «que ya muy difícilmente...»

P. F.

Ⓓ Carta ms. | Begoña | 7 v 1912 | Publicada dins Marquet 2002: 162-163 | AB | Transcrita de Marquet.

1. Vg. [102], n. 4.
2. Vg. [113], n. 2.

129

A Joaquim Casas-Carbó

Begoña, 13 de maig de 1912

Estimat amic Casas,

Pàg. 475. «redọs (a -): *resguardado*». En el fragment de l'Aguiló[1] figura l'expressió «a redós d'un cingle», en la qual «a redós» no pot ésser traduit per *resguardado*. Potser fóra millor que *resguardado*, *al abrigo* o altra expressió anàloga. Així «redọs (a -): *al abrigo*».

Pàg. 476, 1ª columna. Hi suprimeixo, en l'apartat corresponent a la *s* sonora, els mots transaccio i catorze, reduint-se així les 3 ralles del dit apartat a 2. Això permet afegir una ralla que digui 's: *nos*, *vos* 98. Així, les set últimes ralles, de la 1ª columna diran:

1ª	*s* sonora: es la *s* de *cosa*	
2ª	= *z* catalana de *zero*	
3ª	*s* sorda: es la *s* de savi = *ss*	[Supr. nansa]
4ª	= *c* de cent = *ç* de plaça	
5ª	s' y ·s ó 's : *se* 94, 95	
6ª	's: *nos*, *os* 98	
7ª	sa: *su* 99,115	

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

En la columna 2ª: Supressió: de la ralla «sos: *sus* 99,115». Addició: la de la ralla «Superlativo 112, 183» al cap devall, sota Substantivos.

Pàg. 478. Ep!!! Ha de dir:
vos (·us *ó* 'us, us, 's): *os* 93

Suposo que ahir vas rebre la meva carta nº 2[2] disposant un canvi de redacció del apartat que comença «Si en casos análogos al citado...» (pag. X). Les linies 13, 12, 11 i 10 començant per baix han de dir:

... posición como la citada, no se haga concordar el participio con el complemento directo, no solamente en castellano (*he visto una casa*), sino en portugués (*tenho visto uma casa*), en francés (*j'ai vu une maison*), en ru-
...

I suposo que no tirareu el pròleg[3] sense fer aquesta correcció.

T'abraça cordialment

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Begoña | 13 v 1912 | Publicada dins Marquet 2002: 163-164 | AB | Transcrita de Marquet.

1. Vg. [63], n. 12.
2. Probablement la carta [128].
3. Vg. [102], n. 4.

130

A Jaume Massó i Torrents

[Entre el juny de 1902 i l'agost de 1912]

Caro amico,

Ieri son arrivato a Camprodon. Vorrei essere a Barcellona il duodeci, santo di mia sorella.[1] Ma Antonio, il mio parente,[2] e tutta la sua famiglia vogliono che rimanga a Camprodon tutto il mese, e non sò come far capire loro che debbo lasciargli questa settimana. Cale adunque che tu mi scriva *sur le champ*, oggi stesso, dicendomi in buon catalano avencista:

«Caro amico Pompeo, debbi ritornare subito a Barcellona. La rappre-

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

sentazione che doveva aver luogo il venticinque, ha luogo il quindici. La tua presenza, lo sai bene, è necessaria. T'aspettiamo il venerdì di questa settimana. Non venire più tardi: non sarebbe possibile la rappresentazione»

Con la tua lettera convincerò i miei parenti e potrò essere a Barcellona il duodici. Ti prego di scrivermi. Che io riceva la tua lettera il giovedì, *per l'amor de Déu!*

Pompeius Fabra

Ⓒ Union Postal Universal | Union postale universelle | A D. Jaume Massó i Torrents | Director de L'Avenç | Barcelona

Ⓓ Targeta postal ms. | Camprodon | [Entre el juny de 1902 i l'agost de 1912]; es tracta d'un text escrit durant els anys en què Fabra vivia a Bilbao però que retornava a Catalunya per passar uns quants mesos de les vacances d'estiu (juny-juliol-agost) amb la família | Publicada dins Manent 1990a: 81-82 | Fons Jaume Massó i Torrents de la BC | Transcrita de l'original.

Ⓡ Facsímil dins Manent 1990a: 80.

1. Els Fabra-Poch eren entre 13 i 16 germans, segons explica Josep Miracle, encara que pocs sobrevisqueren a una edat adulta. Només coneixem els noms de les seves germanes Anna i Clara, més grans que el lingüista.

2. Parent desconegut.

131

A Antoni Maria Alcover

[Barcelona, estiu de 1912]

Mn. Antoni M. Alcover

Estimat amic, Ahir dissabte, poc abans de començar la sessió de l'Institut,[1] vaig rebre un volant d'En Barnils[2] on me pregava (de part de vostè) que arreglés al més prest possible l'ortografia dels fulls impresos i els hi remetés tot seguit a Centelles, que ell i En Griera[3] arreglarien «lo altre». Jo no tinc inconvenient a fer tot seguit la tasca que m'encarreguen; però això, en realitat, no porta cap pressa, puix l'impressió de l'Anuari romandrà segurament interrompuda per algun temps.[4] Justament al rebre el volant d'En Barnils, eren presents En Prat de la Riba i en Carner,[5] i junts vam examinar els fulls impresos convencent-nos que tipogràficament no

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

podien anar de cap manera i fins insinuant En Prat que potser caldria canviar d'imprempta.[6] Convé, doncs, –com veu,– que s'interrompi immediatament l'impressió de l'Anuari; i aquesta interrupció treu urgencia a la correcció ortogràfica que m'encomanen. De totes maneres jo demà corregiré ortogràficament el primer full del treball d'En Griera[7] i el remetré a En Barnils, tenint en compte ço que aquest senyor em diu al final del seu volant: «això fins podrà fer més cop a En Griera, qui davant les correccions de V. regoneixerà més prest la seva inconseqüencia».

El saluda aft. son amic

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | [Barcelona] | [Estiu de 1912], segons Francesc de B. Moll | Publicada dins Moll 1969: 61 | Fons Alcover de l'Arxiu del Regne de Mallorca | Transcrita de Moll.

Ⓡ En facsímil i parcialment dins Moll 1969: làmina IV, i Perea 2008.

1. Fabra passà unes quantes setmanes de l'estiu de 1912 dedicat de ple a les tasques de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans i treballant les *Normes ortogràfiques* i altres projectes.

2. Volant perdut enviat per Pere Barnils.

3. Tant Pere Barnils com Antoni Griera eren, juntament amb Manuel de Montoliu, secretaris-redactors o col·laboradors tècnics de la Secció Filològica.

4. L'*Anuari* de la Secció Filològica acabà sortint amb un altre títol: *Biblioteca Filològica de l'Institut de la Llengua Catalana*, que inclogué la tesi doctoral d'Antoni Griera en el volum IV. Es tracta de *La Frontera catalano-aragonesa: estudi geogràfico-lingüístic* d'Antoni Griera i Gaja (col·lecció «Biblioteca filològica», núm. 4. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1914). La memòria doctoral fou presentada a la secció 1a de l'Alta Facultat de Filosofia de la Universitat de Zuric. En lloc de l'*Anuari*, la Secció Filològica publicà com a òrgan propi el *Butlletí de Dialectologia Catalana*, en el primer número del qual, que sortí el 1913, aparegué el treball de mossèn Griera titulat «Notes sobre'l parlar d'Eiviça i Formentera». L'*Anuari* de l'IEC començà a editar-se el 1907 fins al 1994-1995, amb interrupcions i discontinuïtats a causa dels avatars històrics. A partir de 1996, la crònica de l'activitat acadèmica de cada curs de l'IEC es difon a través de la *Memòria*.

5. Josep Carner i Puig-Oriol.

6. Segons Moll, inicialment ho havia de publicar una impremta de Ciutat de Mallorca, però ho acabà fent una de Barcelona.

7. «Notes sobre'l parlar d'Eiviça i Formentera», *Butlletí de Dialectologia Catalana* 1 (abril-desembre de 1913), pàg. 26-36.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

132

A Jaume Massó i Torrents

[Bilbao, entre el febrer de 1906 i l'estiu de 1912]

Estimat amic Massó,

Suposo que vas rebre 'l conte que 't vaig enviar desde Saragossa. Deixa-m ara dir-te que'm convindria cobrar ben aviat l'indemnització, puix del contrari hauré d'emmanllevar diners per acabar el mes, cosa que'm sabrá molt greu haver de fer. Fes, doncs, tots els possibles que pels vols del quinze me sigui enviada l'indemnització, i si creus que això no podrà ésser, digues-m'ho a volta de correu a fi que pugui comensar a fer gestions aprop del Patronat de l'Escola[1]. M'en donaré bastanta vergonya, pero no tindré altre remei que fer-ho si no m'envieu ben aviat l'indemnització. No tardis a escriure-m. Quan estigui més tranquil, t'escriuré sobre la gramática[2] i altres qüestions.

Te saluda aft.

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | [Bilbao] | [Entre el febrer de 1906 i l'estiu de 1912]; el primer esment de la gramàtica en castellà que té en projecte surt en una carta del 26 de gener de 1906. Per tant, i atès que és l'única pista important i de referència a la carta, aquesta carta cronològicament és posterior a la del 26 de gener de 1906 però dins dels anys en què visqué a Bilbao | Publicada dins Manent 1990a: 87 | Fons Jaume Massó i Torrents de la BC | Transcrita de Manent.

Ⓘ Informacions del sobre de la carta: «Al Sr. D. Santiago Massó Torrents | Horta-Ventós | Torroella de Montgrí | (Prov. Gerona)».

1. Escola d'Enginyers de Bilbao?
2. Vg. [20], n. 9.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

133

A Pere Coromines

[Barcelona, entre el desembre de 1912 i el 15 de gener de 1913]

Amic Corominas,

En Prat voldria tenir el preàmbul de les Normes[1] aquesta tarde [sic] mateix. Si ja l'heu fet, envieu-lo a l'Institut;[2] si no, procureu<-lo> tenir-lo dilluns al matí sens falta

Vostre afm.

P. Fabra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

© Institut d'Estudis Catalans | Palau de la Diputació. – Barcelona
Ⓓ Carta ms. | Barcelona | [Entre el desembre de 1912 i el 15 de gener de 1913], ja que es demana amb urgència el preàmbul de les *Normes ortogràfiques* per en Prat de la Riba suposadament per ser aprovades al cap de pocs dies. Les *Normes* foren signades el 24 de gener de 1913 | Publicada dins Coromines 1972: 1591 | BC | Transcrita de Coromines.
Ⓡ Dins Manent 1990a: 65.

1. Vg. [101], n. 1.
2. Vg. [27], n. 3.

134

A Antoni Maria Alcover

Barcelona, 4 de març de 1913

Mossen Antoni M.ª Alcover

Estimat amic, La meva opinió és que no hauria de publicar les seves normes dins el Bolletí sense comptar abans amb l'assentiment de la Secció.[1]

El saluda cordialment

S.S.

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | Barcelona | 4 III 1913 | Publicada dins Moll 1969: 65 | Fons Antoni M. Alcover de l'Arxiu del Regne de Mallorca | Transcrita de Moll.
Ⓡ Perea 2008.

1. El 24 de gener de 1913 firmaren les *Normes ortogràfiques* tots els membres de les tres seccions i es divulgaren al públic. Segon Moll (1969: 67-68), «Mossèn Alcover ha intervingut en la discussió i elaboració de les *Normes*, i les accepta com a remei heroic per a eliminar l'anarquia ortogràfica, però amb reserves que no procura d'amagar» en el seu *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*. Com afirma Moll, «a més de les reserves pròpiament dites [...], es troba amb problemes particulars de tipus dialectal: problemes d'adaptació de les normes a certs fets lingüístics peculiars de les Illes. Això el decideix a redactar un apèndix a les *Normes* oficials, en el qual en formula d'especials per a resoldre dificultats de llenguatge en l'ús de formes "casolanes" no previstes en la reglamentació idiomàtica». Quan Fabra se n'assabentà, demanà a Alcover que no les editès en el seu *Bolletí*. Finalment Alcover no publicà les seves normes en el *Bolletí*, tot i que sortiren anunciades en el primer full, però considerà convenient editar a part un opuscle no venal, que donava a conèixer als interessats mallorquins, el seu apèndix particular a les normes titulat «Normes especials pels escriptors balears» (amb data del 28 de març de 1913). A peu de pàgina hi figurava la nota següent: «Aquestes són exclusivament nostres, sense que l'Institut d'Estudis Catalans hi tenga art ni part».

135
A Antoni Maria Alcover

Barcelona 6 de març de 1913

Mossen Antoni M.ª Alcover

Estimat amic, En aquest mateix correu li remet les proves que'm demana, però insistesc en pregar-li que no les publiqui sense abans haver escoltat als seus companys de Secció.[1]

Es son amic i S.S.

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | Barcelona | 6 III 1913 | Publicada dins Moll 1969: 67 | Fons Alcover de l'Arxiu del Regne de Mallorca | Transcrita de Moll.
Ⓡ Perea 2008.

1. Secció Filològica. Vg. [134], n. 1.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

136

De Pere Barnils i Pompeu Fabra a Antoni Maria Alcover

A D. Antonio M. Alcover
Serra - 13
Palma de Mallorca

Barcelona, 16 IV 1913

Molt estimat Dr. Alcover!

Li escric a corre-cuita responent a la seva tarja del 13 dels corrents.

En Fabra ha llegit la postal i crec que obrarà en consequencia. Respecte als valors dels sons de que V. em parla li incloc una fulleta que ell mateix m'ha escrita.

Ahir dimars a les set del vespre va arrivar a Barcelona el Dr. Gauchat. Jo li hauria telegrafiat a Vosté pero resulta que'l Dr. Gauchat ja pensa partir altre cop el divendres volent encare anar abans a Montserrat i ni tindrèm ocasió de sentir-lo en conferencia. De totes maneres avui vindrà a les oficines[1] *i sempre ens farà bon vent. El prof. m'encomana que'l saludi coralment i espera veure-s prompte amb V. a Zuric per fer una plauderei.*[2]

Mani a son afm. s.[on] s.[ervidor] i amic q.[ue] l.[a] m.[à] l.[i] b.[esa]

P. Barnils

[Text de Fabra:]

En el dialecte central (Lisboa, etc.) i en la major part del regne, «ch» = ch francesa. En alguns dialectes (crec que en els septentrionals) «ch» = ch castellana. Aquests dialectes distingeixen, doncs, la «ch» (= ch cast.) de la «x» (= ch francesa), mentre que el dialecte central confon la «ch» amb la «x», pronunciant ambdues com la «ch» francesa.

Ⓓ Carta ms. | Barcelona | 16 IV 1913 | Publicada dins Perea 2008 | Fons Alcover de l'Arxiu del Regne de Mallorca | Transcrita de Perea.

1. Oficines Lexicogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans. Foren un centre de treball creat el 1912 per la Secció Filològica de l'IEC. L'objectiu principal era l'arreplega de material lèxic –en l'ús del català literari antic i modern i també en totes les varietats dialectals– destinat a la confecció del *Diccionari general de la llengua catalana.* També eren conegudes amb el nom d'Oficines del *Diccionari general de la llengua catalana.* Pompeu Fabra n'era el director, i com a col·la-

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

boradors hi havia, entre d'altres, Pere Barnils, Antoni Griera i Manuel de Montoliu. Més endavant s'hi incorporaren Ramon Aramon, Josep Maria Casas i Homs, Joan Coromines i Josep Miracle. Les Oficines vetllaven per la publicació del *Butlletí de Dialectologia Catalana* (els volums I a XVIII). El 1939 tancaren l'activitat i els seus materials quedaren fora de l'abast de l'IEC. El 1942, reflotat l'IEC, reprengué clandestinament la tasca de la mà de Ramon Aramon i Josep Miracle. El 1989 les Oficines tornaren oficialment a l'activitat.

2. En alemany, «xerrada».

137

A Antoni Maria Alcover

Badalona, Carrer Reial, 164
28 d'agost de 1914

Mn. Antoni M. Alcover
Palma

Estimat amic; Si jo hagués cobrat les 12.000 ptes. que tenía demanades, pot pensar que li enviaría tot seguit ço que em demana. Però ni les he cobrades ni crec cobrar-les de molt temps: sàpiga que, en les circumstancies produïdes per la guerra,[1] la Diputació no està disposada a donar-nos sinó l'estrictament indispensable per a pagar els sous (i encara, gracies). M'és, doncs, materialment impossible complaure'l.[2]

Sentint-ho ben de veres, el saluda afectuosament
son amic

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Badalona | 28 VIII 1914 | Publicada dins Moll 1969: 71 | Fons Alcover de l'Arxiu del Regne de Mallorca | Transcrita de Moll.
Ⓡ Perea 2008.

1. Feia encara no un mes que havia esclatat la Gran Guerra (1914-1918).

2. És probable que aquesta carta respongui a una requesta de diners per a pagar la feina de col·laboradors del futur *Diccionari català-valencià-balear*. La xifra de 12.000 pessetes que s'hi al·ludeix coincideix exactament amb la d'una subvenció anual que l'any anterior (1913) havia estat consignada per la Diputació de Barcelona per a despeses de la dita obra (vegeu *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, vol. X, pàg. 420).

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

138

A Eugeni d'Ors

30 d'agost de 1914

Amic Ors,

El procediment que indiqueu ens va perfectament, perquè la qüestio era evitar la interrupció tota del treball de màquina tot estant quasi enllestit el de caixes.[1] Us regracía cordialment la vostra gentilesa

Vostre afm.

P. Fabra

Ⓒ Institut d'Estudis Catalans | Palau de la Diputació. - Barcelona

Ⓓ Targeta postal ms. | Barcelona | 30 viii 1914 | Publicada dins Manent 1990a: 93 | ANC | Transcrita de Manent.

Ⓘ A l'anvers hi diu: Sr. D. Eugeni d'Ors | La Fosca, Sant Joan de Palamós | Prov. de Gerona.

1. Podria tractar-se d'*Oració de l'Institut* d'Eugeni d'Ors («decorada por Esteve Monegal»; edició de la revista *Ars*, estampa de Joan Comas, Sabadell, 1914).

139

D'Enric Prat de la Riba

Barcelona 23 de març de 1915.

Sr. D. Pompeu Fabra
Present

Distingit amic: El Cos d'Adjunts dels Jocs Florals es convocat pel vinent dijous 25 a les 10 i mitja, amb l'objecte de discutir una proposició que tendeix a provocar una revotació per hostilitat a les normes ortogràfiques de l'Institut.[1]

Com que l'unitat ortogràfica es de gran conveniencia per la nostra llengua, que ha de lluitar amb llengues que la tenen, li prego que assisteixi a l'esmentada reunió i aporti el seu valiòs concurs en aquesta causa.[2]

Sempre seu afm. s. s. i amic

[Enric Prat de la Riba]

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓓ Carta esborrany mc. | Barcelona | 25 III 1915 | Inèdita | Fons Enric Prat de la Riba de l'ANC | Transcrita de l'original.

1. Vg. [27], n. 3.
2. Prat de la Riba seguia de prop el procés de normativització ortogràfica.

140

A Rossend Serra i Pagès

Barcelona, 15 d'abril de 1915

Sr. D. Rossend Serra

Distingit amic,

L'Institut de la Llengua Catalana[1] en una de les seves últimes sessions, atenent a consideracions que us faré avinents quan tindré ocasió de veure-us, acordà suprimir la nota biogràfica que havia d'acompanyar l'obra de l'Arteaga, encomanant-ne que en notificar-vos el dit acord us regraciés del vostre treball i us expressés el seu sentiment per no haver-lo pogut aprofitar. Jo, que havía tingut la idea d'incloure aquesta nota biogràfica en l'obra de l'Arteaga i us havia encarregat d'escriure-la, us demano perdó per la feina que, ple de bon desig, us he donat i que resta per ara inaprofitada.[2] Tinc en mon poder el vostre original, que us enviaré ben aviat, juntament amb un exemplar de l'obra.[3]

Esperant veure-us per donar-vos les explicacions que us he anunciat, us saluda afmt. vostre amic

Pompeu Fabra

Ⓒ Institut d'Estudis Catalans | Secció Filològica | Palau de la Diputació

Ⓓ Carta ms. | Barcelona | 15 IV 1915 | Publicada dins Manent 1990a: 121-122 | Fons Rossend Serra i Pagès de l'AHCB | Transcrita de Manent.

1. D'antuvi era la denominació de la Secció Filològica.

2. Es refereix al llibre de Josep Maria Arteaga, *Textes catalans avec leur transcription phonétique* (col·lecció «Biblioteca Filològica», núm. v. Barcelona: IEC, 1915; editat per Pere Barnils). La nota biogràfica de Rossend Serra i Pagès havia de ser laudatòria, ja que Josep Maria Arteaga morí a Barcelona el 1913.

3. Rossend Serra i Pagès (1918): *El cançoner musical popular català*. Manresa: Impremta i Enquadernacions de Sant Josep, 56 pàg.; algunes són partitures.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

141

A Antoni Maria Alcover

[Abril-maig de 1915]

Mn. Antoni M.ª Alcover

Estimat amic, Per En Barnils i En Massó he tingut notícies de la seva malaltia i de la seva convalescència; cregui que m'alegro molt que n'hagi sortit bé i desig que ben aviat es trobi completament restablert.[1]

D'ortografia, com sempre: quatre senyors que no saben de què va.[2] Esper que aviat m'enviarà les seves observacions a les modificacions proposades per mi.

Les seves dietes pugen a 325 ptes. Ja les hi hauria enviades si, en anar a liquidar amb En Pugès,[3] aquest no m'hagués mostrat una carta de vostè[4] en què li diu que la quantitat que vostè deu a ell la cobri de les dietes que l'Institut deu a vostè. Segons aquesta carta, vostè hauria d'enviar a l'Institut un rebut de 325 ptes., nosaltres rebriem d'En Pugès l'import de la seva liquidació menys 325 ptes., i ell li abonaria 325 ptes. en el compte seu. Però com que ara vostè em demana les dietes, esper que em doni noves ordres respecte a aquest assumpte.

Li prec igualment que m'enviï el compte de les cèdules fetes, que pens que ben aviat li podré pagar en tot o en part.[5]

L'abraça afectuosament son amic

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | [Badalona o Barcelona] | [Abril-maig de 1915], segons la deducció de Francesc de B. Moll. Diu Moll que «uns mots marginals, de mà de mossèn Alcover, diuen: "Contestada 13 de maig"». Alcover estigué malalt durant la primavera de 1915. El contingut de la carta següent, amb data del 5 VI 1915, té relació amb aquesta i, per tant, no ha de ser gaire allunyada en el temps | Publicada dins Moll 1969: 73 | Fons Alcover de l'Arxiu del Regne de Mallorca | Transcrita de Moll.

Ⓡ Perea 2008.

1. Antoni Maria Alcover, segons reporta Moll, el 1915 «tingué dues malalties greus: una a la primavera i una altra a la tardor» (Moll 1969: 76).

2. En la qüestió ortogràfica també continuava havent-hi mar de fons dins la Secció Filològica. Era l'època en què s'elaborava la reforma de les *Normes ortogràfiques* de 1913, que havia de cloure's a la darreria de 1917 amb un sistema ortogràfic firmat per Pompeu Fabra. Per a arribar a autoritzar la sortida d'aquest *Sistema ortogràfic* hi hagué molta discussió, i Fabra s'hagué d'imposar als col·legues «que no saben de què va».

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

3. Josep Pugès i Guitart, gerent de l'Editorial Catalana.
4. Carta desconeguda.
5. Vg. [137], n. 2.

142

A Antoni Maria Alcover

Barcelona, 5 de juny de 1915

Mn. Antoni M. Alcover

Estimat amic, Tranquilitzi's. Tinc el rebut de 325 ptes., import de les seves dietes. Ara, en fer la liquidació amb En Pugès,[1] que deu a la Secció[2] una quantitat major, li rebaixarem d'aquesta quantitat 325 ptes.; ell ens donarà en metàl·lic la diferencia entre ço que ens deu i 325 ptes.; nosaltres li farem un rebut de la quantitat total, i ell ens donarà un rebut on consti que vostè li ha pagat 325 ptes., rebut que tot seguit nosaltres enviarem a vostè. Tot això ja sería fet i refet, si En Pugès hagués presentat la liquidació a son temps. Però ara mateix li he telefonat, i si ve aquest matí a l'Institut,[3] com [ha] promès, avui quedarà terminat aquest assumpte de les 325 ptes. Quant a les altres, ja direm a En Pugès que nosaltres ens encarreguem igualment de pagar-les-hi. Els pagaments els hi farem contra rebuts a nom de vostè, que tot seguit li remetrem a Palma.[4]

Es son amic i afm. S.

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | Barcelona | 5 VI 1915 | Publicada dins Moll 1969: 75 | Fons Antoni M. Alcover de l'Arxiu del Regne de Mallorca | Transcrita de Moll.
Ⓡ Perea 2008.

1. Vg. [141], n. 3.
2. Vg. [88], n. 11.
3. Vg. [27], n. 3.
4. Vg. [137], n. 2.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

143
A Miquel Alcover

Barcelona, 17 d'octubre de 1915

Sr. D. Miquel Alcover
Palma de Mallorca

Car senyor, Adjunt li remet el rebut de J. Pugès,[1] important 1325 ptes., el qual per distracció em vaig quedar el dia que passàrem comptes a casa seua.

El seu germà D. A.[2] el 1912 havia presentat a l'Institut[3] una factura de 161278 cèdules fetes per col·laboradors del Diccionari,[4] la qual importava 1612,78 ptes. D'aquesta quantitat se li havien pagat dos acomptes, l'un de 300 ptes. el 13 de setembre i l'altre de 200 ptes., el 20 de desembre; li restaven, doncs, a cobrar ptes. 1112,78.

Import de 161278 cèdules	...	1672,78
Acomptes pagats	...	500
Diferencia	...	1112,78

Quan deixà d'assistir a les sessions de l'Institut, se li devien, demés, 325 ptes de dietes; son germà acreditava, així, de l'Institut la quantitat de 1437,78 ptes.

Per cèdules	...	1112,78
Per dietes	...	325
i	...	1437,78

En juny de 1915 l'Institut pagà a J. Pugès, per compte de D. Antoni,[5] la quantitat de 1325 ptes. (lliurant-nos-en J. Pugès el rebut adjunt). Restaven a pagar-li 172,78 ptes, que és la quantitat que jo li vaig lliurar a vostè el dia que passàrem comptes a Palma.

Rebut de J. Pugès (adjunt)	...	1325	ptes.
Quantitat lliurada	...	112,78	
	...	1437,78	ptes.

L'Institut acredita haver satisfet aquesta quantitat a D. Antoni mit-

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

jançant dos rebuts, l'un de 325 ptes., el qual D. Antoni ens havia enviat la primavera darrera, i l'altre de 1112,78 ptes., que és el que vostè em va fer el dia que arreglàrem els comptes.

Rebut signat per D. Antoni	...	325
Rebut signat per vostè	...	1112, 78
...		1437,78

Esper que el seu germà seguirà millorant.[6] Crega que tots els seus amics de l'Institut ho desitgem vivament.

La calaixera va arribar bé,[7] i ara està ja perfectament instal·lada a les Oficines de l'Institut, amb gran satisfacció de tots els que treballem en l'obra del Diccionari.[8]

Saludi ben afectuosament de part meua i de tots els amics de l'Institut el seu germà D. Antoni. Saludi també a la cunyada, a la neboda i a J. Ri[u]tort.[9] I vostè, amic, disposi de S. afm. S. S.

Pompeu Fabra

© Institut d'Estudis Catalans | Secció Filològica | Palau de la Diputació

Ⓓ Carta ms. | Barcelona | 17 x 1915 | Publicada dins Perea 2008 | Fons Antoni M. Alcover de l'Arxiu del Regne de Mallorca | Transcrita de Perea.

1. Vg. [141], n. 3.
2. Antoni Maria Alcover.
3. Vg. [27], n. 3.
4. Vg. [137], n. 2.
5. Antoni Maria Alcover.
6. Vg. [141], n. 1.
7. La «calaixera de mossèn Alcover» era un bast recull en fitxes de totes les paraules usades arreu de les terres de parla catalana. Milers i milers de fitxes omplien la calaixera. Alcover començà a fer fitxes a principi del segle xx, i la calaixera, amb 33 calaixos, quedà llesta el maig de 1904. El 1915 Alcover traslladà la seva calaixera a les Oficines Lexicogràfiques de l'IEC per ajudar a elaborar el gran diccionari dels dialectes catalans. Però la posició d'Alcover topà amb la de Fabra, ja que el segon pretenia més aviat un diccionari normatiu mentre que el primer el volia descriptiu, a part de les divergències a l'hora de codificar ortogràficament la llengua. L'IEC s'inclinà per la idea de Fabra, i Alcover, enfadat, s'emportà de nou i per sempre més, el maig de 1918, la «calaixera» a Mallorca. Les seves fitxes serviren per dur a terme el voluminós *Diccionari català-valencià-balear*.
8. Vg. [136], n. 1.
9. Joan Riutort i Lliteras era un soci d'Alcover que tenia participacions en la societat que regia l'obra del *Diccionari*. Vg. Moll 1970: 255-257 i 263-269.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

144

A Lluís Barceló

Barcelona, 24 de febrer de 1917.

Sr. Don Lluís Barceló

L'Institut de la Llengua Catalana[1] es complau a felicitar-vos pel vostre treball presentat al concurs lexicogràfic de l'indústria suro-tapera, organitzat a St. Feliu de Guíxols sota'ls seus auspicis, pel qual treball us fou concedit el premi extraordinari de 150 pessetes.[2]

L'Institut espera que, donades les vostres aptituds per a les tasques lexicogràfiques, voldreu prestar-li la vostra preciosa col·laboració en els seus treballs de replega encaminats a la confecció del Diccionari General de la Llengua Catalana,[3] responent a les preguntes que sobre'l parlar d'aquesta contrada pugui creure convenient adreçar-vos.

El President
Pompeu Fabra

Ⓒ Institut d'Estudis Catalans | Secció Filològica | Palau de la Diputació

Ⓓ Carta mc. (signatura ms.) | Barcelona | 24 II 1917 | Publicada dins Martí i Soler 1990: 88 | Fons Lluís Barceló i Bou de l'Arxiu Històric de Palamós | Transcrita de la reproducció facsímil de Martí i Soler.

1. Vg. [140], n. 1.

2. Vegeu l'article de Santi Soler i Simon (1990): «Lluís Barceló i Bou i la seva aportació a la indústria surotapera», *L'estoig. Publicació de l'Arxiu i del Museu de Palafrugell.*

3. La preparació del *Diccionari general de la llengua catalana* (primera referència del nom en aquest epistolari) ja havia començat (la idea venia del 1912). Tanmateix, a causa de la dictadura de Primo de Rivera no sortí fins al 1932, amb Pompeu Fabra com a autor i adoptat per l'Institut d'Estudis Catalans. Vegeu l'estudi de Joan Veny (2007): «El *Diccionari general de la llengua catalana*: precedents, posterioritat, dialectalismes», dins *OC*, vol. 5, pàg. 41-76, en especial pàg. 41-52. I la reproducció del diccionari complet en les *OC* (2007): vol. 5, pàg. 147-1959.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

145

D'Antoni Maria Alcover

Eivissa, 2 juliol, 1917

Amic estimat:

Aquí me té de dia 27 ençà treballant en l'Atlas,[1] més ben dit, hi treballí fins ahir a mig-dia, que experimentí un *cansament d'esperit*, perque en cinc dies de fer-hi feina del matí fins el vespre, sols vaig arribar al nombre 1200, allà on n'hi ha 2890. A Mallorca ja me vengué unes quantes de vegades aqueixa tentació de cansament, <d'> *de repugnància, d'avorriment*, però mai tan fort com ahir, que la cosa *tornà més grossa considerant les divergències* de criteri amb Mn. Griera. El criteri de Mn. Griera en algunes coses el consider equivocat; i, com més hi pens, més equivocat el consider. Però, com jo en tot això no cerc més que el bé de la Llengua Catalana i sé que Mn. Griera també va animat del mateix esperit, trob que convé que jo deixi en mans de Mn. Griera aqueixa cosa de l'Atlas, i jo me dediqui a altres rams de la nostra filologia,[2] v.[erbi] gr.[atia] aquell estudi sobre la conjugació catalana, aquell altre sobre l'ortografia, aquell altre sobre la bibliografia balear,[3] i així uns i altres treballarem amb més gust i més concordadament. I com supòs que vostès estaran conformes, ahir cap vespre, deixant en banda lo de l'Atlas, me posí a lo de la Conjugació i avui hi he donat ventim tot lo sant dia, i lo mateix seguiré fent tots aqueis dies fins dia 17 que m'esquitxaré a Mallorca[4] de bell nou i a Barcelona dia 25, si Deu ho vol i Maria.

Comendacions a tots els amics.

Son afectíssim

Antoni Mª Alcover, pre.

Ⓓ Postal ms. | Eivissa | 2 VII 1917 | Publicada dins Veny 2003: 114-115 | Arxiu de l'IEC | Transcrita de Veny.

Ⓡ Dins Martí i Castell 2005: 78-79.

1. Alcover feia enquestes per a l'*Atlas lingüístic de Catalunya* que redactava Antoni Griera (Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1923-1964). Les enquestes es feren entre 1912 i 1921. La publicació d'aquest atles dialectal començà el 1923 fins al 1939, any en què quedà interromput. Antoni Pladevall acabà les enquestes i l'obra (1962-1964). Tot i ser el primer atles lingüístic de la península Ibèrica, se l'ha criticat per ser poc rigorós lingüísticament parlant.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

2. Griera aprofità els materials de l'*Atlas lingüístic de Catalunya* per publicar el *Tresor de la llengua, de les tradicions i de la cultura popular de Catalunya* (1935-1947).

3. *Ortografia catalana simplificada*. Ciutat de Mallorca: Estampa de N'Amengual y Muntaner, 1920. Entre 1920 i 1921 Alcover publicà tres articles sobre la conjugació catalana al seu *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*. No hi ha constància de l'esmentada «bibliografia balear». Vg. Perea 2005: 364.

4. A causa de les seves enquestes dialectals, Alcover es movia per totes les Illes Balears.

146

A Antoni Maria Alcover

Barcelona 17 de juliol de 1917

Mn. Antoni M.ª Alcover

Estimat amic, Tinc el gust de notificar-li que la seva factura de 48 pessetes fou aprovada en l'ultima sessió. L'he remesa, juntament amb l'anterior de 190 pessetes, a Barmoñs, qui s'encarregarà de cobrar-les i li enviarà tot seguit llur import.[1]

El saluda cordialment son amic

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Barcelona | 17 VII 1917 | Publicada dins Moll 1969: 77 | Fons Alcover de l'Arxiu del Regne de Mallorca | Transcrita de Moll.

Ⓡ Perea 2008.

1. Vg. [137], n. 2.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

147
A Carles Jordà

[Finals de novembre-principis d'octubre de 1917]

Sr. D. Carles Jordà.
Present.

Distingit Sr. i amic:

La Comissió «Editorial Pedagògica» d'aquesta Associació[1] ha resolt publicar una sèrie de biografies de catalans il·lustres en forma apropiada per a vulgaritzar llurs mèrits i virtuts cíviques entre els infants de les Escoles de Catalunya, publicant-ne tres mil exemplars de cada una, part en rústica, part enquadernades i part dispostes, per a formar-ne volums destinats a Premis.[2]

Ara bé, com [que] la «protectora» necessita ja nombrosos cabals per a la publicació dels llibres docents, s'ha decidit gestionar que entitats i particulars costegin la publicació de cada una de dites biografies en relació amb l'interès que puguin despertar.

I, com sia, que una de les que s'ha resolt publicar és la del malaguanyat Prat de la Riba,[3] m'atrevesc [sic] a preguntar-li si la «Joventut Nacionalista»[4] se sentiria disposta a costejar la biografia de dit honorable patrici oferint-nos per al cas la quantitat de mil pessetes s'encomanaria sa redacció al distingit escriptor P. Miquel d'Esplugas.[5]

No cal dir com ens plauria fos acollida aquesta amigable insinuació oficiosa a la qual preg resposta lo més prompte possible.

Pregant-li dispensa per la molèstia que aital gestió puga ocasionar-li aprofita l'ocasió per oferir-se de V. afm., company i s.[on] s.[ervidor]

Pompeu Fabra

Ⓒ Associació | Protectora | de | l'ensenyança | Catalana

Ⓓ Carta mc. (signatura ms.) | [Barcelona] | [Finals de novembre-principis d'octubre de 1917], ja que es pot deduir per la nota escrita a baix de tot de la carta (vg. 1), en què data la resposta com a octubre de 1917; per tant, la carta fou escrita uns quants dies o setmanes abans | Inèdita | Arxiu privat de Miquel Batalla | Transcrita de l'original.

Ⓘ Hem corregit alguns errors ortogràfics de la carta. És evident que aquesta carta, tot i que signada per Fabra, no la redactà ell: sigui pels errors ortogràfics i gramaticals, sigui per l'estil. És probable que Fabra la dictés o bé que l'escrivís en esborrany manuscrit i que la passés a

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

màquina un secretari, segurament mallorquí. Al final, i després de la signatura de Fabra, i trencant el contingut, hi ha la frase següent (també mecanoscrita): «Contestada el dia 16 amb B. L. M. dient que se'n donará compte a la Directiva interessant-se per una favorable resolució | O[ctu]bre 1917». La data, doncs, la posa qui ha fet l'acusament de rebut.

1. L'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana fou una entitat privada fundada el 1898 que es dedicà a organitzar i fer tasques de doctrina patriòtica en l'ensenyament a infants i joves. A partir de 1914 l'Associació cresqué considerablement fins que el 1933 assolí la xifra de 7.813 socis, la qual cosa permeté que emprengués activitats de forta incidència social com l'organització de colònies, creació de festes per als infants i concursos escolars de llengua catalana, etc. Era habitual en la Protectora encarregar llibres de divulgació sobre l'aprenentatge de la llengua catalana o sobre història de Catalunya. Fabra hi publicà *Gramàtica catalana: curs mitjà* (Barcelona: Editorial Pedagògica, 1918; amb reedicions: 1923, 1931 i 1935). La Protectora s'acaba el 1939 amb la Guerra Civil. Vegeu la monografia *Pàtria i escola: l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana* (1997) de Lluís Duran.

2. La Protectora convocava, amb l'objectiu d'atreure alumnes i famílies per a l'escola catalana, dues menes de concursos per a la canalla: el concurs de cultura i escriptura, amb més edicions, i el d'història de Catalunya. Els que guanyaven s'enduien un lot de llibres de l'Editorial Pedagògica, el segell editorial de la Protectora. Fabra era el president indiscutit de la comissió editorial de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana entre 1915 i 1939.

3. Enric Prat de la Riba morí l'1 d'agost de 1917.

4. La Joventut Nacionalista era la branca juvenil de la Lliga, creada el 1908 i de la qual formaren part, entre d'altres, J.M. Tallada, Lluís Nicolau d'Olwer, Josep Carner i Manuel Carrasco i Formiguera. A més, la Joventut Nacionalista era una escola de formació de quadres per a l'administració pública o per a les institucions culturals. Edità revistes i butlletins i tingué una certa implantació territorial a Catalunya.

5. No hi ha constància que l'Editorial Pedagògica publiqués cap biografia sobre Prat de la Riba. Era una idea projectada que no arribà a port.

148

A Eugeni d'Ors

Barna, 5 1 18

Sr. D. Eugeni d'Ors
Secretari de l'Institut d'Estudis Catalans

Molt Sr. meu: Tinc l'honor de comunicar-vos que en sessió de 6 de desembre de 1917 la Secció Filològica va nomenar tresorer el membre adjunt Sr. D. Lluís Nicolau d'Olwer.[1]

Us saluda afm.

Pompeu Fabra
President accidental

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

© Institut d'Estudis Catalans | Secció Filològica | Palau de la Diputació

Ⓓ Carta ms. | Barcelona | 5 1 1918 | Publicada parcialment dins Martí i Castell 2005: 78 | Arxiu de l'IEC | Transcrita de l'original.

1. La data d'ingrés de Lluís Nicolau d'Olwer a la Secció Filològica és del 22 de març de 1917.

149

A Joan Rogent

[Entre el 1914 i el 1918]

Amic Rogent,

En Josep Galí és el meu nebot, de qui et vaig parlar ahir. Pots anar a veure'l a casa seva avui mateix de tres a cinc. Si no hi vas, hem convingut que ell passarà per l'Avenç[1] demà a les cinc de la tarda

Ton afm.

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | [Probablement Barcelona] | [Entre el 1914 i el 1918]; Joan Rogent i Massó (vg. les «Notes biogràfiques») nasqué el 1897, per la qual cosa podem considerar que va poder escriure a Fabra a partir dels disset anys. A la carta es fa referència a L'Avenç, l'editorial, que plegà cap al 1918. Són les dues referències temporals que ens permeten acotar la data de l'epístola, a més de tenir en compte que l'ortografia ja és posterior a les *Normes ortogràfiques* de 1913 | Inèdita | Arxiu privat de Miquel Batalla | Transcrita de l'original.

1. Vg. [2], n. 1.

150

De Josep Carner i Pompeu Fabra a Manuel de Montoliu

7 d'Agost de 1919

Sr. En Manuel de Montoliu

Molt senyor nostre: assabentat l'Institut de la Llengua Catalana[1] dels Estatuts i circular acompanyatòria de la Societat Catalana de Filologia[2] i

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

creient unànimement incompatible, per la identitat del pla, l'actuació en aquella projectada Societat amb l'exercida en [el] nostre Institut, espero que en el terme de dos dies, a comptar de la data de demà, ens fareu conèixer quina és la vostra opinió entre les dues corporacions.[3]

Rebeu nostre salut.

El Secretari — El President
Josep Carner — Pompeu Fabra

Ⓒ Institut de la Llengua Catalana | *Palau de la Generalitat – Barcelona*
Ⓓ Carta ms. | Barcelona | 7 viii 1919 | Publicada dins Julià 1986: 280 | BC | Transcrita de Julià.
Ⓡ Com a patró de carta adreçada a Barnils, Griera i Montoliu, dins Balcells i Pujol 2002: 177.
Ⓘ Tot i que cosignada per Pompeu Fabra, no estem segurs que la lletra manuscrita sigui fabriana (sí que ho és, en canvi, la signatura). És probable que la lletra sigui de Josep Carner.

1. Vg. [140], n. 1.

2. La Societat Catalana de Filologia fou un intent de crear, el juny-juliol de 1919, una Secció Filològica paral·lela. La idea nasqué de Pere Barnils, Antoni Griera i Manuel de Montoliu, els tres becaris de les Oficines Lexicogràfiques. En assabentar-se'n els membres de la Secció Filològica, el 7 d'agost de 1919 prengueren la decisió d'impugnar-la i d'enviar una carta als tres funcionaris de les Oficines perquè prenguessin partit a favor o en contra de la Secció Filològica. Heus aquí aquesta carta. Vegeu Balcells i Pujol 2002: 177.

3. Tant Barnils com Griera i Montoliu acabaren distanciant-se o trencant amb la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans per motius diversos entre 1920 i 1930. Barnils, que aspirava a ser membre numerari de la Secció Filològica, una fita no assolida, i sense els seus principals protectors (Prat de la Riba mor el 1917 i Alcover trenca amb la Filològica el 1918), es comença a distanciar de la institució el 1918, un fet que culminaria el 1921. Griera esdevingué un enemic acèrrim de la Secció Filològica i dels seus membres a partir de 1932. Vegeu els estudis de Balcells i Pujol (2002) i Julià (1986 i 2000).

151
A Manuel de Montoliu

Barcelona, 20 d'abril de 1920

Estimat amic Montoliu,

He rebut fa pocs dies les cèdules del *Canigó* i ara mateix acabo de rebre les de l'*Atlàntida*, que presentaré a la sessió de dijous.[1] En aquesta sessió donaré compte de la teva petició d'allargar la llicència que et fou

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

concedida;[2] no cal dir que el meu parer és que et sigui atorgada la pròrroga que demanes. Em plau granment tot el que em dius de l'obra de propaganda que fas aquí.[3] Jo estic treballant ací perquè la Secció activi les seves tasques, reprengui les interrompudes (Laboratori de Fonètica, etc.) i vagi decididament a la constitució d'una societat filològica patrocinada per l'Institut.[4]

Tocant ço que em preguntes respecte la vinguda a Barcelona de Krüger, t'he de contestar que ens plauria molt (n'he parlat amb en Barnils i a en Griera); però no veig, donat l'estat econòmic de l'Institut, la manera com li podríem prestar un ajut eficaç. L'Institut, en el cas que ell vingués ací amb altres encàrrecs, podria ajudar-lo encomanant-li un curset subvencionant-li algun treball seu; però veig difícil que se li pogués encarregar una feina seguida que es traduís en un sou durador.[5] Ja saps que les subvencions de la Secció ja no abasten a retribuir decorosament el personal de les nostres Oficines,[6] el qual, per altra part, amb tu, en Griera i en Barnils, no hi ha pas necessitat d'augmentar amb un nou filòleg.

Ací t'enyorem força. En Griera no està encara completament restablert; en Barnils ha tingut greument malalts els seus fills; de manera que, absent tu, hi ha hagut dies que això semblava un desert. Havem parlat molt de tu a propòsit dels fets esdevinguts darrerament a Alemanya, i fins havem, certs moments, passat ànsia per tu i la teva família, puix ací rebíem notícies molt fosques del que passava per aquestes terres.[7] Esperem, però, que no us ha passat res desagradable.

Amb salutacions afectuoses de tots els teus companys d'Oficina, et tramet una abraçada ton afm.

P. Fabra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

© Institut d'Estudis Catalans | Secció Filològica | Palau de la Diputació

Ⓓ Carta ms. | Barcelona | 20 IV 1920 | Publicada dins Julià 2000: 69-70 | BC | Transcrita de l'original.

1. Cèdules del buidat del *Canigó* i l'*Atlàntida* de Jacint Verdaguer que Manuel de Montoliu va fer per a les Oficines Lexicogràfiques de la Secció Filològica de l'IEC.

2. Montoliu, juntament amb Griera i Barnils, treballà a les Oficines Lexicogràfiques de l'IEC a partir de 1912-1913.

3. El 1920 Montoliu es trobava a Hamburg, Alemanya, fent el lectoral d'espanyol i de català. Pocs anys després marxà a l'Argentina. Vg. el seu *Breviari crític 1923-1924*. Barcelona: Llibreria Catalònia, 1926, pàg. 95-104.

4. Després que la Secció Filològica hagués vetat la creació de la Societat Catalana de Filologia (vg. [150], n 2), Fabra intentava no perdre Manuel de Montoliu i feia acostaments intentant resta-

blir una societat semblant a la proposada per Montoliu, Griera i Barnils. Sobre aquest episodi vegeu Balcells i Pujol 2002: vol. I, 188-189.

5. Fritz Krüger, deixeble de Bernhard Schädel a Hamburg, començà la carrera amb una tesi en la qual buscava els límits geogràfics i lingüístics entre el català del Rosselló i l'occità o llenguadocià (1910-1913). Fou membre corresponent de l'Institut d'Estudis Catalans a partir de 1947. Sobre les relacions de Krüger i la Secció Filològica, vegeu *Caplletra* (2009).

6. Oficines Lexicogràfiques de l'IEC. Vegeu nota 2. I vg. [136], n. 1.

7. Cal recordar que feia pocs mesos de la signatura del tractat de Versalles, un intent per reconstruir la unitat europea després de la Primera Guerra Mundial. Els representants de la República de Weimar van ser obligats a signar el tractat sota l'amenaça d'una represa del conflicte. Se signà el 28 de juny de 1919, i el tractat fou ratificat per la Societat de Nacions el 10 de gener de 1920.

152

A Lluís Nicolau d'Olwer

16, novembre, 1920

Amic Nicolau d'Olwer,

La dama que, amb la present, tinc l'honor de presentar-vos és Mme. Laurent Larvor, professora de francès, la qual vos recoman eficaçment.

Esperant que podreu fer alguna cosa perquè obtingui alguna de les places a proveir en les escoles de l'Ajuntament,[1] us saluda afm.

Pompeu Fabra

Ⓒ Institut d'Estudis Catalans | Secció Filològica | Palau de la Diputació
Ⓓ Carta ms. | Barcelona | 16 xi 1920 | Inèdita | AAM | Transcrita de l'original.

1. Per a l'Ajuntament de Barcelona. El 1918 Nicolau d'Olwer fou elegit regidor de Barcelona, i tot seguit tinent d'alcalde i president de la Comissió de Cultura.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

152b

De Ramón Intzagarai

Bilbao, 30 de noviembre de 1920.

La Academia de la Lengua Vasca,[1] *reunida en sesión los días 25 y 26 del corriente y enterada por el Sr. Presidente de esta Corporación de la excelente acogida y atenciones extraordinarias que le ha dispensado V. durante la visita que como enviado de esta entidad ha girado al* Institut d'Estudis Catalans[2] *del que es V. dignísimo director, acordó rendirle el más expresivo voto de gracias extensivo a sus compañeros de Academia, a los técnicos y demás dignos colaboradores de esa sección Filológica.*[3]

Como resultado de las observaciones y estudios practicados durante su visita, presentó a la Academia una interesante Memoria que se oyó con sumo agrado. Esta naciente Corporación[4] *espera, para su ulterior desarrollo, aprovecharse de esos datos dignos de la culta Cataluña.*

Dios guarde a V. muchos años.

El Secretario de la Academia de la Lengua Vasca[5]

Sr. D. Pompeu Fabra. Director de la sección Filológica del Institut d'Estudis Catalans.

Ⓓ Carta mc. (còpia) | Bilbao | 30 XI 1920 | Inèdita | Euskaktzaindia – Real Academia de la Lengua Vasca | Transcrita de l'original.

1. La Real Academia de la Lengua Vasca, el nom oficial de la qual és Euskaktzaindia, és l'acadèmia oficial codificadora i normativitzadora de la llengua basca o èuscar. Fundada el 1919 pel rei Alfons XIII, la impulsaren les quatre diputacions basconavarreses. El seu objectiu principal és la normalització del basc així com el seu estudi filològic i etimològic.

2. Vg. [27], n. 3.

3. Vg. [88], n. 11.

4. Nasqué el 1919.

5. L'aleshores secretari era Ramón Intzagarai.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

153
A Maria Antònia Salvà

Barcelona 6 de desembre de 1921

Stª Na Maria-Antònia Salvà
Vilanova, 16
Palma de Mallorca

Honorable senyoreta:

L'Institut s'ha enterat [sic] de la petició d'exemplars de la seva versió de «MIREIA» la primera edició de la qual està ja agotada.[1] Solament queden uns vint-i-cinc exemplars en paper de fil que l'Institut li ofereix amb el 40% de descompte del seu preu ordinari que és de 15 pessetes.

Tenint en compte l'Institut de la Llengua Catalana[2] l'èxit de la primera edició, ja agotada, en té projectada una segona[3] per al millorament de la qual li trametem un exemplar on pot introduir totes les correccions que cregui pertinents.

Aprofita aquesta avinentesa per a repetir-li el testimoni del seu aprec, el seu affm. ss.

Pompeu Fabra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓒ Institut d'Estudis Catalans | Secció Filològica | Palau de la Diputació

Ⓓ Carta ms. | Barcelona | 6 xii 1921 | Inèdita | Fons Maria Antònia Salvà de la Biblioteca Lluís Alemany (Palma) | Transcripció de l'original de Pilar Arnau.

Ⓘ La carta no és escrita per Fabra, sinó per un secretari. Al sobre hi ha escrit: «Pompeu Fabra – 2ª edició de "Mireia"».

1. Frédéric Mistral (1917): *Mireia: poema provençal.* Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. Versió catalana de Maria-Antònia Salvà. Entre 1917 i 1979 hi hagué vuit edicions que respectaven el text de Salvà de 1933 (la tercera edició): 1917, 1924, 1935, 1946 (edició pirata), 1948, 1958, 1959 i 1979. Per a aprofundir en l'estudi de l'edició i traducció de *Mireia* al català, vegeu el pròleg de Lluïsa Julià dins *Mireia*, de Frederic Mistral. Barcelona: Quaderns Crema, 2004, pàg. 11-30.

2. Vg. [140], n. 1.

3. Frédéric Mistral (1924): *Mireia: poema provençal.* Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. Traducció de Maria-Antònia Salvà. 2a edició revisada.

154
A Joan Estelrich

[Vers 1922-1923]

Amic Estelrich

He llegit detingudament «Els Promesos»,[1] que és impossible de desmallorquinejar en absolut ni crec que que calgui fer-ho. Crec que no ha de fer-se sinó substituir algun mot aquí i allà, cosa que em sembla més faedora sobre les proves d'impremta (Treball que faré amb molt de gust). El que podríeu fer abans de donar l'original a l'impremta és fer-lo repassar a fi de normalitzar algunes formes verbals, per exemple, suprimir la *m* de *som* (je suis) &

Jo seré a fora deu o dotze dies. En tornar, ja ens veurem.

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | [Barcelona] | [Vers 1922-1923], ja que *Els promesos* de Manzoni, traduït per Maria Antònia Salvà, es publicà el 1923-1924 | Inèdita | Fons Joan Estelrich de la BC | Transcrita de l'original.

1. Alexandre Manzoni (1923-1924): *Els Promesos: història milanesa del segle xvii*. Col·lecció «Biblioteca literària», núm. 68. Barcelona: Editorial Catalana, en tres volums. Traducció de Maria Antònia Salvà de l'original *I Promessi sposi*, d'Alessandro Manzoni.

155
De Joan Estelrich

PRESENT
2 Maig 2

Pompeu Fabra

Benvolgut Sr. i amic: Pel portador de la present em plau enviar-li per a la correcció ortogràfica una tría de les millors poesíes de Mossén Verdaguer.[1] *Les obres que ja tenen a l'Oficina de l'Institut,*[2] *ens corren més pressa que aquestes. Sobretot li agrairé repassin aviat els «Lleures barcelo-*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

nins» d'En López Picó.[3] *A n'aquesta obra suposo que hi trobaràn poques dificultats ortogràfiques i podràn enllestir-la prompte.*

Essent-me molt necessari donar un volum de la Biblioteca Catalana a la Impremta,[4] *vaig entregar sense passar abans per la vostra oficina, l'original dels «Poemes i cançons» d'En Sagarra.*[5] *Es per això que per comptes d'original us porten proves.*

Espero voldrà dir-me qualque cosa respecte a la Gramàtica Anglesa.[6] *Recordarà que vostè mateix va dir-me que me diria quan arrenjarem en la forma que vostè m'indicava, és a dir, percebent un a compte mensual dels drets d'autor, de manera que en finir vostè l'obra liquidés la percepció dels drets.*

El saluda cordialment

[Joan Estelrich]

Ⓓ Carta (o carta esborrany?) mc. | [Barcelona] | 2 v 1922; datació que corroborem per la publicació de *Lleures barcelonins* el 1922 | Inèdita | Fons Joan Estelrich de la BC | Transcrita de l'original.

1. *Jacint Verdaguer. Poesies.* Barcelona: Editorial Catalana, SA [1923]; tria i pròleg de Carles Riba.

2. Vg. [136], n. 2, i [140], n. 1.

3. Josep Maria López-Picó (1922): *Lleures barcelonins.* Barcelona: Editorial Catalana.

4. La «Biblioteca Catalana» fou una col·lecció d'obres de creació literària que, especialitzada en autors catalans, editià a Barcelona l'Editorial Catalana. El 1923 es fusionà amb la col·lecció «Biblioteca Literària» (inicialment d'autors estrangers) de la mateixa editorial.

5. Josep Maria de Sagarra (1922): *Poemes i cançons.* Barcelona: Editorial Catalana, 195 pàg.

6. Pompeu Fabra (1924): *Gramàtica anglesa.* Col·lecció «Enciclopèdia Catalana». Barcelona: Editorial Catalana.

156

De Joan Estelrich

13 set. 22

Sr. Pompeu Fabra

Admirat amic: Com tenim la Gramatica anglesa?[1] *Fa temps que no'n sé res.*

D'ençà de juliol no hem rebut cap obra de les dues que tenim per revi-

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

sar a l'Institut.[2] *Aquestes dues són: Maseras (Contes)*[3] *– que em cal entregar tot seguit a les caixes – i Epístoles d'Horaci per Mn. Ll. Riber,*[4] *que'm plauria tenir-lo tot el 30 d'aquest mes.*

No tenim de moment altres obres per enviar a revisió i d'altra banda no res podria trametre'ns fins l'any<s> vinent i encara no amb seguretat, perque les nostres normes de treball canviaran molt a partir de 1923.

Aixi's, convindria que, en acabar aquest mes de setembre, saldi la Editorial[5] *el seu compte amb la vostra oficina.*[6] *Més endavant ja estudiarem, en tot cas, una nova forma, que pugui resultar profitosa a tots dos.*[7]

Son devotissim amic i s.

[Joan Estelrich]

Ⓓ Carta esborrany mc. | [Probablement Barcelona] | 13 XII 1922 | Inèdita | Fons Estelrich de la BC | Transcrita de l'original.

1. Vg. [155], n. 6.

2. Vg. [27], n. 3.

3. Alfons Maseras (1922): *Setze contes.* Col·lecció «Biblioteca literària», núm. 59. Barcelona: Editorial Catalana, 208 pàg.

4. Q. Horaci Flac (1927): *Sàtires; i Epístoles.* «Col·lecció Catalana dels Clàssics Grecs i Llatins», núm. 23. Barcelona: Fundació Bernat Metge, 300 pàg. Text revisat per Isidor Ribas Bassa; traducció de Llorenç Riber.

5. Editorial Catalana. Josep Carner deixà la direcció literària cap el 1921-1922, quan hagué de marxar de Catalunya per iniciar la seva carrera consular (1921) i diplomàtica (1922) a l'estranger. Aleshores el substituí plenament Joan Estelrich. De fet, Estelrich fou nomenat director de l'Editorial Catalana el 1919, però el seu contracte com a director de l'editorial i de la Fundació Bernat Metge no tingué lloc fins a final de 1921. Vg. Borja Riquer i Permanyer (2010): «Joan Estelrich i Francesc Cambó: les complexes relacions entre intel·lectuals i polítics» dins *Actes de les jornades d'estudi sobre Joan Estelrich. Palma-Felanitx, 17, 18 i 24 d'octubre* de 2008. Barcelona: PAM, pàg. 107-132.

6. Oficines Lexicogràfiques. Vg. [136], n. 2.

7. Joan Estelrich s'encarregava de la Fundació Bernat Metge, de la qual Fabra revisava lingüísticament algunes de les seves obres, sobretot els primers volums.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

157
De Joan Estelrich

11 desembre 2

Pompeu Fabra
Ciutat

Admirat senyor i amic: Desitjo tractar amb V., extensament, de concretar la seva valuosa cooperació a la nostra obra.[1] *A fi d'exposar-li tots els meus plans* [sic], *li agrairia la bondat d'indicar-me, amb certa anticipació, el dia que V. podrà passar per casa, i seva, C. València, 286, ent. Les hores que'm venen millor són de 3 a 7 de la tarda, però V. decidirà naturalment, la que millor li convindrà.*

Perdoni la meva gosadia de citar-lo a casa; és per tenir més avinent tots els papers que potser ens convindrà consultar.

Son devotíssim

[Joan Estelrich]

Ⓓ Carta esborrany mc. | Barcelona | 11 XII 1922 | Inèdita | Fons Joan Estelrich de la BC | Transcrita de l'original.

1. Fabra feia correccions per a la Fundació Bernat Metge. Vg. [156], n. 7. Sobre Joan Estelrich, vegeu *Miscel·lània Joan Estelrich* (1997) i *Actes de les jornades d'estudi sobre Joan Estelrich* (2010).

158
A Joan Estelrich

[Vers 1923]

Barcelona, ...

Amic Estelrich,

Tenia revisades una gran quantitat de planes del Brutus;[1] però en fer (atenent a les vostres indicacions) una segona revisió més acurada, m'he adonat d'una munió de defectes menys greus que els esmenats en la pri-

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

mera revisió, però que crec que han d'ésser igualment esmenats. Per això us trameto ara un curt nombre de pàgines; però avui penso poder-hi dedicar una bona estona i trametre-us demà un bon nombre de pàgines corregides. Convindria, però, que ens veiéssim, per posar-nos enterament d'acord sobre fins a on cal portar aquesta correcció.

Vost afm

P. Fabra

© Institut d'Estudis Catalans | Laboratori de Fonètica | Palau de la Diputació

Ⓓ Carta ms. | Barcelona | [Vers 1923]; el *Brutus* de Ciceró tingué dues edicions: una de 1924 i una altra de 1936. És força probable que la lletra fos escrita durant la revisió de la primera edició que no pas de la segona, sobretot perquè la relació amb Estelrich fou intensa durant els anys 1920-1928, segons el que es desprèn del mateix epistolari, però també perquè en la primera edició del *Brutus* Fabra consta com a corrector, i no pas en la segona | Inèdita | Fons Joan Estelrich de la BC | Transcrita de l'original.

1. M. T. Ciceró (1924): *Brutus*. Col·lecció «Escriptors llatins». Barcelona: Editorial Catalana i Fundació Bernat Metge. Traducció del Dr. Gumersind Alabart.

159

A Maria Antònia Salvà

9 de febrer de 1923

Sra. Maria Antònia Salvà

ja fa alguns dies que *Mireia* és a la impremta, de manera que em pens que podrà donar-se al públic cap allà a l'abril.[1] Abans de donar l'ordre de tiratge, voldria sotmetre-li alguns dubtes de llenguatge que se'ns han ocorregut en repassar el text amb l'objecte de normalitzar l'ortografia.

En la pàg. 53 de la seva traducció figura el mot *trapacera* com a traducció de *boulegueto*. *Trapacera* té, en el nostre català almenys, una significació que no és ben bé la de *sémillante*, amb què apareix traduït *boulegueto* en la versió francesa. A vostè li seria segurament difícil de trobar la manera de substituir aquell adjectiu, imitant així l'ús d'un mot que versemblantment és un manlleu al castellà.

En la pàg. 140 figura el mot *vibre*, que, si la traducció francesa és justa (*lièvre*), vol dir *castor*. I *corb-marí* no és el nom d'un ocell?

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

En la pàg. 165, *abellir* es troba usat en una accepció que ens és desconeguda. En català antic i en català continental (en les contrades on és encara vivent), significa «venir de grat, despertar un desig o apetit, produir una temptació» o bé, quan és usat transitivament, «guanyar la benvolença d'algú envers alguna cosa».

En la pàg. 214 figura el verb *desmandar*, al qual faríem les mateixes objeccions

que al mot *trapacera*.

En la pàg. 248, on deia:

Fill no l'hauràs, no, la ufania

vostè corregeix:

Fill no l'hauràs, a la ufania

A nosaltres ens desplau l'ús de la preposició *a* davant *la ufania* (sobretot tractant-se d'una esmena a la primera edició), quan tothom ha convingut de considerar defectuosa la introducció del complement directe mitjançant la preposició *a*.

Esperant la seva resposta a aquestes observacions per autoritzar el tiratge de l'obra, la composició de la qual deu estar ja ben avançada, té l'honor de saludar-la respectuosament el seu servidor i admirador,

Pompeu Fabra

Ⓒ Institut d'Estudis Catalans | Secció Filològica | Palau de la Diputació

Ⓓ Carta ms. | Barcelona | 9 II 1923 | Inèdita | Fons Maria Antònia Salvà de la Biblioteca Lluís Alemany (Palma) | Transcripció de l'original de Pilar Arnau.

Ⓘ Dins del sobre trobem un esborrany de carta de Salvà a Pompeu Fabra amb els comentaris lingüístics pertinents.

1. Vg. [153], n. 3.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

160

A Ramon d'Alòs-Moner

Barcelona, dia 15 d'octubre de 1923

Sr. D. Ramon d'Alòs

Honorable col·lega,

Una de les qüestions discutides per l'Institut quan procedí a l'establiment de les Normes ortogràfiques,[1] fou la de la transcripció de la χ grega, acordant-se llavors de transcriure-la per *c* o *qu* i no pas per *ch*, com fan, per exemple, el francès i l'anglès; així no s'escriuria *chòlera, charàcter, chirúrgic, chlor, Christ, architecte*, etc., sinó *còlera, caràcter, quirúrgic, clor, Crist, arquitecte*, etc., com ja era costum de fer-ho. En un sol mot, però, s'admeté el dígraf *ch*: en el mot *cor* provinent de χορός. La justificació d'aquesta excepció única era que així es distingia gràficament aquest mot (que s'escriuria *chor*) del mot cor provinent de *cor cordis*.

Vist, però, que la llengua posseeix ja molts parells de mots que es troben en el cas de *cor* (= *corazón*) i *cor* (= *coro*) sense que mai s'hagi pensat a distingir-los gràficament i sense que llur identitat de forma ofereixi cap gros inconvenient, no pot deixar de reconèixer-se que la raó invocada per conservar el dígraf grecollatí *ch* en el mot *chor* és ben feble per justificar l'adopció, en un sol mot, d'una transcripció en pugna amb les convencions ortogràfiques del català. Però és més, – i això ha acabat de decidir la Secció Filològica[2] a proposar la substitució de la grafia *chor* per la grafia *cor*, – i és que aquella grafia, degut d'una banda al seu aïllament en la llengua, i d'altra banda al fet d'ocòrrer en un mot que, en tant que reemplaça el vulgar *coro*, és un mot artificial, ha provocat ja entre molta de gent la pronúncia *txor*. El bandejament de la grafia *chor* alliberaria, així, la llengua d'una grafia que, a canvi d'un avantatge més imaginari que real, ofereix un inconvenient altrament més greu que el que es tracta d'evitar.

Com que, admetent-se la grafia *cor* (encara que no sigui sinó al costat de *chor*, que continuaria a ésser tolerada), es contradiu un acord de l'Institut[3] en ple, la Secció Filològica ha cregut que no podia prescindir de consultar aquesta modificació als membres de les altres seccions,[4] com podia fer-ho amb les altres modificacions (en nombre reduidíssim) que ha calgut introduir al Diccionari Ortogràfic,[5] les quals consisteixen en l'esmena d'alguns lapsus, incongruències, &., comesos en la redacció de la pri-

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

mera edició, modificacions que en res no afecten les Normes aprovades per l'Institut.

A fi de no retardar la impressió de la segona edició del dit Diccionari Ortogràfic,[6] us preguem que no trigueu a respondre a la nostra consulta, sobretot en el cas que no estigueu conforme amb la modificació proposada.

Us saluda afmt.

Pompeu Fabra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

© Institut d'Estudis Catalans | Secció Filològica | Palau de la Diputació
Ⓓ Carta mc. (signatura ms.) | Barcelona | 15 x 1923 | Inèdita | Arxiu privat de la família de Ramon d'Alòs | Transcrita de l'original.

1. Vg. [101], n. 1
2. Vg. [88], n. 11.
3. Vg. [27], n. 3.
4. Ramon d'Alòs-Moner fou secretari de l'IEC entre 1920 i 1939. Ingressà a la Secció Històrico-Arqueològica el 12 XII 1918.
5. P. Fabra (1917): *Diccionari ortogràfic*. Col·lecció «Biblioteca Filològica de l'Institut de Llengua Catalana», núm. XI. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
6. *Diccionari ortogràfic: precedit d'una exposició de l'ortografia catalana segons el sistema de l'IEC* (1923). Vg. *OC* (2008): vol. 4, pàg. 229-678.

161

A Maria Antònia Salvà

16 de gener de 1924

Sra. Maria Antònia Salvà

Sra.: En fi tenim la segona edició de *Mireia* composta i corregida, a punt de tirar![1] Vicissituds diverses per les quals ha passat la novella tipografia encarregada de la impressió, han retardat enormement aquesta;[2] però vet-ací finalment enllestides les darreres proves de l'obra, que, en el mateix correu que la present, tenim el gust de trametre-li perquè hi doni una llegida i hi faci les correccions que cregui convenients. Ha passat tant de temps des que, per indicació nostra, vostè ens trameté una llista de modificacions a fer,[3] que, la veritat, no sé ara si aquestes modificacions

han estat realment fetes, aquella llista havent-se extraviat segurament en la muda de local que temps endarrera féu la impremta i que ha estat la causa principal del retard que ha sofert la impressió d'aquesta segona edició. Vostè, ara, en aquest darrer repàs de l'obra, recordarà segurament millor que nosaltres quines eren aquelles modificacions i podrà fer-les en el cas que no haguessin estat fetes, així com qualssevol altres que puguin ocórrer-se-li. Totes han d'ésser acceptades per nosaltres, que no esperem sinó que ens torni les proves per trametre-les a la impremta a fi que es procedeixi tot seguit al tiratge.

La Saluda respectuosament son afm. servidor

Pompeu Fabra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

© Institut d'Estudis Catalans | Secció Filològica | Palau de la Diputació

Ⓓ Carta ms. | Barcelona | 16 I 1924 | Inèdita | Fons Maria Antònia Salvà de la Biblioteca Lluís Alemany (Palma) | Transcripció de l'original de Pilar Arnau.

1. Vg. [153], n. 3.

2. Es refereix a la impremta i editorial Atenas A.G. (arts gràfiques), d'estil típicament noucentista. La fundaren Josep Roset, Armand Arquer i Marià Manent per fer, sobretot, llibretes i impresos de la Caixa. A partir de 1924-1925 es convertí, també, en una impremta important i una editorial. Aleshores quedaren, com a socis, Roset i Manent. Es tancà el 1976. Vegeu Manent 1995a: 101-102.

3. Llista incorporada en una carta desconeguda.

162
De Marià Manent

4 II 1924

Sr. Pompeu Fabra
Barcelona

Distingit amic:

A punt de tirar-se l'edició de «Mireia»[1] *que ens encarregà aqueixa Secció Filològica,*[2] *us agrairíem que tinguéssiu la gentilesa d'adreçar a «Atenes A.S.» (Provença, 157)*[3] *una lletra, confirmant la comanda verbal, acceptant el nostre pressupost, i fixant la forma de pagament;*[4] *i fent cons-*

tar, aiximateix, que la Secció Filològica s'encarregarà (si és que calgui) de sotmetre el llibre a la censura.[5]

No us faríem pas aquest prec, si no fossin les actuals circumstàncies, que aconsellen una puntualització documental en tots els afers relacionats amb organismes subjectes als canvis de la política. Nosaltres tenim, com vós ja sabeu, la dolorosa experiència d'un crèdit important contra l'Institut d'Orientació Professional,[6] *que resulta, per ara, incobrable, a causa d'una tramitació inicial deficient.*

Esperant, doncs, que sabreu veure en aquest prec la seva intenció veritable, resto vostre devot i obligat s. i amic

Marià Manent

Ⓒ Barcelona | Bailén, 95 & 97

Ⓓ Carta esborrany ms. | Barcelona | 4 II 1924 | Inèdita | Arxiu privat Manent | Transcrita d'una fotocòpia de l'esborrany de l'original.

Ⓘ Estranyament es conserva una fotocòpia força actual, no ciclostilada, de la carta original. No hi ha, emperò, cap esborrany escrit a mà.

1. Vg. [153], n. 3.
2. Vg. [88], n. 11.
3. Vg. [161], n. 2.
4. Lletra desconeguda.
5. La dictadura de Miguel Primo de Rivera (13 de setembre de 1923 – 28 de gener de 1930) també actuava contra la llengua catalana amb la censura consegüent. Vg. Roig i Rosich 1992.
6. Institució creada per la Diputació i l'Ajuntament de Barcelona el 1919 amb l'objectiu d'indicar els treballs i les especialitzacions més adequats per a cada individu un cop passat un examen mèdic i psicològic. Era regit per una junta de govern i un consell tècnic.

163

A Lluís Nicolau d'Olwer i a Jaume Bofill i Mates

11 febrer 1924

Estimats amics Nicolau i Bofill

Des que es constituí la nova Mancomunitat sota la presidència del S. Sala,[1] han corregut rumors que els nous consellers tractarien de ficar a l'Institut[2] certes persones (que ells diuen haver estat postergades). Llavors

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

nosaltres havem parlat de la conveniència que no aparegués la nostra secció[3] incompleta donada l'absència d'en Carner,[4] que, coneguda per ells, podria servir-los de pretext per a proposar l'ingrés d'un membre adjunt. Completada la secció amb un nou adjunt nomenat per nosaltres, seria més difícil que ens poguessin ficar algun dels que sembla que treballen per entrar a l'Institut.[5] Jo havia pensat que potser fóra convenient de precipitar l'entrada d'en Montoliu, i d'aquesta opinió són en Ruyra i en Griera. En Segalà, tot plaent-li (diu ell) l'ingrés d'en Montoliu a la Secció, creu que ara fóra inoportú de proposar-lo perquè això faria precisament adonar en Sala i companyia que hi ha un lloc vacant a la Secció. Així les coses, és el meu deure, com a president,[6] de conèixer la vostra opinió sobre aquest afer. Com que la cosa és, en opinió d'algú, urgentíssima, per això us havia tramès un telegrama,[7] que, segons em diu en Vidal, no haveu comprès. Ara us escric pel mateix conducte pel qual us havia telegrafiat, esperant que voldreu respondre'm si pot ésser telegràficament.[8]

Una abraçada ben forta, cars companys, del vostre amic que us enyora[9] i us enveja un poc des d'aquest país malaurat[10]

Pompeu Fabra

Una carta igual és enviada avui a en Bofill [a]

Ⓒ Ateneo Barcelonés | Apartado de Correos 97

Ⓓ Carta ms. | Barcelona | 11 II 1924 | Publicada dins Manent 1990a: 31-32 | AAM (hi ha una còpia mc. que es conserva al fons Jaume Bofill i Mates de la BC) | Transcrita de l'original.

Ⓡ Dins Vilà i Molar 1999: 278.

Ⓥ [a] Aquesta frase, que sembla escrita amb llapis, i sembla lletra de Fabra, correspon a l'original. En canvi, Manent transcriu: «Una carta igual es enviada avui a Nic[olau d'Olwer]». Vilà i Molar no reprodueixen aquesta frase, però sí que hi transcriuen la frase, a dalt de tot a l'esquerra i damunt la data, «(És còpia)».

1. El polític, industrial i monàrquic Alfons Sala i Argemí, que havia combatut l'autonomisme i havia col·laborat amb la dictadura de Primo de Rivera, fou nomenat president de la nova Mancomunitat de Catalunya entre el gener de 1924 i l'abril de 1925. Sala dimití perquè, a parer seu, la repressió anticatalana fou excessiva.

2. Vg. [27], n. 3.

3. Vg. [88], n. 11.

4. Josep Carner i Puig-Oriol es trobava aleshores a San José de Costa Rica exercint de cònsol de la República espanyola.

5. Vol dir els afectes al règim de la dictadura de Primo de Rivera.

6. Fabra fou president de la Secció Filològica entre 1917 i 1948, i de l'Institut d'Estudis Catalans entre 1921 i 1935 de manera intermitent.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

7. Telegrama desconegut.

8. No coneixem la resposta de què parla Fabra.

9. Arran de la implantació de la dictadura de Primo de Rivera, Lluís Nicolau d'Olwer s'exilià a Ginebra (Suïssa) uns quants anys, i Jaume Bofill i Mates s'exilià uns quants mesos a París entre 1923 i 1924 (vg. Manent 1979: 147-148).

10. Joaquim Ruyra, Antoni Griera i Lluís Segalà eren membres de la Secció Filològica. Manuel de Montoliu i Pere Barnils no hi ingressaren mai. Per a conèixer a fons el desmantellament de la Mancomunitat de Catalunya i la repressió lingüística, cultural i nacional per part de la dictadura de Primo de Rivera, vegeu *La dictadura de Primo de Rivera a Catalunya. Un assaig de repressió cultural* (1992) de Josep Maria Roig i Rosich.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

164

De Jaume Bofill i Mates a Pompeu Fabra, i enviada a Lluís Nicolau d'Olwer

París 15 Febrer 1924

Sr. D. Pompeu Fabra,
Barcelona.

Estimat amic i President: no he rebut cap telegrama,[1] *però sí una còpia a máquina d'una lletra que suposo que es vostra.*[2] *Confirmo la meva resposta telegràfica.*[3]

Certament, no em convencen les raons d'oportunitat i fins d'urgència. Vos sabeu que l'Institut[4] *es autònom i que les vacans les proveeix la Secció.*[5] *Si algú extern a la secció, fos capaç de passar per sobre del reglament, no ho aturariem amb el nom del nostre amic Montoliu,*[6] *ni amb cap altre nom. Amb una provisió a correcuita semblaria que ens sentim en descobert. En realitat no hi estem: la no-provisió es una prova de sobrietat administrativa que no ens pot fer mal davant de ningú.*

Encara que no hi estiguem estatutariament obligats, jo no sabria contribuir en el cas d'ara, al nomenament adjunt, sense parlar-ne avants amb en Carner.

Vos sabeu que en Carner ve a Barcelona sovint.[7] *Si alguna de les vegades que ve li avellis d'assistir a les nostres sessions, ja no seria possible o ja no li serviria de res nomenar-li adjunt. Qui ens assegura que de aquí a un mes no assisteixi a alguna de les nostres sessions?*

Segonament: perque, en aquest cas, no es tracta de suplir un membre divorciat de nosaltres o de la institució. Tot al reves: en Carner es un dels

membres fundadors que mes fidels han sigut a la secció i a l'obra d'ella,[8] *malgrat les seves possibles facècies, es massa amic de tots nosaltres perque li podem nomenar adjunt sense dir-l'in res. Qui mellor que ell podría assesorar-nos per triar el seu adjunt?*[9]

Perque m'afecta a mi, no haig de dir –i o deixò a la vostra sola consideració– si pot plaura a en Nicolau i a mi, que despres de tant de temps que n'hauriem pogut parlar i no en parlarem, sobtadament es plantegi aquesta questió, precisament ara que tres dels membres de la secció són fora –dos d'ells al menys, ben temporalment–.[10] *Vos sabeu que els tres absents estimen la secció; vos sabeu que en Nicolau i jo ens interessem especialment per les questions d'organització, de personal i presupostos. El fer de tresorer l'un, i de secretari l'altre;*[11] *el no pertanyer a les oficines; l'experiència en el govern de corporacions públiques; l'equanimitat en valorar, sense preferències de companyerisme o d'escola, homes i disciplines; no crec que sien circumstàncies negligibles per a prescindir dels qui, sense pretensions són, altrament, col·laboradors humils i entusiàstes de la doble tasca filològica i literària de la secció.*

Per tan no crec que are sigui urgent, per la Secció, ni oportú, el nomenament d'adjunt d'en Carner. Al contrari: ho reputaria inoportú i poc gentil.

Per el cas que la provisió convinguès; es diu a la lletra esmentada «que potser fora convenient precipitar *l'entrada d'en Montoliu». Aquesta frase faria suposar que ja era una cosa convinguda o sobreentesa, entre nosaltres, el nomenament d'en Montoliu.*

Jo per la meva banda, us haig de dir que mai no m'he compromés a favor de ningú en questió de nomenaments i per tant que, respecte de la nostra secció, no he contret, ni contrauré, si Déu m'ajud, cap compromís amb en Montoliu ni amb cap altre persona. Vos sabeu com vaig influir, per exemple, en l'elecció de mossen Griera.[12] *Ell us podrà dir si mai li havía promés res, ni anunciat res a propòsit de semblant questió.*

Més encara: ni en secció ni fora de secció, ni oficial ni oficiosament, hem pres cap acord ni tingut cap conversa que pugui permetre a ningú dir o de sospitar que, quant creiem que calgui de nomenar un adjunt, aquest hagi d'ésser en Montoliu.

Quant arrivés el cas d'una provisió, em sembla que caldría –una volta acordada la seva conveniència– deliberar, passant revista de persones aptes i de les circunstàncies del cas (significació del membre inactiu que calgues suplir; ponderació cientifico-literària de la Secció; ritme en la promoció del personal de les oficines, ni massa lenta ni massa reduida que

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

sembles que els deixavem en un pla poc digne, ni massa ràpida i total que supedités la Secció als ideals i als interessos del personal de les oficines...).[13]

Perque us conec, estimat i admirat president, perque sempre us heu comportat amb una delicadessa exemplar en ço que afecta als nostres ideals i als vostres interessos, dintre de la secció i com a cap de les seves oficines, estic segur de que penseu com jo, o gaire be com jo, en totes les questions que acabo d'examinar. No mes la vostra bonhomia gairabé poc presidencial, no mes un exagerat sentiment d'amistat o de camaraderia, poden en aquest cas, com en altres, –adhuc sense culpa de ningú– coibirvos. Respecto el vostre tarannà i us planyo.

Jo per la meva banda, per amistat i per respecte a vos, i a la secció, per lleialtat envers l'amic Montoliu –que no m'ha fet la més mínima insinuació respecte del seu nomenament– i envers els altres amics, i no amics, que tinguessin mereixements per ocupar aquell càrrec us dono el meu parer, sense reserves mentals que poguessin resultar un engany per altri, ni sense compliments que poguesin resultar un lligam per mi. Soc vostre are com sempre,

[Jaume Bofill i Mates]

P. S. No cal dir que podeu llegir, si ho creieu convenient, aquesta lletra als companys de secció. Suposo que en Montoliu és aliè i fins ignorant d'aquest afer; si malgrat això, us resultés violent mantenir-vos reservat respecte d'ell, també li podeu llegir aquesta lletra, reiterant-li el testimoni de la meva estima i de la meva amistat.

Ⓓ Carta ms. (esborrany) / carta probablement mc. (l'original transcrit aquí) | París | 15 II 1924 | Publicada dins Vilà i Molar 1999: 174-176 | En el fons Jaume Bofill i Mates de la BC es conserva un esborrany ms. de la carta amb data del 15 II 1924. Desconeixem on para l'original mc. | Hem vist l'original de l'esborrany | Transcrita de Vilà i Molar.

Ⓘ El curador de l'epistolari s'ha limitat a fer la transcripció de Vilà i Molar, ja que es tracta de la versió definitiva que Fabra rebé i és la que s'ha publicat. És molt probable que, en comparació amb altres cartes que Bofill i Mates adreça a altres corresponsals en el mateix epistolari, bona part de les faltes d'ortografia siguin degudes al copista o transcriptor, ja que tot fa pensar que fou una carta dictada. Si mirem l'esborrany original, la majoria d'errors ortogràfics que es podrien imputar a Bofill i Mates no hi són, cosa que confirma que la carta fou picada a màquina per un secretari poc docte en ortografia catalana.

1. Telegrama desconegut.
2. Vg. [163].
3. Resposta telegràfica desconeguda.
4. Vg. [27], n. 3.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

5. Secció Filològica. Vg. [88], n. 11.

6. És prou coneguda l'estreta amistat que unia Bofill i Josep Carner i, des d'aquesta perspectiva, cal interpretar la posició de Bofill en aquest episodi.

7. Tot i ser cònsol a San José de Costa Rica, Carner venia de tant en tant a terres catalanes.

8. Vg. [88], n. 11.

9. Manuel de Montoliu, que treballava a les Oficines Lexicogràfiques de l'IEC, no va aconseguir d'esdevenir l'adjunt de Josep Carner.

10. Vg. [163], n. 9.

11. Josep Carner fou secretari de la Secció Filològica des de la seva creació. És molt probable que el substituís Jaume Bofill i Mates i que Lluís Nicolau d'Olwer en fos el tresorer.

12. Antoni Griera ingressà a la Secció Filològica el 20 I 1921.

13. Vg. [136], n. 2.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

165

A Maria Antònia Salvà

2 de maig de 1924

Sra. Maria Antònia Salvà

Senyora i amiga, Per fi ha sortit a llum la segona edició de Mireia![1] Un detall de la portada tenia entretinguda la impressió de l'obra, darrer dels innombrables entrebancs que tant n'han retardat la publicació. Pot, doncs, comunicar als llibrers que poden des d'ara fer llurs comandes a l'Institut d'Estudis Catalans[2] (Secció Filològica),[3] Palau de la Diputació de Barcelona. Tocant els exemplars que hi pertoquen com a traductora, l'Institut acordà ahir trametre-li'n dotze, nombre que està naturalment disposat a augmentar a indicació de vostè.

És son afm. servidor i amic

Pompeu Fabra

Ⓒ Ateneu Barcelonés | Apartat de correus 97

Ⓓ Carta ms. | Barcelona | 2 v 1924 | Inèdita | Fons Maria Antònia Salvà de la Biblioteca Lluís Alemany (Palma) | Transcripció de l'original de Pilar Arnau.

1. Vg. [153], n. 3.

2. Vg. [27], n. 3.

3. Vg. [88], n. 11.

166

De la Mancomunidad de Cataluña (Luis Sans Buigas)

El Consejo Permanente de la Mancomunidad[1] *en sesión del dia 9 del actual dispuso que por esta Secretaria se pusiera en conocimiento de V. lo siguiente:*

«Atendido que ha transcurrido el plazo que se concedió a los profesores, funcionarios y otras personas que desempeñan cargos retribuidos dependientes directamente de la Mancomunidad para que rectificaran en la forma indicada en los acuerdos de 22 y 30 de abril ultimo, respecto de lo consignado en el escrito publicado en el periodico «La Publicitat»[2] *de esta ciudad, correspondiente al dia 15 del referido mes,*[3] *sin que dicha rectificación se haya hecho, queda V. destituido, con arreglo a lo dispuesto en el artículo 50, caso 2º. del Reglamento interior de la Mancomunidad, del cargo de Profesor de Lengua Catalana (2 cursos) Cátedra libre.*[4]

que desempeñaba.

Lo que, en cumplimiento del expresado acuerdo, comunico a V. manifiestándole [sic] *también en virtud de lo dispuesto por el Consejo Permanente, que el recurso que cabe contra el acuerdo de que se ha hecho mérito es el contencioso administrativo ante el Tribunal correspondiente dentro del plazo de 3 meses indicado en el artículo 7º de la Ley de 22 de junio de 1894.*

Dios guarde a V. muchos años.
Barcelona 10 de mayo de 1924.
El Secretario del Consejo.

Luis Sans Buigas

Sr. D. Pompeyo Fabra.

Ⓒ Mancomunidad | de Cataluña | Nº 312

Ⓓ Carta mc. (signatura ms. no intel·ligible, encara que pel context històric n'hem pogut esbrinar el nom) | Barcelona | 10 v 1924 | Publicada en facsímil dins Manent 2005: 352 | Arxiu privat Manent | Transcrita de l'original.

1. Vg. [163], n. 1.

2. Diari en català, proper al partit polític Acció Catalana, publicat a Barcelona entre l'1 d'octubre de 1922 i el 23 de gener de 1939. Fabra hi publicà les conegudes «Converses filològiques».

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

3. Carta col·lectiva de suport al psicòleg belga George Dwelshauvers, atacat pel Baró de Viver i Alfons Sala. Publicada a *La Publicitat* el 15 IV 1924 i signada, entre d'altres, per Pompeu Fabra. La carta va servir d'excusa per expulsar de la Mancomunitat els treballadors i professors signants de la carta. Vegeu Galí 1983 i Roig i Rosich 1992: 123-143.

4. Càtedra de Llengua Catalana entre 1912 i 1924 de la Diputació de Barcelona, primer, i la Mancomunitat de Catalunya, després. Ubicada a la Universitat de Barcelona, l'Escola de Funcionaris i a la Universitat Industrial (Estudis Normals). Vg. [45], n. 5.

167

A Carles Riba

23 de setembre de 1924

Estimat Riba,

Veig que us deu plaure París quan desitgeu allargar la vostra estada en aquesta ciutat fins a darrers d'octubre.[1] A mi, naturalment, em convindria que tornéssiu com més aviat millor per tal de posar aviat remei a la lentitud desesperadora amb què procedeixen els treballs de redacció del Diccionari.[2] És indubtable que, si ens deixen viure, havem de fer un pensament respecte a les tasques de les nostres oficines:[3] al pas que anem, tindrà raó en Nicolau i ni en vint anys tindríem llest el Diccionari. Però és clar que no ve ara d'un mes que ens hi posem a treballar de fort i de ferm. Per la meva part, doncs, cap inconvenient que prolongueu la vostra estada a París. Quant als vostres honoraris, suposo que haveu rebutjat ja els de l'agost, i en la mateixa forma cobrareu els del setembre. Si tota la secció fos jo, us deixaria des d'ara que comptéssiu també amb els de l'octubre. Però a la secció hi ha algú que recordaria que, en el cas d'una absència llarga, cal justificar el manteniment del sou mitjançant la presentació o certificació d'una tasca realitzada durant aquella absència. Cal, doncs, trobar quina podria ésser aquesta tasca.

Intencions de la Mancomunitat?[4] de l'Ajuntament? de la comissió investigadora? No en sabem res.

Adéu-siau! No oblideu de saludar de part meva la vostra muller. Us abraça cordialment!

P. Fabra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓒ Ateneu Barcelonès | Apartat de Correus 97
Ⓓ Carta ms. | Barcelona | 23 IX 1924 | Publicada dins Manent 1990: 95-96 | Fons Carles Riba de l'ANC | Transcrita de Manent perquè conserva l'estructura de la carta.
Ⓡ Dins Medina 1989: 224-225 (dins la nota a peu de pàgina número 5).

1. El viatge a París a què al·ludeix la carta fou per unes vacances de dos mesos amb la família. Vg. Medina 1989: vol. 1, 56-57.

2. Riba treballava, sota les ordres directes de Fabra, en la preparació del *Diccionari general de la llengua catalana*. Vg. [144], n. 3.

3. Vg. [136], n. 2.

4. Vg. [163], n. 1.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

168

A Carles Rahola

Barcelona, 15 desembre de 1924

Sr. En Carles Rahola.

Distingit senyor i amic: Havent acordat aquesta Junta Directiva la celebració d'una vetllada a la memòria d'Anatole France, i desitjant que hi prenguin part personalitats de reconeguda vàlua, i especialment significades per la llur compenetració amb l'obra del gran escriptor que's tracta d'honorar, m'ha confiat el grat encàrrec de sol·licitar el concurs vostre.[1]

Essent vós un convençut admirador i un dels millors panegiristes d'Anatole France,[2] esperem confiadament que tindreu la bondat d'acceptar, i us fem avinent que el nostre propòsit és celebrar la vetllada a últims de gener o primers de febrer, prenent-hi part, a més de vós, els senyors Alexandre Plana, Carles Soldevila i un prestigiós membre de l'Institut Francès de Barcelona.

En nom de la Directiva us avenço gràcies cordials, valent-me d'aquesta oportunitat per a oferir-vos tota ma consideració i repetir-me vostre afectíssim amic i servidor,

q.[ue] u.[s] e.[streny] l.[a] m.[à],

El President,
Pompeu Fabra

© Ateneo Barcelonés | Presidencia | Particular
Ⓓ Carta mc. (signatura ms.) | Barcelona | 15 XII 1924 | Publicada dins Aragó i Clara 1998: 358 | AHG | Transcrita de l'original.

1. Segons Casassas (1986), «s'assajà d'organitzar un altre acte d'homenatge dedicat a A. France, en el qual es va preveure la col·laboració de l'Ateneu [Barcelonès] (amb C. Soldevila, C. Rahola i A. Plana) amb l'Institut Francès de Barcelona. Sabem de les dificultats que tingué l'Ateneu per organitzar l'acte; no tenim, per altra banda, notícies que s'acabés realitzant. Sí que es realitzà, el 20 de maig de 1925, un acte commemoratiu del centenari del naixement de Marià Aguiló» (pàg. 114).

2. Rahola donà la conferència «Anatole France i la seva obra: la infantesa, les primeres obres...» al Centre de Lectura de Reus el 2 de març de 1928. Es publicà a la *Revista* del Centre de Lectura el mateix any.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

169
A Carles Rahola

Barcelona, 12 de gener de 1925.

Sr. Carles Rahola.

Molt senyor meu i amic:

No he contestat abans la vostra atenta de 18 de desembre últim,[1] perquè desitjava dar-ne compte a la Junta.[2] Així vaig fer-ho en la sessió de 10 de l'actual gener, en la qual s'acordà unànimement agrair-vos el preat concurs que ens concediu per a la vetllada a Anatole France.[3]

Permeteu-nos que no triem nosaltres el tema. A la vostra elecció, amb l'extensió que considereu convenient.

Amb la deguda anticipació sereu advertit de la data de la vetllada. Entretant, accepteu les salutacions que en nom de la Junta i propi us envia el vostre admirador i amic afectíssim

Pompeu Fabra

© Ateneo Barcelonés | Presidencia | Particular
Ⓓ Carta mc. (signatura ms.) | Barcelona | 12 I 1925 | Inèdita | AHG | Transcrita de l'original.

1. Lletra perduda.

2. Junta de l'Ateneu Barcelonès. Fabra n'era el president (1924-1926); J. M. Tallada, el vicepresident; Francesc Pujols, el secretari; Didenci Kirschner, el vicesecretari; Andreu Mas, el tresorer; J. M. Ginestà, el comptador; Salvà Tayà, el bibliotecari; i Domènech Carles, el conservador.

3. Vg. [168], n. 1 i 2.

170
A Carles Rahola

12 de juny de 1925

S. Carles Rahola

Distingit amic, Perdoneu que hagi trigat tant de temps a contestar-vos: és que esperava d'un dia a l'altre poder-vos dir alguna cosa de concret sobre la data de l'homenatge a Anatole France.[1] Però vet-aquí que som ja a mitjan juny i en Plana i en Soldevila[2] no tenen encara fets llurs treballs ni hi ha manera que fixin cap data. Quan vós m'escrivíreu participant-me que ja no podreu prendre part en l'homenatge a causa de la molta feina que se us havia girat, encara esperava, si l'homenatge podia fer-se dins el mes de maig, recaptar la vostra col·laboració, pregant-vos de fer un esforç, prec que em penso que no hauríeu desatès. Però ara ja és massa tard, i havem evidentment de renunciar a fer l'homenatge dins aquest curs. Però, i després de l'estiu ¿serà encara oportú?[3] De totes maneres, si teniu fet quelcom, no haurà estat debades, puix que, en una forma o altra, serà publicat per l'Ateneu.[4]

Vaig rebre al seu temps el vostre excel·lent llibre sobre l'Empordà i Muntaner,[5] la tramesa del qual us regracio molt i molt.

Vos saluda cordialment

Pompeu Fabra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

© Institut d'Estudis Catalans | Secció Filològica | Palau de la Diputació
Ⓓ Carta ms. | Barcelona | 12 VI 1925 | Publicada dins Aragó i Clara 1998: 359 | AHG | Transcrita de l'original.

1. Vg. [169], n. 5.
2. Carles Soldevila.
3. Vg. [168], n. 1 i 2.
4. L'Ateneu Barcelonès és una associació cultural que es fundà a Barcelona el 1860 amb el nom d'Ateneu Català. El 1872 es fusionà amb el Casino Mercantil Barcelonès i prengué el nom d'Ateneu Barcelonès. Des del 1906 té la seu al palau Savassona del carrer de la Canuda de Barcelona. Ha estat i és un focus barceloní de cultura molt rellevant, i per la seva junta hi han passat noms il·lustres. Vegeu *L'Ateneu Barcelonès. Dels seus orígens als nostres dies*, de Jordi Cassasas i Ymbert (1986). Vg. [168], n. 1 i 2.
5. Carles Rahola (1925): *L'Empordà a la «Crònica» d'en Muntaner*. Barcelona: Joaquim Horta, 61 pàg.

171
A Carles Riba

7 de setembre de 1925

S. Carles Riba

Car amic, una amenaça imminent a les nostres oficines[1] m'impedeix d'absentar-me de Barcelona.[2] Això em priva del plaer de passar uns dies amb vosaltres.

Saludeu la vostra muller de part meva. Us abraça cordialment vostre amic

Pompeu Fabra

© Institut d'Estudis Catalans | Secció Filològica | Palau de la Diputació
Ⓓ Carta ms. | Barcelona | 7 ix 1925 | Publicada dins Manent 1990a: 99 | Fons Carles Riba de l'ANC | Transcrita de Manent.

1. Oficines Lexicogràfiques. Vg. [136], n. 2.

2. Es deu referir als perills i la persecució en què vivia l'Institut d'Estudis Catalans i a les denúncies contra el mateix Fabra. Vegeu Miracle 1968: 536-539.

172
A Joan Estelrich

[Entre el 1920 i el 1925]

Amic Estelrich

Hi ha coses, en la present traducció,[1] que no m'he atrevit a tocar no tenint l'original davant; d'altres d'estil que em limit a assenyalar, &. Totes us les he anotades perquè vós les resolgueu atenent o no els meus suggeriments. Caldria, naturalment, que jo veiés les proves compaginades.

Vostre afm.

P. Fabra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓓ Carta ms. | [Barcelona] | [Entre el 1920 i el 1925]; es desprèn de l'epistolari mateix que durant aquests anys Fabra revisà i corregí diverses traduccions per a la Fundació Bernat Metge o per a la col·lecció Biblioteca Catalana de l'Editorial Catalana, que dirigia Estelrich | Inèdita | Fons Joan Estelrich de la BC | Transcrita de l'original.

1. La carta, molt genèrica, pot referir-se tant al *Brutus* de Ciceró (vg. [158], n. 1) com a *Els promesos* de Manzoni (vg. [154], n. 1) o bé a qualsevol altra traducció feta o treballada entre 1920 i 1924 per a la Fundació Bernat Metge o per a la col·lecció «Biblioteca Catalana» de l'Editorial Catalana, que dirigia Estelrich.

173
A Josep Maria Junoy

[Entre el novembre-desembre de 1926 i el gener de 1927]

S. Josep Mª. Junoy

Car amic, Sobretot no doneu ordre de tirar el meu article[1] sense haver-ne jo vist proves! Suposo que tot va endavant

Vostre afm.

Pompeu Fabra

Ⓒ Ateneu Barcelonès | Apartat de Correus 97

Ⓓ Carta ms. | Barcelona | [Entre el novembre-desembre de 1926 i el gener de 1927], ja que fa referència a un article de Fabra aparegut el gener de 1927 a una revista que dirigia Junoy | Publicada dins Manent 1990a: 71 | BC | Transcrita de Manent.

1. «De la depuració de la llengua literària», aparegut al primer número de *La Nova Revista* 1 (gener de 1927), pàg. 4-10, dirigida per Josep Maria Junoy.

174
A Fidel Riu

Badalona, 7-IV-1927

S. Fidel S. Riu Dalmau

Us regracio que hàgiu tingut la gentilesa de trametre'm un exemplar del vostre llibre *Terra amorosa*,[1] que he llegit i rellegit amb veritable delec-

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

tació. No havent aconseguit encara saber la vostra adreça he de provar d'escriure-us prescindint-ne, puix que em tardava ja d'avisar-vos recepció del vostre llibre i sobretot de dir-vos com m'ha estat plaent la seva lectura.

Cordialment vostre

Pompeu Fabra

Ⓓ Targeta postal (sense imatges) ms. | Badalona | 7 IV 1927 | Publicada dins Riu de Martín 2008: 181-184 | Arxiu privat de Carmen Riu de Martín (néta de Fidel Riu) | Transcrita de Riu de Martín.

Ⓘ A D. Fidel S. Riu Dalmau | Manresa

1. Fidel S. Riu Dalmau (1927): *Terra amorosa: poemes i cançons (1921-1925)*. Manresa: Impremta Sant Josep, 104 pàg.

175

A Lluís Duran i Ventosa

12-X-1927

Sr. Lluís Duran i Ventosa

Distingit amic: L'Institut d'Estudis Catalans,[1] agraït al bon acolliment que va donar a la petició que li fou adreçada, desitja que accepti una mostra dels llibres publicats perquè figuri en la seva Biblioteca.

Volem amb això mostrar-li com estimem la seva cooperació a una obra per a la qual tant ens hem afanyat i que considerem fonamental per a la vida de civilització de Catalunya.

A l'agraïment de la nostra Entitat em plau adjuntar-hi el meu ple d'afecte.

Pompeu Fabra
President de torn

Ⓒ Institut d'Estudis Catalans | Palau de la Diputació : Barcelona

Ⓓ Carta mc. (signatura ms.) | Barcelona | 12 X 1927 | Inèdita | Fons Lluís Duran i Ventosa de l'ANC | Transcrita de l'original.

1. Vg. [27], n. 3.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

176
A Carles Riba

7 nov. 1927

Amic Riba

Encara no he vist *Pèricles*,[1] perquè en rebre les proves vaig creure que eren la continuació del *Gènesi*[2] i ni tan sols vaig descloure el sobre. Si encara hi som a temps, avui les llegiré, i a les 6 podré trametre-us-les. Els dos mots consultats crec que podrien ésser *lluerna* i *falla* (?).

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | [Barcelona] | 7 xi 1927 | Publicada dins Manent 1990a: 101 | Fons Carles Riba de l'ANC | Transcrita de Manent.

1. Plutarc (1927): *Vides paral·leles*. Col·lecció «Escriptors Grecs», vol. i, part 4: «Pèricles i Fabi Màxim». Barcelona: Fundació Bernat Metge, 186 pàg. Text revisat i traducció de Carles Riba.

2. *La Sagrada Bíblia*. Barcelona: Fundació Bíblica Catalana i Alpha, 1928-1948, 15 vol. Riba traduí el «Llibre de Rut» i el «Càntic dels càntics».

177
A Joan Estelrich

Barcelona 14-1-28

Rebut a compte de les despeses, del meu viatge a Madrid, amb motiu de l'Exposició del Llibre Català, CENT CINQUANTA pessetes.[1]

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta rebut mc. (signatura ms.) | Barcelona | 14 i 1928 | Inèdita | Fons Joan Estelrich de la BC | Transcrita de l'original.

1. El 5 de desembre de 1927, en plena dictadura de Primo de Rivera, tingué lloc l'Exposició del Llibre Català a la Biblioteca Nacional de Madrid. Durant l'exposició, que va estar oberta al públic del 5 al 21 de desembre i va comptar amb el rei Alfons XIII entre els visitants, es van exposar 6.000 volums, els quals representaven aproximadament el 80% dels llibres publicats a

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Catalunya durant el primer quart del segle xx (vegeu Roig i Rosich 1992: 581). Fabra hi va anar representant la Fundació Bernat Metge. La carta rebut s'explica per les dietes de l'estada. Vegeu, també, el llibre *Cataluña ante España* d'Ernesto Jiménez Caballero (La Gaceta Literaria –revista i editorial alhora–, 1930). És el report de l'exposició de 1927 i 1930.

178

A Josep Pous i Pagès

21 d'octubre de 1928

S. J. Pous i Pagès

La vostra gentilesa, estimat amic Pous, m'ha vivament *touché*. Sempre m'he considerat com un amic vostre; ara tinc la satisfacció de comprovar que la meva amistat és corresposta i fins a quin punt![1]

Cregueu que em tinc per molt honrat amb la vostra adreça

Cordialment vostre

P. Fabra

© Ateneu Barcelonès | Apartat de Correus 97

Ⓓ Carta ms. | Barcelona | 21 x 1928 | Inèdita | Fons Josep Pous i Pagès de l'ANC | Transcrita de l'original.

1. Fabra agraeix la dedicatòria i el llibre de Pous titulat *Puput, o, El joc de l'amor i l'interès: comèdia en tres actes*. Barcelona: Bonavía, 1928, 26 pàg. L'obra s'havia estrenat al Teatre Català (Novedades) el 27 d'abril de 1927. La dedicatòria deia: «A en P.F. en testimoni d'alta estima i devota admiració».

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

ATENEU BARCELONÈS
APARTAT DE CORREUS 97

21, d'octubre de 1928

S. J. Pous i Pagès

La vostra gentilesa, ultimet amic Pous, m'ha vivament touché. Sempre m'he considerat com un amic vostre; ara tinc la satisfacció de comprovar que la meva amistat es correspon i fins a quin punt!

Creguin que em tinc per molt honrat amb la vostra endreça

Cordialment vostre

P. Fabra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

179
A Jakob Jud

8 novembre 1928

M. J. Jud

Monsieur,

Je vous recommande M. Corominas,[1] qui vient compléter ses études linguistiques à l'Université de Zurich après avoir étudié aux facultés des lettres des universités de Barcelone, de Montpellier et de Madrid.[2] Il s'agit d'un jeune homme très studieux et très intelligent dont j'espère faire un de mes collaborateurs.[3] Je vous prie de voir en lui non seulement un étudiant officiel espagnol qui va compléter ses études à l'étranger, mais bien un catalan qui aspire à se préparer sérieusement pour travailler efficacement à la restauration de notre langue nationale et à ce que la Catalogne puisse collaborer dignement à l'avancement des études romanes.

J'espère que vous voudrez bien vous intéresser pour M. Corominas. Ce ne sera pour moi qu'un nouveau motif de reconnaissance. Je n'oublierai jamais, et mes collègues non plus, vos offres si spontanées lorsque l'Institut[4] se voyait menacé par le *Directorio*,[5] et je suis heureux de trouver une occasion de vous exprimer encore une fois notre profonde gratitude.

Je vous prie de me croire, avec la plus respectueuse sympathie, votre tout dévoué serviteur

P. Fabra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

© Ateneu Barcelonès | Apartat de Correus 97

Ⓓ Carta ms. (esborrany?) | [Barcelona] | 8 xi 1928 | Publicada dins Ferrer, Ferrer i Pujadas 1998: 23-25 | Fundació Pere Coromines | Transcrita de Ferrer, Ferrer i Pujadas.

1. Cal notar la forma «oficial» del nom del lingüista: Corominas, amb *a* final. El passaport nord-americà de Coromines va conservar, fins al final de la vida del lingüista, la forma oficial del nom: John Corominas. De fet, Coromines escriví amb *a* el seu cognom en les seves obres escrites en llengua castellana i amb *e* en les seves obres catalanes. De tota manera, en la seva signatura de pròpia mà sempre es llegeix clarament «Joan Coromines».

2. Coromines va ser alumne de la Universitat de Barcelona els anys 1922-1927, on es llicencià en Dret (1926) i Filosofia i Lletres (1927). L'any 1925 féu un curs a la Universitat de Montpeller, on estudià amb els professors Georges Millardet i Maurice Grammont. L'any 1928 féu els estudis de doctorat a la Universitat de Madrid amb Ramón Menéndez Pidal i Américo Castro.

3. Coromines col·laborà amb Fabra a les Oficines Lexicogràfiques de l'IEC a partir de 1930. Fou Fabra qui l'hi introduí. Essent tots dos a l'exili, la seva amistat i col·laboració continuà tal com es desprèn de la correspondència epistolar. Sovint Fabra preguntarà a Coromines sobre dubtes i qüestions lingüístiques de cara a la segona edició del *Diccionari general de la llengua catalana.*

4. Vg. [27], n. 3.

5. El *Directorio* militar creat arran del cop d'estat del capità general de Catalunya, Miguel Primo de Rivera, del 13 de setembre de 1923 i que es mantingué fins al gener de l'any 1930.

180

A Miquel de Garganta

22 de gener de 1929

S. Miquel de Garganta

Honorable senyor,

Adjunt us trameto una llista dels noms de plantes que figuren en les lletres A (des del mot *aquil·lea*), B i C del diccionari català que començarà a imprimir-se a mitjan febrer.[1] Els articles corresponents, que el S. Font em va indicar que podríeu fer vós, han de consistir en una breu descripció de la planta acompanyada de la indicació de la família a què pertany i del seu nom científic, exactament com les que féu el S. Font per al Diccionari de l'Institut[2] (V. Les notes adjuntes).[3] En definitiva, han d'ésser per a aquest diccionari, solament que jo les aprofitaré per al meu.[4] Això fa que el treball de què heu volgut encarregar-vos porta una certa pressa: les paperetes de la A haurien d'estar llestes a últims de febrer, les de la B, a últims de març, i així successivament a fi que poguessin anar intercalant-se en el vocabulari sense que això causés un retard considerable en la impressió del diccionari.

L'Institut pagarà el vostre treball a tant la plana impresa (segons les tarifes establertes); però això serà en una data que jo no puc ara fixar, potser molt llunyana. I és per a mi un gros motiu de gratitud que vulgueu, no gens menys, posar-vos a treballar des d'ara, puix que això em permetrà d'aprofitar el vostre treball per al meu diccionari.

Esperant tenir aviat una avinentesa de venir a Olot per conèixer-vos personalment i regraciar-vos de paraula, us saluda ben afectuosament.

Pompeu Fabra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓓ Carta ms. | [Probablement Barcelona o Badalona] | 22 I 1929 | Publicada dins Riera i Vallès 1991: 30-31 | AJVX | Transcrita de Riera i Vallès.

1. Es refereix al *Diccionari general de la llengua catalana*. L'obra es publicà en 19 fascicles entre el novembre de 1931 i el novembre de 1932. Vg. [144], n. 3.

2. Font i Quer treballà per a les Oficines Lexicogràfies de l'IEC. Vg. [27], n. 3, i [136], n. 2.

3. Notes reproduïdes dins Vallès i Xirau 1991: 30-31, n. 1.

4. L'Institut d'Estudis Catalans tenia la idea de publicar un diccionari oficial i corporatiu. De fet, Fabra s'hi avançà amb el seu de 1932, i l'Institut l'acceptà com a normatiu i com a propi.

181

De Miquel de Garganta

Olot, 26-I-29

S. Pompeu Fabra
Barcelona

Honorable mestre,

He rebut les vostres instruccions,[1] *que us agraeixo de debò. Havia començat la tasca per la part de botànica general, pensava fer després les paperetes de les famílies i per últim les dels noms vulgars. Però tinguent en compte que en necessiteu algunes d'aquestes aviat, alteraré l'ordre i aniré seguint de manera que no m'hagueu d'esperar per res. Si només voleu que us faci els mots que m'indiqueu, no és qüestió de gaire feina. En aquest cas no em caldria cercar certes obres –que no tinc en mon poder–, algunes de les quals han d'ésser a la Biblioteca de Catalunya,*[2] *d'on es podrien demanar per mitjà de la Srta. Bibliotecària d'ací, o directament. Són les següents:*

Barceló	*Flora de las Islas Baleares*[3]
Companyó	*Histoire naturelle du Département des Pyrenées Orientales tome II Botanique*[4]
Conill	*Botanique catalane practique* [sic][5]
Gibert	*Flora algològica marina*[6]
Gomis	*Botànica popular*[7]
Rodríguez Femenías	*Flórura de Menorca*[8]
Sallent	*Flora de Bages ?*[9]
Teixidor	*Flora farmacéutica de España y Portugal*[10]

Però, potser és millor que hi doni extensió, perquè el diccionari[11] *pugui*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

ésser més complet. Així a la llista que m'adjuntàveu, a la a *podrien anar-hi (si us semblés): arangi; araques; arbre blanc, del Paradís, de la seda, de la vida; arengades; aringany; armala; arròs de bruixes, de pardal, de paret; arrugat, i asprelles.* Aquil·lea *(campanetes, per extensió),* àrum *(sarriassa),* asfòdel *(caramuixes) i* aster *tal vegada, més que noms vulgars són adaptacions de noms genèrics. En el vostre arxiu podríeu veure si amb aquests noms es coneixen en qualque localitat. M'hi poseu el mot* aspre *que ignoro quina correspondència científica té ¿potser és l'agrella, l'agreta o el crespinell picant? La llista que m'heu remès, que arriba a comí, m'és indispensable que la completeu quan sigui hora: és ben fàcil que no sempre prendria la grafia correcta, segurament hauria escrit oró per auró, verbena per berbena, etc., i hauria prescindit d'aretusa i aspàlat (que corresponen a plantes exòtiques). Molt prompte tindré arreglada l'*a *que enviaré al Sr. Font Quer, a Villa Sanjurjo,*[12] *que podrà revisar els materials. Fent-ho amb l'anticipació convenient, a vós no us ocasionarà cap retard.*

Em parleu de retribuir el meu treball, en aquest terreny, de qualsevol manera que ho feu m'estarà bé, puix ara estic molt desvagat i en lloc d'una càrrega em constitueix una distracció i més encara, una honor. Em considero altament distingit de poguer ratificar pràcticament, malgrat sigui amb tota modèstia, la meva adhesió a la vostra formidable obra.

Quan vingui a Barcelona tindré moltíssim gust en saludar-vos i no cal dir com desitjo l'ocasió de veure-us per ací. Resto a les vostres ordres.

Miquel de Garganta

Ⓓ Carta esborrany ms. | Olot | 26 I 1929 | Publicada dins Riera i Vallès 1991: 33-34 | AJVX | Transcrita de Riera i Vallès.

1. Vegeu la carta de 22 de gener de 1929.

2. La Biblioteca de Catalunya té l'origen en la biblioteca creada per l'IEC el 1907.

3. F. Barceló (1879-1881): *Flora de las Islas Baleares seguida de un diccionario de los nombres baleares, castellanos y botánicos de las plantas espontáneas y de las cultivadas.* Ciutat de Mallorca: Est.[ablecimiento] Tip.[ográfico] de P.[edro] J.[osé] Gelabert.

4. L. Companyó (1864): *Histoire naturelle du département des Pyrénées-Orientales. II Botanique.* Perpinyà, J.B. Alzine.

5. L. Conill (1910): *Botanique catalane pratique.* Perpinyà: J. Cornet Imp.

6. A. M. Gibert (1918): *Flora algològica marina de les aigües i costes occidentals de Catalunya. Catàleg raonat de les espècies observades des de les platges de Cunit i Calafell fins més enllà de les goles de l'Ebre i que servem en el nostre herbari.* Reus: Publicacions de l'Agrupació Excursionista de Reus, J. Vila Imp.

7. C. Gomis (1891): *Botànica popular.* Barcelona: Biblioteca de l'Associació d'Excursions Catalana, vol. VI.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

8. J. J. Rodríguez Femenias (1904): *Flórura de Menorca.* Maó: Imp. Fàbregues.

9. A. Sallent (1904): *Flora del Pla de Bages,* Barcelona.

10. J. Teixidor i Cos (1871): *Flora farmacéutica de España y Portugal, precedida de varios capítulos preliminares y determinación de materiales farmacéuticos exóticos.* Madrid: Ducazcal.

11. Vg. [144], n. 3.

12. Font i Quer es trobava destinat a la Farmacia Militar de Villa Sanjurjo (ara anomenada Al-Hoceima), ciutat del Marroc, cridat a la guerra del Rif (1926). Hi feia tasques de farmacèutic militar que compaginava amb els seus estudis de botànica.

182

A Miquel de Garganta

4 de febrer de 1929

S. Miquel de Garganta

Honorable senyor,

Aviat us trametré la llista completa dels noms de planta que figuren en el diccionari:[1] vos [sic] podeu afegir-hi totes les espècies que hi manquin; així és que em sembla molt bé la inclusió de *arangi, araques,* etc. En Font em va dir que ell em trametria els noms de famílies i els noms de bolets: si li escriviu, recordeu-li-ho.

Molt agraït de l'interès que preneu pel meu diccionari, i estic força content de veure que la interpolació de les paperetes de botànica no ha de retardar la impressió de l'obra.

Us saluda afectuosament

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | [Probablement Barcelona o Badalona] | 4 II 1929 | Publicada dins Riera i Vallès 1991: 35 | AJVX | Transcrita de Riera i Vallès.

1. Vg. [144], n. 3.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

183
De Miquel de Garganta

[Olot, 4 III 1929]

Admirat mestre,

Vaig rebre la vostra grata lletra del 4 del mes proppassat[1] *i en son dia la llista de noms de plantes. El meu propòsit era que a últims de febrer tinguéssiu les paraules de la lletra* a, *però el dia 25 vaig rebre carta del Dr. Font*[1b] *anunciant-me l'envio de les paperetes revisades i fins ara no les he tingudes, segurament per haver fet tard el vapor, ja veureu les addicions que hi ha fet totes dignes d'ésser considerades (2). Veureu en un bloc tot el que fa referència a morfologia i fisiologia vegetals, algunes cèdules com les d'*ascendent *i* autumnal *semblen innecessàries, però les hi he posades per si les creieu útils; escric* asc *i no* asca *conforme havíeu indicat a En Font; en un altre figuren els noms vulgars de les llistes, les descripcions de famílies que ja havíem quedat amb En Font que eren precises, les d'altres grups vegetals, i finalment altres noms vulgars que també podrien anar en el dic.[cionari], els de bolets compresos. En (1) un 2on. bloc he escrit alguns mots que se m'havien escapat i que he redactat fa pocs dies, aquests el Sr. Font no els ha vist; els únics que em semblen dubtosos són* arbre dels fics *(per altre nom* figuera borda*) que només he vist en la Fl.[òrula] de la Mare de Déu del Mont d'Estanislau Vayreda,*[2] *obra pòstuma que no ha estat prou ben corregida; així per a dir* agulles *diu* aguies *(ni tan sols* agües*), i dels rossellonesos:* arinjol, *que estic segur que ha d'ésser* arínjol *i* arbre de tinta, *potser estaria millor* de la tinta. *Us trameto una llista de noms que precedeixen a* aquil·lea *perquè si us en manca algun m'ho dieu que l'enllestiria tot seguit, i una altra de formes dialectals que no ha inclòs entre les altres per ignorar si les hi voleu consignar. No us poso les fonts d'on trec els mots, jo les guardo per si d'algun us convé saber-la.*

La papereta que va dins d'aquesta carta és d'En Font, extreta del Dioscòride de Laguna,[3] *me n'envià unes quantes que les aniré intercalant quan arribi el torn.*

Us saluda ben afectuosament

[Miquel de Garganta]

S. Pompeu Fabra – Barcelona

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

(1) no hi continuo armala *(com diu el vocabulari d'A. C. Costa)*[4] *per haver-se d'escriure* harmala *(*Peganum harmala*). En Font diu que preferiria* alharma, harmala *creu que és una corrupció per metàtesi.*

*(2) el que diu d'*auró *està molt ben raonat, però el fet de dir* oró *en certes comarques prova que la grafia que vós adopteu és la millor; si les plantes són o no espontànies a C.*[5] *ho faré constar en les que despatxi després, ara no me'n havia recordat.*

Ⓓ Carta esborrany ms. | Olot | Probablement data obliterada: 4 III 1929 | Publicada dins Riera i Vallès 1991: 38-39 | AJVX | Transcrita de Riera i Vallès.

1. Vg. [182].

1b. Publicada dins Riera i Vallès 1991: 36-37.

2. E. Vayreda i Vila (1919-1929): *Catàleg de la Flòrula de «La Mare de Déu del Mont»*. Barcelona: Treballs de la Institució Catalana d'Història Natural.

3. A. de Laguna (1570): *Pedacio Dioscorides Anazarbeo, acerca de la materia medicinal y de los venenos mortíferos*. Salamanca.

4. A. C. Costa (1864): *Introducción a la Flora de Cataluña y Catálogo razonado de las plantas observadas en esta región*. Barcelona: Imp. del Diario de Barcelona.

5. A. C. Costa. Vg. nota anterior.

184

A Miquel de Garganta

12 de març de 1929

S. Miquel de Garganta

Estimat col·laborador

He rebut els tres paquets de paperetes, que haurien arribat a temps encara que la impressió del diccionari hagués començat a mitjan febrer, com em pensava.[1] No havent començat encara, això ens permet d'intercalar els mots de botànica que manquen anteriors al mot *aquil·lea*. Manquen, dels de la vostra llista: *abaixonera, abelles, acàcia de tres puntes, acàcia taparera, adruls* (?), *agrasons* (si no és *agrassons* = Ribes grossularia), *ala de serp, albena, alcansa* (?), *alcaravea, alfàbrega de pastor, alerç* (?), *alicabi, aliguer, all bord, all colombí, all de bruixa, all de colobra, all de culebra* (?), *all d'olor, allenc, almegó = amelgó, almescat, almesquins, àloe, alzina de glans dolces, alzineta, ametller amarg, angelets, anyols,*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

apagallums, api bord, api bord de muntanya, api de cavall. Agram també manca perquè s'havia adoptat com a forma principal *gram*, i llavors l'explicació del mot hauria d'anar a *gram*; però potser serà millor de posar-la a *agram*. Dels mots *agrelles, agrelletes, agretes, agrassons*, no existeixen sinó les formes de plural? (En el dicc. figuren en singular. Creieu indispensable o convenient de consignar els mots *aldiça* (= jonc), *alep* (= àrnica), *anajús* (= abaixonera), *acader* (=aladern). El sinònim de *nyanyos* és *abrets* o *arbrets*? De *albercoquer* i *ametller*, sols es diu: «Arbre de la família de les amigdalàcies» i resp.[ectivament] «Prunus armeniaca» i «Amygdalus communis». Basta?

Us saluda afm.

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | [Probablement Barcelona o Badalona] | 12 III 1929 | Publicada dins Riera i Vallès 1991: 41-42 | AJVX | Transcrita de Riera i Vallès.

1. Vg. [180], n. 1.

185

De Miquel de Garganta

Olot, 21-III-29
Olot, 4-IV-29

S. Pompeu Fabra
Barcelona

Apreciat senyor,

Us adjunto les paperetes que us mancaven, suprimeixo alcansa, aldiça *i* aleps *que només he vist en la Botànica de Conill,*[1] *i són per tant (en tot cas) d'un ús molt restringit. Com observareu remarco, seguint la indicació del Dr. Font, si l'espècie és del país o exòtica; els termes* indígena, espontània *i* autòctona *em semblen suficients sense afigir-hi «a Catalunya», el bon sentit del lector ho supleix.*

Empro les formes del plural únicament quan desconec l'existència del singular corresponent, acabo de veure en aquest cas agrella, *poden posar-*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

se idènticament agrelleta i agreta que són anàlegs, encara que no seria de més de constatar que el plural és la forma corrent. Quan escrigui a En Font enviant-li la b *(*), demanaré la seva opinió sobre aquest punt.*

*Veureu les descripcions de l'*albercoquer *i* ametller, *era millor fer-les més extenses, altrament plantes molt menys importants sortirien més detallades; les considero com a rosàcies, com es fa actualment (les amigdalàcies han descendit del rang de família).*

Us reitero el testimoni de la meva consideració

Miquel de Garganta

(*) que serà segurament d'aquí una setmana

Ⓓ Carta esborrany ms. | Olot | 21 III 1929 i 4 IV 1929 | Publicada dins Riera i Vallès 1991: 43 | AJVX | Transcrita de Riera i Vallès.

1. Vg. [181], n. 5.

186

A Miquel de Garganta

Barcelona, 10 de maig de 1929

S. Miquel de Garganta,

Adjunt us trameto la llista de paraules corresponents a les lletres *d* i *e*.[1]

Per posar-la en consonància amb les altres definicions del Diccionari[2] (en què s'ha procurat que no figuri cap punt), caldria modificar la redacció de la definició de *abietàcies*. Us aniria bé aquesta redacció?:

Família de coníferes en què la flor femenina neix de l'axil·la d'una bràctea mare, de la qual la separen una o més escames, i forma aments (o: i s'agrupa en aments) que es transformen després en pinyes.

Us saluda afm.

P. Fabra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓓ Carta ms. | Barcelona | 10 v 1929 | Publicada dins Riera i Vallès 1991: 52-53 | AJVX | Transcrita de Riera i Vallès.

1. Diuen Riera i Vallès (1991, pàg. 52, nota 1) que «de llistes de paraules corresponents a les lletres *d* i *e*, en tenim dues –tant l'una com l'altra escrites a mà per Fabra–, força semblants però no idèntiques. Concretament, la llista que conté més termes –la segona que Fabra devia redactar– consta de disset paraules de la lletra *d* i cinquanta de la *e*; en l'altra, tan sols dotze termes amb *d* inicial i quaranta-tres amb *e*». I a continuació reprodueixen les llistes.

2. Vg. [180], n. 1.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

187

De Miquel de Garganta

Olot, 19 v 29

Distingit mestre,

He rebut la llista de paraules de les lletres d *i* e,[1] *suposo que no us recordàveu que temps enrera me'n havíeu* [sic] *enviat una altra que comprenia fins a la paraula* rúpia. *Són insignificants les modificacions que hi observo. Incloc la vostra definició d'abietàcies que m'està perfectament, també n'hi poso una altra lleugerament modificada. Com notareu al final faig menció del singular, ho crec indispensable; podríeu consignar-ho en les altres famílies de la* a.

Pel mateix correu us trameto les paraules de la b*; aquesta estació – la millor per a herboritzar – ha endarrerit al S. Font i també a mi. Si us convé procuraré anar més depressa. He escrit h^{a}.*[2] *bromera i no h^{a}. bormera, com feia de primer, seguint a Costa*[3] *que diu «así se llama en Berga, etc., por usarse contra el muermo (borm) de las caballerías...» però he vist en el Diccionari Aguiló*[4] *brom i bromera i en Cadevall*[5] *sols bromera (*) dementa bogal bova de Castella no saben pas quines plantes són, si en teniu alguna referència potser ens serviria per a poder-les descriure (**).*

Parlava a En Font dels noms de plantes que s'usen generalment en plural, li deia que em semblava que encara que s'inserti el singular hauria de fer-se constar que s'usen generalment en plural; En Font em contesta que evidentment es poden singularitzar els plurals, però el poble els empra rarament, i alguns jo no crec que els usi mai.

També li parlava de la conveniència d'addicionar al diccionari[6] *els*

col·lectius (se'n mostra partidari), molts dels quals no els conec més que com a cognoms o com a toponímics, d'altres els he sentit a alguns pagesos. Una gran dificultat és recordar-los. Us poso una llista amb els que sé, potser sí trobarien algunes etimologies, i algun que com indico me li ha afegit En Font. No tots es poden definir igualment, uns corresponen a veritables associacions fitogeogràfiques i altres a agrupacions de tal o qual planta.

Font m'hi ha continuat els següents: [...]

Maneu al vostre S. que us saluda amb tot afecte

Miquel de Garganta

[En paper a part:] Parededa i salgueda (de salze?) ha de trobar-se en el mateix cas. Segurament que l'origen de molts cognoms el trobaríem en aquesta classe de col·lectius. A En Font li sembla necessari consignar-los, si en teniu d'altres me'ls podríeu enviar.

(*) Jo escrivia llaviada i el Dr. Font m'hi ha posat labiada, seguiré aquesta forma al menys que vós preferíssiu l'altra.

(**) D'alguns mots faig notar que són trets de Conill,[7] *i més dignes d'atenció que altres, perquè aquest autor rossellonès és una mica insegur.*

Ⓓ Carta ms. | Olot | 19 v 1929 | Publicada dins Riera i Vallès 1991: 54-55 | AJVX | Transcrita de Riera i Vallès.

1. Vg. [186], n. 1.
2. Herba.
3. Vg. [183], n. 4.
4. *Diccionari Aguiló. Materials lexicogràfics aplegats per Marià Aguiló i Fuster*, «revisats i publicats sota la cura de Pompeu Fabra i Manuel de Montoliu». Col·lecció «Biblioteca Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans». Barcelona: IEC, 1914-1934, 8 vol.
5. S'ha de referir a una de les dues obres següents (o potser a totes dues): J. Cadevall (1907): *Elements de botànica popular*. Terrassa: Tip. de M. Utset i Juncosa; o bé J. Cadevall (1913-1937): *Flora de Catalunya. Enumeració i descripció de les plantes vasculars espontànies de l'antic Principat fins avui conegudes i de les més importants que s'hi cultiven*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. Fins a la data de la carta n'havien aparegut els volums I (1913-1915) i II (1915-1919) complets. L'obra completa consta de sis volums (III: 1931; IV: 1932; V: 1933; i VI: 1937); de l'I al III hi col·laborà Àngel Sallent; del III al VI, Pius Font i Quer, i en el VI, Werner Rothmaler.
6. Vg. [180], n. 1.
7. Vg. [181], n. 5.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

188

A Miquel de Garganta

Barcelona, 22 de maig de 1929

S. Miquel de Garganta,

Heus ací algunes dificultats que se m'han presentat en incloure les vostres paperetes en el meu diccionari:[1]

Vós identifiqueu el nostre *almegó* amb el *Melitotus officinalis*. Jo no he sentit mai *almegó* sinó *amelgó*. És la mateixa planta? Així ho creia: els dos mots poden haver sortit l'un (probablement el primer) de l'altre per metàtesi. Però és el cas que, en Labernia,[2] trobo *melgó* identificat amb el *Medicago sativa* (no és l'*alfals*?). Què me'n dieu?

Segons vós *almesquina* = *Narcissus jonquilla* (perigoni groc). Però Labèrnia tradueix almesquins per almizcleña (flors blaves).

Almescat és l'*Ajuga Iva*, i és aplicat a una altra planta que equival a *herba del mesc*? (planta que serà descrita en el seu lloc?)

aloc. Per què dieu: «segurament al·loc»?

arangi = tarongina. Voleu dir la flor del taronger?

arangí bord (= Prasium majus). I *arangí* (sens més), no existeix?

Creieu indispensable *allenc* al costat de *al·liària*?

Amiba no és *ameba*?

Androspora, amfítrop, són exactament el mateix que *microspora, campilòtrop*?

He rebut la vostra darrera carta[3] i les paperetes corresponents a la *b*. No us cal anar molt de pressa, perquè ara tot just ha començat a imprimir-se el diccionari. Però espero que em podreu trametre la *c* abans de juliol.

Us saluda afm.

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | Barcelona | 22 v 1929 | Publicada dins Riera i Vallès 1991: 56 | AJVX | Transcrita de Riera i Vallès.

1. Vg. [180], n. 4.
2. Vg. [56], n. 1.
3. Vg. [187].

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

189

De Miquel de Garganta

Olot, 24-v-29

S. Pompeu Fabra
Barcelona

Molt distingit senyor

He rebut la vostra lletra[1] *que passo a comentar ordenadament.*

almegó. *Costa diu que amb aquest mot és conegut a Lleyda el* Melitotus officinalis, *i amb el d'*amelgó *ho són, segons el mateix autor, espècies del gènere* Melitotus, *sense precisar quines, per això jo remetia el lector a almegó. Aquest nom corresponent al* Melitotus offic. *és extret de Costa*[2] *i adaptat per molts botànics, a més seria bo afegir-hi l'*almegó blanc.

amelgó. *Costa (Apéndice al Voc.)*[3] *cita aquest mot com a nom vulg. d'espècies del gènere Militotus, sense precisar quines; amb certesa només sé que es pugui aplicar a les dues que he esmentat, per això podria redactar-se així «Amelgó = almegó i almegó blanc (potser també es podria dirr amelgó blanc).*

melgó. *És sinònim d'alfals (en espanyol mielga), planta semblant al amelgó, però no es poden confondre.*

almesquins. *La descripció està bé no cal tocar-hi res. La confusió ve de Labèrnia*[4] *que en lloc d'*almizcleña *havia d'escriure i descriure el* Junquillo oloroso. *Altrament la definició de Labèrnia és per l'estil de la que dóna d'*almizcleña *el Dic.[cionario] de la Leng.[ua] Esp.[añola],*[5] *és a dir dolentíssima, sense nom científic i no corresponent a cap de les dues plantes que en espanyol es coneixen amb aquest nom, l'*Erodium moschatum *i la* Triguera ambrosiana, *ni tiliàcies, ni de flor blava. Posava* almesquins *traient-ho de Costa, però no crec que hagi d'haver cap inconvenient en dir* almesquí, *perquè a totes les demés amaril·lidàcies els hi conec singular i no em sembla lògic que aquesta, d'aspecte semblant, s'hagi de trobar en cas diferent.*

almescat. *Es coneixen amb aquest nom l'*Ajuga Iva *i una altra planta, que serà descrita a herba del mesc, l'Erodium moschatum (aquesta sí que en esp. és* almizcleña*). Quan una planta té més d'una accepció ho posaré de manera que no es pugui confondre.*

aloc. *No vaig prendre nota de la raó en què em fundava per a dir «segu-*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

rament al·loc» i ara no me'n recordo, em sap greu perquè sembla que ho deia a la babalà, de manera que serà prudent escriure aloc.

arangi. *És sinònim de tarongina (és a dir, la* Melissa officinalis*), vaig trobar* arangi *però potser ha d'ésser* arangí, *de tarongí.*

arangí. *Simplement ignora l'existència.*

allenc. *Us vaig incloure una papereta per a* allenc *i no per a* al·liària. *No sé que aquest darrer mot sigui admès en el llenguatge vulgar, però és una traducció literal com altres que van al diccionari sobretot si Labèrnia l'admet – no ho recordo –, millor no deixar-la. Llavors el mateix té posar la descripció a* allenc *que a* al·liària *i per l'altra planta remetre a la descrita.*

amiba *és igual a* ameba, *vós podeu dir millor que nosaltres quin mot cal triar o si es poden admetre ambdós.*

androspora *és igual a* microspora *i* amfítrop *a* campilòtrop. *D'ara endavant en aquests casos posaré un signe d'igualtat per a què no pugui haver-hi confusió.*

Rebeu el testimoni de la consideració del vostre afm.

Miquel de Garganta

Ⓓ Carta esborrany ms. | Olot | 24 v 1929 | Publicada dins Riera i Vallès 1991: 57-58 | AJVX | Transcrita de Riera i Vallès.

1. Vg. [188].

2. Vg. [183], n. 4.

3. Es tracta de l'apèndix al vocabulari de la flora d'A.C. Costa (vg. [183], n. 4) titulat *Suplemento al catálogo razonado de plantas fanerógamas de Cataluña.* Barcelona 1877.

4. Vg. [56], n. 1.

5. Real Academia Española: *Diccionario de la lengua castellana: en que se explica el verdadero sentido de las voces, su naturaleza, y calidad, con las phrases o modos de hablar, los proverbios o refranes, y otras cosas convenientes al uso de la lengua,* compuesto por la Real Academia Española. Madrid: Imprenta de Francisco Hierro, 1726-1739, en sis volums. I també: *Diccionario de la lengua española de la Real Academia Española* (DRAE). Madrid 1780. I ed. suc.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

190

De Miquel de Garganta

Olot, 14-VII-29

S. Pompeu Fabra
Barcelona

Distingit Mestre,

Quan rebí la vostra última carta[1] *tenia la feina enorment endarrerida. Em vaig proposar enllestir-la, però hi ha hagut molt treball i fa només un parell de dies que vaig remetre a Font les paperetes de la* c. *No trobeu estrany, doncs, que no us arribin per ara. Perdoneu aquests retards.*

Us saluda afectuosament el vostre servidor

Miquel de Garganta

Ⓓ Carta esborrany ms. | Olot | 14 VII 1929 | Publicada dins Riera i Vallès 1991: 59 | AJVX | Transcrita de Riera i Vallès.

1. Probablement carta perduda.

191

De Miquel de Garganta

Olot, 26-VIII-29[1]

S. Pompeu Fabra
Barcelona

Dilecte senyor,

Fa pocs dies que vaig rebre les paperetes de Font Quer, que les hi envio certificades. Es varen retardar una mica perquè el S. Font ha tingut un mes de llicència que ha aprofitat per estar a Barcelona. Com veureu són uns quants els mots que hi ha intercalat i molt interessants les notes d'algunes cèdules.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Segueixo el pla de les altres lletres. Els carnets I, II i part del III són destinats als noms que vós em dèieu i als que s'hi relacionen, el final del III i principi del IV són per altres noms vulgars, vénen després les famílies que segueixen en el V, que conté també els altres grups taxonòmics i el començament de la part de botànica general que ocupa tot el VI.

En certs casos m'ha semblat que era millor en definir algun adj.[ectiu] d'ús molt concret precedir-lo del substantiu, com podeu veure a cíclica (flor cíclica), connivent (estams connivents), etc. Si us sembla que és preferible donar-hi un altre gir ho feria en les lletres següents. No m'extenc més perquè les altres indicacions són a cada cas en particular.

Disposeu, i desitjo que pugui ésser amb més diligència que fins ara, del vostre afm.

Miquel de Garganta

El 6-XI-29 envio la d *i* e.

Ⓓ Carta ms. | Olot | 26 VIII 1929 | Publicada dins Riera i Vallès 1991: 61 | AJVX | Transcrita de Riera i Vallès.
Ⓡ En facsímil dins Riera i Vallès 1991: 62-63.

1. Tal com afirmen Riera i Vallès, «és molt probable que aquesta carta no fos, formalment, enviada, ja que hem trobat junts l'original i la còpia de Garganta en els arxius d'aquest» (Riera i Vallès 1991: 61, n. 1).

192
A Miquel de Garganta

13 de novembre de 1929

S. Miquel de Garganta

Car amic, He rebut les paperetes corresponents a la *d* i a la *e*. Espero que m'anireu trametent les de la *f*, *g*, etc., sense interrupcions com la que precedí la tramesa de les corresponents a lletra *c*. Si ho feu així, tot anirà bé i sapigueu que ha començat per fi la impressió del diccionari,[1] la qual cosa faria més greu qualsevol interrupció en el nostre treball. La recepció de les vostres darreres paperetes (*d* i *e*), tan a temps, em permet esperar

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

que la impressió del diccionari no sofrirà cap entrebanc per culpa vostra. I n'estic força content i us en dono les gràcies per endavant.

Escolteu: en *agreta* trobo «família de les *oxalídies*». No seria millor *oxalidàcies*? Hi ha una família que vós anomeneu *apogenotàcies*. És així? Us ho pregunto perquè en el Webster[2] no he trobat aquesta paraula i sí una altra de semblant (si mal no recordo: *aponogetonàcies*).

Us saluda afm.

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | [Probablement Barcelona] | 13 XI 1929 | Publicada dins Riera i Vallès 1991: 66 | AJVX | Transcrita de Riera i Vallès.

1. Vg. [180], n. 1.

2. Es refereix al diccionari *Merriam-Webster*, publicat per primera vegada el 1828, i anomenat més endavant *Webster*, obra de referència de la lingüística anglosaxona antiga però també de l'anglès actual. El seu autor fou el lexicògraf nord-americà Noah Webster (Connecticut, Estats Units d'Amèrica, 1758-1843).

193

De Miquel Garganta

Olot, 18-XI-29

Sr. Pompeu Fabra
Barcelona

Benvolgut mestre,

Teniu raó amb les dues observacions que em feu. No s'ha de dir oxalídies sinó oxalidàcies. Aponogetonàcies és el nom correcte, el mot equivocat que vau rebre havia de provenir d'un lapsus calami [sic?] *Us adjunto algunes paperetes que mancaven. He comunicat als companys d'Ateneu*[1] *que ens honoraríeu amb la vostra visita. Esperem amb entusiasme poder sentir la vostra paraula*[2] *i m'encarregaren que us trametés el llur agraïment.*

Com sempre resta a les vostres ordres

Miquel de Garganta

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓓ Carta esborrany ms. | Olot | 18 XI 1929 | Publicada dins Riera i Vallès 1991: 67 | AJVX | Transcrita de Riera i Vallès.

1. Ateneu d'Olot.
2. No hi ha constància que dita conferència fos mai pronunciada.

193b

D'Ignasi de Sagarra

Barcelona 10-XII-29

Amic Sr. Fabra!

Com li vaig prometre a darrers de mes tenia enllestides aquestes quatre paperetes (47).[1] *Vareu dir-me que Vosté estaba lleument indisposat. Ara que sé que ja torna per aquesta casa*[2] *li deixo aquestes ratlles. Li prego que per telefon o com millor li sembli, vulgui dir-me si li van bé o si desitja alguna modificació o addició.*

Mani sempre al seu afm. amic

I. de Sagarra

Ⓒ Ateneu Barcelonés | Apartat de Correus 97
Ⓓ Carta ms. | Barcelona | 10 XII 1929 | Inèdita | Arxiu de l'IEC | Transcrita de l'original.

1. Ignasi de Sagarra, zoòleg, també ajudà Pompeu Fabra a identificar noms de plantes per al *Diccionari general de la llengua catalana*. Es coordinà amb Miquel de Garganta (vegeu Riera i Vallès 1991: 67).
2. L'Ateneu Barcelonès. Vg. [170], n. 4.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

194

A Miquel de Garganta

[Barcelona, 13 xii 1929]

S. Miquel de Garganta

Estimat amic: En la papereta encapçalada amb el mot *adruls*, dieu: «Em sembla que no pot mancar al diccionari: Costa[1] la dóna de la Vall d'Aran i Vayreda[2] de la Mare de Déu del Mont». Perfectament; però en els diccionaris es troben les formes *adragulls* (Urgell), *adrulls* i àdhuc *àdruls*, i em sembla excessiu, en un diccionari[3] com el meu, d'admetre tantes de formes dialectals. Teniu dades que ens permetin decidir-nos a favor d'una d'aquestes quatre formes?

Tinc els meus dubtes sobre la bondat de la grafia *badells* (*Antirrhinum majus*). No seria *vedells*? En anglès aquesta planta s'anomena *snapdragon*, i diu el Webster[4] que és perquè les seves flors bilabiades han estat comparades per llur forma amb la cara d'un dragó. No haurien estat comparades, a Catalunya, amb el musell d'un vedell? Me'n podríeu dir alguna cosa?

Vostre afm.

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Lloc postal: Barcelona | Data postal de sortida: 13 xii 1929; data postal de recepció: 14 xii 1929 | Publicada dins Riera i Vallès 1991: 70 | AJVX | Transcrita de Riera i Vallès.

1. Vg. [183], n. 4.
2. Vg. [183], n. 2.
3. Vg. [180], n. 1.
4. Vg. [192], n. 2.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

195

De Miquel de Garganta

Olot, 16-XII-29

Sr. Pompeu Fabra
Barcelona

Caríssim mestre,

Adruls *és de les quatre formes la usual en els llibres de botànica, la porten Costa,*[1] *Vayreda*[2] *i Cadevall.*[3] *Les altres tres no les coneixia. Per això em sembla que la preferida haurà d'ésser* adruls. Adrulls *té l'avantatge de recordar* abriülls, *ambdues són espinoses. La redacció és: adruls = gaons* (Ononsis spinosa).

Badells *és efectivament una grafia incorrecta, ho havia copiat de Costa i de Vay.[reda] sense fixar-me que s'havia d'escriure* vedells *(en fr.* mufle de veau *i en esp.* hierba becerra*). Les flors es comparen, com dieu, amb el musell d'un vedell. A conillets (1ª accep.) que és un sinònim també s'haurà d'escriure com cal.*

De la última [sic] *remesa que vaig fer s'han de separar per a intercalar-les en les primeres lletres alguns noms de bolets i falgueres, que m'havien escapat.*

Rebeu les salutacions afectuoses del vostre amic

Miquel de Garganta

Ⓓ Carta esborrany ms. | Olot | 16 XII 1929 | Publicada dins Riera i Vallès 1991: 71 | AJVX | Transcrita de Riera i Vallès.

1. Vg. [183], n. 4.
2. Vg. [183], n. 2.
3. Vg. [187], n. 5.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

196
A Miquel de Garganta

8 gener 1930

S. M. de Garganta

Estimat amic,

En la lletra A, trobo *armoll* i *arn* com a sinònims de *ble moll* i de *espinavessa* resp.[ectivament] Ho són en efecte?

Veig que l'avellana torrada és el *Cynoglossum vulgaris*. No té cap més denominació en català?

Convé constatar el nom *asteràcies*?

Vós escriviu *llim* d'una fulla. És que *llim* és popular? Si no ho és, em sembla que la catalanització de limbus hauria d'ésser *limbe*. Què me'n dieu?

Vostre

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | [Probablement Barcelona] | 8 1 1930 | Publicada dins Riera i Vallès 1991: 73 | AJVX | Transcrita de Riera i Vallès.

197
De Miquel de Garganta

Olot, 9-1-30

S. Pompeu Fabra
Barcelona

Distingit amic, Armoll *i* arn *són sinònims de* blet moll (Atriplex hortensis) *i* espinavessa (Paliurus spina-Christi) *respectivament. El n.[om] cient.[ífic] de blet moll és millor posar-l'hi per tal que no s'interpreti ambiguament, el d'espinavessa no és necessari. Del* Cynoglossum officinale (*no* vulgaris) *en conec solament el nom d'*avellana torrada.

No crec que hagi de constatar-se el mot asteràcies, en tot cas hauria d'ésser asterees –tribu de compostes– i els noms de tribus no els consignem.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Em sembla molt bé que, com dieu, en lloc de llim *es digui* limbe; *Cad.[evall] (Bot.[ànica] pop.[ular])*[1] *ho catalanitza malament.*

Disposeu del vostre devot admirador

Miquel de Garganta

Ⓓ Carta esborrany ms. | Olot | 9 1 1930 | Publicada dins Riera i Vallès 1991: 74-75 | AJVX | Transcrita de Riera i Vallès.

1. Es refereix al llibre de J. Cadevall, *Elements de botànica popular*. Vg. [187], n. 5.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

198

A Miquel de Garganta

25 de febrer de 1930

S. Miquel de Garganta

Estimat amic,

Em penso que no hi ha cap inconvenient que batejem el *Cynoglossum officinale* amb el nom de *llengua de ca*. Llavors posaríem, en el diccionari:[1] «**Avellana torrada**. V. Llengua de ca» i la descripció de la planta en l'article *Llengua de ca*. I la *besneula*, què és?

Tocant l'arbre habitualment anomenat *suro*, crec que en l'article *suro* caldria fer una referència a *alzina surera*. Llavors la descripció hauria de figurar en *alzina surera* (lletra A) i per tant em convindria que me la trametéssiu tot seguit.

En l'article *berberina*, es diu que s'extreu de les arrels del *Berberis vulgaris* (en anglès, *barbeny*). Quin és el nom català d'aquesta planta?

Sabeu què vol dir el mot *barbís*? Algun diccionari el consigna amb la significació de *sèpal*. En sabeu alguna cosa?

Suposo que aviat rebré una nova tramesa de paperetes!

És vostre afm.

Pompeu Fabra

Ⓒ Ateneu Barcelonés | Apartat de Correus 97
Ⓓ Carta ms. | Barcelona | 25 II 1930 | Publicada dins Riera i Vallès 1991: 76 | AJVX | Transcrita de Riera i Vallès.
Ⓡ En facsímil dins Riera i Vallès 1991: 77-78.

1. Vg. [180], n. 1.

199

De Miquel de Garganta

Olot, 27-II-30

S. Pompeu Fabra
Barcelona

Honorable amic, En català el nom de llengua de ca *l'he vist pel* Cynoglossum pictum, *em sembla, però, que no ha d'haver-hi cap inconvenient en aplicar-lo al* C. officinale. *La* besneula *és precisament el mateix* C. officinale. *De manera que la descripció d'*avellana torrada *ha d'anar a* besneula, *i a* avellana torrada *ha de dir «*V. Besneula *o* llengua de ca».

Coralets *(on es descriu) és el nom vul.[gar] del* Berberis vulgaris, *del qual s'extreu la* berberina.

Barbís *no pot voler dir sèpal. Aguiló*[1] *va interpretar malament els versos de Verdaguer.*[2] *En la comparació que fa amb una magnòlia les serres formen el calze –i és el calze el que està constituït per sèpals–, el palau aurífic és son pistil. Per les boscúries, que són sos barbissos, resten els pètals (que formen la corol·la) o els estams. En el símil de Verdaguer es veu que quan diu calze es refereix al conjunt de calze i corol·la, llavors barbís només pot voler dir* estam. *És un mot que em ve de nou. En parlaré a Font.*

Fa unes tres setmanes que us volia veure a l'Ateneu[3] *i vós no vàreu ser-hi. Us hauria dit que no sé per quin motiu En Font s'havia entretingut. Pocs dies enrera m'arribaren de Barcelona les paperetes que va revisar. I ara espero notícies per veure on tinc de remetre-li les altres. Demà us les certificaré. Alguns mots porten la indicació: ? Conill. Són mots trets d'un llibre de Conill que no em mereix confiança,*[4] *els que no porten cap nota d'En Font, si no els veieu corroborats en alguna altra part, sóc del parer de suprimir-los.*

Us saluda amb tot respecte

Miquel de Garganta

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓓ Carta ms. | Olot | 27 II 1930 | Publicada dins Riera i Vallès 1991: 79-80 | AJVX | Transcrita de Riera i Vallès.

1. Vg. [187], n. 4.

2. Els versos de Jacint Verdaguer són els de la següent estrofa del cant II de *Canigó: llegenda pyrenayca del temps de la reconquesta* (Col·lecció «Edició popular». Barcelona: Publicació de la Ilustració Catalana, 1913?), en què remarquem en cursiva la paraula a què al·ludeix la carta: «Lo Canigó és una magnolia immensa | que en un rebrot del Pirineu se bada; | per abelles té fades que la volten, | per papallons los cisnes y les àligues. | Formen son càlzer escarides serres | que plateja l'hivern y l'estiu daura, | grandiós beyre hont beu olors l'estrella, | los ayres rellentor, los núvols aygua. | Les boscuries de pins son sos *barbiços*, | los Estanyols ses gotes de rosada, | y és son pistil aqueix palau aurífich, | somni d'aloja que del cel devalla». La citació és treta de les *Obres completes de mossen Jacinto Verdaguer* (vol. v, cant II: Flor de neu, versos 271-282; «barbiços» surt al vers 279).

3. Ateneu Barcelonès. Vg. [170], n. 4.

4. No sabem a quin llibre de Lleó Conill es refereix entre els següents: *Botanique catalane pratique* (Perpinyà: J. Cornet Imp., 1910); *Botanique Catalane. Noms catalans usités dans la région* («Rev. Catalane», 1908); *Denominations catalanes*, dins A. Guillet (1929): *Plantes médicinales des Pyrenées Orientales. Plantes à recolter, plantes à cultiver. Denominations catalanes par M.L. Conill.* Montpeller: Imp. Roumégous & Déhan. En tot cas, en la carta del 19 v 1929 Garganta diu del botànic rossellonès que és una mica insegur i que no totes les seves aportacions (lingüístiques) són igualment dignes d'atenció.

200
A Miquel de Garganta

[Barcelona, 17 III 30]

S. M. de Garganta

Estimat amic, us agrairia que m'enviéssiu les paperetes corresponents a *avellana torrada, botgeta* (que se m'han traspaperat i no trobo) i la d'una planta consignada per en Sallent (si creieu que cal consignar-la): el *cambró (Rhamnus catharticus)*. Jo em creia que l'*avellana torrada* i la *besneula* eren la mateixa planta; vós m'ho confirmeu; però veig que en Sallent[1] les dóna com a espècies diferents (suposo que erròniament).[2]

Us saluda afm. vostre

P. Fabra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓓ Carta ms. | Lloc postal: Barcelona | Data postal de sortida: 17 III 1930; data postal de recepció: 18 III 1930 | Publicada dins Riera i Vallès 1991: 82 | AJVX | Transcrita de Riera i Vallès.

1. Vg. [181], n. 9.

2. Al *Diccionari general de la llengua catalana* (1932) trobem *avellana torrada* dins de l'entrada *avellana* de la següent manera: «[.... ‖ *Avellana torrada*, besneula, llengua de ca». I defineix la *besneula* com: «f. Borraginàcia (*Cynoglossum officinale*), de fulles tomentoses, flors vermellenques que es tornen blaves, i fruit construït per quatre carpels uniloculars, eriçats d'agullons ganxuts, l'arrel de la qual és pectoral».

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

201
De Miquel de Garganta

Olot, 21-III-30

S. Pompeu Fabra
Barcelona

Honorable mestre, Fins avui no m'ha estat avinent anar a la Biblioteca Popular[1] *a mirar la Fl.[ora] de Catalunya de Cadevall i Sallent*[2] *per a veure si el nom de* cambró *és aplicat al* R. Catharticus; *estava gairebé segur que no, i així ha sigut, l'únic nom vulgar que li donen és el d'*espina cervina, *descrit. Si en Sallent l'anomenava* cambró *amb anterioritat a la publicació de la Flora,*[3] *no ara, es pot assegurar que s'ha rectificat; del contrari seria bo saber on ha sortit aquest nom i demanar consell a en Font. Potser confon amb la* cambronera.

*El nom d'*avellana torrada *el vaig extreure de Vayreda*[4] *i el de* besneula *de Labèrnia.*[5] *Per a conèixer si Sallent té raó o no em caldria saber a quines espècies dóna aquests noms.*

Del «Diccionario de los diversos nombres vulg. de muchas plantas» de Colmeiro[6] *–que he tingut ocasió de repassar– he tret alguns mots d'una llista de noms catalans de plantes, procedents de l'àrab. D'alguns altres em sembla que és preferible saber quina opinió en té en Font.*

Cordialment

Miquel de Garganta

Ⓓ Carta esborrany ms. | Olot | 21 III 1930 | Publicada dins Riera i Vallès 1991: 83 | AJVX | Transcrita de Riera i Vallès.

1. Fa referència a la Biblioteca Popular d'Olot creada per la Mancomunitat de Catalunya. Sobre aquesta biblioteca vegeu *Les biblioteques populars de la Mancomunitat de Catalunya (1915-1925)* de Teresa Mañà Terré (col·lecció «Materials per a la biblioteca pública», núm. 5. Lleida: Pagès Editors i Diputació de Barcelona, 2007, pàg. 265-267).

2. J. Cadevall (1913-1937): *Flora de Catalunya. Enumeració i descripció de les plantes vasculars espontànies de l'antic Principat fins avui conegudes i de les més importants que s'hi cultiven*, Institut d'Estudis Catalans. Fins a la data de la carta n'havien aparegut els volums I (1913-1915) i II (1915-1919) complets. L'obra completa consta de sis volums (III: 1931; IV: 1932; V: 1933; i VI: 1937); de l'I al III hi col·laborà Àngel Sallent; del III al VI, Pius Font i Quer, i en el VI, Werner Rothmaler.

3. Vol dir que Àngel Sallent l'anomenava així abans de col·laborar amb la *Flora de Catalunya* de J. Cadevall (vegeu nota anterior). Sallent també publicà, abans de l'obra citada, la *Flora del Pla de Bages* (vg. [181], n. 9).

4. Vg. [183], n. 2.

5. Vg. [56], n. 1.

6. M. Colmeiro (1871): *Diccionario de los diversos nombres vulgares de muchas plantas usuales o notables del Antiguo o Nuevo Mundo, con la correspondencia científica y la indicación abreviada de los usos e igualmente de la família a que pertenece cada planta.* Madrid: Impr. de Gabriel Alhambra.

202

De Miquel de Garganta

22-IV-30

Sr. Pompeu Fabra
Barcelona

Estimat mestre,

Avui us envio certificades les paperetes de la h *i de la* i. *A més hi trobareu un carnet ple d'altres que s'han d'intercalar entre les primeres lletres. A h^{a}.*[1] *potser haureu de canviar una mica l'ordre: en els casos en què aquesta paraula va seguida de preposició o p.[reposició] i article (d', de, del, de l', de la, dels, de les) he atès al substantiu següent i no a aquells.*

Quant a la paraula barbís, *que jo suposava sinònima d'estam, Font Quer em diu: «Només dissenteixo de vós en la limitació que feu als estams per a concretar el seu significat. Essent mot popular em decantaria a creure que barbís vol referir-se al "conjunt de petites peces filiformes, estams, estils, estigmes, i àdhuc nectaris o apèndixs diversos quan n'hi ha, que es*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

troben a l'interior de les flors". Precisament els versos de Verdaguer[2] *m'han recordat el que vaig llegir, ara fa setze anys, en un manuscrit del segle divuit al monestir benedictí de Sto. Domingo de Silos.*[3] *Sarmiento comenta en ell la nova classificació de Linné,*[4] *i diu que es basa en la quantitat i disposició de "ciertas* trispas o piltrafillas *de lo cóncavo de la flor". Aquí els mots esmentats equivalen als barbissos de Verdaguer, i comprenen en general totes les parts abans esmentades».*[5] *D'aquí he extret la definició que us adjunto i crec exacta.*

Cordialment us estreny la mà

Miquel de Garganta

Ⓓ Carta esborrany ms. | [Probablement Olot] | 22 IV 1930 | Publicada dins Riera i Vallès 1991: 86 | AJVX | Transcrita de Riera i Vallès.

1. Herba.
2. Vg. [199], n. 2.
3. Abadia benedictina que es remunta al segle VII dC i que es troba en el municipi del mateix nom de la província de Burgos, a Castella i Lleó.
4. El benedictí P. Martín Sarmiento (Vilafranca del Bierzo, 1695 – Madrid, 1792) tractà temes de botànica i mantingué contactes amb el científic, naturalista i botànic suec Carl von Linné, el qual és considerat el fundador de la moderna «taxonomia» (o ciència de la classificació) i un dels pares de l'exologia. Vg. les «Notes biogràfiques».
5. Carta o text desconegut.

203

De Pius Font i Quer

Barcelona II de maig de 1930

Senyor Pompeu Fabra

Estimat amic: Us agrairé que em feu conèixer el vostre parer sobre la grafia correcta dels següents mots:

Epigin o epigi (ll.[atí] epigynus)
Revolts (els marges d'una fulla p.[er] e.[xemple], fr.[ancès] révolues)
Mucronulats (amb un mucró petit*)*
Peciolulats (amb un peciol petit*)*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Arínjol o bé arítjol (nom de planta)
Montsolí o Montsoliu *(Mot geogràfic)*
Cardoner o Cardener »
Leyde o Lèida »

Afectuoses salutacions

Font Quer

© Museu de Ciències Naturals de Barcelona
Ⓓ Carta esborrany ms. | Barcelona | 2 v 1930 | Publicada dins Riera i Vallès 1991: 39 | Institut Botànic de Barcelona | Transcrita de Riera i Vallès.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

204

A Pius Font i Quer[1]

[Maig de 1930]

epigin (com *androgin*, etc.

révolu fr. Em penso que aquest mot correspon al llatí *revolutus*. Llavors, en català, seria *revolut*

mucronulat
peciolulat } *em semblen bé*

aritjol Aquest mot figura en els diccionaris sense accent sobre la *i*. Així està en el meu, d'acord amb la papereta d'en Garganta

Montsoliu
Cardoner } Són els dos mots que jo conec

Leyde o Leida Si es tracta de la ciutat holandesa, jo posaria *Leiden*

Ⓓ Nota ms. | [Probablement Barcelona o Badalona] | [Maig de 1930,] ja que es tracta, sens dubte, de la resposta a la carta del 2 v 1930 de Pius Font i Quer | Publicada dins Riera i Vallès 1991: 40 | Institut Botànic de Barcelona | Transcrita de Riera i Vallès.

1. Nota de Pompeu Fabra que respon a la carta de Pius Font i Quer del 2 v 1930.

205

Entre Pius Font i Quer i Pompeu Fabra

[Maig de 1930]

Consultes a Fabra[1]

1 Podem usar *gibós* en escrits tècnics de botànica? És mot d'origen llatí, que tenen en italià, francès i espanyol. Ha d'ésser tal com queda escrit o bé gibbós? **gibós**
El Diccionari ortogràfic[2] solament consigna *gibositat*.

2 Podem usar *grimpant* en escrits tècnics, per a traduir l'espanyol «trepador»? Si no, per quina paraula ho traduïrem? (¿) **enfiladís** (1)

3 Cadevall[3] usa constantment el poc en frases com aquestes: fulles un poc peludes...; sèpals un poc acuminats...; etc. Es correcte? **Sí**

4 Com traduirem en escrits botànics el mot espanyol «cundidor»? Podríem traduir-lo per «serpentajant»? (2)

5 Cadevall usa «triquetres» parlant d'un fruit o fruits. Es correcte? (3)

(1) fem. *enfiladissa* em sembla preferible a grimpant

(2) El mot és admissible i vós sou el qui heu de veure si és adequat per a significar allò que significa *cundidor*

(3) Sí

Ⓓ Consultes mc. amb resposta ms. en la mateixa pàgina | [Probablement Barcelona] | [Probablement durant el maig de 1930,] ja que és una data relativament intensa de carteig entre els dos autors | Publicada dins Riera i Vallès 1991: 40 | Institut Botànic de Barcelona | Transcrita de Riera i Vallès.

1. Es tracta d'unes consultes manuscrites a Fabra que ben segurament són degudes a Pius Font i Quer amb la resposta de Fabra a mà i al marge, amb negreta nostra, o bé en nota a sota.

2. Vg. [160], n. 5.

3. Vg. [187], n. 5.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

206
De Miquel de Garganta

Olot, 22-v-30

Sr. Pompeu Fabra
Barcelona

Honorable mestre,

*A la papereta de cucurbitàcies diu «flors diclines, unisexuals...», s'ha de treure unisexuals, que és sinònim de diclines. Podeu mirar si teniu la descripció d'*esbarzer, *em crec que sí, però a mi se m'havia traspaperat. Les de* cep, ciatus, diclina *i* dígina *s'haurien de substituir per les que incloc dintre la carta. Les altres paperetes, junt amb les del carnet no numerat, s'han d'intercalar entre les primeres lletres.*

Maneu a vostre affm.

Miquel de Garganta

Ⓓ Carta esborrany ms. | Olot | 22 v 1930 | Publicada dins Riera i Vallès 1991: 87 | AJVX | Transcrita de Riera i Vallès.

207
A Miquel de Garganta

25 juny 1930

S. Miquel de Garganta

Estimat amic, Vaig rebent els paquets certificats que periòdicament em trameteu. Cada vegada em faig el propòsit d'acusar-vos-en rebut; però, després, amb l'enorme feina que pesa sobre mi (revisió de l'original, correcció de proves, etc.), me'n distrec. Perdoneu-me.

Permeteu-me, ara, que us consulti alguns dubtes. Trobo, entre els noms de planta, *cinerària, cendrosa, centcaps* (= *centaura*, segons Sallent),[1] *cinoglossa*. No sé si és que se m'han traspaperat, però no sé pas

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

trobar les paperetes corresponents a aquestes paraules. Trobo, així mateix, una papereta referent a la *coniza bruta*: és que n'hi havia una altra referent a la *coniza* amb un altre qualificatiu o sense cap qualificatiu? Digueu-me, encara, quin és el nom català de la planta que els francesos anomenen *cive* (que entra en la confecció del civet de llebre)? Sabeu si hi ha un nom català per a designar el *Fraxinus ornus*? Sabeu quina planta és el *tinus*, que surt en Ovidi?[2] Finalment vós admeteu *coca* com a corresponent a *coccus*: no seria millor *coc* o *cocus*?

Vostre

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | [Probablement Barcelona] | 25 VI 1930 | Publicada dins Riera i Vallès 1991: 89 | AJVX | Transcrita de Riera i Vallès.

1. O bé es refereix a la *Flora de Catalunya* de J. Cadevall i À. Sallent (vg. [201], n. 2) o bé a *Flora del Pla de Bages* (vg. [181], n. 9).

2. P. Ovidi Nasó parla del «tinus» en les *Metamorfosis* (col·lecció «Escriptors llatins». Barcelona: Fundació Bernat Metge, 1930, vol. II, llibres VI-X). Text revisat i traducció d'Adela M. Trepat i Anna M. de Saavedra. Diu: «Et bicolor myrtus et bacis caerula tinus» (vers 98, pàg. 108). En català: «La murtra bicolor i el tinus de fruits negrencs».

208

A Taula de Lletres Valencianes

15 de juliol de 1930

Amics de Taula de Lletres Valencianes,[1]

El que aneu a fer és molt arriscat. El valencià no pot raonablement adoptar, com a definitiu, altre sistema ortogràfic que l'adoptat pel català. Si per raons d'oportunitat es creu que avui és millor un altre sistema (el de l'Institut[2] modificat a fi de facilitar la lectura del valencià escrit), crec que seria convenient que, en acordar-vos a seguir tots tal o tal sistema, les solucions adoptades no es traduïssin en unes normes que es donessin a la publicitat, les quals vindrien a donar fixesa a una cosa que sols pot acceptar-se com a provisional; aquestes normes podrien esdevenir un obstacle a la unificació ortogràfica de la nostra llengua, que tots, valencians i catalans, hem de desitjar.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Indicacions que puguin orientar-vos en la discussió? No sé dir-vos sinó que heu de procurar allunyar-vos tan poc com sigui possible del sistema de l'Institut. No us en separeu mai capriciosament: feu-ho tan solament quan cregueu que la solució de l'Institut contradiu algun fet valencià (jo no sé que això ocorri mai) o bé pot ésser un obstacle seriós a la difusió del valencià escrit (per dificultar-ne la lectura). No us en puc, de moment, fer altres indicacions. Ara, si hi ha possibilitats de fer-me conèixer (confidencialment) les solucions que us semblin destinades a triomfar (donada la marxa de les discussions) abans que hagi recaigut cap acord definitiu sobre elles, llavors jo us podria potser ajudar en la confecció d'aquestes normes *provisionals* que us hem proposat d'establir.[3] Jo surto demà de Barcelona per anar a passar uns quants dies als Pirineus; però estaré de retorn el 6 d'agost.

Cordialment vostre,

Pompeu Fabra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓒ Ateneu Barcelonès

Ⓓ Carta ms. | Barcelona | 15 VII 1930 | Publicada (gairebé completa) dins Ferrando 2000: 133 | Dossier «Adolf Pizcueta – Normes de Castelló» de la Biblioteca Valenciana | Transcrita de l'original.

Ⓡ Parcial dins Pérez Moragon 1982: 84-85, dins Segarra 2000a: 209, dins D.P. 2001 (gairebé completa i en reproducció facsímil) i dins Climent 2007: 159-160.

1. *Taula de Lletres Valencianes* fou una revista literària i de caire progressista que es creà a València l'octubre de 1927 (en sortiren 38 números). Els seus fundadors foren Carles Salvador i Adolf Pizcueta, i Enric Navarro, Miquel Duran i Francesc Caballero. La revista pretenia impulsar la valencianització de la societat i de les forces polítiques valencianes, però també s'ocupà de la llengua. Sobre el debat de l'ortografia que calia utilitzar, *Taula de Lletres Valencianes* prengué partit i es manifestà per la unitat de la llengua, i el juliol de 1930 publicà el manifest «Als escriptors valencians i a les publicacions valencianes», que tingué molt bona acollida i que impulsarà l'acord conegut com a Normes de Castelló de 1932.

2. Vg. [27], n. 3.

3. Són nombrosos els estudis que han tractat la gestació i l'impacte de les Normes de Castelló. En destaquem els següents: «Les Normes de Castelló i unes consideracions ortogràfiques», de Germà Colón (1982); *Les normes de 1932*, de Jeremies Barbera (1982); *Les normes de Castelló*, de Francesc Pérez Moragon (1982); «Les normes ortogràfiques de 1932: el procés de normativització», de Josep Giner (1985); *Les normes de Castelló. Una reflexió col·lectiva seixanta anys després*, de diversos autors (1993); *Passat, present i futur de les Normes ortogràfiques de Castelló (1932)* (1998), d'Abelard Saragossà; *Les Normes de Castelló. L'interès per la llengua dels valencians al segle xx*, de Josep Daniel Martínez (2007).

209
De Miquel de Garganta

Olot, 7 d'agost de 1930

Sr. Pompeu Fabra
Barcelona

Respectable senyor i amic,

He parlat amb la junta directiva del Casal Català de la possibilitat d'una vostra vinguda ací, que han acollit amb fervent entusiasme. En representació d'ells us tinc de dir que no solament desitgen que sigui prompte una realitat sinó que al mateix temps consideraran una alta distinció que us digneu acceptar la presidència honorària, càrrec que només pot ocupar una figura com vós. No cal dir que esperen atendre-us durant la vostra estada. El Casal Català és l'entitat més nombrosa d'Olot, és una societat que aplega tots els matisos del catalanisme.

Si ens poguéssiu comunicar relativament aviat el dia que us sembli a propòsit per venir us ho estimaríem molt, puix per fer algun acte necessitem permís governatiu, que gairebé podem assegurar que no ens fallaria. Varen prohibir dies passats una conferència d'en Sunyol,[1] però tenia caràcter essencialment polític. També ens seria bo de saber el tema que penseu tractar, si us és avinent donar una conferència. En cas contrari es podria fer un acte més sobri que consistiria només a donar-vos possessió de la presidència honorària. Esperem amb deler que la vostra contesta sigui afirmativa.[2]

Les paperetes no queden pas endarrera. En Font Quer ha arribat a Barcelona.

Vostre, amb la major consideració.

Miquel de Garganta

Ⓓ Carta esborrany ms. | Olot | 7 VIII 1930 | Publicada dins Riera i Vallès 1991: 90 | AJVX | Transcrita de Riera i Vallès.

1. Probablement Josep Sunyol i Garriga.
2. Per ara no hi ha constància que Fabra pronunciés aquesta conferència.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

210

De Miquel de Garganta

Olot, 15 de setembre de 1930

Sr. Pompeu Fabra
Barcelona

Benvolgut Mestre,

Divendres vaig anar a l'Ateneu[1] *per tenir el gust de saludar-vos, el resultat fou negatiu. He traspassat tots els carnets que mancaven per acabar a En Font Quer, ara té del 24 al 50 inclusius. Per a simplificar els tràmits podreu entendre-us directament amb ell. D'altra banda jo estaré quasi sense interrupció a Madrid fins al juny*[2] *i moltes coses no les tindria a l'abast; marxaré el 24 o 25 d'aquest mes i ignoro quina serà la meva adreça, de manera que si us convé escriure'm podríeu dirigir-vos a Olot, des d'on m'ho trametrien. Per aquest correu us envio certificats els quatre carnets de la* m[3] *i algunes paperetes soltes.*

Al Casal Català d'ací hi ha hagut una mica de discòrdia i aquest mes la junta presentarà la dimissió i és probable que el Casal s'adhereixi a Acció Catalana.[4] *Suposo que cap d'aquests canvis no dificultaria que fóssiu molt cordialment rebut en el cas que us fos avinent de venir, com us deia temps enrera.*

Podeu comptar sempre que us calgui amb el concurs del vostre devot i amic

Miquel de Garganta

Ⓓ Carta esborrany ms. | Olot | 15 IX 1930 | Publicada dins Riera i Vallès 1991: 91 | AJVX | Transcrita de Riera i Vallès.

1. Ateneu Barcelonès. Vg. [170], n. 4.

2. Garganta anà a Madrid a fer-hi els estudis de doctorat.

3. Afirmen Riera i Vallès que «les llistes de paraules de Fabra de què disposem arriben justament a la lletra *m* (fins a *melicotó*)» (Riera i Vallès: 1991, 91, n. 2).

4. Inicialment fou un moviment polític nacionalista de Catalunya creat el juny de 1922 per elements de la Joventut Nacionalista de la Lliga Regionalista, per antics membres de la Unió Federal Nacionalista Republicana i per joves intel·lectuals independents. Entre els seus dirigents hi havia Jaume Bofill i Mates, Lluís Nicolau d'Olwer, Antoni Rovira i Virgili, Carles Jordà i Josep Maria Pi i Sunyer. El diari barceloní *La Publicidad* fou comprat pels dirigents d'Acció Catalana i

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

es convertí, catalanitzat de nom i de llengua, en el portaveu de l'ideari del partit. A les primeres eleccions en què participà, Acció Catalana va treure uns molt bons resultats electorals. A les eleccions de 1932, en canvi, els resultats foren més aviat dolents (un diputat, que ocupà Pere Lloret). El mes de març de 1931 es fusionà amb Acció Republicana de Catalunya per esdevenir Partit Catalanista Republicà. El nom d'Acció Catalana Republicana va ser posterior. Vegeu Montserrat Baras (1984): *Acció Catalana (1922-1936)*. Barcelona: Curial.

211
A Carles Rahola

Barna, 30 set[em]bre 1930

Estimat amic Rahola,

Puc venir a Girona qualsevol dia de la primera quinzena d'octubre exceptuant els diumenges. Fixeu el dia i feu-me'l saber tot seguit. «La fixació de la llengua literària» podria ésser el tema de la meva conferència. O preferiríeu una lliçó qualsevol de gramàtica catalana?[1]

Vostre afm.

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Barcelona | 30 IX 1930 | Inèdita | AHG | Transcrita de l'original.

1. Es tracta de la conferència inaugural del curs de gramàtica impartit per mossèn Jordà. Tingué lloc a Girona el divendres 10 d'octubre de 1930. Segons *La Publicitat* es titulà «La fixació de la llengua literària», i segons Clara, Cornellà i Puigbert 1995: 78, «Fixació i depuració del llenguatge». Vg. Figueras i Puigdemont 2010: 116.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

212
A Carles Rahola

[9 x 1930]

Estimat amic Rahola

Demà, si Déu vol, arribaré a Girona a quarts de vuit.[1]
Vostre

P. Fabra

(D) Targeta postal ms. | Barcelona | [9 x 1930], per deducció del contingut de la carta. En el matasegells es pot llegir la data obliterada de 1930. El 10 d'octubre de 1930 Fabra pronuncià una conferència a l'Ateneu de Girona | Inèdita | AHG | Transcrita de l'original.
(I) A l'envers de la targeta postal diu: «A D. Carles Rahola | Ateneu de Girona | *Gerona*».

1. Vegeu la carta anterior.

213
A Joan Estelrich

[Barcelona, entre el 1920 i el 1930]

Amic Estelrich

Us recoman el Sr. Herschel Brickell, del New York Evening Port, que desitjaria posar-se amb relació amb els literats joves a fi d'escriure en el seu diari alguns articles sobre el moviment literari català.[1]
Es vostre afm.

Pompeu Fabra

(C) Ateneo Barcelonés | Presidencia | _____ | Particular
(D) Carta ms. | Barcelona | [Entre el 1920 i el 1930], anys de molta activitat literària i cultural de Joan Estelrich, ja que a partir de 1931 és escollit diputat i intensifica la seva vocació política | Inèdita | Fons Joan Estelrich de la BC | Transcrita de l'original.
(I) En una nota escrita a la carta en una lletra diferent a la de Fabra es llegeix: «1926?».

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

1. Brickell era un prestigiós columnista i crític literari que col·laborava en diversos diaris i revistes dels Estats Units. Era un bon coneixedor de la literatura mundial i les seves crítiques eren llegides i tenien prestigi. Vegeu les notes biogràfiques.

214

A Josep Maria Pons i Guri

[De 1931]

S. J. M. Pons

Honorable senyor, S'ha escrit, en efecte, *Zenon* i *Zenó*. Jo crec, però, que és preferible *Zenó*.[1]

És vostre S. S.

P. Fabra

© Ateneu Barcelones | Apartat de Correus 97

Ⓓ Carta ms. | Barcelona | [De 1931], segons comunicació escrita de Josep Maria Pons i Guri a Albert Manent (22 de setembre del 2000) | Inèdita | Arxiu Històric Fidel Fita – Arxiu Històric Municipal d'Arenys de Mar | Transcrit de l'original.

1. Dubte que Pons i Guri plantejà a Fabra per carta, i que obtingué resposta, puix que el diccionari normatiu encara no havia vist la llum i calia resoldre'l. El mot no surt al *DGLC* de 1932, segurament perquè es tracta d'un nom propi.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

215

A Maria-Antònia Salvà

Barcelona 8 d'abril de 1931

Na Maria Antònia Salvà
LLUCMAJOR

Honorable dama:

M'és grat de comunicar-vos que, sempre comptant amb el vostre beneplàcit, aquesta Secció Filològica[1] de l'Institut d'Estudis Catalans[2] ha accedit a la demanda que per mediació de M. Rouquette[3] han fet els senyors Marie i Giran de poder utilitzar la vostra excel·lent traducció de *Mireio* de Mistral per a l'arranjament líric que pensen fer-ne.[4]

Aprofito aquesta ocasió per a reiterar-vos els meus sentiments d'admiració i oferir-me vostre afm. devot servidor

Pompeu Fabra

Ⓒ Institut d'Estudis Catalans | Secció Filològica | Palau de la Diputació
Ⓓ Carta mc. | Barcelona | 8 IV 1931 | Inèdita | Fons Maria Antònia Salvà de la Biblioteca Lluís Alemany (Palma) | Transcripció de l'original de Pilar Arnau.
Ⓘ Al sobre, Salvà va apuntar: «Pompeu Fabra – (Permís per portar al teatre la meva traducció de Mireia)».

1. Vg. [88], n. 11.
2. Vg. [27], n. 3.
3. Pierre Rouquette (o Pèire Roqueta).
4. Vegeu la carta [216]. I pel que fa a la traducció de *Mireia*, les [153], n. 1 i 3, [159], [161], [162] i [165].

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

216

A Pèire Roqueta

Barcelona, 8 d'abril de 1931

M. Pierre Rouquette
Marsella

Honorable senyor: Tinc l'honor de comunicar-vos que la Secció Filològica[1] de l'Institut d'Estudis Catalans,[2] en sessió del 3 d'abril del 1931, prengué el següent acord:

«S'autoritza als senyors J. G. Marie i M. Giran de fer servir la traducció catalana de *Mireio* de Mistral, per Na Maria Antònia Salvà (propietat d'aquesta Secció de l'Institut) per a l'arranjament líric del susdit poema provençal que han fet aquells senyors.»[3]

Us agrairia que comuniquéssiu aquest acord als Srs. Marie i Giran.

És vostre afm. servidor

Pompeu Fabra
President de la S.F. de l'I. d'E.C.

Ⓒ Institut d'Estudis Catalans | Secció Filològica | Palau de la Diputació
Ⓓ Carta mc. (signatura ms.; frase que segueix la signatura ms.) | Barcelona | 8 iv 1931 | Inèdita | Arxiu privat de Pere Grau (Les Matelles, França) | Transcrita de l'original.
Ⓘ Al final de la carta hi ha escrit, manuscrit i il·legible, un tros en francès que segurament no és lletra de Fabra.

1. Vg. [88], n. 11.
2. Vg. [27], n. 3.
3. Vegeu la carta anterior i la carta [153], n. 1 i 3.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

217
A Carles Rahola

[Barcelona, 30 IV 1931]

Estimat amic Rahola,

Dimarts, dia 2, si Déu vol, arribaré a Girona a les onze del matí i em posaré a la vostra disposició fins a la tarda de l'endemà.[1]

Vostre

P. Fabra

Ⓓ Targeta postal ms. | Barcelona | Data postal: 30 IV 1931 | Inèdita | AHG | Transcrita de l'original.

Ⓘ A l'envers de la targeta postal hi diu: «A D. Carles Rahola | Gerona».

1. Fabra havia de cloure un curs de lingüística catalana que impartia el seu amic mossèn Ignasi Enric Jordà. Vegeu la carta següent.

218
A Carles Rahola

22 maig 1931

S. Carles Rahola

Estimat amic, Serà per a mi un gran plaer de venir a Girona a cloure el curset de català que dóna el meu amic mossèn Jordà,[1] i ja no em cal dir si em serà plaent de passar unes estones en companyia vostra i de tornar a veure la deliciosa vall de Llèmena.

Com que la Generalitat[2] té el propòsit que vagi a Girona per inaugurar un curset de gramàtica per als funcionaris de l'ex-diputació,[3] seria convenient que es puguessin fer el mateix dia o en dos dies consecutius la clausura del curset de mossèn Jordà i l'obertura del curset per als funcionaris, que també hauria de fer mossèn Jordà, en qui segurament recaurà el nomenament de professor oficial de català a l'Escola Normal de Girona.[4]

Us saluda cordialment

P. Fabra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓒ Ateneu Barcelonès | Apartat de Correus 97
Ⓓ Carta ms. | Barcelona | 22 v 1931 | Publicada dins Aragó i Clara 1998: 359-360 | AHG | Transcrita de l'original.

1. Conferència pronunciada a l'Ateneu de Girona el dimarts 2 de juny de 1931 i titulada «La gramàtica literària» (segons un anònim de premsa) o «La llengua literària» (vg. Figueras i Puigdemont 2010: 125). Carles Rahola publicà, posteriorment, l'article «Paraules al marge d'un curs de català» (*La Publicitat*, 5 vi 1931).

2. La Generalitat de Catalunya de la Segona República fou creada l'abril de 1931, després de la proclamació de la Segona República. Fou reconeguda pel Govern provisional de la República el 21 d'abril de 1931, i tingué delimitades les funcions en l'Estatut d'Autonomia de 1932.

3. Sabem que Fabra va fer dues conferències més a Girona: el 12 de maig i el 25 de novembre de 1932. Vegeu *OC*, vol. 9.

4. Institució pedagògica dedicada a la formació de mestres que fou creada el 1931 per la Generalitat de Catalunya. Volia incorporar els principis de l'escola activa i moderna, trencant amb les etapes anteriors (era un equivalent de l'educació de magisteri d'avui). Sobre Ignasi Enric Jordà i Caballé (1886-1977), vegeu les notes biogràfiques.

219
A Carles Rahola

[A finals de maig de 1931]

S. Carles Rahola

Estimat amic, Divendres, si no hi ha cap destorb, vindré a Girona amb l'exprés del matí. Digueu-ho a mossèn Jordà.[1]

Vostre afm.

Pompeu Fabra

Ⓒ Ateneu Barcelonès | Apartat de Correus 97
Ⓓ Carta ms. | Barcelona | [A finals de maig de 1931], per deducció de la carta anterior, en què Fabra anuncia la seva arribada a Girona per clausurar el curset de llengua catalana que tingué lloc el 2 de juny de 1931 | Inèdita | AHG | Transcrita de l'original.

1. Vegeu la carta anterior.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

220

A Jaume Bofill i Mates

Barcelona, 4 de setembre de 1931

S. J. Bofill i Mates

Estimat amic, De tornada del meu *camping* vaig rebre la vostra carta[1] en què em recordeu la meva promesa de venir a passar uns quants dies al mas Rusquelles.[2] Pensava fer-ho la darrera setmana d'agost i anava a escriure-us anunciant-vos la meva visita, quan un gra que em va sortir al genoll m'obligà a renunciar-hi. Guarit ja, em seria possible de venir a mas Rusquelles cap allà mitja setmana entrant. Si, doncs, no en sou absent, hi pujaria dimecres a la tarda o dijous al matí. Diumenge aniria a Santa Coloma, on he de donar una conferència,[3] i després veuríem.

Saludeu aft. als vostres, i vós rebeu una encaixada cordial del vostre amic

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Barcelona | 4 IX 1931 | Publicada dins Manent 1990a: 35 | Fons Bofill i Mates de la BC | Transcrita de Manent.

Ⓡ Parcial en facsímil dins Manent 1990a: 34.

1. Carta perduda.

2. Es refereix a la casa pairal de Bofill i Mates, a Viladrau.

3. Conferència de cloenda del curs de gramàtica impartit per mossèn Jordà. Tingué lloc a Santa Coloma de Farners el diumenge 13 de setembre de 1931. És d'aquest dia la fotografia que publica *La Vanguardia* el 7 X 1931 (també reproduïda dins Figueras i Puigdemont). Vg. Figueras i Puigdemont 2010.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

221
A Pius Font i Quer

[Més tard del 25 XI 1931]

Amic Font,

Estic acabant la revisió de la lletra R, i com que vós em vau dir que la S (que m'enviàveu juntament amb la R) no era completa, us pregaria que m'enllestíssiu la resta de la S, i si pogués ésser la T.[1]

Vostre afm.

P. Fabra

Ⓓ Nota ms. | [Probablement Barcelona] | [Més tard del 25 XI 1931], segons Riera i Vallès. Vg. Riera i Vallès 1991: 96 i 94-95 | Publicada dins Riera i Vallès 1991: 96 | Institut Botànic de Barcelona | Transcrita de Riera i Vallès.

1. Fabra treballava en la confecció del *Diccionari general de la llengua catalana*, que anava sortint per fascicles (vg. [180], n. 1), i consultava als botànics Pius Font i Quer i Miquel de Garganta dubtes lingüístics.

222
De Joan Coromines

[Barcelona,] 26 IV 1932

Sr. Pompeu Fabra

Estimat Mestre:

És al President de Palestra[1] *i al patriota indiscutible que escric aquestes ratlles per comunicar-li les reflexions d'un que també és soci de Palestra i s'ha esforçat sempre a ésser patriota primer que tot. Si va assistir a la manifestació*[2] *de diumenge devia veure amb quin entusiasme s'hi va llançar la gent del poble i els catalanistes tots, però es devia adonar de quin desagradable contrast va produir amb això l'absència d'amples sectors de la dreta. Tothom va veure amb dolor que l'Orfeó Català*[3] *no hi era. La Lliga*[4]

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

també es va fer enyorar i no sols va donar instruccions als seus regidors i a les entitats afiliades perquè no hi anessin, sinó que organitzà un míting[5] *a gran so de tabals per restar gent a l'acte, i en aquest míting el seu líder*[6] *actual ha pronunciat les paraules «per a un poble val més merèixer la llibertat que tenir-la» ço que traduït al català significa «Catalunya no ha de tenir ara l'autonomia perquè no la mereix» (llegeixi: perquè ha posat el govern en mans de les esquerres).*

Però el més lamentable és que a aquesta ofensiva contra l'Estatut[7] *es sumen evidentment sense saber-ho elements del patriotisme dels quals no és possible dubtar. Avui hi ha enfrontats en el Parlament*[8] *dos projectes d'autonomia, el de la majoria de la Comissió i el vot particular dels representants catalans. Aquell ens tracta de regió, ens treu pràcticament l'Ordre Públic en fer àrbitre l'Estat de quan hi pot intervenir, redueix la nostra llengua a l'humil paper de cooficial, ens atribueix uns recursos econòmics insuficients, ens refusa en fi l'ensenyament, el punt capital, i encara ens rebaixa el que volíem en una infinitat de punts menys importants. L'altre és una còpia de l'Estatut que vam votar sense més diferència que el que ens havia tret la Constitució*[9] *i una rebaixa en la hisenda. Doncs bé, uns senyors que es titulen catalanistes radicals ataquen furiosament un d'aquests dos projectes. Quin? el de la Comissió? No! el dels diputats catalans. És significativa la coincidència amb els republicans castellans d'*El Diluvio[10] *i amb els dretistes d'En Cambó, que tots dos les emprenen també contra el vot particular, i voldrien que acceptéssim el projecte de la Comissió, aquells perquè no els convé l'oficialitat del català, aquests, perquè els fa por l'ordre públic en mans de la Generalitat.*[11]

I quines raons invoquen aquells catalanistes radicals? Primera que el vot particular s'avé a les modificacions, al capdavall no essencials, que va imposar la Constitució. És clar que tots deplorem aquestes modificacions i no renunciem a fer-les rectificar més endavant. Però ara, si no volem acceptar la Constitució, només tenim dos camins: o deixar córrer de moment l'autonomia i esperar que vingui una revisió constitucional, o bé pendre les armes. A això últim ara com sempre jo hi estic disposat i només espero que aquests senyors em donin el senyal: però no, són gent pacífica que no han manejat mai un fusell! No és lògic, doncs, suposar que el que volen és l'altra cosa? Però vegem la segona raó: els nostres diputats cedeixen una part dels recursos econòmics, que reivindicava l'Estatut. Quan es va redactar l'Estatut els components de la Comissió volien demanar en diners una suma inferior a la que proposa el vot particular i tothom hi venia bé. Però En Carner[12] *i el meu pare varen aconsellar de demanar-ho no en forma d'una*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

quota inflexible sinó en contribucions vives (que amb el temps i els millors mètodes de cobrament que podem implantar des de Barcelona ens produiran molt més que al Govern de Madrid) i de proposar una suma superior a la que s'havia previst, tenint en compte que en tots els afers de diners sempre es demana més del que es vol obtenir ja que l'altre contractant oferirà menys del que volem i ens caldrà arribar a una transacció. Així és com ens van atribuir contribucions per valor de 220 o 240 milions, o sigui, tres vegades més del que l'Estat despèn a Catalunya (80 milions) per totes les delegacions que es reivindiquen, però ningú no esperava que Madrid sense haver estat vençut en una guerra s'avingués a regalar-nos 150 milions que fins ara es gastaven fora de Catalunya, i es preveia que en venir el regateig caldria cedir bona part del que es demanava. I això és el que s'ha hagut de fer ara: amb tot i això el vot dels nostres parlamentaris ens atribueix prop del doble del que l'Estat esmerçava fins ara a Catalunya i ens ho atribueix en contribucions que en les nostres mans produirien molt més!

A la manifestació aparegué una pancarta que declarava inacceptable el vot particular («El vot particular no és l'Estatut votat pel poble» deia, i afegia que en lloc dels 600.000 vots de l'Estatut aquell no compta més que amb 1 vot dels seus autors). En preguntar de qui era la pancarta vaig sentir amb estupefacció que era de Palestra. Al cap de poc vaig veure com el banderer de Palestra feia sorolloses demostracions de protesta quan el poble ovacionava En Macià, i en veure que les ovacions no cessaven ell i els seus companys van anar-se'n amb les banderes sense esperar la fi de l'acte. Tot això no m'he pogut estar de relacionar-ho amb l'actitud hostil de les dretes a la manifestació i amb el matís dretista que hom retreu a Palestra, desgraciadament no sense aparences de raó. Ja fa temps que vaig tenir una explicació amb En Josep Maria Batista pel caràcter confessional, catòlic, que ha donat als Minyons de Muntanya,[13] *i li ho vaig escriure: la seva resposta va ésser que si així no em plaïa la seva organització en fundés jo una altra a la meva manera (cosa que jo no hauria fet mai car jo hauria tingut la bona fe de fer-la neutral). D'aleshores ençà el meu germà*[14] *va retirar-se dels Minyons i jo he deixat de considerar-me militant de Palestra per més que no li he negat ni el meu ajut econòmic ni la col·laboració personal (com en l'anada a la Vall d'Aran). Ja veu, doncs, que En Batista sap molt bé el que jo penso de la seva actuació i per tant no em sabria pas greu que vostè cregués haver de mostrar-li aquesta carta.*

Recordant tot això quan aquest matí he sentit que vostè aniria demà a lliurar al President les targetes que amb motiu de l'Estatut ha editat Palestra, he volgut llegir-les. A mi també me'n van fer signar una i com que

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

van dir-me com deuen haver dit a tothom que eren per l'aprovació de l'Estatut i aleshores no estava per allò, no vaig llegir-la. De fet ara veig que afirmen que «ningú no té dret a introduir modificacions a l'Estatut ni a acceptar-les», és a dir, una desautorització en tota regla als parlamentaris catalans. Inútil dir quin favor fan als centralistes a ultrança, que no desitgen altra cosa per ajornar indefinidament la discussió de l'Estatut que poder afirmar com ho proven tants milers de targetes portades al President pel més representatiu dels homes del catalanisme! que els parlamentaris no representen la voluntat del poble català. Què és proposa l'autor d'aquestes targetes? ¿Serà potser el mateix que els elements de la Lliga, que no hi hagi autonomia fins que governin els de la seva banda? Doncs que hi renunciï des d'ara perquè les dretes castellanes són desesperadament centralistes i si l'esperem d'elles no la tindrem mai.

Això és el que he cregut haver d'escriure-li, senyor Fabra, quan he vist aquest matí el que li voldrien fer fer. Em dol que algú de més prestigi i de més anys no pugui parlar-li, però el meu Pare, com tots els altres parlamentaris, ja és a Madrid, i a falta d'altra cosa espero que voldrà tenir en compte el meu patriotisme demostrat i l'adhesió personal que sempre he procurat testimoniar-li.

Joan Coromines

Ⓓ Carta esborrany ms. (còpia ms.) | [Barcelona], segons Ferrer, Ferrer i Pujadas | 26 IV 1932 | Publicada dins Ferrer i Pujadas 2005: 125-129 | Fundació Pere Coromines | Transcrita de Ferrer i Pujadas.

Ⓡ Ferrer i Pujadas 2009: 275.

1. Palestra (Barcelona, 1930), entitat nacionalista creada per J. M. Batista i Roca per educar la joventut catalana al marge de les opcions de partit. Presidida per Pompeu Fabra, organitzà activitats culturals i esportives i mantingué relacions amb Galícia, el País Basc i Occitània. Arribà a tenir uns cinc mil afiliats. Joan Coromines signà el manifest fundacional. Per a un estudi complet podeu consultar *Intel·ligència i caràcter. Palestra i la formació dels joves (1928-1939)* (2007), de Lluís Duran.

2. Fa referència a la grandiosa manifestació que tingué lloc a Barcelona (24 IV 1932) a favor de l'aprovació definitiva de l'Estatut de Catalunya, organitzada pel Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria (CADCI).

3. Orfeó Català (Barcelona, 1891), entitat coral fundada per Lluís Millet i Amadeu Vives. Enriquí i amplià els horitzons de la tradició de Clavé i adquirí un gran prestigi nacional i internacional. Des del Palau de la Música Catalana, es convertí en un dels grans centres de la vida musical catalana. Vg. *Història de l'Orfeó Català: moments cabdals del seu passat* (1993), de Josep Maria Roig i Rosich.

4. Lliga Regionalista (Barcelona, 1901), partit polític català resultat de la fusió de la Unió

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Regionalista i el Centre Nacional Català. Fou presidida per B. Robert i defensà un programa autonomista per a Catalunya dins una Espanya de les regions. El diari *La Veu de Catalunya* esdevingué el seu portaveu. La crisi monàrquica de 1917 induí la Lliga, dominada per la figura de Francesc Cambó, a fer costat al Govern central i a abandonar el projecte de l'Assemblea de Parlamentaris. Durant la dictadura de Primo de Rivera Cambó renovà la ideologia del partit, que intentà salvar la monarquia d'Alfons XIII organitzant el 1930 la plataforma Centro Constitucional, però l'operació fracassà i fou proclamada (14 IV 1931) la Segona República. A Catalunya, Francesc Macià, líder d'ERC, s'imposà en les eleccions amb un catalanisme de continguts autonomistes i socials molt més progressius que els de la Lliga, que des d'aleshores restà gairebé marginada del procés polític que portà l'Estatut d'Autonomia (1932) i la Generalitat. L'any 1933 prengué el nom de Lliga Catalana. Arran de l'aixecament militar del 18 VII 1936, una part dels seus dirigents passaren al bàndol franquista i d'altres s'exiliaren. Vegeu els estudis *Lliga Catalana: un estudi d'estasiologia* (1973), d'Isidre Molas, i *Lliga Regionalista: la burgesia catalana i el nacionalisme (1898-1904)* (1977), de Borja de Riquer.

5. Coincidint amb la manifestació a favor de l'aprovació de l'Estatut de Catalunya, la Lliga Regionalista inaugurà el seu nou local i organitzà un grandiós míting al Teatre del Bosc, a favor de l'Estatut, en què intervingueren Jaume Massó, Josep Ixart, Josep Codolà, Romà Sol, Joaquim Pellicena, Pere Rahola, Francesc Cambó –parlament llegit per Narcís de Carreras– i Joan Ventosa i Calvell.

6. Fa referència als mots finals del discurs de Francesc Cambó: «Sembla que serà un fet que Catalunya obtingui aviat una fórmula d'autonomia. Per si aquesta esperança es confirma –tenim el deure de fer el possible perquè així sigui!– jo us recordaré que, un dels principis essencials de la doctrina de la Lliga, principis que jo he vingut predicant des d'abans que la Lliga es constituís, és que per a un poble, té més importància merèixer la llibertat que tenir la llibertat. L'autonomia no és la fi, sinó que és el començament de l'etapa més difícil de la Renaixença catalana. És d'esperar que, en aquesta etapa, tots els partits catalans sabran complir llur deure. Però cal que proclamem ben alt que la Lliga el complirà sense cap defalliment». Vg. «Les paraules de Francesc Cambó», *La Veu de Catalunya*, 11.191, XLII (25 IV 1932, pàg. 4).

7. Estatut de Catalunya (9 IX 1932), norma institucional atorgada pel Parlament de la Segona República espanyola. El projecte d'Estatut fou redactat a Núria i finalitzat el 20 VI 1931. Les discussions sobre l'Estatut a les Corts foren difícils, però l'aixecament de Sanjurjo (agost 1932), un dels objectius del qual era impedir l'autonomia catalana, n'accelerà la tramitació i el 9 IX 1932 el text fou aprovat i promulgat. Després del triomf de les dretes en les eleccions de 1933, la nova majoria parlamentària a Madrid i la Lliga Catalana a Catalunya convergiren a limitar la capacitat legislativa del Parlament català. Arran del 6 d'Octubre de 1934, l'Estatut fou suspès i recuperà la seva vigència amb el triomf (febrer de 1936) del Front Popular. Fou abolit (5 IV 1938) pel general Franco.

8. A les Corts espanyoles, entre els partits catalans (ERC, Acció Catalana, Unió Socialista i Lliga Regionalista) i els partits espanyols (radicals, socialistes, Agrupación al Servicio de la República i Derecha Liberal Republicana).

9. Constitució espanyola de 1931.

10. *El Diluvio* (Barcelona, 10 II 1879 – 25 I 1939), diari en castellà, republicà i anticlerical, fundat per M. de Lasarte i dirigit durant més de trenta anys per J. Claramunt. Fou molt popular per les campanyes contra l'administració municipal i per la sistemàtica oposició a tot.

11. Un cop liquidat i retallat l'Estatut de Núria de 1931, els posicionaments per a les votacions d'article per article (o en blocs d'articles) entre la Lliga Regionalista i Esquerra Republicana de Catalunya no eren sempre coincidents.

12. Es refereix al polític i advocat Jaume Carner i Romeu.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

13. Minyons de Muntanya (Barcelona, 1927-1936), institució d'escoltes de Catalunya, creada per Josep Maria Batista i Roca. S'unificà (1936) amb els Boy Scouts de Catalunya.

14. Es refereix a Albert Coromines i Vigneaux.

223

A Pèire Roqueta

14 juillet 1932

M. Pierre Rouquette

Cher Monsieur

Je suis arrivé aujourd'hui à Barcelone, où je resterai jusque samedi. Nous pouvons nous voir demain ou après-demain aux onze heures du matin à l'*Institut d'Estudis Catalans*.[1]

Votre dévoué

Pompeu Fabra

Ⓒ Institut d'Estudis Catalans | Secció Filològica | Palau de la Diputació : Barcelona

Ⓓ Carta ms. | Barcelona | 14 VII 1932 | Inèdita | Arxiu privat de Pere Grau (Les Matelles, França) | Transcrita de l'original.

1. Vg. [27], n. 3.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

224

De Miquel de Garganta

Olot, 5 d'agost de 1932

Sr. Pompeu Fabra
Barcelona

Honorable Mestre,

Ahir vaig tenir el goig de rebre els 15 fascicles que han aparegut del vostre «Diccionari General de la Llengua Catalana».[1] *Us agraeixo moltíssim que me'ls hagueu fet trametre. Tinc una satisfacció plena d'haver pogut col·laborar, encara que modestament, a una obra tan magna i sòlida, de tant temps esperada.*

El meu germà[2] *em diu que ahir les comissions Central i de Cultura de l'Ajuntament van acordar proposar el Sr. Rodolf Llorenç i Jordana per a una de les places del Col·legi de segona ensenyança d'ací, en gran part gràcies al judici que a vós us mereix.*[3]

Vostre, amb la major consideració

Miquel de Garganta

Ⓓ Carta esborrany ms. | Olot | 5 VIII 1932 | Publicada dins Riera i Vallès 1991: 97 | AJVX | Transcrita de Riera i Vallès.

1. Vg. [180], n. 1.
2. Segurament Joan de Garganta.
3. Vegeu la biografia de Joan Cuscó i Clarasó (2002): *Rodolf Llorens i Jordana. Més enllà del Noucentisme.* Col·lecció «Biblioteca Serra d'Or», núm. 278. Barcelona: PAM.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

225

A Francesc de Borja Moll

[No hi ha encapçalament ni final]

[10 VII 1932]

És acordat que, essent el Diccionari[1] publicat en ortografia diferent a la de l'Institut[2] i sense subjecció a les seves normes, és una obra que l'Institut no pot recomanar, com a pertorbadora que fóra del lector i escriptor català, i, per tant, no pot subvencionar-la. En canvi, tenint en compte l'alt interès dels materials aplegats per Mn. Alcover i els seus col·laboradors, l'Institut veuria amb gust que aquests materials –en altres temps estatjats a l'Institut– fossin publicats a la Biblioteca Filològica[3] en la mateixa forma que el Diccionari Aguiló.[4] Podria encarregar-se de la tria i edició el mateix senyor Moll.

[Pompeu Fabra]

Ⓓ Carta. Desconeixem si és mc. o ms. | [Probablement Barcelona] | 10 VII 1932 | Publicada parcialment dins Moll 1970: 271 | Arxiu privat d'Aina Moll cedit a la Casa de Cultura (Palma) | No hem vist l'original | Transcrita de Moll.

Ⓘ No ens ha estat possible aconseguir l'original.

1. Antoni Maria Alcover, impulsor del *Diccionari català-valencià-balear*, inicialment no se cenyí del tot a la normativa de la Secció Filològica i al *Diccionari general de la llengua catalana*, el normatiu i oficial de l'Institut d'Estudis Catalans. Moll, relleu d'Alcover en la redacció del *DCVB*, s'hi acabà adaptant un cop mort Alcover. Per a una visió àmplia de mossèn Alcover, vegeu: *Aspectes marginals d'un home de combat: Mossèn Antoni M. Alcover* (1983), de Francesc de B. Moll; *Antoni M. Alcover i la llengua catalana* (1985), de Josep Massot i Muntaner; *Antoni M. Alcover. Dialectòleg, gramàtic, polemista* (2005), de Maria Pilar Perea. I també els dos volums de memòries de Moll, *Els meus primers trenta anys* (1970) i *Els altres quaranta anys* (1975).

2. Vg. [27], n. 3.

3. Col·lecció especialitzada en filologia catalana, editada per la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans del 1913 al 1932 (16 volums). S'hi publicà, entre altres obres, el *Diccionari Aguiló* (1914-1934), el *Diccionari ortogràfic* (1917) i la *Gramàtica catalana* (1918) de Pompeu Fabra.

4. Vg. [187], n. 4.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

226

De Jordi Rubió i Balaguer

26 Juliol 1932

Sr. Pompeu Fabra
President de la Secció Filològica
de l'Institut d'Estudis Catalans.
Barcelona.

Estimat Senyor Fabra,

*M'escriuen de la Biblioteca Nacional de París que no tenen el volum 4 de l'*Atlas Lingüístic[1] *i desitjen molt rebre'l. Jo us estimaré molt que doneu ordre que hi sigui tramès. No poden fer adquisicions i ens interessa tant a nosaltres com a ells que les publicacions de l'Institut*[2] *siguin completes [a la]* Bibliothèque Nationale.

Vostre bon amic i servidor.

[Jordi Rubió i Balaguer]

Ⓓ Carta mc. | [Probablement Barcelona] | 26 VII 1932 | Inèdita | BC | Transcrita de l'original.

1. Antoni Griera (1923-1964): *Atlas lingüístic de Catalunya.* Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, en vuit volums. L'acabament de l'obra fou a càrrec d'Antoni Pladevall. Vg. [145], n. 1.
2. Vg. [27], n. 3.

227

De Francesc de Borja Moll

[No hi ha encapçalament ni final]

[17 VIII 1932]

Si encara no hagués començat la publicació del Diccionari,[1] *podríem acordar que es fes en la mateixa forma que el Diccionari Aguiló.*[2] *Però el Diccionari ha començat a publicar-se, s'ha acabat el primer volum i som a mitjan volum II; i aquesta publicació se fa amb un pla i en una forma determinada, que ara no podem modificar radicalment sense inutilitzar tot el*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

que hem publicat ni sense faltar al compromís que tenim contret davant els nostres subscriptors. Per això ens veim impossibilitats d'acceptar la vostra proposta.[3]

[Francesc de B. Moll]

Ⓓ Carta. Desconeixem si és mc. o ms. | [Probablement Palma] | 17 VIII 1932 | Publicada dins Moll 1970: 271 | Arxiu privat d'Aina Moll cedit a la Casa de Cultura (Palma) | No hem vist l'original | Transcrita de Moll.

Ⓘ No ens ha estat possible aconseguir l'original.

1. *Diccionari català-valencià-balear*. Vg. [38], n. 4.

2. Vg. [187], n. 4.

3. La resposta de Moll a la carta de Fabra del 10 VII 1932 és en un principi negativa. Més endavant Moll s'acabarà adaptant a la normativa de l'IEC. Diu Francesc de B. Moll: «El problema ortogràfic continuava perjudicant l'acceptació del Diccionari. Jo proposava a Mn. Alcover de renunciar al seu sistema ortogràfic personal; ell no s'hi decidia, però em digué que, de mort d'ell, jo fes el canvi d'ortografia així com volgués» (*Diccionari català-valencià-balear*, tom I, pàg. XVIII). I més endavant: «Mentrestant jo havia acabat la impressió del volum II i començava la del tercer, fent-hi l'adaptació de l'ortografia moderna» (pàg. XIX). Vg. [225].

228

De Miquel de Garganta

Olot, 19 d'agost de 1932

Sr. Pompeu Fabra
Barcelona

Distingit Sr. i amic,

Ja que en l'advertiment del Diccionari s'anuncia una fe d'errades i una addenda[1] *m'ha semblat que us podria interessar la llista que incloc.*[2] *Com podreu veure les errades que he pogut observar-hi són d'escassíssima importància.*

Vostre afectuosament

Miquel de Garganta

Ⓓ Carta esborrany ms. | Olot | 19 VIII 1932 | Publicada dins Riera i Vallès 1991: 98 | AJVX | Transcrita de Riera i Vallès.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

1. En efecte, al *Diccionari general de la llengua catalana* hi consta un prefaci (pàg. v-ix), unes «Instruccions per al maneig del diccionari» (pàg. x-xiv), una «Addenda» (pàg. 1763-1774) i una «Fe d'errades» (pàg. 1775-1782).

2. Podeu trobar la llista copiada dins Riera i Vallès 1991: 98, n. 1.

229

A Lluís Nicolau d'Olwer i Martí Esteve

2 de novembre de 1932 [?]

Srs. Nicolau d'Olwer i Martí Esteva [sic]

Estimats amics, Insisteixo en la meva negativa a ésser inclòs en la candidatura d'Acció Catalana.[1] Espero que respectareu la meva voluntat: ho espero de la vostra bona amistat i recordant-vos que, quan per primer cop em proposàveu de figurar en la vostra candidatura, vau trobar justes les raons del meu refús. Si malgrat la meva negativa reiterada, insistíssiu (cosa que no espero) a incloure'm en la vostra candidatura, m'obligaríeu a fer públic el meu refús, i això em seria molt dolorós tant perquè la invitació m'ha estat feta per dos amics estimadíssims com per figurar en la candidatura persones prestigioses la companyia de les quals fóra per a mi un gran honor.[2]

Rebeu les més amicals salutacions del vostre amic

Pompeu Fabra

Ⓒ Acció | Catalana | Republi- | cana [logo] | Corts Catalanes, 589, pral. | Telèfon 14413 | –

Ⓓ Carta ms. | Barcelona | 2 xi 1932 [?], ja que el número «2» és poc intel·ligible; el context de la carta reforça la data de 1932, ja que el 20 de novembre de 1932 tingueren lloc les eleccions al Parlament de Catalunya | Inèdita | AAM | Transcrit de l'original.

1. Vg. [210], n. 5. Fabra no es presentà mai per Acció Catalana. Ho va fer a les eleccions municipals de 1913 per a la Unió Federal Nacionalista Republicana (UFNR) i el 1931 en unes eleccions parcials en una candidatura uninominal de caràcter unitari catalanista. En cap de les dues eleccions sortí escollit. Per a saber-ne més, vegeu Manent 2005: 37-39, i la nota 9 de la pàg. 38.

2. El 20 de novembre de 1932 tingueren lloc les eleccions al Parlament de Catalunya, i Acció Catalana Republicana, que fins el 1931 s'anomenà Acció Catalana, obtingué 1 escó a la cambra.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

230
D'Odon Apraiz

Gasteiz (Vitoria) 16-XII-32.

Sr. Profr. Pompeu Fabra

Estimat mestre i amic.

És amb profunda joia que vull transmetre la meva adhesió a l'homenatge[1] *–impedit d'assistir-hi– adreçat a vos com primer catedràtic de llengua catalana a la Facultat de Filosofia i Lletres de Barcelona.*[2]

Fa mes de sis anys, en temps de la Dictadura,[3] *que vaig dir en un periodic de Madrid –«Gaceta Literaria», 1 juny 1927–*[4] *que, en comptes d'aquells projectes faceciosos de l'Academia Poliglota,*[5] *fets per Borbó*[6] *i Primo,*[7] *valdria mes admetre la llengua catalana i les altres llengües peninsulars a les Facultats de Lletres y* [sic] *a les Escoles Normals.*[8] *Avui, per sortosa coincidencia, doneu el curs de llengua catalana a la mateixa aula de l'Universitat*[9] *on es fa el curs de llengua basca.*

Felicitacions - Zorizonak

Odon Apraiz

Ⓓ Carta ms. | Gasteiz | 16 XI 1932 | Inèdita | Real Academia de la Lengua Vasca | Transcrita de l'original.

1. Diu Lluís Marquet a l'article titulat «Pompeu Fabra, president de Palestra»: «El 17 de desembre de 1932, Palestra organitzà un sopar, que fou un banquet-homenatge en honor de Pompeu Fabra per festejar la seva recent entrada a la Universitat com a catedràtic de llengua catalana. Acabat l'àpat, el secretari de l'entitat, J. M. Batista i Roca, llegí les adhesions, que foren nombroses. Després parlà F. Roda i Ventura en nom de Palestra i com a membre de la Junta Directiva, el qual oferí l'homenatge a Pompeu Fabra, de qui lloà la tasca. Finalment Fabra pronuncià un discurs per donar les gràcies. N'hi ha informació a *La Publicitat* (18 i 20 de desembre)», *Revista de Catalunya*, 95, abril de 1995, pàg. 55-63.

2. El 7 de novembre de 1932 Fabra pren possessió de la seva càtedra a la Universitat de Barcelona. Hi llegí unes paraules que reportaren *La Publicitat*, *La Vanguardia*, *La Veu de Catalunya* i *El Matí*.

3. Dictadura de Miguel Primo de Rivera. Vg. [179], n. 5.

4. No hem localitzat cap article d'Odon Apraiz a *La Gaceta Literaria* de Madrid en els números 1 (primera quinzena de gener de 1927), 11 (primera quinzena de juny de 1927) i 12 (segona quinzena de juny de 1927).

5. Al·lusió a l'ampliació de membres de la Real Academia Española, fins a 42, perquè hi tin-

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

guessin cabuda altres idiomes a més del castellà. Un decret del 26 de novembre de 1926 ho certificà. Es presentaren candidats per a ser escollits membres de la RAE. D'antuvi Fabra rebutjà taxativament ser inclòs en les llistes de candidats. De les terres de parla catalana hi entraren 4 nous membres (10 de març de 1927): per Catalunya, Antoni Rubió i Lluch i Eugeni d'Ors; pel País Valencià, el pare Lluís Fullana; i per les Illes Balears, Mn. Llorenç Riber. Manuel de Montoliu i Antoni Maria Alcover no varen ser escollits en la votació i varen quedar-ne fora. Per Galícia hi entraren Armando Cotarelo i Ramon Cabanillas, i pel País Basc Julio Urquijo i Resurrección M.ª Azkué. Eren els acadèmics de «las lenguas regionales». La presa de possessió tingué lloc l'11 de novembre de 1928. Vegeu Roig i Rosich 1992: 198-205 i també Moll 1970: 196-200.

6. Alfons XIII d'Espanya.

7. Miguel Primo de Rivera.

8. Vg. [218], n. 4.

9. Universitat de Barcelona, que poc temps després serà rebatejada com a Universitat Autònoma de Barcelona.

231
De Miquel de Garganta

Olot, 25-XII-32

Sr. Pompeu Fabra
Barcelona

Honorable mestre,

He rebut els darrers fascicles del vostre Diccionari[1] *i el pròleg que els acompanya.*[2] *Mancaria a un deure elemental de gratitud si deixava de donar-vos les gràcies més afectuoses per la gentilesa que heu tingut en fer esment de la meva humil col·laboració. Veure el meu nom associat al monument literari que acabeu de donar al públic català és per a mi un títol de glòria.*

Rebeu amb motiu de la publicació d'aquest diccionari[3] *la meva felicitació entusiàstica i a les moltes que us han tramès pel nomenament de catedràtic de Llengua Catalana a la Universitat*[4] *ajunteu-hi la meva, ben cordial i sincera.*

Us reitera el testimoni de la seva respectuosa amistat

Miquel de Garganta

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓓ Carta esborrany ms. | Olot | 25 XII 1932 | Publicada dins Riera i Vallès 1991: 101 | AJVX | Transcrita de Riera i Vallès.

1. Vg. [180], n. 1

2. Vg. [228], n. 1.

3. El *Diccionari general de la llengua catalana* es va publicar en 19 fascicles des de principis de novembre de 1931 i fins al 30 de novembre de 1932 (data del colofó). Vg. la «Nota dels directors» de les *OC* (2007): vol. 5, pàg. 9-11.

4. Vg. [230], n. 2.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

232
A Caterina Albert

[Barcelona, entre el 1923 i el 1932]

Sra. Catarina Albert

Honorable senyora,

En un passatge de Caires vius[1] empra V. el mot «bramador» (turbulentes com les aigües pel *bramador* del matí pàg. 28). ¿Voldria dir-me el significat exacte d'aquest mot? Li agrairia de tot cor el seu servidor i admirador

Pompeu Fabra
(Institut d'Estudis Catalans[2]
Palau de la Diputació)

Ⓒ Institut d'Estudis Catalans | Secció Filològica | Palau de la Diputació

Ⓓ Carta ms. | Barcelona | [Entre el 1923 i el 1932]; el mot «bramador» no apareix en el *Diccionari ortogràfic* de 1917, i tampoc en la segona edició de 1923. En canvi, sí que s'inclou en el *Diccionari general de la llengua catalana* de 1932 | Publicada dins Manent 1990a: 29 | Fons Lluís Albert, nebot de Caterina Albert | Transcrita de Manent.

1. Víctor Català (1907): *Cayres vius*. Col·lecció «Biblioteca Joventut» (d'*El Poble Català*). Barcelona: Joventut [editorial] i ed. suc.

2. Vg. [27], n. 3.

233
A Fidel Riu

[Entre febrer i principis d'abril de 1933]

S. Fidel Riu

Honorable senyor, fa molt de temps que no vaig a l'Ateneu Barcelonès,[1] i això explica que no hagi rebut la vostra primera carta.[2] Solia anar-hi tots els dies; però avui me'n priva la feina enorme que pesa sobre meu. I, com que aquesta feina no serà pas acabada ni alleujada aquest estiu, us he de dir, sabent-me força greu, que no puc accedir al vostre prec: no puc de cap manera acceptar qualsevol encàrrec que exigeixi distreure-me'n ni un sol moment. I encara hi ha que, en la data que heu fixat per als vostres jocs florals,[3] jo hauré de visitar els campaments de *Palestra*,[4] cosa que m'impediria d'anar a Ripoll. Doncs: ni temps per a escriure el discurs presidencial ni manera d'assistir a la festa dels jocs. Ja veieu com no m'és possible d'accedir al que em demaneu.

Us saluda afectuosament

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | [Probablement Badalona] | [Entre febrer i principis d'abril de 1933,] ja que a l'abril de 1933 es feren uns campaments de Palestra | Publicada dins Riu de Martín 2008: 181-184 | Arxiu privat de Carmen Riu de Martín (néta de Fidel Riu) | Transcrita de l'original.

Ⓘ Hem detectat alguns errors en la transcripció de Riu de Martín, que hem corregit.

1. Vg. [170], n. 4.

2. Carta desconeguda.

3. Fidel Riu participà en molts Jocs Florals de diverses ciutats catalanes. A Barcelona s'hi presentà, entre 1916 i 1932, 25 vegades (algunes vegades dues poesies en un mateix concurs però en categories diferents). El 1916 guanyà el premi de la Flor Natural dels Jocs Florals de Barcelona amb el poema «De la vida al camp».

4. El 16 d'abril de 1933 Palestra convoca un aplec a Ripoll commemorant el centenari de la Renaixença. La comitiva estava presidida, entre d'altres, per Pompeu Fabra. Vg. Duran 2007: 294-295.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

234
A Carles Sindreu

10 juliol 1933

Sr. Carles Sindreu

Car amic, Ja he parlat amb Amadeu Hurtado de la vostra col·laboració a la pàgina esportiva de *La Publicitat*,[1] i m'ha dit que li sembla molt bé. Espero, doncs, que no trigaré gaire a tenir el gust de llegir-vos.[2]

Us saluda afectuosament

Pompeu Fabra

© Ateneu Barcelones | Apartat de Correus 97
Ⓓ Carta ms. | Barcelona | 10 VII 1933 | Inèdita | Probablement a l'AHCB | Transcrita de l'original.

1. Vg. [166], n. 2.

2. Carles Sindreu col·laborà com a periodista esportiu a *La Publicitat*, però també a *L'Esport Català*, signant amb el pseudònim *Fivaller*.

235
De Gregorio Marañón

2-VIII-33

Sr. Don P. Fabra
Presidente del Patronato de la Universidad
de Barcelona[1]

Mi querido amigo y presidente: leo en la prensa de hoy el texto de unas declaraciones mías en Barcelona,[2] *sobre el Patronato de la Universidad y me apresuro a enviarle y, por su mediación a los demás patronos, una explicación.*

Coincidí en el Apeadero con el Ministro de Marina[3] *y entre sus amigos estaba el Sr. Sbert, querido y antiguo amigo mío, que me preguntó por la marcha del Estatuto Universitario,*[4] *para dar una impresión en su periódico.*[5] *Le repuse que precisamente habíamos hablado de la conveniencia de*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

dar algunas notas sólidas en la Prensa. Pero que yo no lo podía hacer y que hablase con usted y con el Rector.[6] *Así se convino. No obstante me preguntó mi juicio sobre la marcha del asunto que, desde luego le dí, sin pensar que pudiera utilizar para un interviu conmigo, que no represento nada especial en el Patronato. Este mismo me hizo hablar con alguna libertad. La interviu publicada por Sbert, salvo pequeños detalles, refleja, en efecto, lo que yo le dije.*

Rogándole admita estas excusas mías, le saluda su afmo amigo

Marañón

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓒ G. Marañón | Serrano, 43 – Madrid

Ⓓ Carta ms. | Madrid | 2 VIII 1933 | Inèdita | Arxiu de la Facultat de Filologia de la UB | Transcrita de l'original.

1. L'1 de juny de 1933 un decret signat pel president de la Segona República espanyola, Niceto Alcalá Zamora, i pel ministre espanyol d'Instrucció Pública, Fernando de los Ríos, aprovà l'autonomia de la Universitat Autònoma projectada pel Govern de la Generalitat de Catalunya d'acord amb la Constitució republicana de 1931 i l'Estatut de Catalunya de 1932 (article 7è). Així, la Universitat de Barcelona s'anomenà Universitat Autònoma de Barcelona, i aquesta fou tutelada per un patronat format per onze membres. Fabra fou president del Patronat de la Universitat Autònoma de Barcelona entre 1933 i 1939, la qual, com deia el seu nom, gaudia d'una important autonomia, comparada amb períodes anteriors, el català era oficial com ho era el castellà i s'avançava pel que feia a la presència de la llengua catalana a les classes, que arribà al 50% en algunes facultats, i també en la innovació científica. La nova universitat es definí com a «autònoma, catalana i social». La primera acta és del 18 de juliol de 1933. El projecte va quedar temporalment suspès a causa dels fets del 6 d'Octubre de 1934, però a partir del 20 de febrer de 1936 el Patronat de la Universitat Autònoma es va restablir fins que patronat i universitat republicana van quedar suspesos definitivament amb l'entrada del franquisme a Catalunya. El Patronat de la Universitat Autònoma era mixt perquè hi tenien presència dues institucions, i estava format per un total d'onze patrons: Pompeu Fabra i Poch, president; Domingo Barnés Salinas, vicepresident; Joaquim Balcells i Pinto, secretari; i els vocals Cándido Bolívar Pieltain, Américo Castro Quesada, Antoni García Banús, Gregorio Marañón y Posadillo, August Pi i Sunyer, Jaume Serra i Húnter, Antoni Trias i Pujol i Josep Xirau i Palau. Serra i Húnter era patró nat en tant que rector de la Universitat de Barcelona entre 1931 i 1933. Poc temps després de ser constituït oficialment el Patronat i d'haver-hi nou rector de la universitat, Jaume Serra i Húnter dimitirà i serà succeït per Bosch i Gimpera, rector de la Universitat Autònoma entre el 18 de juliol de 1933 i el 22 de febrer de 1939. Dels membres del Patronat, cinc membres eren desginats pel Govern de la República espanyola (Bolívar, Castro, García Banús, Marañón i Trias i Pujol), i cinc pel Consell de Cultura de la Generalitat de Catalunya (Balcells, Barnés, Fabra, Pi i Sunyer i Xirau). El 18 d'agost de 1933 s'aprovà per unanimitat el nou estatut de la universitat, redactat per una comissió formada per cinc dels onze membres del Patronat (Fabra, Balcells, Castro, García Banús i Trias). Vegeu l'article «Pompeu Fabra, president del Patronat de la Universitat Autònoma de Barcelona (1933-1939)», de Joan Vernet (1982), pàg. 5-22.

2. A *La Vanguardia* d'aquell mateix dia, pàg. 22, sota l'epígraf «Un artículo sobre la juventud

española», es llegia: «...el doctor Marañón ha dicho que la juventud actual es el prototipo del hombre desequilibrado por la hiperestesia del sentimiento del derecho sobre el sentimiento del deber».

3. L'aleshores ministre de Marina del Govern d'Espanya era Lluís Companys i Jover (ERC). Ho fou entre el 12 de juny i el 12 de setembre de 1933.

4. El president de la Segona República Espanyola, Niceto Alcalá Zamora, i el ministre d'Instrucció Pública i Belles Arts, Fernando de los Ríos Urruti, aprovaren, l'1 de juny de 1933, el Decret d'autonomia de la Universitat de Barcelona, i també, el setembre de 1933, l'Estatut d'Autonomia de la Universitat de Barcelona, consultable dins *La Universitat Autònoma de Barcelona (1933-1939)* (1976), d'Albert Ribas i Massana, pàg. 232-246.

5. Antoni Maria Sbert no va dirigir mai cap diari. Quan parla de «su periódico», Marañón es refereix a un dels diaris en què Sbert col·laborava habitualment. Cal remarcar que Sbert no escrivia gaire, i que ho feia en diversos diaris de Barcelona i Madrid.

6. L'aleshores rector de la Universitat Autònoma de Barcelona era Pere Bosch i Gimpera.

236

De Domingo Barnés

Madrid, 9 de Agosto de 1933

Sr. Don Pompeyo Fabra.

Mi querido amigo y Presidente:

Desde que llegué a esta, casi puede decirse que no me preocupan otros asuntos que el de la 2ª. enseñanza en Cataluña y sobre todo el de nuestro Patronato.[1] *Y esto me preocupa sobre todo, no sólo en sus problemas fundamentales sino tambien en el de su tramitación, que no sé como pudieramos organizarla de modo que no perdieramos tiempo, ya tan escaso, ni molestaramos demasiado a los compañeros.*

Por lo pronto me encuentro con dos problemas que, naturalmente yo no puedo resolver y que tendria que revisar el Patronato: uno es el referente al artículo 60:[2] *respecto de él he recibido el siguiente telegrama de Américo de Castro, que supongo será copia de uno enviado a V.: «Juzgo indispensable incluir artículo 60 indicación sobre exámenes Castellano según quedó convenido». Creo que coincideremos en apreciar que este asunto debe revisarlo el Patronato.*

Por otra parte me encuentro con algunas observaciones del Ministro[3] *y entre ellas una fundamental y que él opone en el supuesto de que en otro*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

caso encontrariamos dificultades muy serias para la aprobación del Gobierno. Se refiere al nombramiento de los nuevos Profesores. El Ministro entiende que la autonomia en este problema, debiera ser análoga a la que rige en el Instituto-Escuela:[4] *es decir, que debe haber dos categorias de Profesores: los unos numerarios que es naturalmente la misma categoria que nosotros ya admitiamos pero incluyendo en ella solamente a los profesores actuales y que el Ministro entiende que debe abarcar a todos los profesores de la plantilla mínima de numerarios de la Universidad y entiende tambien que estos profesores deben ser propuestos por el Patronato al Ministerio como resultado de un Concurso tácito expreso, como hace la Junta de Ampliación de Estudios en su propuesta de Catedráticos del Instituto-Escuela; estos catedráticos se nombran sólo interinamente por cinco años y a los cinco años, si el Patronato está conforme con sus servicios y satisfecho de la propuesta que hizo la reitera y se les nombran definitivamente, que es tambien lo que viene haciendo la Junta con el Instituto-Escuela.*

En cuanto a la otra categoria de Profesores, el Ministro reconoce, enteramente lógico como derivación natural de la autonomía que el Patronato los escoja y los separe libremente sin limitación en cuanto a número y a condiciones.

Reservo mi opinión hasta cambiarla con la de Vdes. acerca de este problema, pero sí creo, desde luego, que dada la buena fé del Ministro y el sentido político con que hace la observación, debemos, por lo menos, revisar el tema en reunión de Patronato.

En suma, que, como vé V. querido Presidente, parece inevitable una reunión próxima. No me preocupa esto tanto como la probabilidad de que, se hagan inevitables otras al llevar el Ministro el Decreto al Consejo[5] *y puedan los demás Ministros hacer nuevas observaciones que debamos nosotros estudiar para ver si las aceptamos o nó. Por eso, cambiando impresiones con nuestro buen amigo Pi y Suñer,*[6] *se me ha ocurrido la posibilidad de que la reunión fuese en Madrid y de ese modo, teniendo una sesión anterior al Consejo para ponernos de acuerdo con el Ministro, respecto de la fórmula que haya de llevar pudieramos celebrar luego alguna otra si lo hicieran necesario las resoluciones del Consejo, y aún quizás tambien la posible intervención del Sr. Presidente de la República.*[7] *Creo, por tanto, que en unos días de permanencia en Madrid, podríamos partear el Estatuto y llegar a la ansiada solución satisfactoria.*[8]

Teniendo en cuenta que esta reunión, caso de estar V. conforme en convocarla, habrá que organizarla con algún tiempo y que conviene celebrar

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

las sesiones tomando un Consejo como punto de partida, quizás la fecha preferible fuese la del lunes, día 14, vispera del Consejo del martes o de no ser posible, la del jueves, 17, vispera del Consejo del viernes.

Le ofrezco a V. como lugar de reunión mi despacho en el Museo Pedagógico,[9] *Paseo de la Castellana, 71. Por lo menos estaremos con completa libertad.*

Claro está que por lo demás estoy siempre dispuesto a rectificar mi propuesta y a secundar la resolución que V. acuerde.

Un saludo cordial de su entusiasta amigo,

Domingo Barnés

Ⓒ [Part esquerra] Domingo Barnés | [Part dreta] San Bernardo, 113 | Tel. 45429

Ⓓ Carta mc. (signatura ms.) | Madrid | 9 viii 1933 | Inèdita | Arxiu de la Facultat de Filologia de la UB | Transcrita de l'original.

1. Vg. [235], n. 1.

2. L'article 60 de l'Estatut universitari de 1933 diu: «Abans de començar els estudis universitaris, hom farà unes proves d'ingrés, en la forma que disposi el Reglament corresponent, que permetin de jutjar si l'aspirant posseeix el mínimum de capacitat i cultura requerit per als fins universitaris».

3. Probablement Francisco Barnés Salinas, ministre d'Instrucción Pública y Bellas Artes.

4. L'Institut-Escola fou un centre d'ensenyament creat a Barcelona per la Generalitat de Catalunya el 1932. Pretenia estructurar l'ensenyament secundari i prengué com a model l'Instituto Escuela de Madrid. Formà el professorat bàsicament en català. Vg. *L'Institut-Escola de la Generalitat i el doctor Josep Estalella* (1998), de Salvador Domènech i Domènech, i el *Butlletí de l'Institut-Escola de la Generalitat de Catalunya 1932-1937* (edició facsímil sense datar).

5. És probable que es refereixi al recent aprovat Decret d'autonomia de la Universitat de Barcelona. Vg. [235], n. 4.

6. Carles Pi i Sunyer.

7. Niceto Alcalá Zamora.

8. El 18 d'agost de 1933 s'aprovà per unanimitat el nou estatut de la universitat, redactat per una comissió formada per cinc dels onze membres del Patronat (Fabra, Balcells, Castro, García Banús i Trias).

9. Domingo Barnés fou secretari i posteriorment director del Museo Pedagógico.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

237
A Gregorio Marañón

Barcelona 4 de Septiembre de 1933

Sr. D. Gregorio Marañón
Madrid

Mi querido amigo: Como V. seguramente recordará, en la reunión del Pleno en que tratamos de los planes de estudios de las Facultades se tomó el acuerdo de que la labor de las ponencias –V. formaba parte de la de Medicina– fuera dada por válida sin necesidad de nueva reunión del Pleno. Pero nuestro amigo Castro nos pregunta ahora cuando se reune el Patronato.

Pregunto hoy mismo a Castro, a la vez que a V. y a los demas amigos del Patronato,[1] si cree oportuna la reunión. ¿La cree V. oportuna?

En caso afirmativo podría celebrarse el próximo dia 7. Si se acuerda esa reunión notificaría a V. con tiempo, el dia y hora: agradeceré a V. me diga donde puedo dirigirle la convocatoria.

Asi mismo tengo la satisfacción de comunicarle que sabemos, oficiosamente, que el Consejo de Ministros aprobó nuestro Estatuto con ligeras modificaciones, que no alteran su espíritu.[2]

Espera su grata contestación su siempre muy devoto amigo,

[Pompeu Fabra]

Ⓓ Carta ms. | Barcelona | 4 IX 1933 | Inèdita | Arxiu de la Facultat de Filologia de la UB | Transcrita de l'original.

1. Vg. [235], n. 1.
2. Vg. [235], n. 4.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

238

A Maria Antònia Salvà

19 de setembre de 1933

Sra. Maria Antònia Salvà
Lluchmajor

Distingida senyora:

Exhaurida la segona edició de «Mireia»,[1] la Junta de la Secció Filològica[2] es complau a notificar-vos que ha acordat reeditar immediatament la vostra magistral versió. Abans, però, de lliurar l'original a la impremta us agrairíem que us servíssiu comunicar-nos les eventuals observacions que tinguéssiu a fer o les modificacions que volguéssiu introduir al text actual.[3]

Resta vostre devotíssim servidor

Pompeu Fabra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓒ Institut d'Estudis Catalans | Seccio Filologica | Barcelona

Ⓓ Carta mc. (sginatura ms.) | Barcelona | 19 ix 1933 | Inèdita | Fons Maria Antònia Salvà de la Biblioteca Lluís Alemany (Palma) | Transcripció de l'original de Pilar Arnau.

Ⓘ Salvà escriu al sobre: «Fabra – 19 de Setembre 1933 = 3ª Edició de Mireia em demana q faci les observacions q tingui a fer o les modificacions q hi resolgui introduir».

1. Vg. [153], n. 3.

2. Vg. [88], n. 11.

3. Es refereix a la tercera edició de *Mireia*. Frédéric Mistral (1933): *Mireia: poema provençal*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. Traducció catalana de Maria-Antònia Salvà. 3a ed. rev. per la traductora. El corrector d'aquesta tercera edició fou Josep Maria Cases i Homs. Vegeu l'aportació de Josep Massot i Muntaner «Maria-Antònia Salvà, col·lectora de cançons populars i traductora de Mistral» (capítol viii) dins el llibre *Llengua, literatura i societat a la Mallorca contemporània* (col·lecció «Textos i Estudis de Cultura Catalana», núm. 29. Barcelona: PAM i Curial, pàg. 85-111). S'hi publiquen les cartes entre Salvà i Homs referent a la tercera edició de *Mireia*.

239

A Francesc de Borja Moll

1 d'octubre de 1933

Estimat amic, Reunida la Secció Filològica[1] (no tan aviat com jo pensava, degut a l'absència del S. Nicolau), prengué l'acord de publicar pel seu compte el Dicc.[ionari] Alcover,[2] però amb dues condicions que no sé si podeu acceptar. És la primera que la publicació del diccionari hauria de començar de bell nou, i la segona, que la Secció pogués utilitzar els materials sense haver de respondre ella de la quantitat de què sembla que són penyora.[3]

De totes maneres convindria, em sembla, que, quan us vingués bé, tinguéssim una entrevista per veure de trobar (dins o fora de l'Institut)[4] una solució que us permetés de tirar endavant la publicació del Diccionari, cosa que no cal dir que desitjo vivament i que seria grata a tots els meus companys de Secció.

Esperant veure-us aviat, us saluda afectuosament

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta. Probablement ms. | [Probablement Barcelona] | 1 x 1933 | Publicada (gairebé completa) dins Moll 1970: 280 | Arxiu privat d'Aina Moll cedit a la Casa de Cultura (Palma) | No hem vist l'original | Transcrita de Moll.

Ⓡ Ferrer i Pujadas 2000: 587.

Ⓘ No hem pogut aconseguir l'original.

1. Vg. [88], n. 11.

2. Vg. [38], n. 4.

3. El *Diccionari català-valencià-balear* no es publicà de bell nou, però sí que més endavant es tornarien a imprimir els primers fascicles i volums d'acord amb l'ortografia de l'Institut d'Estudis Catalans, tal com ho aclareix Francesc de B. Moll a la introducció. La Secció Filològica no pogué utilitzar els materials usats en el diccionari d'Alcover i Moll. Vg. Alcover i Moll 1964-1968: XVIII (segona edició corregida i posada al dia). Vegeu també Moll 1970: 256 i 268 i 278-283.

4. Vg. [27], n. 3.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

240

A Joan Coromines

Barcelona, 24 octubre de 1933

El Patronat de la Universitat Autònoma de Barcelona[1] té l'honor de posar a coneixement vostre que, a proposta de la Facultat de Filosofia i Lletres i Pedagogia us ha nomenat Professor encarregat de curs per a la disciplina de Filologia Romànica.

Cosa que us comunico als efectes oportuns.

Visqueu molts anys.

Pompeu Fabra

Sr. Dr. Dn. Joan Corominas Vigneaux

Ⓒ Patronat | de la | Universitat de Barcelona

Ⓓ Carta mc. (signatura autògrafa) | Barcelona | 24 x 1933 | Publicada dins dins Ferrer, Ferrer i Pujadas 1998: 26 | Fundació Pere Coromines | Transcrita de Ferrer, Ferrer i Pujadas.

Ⓘ Es conserva una altra carta a la Fundació Pere Coromines amb el mateix text i característiques que aquesta datada el 19 de setembre de 1934 amb Registre de sortida del 25 IX 1934, núm. 644. No la reproduirem més endavant.

1. Vg. [235], n. 1.

241

A Francesc de Borja Moll

30 d'octubre de 1933

S. Francesc de B. Moll

Estimat amic, Portada de nou a la Secció[1] la qüestió suscitada per mi sobre la publicació del Dicc.[ionari] Alcover,[2] aquella arribà a la conclusió que les subvencions de què disposa no li permeten de prestar-vos l'ajut requerit. Resta l'altra solució, i ja he fet alguna cosa en el sentit de fer-la viable. Però, àdhuc en el cas més favorable, no cal pensar en una resolució ràpida de l'afer.[3]

Us saluda aft

Pompeu Fabra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

© Institut d'Estudis Catalans | Secció Filològica | Barcelona
Ⓓ Carta ms. | Barcelona | 30 x 1933 | Publicada dins Moll 1970: 281 (transcrita) i 282 (reproducció facsímil) | Arxiu privat d'Aina Moll cedit a la Casa de Cultura (Palma) | Transcrita de Moll.

1. Vg. [88], n. 11.
2. Vg. [38], n. 4.
3. Vg. [239], n. 3.

242

De l'Associació d'Estudiants Lliures de la Universitat de Barcelona (en nom seu Jaume Verdura)

[Més tard del 5 xi 1933]

Sr. President del Patronat Universitari de Barcelona
Present

Honorable Sr.:

Tenim l'honor de trametre a aquest Patronat[1] *les proposicions acordades en la darrera Assemblea junt amb la petició, per part dels estudiants que s'aculleixen als beneficis que han concedit als que treballen, de tenir un representant en l'Associació Professional de cada Facultat.*

El creiem un deure de cortesia, fer-vos a mans aquestes proposicions, més si es té en compte que anem a emprendre uns treballs que podrien interpretar-se com a contraris als acords i a l'esperit que anima aquest Patronat quan, i nosaltres els preguem que així ho vegin, no són més que la defensa d'uns drets i la cristal·lització d'unes aspiracions.

En quan a la demanda de tenir un representant en cada una de les Facultats, dintre de l'Associació Professional d'Estudiants, és pel gran desig de col·laborar a l'obra d'aquest Patronat, i perquè estem segurs, que si els estudiants lliures haguessin tingut una representació en el claustre, no s'hauria produït el conflicte que ara tant ens preocupa.

Som amb la major cortesia vostres atents servidors

Els estudiants lliures de l'antiga
Universitat de Barcelona.[2]

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

p.[er] o.[rdre]
Jaume Verdura

En l'assemblea celebrada el diumenge, 5 de novembre, l'ASSOCIACIÓ D'ESTUDIANTS LLIURES, acordà fer a mans del PATRONAT UNIVERSITARI les següents proposicions:

1ª. Vista la bona disposició, per part del Patronat Universitari, de donar facilitats als estudiants lliures per a que llur escolaritat sigui perfectament compatible amb el treball a què es dediquen, acorden sol·licitar la matrícula en les Facultats de Dret, Farmàcia, Ciències i Filosofia i Lletres.

2ª. Tenint en compte que ja ha finit el termini per sol·licitar matrícula en la Facultat de Medecina, preguen al Patronat que obri un termini especial per a que puguin sol·licitar-la els alumnes que treballen d'aquesta Facultat.

3ª. Considerant els escassos mitjans econòmics amb què compten els estudiants que treballen, i que moltes de llurs economies s'han d'invertir a primers de curs en la compra de llibres i altre material, es condonin els drets de matrícula, es rebaixin o, almenys, que sigui permès efectuar el pagament en dos terminis que podrien ésser la primera quinzena de gener i la primera de maig.

4ª. Que es demanin al Patronat els impresos necessaris per sol·licitar la matrícula a fi de que no calgui, als socis, interrumpir llur ocupació, i que una vegada plens els referits impresos, la mateixa Associació s'encarregui de presentar-los a les oficines corresponents.

Barcelona, 5 de novembre de 1933

Ⓒ [Capçalera de la carta:] Associació d'Estudiants Lliures | de la Universitat de Barcelona | Boqueria 28 [segell]

Ⓕ [Final de l'acord d'assemblea:] Associació d'Estudiants Lliures | de la Universitat de Barcelona | Boqueria 28 [segell]

Ⓓ Carta mc. + acord d'assemblea mc. | Barcelona | [Més tard del 5 xi 1933], data de l'acord de l'assemblea | Inèdita | Arxiu de la Facultat de Filologia de la UB | Transcrita de l'original.

1. Vg. [235], n. 1
2. Vegeu l'epígraf «El paper dels estudiants» (pàg. 103-106), dins Ribas 1976.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

243

Dels estudiants lliures de la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona

Sr. En Pompeu Fabra

Ciutat – 6-XI-33

Molt senyor meu: Agrahirem amb tota l'ànima que s'interessi per l'assumpte que tenim a be comunicarli ja que creiem es una cosa de justicia. Donat el caire de que Vos ilustre Fabra sou un home que aimeu la veritat i la rahó, ajudeu-nos a nosaltres homes major d'edat, estudiants lliures de la Facultat de Dret[1] d'aquesta ex Universitat (aixís ho diuen Vs.) i que segons el nou Pla d'Estudis de la Universitat Autònoma, del que Vos sou ilustre President,[2] us perjudica moltíssim.

Esperant que Vos, que sou molt bon home, ens ampararеu en aquest afer, ja que de no volguer fer-ho no tindriem altre solució que anarnos a un altre Universitat, ja que els homes de Catalunya, des de l'Autonomia, ens llencen de la nostra propia terra aimada.

Vos saluden cordialment

Pere Solies [?] *J.Mª Font* *Joan Serra*
Lluís Pera [?] *Josep Verdura* *Joan Serra [?]*
amb representació de 30 alumnes lliures de l'Universitat.

«segueix l'exposició al dors»

No comprenem com els Srs. Catedratics que integren el Patronat,[3] no pensin amb l'inmens perjudici que volen fer amb els estudiants lliures, al no permetre acabar els seus estudis en la forma quels començaren ¿Ahont está aquell privilegi, volgut President del Patronat anomenat dels «Drets adquirits».

Com acabarem nostres estudis –nosaltres– estudiants lliures que comptem amb 25 i 30 anys, que trevallem guanyant el pá, alguns som casats i que ara tinguem que trasladar llurs estudis a un'altra Universitat–. Perjudicar-nos talment que molts no ho podrem sostenir (ja sigui viatges, matrícules, manutenció, cambi de llibres,) son cosses molt dificils per les llars modestes.

Varen dir els Dr. Trias i Banus «que el alumne lliure podria igualment cursá els estudis sense abandoná les seves ocupacions per atendre a les

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

seves necesitats». Ço es molt dificil –Perque el que trevalla ja sigui en un comerç o bé el que exerceis el Magisteri o un altre ofici, no podran deixar els seus quefers. L'obligació es el cumpliment d'un deure. Creiem que es un desacert i inclus els Srs. del Patronat deurien meditar-ho avans que cometre aquet fet injust a nostre entendre.

¿Perque no deixar acabá els estudis els que ja estan dintre o sigui en el terreny que varen començar, principalment als que trevallen?

¿Qué voleu implantá el nou Plá aviat? Perfectament – Que concedeixin examens extraordinaris al Gener a fi de poguer acabar prompte a tots els que siguin del Pla Antic.

Aquestes normes Sr. Pompeu Fabra son a nostre judici les mes justes i normals. Esperem amb vostre justicia.

Nota= Perqué, també no segueix el Nou Pla, pera els que comencen ara, o sigui en aquest curs, i permetre acaba per al Pla Antic els que ja estaven dintre.

Nota= Seria molt trist que molts estudiants lliures, formesin una colectivitat cada jorn (juny i setembre) i anessin a una altre Universitat, perque la Patria aimada, Catalunya per medi dels seus Representats els despreciaven. Merces, moltes merces.

Pompeu Fabra si ho logreu us aghrairem tota la vida vostre intervenció.

Reunits en assemblea extraordinària, el dia 3 de desembre d'enguany, els estudiants lliures de l'antiga Universitat de Barcelona[4] *acordaren les següents proposicions:*

1ª. L'Assemblea dóna un vot de gràcies als companys que han fet gestions prop del Patronat Universitari, i agraeix al mateix Patronat, l'haver donat unes solucions a les quals s'hi poden acollir alguns dels estudiants lliures.

2ª. L'Assemblea veu amb profond dolor que molts companys, davant la nova estructuració de la Universitat de Barcelona, han d'emigrar a altres Universitats d'Espanya i, per evitar-ho, concedeix un vot de confiança al Consell Directiu de l'Associació de l'associació d'Estudiants Lliures per a que es dirigeixi al Ministre d'Instrucció Pública de la República[5] *i al Conseller de Cultura de la Generalitat*[6] *a fi de que intervinguin en aquest assumpte, i els estudiants de Catalunya i Balears que treballen, trobin en la Universitat de Barcelona els mitjants que trobarien en una altra Universitat espanyola.*

3ª. Es d'absoluta necessitat el manteniment de l'ensenyament lliure si,

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

com repetidament s'afirma, es vol que l'obrer tingui accés als Centres d'ensenyament secundari i superior.

4ª. Que en virtut de la Proposició 3ª, s'inviti a totes les entitats i particulars, interessats en el manteniment de l'ensenyament lliure, per a formar un front únic de propagació; i als estudiants lliures de Batxillerat, Magisteri, Comerç, etc., per a formar, també, un front únic de defensa.

5ª. Que es trametin aquestes proposicions al Patronat Universitari, junt amb la petició de que els estudiants que treballen, tinguin una representació en les Associacions Professionals de cada Facultat.

Barcelona 3 de desembre de 1933

Ⓕ [Acord d'assemblea extraordinària:] Associació d'Estudiants Lliures | de la Universitat de Barcelona [segell]

Ⓓ Carta ms. + acord d'assemblea extraordinària mc. | Barcelona | 6 XI 1933 (carta) i 3 XII 1933 (acord d'assemblea extraordinària) | Inèdita | Arxiu de la Facultat de Filologia de la UB | Transcrita de l'original.

1. Vg. [242], n. 1.

2. Pompeu Fabra era el president del Patronat de la Universitat Autònoma de Barcelona. Com es pot comprovar pels acords de l'assemblea que segueixen després de la carta, Fabra hi intercedí i resolgué bona part dels seus precs. Vg. [242], n. 1.

3. Vg. [235], n. 1.

4. Vg. [230], n. 9.

5. Domingo Barnés Salinas, «ministro de Instrucción Pública y Bellas Artes» entre el 12 de setembre i el 16 de desembre de 1933.

6. Ventura Gassol i Rovira (ERC), conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya entre el 19 de desembre de 1932 i el 16 de desembre de 1936.

244

A Cándido Bolívar

Barcelona, 7 de noviembre de 1933

Sr. Dn. Cándido Bolívar
Madrid.

Mi querido amigo y compañero:

Conforme con nuestra última conversación le envio estas notas como *memorandum.*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

1º. Servicio militar de los estudiantes: Conseguir del Ministerio de la Guerra que los alumnos cuotas puedan cumplir su servicio en dos etapas: 1ª etapa, desde 1º julio a 30 septiembre; 2ª etapa, en el año siguiente desde 1º julio a 30 septiembre, continuendo [sic?] la posibilidad de pedir prórroga hasta la terminación de sus estudios como estaba vigente hasta ahora.

2º. Una disposición ministerial por la que se entregue al Patronato Universitario[1] las consignaciones de las cátedras vacantes en la Universidad de Barcelona.[2] En el Ministerio deben saber exactamente que vacantes existen y la pueden dar diciendo ya para que vacante va. No olvide que conviene que una de las vacantes de Naturales pase a la Sección de Química.

3º. Diga Vd. en que forma debemos solicitar las consignaciones de encargos de curso o bien acumuladas. Convendría nos diesen la fórmula pronto.

4º. Existen vacantes en esta Universidad de cargos administrativos y de subalternos. Conviene nos entreguen al Patronato las consignaciones que les correspondan.

5º. En el capítulo 13, art. 1. Concepto 3º del actual Presupuesto están consignadas cantidades para cátedras de dotación especial para Filosofía y Letras a 1000 pesetas cada una. Nosotros tenemos dos cátedras de esas. Una de Bibliologia desempeñada por Jorge Rubió[3] a quien hemos nombrado profesor agregado para Literatura catalana, la otra és para Paleografía desempeñada por Dn. Francisco Nabot. Sobre este último el Patronato acordó separarlo de la enseñanza y llevarlo a la Biblioteca. Esto ya se ha realizado y ya trabaja *bien* en la Biblioteca Universitaria. Tenemos un profesor encargado de curso –el Sr. Bohigas– que dará la enseñanza de Paleografia. Seguramente el año próximo el mismo Sr. Bohigas se encargará también de Bibliologia. Estas consignaciones que no están en ningún escalafón podrian venir directamente al Patronato?

6º. Podría encontrar Vd. una fórmula para evitar que los porteros y mozos que tome la Universidad no se hagan del Sindicato Unico?[4] Por ejemplo, que considerando la Universidad aunque Autónoma organismo del Estado, sus empleados son funcionarios adscritos a un servicio del Estado?

7º. No olvide Vd. el estudio de la incorporación de la Escuela de Ingenieros[5] a la Universidad.

8º Le ruego dé las órdenes oportunas para que tramiten rápidamente las solicitudes de convalidación de títulos extrangeros.

9º. Enviamos un [a]cuerdo del Patronato pidiendo una disposición general que afecte a todas las Universidades facultando a éstas para pedir pruebas a los que pidan traslado.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Estos son los puntos principales que le recuerdo en nombre de los compañeros del Patronato.

Como está su Madre de Vd? Desearía que mejorara rápidamente.

Mis afectos y respetos a Dn. Domingo.[6]

Mande Vd. siempre a su afmo. amigo y devoto,

Fabra

Ⓓ Carta mc. (signatura ms.) | Barcelona | 7 xi 1933 | Inèdita | Arxiu de la Facultat de Filologia de la UB | Transcrita de l'original.

1. Vg. [235], n. 1.
2. Vg. [230], n. 9.
3. Jordi Rubió, evidentment.
4. Segurament es refereix al Sindicat Únic creat el juliol de 1918 per la Confederació Regional de Treballadors de Catalunya al congrés de Sants. Pretengué superar els sindicats anteriors i les societats obreres d'ofici.
5. Escola d'Enginyers Industrials de Barcelona, creada el 1851 amb el nom d'Escola Industrial Barcelonesa. Actualment porta el nom de l'Escola Tècnica Superior d'Enginyera Industrial de Barcelona, centre integrat a la Universitat Politècnica de Catalunya.
6. Domingo Barnés.

245

A Francesc Matheu

25 de novembre de 1933

S. Francesc Matheu

Car amic, Convindria que el Consistori dels Jocs florals es pronunciés aviat sobre l'adopció o no adopció de l'ortografia oficial. Ja coneixeu les raons que aconsellen que seguiu l'exemple de l'Acadèmia de Bones Lletres,[1] que són les mateixes que van decidir aquesta a acceptar l'ortografia fins ara dita de l'Institut, i sabeu també quina és l'actitud del Consell de Cultura i de les corporacions oficials en aquesta qüestió,[2] actitud que em posaria a mi en una situació molt difícil en el cas en què el Consistori dels Jocs florals persistís a no admetre l'ortografia oficial. Per això voldria que el Consistori no tardés a reunir-se per tractar de la dita qüestió.[3]

Us saluda afectuosament el vostre amic

Pompeu Fabra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
SECCIÓ FILOLÒGICA
BARCELONA

25 de novembre de 1933

S. Francesc Matheu

Car amic, Convindria que el Comitè dels Jocs florals es pronunciés avui sobre l'adopció o no adopció de l'ortografia oficial. Ja coneixeu les raons que aconsellen que seguim l'exemple de l'Acadèmia de Bones Lletres, que són les mateixes que van decidir aquesta a acceptar l'ortografia fins ara dita de l'Institut, i saben també quina és l'actitud del Consell de Cultura i de les corporacions oficials en aquesta qüestió, actitud que em posaria a mi en una situació molt difícil en el cas en què el Comitè dels Jocs florals persistís a no admetre l'ortografia oficial. Per això valdria que el Comitè no tardés a reunir-se per tractar de la dita qüestió.

Us saluda afectuosament el vostre amic

Pompeu Fabra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

© Institut d'Estudis Catalans | Secció Filològica | Barcelona
(D) Carta ms. | Barcelona | 25 xi 1933 | Publicada dins Manent 1990a: 89-90 | Fons Francesc Matheu de la BC | Transcrita de Manent.
(R) En facsímil dins Manent 1990a: 88; i dins Martí 2007: 61.

1. Societat creada a Barcelona el 1729 –quan ja feia quinze anys que l'Acadèmia Desconfiada o dels Desconfiats havia deixat d'existir–, inicialment sense denominació, per iniciativa de Bernat Antoni de Boixadors, comte de Peralada. Contribuí a la tasca de codificació del català, per la qual cosa encarregà a Josep Balari i Jovany i Manuel Milà i Fontanals, filòlegs prestigiosos, la normativització ortogràfica. Però la seva proposta fou depassada per l'establerta pel grup de L'Avenç i per l'Institut d'Estudis Catalans, que s'imposà i s'oficialitzà. La influència d'alguns acadèmics aferrats a les normes de Balari i de Milà, i també seguides pels organitzadors dels Jocs Florals, féu que la corporació mantingués la vella ortografia fins el 1931, encara que la majoria dels acadèmics havien acceptat, personalment, les normes oficials. Les activitats de l'acadèmia foren suspeses al juliol del 1936; al març del 1939 foren represes sota la presidència de Ferran Valls i Taberner fins el 1942. Des del 1901 que es publica el *Butlletí de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona* per iniciativa de Francesc Carreras i Candi. Inicialment era escrit majoritàriament en castellà i duia per títol *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona.* Entre el 1931 i el 1936 aparegué el títol en català i seguí les normes gramaticals i ortogràfiques de l'IEC.

2. Vegeu «1931. Consell de Cultura de la Generalitat de Catalunya» (pàg. 33-47), dins *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya (1900-1936)* (Fundació A.G., llibre xv: Serveis tècnico-administratius, Barcelona, 1985).

3. Carta que suaument posa condicions al patriarca dels Jocs Florals, Francesc Matheu, que l'havia convidat a ésser el president dels Jocs Florals de Barcelona de 1934. Fabra tenia la temença que el volum que recollís els discursos i els poemes mantingués encara l'ortografia vuitcentista. Tanmateix, Matheu va deixar que el discurs fabrià s'imprimís segons les *Normes ortogràfiques*, com havia fet que la convocatòria de la festa adoptés la normativa fabriana. Així s'acaba la querella lingüística amb el grup dels Jocs Florals.

246

A Maria-Antònia Salvà

15 de gener de 1934

Sra. Maria-Antònia Salvà

Honorable senyora i amiga, L'Institut[1] ha rebut amb viva satisfacció la nova de la pròxima publicació de la versió catalana de *Les Illes d'or*[2] i es considera molt honorat que vostè hagi volgut encomanar-li la revisió de les proves. Es posa, doncs, de tot grat a la seva disposició com ho ha fet ja en tantes altres ocasions.[3]

Content de poder-la servir, la saluda respectuosament el seu amic,

Pompeu Fabra

Ⓒ Institut d'Estudis Catalans | Seccio Filologica | Barcelona
Ⓓ Carta ms. | Barcelona | 15 I 1934 | Inèdita | Fons Maria Antònia Salvà de la Biblioteca Lluís Alemany (Palma) | Transcripció de l'original de Pilar Arnau.
Ⓘ Salvà afegeix al sobre: «revisarà les proves de les Illes d'Or quan es publiquin».

1. Vg. [27], n. 3.

2. F. Mistral (1910): *Les Illes d'or.* Traducció de M. A. Salvà. Barcelona: Lluís Gili [editor], 82 pàg. La segona edició no arriba fins al 1955: Frédéric Mistral (1955): *Les Illes d'or.* Traducció de Maria Antònia Salvà. Pròleg de Joaquim Ruyra. Col·lecció «Biblioteca Selecta Universal», núm. 18. Barcelona: Editorial Selecta, 2a ed. És molt probable que aquest fos un projecte de reedició que no es va dur a terme. Segurament es volia publicar dins la col·lecció mallorquina «Les Illes d'Or», però la guerra ho avortà. I després de la guerra ja no deixaven editar traduccions.

3. Vg. [238], n. 3.

247

De Maria-Antònia Salvà

Lluchmajor 15 Gener – 1934

Sr. Pompeu Fabra – Barcelona

Honorable senyor i amic: Havent-li jo demanat recentment si la Secció Filològica[1] *de l'Institut*[2] *voldria revisar-me les proves de la meva versió catalana de* Les Isclo d'Or [3] *de Mistral a fi de que aquesta obra (quan s'hagués de publicar) no fes mal joc amb* Mireia,[4] *i havent-se simultàniament llançat als quatre vents un projecte de biblioteca d'escriptors balears que ha adoptat el títol de* Les Illes d'Or,[5] *sensa* [sic] *jo saber-ne res, em val fer constar que amb aquest títol jo no hi tinc art ni part, ni ell te res que veure amb la meva traducció mistraliana del mateix nom. Cosa que m'he cregut en el deure de posar en coneixement d'aqueixa Secció Filològica per tal d'evitar un possible malentès.*

Amb tal motiu el saluda i resta de V. atenta amiga

Maria-Antònia Salvà

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

En el precís moment que escrita la lletra precedent anava per tirar-la al correu, m'arriba a mans la seva gentil resposta d'ahir,[6] *que li agraesc de tot cor.-*

La publicació de la meva darrera traducció mistraliana no es encara un fet. Podria esser-ho, però més envant, i no cal dir amb quina reconaixensa accept per a les hores les fines atencions de l'Institut en vers de mi.

Pofundament agraida sempre

M. A. Salvà

Ⓓ Carta ms. | Lluchmajor | 15 I 1934 | Inèdita | Fons Maria Antònia Salvà de la Biblioteca Lluís Alemany (Palma) | Transcripció de l'original de Pilar Arnau.

1. Vg. [88], n. 11.
2. Vg. [27], n. 3.
3. Vg. [246], n. 2.
4. Vg. [153. i [238].
5. Col·lecció iniciada el 1934 per Francesc de B. Moll. La publicació s'interrompé el 1938 i es reprengué el 1941. Juntament amb el *Diccionari català-valencià-balear* i les *Rondaies* d'Antoni Maria Alcover fou el nucli de l'Editorial Moll. N'han aparegut més de 100 volums, sempre escrits per autors baleàrics o sobre temes relacionats amb les Illes Balears.
6. O bé es tracta d'una carta perduda o desconeguda o bé es tracta de la carta anterior (vg. [246]), que Fabra adreça a Maria-Antònia Salvà, i amb la matexia data que aquesta: 15 I 1934.

248

De Domingo Barnés

México 15 de enero de 1934.

Sr. don Pompeu Fabra.
Madrid.

Mi querido Presidente:

Adjunto las dimisiones de los cargos de Vocal y Vice-Presidente del Patronato.[1] *Ya dije en Madrid a nuestro querido Rector Américo Castro y a Bolivar, con quienes comí unos días antes de mi venida, que les nombraba albaceas testamentarios, para que hiciesen uso, cuando lo estimasen conveniente, de estas dimensiones, pero claro es que prefiero colocarlas en manos de usted para que las administre.*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Apenas he tomado tierra en esta tierra admirable pero en ella lo que más admiro, es el encontrarme al cabo de tantas millas, como en casa. Por Dios querido Pompeu, no olvidemos esta lección que yo he aprendido; no olvidemos el castellano en Cataluña, y no en Beneficio de Castilla, sino en beneficio de los catalanes, para que también ellos se sientan como nosotros en su casa, al desembarcar en estas tierras admirables.

Un abrazo fraternal para todos los amigos del Patronato, y para usted otro muy cordial de,

D. Barnés

Ⓒ Embajada de España | ____ | Mexico

Ⓓ Carta ms. (signatura ms.) | México | 15 I 1934 | Publicada gairebé sencera dins Martí i Castell 2005: vol. 1, pàg. 79 | Arxiu de l'IEC | Transcrita de l'original.

1. La creixent catalanització de la Universitat Autònoma, d'acord amb els seus estatuts, i la presència de més català a la docència propicià una crisi interna entre els membres del Patronat universitari i unes quantes dimissions entre els patrons designats pel Govern espanyol. Vg. Ribas 1976 i Vernet 1982.

249

A Joan Estelrich

Barcelona 18 de gener del 1934.

Sr. Director de
FUNDACIÓ Bernat Metge.[1]
Ciutat.

Molt distingit senyor:

Prosseguint la nostra tasca nacionalitzadora de la joventut catalana[2] estem posant en marxa, una rera l'altra, les diferents seccions que comprèn l'organització de la nostra entitat. Actualment estem ordenant la nostra Biblioteca, que voldríem inaugurar tot seguit, i en la qual desitjaríem que no faltés cap d'aquelles obres que la seva significació o el seu contingut posen en lloc rellevant entre les obres de producció catalana.

És per això que, coneixent la vostra simpatia per tot el que representa expansió de la nostra cultura, ens adrecem a vós per a demanar-vos que

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

volgueu ajudar-nos en aquesta tasca, contribuïnt al fons de la nostra Biblioteca amb la cessió, sia d'algunes de les vostres obres, sia d'altres que cregueu que poden ésser-nos interessants.

Us donem ja des d'ara les gràcies per la vostra aportació a la nostra obra, i aprofitem aquesta ocasió per a oferir-nos vostres per Catalunya.

Pompeu Fabra
President

© PALESTRA | Corts Catalanes, 592, pral. | Telèfon 20019 | BARCELONA [logo]
Ⓓ Carta mc. (signatura ms.) | Barcelona | 18 1 1934 | Inèdita | Fons Joan Estelrich de la BC | Transcrita de l'original.

1. La Fundació Bernat Metge és una institució que fomenta l'estudi i la divulgació dels clàssics grecs i llatins a les terres de parla catalana. La seva activitat principal ha estat la publicació de la col·lecció homònima, en català, que segueix el model de les grans traduccions clàssiques d'Europa. La col·lecció començà el 1923 per l'editorial Alpha i sota el patrocini de Francesc Cambó, evidentment. Joan Estelrich en fou el primer director (fins el 1958) i després la dirigí Carles Riba (1958-1959). A continuació la regí un consell directiu. La fundació formà una escola de traductors. Les versions, gairebé sempre modèliques, i editades bilingües (text original i traducció) ha publicat més de 250 volums i ha contribuït a fixar el llenguatge literari culte.

2. Es refereix a la joventut de Palestra, ja que entre les activitats de les delegacions de l'entitat hi havia la possibilitat d'oferir un servei de biblioteques als diferents pobles de Catalunya.

250

De Pompeu Fabra i Joaquim Balcells als 41 signants d'un manifest contrari a la gestió del Patronat de la Universitat Autònoma de Barcelona

Madrid, 31 de enero de 1934

El Patronato de la Universidad Autónoma[1] ha leído con máxima atención el documento que le ha sido dirigido por cuarenta y un profesores de dicha Universidad, suscrito con fecha del 11 de diciembre último,[2] aunque de él no ha tenido conocimiento hasta el 22 de enero. En respuesta al mismo, y como resultado de meditadas deliberaciones, el Patronato manifiesta a los dignos firmantes de ese documento:

1º Que no está en sus manos variar las bases del Estatuto universitario,3 redactado por expreso encargo del Gobierno de la República y del Gobierno de la Generalidad de Cataluña, encargo que este Patronato cum-

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

plió en la única forma que juzgó posible, habida cuenta del estado de la enseñanza superior en España y en vista de las condiciones especialísimas que ofrece la Universidad de Barcelona. Esta como es sabido, es hoy una institución de tipo peculiar, a consecuencia de un régimen bilingüe y de su doble carácter de organismo estatal y regional.[4] Para que surgiera un Estatuto distinto, sería necesario que el Estado y la Generalidad modificaran el actual sistema, consecuencia de la misma ley estatuaria porqué se rige Cataluña. Quienes suscriben el documento a que hoy respondemos,[5] tienen ante sí todos los medios que las leyes permiten para hacer llegar a los poderes públicos y a la opinión culta la noticia de su discrepante parecer, si quieren hacer prosperar un punto de vista, que no es el del Patronato, peró que merece a éste atención y respeto.

2º El segundo punto del documento en cuestión, consecuencia del primero, queda respondido con lo anteriormente expresado.

3º El que los Patronos hayan de renovarse periódicamente, con intervención de la Universidad, según se solicita en el punto tercero del documento a que contestamos, no es cosa que el Patronato pueda conceder ni rehusar. Tal cambio en su estructura fundamental correspondería introducirlo al Gobierno de la República y al de la Generalidad de Cataluña.

Como complemento necesario de las precedentes manifestaciones, que responden congruentemente a lo expuesto por ese grupo de profesores, el Patronato desearía añadir unas cordiales y exactas palabras sobre el fondo mismo del asunto que le ha sido planteado. La autonomía de la Universidad de Barcelona no ha surgido como aquellas otras que el Estado haya otorgado u otorgue a centros análogos; en este caso se ha pretendido que un organismo universitario se desenvuelva en forma personal e independiente, y se ha intentado además responder a una árdua cuestión cuyo ámbito se extiende a zonas muy alejadas del estricto recinto de la Universidad. A la de Barcelona, junto con la autonomía, se le ha querido conferir una singular estructura, a modo de compromiso, que permita coexistir, en el campo de la ciencia, a dos lenguas esenciales para los catalanes, para poder así enfocar más justamente, y no sin cierta audaz originalidad, los matices delicados que hoy ofrece el panorama social y político de Cataluña. Se ha pretendido hacer posible la coexistencia de una Universidad de Estado y de una Universidad Catalana, y para ello ha sido inexcusable que el Estado y la Generalidad proyecten sobre aquel centro de enseñanza, mediante un Patronato, el perfil de la porción de autoridad que tuvieron a bien delegar, con el propósito de hacer más realizable una experiencia que no cuenta con ningún precedente, ni en España, ni en el

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

extranjero. La concesión de esta Autonomía responde a los nobles designios de quienes imaginaron una Universidad cuya misión y finalidad fuera la de formar científicos, profesionales, y sobre todo, hombres dotados de la educación y cultura más altas, aptos para cumplir sus funciones sociales, a la vez como ciudadanos españoles y de Cataluña.

Una empresa de tal volumen se complica además con otras circunstancias de índole general, que podríamos llamar específicamente hispánicas, y que sería muy injusto no hacer figurar en el haber de duras cargas que pesan sobre el Patronato, y que esperábamos quisieran compartir muchos de los firmantes del mencionado escrito.

Los tiempos que cruzamos, en medio de su dificultad, nos han habituado a abrir interregnos en el imperio de los triviales convencionalismos; que se nos tolere, por tanto, afirmar resueltamente que en España apenas si hubo noticia de una efectiva y cabal Universidad. Ha habido siempre figuras eminentes, ensayos parciales, momentos felices en este o aquel tiempo, aquí o allá: una plena, normal y durable Universidad puede decirse que no la ha habido. Esta idea que para quienes son administradores y cultivadores del saber superior ha de ser clara como la aurora, obliga a mesura rigurosa en los actos y en las palabras; excluye toda actitud que roce lo ingenuo y lo caprichoso. Sin incurrir en lo que hace años se habría tildado de revolucionario, bien podemos decir que, el planear una Universidad de tipo nuevo, hay que poner la mira más en lo futuro y por venir que en lo establecido y usadero. Fraguar una Universidad que sin vana pedantería aspire a ser algo enérgico y fecundo, fuerza a lanzarse por la senda de los sacrificios más ásperos, y quizás a incurrir en algún impopularismo, con la fe cierta, sin embargo, de lograr en fecha próxima, con la adhesión de los más esclarecidos, el asenso de toda Cataluña, cuya vista certera sabrá discernir dónde se pone mayor cuidado por cultivar su ideal de humanidad.

Entre nosotros, la organización o reorganización de cualquier Universidad ha de consistir por fuerza en humildes ensayos, que serán tanto más valiosos cuanto más diverjan de una tradición que, por desdicha, nos han llegado ante todo Universidades burocratizadas, cuya finalidad principal consistía en practicar exámenes y expedir títulos logrados mediante una inveterada rutina. Esto que todo el mundo dice y escribe en España, no vamos ahora a silenciarlo, ya que nuestra única razón de ser como tal Patronato es el de estar guiados por la idea de una Universidad de tipo inicial que lenta y modestamente intentaremos lanzar hacia el futuro, utilizando cuanto sea utilizable. Construiremos de nuevo en la medida que lo

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

permitan las circunstancias y la confianza que vayan otorgándonos los poderes públicos, el profesorado, la masa juvenil (cuyo fervor y entusiasmo empieza ya a confortarnos), y la opinión más ilustrada de Cataluña y de toda España.

No extrañará ahora que el Patronato se sorprenda un tanto de que, en el preámbulo del documento a él dirigido, se olviden estos esenciales motivos de preocupación, y en cambio se diga que se considera insuficiente el actual régimen de autonomía. El Patronato declara no comprender bien lo allí expresado, siendo así que las atribuciones concedidas hoy a la Universidad son, al contrario, todo lo amplias y eficaces que pudieran desearse dentro del régimen más autonómico. La Universidad puede, en efecto, a través de su Claustro, proponer cuantas reformas estime oportunas (artículo. 28);[6] y según el art. 11,[7] las Facultades y la Junta Universitaria intervendrán en aquellas reformas del Estatuto que ese artículo prevé. Es el Claustro quién elige el Rector representante de la Universidad dentro del Patronato. Son las Facultades quienes eligen sus órganos de gobierno y la Junta Universitaria, redactan sus reglamentos, elaboran sus presupuestos, proponen el nombramiento de su personal docente, forman sus planes de estudios y reglamentan sus pruebas. El Patronato, por otra parte, tuvo la previsión de regular la vida universitaria de tal manera que a medida que avanzara el tiempo, la Universidad fuera siendo de hecho la determinadora de sus actos. Así acontece, que una vez constituidas las distintas representaciones docentes y escolares, –y funcionando normalmente las Juntas de Facultad, la Junta Universitaria y el Claustro mismo,– puede decirse que la Universidad está en posesión de todos los elementos de gobierno que quiera utilizar, y por tanto de una vida plenamente autonómica.

En fin, no se ve en qué pueda ser perjudicial para la cultura catalana el actual régimen, puesto que nunca fue tan amplio ni tan valioso el caudal de enseñanza sobre la lengua y la cultura de Cataluña ni en la Universidad se dieron nunca tantos hechos que asegurasen la dignidad del espíritu catalán. Si lo dicho en este documento no es una mera frase, no se percibe cual puede ser su alcance ni su sentido.[8]

EL PRESIDENTE
Pompeu Fabra

EL SECRETARIO
Joaquim Balcells

LOS VOCALES DEL PATRONATO:

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓒ Patronato | de la | Universidad de Barcelona

Ⓓ Carta mc. (signatures ms.; és una còpia) | Madrid | 31 I 1934 | Inèdita | Arxiu de la Facultat de Filologia de la UB | Transcrita de l'original.

1. Vg. [235], n. 1.

2. Encara que no hem tingut accés al document, es tracta d'un manifest nascut a la Facultat de Medicina i corregit estilísticament per un dels professors de la Facultat de Filosofia i Lletres i Pedagogia, ambdues facultats, les més afectades per la nova autonomia universitària. El manifest era signat per 41 professors de diferent vàlua científica i que s'oposaven al caràcter vitalici dels membres del Patronat, que aquests poguessin cobrir per cooptació les vacants que en el seu si es produïssin i al poc paper que tenia el claustre en la direcció dels afers universitaris. Vg. Vernet 1982: 10-12.

3. Vg. [235], n. 4.

4. Vg. [230], n. 9.

5. Entre els signants hi havia Josep Deulofeu Poch, que publicà el fulletó «La verdad acerca de la Universidad Autónoma de Barcelona» (novembre de 1933). Vg. Vernet 1982: 10-12.

6. Article 28 de l'Estatut d'Autonomia de la Universitat de Barcelona: «Seran atribucions del Claustre General | a) L'elecció del Rector | b) El nomenament de Doctors «Honoris Causa», i | c) Suggerir propostes i iniciatives al Patronat» (Ribas 1976: 239).

7. Article 11 b) de l'Estatut d'Autonomia de la Universitat de Barcelona: «És funció del Patronat | b) Introduir en aquest Estatut les modificacions que cregui oportunes, escoltades les Facultats i la Junta Universitària, i d'acord també amb el Decret del 1r. de juny del 1933»·. Vegeu l'article sencer dins Ribas 1976: 236-237.

8. Un cert espanyolisme latent també planava entre alguns signants del manifest.

251

D'Américo Castro

Madrid 17 de febrero de 1934.

Sr. D. Pompeyo Fabra.

Mi querido amigo: Por carta de Balcells sé que se ha hecho llegar a los profesores que firmaron aquel documento,[1] *lo que redactamos en Madrid. Como V. recuerda el Patronato*[2] *tomó el acuerdo de publicar en un folleto, en las dos lenguas, nuestra respuesta precedida de la carta de los protestantes. Esto no se ha hecho, no se me ha informado de la causa de no haberse cumplido el acuerdo adoptado, y ni siquiera se me han enviado los recortes de prensa que contienen el texto catalán y castellano de nuestra respuesta.*

Se acordó también que se remitiera a los patronos de Madrid la lista

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

de los profesores nombrados por el Patronato con indicación de su procedencia,[3] *ya que esa circunstancia no fue posible determinarla durante nuestra última junta. Ha venido la lista de los profesores nombrados, pero nada se dice sobre ese punto importante.*

Se acordó igualmente enviar nota sobre las enseñanzas de las Facultades de Medicina y otras, con indicación precisa de las lenguas usadas, información que se ha venido dilatando con razones y explicaciones de una u otra naturaleza.

La conclusión de todo ello es que me he convencido de que no tiene sentido que yo siga compartiendo las responsabilidades, graves sin duda, de ese Patronato, hallándome lejos de Barcelona y sin posibilidad de seguir al día la marcha de los asuntos. Es innegable que hay una resistencia pasiva, por estas o las otras causas. Como por otra parte, me siento un tanto cansado de bregar en asuntos ajenos después de todo a mi especial ocupación, he decidido apartarme del Patronato, y presentarle mi dimisión muy sinceramente, es decir, sin ánimo de rectificar. Y lo hago, justamente para no tener discusiones ni pugnas con amigos que tanto estimo, y a los que me siento unido en todo lo personal en modo muy entrañable. V. lo sabe. Al apartarme de Vds. lo hago sin sombra de mal humor, convencido sencillamente de que hay cosas que están por encima de la buena voluntad de todos, pero que tal vez sean irreparables.

Mi marcha no podrá ser interpretada como despego hacia Vds., después de la prueba de amistad que les di redactando el documento que, al parecer, tan buen efecto les produjo; se trata sencillamente de imposibilidad [sic] *de coordinar mis trabajos con los de Vds., en todo aquello que es difícil y sutil, en lo que afecta por tanto al motivo central que justifica la existencia del Patronato.*

Le ruego que dé cuenta de mi dimisión al Sr. Ministro de I.[nstrucción] Pública,[4] *así como por mi parte haré yo, al informar al Ministro de haberle presentado la renuncia de mi cargo de vocal del Patronato de la Universidad Autónoma de Barcelona.*

Con saludo cordial a todos los amigos del Patronato, es siempre suyo muy cordial amigo

Américo Castro

Ⓓ Carta mc. (signatura ms.) | Madrid | 17 II 1934 | Inèdita | Arxiu de la Facultat de Filologia de la UB | Transcrita de l'original.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

1. Document desconegut. Vg. [250].

2. Vg. [235], n. 1.

3. Vegeu «El nou professorat de la Universitat Autònoma» (pàg. 99-101) i «6. Relació de professors expulsats de la Universitat Autònoma de Barcelona el 1939» (pàg. 251-258), dins Ribas 1976.

4. Ministro de Instrucción Pública y Bellas Artes. Entre el 16 de desembre de 1933 i el 3 de març de 1934 ho fou José Pareja Yébenes.

252

A Américo Castro

21 de febrero de 1934

Sr. D. Américo Castro
Oquendo 3
Madrid.

Mi muy querido amigo: He recibido su última carta,[1] que me ha producido una dolorosa sorpresa.

Sinceramente le digo que no encuentro suficientes ni fundados los motivos que V. alega para apartarse del Patronato[2] y por ello le ruego que retire su dimisión que, en estos momentos, sería sin duda interpretada como una deserción ante las probables dificultades con que ha de tropezar nuestra empresa.

En espera de su contestación, reciba un abrazo cariñoso de su buen amigo,

Fabra

Ⓓ Carta mc. (signatura ms.; la carta és còpia) | [Probablement Barcelona] | 21 II 1934 | Inèdita | Arxiu de la Facultat de Filologia de la UB | Transcrita de l'original.

1. Vg. [251].

2. Vg. [235], n. 1.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

253
A Domingo Barnés

Barcelona, 3 de marzo de 1934

Sr. D. Domingo Barnés.
Méjico.

Estimado amigo:

En mi poder está su dimisión de miembro de este Patronato.[1] No la he presentado oficialmente, sin embargo, a nuestro amigo Ventura Gassol[2] porque tanto él como todos nosotros juzgamos que en estos momentos sería sumamente peligroso tener que proceder al nombramiento de un nuevo miembro.

Permítame pues que no haga uso de la dimisión que Vd. ha presentado.[3] No he de decirle, por otra parte, que todos desearíamos su pronto retorno a España y poder compartir de nuevo con Vd. las tareas de este Patronato. Es por ello que le ruego me permita considerar su dimisión como no presentada.

Pero aun suponiendo que su ausencia se prolongase indefinidamente y se creyese Vd. obligado a insistir en presentar su dimisión, le ruego nos autorice a diferir su presentación hasta tanto que no se nos ofrezcan circunstancias menos desfavorables a la implantación del régimen autonómico en esta Universidad.

Deseando su conformidad con nuestros deseos y haciendo votos para que pueda Vd. volver pronto a ser un miembro *activo* de este Patronato, le saluda cordialmente su amigo que muy de veras lamenta su ausencia,

Fabra

Ⓓ Carta mc. (signatura ms.; la carta és una còpia) | Barcelona | 3 III 1934 | Inèdita | Arxiu de la Facultat de Filologia de la UB | Transcrita de l'original.

1. Vg. [235], n. 1.
2. Vg. [243], n. 6.
3. Vg. [248].

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

254
De Domingo Barnés

México 3 de abril de 1934.

Sr. don Pompeu Fabra.
Presidente del Patronato de la Universidad de Barcelona[1]
Barcelona.

Mi muy querido amigo:

Al volver de una larga excursión por Tampico[2] *(el gran Puerto petrolero) y por Monterrey, la gran ciudad industrial, por lo menos en México, que no tiene otra mas importante, encuentro su amable carta del 3 de marzo.*[3] *No tengo realmente que contestarla sino con dos palabras que usted dará seguramente por supuestas: que mi persona y mi cargo están absoluta y incondicionalmente a disposición de ustedes para que ustedes lo administren de la manera mas eficaz a su juicio, para nuestra querida Universidad catalana,*[4] *y ya sabe usted querido Fabra, y ya lo saben los compañeros, que en otra ocasión no tienen ni que consultarme la resolución que quieran adoptar, sea la que fuere yo la suscribiré siempre gustoso.*

Creo que no tardaremos mucho en vernos. Al ver el resultado de la última crisis,[5] *y que en el nuevo Gobierno no entraban elementos que representaban para mí una garantía, envié mi dimisión y estoy pendiente de que sea aceptada. Claro es que la dimisión de una Embajada, de la representación de nuestro País en otro país, nos obliga a miramientos y consideraciones que no tendría uno para dimitir una cartera ministerial. Por eso me resigno a esperar tranquilamente para hacer las cosas con todo respeto que las cosas merecen.*

Un abrazo para todos de,

Barnés

Ⓒ Embajada de España | Mexico
Ⓓ Carta mc. (signatura ms.) | México | 3 iv 1934 | Inèdita | Arxiu de la Facultat de Filologia de la UB | Transcrita de l'original.

1. Vg. [235], n. 1.
2. Ciutat i port del nord-est de Mèxic.
3. Vegeu la carta anterior.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

4. Universitat Autònoma de Barcelona, lògicament.

5. Segons Vernet, «cal fer constar que Fabra mantingué sempre el dret de l'Autònoma a contactar professors d'altres nacionalitats, ja que per això era autònoma, la Universitat. En aquest període [1934] es produïren discussions difícils però correctes, entre els membres del Patronat» (1982, pàg. 11).

255

D'Américo Castro

Madrid 13 de abril de 1934

Sr. D. Pompeyo Fabra.

Mi querido amigo:

Le ruego me disculpe, pero no me es posible asistir esta tarde a la continuación de la sesión[1] *que interrumpimos a la hora de comer.*

Rogándole salude y me despida de los compañeros,

Es siempre suyo muy cordial amigo

Américo Castro

Ⓒ Oquendo, 3

Ⓓ Carta mc. (signatura ms. i mc.) | Madrid | 13 IV 1934 | Inèdita | Arxiu de la Facultat de Filologia de la UB | Transcrita de l'original.

1. De tant en tant algunes de les reunions del Patronat de la Universitat Autònoma de Barcelona es feien a Madrid.

256

D'Américo Castro

Madrid 14 de abril de 1934

Mi querido Pompeyo Fabra:

Ayer no quise armar aquí más escenas, y me limité a decirle que no iba a la sesión de la tarde.[1] *La verdad es que no pienso poner nunca más los pies en sus reuniones de Vds. El límite de las aguas ha sido alcanzado. Si*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

nueve hombres responsables, con un hombre en España,[2] *creen que todo está al pelo en la Univ.[ersidad] de Barcelona, y yo pienso que lo [que] ocurre es un verdadero desastre, y que carece de sentido que de aquí salga un céntimo para la Universidad, ni que digamos que la Universidad es del Estado, – lo único que cabe es dejarles a Vds. en paz. Yo no me presto más a hacer el payaso oposicionista en las sesiones del Patronato.*[3] *Si tan seguros están Vds. de tener razón, ¿qué más les da que me vaya o me quede? Madariaga, que es tan querido amigo como lo son todos Vds., no quiere publicar mi dimisión. Es igual yo haré en adelante lo que hice ayer tarde, y si siguen las cosas así diré que me voy sencillamente en la prensa. Nada les pasará. El poder central es un pobre fantasma, que únicamente tiene todavía un poco de dinero, y nada más; Vds. son ultrapoderosos, y además cuentan con los de aquí, más papistas que el Papa. Marañón me escribe diciendome cosas afectuosas y que si es por él, que no me vaya. Le digo que menos afectos en privado, y más atender a razones incontrovertibles en el terreno oficial del Patronato.*

En fin, las «coplas de este cantar se acabaron»,[4] *y que la deidad suprema de lo que es justo y debe ser nos valga a todos. Yo he escrito en 1920: «Y voy más lejos: las gentes de espíritu verdaderamente liberal, no tendrían sino rendirse a los hechos, si la inmensa mayoría de los que hablan catalán quisieran constituir un grupo nacional aparte; en ese caso ninguna conciencia honrada podría apelar a la violencia para forzar a un considerable grupo de ciudadanos a permanecer donde no quieren estar» («La enseñanza del español»,*[5] *p. 101). A ver cuantos de los que hoy chillan y se dicen catalanófilos ha tenido el cuajo de escribir una cosa así, ¡en 1920! (el librito lleva fecha 1922, pero los artículos salieron dos años antes).*

Dejar al arbitrio de las circunstancias una cuestión tan grave como la de la lengua que haya de hablarse en una Universidad que se dice del Estado, no se le ocurre más que a un grupo de «gagas». Si quieren usar sin restricciones el catalán, en buena hora sea; pero que se haga entonces una Universidad catalana, pagada por Cataluña, con todas las FNEC[6] *que se quieran. Y si le dejan al depauperado Estado crear alguna cosita para los que gusten oir cosas de cultura en castellano, haremos cualquier chavola donde el hablar castellano no hiera ninguna conciencia, como se tolera hablar francés en la cosa de Mr. Bertrand,*[7] *o italiano en la escuela italiana, etc. Y por mí, tan amigo como siempre, cordial y entrañablemente unido a Vds. como lo estaba cuando escribía mi librito,*[8] *y cuando fui en 1930 ahí, y como seguiré estándolo mientras aliente. La ley de la historia es cosa santa, y los hechos son igualmente sagrados. Otra cosa es necedad. Pero,*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

amigo Fabra, por lo que no paso es por las farsas, y estamos haciendo una formidable en la Universidad Autónoma de Barcelona. Con mi colaboración, desde ahora al menos, NO.

Un gran abrazo para todos Vds. de su amigo de veras

Américo Castro

Ⓒ Oquendo, 3

Ⓓ Carta mc. (signatura ms.) | Madrid | 14 iv 1934 | Inèdita | Arxiu de la Facultat de Filologia de la UB | Transcrita de l'original.

1. Vegeu la carta anterior.

2. Es refereix als membres del Patronat, alguns dels quals vivien a Madrid.

3]. Vg. [235], n. 1.

4. Paràfrasi d'algun passatge del *Cantar del Mío Cid*?

5. Article inclòs en el llibre d'Américo Castro (1922): *La enseñanza del español en España*. Col·lecció «Biblioteca española de divulgación científica», núm. 1. Madrid: Victoriano Suárez [editor], 1922. L'article es publicà al diari *El Sol*, ja que entre el 1920 i el 1933 Castro col·laborà assíduament al citat *El Sol*, de Madrid, a *La Nación*, de Buenos Aires, i a l'*Excelsior*, de Mèxic.

6. Federació Nacional d'Estudiants de Catalunya: organització d'estudiants nacionalistes fundada a Barcelona el 1932. Nasqué d'una majoria de grups de la Federación Universitaria Española (FUE) i de membres de l'Associació d'Estudiants Catòlics. El primer president fou Joaquim Granados i Borrell. La FNEC aconseguí aviat presència en altres territoris i ciutats de Catalunya i mantingué contactes amb agrupacions i associacions valencianes, balears i occitanes. El 14 i 15 d'abril aplegà a Barcelona estudiants catalans, valencians, mallorquins i occitans. Són conegudes les simpaties de Pompeu Fabra per aquesta organització. Desmantellada el 1939 per la guerra, el 1986 es reconstruí com a associació d'estudiants universitaris nacionalistes de Catalunya.

7. Probablement Jean-Jacques-Achille Bertrand, historiador i director de l'Institut Francès de Barcelona a partir de 1922.

8. El «librito» al·ludit és l'esmentat poc abans pel mateix autor d'aquest i de la present carta: *La enseñanza del español en España*. Madrid: Victoriano Suárez [editor], 1922, 108 pàg.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

257

A Américo Castro

Barcelona, 19 de abril de 1934

Sr. Dn. Américo Castro
Oquendo, 3
Madrid.

Mi querido amigo,

He recibido y leído atentamente su carta.[1] A ella debo contestar lo siguiente:

Todos sentiríamos que Vd. dimitiera: pero comprendo que insista en su dimisión si cree que estamos haciendo una farsa en la Universidad.

Comprendería también que propusiera Vd. una revisión del Estatuto,[2] que tendría que hacerse, naturalmente, con la venia de ambos gobiernos.

Quizás lograra Vd. que se redactase un Estatuto que fuera más de su agrado que el actual. Si no fuera del mío, crea Vd. que yo dimitiría, pues me parecería absurdo aceptar un Estatuto para después pretender que no se cumpliera.

Desolado, amigo Castro.

Le saluda atentamente,

[Pompeu Fabra]

Ⓒ Patronat de la | Universitat de Barcelona
Ⓓ Carta mc. (és còpia) | Barcelona | 19 iv 1934 | Inèdita | Arxiu de la Facultat de Filologia de la UB | Transcrita de l'original.
Ⓒ G. Marañón | Serrano, 49 – Madrid

1. Vegeu la carta anterior.
2. Vg. [235], n. 4.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

258
De Gregorio Marañón

19 Abril 1934

Sr. Don Pompeyo Fabra

Mi querido amigo y Presidente. El ultimo dia de su estancia aquí por la tarde, no asisti de intento a la reunion del Patronato[1] *porque consideraba necesario el que, despues de mis palabras en la reunion de la mañana, como apostilla a la nota escrita de Castro,*[2] *quedase aclarada la situacion. Luego supe que Castro, tomada ya su resolucion, no asistió tampoco. Al dia siguiente, hablé con Madariaga que me leyó la carta de dimision de nuestro amigo.*[3] *Creo que por ahora no se tomará en el Ministerio*[4] *ningun acuerdo al respecto. Sin embargo, estaría bien que meditaramos si, vista la ausencia que no parece sea breve de Barnés,*[5] *convendrá que la representacion de Madrid, quede reducida a Bolivar y a mi. Le agradeceria que me dijeran Vds. su opinion sobre este punto. Respecto a Castro, yo he aconsejado tambien al Ministro*[6] *no dar por ahora publicidad a su dimision por las razones que a Vds. no se les escapan.*[7] *Pero sin insistir en que se quede. Su gesto está ya esteriotipado y seria dificil modificarlo, dificultando la labor de todos, que, si ha de ser util, tiene que estar presidida por la cordialidad, la mutua comprension y la confianza indefinida en Vds. y en nosotros. Es una lastima porque su actividad y minucia en el estudio de las cuestiones son meritisimas.*

Con el mayor afecto de su amigo

G. Marañón

Saludos a todos.

Ⓒ G. Marañón | Serrano, 49 – Madrid

Ⓓ Carta mc. (signatura ms.) | Madrid | 19 iv 1934 | Inèdita | Arxiu de la Facultat de Filologia de la UB | Transcrita de l'original.

1. Vg. [235], n. 1.

2. Possiblement es refereix a la carta d'Américo Castro a Fabra del 13 iv 1934.

3. Segurament es refereix a una carta similar a la que Castro envià a Fabra el 14 iv 1934: o bé n'adreçà una còpia a altres companys del Patronat o bé els ensenyà una còpia de la que envià a Fabra.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

4. Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes.

5. Domingo Barnés feia d'ambaixador a Mèxic, la qual cosa dificultava la seva presència a les reunions del Patronat.

6. Salvador Madariaga substituí José Pareja Yébenes i fou ministre d'Instrucción Pública y Bellas Artes entre el 3 de març i el 28 d'abril de 1934.

7. El motiu principal que portà Américo Castro a dimitir fou la seva oposició continuada a l'excessiva presència de la llengua catalana en l'àrea administrativa i en la docència de la Universitat Autònoma de Barcelona.

259

D'Américo Castro

Madrid 26 de abril de 1934

Sr. D. Pompeyo Fabra,
Presidente del Patronato de la Universidad de Barcelona.

Mi querido Fabra: Realmente no se podrá decir que soy yo quien se coloca en postura inflexible; ni pido la reforma del Estatuto ni nada semejante. Me conformaría con una interpretación cordial del mismo, con un propósito manifiesto de no hacer retroceder indefinidamente el cultivo del castellano en la Universidad, que así se vacía de su sustancia estatal. Lo que llamo «farsa» –es decir para hablar más parlamentariamente, inadecuación entre los propósitos y las realidades– es el hecho de que los cursos para obreros tengan ocho o nueve cursos en catalán y uno en castellano, que en medicina y en letras el castellano esté casi hundido, el que acontezca lo mismo en todas las enseñanzas nuevas introducidas por el Patronato.[1] *Vds. se niegan a hacer nada por vía cordial y sencilla para que se produzca cierto equilibrio entre las dos lenguas, porque piensan que entonces se vendrán abajo las columnas del templo; y entonces yo digo, que si hablar de que el castellano no se hunda es provocar un cataclismo, entonces no tengo nada que hacer ahí, y me voy; y además me voy pensando que debe fundarse una Universidad del Estado y otra de la Generalidad, porque no tiene sentido que el Estado pague una Universidad en trance manifiesto de descastellanización.*[2] *Madariaga se obstina en no publicar la dimisión mía pero tendrá que hacerlo él o quien lo sustituya, porque de otro modo me forzarán a decirlo en la prensa. Vds. deben instar a Madariaga para que publique mi dimisión en bien de todos.*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

En estas condiciones le agradeceré mucho me considere dimitido y no me envíen más papeles ni nada en relación con el Patronato. No quiero ocuparme más de eso, ya que nuestra divergencia es radical, y no he conseguido sino crear entre Vds. y los dos de acá una unión absoluta. Está bien, pero que los de ahí los de aquí afronten su responsabilidad: yo no la quiero, porque no sirvo sino para dar la impresión de que hay equilibrio de tendencias dentro del Patronato, y eso sí que es farsa por lo que a mí hace.

Insisto, porque es tan verdad como todo lo que antes digo, que me duele un horror tener que proceder así, por haber aprendido a estimarlo a V. mucho durante nuestra convivencia, lo mismo que a los demás compañeros. Yo había pensado en que habría tira y afloja, justamente por eso, por la unidad de fondo que hay entre nosotros y por la manera leal en que he defendido lo catalán antes y ahora. Pero por lo visto, en esto del catalanismo, cuanto más se da, más se quiere. Por mi parte no quiero ni dar, ni negar: irme en paz, y ya está.

Un fuerte abrazo de su buen amigo

Américo Castro

Ⓒ Oquendo, 3

Ⓓ Carta mc. (signatura ms.) | Madrid | 26 iv 1934 | Inèdita | Arxiu de la Facultat de Filologia de la UB | Transcrita de l'original.

1. Vg. [235], n. 1.

2. En un petit informe de 1933 que féu el Patronat de la Universitat Autònoma de Barcelona sobre les classes impartides en català, castellà i altres llengües en la Facultat de Filosofia i Lletres i Pedagogia de la mateixa universitat, el resultat era aproximadament d'un empat entre assignatures en català i en castellà (un 49% per llengua) i el 2% restant s'ho repartien l'ensenyament del francès i de l'anglès. L'informe es troba a l'arxiu de la Facultat de Filologia de la UB (A-V / 37/1/1/3 / caixa 3, carpeta 2).

260

A Lluís Alibert

7 de maig de 1934

S. Lluís Alibert,

Estimat amic, ja sabeu com us estimo i com estimo l'obra lingüística que realitzeu a Occitània, paral·lela a la que hem realitzat a Catalunya. Si

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

he firmat, doncs, el manifest que han redactat alguns filòlegs catalans (i que suposo que no trigareu a conèixer) és perquè no té altre objecte que desfer lamentables confusions que constitueixen un perill per al nostre moviment nacionalista, sense que en cap manera es vulgui anar, amb ell, contra l'entesa cordial que convé que existeixi entre els dos pobles germans, el nostre i el vostre. No hi heu de veure cap desafecte envers la vostra terra, de la qual tots els firmants són bons amics. Solament que creiem que el desig d'ajudar-nos mútuament en les nostres reivindicacions no hem de fundar-lo en teories que no responen a la realitat i que, per tant, ens farien a la llarga més mal que bé: ací ja estan fent mal.[1] No convé per ara anar (com han fet alguns occitanistes catalans) més enllà de les afirmacions fetes per vós i per mi el dia que donàreu la vostra conferència a la Universitat de Barcelona. L'adhesió de Nicolau d'Olwer i la meva a aquell manifest no significa en absolut cap entebeïment en la nostra occitanofília; estigueu-ne segur![2]

Cordialment vostre

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta. Probablement ms. | [Probablement Barcelona o Badalona] | 7 v 1934 | Publicada dins Alquézar 1992: 646 | Desconeixem en quin arxiu es troba | No hem vist l'original | Transcrita d'Alquézar.

Ⓡ Anteriorment dins *OC* (gener-abril de 1934): 83. Parcialment dins Solà i Marcet 1998: 191.

1. El 6 de maig de 1934 es publicà a *La Veu de Catalunya* el manifest titulat «Desviacions en el concepte de llengua i pàtria» (pàg. 8), en què setze il·lustres intel·lectuals catalans expressaven la seva preocupació pel panoccitanisme mal entès, i alertaven de dos perills: «la concepció de la nostra Pàtria com a formada únicament pel territori de l'actual Generalitat, és a dir, la seva reducció a una de les regions que la integren, fruit d'un afebliment de consciència nacional» i «la concepció que dóna a la nostra Pàtria una extensió excessiva, que no ha tingut mai, provinent d'una confusió de catalanisme amb occitanisme» (vegeu-ne la reproducció dins Lamuela i Murgades 1984: 285-289). El manifest, si seguim l'ordre original de publicació, fou signat per Pompeu Fabra, R. D'Alòs-Moner, R. Aramon i Serra, Pere Bohigas, Josep Maria Capdevila, J.M. de Casacuberta, Pere Corominas, Joan Corominas, Francesc Martorell, J. Massó-Torrents, Manuel de Montoliu, L. Nicolau d'Olwer, Marçal Olivar, A. Rovira i Virgili, Jordi Rubió i Pau Vila. El manifest també es reproduí a la revista occitana *Oc* (núm. 16-17, gener-abril del 1934, pàg. 76-80). Per a una anàlisi detallada, vegeu *La il·lusió occitana: la llengua dels catalans entre Espanya i França* (2006), d'August Rafanell.

2. Sobre les relacions entre els intel·lectuals catalans i occitans vegeu el capítol «1934: any zero», dins *La il·lusió occitana: la llengua dels catalans entre Espanya i França* (2006), vol. II, pàg. 1103-1415, d'August Rafanell.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

261

De 18 escriptors, intel·lectuals, polítics i erudits mallorquins a Pompeu Fabra

Carta oberta dels mallorquins al senyor Pompeu Fabra

Barcelona, 22 de maig del 1934

Honorable mestre i amic:

Ens plau de manifestar-vos la nostra adhesió al manifest signat per vós i per altres eminents escriptors catalans sobre «Desviacions en els conceptes de llengua i de pàtria»,[1] *i aprofitar aquesta avinentesa per a reiterar en nom propi i dels mallorquins que amb nosaltres senten, i que són en major nombre cada dia, la nostra explícita declaració de catalanitat.*

Subscrivim sense mudar-hi una lletra la definició de Miquel de Unamuno, el gran pensador espanyol:

«La sangre de mi espíritu es mi lengua.
y mi patria, el país donde resuene.»[2]

Així ho va entendre i sentir en l'auba de la nostra renaixença aquell Marian Aguiló que en fou el més ardorós apòstol, i d'ell, de Pons i Gallarza, de Miquel dels Sants Oliver, de Joan Alcover, de Miquel Costa i de tots els qui amb un amor més espiritual han estimat la terra mallorquina, hem heretat aquest sentiment de pàtria.

És obvi que, ni lingüísticament ni espiritualment, com en altres termes remarqueu vosaltres mateixos, aquesta comunió en una gran Catalunya ideal no representa en nosaltres cap voluntat d'infeudar-nos a la regió que porta aquest nom en un sentit restricte com a nucli nacional originari de totes les gents de la nostra sang.

Units a aquesta Catalunya dels avis per vincles polítics o per lligams purament espirituals –que això sols la voluntat unànime dels mallorquins pot decidir-ho– creiem que aquesta unió ha de realçar més bé que desvirtuar la personalitat de Mallorca.

I fora de les fronteres que assenyala la nostra mateixa llengua, entre els pobles germans que estimem amb lleial afecte, volem dir com tenim a prop del cor aquesta Occitània del reialme pirinenc somniat pel poeta, en una ciutat de la qual naixia el nostre rei en Jaume i que guarda en terres de Provença les cendres i la glòria de Mistral.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Miquel Forteza, Antoni M. Sbert, Miquel Ferrà, F. Vidal i Burdils, Llorenç Riber, Joan Mascaró, Joan Estelrich, Antoni Salvà, Joan Pons, J. Sureda Blanes, Joan Muntaner, Guillem Colom,[3] *Elvir Sans, Ignasi F. Rey, Antoni Pons, Prev., Salvador Galmés, Prev., Guillem Forteza, E. Darder.*

Ⓓ Carta oberta. Desconeixem si l'original és ms. o mc. | Barcelona | 22 v 1934 (publicada públicament el juny de 1934) | Publicada dins *La Nostra Terra* (1934), pàg. 25 | Es desconeix l'arxiu en què és dipositada | No hem vist l'original | Transcrita de Miralles.

Ⓡ Dins Miralles 2000: 114-115.

1. Vg. [260], n. 1.

2. Miguel de Unamuno, *Rosario de sonetos líricos* (1911). Concretament els versos són a l'inici del sonet LXVII, que està datat el 10 d'octubre de 1910. De fet, Unamuno repetia uns versos programàtics del 1813 del poeta alemany Ernst Moritz Arndt.

3. Molt probablement Guillem Colom i Ferrà.

262

De Pere Agustí i Manuel Massó i Llorens

Novembre 13 de 1934

Sr. En Pompeu Fabra
Barcelona

Admirat i volgut Mestre Fabra:

El Comite Llibertat de Buenos Aires (Federació d'Entitats Defensores dels Drets de Catalunya),[1] *després dels luctuosos esdeveniments ocorreguts a la nostra terra,*[2] *té el deure de refermar la missió fonamental per a la qual fou creat, o sia proporcionar ajuts i socorsos, morals i materials, als que sofreixen per la causa catalana: als empresonats, als perseguits, als processats, als exiliats, a tots els que pateixen com a conseqüència de la seva actuació política, social o cultural.*

No volem, en aquests moments d'angoixa per Catalunya, formular un judici sobre els malaurats esdeveniments d'octubre, creiem que, allunyats de la pàtria, no tenim les informacions indispensables, objectives i pregones, per a escatir els fets en forma clara i decisiva. Però sigui quina sigui la vertadera índole d'aquests fets i les conseqüències llurs ens és suficient

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

saber que homes de provat patriotisme, homes de ciència, artistes i lletrats, resten separats dels seus i sofreixen per la pàtria, per a posar-nos a la seva disposició d'una manera incondicional.

Entre aquests patriotes perseguits, potser cap altre com Vós té tants drets a l'agraïment i a la veneració del nostre poble. Haveu estat el forjador de la paraula escrita de la Nova Catalunya, el Mestre Enginyer del seu idioma, i açò, reconegut per propis i estrangers, us fa mereixedor de totes les adhesions i de tots els homenatges de la gent catalana.

Permeteu-nos que, emportats d'aquest sentiment de devoció envers la vostra personalitat i envers l'enlairat apostolat de cultura que amb tant d'èxit haveu realitzat, us oferim de contribuir, si ens és possible, a alleujar la vostra malaurança en aquests dies dolorosos per a Vós i per la pàtria. Ací hi ha un grup de catalans que sentirien vertadera joia si Vós fóssiu agradós d'acceptar el nostre oferiment. El President d'aquest Comitè, l'enginyer Sr. Manuel Massó Llorens, tindria un gran goig en rebre-us com a hoste a casa seva. Si quan recobreu l'aimada llibertat, us trobéssiu incòmode a Barcelona, us preguem que no vacil·leu un moment a creuar la mar i venir a [a]questa noble terra argentina, terra de llibertat i d'amor– on trobareu catalans freturosos d'abraçar-vos i de proporcionar-vos tots els consols que siguin a la seva mà.–[3]

A l'espera de la vostra decis<s>ió i confiats que rebreu aquesta ofrena amb la mateixa bona voluntat i franquesa amb què ha estat formulada, digneu-vos acceptar, admirat Mestre Fabra, els vots fervents d'aquest Comitè Llibertat *per al vostre inmediat deslliurament i per la vostra felicitat personal.–*

Que visqueu molts anys per a bé de Catalunya. Resten vostres, devotament i cordialment.–

Secretari	*President*
Pere Agustí	*M. Massó Llorens*

Ⓒ [A dalt, a l'esquerra:] Comité «Llibertat» | Federació d'Entitats Defensores | dels Drets de Catalunya [A dalt, al centre:] Buenos Aires | Rivadavia 3636 | U. T. 62 Mitre 8635

Ⓓ Carta mc. (signatures ms.) | Buenos Aires | 13 xi 1934 | Publicada parcialment dins Martí i Castell 2005: 80 | Arxiu de l'IEC | Transcrita de l'original.

Ⓘ Estampat el timbre del Comité Llibertat.

1. Grup polític creat a Buenos Aires, Argentina, al primer terç del segle xx, que havia estat capdavanter dels nombrosos comitès independentistes catalans de l'Argentina i que seguia l'orientació política de Francesc Macià. Un dels seus fundadors fou Pere Seras i Isern (Figueres 1892

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

– Lima, Perú, 1985), empresari i promotor cultural «autoexiliat» a Buenos Aires el 1913 per tal d'evitar de fer el servei militar. El comitè tenia un grup homònim nascut el 1928 a Concordia, província d'Entre Ríos, a la mateixa Argentina.

2. Es refereix als fets del 6 d'Octubre i a les conseqüències que comportà la supressió gairebé total de l'autonomia assolida per Catalunya.

3. Tot i l'oferiment, no tenim constància que Fabra s'hostatgés un temps a Buenos Aires acollit pel Comitè Llibertat.

263

A Carles Riba

12 gener 1935

Senyor Carles Riba.
Ciutat.

Benvolgut amic, Els nostres representants als Congressos de Dubrovnik i d'Edimburgh,[1] proposaren, com ja sabeu, la celebració a Barcelona del Congrés d'aquest any 1935.[2]

Es tracta d'un compromís que hem d'atendre ineludiblement perquè està en joc el bon nom de Catalunya. Per aquest motiu us agrairé molt que vulgueu assistir sens falta a la reunió que tindrà el Comité directiu del Club al lloc, dia i hora que més avall s'esmenten i en la qual deliberarem respecte a què ha de dir-se a Londres[3] i a les possibles gestions a realitzar ací.

Agraint-vos per endavant l'assistència us saluda el vostre

Pompeu Fabra

Dilluns dia 14 a les quatre de la tarda.

A la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

© P.E.N. Club de Catalunya | Canuda, 6 Barcelona Apartat no. 97
Ⓓ Carta mc. | Barcelona | 12 1 1935 | Publicada dins Manent 1990a: 103-104 | Fons Carles Riba de l'ANC | Transcrita de Manent.

1. A finals de maig de 1933 Josep Vicenç Foix fou el representant del PEN Club Català al congrés internacional que se celebrà a Dubrovnik. Vegeu el capítol «El Congrés Internacional del

PEN Club a Dubrovnik» dins *J.V. Foix, investigador en poesia* (1996, pàg. 254-261), de Manuel Guerrero. Marià Manent i la seva muller i el matrimoni Millàs-Raurell van ser els delegats del PEN Club català al dotzè congrés, que se celebrà a Edimburg el juny de 1934. Vg. Manent 1995a: 123-124. El PEN Club era una associació internacional d'escriptors fundada el 1921. Catalunya hi tenia representació pròpia i directa i no havia de passar per Espanya. Vegeu el llibre de Josep Sebastià Cid, *El Centre Català del PEN. 70 anys d'història* (1992).

2. Afirma Manent: «El 1935 Barcelona acollí el tretzè congrés internacional del PEN Club amb 165 representants, unes vint-i-tres delegacions i, segons *La Publicitat*, 55 delegats catalans. Presidiren els actes Pompeu Fabra, que presidia el PEN Català, i H. G. Wells. La inauguració es féu en francès i en català. [...] Un article de J.V. Foix (22 de maig de 1935) afirmava que "tan britànic com Wells era Fabra"» (Manent 1995a: 124).

3. Els representants del PEN Club es reunien a Londres.

264
A Carles Riba

23 I 35

Senyor Carles Riba.
Ciutat.

Benvolgut amic,

Us agrairé que demà passat divendres vulgueu assistir a la reunió que celebrarà el Comité directiu a migdia a la Fundació Bernat Metge.[1]

Us estreny la mà el vostre bon amic,

P. Fabra

Ⓒ P.E.N. Club de Catalunya | Canuda, 6 Barcelona Apartat no. 97

Ⓓ Carta mc. | Barcelona | 23 1 1935 | Publicada dins Manent 1990a: 105 | Fons Carles Riba de l'ANC | Transcrita de Manent.

1. Vg. [249], n. 1.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

265

De Pere Créixams

Ciutat 19 Abril 1935

Senyor En Pompeu Fabra

Molt volgut Mestre:

Fervent admirador dels homes mes eminents de la nostra terra, em permeto demanar-vos us digneu estampar al full adjunt un autograf vostre, el qual será per a mi de un alt valor documental.

Remerciant-vos la vostra gentilesa resta vostre fervent amic

Creixams

Ⓓ Carta ms. | Barcelona | 19 IV 1935 | Publicada gairebé completa dins Martí i Castell 2005: 83 | Arxiu de l'IEC | Transcrita de l'original.

266

A Miquel de Garganta

7 de juny de 1935

S. Joan de Garganta[1]

Estimat amic, Per fi us podem pagar els vostres honoraris pel treball que vàreu fer per al Diccionari General de la Llengua Catalana.[2] Les dificultats econòmiques per les quals ha passat l'Institut[3] expliquen la nostra triga a pagar-vos. Espero que us en fareu càrrec i que ens la perdonareu.

En el seu temps vaig encarregar que calculessin l'import d'aquells honoraris i són 784 pessetes (112 pàgines del Dicc. imprès, a 7 pessetes la pàgina). El comptador de l'Institut té ordre de pagar-vos-les. Si haveu de tardar a fer una vinguda a Barcelona, escriviu-m'ho, i us les trametríem per xec.

Us saluda afectuosament

Pompeu Fabra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓓ Carta ms. | [Probablement Barcelona o Badalona] | 7 VI 1935 | Publicada dins Riera i Vallès 1991: 102 | AJVX | Transcrita de Riera i Vallès.

1. La carta va adreçada a Joan de Garganta, germà de Miquel de Garganta. El tema i la resposta de Miquel de Garganta (vegeu la carta següent) fan pensar que es tracta d'una confusió. Fabra devia conèixer també Joan de Garganta, el qual l'any 1928 havia escrit un article lloant els seus treballs de reforma ortogràfica (*Revista d'Olot*, any III, núm. 36, pàg. 9-11).

2. Vg. [144], n. 3.

3. Segurament es refereix a la retallada de subvencions a entitats catalanistes després dels fets del 6 d'Octubre de 1934. Vg. [262], n. 2, i [27], n. 3.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

267
De Miquel de Garganta

Olot, 13 de juny de 1935

S. Pompeu Fabra
Barcelona

Honorable Mestre i amic,

He rebut la vostra atenta lletra.[1] *Per ara no tinc pas de venir a Barcelona, per això us agrairé que m'envieu per xec l'import dels honoraris pel treball que vaig tenir l'honor de fer per al Diccionari.*[2]

Amb aquesta avinentesa m'és plaent de testimoniar-vos la meva adhesió i de trametre-us les salutacions del meu germà.[3]

Afectuosament

Miquel de Garganta

Ⓓ Carta esborrany ms. | Olot | 13 VI 1935 | Publicada dins Riera i Vallès 1991: 103 | AJVX | Transcrita de Riera i Vallès.

1. Vegeu la carta anterior.

2. Vg. [144], n. 3.

3. Joan de Garganta.

268

De Pompeu Fabra, Pau Vila, Joan Coromines, Ramon Aramon, Josep M. de Casacuberta i Llorenç Sorlí a Nicolau Primitiu

[Juliol de 1935]

En saludar-vos com representant genuí PROA, us desitgem molt d'encert presidència novell organisme en benefici vostra Pàtria.[1]

Pompeu Fabra, Pau Vila, Corominas, Aramon, Casacuberta i Sorlí

Ⓓ Telegrama mc. | [Probablement Barcelona] | Juliol de 1935 | Publicat dins *Timó* 1935: 3 | Es desconeix l'arxiu en què és dipositada | No hem vist l'original | Transcrita de Vicent Pitarch, qui ens l'ha fet a mans.

1. Proa fou un nou organisme valencianista creat pel castellonenc Gaetà Huguet i Segarra, el president del qual fou Nicolau Primitiu Gómez-Serrano. Tingué vida els anys trenta de la Segona República i pretengué ser una entitat unitària. Vegeu l'article anònim «PROA: Consell de cultura i relacions valencianes. Una nova entitat valencianista», *La República de les Lletres* (València) 4 (1934-1936), pàg. 26-29.

269

A Josep Carner

[Poc després del 26 d'octubre de 1935]

Estimat amic, Reunits en sessió hem acordat que consti en acta el condol de la secció[1] per la mort de la vostra muller[2] i fer-vos avinent, amb el testimoniatge del nostre acord, el reiterat de la nostra amistat.

Eren presents, a la sessió, sota la meva presidència, En Ruyra, En Lopez-Picó, En Riba, en Nicolau d'Olwer, En Segalà, ~~que tots m'han encarregat que~~

Vostre afm.

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta esborrany ms. | Barcelona | [Poc després del 26 d'octubre de 1935], data de la mort de la muller de Josep Carner, Carmen de Ossa Vicuña | Publicada parcialment dins Martí i Castell 2005: 78 | Arxiu de l'IEC | Transcrita de l'original.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

1. Sessió de la Secció Filològica. Vg. [88], n. 11.

2. La primera muller de Josep Carner, la xilena Carmen de Ossa Vicuña, morí el 26 d'octubre de 1935 al Líban.

270

De Francesc de Borja Moll

8 de desembre de 1935

Sr. Pompeu Fabra
Barcelona

Distingit senyor i amic:

Us don cordialment les gràcies per l'acord[1] *de la Secció Filològica d'adquirir els dos primers volums del* Diccionari Alcover[2] *i d'establir el canvi dels fascicles venidors amb publicacions de l'Institut.*[3] *N'Aramon ja deu tenir la llista que li vaig enviar de les publicacions que manquen a la meva biblioteca i que podrien anar de canvi amb els quaderns del* Diccionari.

He pensat en el que em proposàreu referent a la fusió del Bolletí del Diccionari[4] *amb el* Butlletí de Dialectologia Catalana,[5] *i m'he refermat en la primera opinió que ja us vaig manifestar: que el meu* Bolletí *té un caràcter de propaganda del* Diccionari català-valencià-balear *i de les altres publicacions meves, que el fa insubstituïble per cap altra publicació filològica; a més, el* Bolletí *té un públic especial, diferent del que té el* Butlletí de Dialectologia Catalana, *de manera que aquestes dues revistes no es fan cap mena de competència; el* Bolletí *és un instrument de catalanització cultural de Mallorca, i aquesta tasca tampoc no podria acomplir-la el* Butlletí de Dialectologia Catalana; *finalment, el* Bolletí *em representa un mitjà d'adquisició gratuita de més de trenta revistes i periòdics de tema filològic, la qual cosa també és molt important per a un qui necessita una biblioteca ben nodrida i posada al dia. Resulta, doncs, que la suspensió del* Bolletí *seria perjudicial per a mi i no crec que fos gens profitosa a l'Institut, i per tant no sembla oportuna la dita suspensió.*[6]

Això no és, però, cap obstacle a la meva futura col·laboració al Butlletí de Dialectologia Catalana *i a les altres empreses de la Secció Filològica. Em*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

sobren temes a tractar; el que em manca és temps per a redactar-los amb freqüència i regularitat; però podeu comptar amb mi per a ajudar-vos a omplir el Butlletí de Dialectologia Catalana *amb recensions o amb articles curts, per a contestar a les vostres consultes sobre dialectologia i especialment sobre el mallorquí, i en una paraula, per a tot allò en què us pugui esser útil. Si puc arribar a encarrilar bé el* Diccionari *i a fer-me més lleugera la tasca, tindré més temps disponible i us podré oferir una col·laboració més intensa, per exemple aquell treball que fa estona tinc projectat sobre el manacorí i el llenguatge de les rondalles mallorquines, que és un tema que interessa a molts de filòlegs estrangers qui m'han demanat que el dugui a terme.*[7]

Res més per avui, sinó pregar-vos que transmeteu les meves salutacions cordials al Sr. Nicolau d'Olwer i als altres amics de la Secció, i repetir-vos l'expressió del sincer afecte de

Francesc de B. Moll

Ⓒ F. de B. Moll | Mirador, 3 | Palma de Mallorca

Ⓓ Carta mc. (signatura ms.), probablement una còpia conservada | Palma de Mallorca | 8 XII 1935 | Publicada dins Ferrer i Pujadas 2000: 590-591 | Arxiu privat d'Aina Moll cedit a la Casa de Cultura (Palma) | Transcrita de Ferrer i Pujadas.

1. L'acord consistia a comprar els diversos volums del *Diccionari català-valencià-balear* a canvi que Moll es comprometés que el diccionari sortís amb la normativa ortogràfica dictada per l'IEC. Vg. [88], n. 11.

2. El *Diccionari català-valencià-balear* era i és citat popularment dins el ram filològic com a *Diccionari Alcover* o *l'Alcover-Moll*. Vg. [38], n. 4.

3. Vg. [27], n. 3.

4. Vg. [7], n. 1.

5. El *Butlletí de Dialectologia Catalana*, iniciat l'abril-desembre de 1913 i publicat per les Oficines del *Diccionari general de la llengua catalana*, s'estroncà el 1936 causa de la Guerra Civil.

6. La fusió entre ambdós butlletins mai es dugué a la pràctica.

7. No hi ha constància de cap article de Francesc de Borja Moll sobre el manacorí i el llenguatge de les rondalles mallorquines al *Butlletí de Dialectologia Catalana* ni en altres publicacions. El 1934 havia publicat *Cançons populars mallorquines. I, Amoroses*. Col·lecció «Les Illes d'Or», vol. 4. Mallorca: Editorial Moll, 140 pàg., «Nota marginal a la rondalla d'En Mirando», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, XVI, pàg. 138-140, i «Transcripció de cançons populars mallorquines amb notes sobre fonètica sintàctica», *Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura*, VII, pàg. 9-39. El 1935 publicà «El llenguatge solleric» dins el número extraordinari de les Noces d'Or del setmanari *Sóller*. Anys més tard, Moll publicà un article sobre la censura moral de les rondalles.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

271

De Ferran Casadesús, rector accidental de la Universitat de Barcelona

Còpia de la Comunicació traslladada per l'Excm. Sr. Rector Acctal. de la Universitat.[1]

[Barcelona, 31 XII 1935]

Se ha recibido de la Superioridad la comunicación siguiente de fecha 24 de los corrientes: = ...considerando que las cuentas han de ajustarse al R.[eal] D.[ecreto] de 2 de octubre de 1930[2] *por ser de gastos realizados con anterioridad al vigente Decreto de 21 de junio de 1935:*[3] *= Considerando que según el art. 13 del mencionado Decreto las Universidades no podrán invertir el Capítulo de «Gastos de administración» mas que el 10% del total de ingresos presupuestarios ni en el de «Sostenimiento, conservación y otras obras» más del 15%: = Considerando que ha sido incumplida la Orden de este Ministerio de 13 de julio actual que dispone se nombre Interventor y Administrador del Patronato como en las restantes Universidades de España: = Considerando que las cuentas presentadas no se ajustan en las cantidades gastadas a los presupuestos aprobados por este Ministerio: = Considerando que no han sido reservadas las cantidades reservadas para capitalización según dispone el Decreto de 2 de Octubre de 1930: = Considerando que ha sido pignorada parte del capital universitario sin que esta operación haya sido hecha con arreglo a las prescripciones del Decreto de 9 de marzo de 1933: = Considerando que el volumen de gastos por capítulos no se ajusta a lo previsto en el art. 13 del mencionado Decreto de 2 de octubre: = Considerando que la Junta no se hace solidaria de dichas cuentas ni le presta su aprobación; = Este Ministerio ha tenido a bien disponer: =1º.- Que se devuelvan las cuentas del Patronato Universitario de Barcelona para que sean subsanados los reparos y faltas que en los resultandos que anteceden se señalan y que debidamente reformadas sean de nuevo enviadas a este Ministerio. = 2º. – Que se aclare la forma y condiciones en que se ha realizado la operación de préstamo con la Caja de Pensiones para la Vejez, de Barcelona, deduciendo las responsabilidades a que hubiere lugar. = 3º.- Que a la mayor brevedad se proceda por la Universidad al cumplimiento de la Orden de 13 de Julio de 1935 [?] Y 4º.- Que no se gire a la Universidad de Barcelona cantidad alguna hasta tanto no justifique debidamente su situación económica. = Lo que con inclu-*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

sión de las mencionadas cuentas, digo a V. I. para su conocimiento y efectos precedentes. = Lo que traslado a V.S. para su conocimiento y a fin de que se sirva manifestar a este Rectorado lo que estime pertinente en relación con los extremos contenidos en el documente transcrito a los efectos que interesa la Superioridad. = Barcelona, 31 de diciembre de 1935. = El Rector accidental. = F. Casadesús (Firmado). = Ilmo. Sr. Don. Pompeyo Fabra, Presidente del Disuelto Patronato de Esta Universidad.[4]

Ⓓ Carta-comunicació mc. | Barcelona | 31 xii 1935 | Inèdita | Arxiu de la Facultat de Filologia de la UB | Transcrita de l'original.

1. Vg. [230], n. 9.
2. Real Decreto de 2 de octubre de 1930 (G. 5), que reorganiza los Patronatos Universitarios.
3. Decreto de 21 de junio de 1935 (G. 26), que reorganiza los Patronatos Universitarios.
4. Vg. [235], n. 1.

272

De Ferran Casadesús, rector accidental de la Universitat de Barcelona

Barcelona, 31 de diciembre 1935.

Se ha recibido de la Superioridad la comunicación siguiente de fecha 24 de los corrientes: = «Vistas las peticiones de la Universidad de Barcelona[1] *solicitando que se les giren las consignaciones de todas clases que figuran en los Presupuestos del Estado a favor de aquella Universidad en el año 1935; = Resultando que por el Patronato de la Universidad de Barcelona*[2] *no se ha dado cumplimiento a la Orden de 13 de julio del corriente año en que se ordenaba nombrase Administrador e Interventor del Patronato. = Resultando que en 31 de diciembre de 1932, tenía la Universidad un capital de 921,537 pesetas en Papel del Estado y en 31 de diciembre de 1933 había aumentado su capital según la relación de Bienes y Valores hasta 1.417,337 pesetas con lo que aumenta el capital universitario de un año a otro. = Resultando que en 31 de diciembre de 1934 y según se desprende de la relación de bienes y valores posee la Universidad un capital de pesetas 1.407,337, es decir, 10.000 pesetas menos que el año anterior: = Resultando que el Patronato ha pignorado en la Caja de Pensiones para la Vejez, de Barcelona, pesetas 537,500 que deducidas del 1.407,337 lo dejan en*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

869,837 pesetas, s.[alvo] e.[rror] u. o.[misión]; = Resultando que esta cantidad nominal aún tiene que reducirse puesto que la Universidad tiene una relación de acreedores y que la suma de cantidades que adeuda se eleva a pesetas 460.889,94, mientras que su contrapartida de deudores sólo sube a 265,401 pesetas, lo que hace un saldo en contra de 195.488,94 pesetas que deducidas del capital universitario dejan éste reducido a 674,348,06 ptas. s.e.u.o.: = Resultando que de las pesetas nominales 1.417.337 que existían en la Universidad al finalizar el año 1933, debían haber sido incrementadas con cargo a los ingresos de 1933 en los tantos por ciento que han de separarse a este efecto, a saber: 169,174,25 pesetas por derechos de matrícula; 30.745 pesetas por derechos académicos, y 27,325 por la participación del Patronato de 5 pesetas por cada asignatura que hacen un total de 227,244,25 pesetas: = Resultando que también debía estar acrecentado el capital por el remanente del año 1933 por pesetas 194,001'86: = Resultando que en las cuentas de gastos del año 1933 incluye en su artº 1º: «Material científico y gastos de laboratorio y clínica» varias partidas en el apartado F) del mencionado artículo, importantes 62,240'93 pesetas s.e.u.o. que deberán pasar a figurar al Capítulo 3º por ser gastos de entretenimiento: = Resultando además que en el Capítulo 3º se consignan 72,729'82 ptas. a las que hay que agregar las 62,240,93 ptas. que se incluían en el Capítulo 1º que hacen un total de 134,970,75 pesetas mientras que en el Presupuesto sólo se autorizó un gasto de 62,500 pesetas: = Resultando que en el art. 1º, capítulo 4º ha aumentado a 84,212,66 ptas., cuando en el Presupuesto se autorizó a gastar 50.900 ptas. y en el art. 2º se pasa de las 17.600 ptas. consignadas para material a 72,841,75 ptas.: = Resultando que el resumen total del Presupuesto pasa de 905,250 ptas. mientras que los gastos en las cuentas llegan a 1.300,172,50 ptas. lo que hace un aumento presupuestario de 394,922,50 ptas. s.e.u.o.: = Resultando que en el año 34 no presentó la Universidad presupuesto y que afirma se sirve del presupuesto de 1933 con algunos aumentos: = Resultando que en las cuentas de 1934 aparecen en el capítulo 1º, art. 1º, apartado 83,135,99 ptas. que deben figurar en el capítulo 3º: = Resultando que en el art. 2º del mencionado capítulo asciende de las 55,600 ptas. presupuestadas a 203.373,97 ptas. que figuran en las cuentas como gastadas: = Resultando que los gastos de representación correspondientes al Capítulo 3º y que en el presupuesto se calculaban en 62.500 ptas. han ascendido a 221.588,12 ptas. a la que deberán unirse las 83.135,99 ptas. que se han desglosado del Capítulo 1º, lo que hace un total s.e.u.o. de 304.724,11 ptas.: = Resultando que en el Capítulo 4º ha consumido 105.561,09 ptas. en gastos de administración cuando el presupuesto

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

autorizaba a gastar 69.000 ptas. solamente: = Resultando que en lo que se llama «Cuenta adicional de la Generalidad»[3] *figuran 118.099,88 ptas. gastadas en personal docente que debían figurar en el art. 2º del Capítulo 1º y que al unirse a él elevaron los gastos por este concepto a 321,473,8 ptas., es decir, 265,813,85 ptas. más que las presupuestadas s.e.u.o. = Resultando que figuran también como gastos de administración en la mencionada cuenta de la Generalidad 173.048,84 ptas. que debían figurar unidas las 105.561,09 ptas. del Capítulo 4º, haciendo un total de 278.609,93 ptas., es decir, 227,709,93 ptas. más de las presupuestadas s.e.u.o.: = Resultando que el volumen de ingresos sobre el que sacar los tantos por ciento que han de emplearse en cada partida durante el año 1934 es de 1.523.958,67 ptas. más las 295.980 ptas. cobradas de la Generalidad que hacen un total de 1.819.938,67 ptas. y durante el 33 de 1.494.174,36 ptas. s.e.u.o. = Resultando que la Universidad de Barcelona ha invertido en gastos de administración durante el año 1934 - 278.609,93 cuando el 10% de los ingresos es de 181.993,86 ptas. y durante el 33 se han invertido 157.054,45 ptas. cuando el 10% de ingresos es de 149,417,43 ptas. s.e.u.o. = Resultando que los gastos asignados al Capítulo 3º, 221.588,12 ptas. más los que indebidamente se consignan en el Capítulo 1º apartado F) por un total de 83.135,99 ptas. hacen una suma de 304.324,11 ptas. s.e.u.o. y siendo el 15% de los ingresos 272.880,79 ptas. resulta que se ha excedido del presupuesto durante el año 34 en los gastos con cargo a este Capítulo en 31.443,32 ptas. s.e.u.o. = Resultando que la Junta Universitaria de Barcelona no se hace responsable de las cuentas presentadas según se acredita con certificado del acta de la sesión de 30 de septiembre de 1935: = Considerando que las cuentas han de ajustarse al R.[eal] D.[ecreto] de 2 de octubre de 1930*[4] *por ser de gastos realizados con anterioridad al vigente Decreto de 21 de junio de 1935:*[5] *= Considerando que según el art. 13 del mencionado Decreto las Universidades no podrán invertir en el Capítulo de «Gastos de Administración» más del 10% del total de ingresos presupuestarios ni en el de «Sostenimiento, conservación y otras obras» más del 15%: = Considerando que ha sido incumplida la Orden de este Ministerio de 13 de julio actual*[6] *que dispone se nombre Interventor y Administrador del Patronato como en las restantes Universidades de España: = Considerando que las Cuentas presentadas no se ajustan en las cantidades gastadas a los presupuestos aprobados por este Ministerio: = Considerando que no han sido reservadas las cantidades necesarias para capitalización según dispone el Decreto de 2 de octubre de 1930: = Considerando que ha sido pignorada parte de su capital universitario sin que esta operación haya sido hecha con arreglo a las*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

prescripciones del Decreto de 9 de marzo de 1933: = Considerando que el volumen de gastos por capítulos no se ajusta a lo previsto en el art. 13 del mencionado Decreto de 2 de octubre de 1930: = Considerando que la Junta no se hace solidaria de dichas cuentas ni le presta su aprobación; = Este Ministerio[6] *ha tenido a bien disponer: = 1º. – Que se devuelvan las cuentas del Patronato Universitario de Barcelona para que sean subsanados los reparos y faltas que en los resultados que anteceden se señalan y que debidamente reformadas sean de nuevo enviadas a este Ministerio. = 2º. – Que se aclare la forma y condiciones en que se ha realizado la operación de préstamo con la Caja de Pensiones para la Vejez, de Barcelona, deduciendo las responsabilidades a que hubiere lugar. = 3º. – Que a la mayor brevedad se proceda por la Universidad al cumplimiento de la Orden de 13 de julio de 1935, y = 4º.- Que no se gire a la Universidad de Barcelona cantidad alguna hasta tanto no justifique debidamente su situación económica. = Lo que con inclusión de las mencionadas cuentas, digo a V.I. para su conocimiento y efectos procedentes.»*

Lo que traslado a V.S. para su conocimiento y a fin de que se sirva manifestar a este Rectorado a lo que estime pertinente en relación con los extremos contenidos en el documento transcrito a los efectos que interesa la Superioridad.

El Rector acc[iden]tal.,
F. Casadesús

Ilmo. Sr. Don Pompeyo Fabra, Presidente del Disuelto Patronato de Esta Universidad

Ⓒ Escut de la «Universidad de Barcelona»
Ⓓ Carta comunicació mc. (signatura ms.) | Barcelona | 31 xii 1935 | Inèdita | Arxiu de la Facultat de Filologia de la UB | Transcrita de l'original.
Ⓘ A la primera pàgina hi ha un segell amb el registre d'entrada: «Universidad de Barcelona | 31 DIC 1935 | 2.041».

1. Vg. [230], n. 9.
2. Vg. [235], n. 1.
3. Generalitat de Catalunya. Vg. [218], n. 2.
4. Real Decreto de 2 de octubre de 1930 (G. 5), que reorganiza los Patronatos Universitarios.
5. Decreto de 21 de junio de 1935 (G. 26), que reorganiza los Patronatos Universitarios.
6. Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

273

A Ferran Casadesús, rector accidental de la Universitat Autònoma de Barcelona

Excm. Sr.

En consideració al meu càrrec de President del dissolt Patronat de la Universitat Autònoma de Barcelona,[1] m'ha estat traslladada en data del 31 de desembre del 1935 per Rectorat d'aquesta Universitat[2] la comunicació[3] que li ha estat enviada pel Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts del Govern de la República acompanyant els comptes dels exercicis econòmics del 1933 i 1934 de la Universitat. Aquesta comunicació manifesta que per les raons i els efectes que en ella s'expressen són retornats a la Universitat els comptes dels exercicis que l'acompanyen.

El trasllat que el Rector Accidental em dirigeix té per objecte que els Vocals del Patronat tinguin coneixement dels càrrecs i observacions que respecte els esmentats comptes es formulen i que fonamenten llur devolució.

Atès que durant la major part del període administratiu que aquests comptes resumeixen –no durant tot ell– correspongué al Patronat que actuava sota la meva Presidència el regiment de la Universitat; i atès que, en conseqüència, són imputables al Patronat els acords de les despeses que es reflexen en els Comptes esmentats he cregut en el meu deure envers V.S., obrant com a President del Patronat i en nom de tots els seus Vocals,[4] dirigir-vos la present comunicació a fí d'informar-vos sobre l'abast i valor de les al·legacions que conté el document que m'ha estat traslladat.

Abans d'entrar en el comentari del seu contingut interessa fer unes consideracions prèvies de caràcter general.

1. – El Decret del 1r. de novembre del 1934 dissolia el Patronat de la Universitat Autònoma de Barcelona i encomanava les seves atribucions a un «Comisario General de Enseñanza en Cataluña».

En el moment de prendre possessió del seu càrrec el Comissari nomenat, Sr. Ramón Prieto Bances, el Patronat féu constar la seva protesta per la disposició que considerava injusta i arbitrària.

Les circumstàncies polítiques primer, la Llei del 2 de gener del 1935 després, han tancat tots els camins fora del parlamentari o polític per al restabliment de la legalitat violada.

Per això des del primer de novembre del 1934 el Patronat no ha fet

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

més que dir manifestacions responsables i conjuntes: l'esmentat document de protesta, que consta en el llibre d'actes del Patronat i que fins avui no ha pogut ésser publicat a la Premsa;[5] i la comunicació elevada al Ministre d'Instrucció Pública Sr. Joaquim Dualde[6] l'agost del 1935 i que és transcrita al final d'aquesta comunicació, en la qual es sol·licita una inspecció immediata, total i pública de la gestió econòmica-administrativa realitzada pel Patronat.

No cal explicar la primera. La segona fou motivada per les insinuacions que, àdhuc des d'esferes oficials, es feren respecte d'aquesta gestió. Cal afegir que, en consonància amb l'actitud passiva del «Comisario General de Enseñanza en Cataluña» i pel respecte degut als drets de la Generalitat sobre la Universitat Autònoma, en cas d'haver-se decidit la Inspecció, els Vocals del Patronat haurien exigit que hi intervinguessin un nombre d'elements delegats del Govern de la Generalitat igual al dels delegats del Govern de la República.

Aquesta és l'explicació del silenci mantingut pel Patronat davant el Ministeri que violà la legalitat de la Universitat de Barcelona i al qual per tant no pot dirigir-se ni explicar res mentres no repari la injustícia realitzada, restablint la situació jurídica d'aquesta Universitat anterior el primer de novembre del 1934.[7]

Davant el document que m'ha estat traslladat, vigent l'arbitrària dissolució del Patronat i, encara, vacant la «Comisaría» que havia d'assumir les seves atribucions, hem cregut que apart de les raons de cortesia, només a V.S., Sr. Rector Accidental, en qualitat de única i superior autoritat que en el moment actual representa de fet la Universitat Autònoma de Barcelona, podiem dirigir la resposta a la susdita comunicació.

2. – Donat l'abast i sentit de l'autonomia i, segons és fonamentat amb tot detall després, el Patronat no havia de retre comptes al Ministeri d'Instrucció Pública del Govern de la República ni a la Conselleria de Cultura del Consell executiu de la Generalitat de Catalunya. Precisament perquè les funcions que corresponen al Ministeri d'Instrucció Pública respecte a les Universitats de règim comú (com les que haurien correspost a la Generalitat si aquesta hagués creat una Universitat pròpia) es desprenien del Ministeri pel fet de l'autonomia i eren assumides pel Patronat, segons el Decret del 1r. de juny del 1933 i l'Estatut d'autonomia.[8] Pertocava al Patronat, només donar compte a un i altre Govern de la inversió de les consignacions rebudes de cada un d'ells (així com de la totalitat de la meva gestió) sense necessitat d'una aprovació administrativa, jeràrquica,

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

incompatible amb la seva representació d'òrgan d'autonomia que, com qualsevol altre, havia de sotmetre naturalment els seus comptes a l'aprovació del «Tribunal de Comptes de la República».

Per tot això les observacions, càrrecs, anotacions, etc. contingudes en la comunicació del Ministeri no poden ni han d'ésser contestades, puix que no és de competència del Ministeri examinar els comptes d'un organisme l'autonomia del qual li atribueix facultats que el Govern de la República en compliment d'un precepte legal decretà, autonomia, facultats i precepte que aquella comunicació desconeix en tot moment.

3. – Els aclariments que segueixen i que tendeixen a informar respecte d'aquella comunicació, es refereixen tant sols al període en què el Patronat regí la Universitat. Per tant, ni de la gestió anterior al 18 de juliol del 1933 en què es constituí el Patronat ni de la posterior al 1r. de novembre del 1934 en què fou dissolt, no pot respondre cap dels Vocals.

Advertit això, dec ara fer constar el que segueix com aclaració [sic] general de fons.

El Patronat durant el temps en què subsistí, ha regit la Universitat de Barcelona i dirigit per tant la seva marxa econòmica i administrativa, en *règim d'autonomia.*

El fonament legal de la seva existència és el Decret del 1r. de Juny del 1933 l'art. 1r. del qual diu.

> «En compliment del que estableix l'art. 7è de l'Estatut de Catalunya s'atorga a la Universitat de Barcelona l'autonomia sol·licitada pel Consell de la Generalitat de Catalunya»

I l'art. 2n. del qual entrega la direcció de la Universitat al Patronat dient

> «La Universitat de Barcelona serà *regida* endavant per un Patronat format per cinc Vocals designats pel Govern de la República i per altres cinc que designi el Consell de la Generalitat de Catalunya. El Rector de la Universitat de Barcelona, elegit en la forma que preceptuï l'Estatut Universitari en vigor, formarà part del susdit Patronat en qualitat de Vocal nat».

Aquesta norma és continguda i confirmada en l'Estatut de la Universitat de Barcelona[9] (aprovat pel Govern de la República el 7 de setembre del 1935 i per la Generalitat el 13 de setembre del mateix any) que en l'art. 2n. diu

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

«La Universitat és autònoma en els ordres docent i administratiu, en la forma reconeguda pel Decret del 1r. de Juny del 1933 i totes les altres disposicions vigents».

I en l'art. 6è copia literalment el 2n. del Decret del 1r. de Juny del 1933 dient

«La Universitat de Barcelona estarà *regida* per un Patronat...»

L'autonomia de la Universitat de Barcelona en l'ordre *administratiu* consignada en el transcrit article 2n. de l'Estatut resulta taxativament confirmada en l'art. 11 apartats g), h) i i) que diuen

«Art. 11.- Es funció del Patronat... g) Percebre i administrar les quantitats que la Ordenació de pagament del Ministeri d'Instrucció Pública haurà de lliurar en compliment del que disposa l'ar. 8è del Decret del 1r. de juny del 1933.

h) Ordenar l'administració de la totalitat del Patrimoni Universitari i dels altres ingressos determinats a l'art. 5è d'aquest Estatut.

i) Acceptar donacions, herències i llegats de tota mena fets a la Universitat, així com realitzar les adquisicions i alienacions dels béns del Patrimoni Universitari.»

Segons aquests textos legals el Patronat restava explícitament autoritzat a administrar i disposar dels béns i rendes de la Universitat amb llibertat absoluta. Precisament aquesta tasca, dirigida sempre al màxim benefici de la Universitat, fou considerada en tot moment com una de les que essencialment pertocaven a l'actuació del Patronat.

Però a més d'aquesta atribució expressa i exhaustiva, no es troba una sola facultat econòmica o administrativa del tipus que tractem ací, que en aquests textos resulti exceptuada tàcitament ni expressa de la competència del Patronat. Així el Decret del 1r. de Juny del 1933 posa sota el seu Govern *tot* el que depenia anteriorment de l'Estat en l'administració de la Universitat: tant les quantitats consignades per a ella en el Pressupost d'Instrucció Pública, com els cabals propis del Patrimoni Universitari. Vegin-se els arts. 8è i 9è de l'esmentat Decret.

«Art. 8è. – Un cop constituït el Patronat de la Universitat de Barcelona, l'ordenació de Pagaments del Ministeri d'Instrucció Pública lliurarà a aquell les quantitats consignades en els Pressupostos de l'Estat per a la Universitat de Barcelona.

Art. 9è. – L'autonomia dels Patrimonis Universitaris, establerta pel Decret del 25 d'agost del 1926 i perfeccionada pels Decrets del 9 de març i 15 d'abril del 1932 formarà part integrant del

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

règim de la Universitat de Barcelona com a base mínima i inicial del seu règim, sense perjudici de les dotacions que haurà de rebre en els Pressupostos Generals de l'Estat».

Quin és aquest Patrimoni i quins són aquests ingressos de la Universitat a què al·ludeixen els textos legals anteriors és detallat respectivament, en consonància amb l'autonomia reconeguda, en els arts. 4t. i 5è de l'Estatut universitari que diuen

«Art. 4. – La Universitat tindrà com a Patrimoni

a) Els immobles que ocupa actualment i els que adquireixi d'ara endavant.

b) Els Patrimonis Universitaris que crea el Decret del 25 d'agost del 1926 l'autonomia dels quals perfeccionen els Decrets del 9 de març i 15 d'abril del 1932.
Aquest Patrimoni de la Universitat formarà la base mínima i inicial del seu règim.

c) Els béns mobles, material científic, biblioteques, publicacions, valors mobiliaris i capitals de fundacions i donacions de totes classes.

d) L'actual Biblioteca Universitària.

Art. 5è. Els seus ingressos seran

a) Els drets acadèmics que li corresponguin.

b) Les rendes dels béns de la Universitat.

c) Les quantitats que d'acord amb el que disposa l'art. 9è del 1r. de juny del 1933 consigni l'Estat en els seus Pressupostos Generals per a la Universitat Autònoma de Barcelona, així com la part proporcional que li pugui correspondre de les quantitats globals consignades en els Pressupostos de l'Estat.

d) Les quantitats que per a fins iguals consigni en els seus Pressupostos la Generalitat de Catalunya.

e) Les donacions o subvencions de les corporacions públiques, d'entitats privades o de particulars».

Segons els textos citats, de l'Estatut de Catalunya, del Decret del 1r. de juny del 1933, i de l'Estatut de la Universitat de Barcelona (aprovat pel Govern de la República el 7 de setembre del 1933 i per la Generalitat el 13 del mateix mes i any) el Patronat de la Universitat Autònoma de Barcelona a l'exercitar la competència econòmica i administrativa que li atribueixen,

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

no ha fet més que respondre i complir amb la legalitat que el creà, que delimitava les seves atribucions i assenyalava la seva funció.

D'acord amb aquesta legalitat quedava fora de la subjecció als preceptes que fins aleshores havien regit la seva administració i que encara regeixen per a les Universitats de la República sotmeses al règim comú. L'autonomia consistí precisament en la no vigència d'aquests preceptes i en la vigència i obligada sotmissió [sic] a aquells que es contenen en el Decret del 1r. de Juny del 1933 i en l'Estatut Universitari.

Obrar altrament, atenir-se a la legislació anterior general i comú, que és el que com a retret o censura es trasllueix en la comunicació que em trasllada V.S. hauria estat pròpiament faltar a la missió per a la qual fou creat el Patronat, que era la d'organitzar i regir una nova Universitat Autònoma a Barcelona, diferent de l'anterior, i enquadrada i sotmesa a un règim també diferent. Així ho diu expressament el Decret del 1r. de juny del 1933, que en el seu art. 7è estableix normes per l'«accés» a la nova Universitat Autònoma de Barcelona, dels professors i alumnes de l'antiga «Universidad Literaria de Barcelona».[10]

Les acusacions que es contenen en el document que m'ha estat traslladat de no haver compler tals o quals altres preceptes legals, resulten per tant, infundades i contradictòries. Car el Patronat no va fer més que cenyir-se estrictament als *únics* preceptes a que podía fer-ho: a aquells que eren vigents per a la Universitat *Autònoma* de Barcelona.

Importen ara unes aclaracions de fet, referents a les despeses realitzades, i, en general, als Pressupostos interiors de la Universitat en els anys 1933 i 1934.

Aquestes aclaracions són solament «explicatives» d'un criteri en les despeses realitzades a la Universitat, és a dir, del criteri adoptat pel Patronat. La fonamentació detallada d'aquest criteri, i de no haver-ne adoptat un altre, no poden (ni interessa per altra part) consignar-se aquí. Tampoc no resideix en elles, és clar, la justificació *legal* de la gestió econòmica del Patronat. Aquesta queda demostrada en un altre lloc. D'acord amb ella i segons es detalla més avall, els Pressupostos interiors de la Universitat i els seus Comptes són, a partir de l'autonomia i en virtut d'ella, simples tràmits administratius interiors de la Universitat, encomanats als seus òrgans de govern i sotmesos en últim grau a l'aprovació del Patronat.

En fer-se càrrec el Patronat del règim i administració de la Universitat, una vegada aprovat l'Estatut, i a l'intentar portar a la pràctica els principis que informaren la seva creació, es trobà amb un Pressupost

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Universitari que estava vigent: el Pressupost de la Universitat de Barcelona per al 1933 que, adequat a la vida de l'antiga Universitat, resultava insuficient per a totes les necessitats que es deduïen de l'Autonomia.

Aquestes necessitats a la satisfacció de les quals va haver de consagrar-se el Patronat, eren: en l'ordre material l'indefugible millorament de les condicions de l'edifici universitari; en l'ordre docent l'augment dels ensenyaments i del Professorat.

D'antuvi la realització de la més mínima part de la reforma encomanada al Patronat exigia fer habitable i digne el local universitari. A això responen les obres realitzades.

Quant al professorat, el seu increment amb els nous Professors que el Patronat nomenà (a proposta de les Facultats, d'acord amb les atribucions que li confería l'art. 11. apartat f) de l'Estatut, i segons el procediment assenyalat en els arts. 44 a 47 inclusivament del mateix Estatut)[11] obeí a noves directrius pedagògiques, establertes per les Facultats, que exigien nou personal docent, i a una necessitat pregonament sentida la solució de la qual possibilitava el nou règim d'autonomia. Les seves determinants essencials foren

a) El nou règim de convivència d'ambdues llengües i cultures castellana i catalana, en el qual la Universitat havia de viure, segons definia l'art. 5è. del Decret del 1r. de juny del 1933, en aplicació del 7è de l'Estatut de Catalunya.
b) La necessitat de repetir alguns ensenyaments perquè els alumnes poguessin escollir entre els Professors.
c) La creació de noves especialitats i d'ensenyaments d'importants sectors científics, abans negligits.
d) El criteri d'evitar l'actuació personal i espectacular del professor davant una gran massa anònima d'estudiants i la consegüent creació del càrrec d'ajudant de Càtedra en nombre suficient.

Per a atendre a totes aquestes càrregues que pesaven des del primer moment damunt seu, la Universitat Autònoma comptava en el seu haver amb quantitats disponibles de quatre tipus diferents:

1. *Les quantitats consignades en els Pressupostos de l'Estat* que eren atribuïdes expressament en lliure disposició al Patronat per l'art. 8è del Decret del 1r. de juny del 1933 i pel 5è, apartat c) de l'Estatut universitari (aprovat el 7 i 13 de setembre del mateix any). Aquestes quantitats fóren

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

durant els dos anys corresponents als comptes dels quals es tracta, les mateixes que havien estat consignades des de molt abans, i eren evidentment insuficients per a les necessitats esmentades.

2. *Els béns propis del Patrimoni universitari* atribuïts també en lliure disposició al Patronat per l'art. 9è. del Decret del 1r. de juny de 1933 i per l'art. 4t. apartat b) en relació amb l'11 apartats h) i i) de l'Estatut universitari.

3. *Els ingressos propis de la Universitat per drets acadèmics*, segons l'art. 5è apartat a) de l'Estatut universitari, i

4. *Les quantitats consignades en els Pressupostos de la Generalitat de Catalunya* segons l'article 5è. apartat d) de l'Estatut.

Per tal d'ordenar aquesta nova situació econòmica, la Universitat no comptava més que amb el Pressupost confeccionat per la Junta de Govern de l'antiga Universitat per a l'any 1933 i aprovat pel Ministeri d'Instrucció Pública d'acord amb les exigències de l'àntic règim.

Però segons l'art. 23 de l'Estatut d'autonomia, qui deu formular el Pressupost anual interior de la Universitat és la Junta Universitària tenint en compte els projectes elevats per les Facultats. I diu a més aquest article

> «Aquest Pressupost serà sotmès a l'aprovació del Patronat. La Junta Universitària examinarà també els comptes generals de la Universitat abans de llur aprovació pel Patronat.»

És a dir –i en això es fonamenten les advertències prèvies anotades– l'Estatut universitari aprovat pel Govern de la República i per la Generalitat estableix *que la última i superior autoritat en matèria econòmica de la Universitat autònoma de Barcelona és el Patronat*. En el qual, i per a servir aquesta finalitat entre d'altres estan representats per cinc Vocals cadascun dels Governs, el de la República i el de la Generalitat.

Ara bé, per als darres mesos de l'any 1933, àdhuc per als primers del 1934, no hi hagué manera de que la Universitat elaborés pel procediment fixat en el seu Estatut un Pressupost complet. Nomenats els nous Professors, fins a terminar l'any 1933 no pogueren ésser elegides les autoritats acadèmiques i fins bén entrat l'any 1934 no es constituí la Junta Universitària.

Afegeixi's a això que el Patronat –com la Junta Universitària– hagué d'operar sobre un Pressupost d'Instrucció Pública que s'anava prorrogant. Fins el juny del 1934 no existí un nou Pressupost del Ministeri en el qual era ja tinguda en compte l'autonomia de la Universitat de Barcelona. Aprovat aquest Pressupost el juny del 1934 no fou conegut pel Patronat fins el novembre del mateix any, quan ja havia estat dissolt.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

És per tot això que el Patronat primer, i la Junta Universitària després, acordaren anar prorrogant el mateix pressupost de 1933 adaptant-lo tant com fós possible a les noves necessitats, i incrementant-lo adequadament en ingressos i despeses (com es va fer per exemple en l'anomenat «Compte Addicional de la Generalitat») i és per això també que en el moment de la dissolució del Patronat no havia pogut ésser alaborat encara un nou Pressupost interior de la Universitat.

Així doncs, segons els textos legals transcrits, la doctrina correcta de l'autonomia reconeguda implicava aquest deslligament essencial de la Universitat Autònoma de Barcelona del règim administratiu general comú a les altres Universitats.

Però a desgrat d'això i en un sentit més profund que no a través de la il·lícita sotmissió [sic] a unes formalitats burocràtiques, el Patronat es preocupà sempre que el Govern de la República i el de la Generalitat tinguessin ple coneixement de la actuació i també, per tant, d'aquesta en l'aspecte econòmic.

Així, i a desgrat de totes les dificultats inherents a l'àrdua tasca que, sobretot en el primer any implicava l'organització i l'impulsió inicial d'una nova Universitat, preparà els comptes de l'exercici que terminava i si no hagués estat arbitràriament suspès el novembre del 1934 hauria elevat a un i altre Govern una comunicació de l'estat de la marxa financera de la Universitat Autònoma de Barcelona (com trameté comunicacions respecte d'altres problemes) en el moment en què aquesta comunicació, transcorregut un període autonòmic suficient, pogués tenir un valor representatiu i indiciari permanent de les obligacions, despeses i ingressos que el nou règim havia de significar.

Així creà la «Comissió de Patrimoni Universitari» per a la direcció i Inspecció per la Universitat de la seva administració, Comissió integrada pel Rector, el Secretari del Patronat i quatre Professors que la Universitat designava per mitjà de la Junta Universitària (art. 23 del Reglament de serveis administratius»).

Així sol·licità ja l'agost del 1935 que fos realitzada la inspecció immediata, rigurosa i pública de la seva gestió econòmica en un document que fóu publicat a la premsa que diu

«Con fecha de 13 de Julio se ha publicado una Orden del Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes, que establece en uno de sus extremos el envío de una Inspección a la Universidad de Barcelona "para que, después de enterarse de su marcha económico-administrativa proponga resoluciones".

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Sobre el Patronato que, en virtud del régimen de autonomía en que está organizada la Universidad de Barcelona, la rigió hasta la suspensión de sus funciones decretada en 1º. de Noviembre de 1934, se han acumulado repetidamente imputaciones calumniosas de diversa procedencia. La citada disposición además, suspende el libramiento de todas las cantidades consignadas a la Universidad Autónoma y paraliza con ello indefinidamente la vida universitaria. Por estas razones los que suscriben, que tuvieron la honra de formar parte del Patronato se ven obligados por la dignidad de cada uno de ellos y por el prestigio y honor del cargo que desempeñaron, a solicitar: 1.- Que la Inspección ordenada en fecha de 13 de Julio, y hasta el día de hoy no practicada se realice sin dilación. 2.- Que no se regateen medios ni diligencias de clase alguna para que la inspección alcance el máximo de extensión y eficacia que demanda el alto prestigio de la Universidad de Barcelona. 3.- Que inmediatamente se haga público el resultado de esta Inspección. – Viva V.E. muchos años. – Barcelona 1º. de Agosto de 1935. – P. Fabra, D. Barnés, P. Bosch Gimpera, A. García Banús, José Xirau, Antonio Trias, C. Bolívar, G. Marañón, A. Pi Suñer, y J. Balcells.»

Així finalment, eleva avui a V.S. aquesta comunicació que serà publicada en el moment oportú.

Abans d'acabar interessa a desgrat de tot, recollir el detall de les *observacions i mancaments* que assenyala la comunicació traslladada.

Abans que tot, cap d'aquestes observacions afecta la qüestió de fons de l'administració de la Universitat Autònoma. Les acusacions són purament formals. Per això l'argumentació anterior és vàlida en absolut per a contestar totes i cadascuna de les objeccions que puguin fer-se. Si no és possible objectar contra els comptes retornats més que el fet patent <de> que no han estat sotmeses al format propi dels comptes de les altres Universitats no autònomes de la República, resta ja clarament raonat com això no és cap mancament, sinó una simple conseqüència del règim especial de la Universitat de Barcelona.

Les observacions que es formulen en els nombrosos «resultandos» de la comunicació ministerial i es resumeixen en els seus «considerandos» poden al seu torn agrupar-se, sense omissió evident en els punts següents.

a) *Vulneració per la Universitat de l'art. 13 del Reial Decret del 2 d'octubre del 1930*[12] *quant a l'atribució del volum de despeses per concepte i capítols, als tants per cent dels quals no han estat respectats.*

Amb el que resta exposat respecte a la plenitud d'atribucions que el

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Decret de creació del Patronat de l'1 de juny del 1933 (posterior al R.[eial] D.[ecret] del 2 d'octubre del 1930) i l'Estatut de la Universitat facilitaven al Patronat, considerem suficientment provada la superfluïtat d'aquestes imputacions.

Aquell Reial Decret no afecta la Universitat Autònoma de Barcelona. És anterior al Decret del 1r. de juny del 1933 i a l'Estatut d'Autonomia que estableixen un règim distint detallat en les consideracions exposades i que atribueixen al Patronat, a la Junta Universitària i a les Facultats respecte a l'elaboració del Pressupost Interior de la Universitat Autònoma de Barcelona, facultats que en cas que la Universitat Autònoma es sotmetés a aquell Reial Decret restarien coartades i desvirtuada l'essència de l'Autònoma.

Tant aquest càrrec com els que es refereixen al format dels comptes –comptes que no ha presentat el Patronat, sinó la Universitat un cop dissolt aquell–, i a l'ordre, nominació i volum de despeses resten per altra banda detalladament contestades abans.

No era aquell Reial Decret la legalitat de l'autonomia sinó el Decret del 1r. de juny del 1933 i l'Estatut d'autonomia que aplicaven l'art. 7è. de l'Estatut de Catalunya.

b) *Incompliment de l'obligació de capitalitzar un tant per cent per al fons de reserva del Patrimoni Universitari, segons el Reial Decret del 2 d'octubre del 1930, i incompliment de les prescripcions per a la pignoració fets pel Decret del 9 de març del 1933.*

Igual que en el paràgraf anterior hem de fer constar que cap d'aquestes dues obligacions –respecte a la capitalització i a la pignoració– incumbeixen a la Universitat de Barcelona. Clarament es diu en l'esmentat art. 11 de l'Estatut

«És funció del Patronat .... h) Ordenar l'administració de la totalitat del Patrimoni Universitari i dels altres ingressos determinats a l'art. 5è. d'aquest Estatut. i) Acceptar donacions, herències i llegats de tota mena, fets a la Universitat, així com realitzar les adquisicions i alienacions dels béns del Patrimoni Universitari.

c) *Les quantitats consignades en els comptes retornats ultrapassen les fixades en els Pressupostos del 1933, únics aprovats pel Ministeri.*

Tal com ha estat demostrat, no és necessària a la Universitat Autònoma de Barcelona, l'aprovació dels Pressupostos pel Ministeri (art. 23 de l'Estatut).

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Finalment, d). *Incompliment per la Universitat de Barcelona de l'ordre del 13 de juliol de 1935, quant al nomenament d'Administrador i interventor del Patronat.*

Aquesta ordre és posterior en molts mesos al Decret de 1r. de novembre del 1934 que disolgué el Patronat i entregà les seves funcions al «Comisario General de Enseñanza en Cataluña». Per tant sols a la «Comisaria General de Enseñanza en Cataluña» corresponía el compliment de l'esmentada ordre i sols a ella és imputable que no s'hagi portat a la pràctica. Cal observar a més, respecte a aquesta Ordre ministerial del 13 de juliol passat que en ella és reconegut explicitament pel Ministeri que en la Universitat de Barcelona és vigent un règim administratiu distint al de les altres.

Coses totes que comunico a V.S. als efectes oportuns.

Visqueu molts anys.

Barcelona 11 de gener del 1935.[13]

Pompeu Fabra (signat)

President del Patronat de la Universitat Autònoma
de Barcelona

Excm. Sr. Rector Accidental de la Universitat Autonoma de Barcelona.

Ⓓ Carta mc. | Barcelona | 11 I 1936; erròniament Fabra la data de l'11 I 1935, lapsus típic en el canvi d'any. De fet, aquesta carta és una resposta a les dues que reproduïm aquí del rector accidental de la Universitat Autònoma de Barcelona F. Casadesús dirigides a Fabra i que daten del 31 XII 1935 | Inèdita | Arxiu de la Facultat de Filologia de la UB | Transcrita de l'original.

Ⓥ Es conserva una còpia en castellà.

1. El Patronat de la Universitat Autònoma de Barcelona fou dissolt per un decret el primer de novembre de 1934 com a conseqüència dels fets del 6 d'Octubre. Vg. [235], n. 1, i [262], n. 2.

2. Vg. [230], n. 9.

3. Vegeu les cartes [271] i [272].

4. Vg. [235], n. 1.

5. Llarg escrit, signat per Pompeu Fabra com a «President del Patronat de la Universitat de Barcelona», en defensa de la gestió econòmica del Patronat, posada en dubte pel Ministeri. Publicat a la premsa de Barcelona: íntegrament a *La Veu de Catalunya* (15 I 1936) i per *La Publicitat* (16 I 1936); resumidament a *La Vanguardia* (15 I 1936), *Las Noticias* (16 I 1936) i a *La Humanitat* (17 I 1936). Les dues reproduccions íntegres duen com a data final del document «11 de gener del 1935» per error.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

6. Joaquín Dualde Gómez fou ministre d'Instrucción Pública y Bellas Artes entre el 6 de maig i el 25 de setembre de 1935.

7. Data de la supressió de Patronat de la Universitat Autònoma de Barcelona.

8. Estatut d'Autonomia de Catalunya. Vg. [222], n. 7.

9. Vg. [235], n. 4.

10. Era el nom que abastava totes les facultats de lletres de la Universitat Autònoma de Barcelona. Era un nom popular sense caràcter jurídic.

11. Vegeu tots els articles (del 44 al 47) de l'Estatut universitari publicats dins Ribas 1979: 242.

12. Real Decreto de 2 de octubre de 1930 (G. 5), que reorganiza los Patronatos Universitarios.

13. Es tracta, sens dubte, d'un lapsus en la datació. La data correcta de la carta és la d'11 i 1936.

274

A Maria-Antònia Salvà

24 de gener de 1936

Sra. Maria-Antònia Salvà

Honorable senyora i amiga, En una de les darreres sessions de la Secció Filològica[1] es va acordar d'autoritzar el Sr. Jean-Gabriel Marie a portar a escena la vostra traducció de *Mireio*.[2] No us vaig comunicar aquest acord perquè em creia que ho faria en J. Mª Cases,[3] a qui vaig fer-ho saber per En Montoliu. L'acord és de concedir aquella autorització sense exigir cap dret. Sou, doncs, lliure de donar el vostre consentiment sense cap limitació per part de l'Institut.

Tocant a la III edició de la vostra *Mireia*,[4] el que ha passat és que, estant-ne acabada la impressió fa mesos, no hi ha hagut manera d'aconseguir que en relliguessin un sol exemplar. He telefonat ara mateix (per mil·lèsima vegada!) a la impremta,[5] i en Manent m'assegura que, per fi, tindrem un cert nombre d'exemplars divendres o dissabte de la setmana entrant. Esperem que, aquesta vegada, complirà la seva paraula. Si és així, tot seguit us en remetré alguns exemplars.

Tot renyant-vos una mica pel fet que pugueu suposar que escriure-us a vós pot representar mai per a mi una molestia, us saluda respectuosament,

Pompeu Fabra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

© Institut d'Estudis Catalans | Secció Filològica | Barcelona

Ⓓ Carta ms. | Barcelona | 24 i 1936 | Inèdita | Fons Maria Antònia Salvà de la Biblioteca Lluís Alemany (Palma) | Transcripció de l'original de Pilar Arnau.

Ⓘ Salvà afegeix al sobre: «Fabra – En breves días me va a mandar los próximos ejemplares de la III[a] Edición de "Mireia". | Autorización del Instituto para q el compositor Marsellés J. Gabriel Marie lleve mi tra. de Mireia al teatro catalán».

1. Vg. [88], n. 11.
2. Vg. [153], n. 1 i 3.
3. Molt probablement Josep Maria Casas i Homs.
4. Vg. [238], n. 3.
5. La impremta era Atenes A.G. Vg. [162], n. 3.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

275
D'Eduard Fontserè

23 febrer 1936

Sr. Pompeu Fabra
President del Patronat Universitari

Distingit col·lega i amic.

Ampliant el que vaig tenir el gust de dir al Dr. Garcia Banús en la seva amable visita d'ahir, referent a les necessitats de les meves càtedres de Geofísica i Meteorologia i a l'Institut Geofísic –per a la direcció del qual em va nomenar el Patronat el 9 de juliol del 1934, però que no arribà a temps d'ésser realitzat,–[1] *haig de fer notar abans que tot que* soc l'únic professor de la Facultat que no té cap ajudant ni auxiliar, *ni existeix plantilla per a demanar-lo, cosa que és de la més gran urgència, per quant tot sol no puc fer a la Universitat més del que faig.*

De instal·lacions i material, ja sabeu com estic. Des de fa anys estic relegat a un recó on no hi ha manera d'encabir-hi res ni de treballar.

El Patronat, en 31 de juliol del 1934, accedint a una proposta meva, acordà destinar 30.000 pessetes per a primer establiment de l'Institut Geogísic, a més de les despeses que ocasionés l'habilitació del pavelló del carrer d'Aribau. D'aquest darrer projecte, els plànols i pressupostos deuen ésser a les oficines del Patronat, si és que durant aquest darrer temps no ho han pres o destruït.

En la proposta de bases de l'Institut Geofísic, que vaig trametre al

Patronat el 17 d'agost del 1934,[2] *feia presents les circumstàncies en les quals, a més del Seminari de Geofísica, podria ésser transferit al pavelló esmentat el Servei Meteorològic de Catalunya.*[3] *Aquestes circumstàncies us són prou conegudes per a què insisteixi en elles. Des d'aleshores fets lamentables dels quals una petita part ha trascendit al públic,*[4] *han agreujat l'assumte, i el Servei Meteorològic de Catalunya no podria conviure dins el clos universitari amb gent que, no sols han demostrat amb fruïció la seva manca de tot respecte a les coses de Catalunya, sinó que cregueren arribada l'ocasió de prescindir de tota elegància en el tracte personal.*

Afectuosament vostre

Eduard Fontseré

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

© Prof. Eduard Fontserè | C. Salmerón, 11| Barcelona
Ⓓ Carta ms. | Barcelona | 23 II 1936 | Inèdita | Arxiu de la Facultat de Filologia de la UB | Transcrita de l'original.

1. A causa dels fets del 6 d'Octubre de 1934. Vg. [262], n. 2.

2. Proposta de bases desconeguda.

3. El Servei Meteorològic de Catalunya fou fundat i dirigit entre 1921 i 1939 pel mateix Eduard Fontserè i Riba, el que ha estat el pare de la meteorologia professional a Catalunya i també de la professionalització científica i acadèmica de la meteorologia catalana.

4. Es refereix a unes baralles famoses que, per culpa dels falangistes, tingueren lloc al bar de la Universitat Autònoma el gener de 1936.

276

A Gregorio Marañón

Barcelona, 25 de Febrero de 1936

Sr. D. Gregorio Marañón
Serrano 43
M a d r i d

Estimado amigo:

Hemos lamentado muchísimo su ausencia en la reunión de ayer, y más especialmente la hemos lamentado si fué debido a una confusión inexplicable.

En nuestras conversaciones con D. Domingo Barnés convinimos que se le avisaría a Vd. preguntándole si le era cómoda la fecha designada en principio para el Pleno. Y por otra parte el Rector[1] telefoneó a su casa de Vd. el sábado por la noche a fín de recordarle la reunión, sin poder hablarle por no haberle hallado en su domicilio.

Ayer se despacharon muchos asuntos de trámite que podrá Vd. conocer por las copias que enviamos en pliego aparte. Pero su presencia comprenderá Vd. que nos hubiera sido particularmente agradable: en ella misma y porque, como fue recordado en este pleno, nunca nos ha faltado la generosa e incondicional asistencia de Vd., aun en los momentos más difíciles.[2]

Tendremos, sin embargo, ocasiones repetidas de vernos para continuar nuestra obra y espero saludarle personalmente en breve plazo, pues dentro de muy pocos días será necesario celebrar una nueva reunión.

Con los afectos de los compañeros, reciba una vez más el testimonio de mi profunda amistad.

Fabra

Ⓓ Carta mc. | Barcelona | 25 II 1936 | Inèdita | Arxiu de la Facultat de Filologia de la UB | Transcrita de l'original.

1. Pere Bosch i Gimpera, rector de la Universitat Autònoma de Barcelona entre 1933 i 1939.
2. Es refereix a les diferents etapes turbulentes del Patronat: discussió pel manifest dels 41 professors, desavinences per la presència de la llengua catalana i fets del 6 d'Octubre.

277

D'Américo Castro al Patronat de la Universitat de Barcelona

Madrid 25 de febrero de 1936

Al Patronato de la Universidad de Barcelona.

Mis buenos amigos: Les dirijo colectivamente esta carta porque a todos Vds., por igual, quiero expresarles mi afecto profundo y decirles cuánto he agradecido el efusivo telegrama con que me han honrado.[1] Ya se han acabado los momentos siniestros,[2] y sólo dependerá de Vds. y de nosotros todos que las cosas de Cataluña, y su Universidad muy en primer término,

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

entren por cauces humanos y dignos. Así lo esperamos muchos. Una leve aunque esencial discrepancia de procedimiento me ha alejado de Vds.; pero según ya les he dicho reiteradamente creo que es mucho más lo que me une a Vds. que lo que me separa. Si en alguna cosa yo pudiera contribuir a ayudarles, saben que sin condiciones estará a su lado mi mejor voluntad. Ya hice lo que pude para que fueran ahí dos profesores de lengua y literatura españolas.[3]

Que el éxito los guíe, y que esa Universidad conozca días gloriosos. Se lo desea con un cordial abrazo su amigo fiel

Américo Castro

Ⓓ Carta mc. (signatura ms.) | Madrid | 25 II 1936 | Inèdita | Arxiu de la Facultat de Filologia de la UB | Transcrita de l'original.

1. Telegrama desconegut.

2. El 16 de febrer de 1936 se celebraren les terceres i últimes eleccions generals espanyoles de la Segona República i es restablí la Generalitat de Catalunya i la Universitat Autònoma de Barcelona.

3. És probable que es refereixi a Guillem Díaz-Plaja, professor ajudant de literatura castellana, i a Manuel de Montoliu, professor agregat de literatura castellana. Montoliu, anys abans, va conèixer Américo Castro a Madrid. Vegeu la llista de professors dins Ribas 1976: 251-258.

278

De Montserrat Bertran

Tarragona 3 de març de 1936

Molt digne Sr.: Enhorabona per la reposició del Patronat Universitari del qual sou membre.[1] *Aquest fet m'ha produït molta joia.*

Crec que novament puc i dec posar-me sota vostra valuosa direcció i esperar vostres ordres en tot el que faci referència a la classe de Català de la Normal.[2]

No cal ni esmentar el que ha passat. En pot donar idea l'esdevingut en altres llocs i centres d'Ensenyament.

Per tal d'evitar obstruccions i disputes, i no éssent possible donar classes de català en la Normal Tarragonina durant la situació creada pels fets d'Octubre,[3] *vaig començar a donar classes a l'Ateneu*[4] *als alumnes normalistes. Assisteixen en nombre considerable.*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ara no sé si continuar les classes en el mateix local o si ja dec reemprendre-les a la Normal com abans.

Queda a les vostres ordres, us felicita per la victòria i us saluda atentament

Montserrat Bertran

Ⓓ Carta ms. | Tarragona | 3 III 1936 | Publicada gairebé completa dins Martí i Castell 2005: 81 | Arxiu de l'IEC | Transcrita de l'original i de Martí i Castell.

1. Vg. [235], n. 1.
2. Vg. [218], n. 4.
3. A causa dels fets del 6 d'Octubre, la Generalitat de Catalunya va quedar temporalment suspesa així com moltes de les seves atribucions, com ara les competències en Ensenyament.
4. És més probable que fos l'Ateneu Polytechnicum que no pas l'Ateneu Barcelonès.

279

De Francesc de B. Moll

25 d'abril de 1936

Sr. Pompeu Fabra

Distingit senyor:

L'amic Coromines m'ha comunicat l'acord pres per la Secció Filològica[1] *de l'Institut,*[2] *de nomenar-me Membre Corresponent.*[3] *Per la present em plau donar-vos les gràcies més cordials, com a President de dita Secció i com a proposant del meu nom per al dit càrrec, i repetir-vos la seguretat de les meves bones disposicions per a ajudar a les tasques de l'Institut en tot allò que li pugui esser útil.*

També em diu En Coromines[4] *que heu begut les gestions per a obtenir de la Generalitat una subvenció per al* Diccionari Alcover.[5] *No cal dir amb quina gratitud he acollit aquesta notícia i com seria d'eficaç l'èxit de les vostres gestions per a intensificar les relacions de cordialitat entre Catalunya i Mallorca. Ja he escrit a en Coromines la quantitat que bastaria per a cobrir el dèficit del* Diccionari *i per a fer possible el seu acabament en cosa de deu anys.*[6] *Vull confiar que el meu càlcul, fet amb la modèstia d'aspira-*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

cions econòmiques que ja sabeu que em caracteritza, no excedirà les possibilitats econòmiques de la Generalitat.

Saludant-vos atentament us repeteix les gràcies el vostre afectíssim servidor i amic

Francesc de B. Moll

Ⓒ F. de B. Moll | Mirador, 3 | Palma de Mallorca

Ⓓ Carta mc. (singatura ms.) | Palma de Mallorca | 25 IV 1936 | Publicada dins Ferrer i Pujadas 2000: 592-593 | Arxiu privat d'Aina Moll cedit a la Casa de Cultura (Palma) | Transcrit de Ferrer i Pujadas.

1. Vg. [88], n. 11.

2. Vg. [27], n. 3.

3. En efecte, Francesc de Borja Moll fou nomenat membre corresponent de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans el 1936. Fou membre numerari, a data d'ingrés, a partir del 17 de març de 1961.

4. Joan Coromines.

5. Vg. [38], n. 4.

6. De fet, l'últim volum del *Diccionari català-valencià-balear*, el desè, s'edità el 1962.

280

A Tomás G. Larraya

Barcelona, 27 abril 1936

Sr. D. Tomás G. Larraya
C i u t a t

Distingit Sr.

He rebut la vostra atenta carta i en contestació he de manifestar-vos que serà per a mi un honor acceptar el vostre oferiment i poder formar part del Comité Pro-Cine.[1]

Aprofito amb goig aquesta avinentesa per a reiterar-me vostre affm. s.s.

[Pompeu Fabra]

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓓ Carta mc. | Barcelona | 27 IV 1936 | Inèdita | Arxiu de la Facultat de Filologia de la UB | Transcrita de l'original.

1. El Comitè Pro-Cine, nascut als anys trenta del segle XX, estava impulsat per Tomás G. Larraya Tomás –fou el primer president de l'Agrupació de Periodistes Cinematogràfics (1933-1936)–, J. Cuesta Ridaura i J. Ruiz de Larios. Tot i ser una entitat de la societat civil, el Consell de la Generalitat de Catalunya acordà donar caràcter d'oficialitat als actes organitzats el 1936 pel comitè, ja que volia celebrar els quaranta anys del naixement del cinema gràcies a L. Louis Lumière. Vegeu «La actividad de nuestros cineistas», *La Vanguardia* (2 IV 1936), pàg. 15.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

281

De Manuel Folguera i Duran i Lluís Bertran i Pijoan (Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana)

[Barcelona, 17 V 1936]

Honorable senyor,

El Consell Directiu de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana,[1] *complint l'acord pres en el seu Primer Congrés Nacional, s'afanya a traslladar a aquest Patronat les conclusions que fan referència al seu desenrotllament amb el prec que siguin estudiades i posades en pla de realització.*

Conclusions sobre «Les prorrogatives de la llengua Catalana en els moments actuals».

1) L'escola primària a Catalunya ha d'ésser catalana, és a dir ha de tenir el llenguatge català com a únic llenguatge docent normal.

Per als alumnes d'una llengua nativa diferent de la catalana ha d'establir-se un règim pedagògic adequat.

La fórmula del bilingüisme no satisfà les aspiracions de Catalunya, però la fórmula verament nacional, justa i científica no pot ésser altra sinó la del català.

2) L'ensenyament secundari, superior i universitari ha d'organitzar-se lingüísticament en tal forma que els estudiants puguin seguir tots els cursos i assignatures en llengua catalana.

L'existència de càtedres donades en llengua distinta de la catalana no ha de perjudicar el dret essencial dels estudiants catalans a rebre tot l'ensenyament en l'idioma propi.

3) *La present situació oficial de l'ensenyament a Catalunya no satisfà les reivindicacions catalanes en allò que pertoca la instrucció pública. Aquesta hauria de constituir una de les facultats plenament reconegudes a la Generalitat.*

4) *La cooficialitat de les llengües catalana i castellana establerta per l'Estatut exterior de Catalunya no ha d'interpretar-se en el sentit d'una barreja dels dos idiomes en la vida oficial, ni el de la duplicació de documents, ans bé en el sentit d'una lliure tria d'un dels dos idiomes cooficials. I un alt indefugible deure de ciutadania imposa als catalans l'ús constant del propi idioma en les corporacions i organismes públics de la nostra terra.*

Conclusions de la Ponència «Els Instituts de segon Ensenyament a Catalunya».

1) *El Congrés declara d'acord amb les aspiracions autonòmiques plebiscitades pel poble català que el dret a regir l'ensenyament secundari ha de correspondre plenament a les institucions de govern catalanes.*

2) *Mentre aquesta aspiració autonòmica no sigui plenament assolida la Protectora [pro]curarà d'estimular el zel dels poders públics catalans, de l'opinió pública i dels sectors interessats, tant per aprofitar les possibilittats que ofereix la legislació vigent, com per a modificar-la per a la millora i catalanització de les institucions de segon ensenyament, oficials i privades de la nostra terra.*

3) *Igualment propugnarà la Protectora per la creació de centres d'estudis de segon ensenyament popular o «Escola mitja» en la forma proposada per la Ponència del Consell de Cultura de la Generalitat el 1931 i pel Dr. Joaquim Balcells en les seves conferències del 1930 i 1936, estudis que diferirien del Batxillerat clàssic en què no tindrien com a propòsit la preparació dels joves per a la Universitat sinó l'adquisició d'una cultura i d'una educació eficients, de tal manera que entre les dues sèries d'estudis secundaris hi hagi una perfecta correlació i la possibilitat de passar a qualsevol moment d'un a l'altre tipus d'ensenyament.*

4) *La preparació del professorat de la Universitat i dels poders públics catalans, en el sentit que a la preparació científica dels Llicenciats en Lletres o en Ciències que sentin vocació s'afegeixi la indispensable formació pedagògica i pràctica per a l'exercici de llurs comès en els centres actuals i en els que es creessin. Aquesta*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

formació la necessiten també els que hagin d'ocupar llocs de professorat especial i podria adquirir-se en institucions modèl·liques del tipus de l'Institut Escola de la Generalitat[2] *que esdevindrien així veritables Seminaris del Professorat secundari de Catalunya.*

5) *Tenint en compte que la Generalitat ha pres ja la iniciativa per a la renovació de l'ensenyament secundari a Catalunya, el Congrés demana que l'Associació Protectora col·labori a l'acció que va realitzant la nostra primera corporació pública sempre que aquesta condueixi en últim terme a l'assoliment de les aspiracions que s'expressen en la primera conclusió i sense renunciar a tota altra acció que condueixi al mateix fi.*

Conclusions de la Ponència sobre l'ensenyament de la Geografia a Catalunya.

a) *La Universitat autònoma hauria d'establir des del curs 1936-1937 un Institut d'Estudis Geogràfics amb les càtedres i treballs pràctics corresponents per a la Llicenciatura en vista a la formació de professors i investigadors.*

b) *La Geografia de Catalunya en el seu triple aspecte fisiogràfic, humà i econòmic, tindrà un lloc preeminent en el pla Universitari.*

c) *Mentre no hi pugui haver un Batxillerat català, hom farà les gestions pertinents per tal que siguin desglossades les càtedres d'Història i Geografia i es reservi com a mínim un quatrimestre a l'ensenyament de la Geografia de Catalunya.*

d) *Per tal d'adaptar el més aviat possible el personal docent necessari a l'obra inajornable de donar un esperit científic a l'ensenyament de la Geografia i d'introduir o ampliar la Geografia de Catalunya, la Universitat Autònoma, a base d'un pla d'estudi intensiu, podrà lliurar certificat d'estudis geogràfics, i les escoles normals, amb professorat especialitzat, establiran cursos intensius de geografia general i de Catalunya.*

Visqueu molts anys.
Barcelona, 17 de juny del 1936.

El President	*El secretari*
M.[anuel] Folguera i Duran	*Lluís Bertran*

Senyor President del Patronat de la Universitat Autònoma. CIUTAT

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓒ Associació | Protectora | de l'Ensenyança | Catalana
Ⓓ Carta mc. (signatures ms.) | Barcelona | 17. vi 1936 / Registre d'entrada: 26 vi 1936 | Inèdita | Arxiu de la Facultat de Filologia de la UB | Transcrita de l'original.
Ⓘ A la primera pàgina hi ha un tampó amb la informació següent: «Patronat de la Universitat | de | Barcelona | 26 juny 1936 | Reg. d'entrada | Nº 1118». Al darrer full hi ha un tampó de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana.

1. Vg. [147], n. 1.
2. Vg. [236], n. 4.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

282
De Lluís Nicolau d'Olwer[1]

Madrid, 14 setembre 1936

Sr. Pompeu Fabra
Barcelona.

Estimat amic:

Adjunta us envio la cópia d'una carta[2] *que per avió m'adreça el Sr, Escarrá, Secretari del «Comité Llibertat»*[3] *de Buenos Aires, referent a la representació dels escriptors catalans en el Congrés de Pens Clubs, que tindrá lloc en breu plaç a l'esmentada capital.*[4]

Per la importáncia en aquestos moments de la questió de que es tracta, crec que es digna de la major atenció.

Ben afectuosament us saluda vostre amic,

Lluís Nicolau d'Olwer

Ⓒ El Governador | del | Banc d'Espanya | ____
Ⓓ Carta mc. (signatura ms.) | Madrid | 14 ix 1936 | Inèdita | Arxiu privat de Josep Millàs | Transcrita de l'original.
Ⓘ Probablement carta dictada.

1. Lluís Nicolau d'Olwer fou governador del Banc d'Espanya entre el març de 1936 i l'agost de 1938.
2. Carta desconeguda.
3. Vg. [262], n. 1.
4. Catorzè Congrés del PEN Club, de Buenos Aires, el 1936. Vg. Sebastià Cid 1992.

283

Del Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya

Barcelona 5 desembre 1936

Company Mestre
Pompeu Fabra

Distingit amic:

Per no deixar al marge la responsabilitat que a tots els intel·lectuals ens pertoca en aquestes hores i per no dispersar l'esforç individual en favor de la causa del poble, i coordinar, així, les iniciatives en una tasca comuna, aquest Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya[1] *creu un deure inel·ludible suggerir la creació d'un organisme que per damunt dels interessos del grup o d'especialització fés possible la unió de tots els treballadors intel·lectuals, sigui quina sigui la branca a la cual es dediquin.*

A tal fí se us convocarà a una reunió que es celebrarà proximament al Casal del Metge,[2] *de la Via Layetana, per tal de fixar l'estructuració d'aquesta idea.*

Comptem, doncs, amb la vostre conformitat per tal de facilitar les tasques d'organització d'aquesta assamblea, aquest Comissariat us agrairía enviesiu ben aviat la vostra adhesió a l'esmentat projecte.

Visque[u] molt anys.

Pel Comissariat

Ⓒ [Escut de la Generalitat de Catalunya] [A sota:] GENERALITAT DE CATALUNYA | COMISSARIAT DE PROPAGANDA | ____ | Avinguda 14 d'Abril, 442 bis, principal | Telèfon 82215 [Al final del full, a la dreta i sota la signatura, hi ha estampat el segell del Comissariat de Propaganda]

Ⓓ Carta mc. | Barcelona | 5 XII 1936 | Publicada dins Martí i Castell 2005: 81 | Arxiu de l'IEC | Transcrita de Martí i Castell.

1. El Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya es creà el 3 d'octubre de 1936 mitjançant un decret signat pel conseller primer Josep Tarradellas. El Comissariat era un òrgan autònom, depenent del Departament de Presidència, el principal objectiu del qual era difondre la realitat cultural catalana arreu del món. Tanmateix, sovint s'usà per defensar els arguments i les tesis de la República en contra dels revoltats franquistes.

2. Edifici encarregat pel Sindicat de Metges de Catalunya el 1930 i projectat pels arquitectes Adolf Florensa i Ferrer i Enric Catà i Catà. Es començà a construir el gener de 1931, el juliol de 1932 ja va començar a ser funcional i s'inaugurà el 10 de desembre de 1932. Fou pensat per ser la seu del Sindicat de Metges de Catalunya, el Col·legi de Metges de Barcelona i l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya. Està situat al número 31 de la Via Laietana de Barcelona.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

284

A Carles Pi i Sunyer

Bescanó, 25 de Gener del 1939 (6h. tarda)

Estimat Conseller,

D'acord amb les vostres instruccions hem recuperat part dels companys que hi havia a Girona i us acompanyem una llista de tots els que ens trobem ara a Can Pol.[1]

En arribar el cotxe de Cultura que us portarà aquestes ratlles, el xòfer [sic] ens comunica que el Senyor Frontera a les dues de la tarda era a Lloret i pensava anar a Agullana per venir després a donar-nos instruccions. Esperem, per tant, la seva arribada.

Si En Frontera no pogués venir a Can Pol aquest vespre, i no rebem cap ordre vostra en contra, nosaltres sortirem amb tota la gent d'aquí, a les cinc del matí, cap a Olot a retrobar-vos.[2]

Una afectuosa abraçada de tots.

Pompeu Fabra

Acaba d'arribar a Can Pol el Camió de Cultura,[3] que es queda aquí

INSTITUCIÓ DE LES LLETRES CATALANES[4]

Josep Pous i Pagès *(És a Girona)*

Carles Riba i Bracons
Clementina Arderiu
Jordi Riba i Arderiu
Oriol Riba i Arderiu
Eulàlia Riba i Arderiu
} *Són a Girona*

Pompeu Fabra i Poch
Dolors Mestre i Climent
Dolors Fabra i Mestre
Carola Fabra i Mestre
Teresa Fabra i Mestre
} *A Can Pol*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Francesc Trabal i Benessat
Emília Benessat i Babi
Antoinette Bordesvielles i Lafforgue
Josep Maria Trabal i Benessat — *Can Pol*

Joan Oliver i Sallarès
Concepció Riera i Sallarès — *Can Pol*

Cèsar August Jordana i Mayans
•
•
• — *Olot*

Antoni Rovira i Virgili [amb la muller i fills]
• [Maria Comes i Ayxelà]
• [Teresa Rovira i Comes]
• [Antoni Rovira i Comes] — *Són a Girona*

Jaume Serra Hunter [amb la muller i fills]
•
•
•
•
• — *Són a Girona*

amb els diputats[5]

Josep Maria Capdevila i Balanzó — *(Suposem a Olot)*

Xavier Benguerel i Llobet
Rosa Godó i Gabarró — *Són a Can Pol*

Joan Prat Esteve (Armand Obiols) — *(A Can Pol)*

Lluís Montanyà i Angelet — *(A Can Pol)*

Anna Murià i Romaní
Pare Murià
Mare Murià
Germà Murià — *Són a Girona*

Mercè Rodoreda i Gurguí — *(A Can Pol)*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

PATRIMONI ARTÍSTIC

Ignasi Mallol i Casanovas[6]
Maria Pibernat i Barangé
Maria Rosa Mallol i Pibernat
Josep Amatller i Granja
Filomena Duran i Sanchís
Amadeu Burgueta i Plana
A Can Pol

Pere Rius i Gatell
Rosa Sendrós i Carbonell
Pere Rius i Sendrós
Maria Rosa Rius i Sendrós
Joan Rius i Sendrós
Isidre Rius i Sendrós
Teresa Rius i Sendrós
A Can Pol

CONSELLERIA DE CULTURA

Miquel Joseph i Mayol

Lluís Torres Ullastre<s>[7]
Maria Baldó i Ma<n>[s]sanet
Josefina Serra i Baldó
A Can Pol

Bransuela *(A Can Pol)*

ESCRIPTORS

Pau Vila i Dinarés [sic]
Domènec Guansé
A Can Pol

Alfons Maseras
Sebastià Gasch
Girona

Josep Roure Torent
Teresa M. Roure
A Can Pol

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ramon Vinyes
Josep M. Francès amb 2 familiars
Avel·lí Artís [i Balaguer] amb 3 familiars[8]
} *Són a Girona*

XÒFER [sic]

Josep Inglès i Fortuny *(A Can Pol)*

PINTORS

Hermen Anglada amb la muller i nen[9] *(A Girona)*

COMISSARIA GENERALITAT TARRAGONA

Ramon Sanahuja i Soler
Jovita Mercader i Vidal
Víctor Sanahuja i Mercader
Antoni Mestres i Capdevila
} *A Can Pol*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

© Generalitat de Catalunya | Departament de Cultura

Ⓓ Carta mc. (cos principal) i ms. (algunes observacions). Signatura ms. | Bescanó | 25 I 1939 (6 h tarda) | Publicada dins Vilanova i Vila-Abadal 1998: 63-68 | Arxiu Carles Pi i Sunyer | Transcrita de Vilanova i Vila-Abadal.

Ⓡ Dins Campillo i Vilanova 2000: 2-5 i dins Manent 2005: 44-48.

Ⓘ A la carta original, Fabra marca amb uns punts els components d'algunes famílies però no perfila qui són, i per això queden en blanc. Gràcies a l'ajut de Teresa Rovira, que visqué en la pròpia pell l'evacuació, hem omplert aquests «buits» però marcant-los entre claudàtors perquè quedi clar que es tracta d'una informació que no constava a la carta. Sabem que alterem sensiblement el manuscrit original, però les dades són prou importants per a fer-ho.

1. Masia propera al poble de Bescanó, al Gironès, on s'havien de reunir intel·lectuals i polítics per després reunir-se a Olot i començar, així, l'evacuació i el camí de l'exili.

2. De Can Pol anirien a Olot i d'allí a Can Perxers, una masia situada al terme del poble d'Agullana, tocant a la frontera amb l'Estat francès.

3. Es refereix al bibliobús, un autobús-biblioteca ambulant de la Generalitat Republicana. Vegeu l'estudi *El Bibliobús de la llibertat: la caiguda de Catalunya i l'èxode dels intel·lectuals catalans*, de Miquel Joseph i Mayol. Col·lecció «Memòria», núm. 5. Barcelona: Símbol, 2008. A cura de Quim Torra i Jaume Ciurana.

4. La Institució de les Lletres Catalanes és una entitat creada a Barcelona el 1937 per agrupar

i potenciar l'acció dels intel·lectuals catalans fidels a Catalunya i al seu Govern, de qui rebia suport financer. Pompeu Fabra en fou escollit president interí a partir del 23 de gener de 1939 en substitució de Josep Pous i Pagès. El lingüista en fou president els primers anys d'exili.

5. Diputats del Parlament de Catalunya.
6. Maria Pibernat i Barangé era la muller, i Maria Rosa Mallol i Pibernat la filla.
7. Maria Baldó i Massanet era la muller, i Josefina Serra i Baldó la filla.
8. Amb la seva companya i la filla, Rosa Artís i Gener.
9. Era una nena.

285

A Francesc Trabal

[Illa, entre el 5 i el 14 de març de 1939]

Estimat amic, Coneixeu en J. Morera Falcó? El vaig trobar en un camp de concentració de Prats de Molló; ara es troba en un camp d'Agde. Ell voldria que l'en traguessin. Ja veuríem d'aconseguir-ho (no és cosa fàcil, però). I després voldria anar-se a reunir amb (diu ell) els seus companys escriptors. El coneixeu vós com a escriptor? És tan difícil treure d'un camp de concentració un milicià, que potser no val la pena d'intentar-ho si no se sap on dur-lo un cop en sigui fora.[1]

En Pous és a París; en Riba, prop de París; vós, també prop de París: ¿no seria hora de donar per acabada la meva presidència accidental?[2] ¿No facilitaria això les gestions que atén [?], fent pro Institució?[3] No oblido, però, tot el que es va dir en la nostra reunió darrera, a Toulouse...

Saludeu la vostra muller[4] de part meva i de tota la meva família.

Cordialment vostre

P. Fabra

Ⓓ Postal ms. | Illa | [Entre el 5 i el 14 de març de 1939], per deducció de la situació personal de Fabra acabat d'arribar a l'Estat francès en tant que exiliat | Inèdita | Arxiu Històric de Sabadell | Transcrit de l'original.

Ⓘ Anvers: [A dalt, a l'esquerra:] M. Francesc Trabal | Chez M. Kaiser | 8, rue de la Poterne | Montmorency | (S. et O.) ‖ [A la part dreta:] Expédié par P. Fabra | Hôtel du Midi | Ille-sur-Têt (P.O.).

1. És prou sabut que molts exiliats anaren a raure en un camp de concentració. Fabra, que tenia contactes amb allò que quedava del Govern a l'exili, sovint rebia peticions de familiars i amics perquè els ajudés a treure'ls.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

2. Es refereix a la presidència accidental de la Institució de les Lletres Catalanes. Vegeu *Escriptors catalans i compromís antifeixista*, de Maria Campillo. Barcelona: Curial / PAM, 1994.

3. Vg. [284], n. 4.

4. Antoinette Bordesvielles.

286

A August Pi i Sunyer

Ille-sur-Tet, le 14 març 1939

Sr. August Pi Sunyer

Estimat amic, Ahir [em] vaig oblidar de dir-vos que, desitjant en Casals[1] que la traducció anglesa del nostre document fos perfecta, havíem quedat amb ell que la faríem fer pel nostre amic el professor J. B. Trend. Jo era l'encarregat de transmetre-li l'original castellà, cosa que ja hauria fet si no se m'hagués ocorregut la idea que potser era convenient d'abreujar l'escrit d'en Moles (1). Calia, llavors, abans que tot, consultar el cas amb el vostre germà,[2] o amb vós, o amb Nicolau.[3] Ara, que, per guanyar temps, convindria que ell amb vós (i, si voleu, amb en Nicolau) establís la redacció definitiva per poder tot seguit encarregar-ne la traducció. Nosaltres, ací, on no havia d'ésser-nos fàcil de trobar un bon traductor, havíem pensat en el prof. Trend; però a París ja és una altra cosa, i si vosaltres mateixos féssiu fer la traducció aquí, hi guanyaríem indubtablement temps.

Cordialment vostre

Pompeu Fabra

(1) En Moles coneix aquesta idea, però no sap que us hagi tramès un projecte de redacció [a].

Ⓒ [A dalt de tot:] H – M | Hotel du Midi | Recommande A M.M. Les Voyageurs dt Touristes [A sota, segona línia a l'esquerra:] Louis Boyer | Propriétaire | ___ | Téléphone 28 [Segona línia al centre:] Ille-sur-Tet | (Pyr.-Orientales) [Segona línia, a la dreta:] Chauffage Central | Tous Conforts | ___ | R.C. Prades 1371

Ⓓ Carta ms. | Illa | 14 III 1939 | Publicada (gairebé completa) dins Manent 2005: 124 | Arxiu Carles Pi i Sunyer | Transcrita de l'original.

Ⓥ [a] O potser «reducció» (la lletra és confusa).

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

1. Molt probablement Pau Casals.
2. Carles Pi i Sunyer.
3. Lluís Nicolau d'Olwer.

287

A Francesc Trabal

Ille-sur-Tet, le 14 març 1939

Estimat amic Trabal,

Jo esperava que m'escriuríeu almenys un cop la setmana, i en un mes i mig no he rebut de vós sinó una carta.[1] Llarga, això sí... però, ai! cal convenir que no gaire encoratjadora. Si des del 28 de febrer no he rebut de vós cap carta, he rebut, en canvi, tramesos per vós, dos-cents francs. D'on provénen? [sic] Tot allò de comitès, d'ajuts, de tasques a realitzar ¿com marxa?[2]

No em va sorprendre el que em conteu d'en Presas. Digueu-me: en Pous és encara a Avinyó! fa dies que no en sé res. Sabeu l'adreça actual d'en Riba? I la de Mn. Condó? No us demano ja una carta cada setmana; però una cada mes... i la d'aquest més [sic] ben aviat!

Saludeu la vostra muller de part meva i els de casa. Cordialment vostre

Pompeu Fabra

Ⓒ [A dalt de tot:] H – M | Hotel du Midi | Recommande A M.M. Les Voyageurs et Touristes [A sota, segona línia a l'esquerra:] Louis Boyer | Propriétaire | ___ | Téléphone 28 [Segona línia al centre:] Ille-sur-Tet | (Pyr.-Orientales) [Segona línia, a la dreta:] Chauffage Central | Tous Conforts | ___ | R.C. Prades 1371

Ⓓ Carta ms. | Illa | 14 III 1939 | Inèdita | Arxiu Històric de Sabadell | Transcrit de l'original.

1. Carta perduda.
2. Fa referència a la reorganització econòmica, social, política i cultural dels quadres del Govern català a l'exili per poder ajudar, en la mesura del possible, centenars de milers d'exiliats.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

288

A Francesc Trabal

Ille-sur-Tet, le 25 de març 1939

Estimat amic Trabal, En la vostra carta del 17 de març[1] em dèieu que si m'interessava d'anar a viure una temporada a Londres, no seria pas molt difícil. Si fos jo sol, no m'hi pensaria gaire; però, com sabeu, vaig amb la meva família, de la qual, en les circumstàncies presents, no puc pas separar-me. No fa gaire que vaig refusar una invitació que em fou feta d'anar-me a estar uns tres mesos a casa d'una família de Bristol.[2] D'altra banda, penseu que anar jo per tres mesos a Anglaterra havent de deixar a França la muller i les filles no suposaria cap estalvi: hauria de continuar rebent el mateix ajut econòmic[3] que em permet de viure amb els meus a Illa. No passeu angúnia per mi: en Pi Sunyer,[4] en efecte, m'ha dit que no calia que em preocupés, que no em faltaria res, i en Bosch i en Frontera m'han confirmat aquest propòsit d'en Pi, que en Tarradelles coneix i comparteix. Estigueu, doncs, tranquil quant a mi almenys per ara: si les coses canviessin per mal, us ho faria saber tot seguit.

La vostra carta del 23[5] m'ha causat una gran satisfacció. La llista dels designats per a anar al castell de Roissy[6] em sembla perfecta; el projecte de la Fundació Ramon Llull,[7] com a vós, magnífic. Res no em plauria tant com poder aviat poder posar-nos a treballar plegats, i em vull fer la il·lusió que això no és pas irrealitzable. Voleu creure-ho? Jo ací, a Illa, enyoro les trifulgues d'Agullana,[8] del Boulou, de Perpinyà,[9] i les enyoro perquè em sento tan lluny de tots vosaltres. Imagineu-vos, doncs, com m'és plaent de poder creure que no és un somni irrealitzable el de venir a estar-me prop vostre i treballar amb vosaltres.

Si es creen noves residències, convindria no oblidar homes com en Miracle o en Passarell. Què sabeu del pintor Anglada? Què és d'en Francès, i d'en Maseras, i dels Vinyes?[10] Ací, en aquest recó plàcid del Rosselló,[11] ens és difícil d'informar-nos de res del que els passa als nostres amics i companys d'exili, i per això no heu d'estranyar que us empipi [?] a preguntes. Avui, però, no us en faré cap més. Ja puc donar-me per ben satisfet del que em dieu d'en [cognom compost inintel·ligible]. Molt bo, el comentari d'en Riba.

Saludeu de part meva i dels meus la vostra muller, i rebeu una abraçada del vostre

Pompeu Fabra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓒ [A dalt de tot:] H – M | Hotel du Midi | Recommande A M.M. Les Voyageurs et Touristes [A sota, segona línia a l'esquerra:] Louis Boyer | Propriétaire | ___ | Téléphone 28 [Segona línia al centre:] Ille-sur-Tet | (Pyr.-Orientales) [Segona línia, a la dreta:] Chauffage Central | Tous Conforts | ___ | R.C. Prades 1371

Ⓓ Carta ms. | Illa | 25 III 1939 | Publicada parcialment dins Manent 2005: 223, nota 154 | Arxiu Històric de Sabadell | Transcrit de l'original.

1. Carta perduda.

2. Invitació desconeguda.

3. Poc temps després d'haver-se exiliat i haver-se establert a l'Estat francès, Fabra i la seva família, entre altres exiliats, tingué la sort de disposar d'un petit ajut econòmic, un subsidi, que el Govern català subministrava a unes quantes famílies d'exiliats.

4. Segurament es refereix a Carles Pi i Sunyer.

5. Carta perduda.

6. El castell de Roissy-en-Brie, situat a Seine-et-Marne, a prop de París, era una residència que acollia alguns exiliats catalans, en bona part famílies d'intel·lectuals i polítics. Es creà el 16 de febrer de 1939. Vegeu Manent 2005: 106-117.

7. La Fundació Ramon Llull va ser creada a París l'any 1939 a iniciativa del conseller de la Generalitat Antoni M. Sbert. Aquesta institució tenia com a finalitat primordial la cultura, i sobretot assegurar edicions catalanes de qualitat a l'exili. Alhora, volia complir una funció social d'ajut directe o indirecte als exiliats catalans. Les activitats de la Fundació Ramon Llull es veieren entrebancades per la invasió nazi de França. Malgrat això, es féu càrrec, entre altres publicacions, de l'edició de la *Grammaire catalane* de Pompeu Fabra l'any 1941 i de la major part dels números a l'exili de la *Revista de Catalunya*. Per a una síntesi de la Fundació, vegeu l'epígraf «Les tasques de la Generalitat de Catalunya a l'exili. La creació de la Fundació Ramon Llull», dins Manent 2005: 97-104. Per a aprofundir en la tasca cultural, vegeu Manent 1989: 42-43.

8. Vg. [284], n. 1 i 2.

9. Vg. [284], n. 1 i 2.

10. Segurament es refereix a la família de Ramon Vinyes.

11. Illa, en francès Ille-sur-Têt, és una vila i municipi nord-català de la comarca del Rosselló. Administrativament pertany al Departament dels Pirineus Orientals. Actualment té una població d'uns 5000 habitants, una xifra semblant, tot i que a la baixa, a la que tenia als anys quaranta del segle XX.

289

A Francesc Trabal

Ille-sur-Tet, le 3 d'abril 1939

Estimat amic Trabal, La meva insistència a demanar la reposició d'en Pous en el seu càrrec de president no tenia altre fonament, cap altre, que el greu que em sabia que ell pogués creure que no li perdonàvem el seu comportament envers els seus companys de la Institució[1] en els moments

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

en què deguérem abandonar precipitadament la nostra terra: ja sabeu la il·lusió que li feia el seu càrrec, i era de creure que li havia de doldre molt que l'en consideréssim destituït definitivament.[2] Ara, que el que s'intenta organitzar no sembla ésser precisament una institució que sigui exactament el que era la nostra Institució,[3] la presidència que se m'ofereix ja no el pot molestar, sobretot si és veritat que es manifesta tan escèptic com diuen tocant els projectes d'en Pi i de l'Sbert.[4]

He dit: la presidència que se m'ofereix. En rigor, no se m'ha ofert encara: si l'Sbert us va dir que jo l'havia acceptada és perquè està segur que no deixaré d'acceptar-la. I cregueu que una de les coses per les quals em seria plaent d'exercir-la fóra precisament perquè això em permetria de tornar a tenir com a company de treball a vós, que ja veieu com anàveu equivocat en els temors que teníeu sobre els motius pels quals jo desitjava cessar en el meu càrrec de president accidental de la Institució.

Demà veuré en Bosch Gimpera, que ha tornat a Perpinyà. Ja us informaré del que em digui de les seves gestions a Londres,[5] si és que ja no n'esteu assabentat per haver-hi pogut parlar en el seu pas per París.

Com van els nostres amics de Roissy?[6] I vós i la vostra muller? Rebeu una cordial salutació del vostre amic

Pompeu Fabra

Ⓒ [A dalt de tot:] H – M | Hotel du Midi | Recommande A M.M. Les Voyageurs et Touristes [A sota, segona línia a l'esquerra:] Louis Boyer | Propriétaire | ___ | Téléphone 28 [Segona línia al centre:] Ille-sur-Tet | (Pyr.-Orientales) [Segona línia, a la dreta:] Chauffage Central | Tous Conforts | ___ | R.C. Prades 1371

Ⓓ Carta ms. | Illa | 3 iv 1939 | Inèdita | Arxiu Històric de Sabadell | Transcrita de l'original.

1. Institució de les Lletres Catalanes. Vg. [284], n. 4.

2. Es refereix a la reposició de Josep Pous i Pagès com a president de la Institució de les Lletres Catalanes. Fabra el substituí en caràcter interí al final de la guerra i durant els primers mesos de l'exili.

3. Institució de les Lletres Catalanes. Vg. [284], n. 4.

4. És probable que faci al·lusió a la creació de la Fundació Ramon Llull per part del Govern català, i a les opinions que en tenien Carles Pi i Sunyer i Antoni Maria Sbert. Vg. [288], n. 7.

5. A Londres també s'hi establí un nucli important d'exiliats catalans, entre els quals figuraven Carles Pi i Sunyer, Josep Trueta i Josep Maria Batista i Roca.

6. Vg. [288], n. 6.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

290

A Joan Coromines

Ille-sur-Tet, le 8 d'abril 1939

Sr. Joan Coromines

Estimat amic,

La vostra carta[1] m'ha proporcionat una doble satisfacció: la de veure que coincidiu amb mi en el judici que feu del moment actual,[2] i que heu estat dels primers –dieu vós–,[3] a reprendre les activitats culturals catalanes.[4] Potser heu estat el primer. Us en felicito.

Crec que no trigarà gaire a posar-se en marxa alguna cosa de cultura catalana. He sentit parlar d'una pròxima represa de les publicacions de la Fundació Bernat Metge.[5] D'altra banda en Pi,[6] l'Sbert i d'altres es proposen fundar a París una editorial catalana (Fundació Ramon Llull).[7] Quant a l'Institut,[8] no sé pas encara què es podria fer per a reprendre alguna de les seves activitats. Jo estic consternat pel que m'ha passat amb els meus papers: amb les presses amb què vaig haver de sortir de Barcelona, no vaig poder emportar-me'ls, i entre ells hi havia una part ja redactada de la *Gramàtica*[9] i totes les esmenes i addicions fetes al *Diccionari*[10] en vistes a una segona edició. En Torres[11] va rebre l'encàrrec de posar-los en un lloc segur; suposo que ho haurà fet; però la dificultat serà fer-los arribar a mans meves.[12]

Estic molt anguniós pel que pugui passar a la gent de l'Institut que s'ha quedat a Barcelona. No sé res d'en Rubió,[13] ni d'en Casacuberta, ni d'en Torres,[13b] ni d'en Climent[13c]. El Sr. Ruyra, el vaig deixar greument malalt.[14] En C. Riba és a Boissy;[15] en Miracle és a Tolosa. Quant a en Sánchez-Juan, he vist que *La Vanguardia* li dedica un article laudatori.[16] En López-Picó, sotmès a un interrogatori com a funcionari que era de la Generalitat,[17] ha fet una frase...

Em pregueu que saludi en Pous i Pagès, en Serra Hunter i en Pau Vila. No puc pas complaure-us: jo visc a Illa, no a Tolosa, i fa més de dos mesos que no he vist cap d'aquests tres amics. En Pous i Pagès viu a París; en Serra Hunter, a Tolosa, i en Pau Vila és camí de Colombia. La meva adreça és: Hôtel du Midi, Ille-sur-Têt (Pyr. Or.).

Saludeu els vostres de part meva, especialment el vostre pare i

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

l'Hortènsia,[18] que felicito per l'oferta que li han fet del lectorat d'espanyol a Tolosa.

Us abraça afectuosament el vostre amic

Pompeu Fabra

Ⓒ H-M | Hotel du Midi. | Recommandé a M. M. les voyageurs et touristes | Louis Boyer | Propriétaire | Téléphone 28 | Ille-sur-Tet | (Pyr. Orientales) | Chauffage Central | Tous Conforts | R. C. Prades 1371

Ⓓ Carta ms. | Illa | 8 IV 1939 | Publicada dins Ferrer, Ferrer i Pujadas 1998: 27-30 | Fundació Pere Coromines | Transcrita de Ferrer, Ferrer i Pujadas.

Ⓡ Parcial dins Manent 2005: 125.

1. Carta perduda.

2. Lògicament, el recent exili i un preclima de Segona Guerra Mundial.

3. Cal notar el tractament de *vós* que Fabra dóna a Coromines. De fet Coromines va ser el primer filòleg que va «teoritzar» sobre les formes catalanes de tractament: tu-vós-vostè (vegeu *Lleures i converses d'un filòleg*. Barcelona: Club editor, 1971, pàg. 88-90). Coromines, de fet, fora dels membres de la seva família, tractava sempre de vostè a tothom. El lingüista havia explicat als seus col·laboradors de Pineda que Fabra i ell sempre s'havien tractat de vostè, perquè alguna vegada Fabra havia donat el vós a Coromines, però «no hi havia persistit».

4. Efectivament, amb data d'abril de 1939 va aparèixer a la revista *Romania*, editada a París, l'article científic de J. Coromines «Catalan *roldor* "sumac"». Segons el mateix Coromines, aquest fou el «primer estudi científic publicat a l'exili per un exiliat català» (*Onomasticon Cataloniae*, vol. VI, Barcelona, 1994-1997, pàg. 421a1-2).

5. La Fundació Bernat Metge, creada sota els auspicis i el mecenatge de Francesc Cambó, per a la traducció al català dels clàssics grecollatins, el 1942 reprengué tímidament les seves activitats, interrompudes l'any 1937, amb la publicació del volum IX de les *Vides paral·leles* (*Licurg i Numa. Lisandre i Sul·la*) de Plutarc, traduït per Carles Riba, que constituïa el núm. 85 de la «Col·lecció Catalana dels Clàssics Grecs i Llatins». L'any 1946 les publicacions de la Fundació Bernat Metge ja es normalitzaren amb l'aparició de quatre volums, que constituïren els números 86-89 de la «Col·lecció Catalana dels Clàssics Grecs i Llatins»: el volum II i últim de *Dels deures* (llibres II-III) de Ciceró, traducció d'Eduard Valentí; el volum V de les *Comèdies (Epídic. Els dos Menecmes)* de Plaute, traducció de Marçal Olivar; el volum XV i últim de les *Vides paral·leles (Galba i Otó)* de Plutarc, traducció de Carles Riba; i el volum II dels *Discursos (Contra Quint Cecili, Primera acció contra Verres, Segona acció: La pretura urbana)* de Ciceró, traducció de Llorenç Riber i Josep Vergés.

6. Dels tres germans Pi i Sunyer (Carles, August i Santiago), molt probablement es tracta de Carles, un dels factòtums de la creació de la Fundació Ramon Llull.

7. De fet, la intenció i la feina feta de la Fundació Ramon Llull anaven força més enllà de ser una «editorial catalana». L'àmbit cultural, evidentment, tenia molt de pes, però també vetllava, en la mesura de les seves possibilitats, per una actuació política, econòmica i social. Vg. [288], n. 7.

8. L'Institut d'Estudis Catalans quedà suspès durant el període 1939-1942. Gràcies a la tenacitat, esforç i sacrifici de Ramon Aramon i Serra i Josep Puig i Cadafalch, l'IEC es reflotà a partir de 1942 i començà les seves activitats de publicació de llibres i d'intentar editar una segona edició del *Diccionari general de la llengua catalana* . Vg. Manent 2005: 243-248.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

9. S'ha de de tractar de la *Gramàtica catalana* de Pompeu Fabra que Joan Coromines edità pòstumament l'any 1956.

10. Es refereix a la segona edició del *Diccionari general de la llengua catalana*, que veié la llum el 1954. Durant els anys d'exili, Fabra treballarà en una sèrie de llistes que contenen esmenes i addicions a la primera edició, la de 1932, perquè siguin incorporades en una segona edició revisada i ampliada. Com es veurà més endavant, Fabra s'escriurà força amb Joan Coromines i Ramon Aramon per tractar aquesta qüestió.

11. Francesc Torres i Ferrer.

12. No hi ha constància que Fabra pogués recuperar cap d'aquests papers.

13. Jordi Rubió i Balaguer.

13b. Probablement un empleat de confiança de l'Institut d'Estudis Catalans.

13c. Probablement un treballador de l'IEC.

14. Joaquim Ruyra morí poques setmanes després d'haver escrit Fabra aquesta carta: el 15 de maig de 1939.

15. Boissy-la-Rivière (Departament Seine-et-Oise) era, juntament amb Roissy-en-Brie, una de les residències situada als afores de París que acollia famílies d'exiliats catalans. La família de Carles Riba hi vivia. Vegeu Manent 2005: 106-117.

16. Fa referència a l'article d'Eugenio Suárez, «Sebastián Sánchez Juan, poeta», aparegut en la pàgina 3 del diari *La Vanguardia* del dissabte 25 de març de 1939.

17. Vg. [218], n. 2.

18. Hortènsia Coromines, germana d'en Joan.

291

A Gaetà Huguet

[Illa, 8 IV 1939]

Estimat amic, He rebut la vostra carta[1] que m'ha alegrat en tant que per ella veig que heu pogut passar la frontera. M'apena, en canvi, saber que Salvador, Pizcueta i Borràs no s'han mogut de València.[2] De l'Institut,[3] som a França molts: jo, en Nicolau d'Olwer, en Coromines,[4] en C. Riba, l'August Pi, en Serra Hunter; però s'han quedat a Barcelona en Rubió, en Casacuberta, en López-Picó. Avui mateix escriuré a en Pi[5] a fi que vegi la manera d'encabir-vos a la residència de Toulouse.[6]

Molt m'ha alegrat, com us he dit, de tenir notícies vostres, i sabeu que podeu disposar del vostre amic

P. Fabra

Ⓓ Postal ms. | Lloc postal: Illa | Data postal: 8 IV 1939 | Inèdita | Fundació Gaetà Huguet (Castelló de la Plana) | Transcrita de l'original.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

① A l'anvers de la postal hi diu: «Espédié par P. Fabra | Hôtel du Midi | Ille-sur-Têt (Pyr. Or.) ‖ M. [Gaetà / Gaietà [?]] Huguet | 86, rue Montorgueil | Paris». El nom de Gaetà Huguet, encara que se'n pot deduir alguna lletra, surt esborrat com a mesura de precaució per evitar registres ja rebuda la carta.

1. Carta perduda.

2. Alguns valencianistes partidaris de la República quedaren atrapats a València i no pogueren marxar a l'exili. Vegeu Alfons Cucó (1999): *El valencianisme polític (1874-1939)*. Catarroja, Barcelona: Editorial Afers, i *El valencianisme republicà a l'exili*. València: Generalitat Valenciana, 1993.

3. Vg. [27], n. 3.

4. Joan Coromines i Vigneaux.

5. Carles Pi i Sunyer.

6. La Residència dels Intel·lectuals Catalans a Tolosa es creà el 2 de febrer de 1939. Hi acollia força exiliats catalans, en bona part intel·lectuals i polítics amb les seves famílies. La regentava, amb mà de ferro, el matrimoni Maria Baldó i Lluís Torres Ullastre. Vg. Manent 2005: 106-117.

292

A Lluís Torres Ullastre

Illa, 18 d'abril de 1939

Sr. Torres Ullastre

Estimat amic, Un amic meu valencià, el Sr. Gaietà Huguet, notable professor de la cultura catalana a la comarca de Castelló, actualment resident a París, em va escriure[1] dient-me que desitjaria ésser acollit a la residència de Tolosa[2] i demanant-me que el recomanés a en Pi Sunyer,[3] com vaig fer-ho fa ja prop d'un mes. No he rebut cap contesta d'en Pi, i el Sr. Huguet m'escriu avui[4] que no ha rebut cap nova de Tolosa: el viatge precipitat d'en Pi a Londres l'haurà potser impedit d'ocupar-se de l'assumpte del meu amic. En sabeu alguna cosa? Desitjós el Sr. Huguet de relacionar-se directament amb algú del comitè de Tolosa em demana l'adreça d'en Pau Vila, amic seu. Absent aquest, li dono la vostra; i a vós us prego que feu per ell tot el que pugueu.

Cregueu, estimat Torres, que penso molt sovint en els meus companys de fatigues d'Agullana,[5] del Boulou i de Perpinyà,[6] i que si no fos per la manca de mitjans ja hauria fet més d'una anada a Tolosa. Espero que vós i els vostres esteu bons com ho estem nosaltres ací, a Illa. Saludeu

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

de part meva i dels meus a la vostra família, i vós rebeu una afectuosa encaixada del vostre amic

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | Illa | 18 IV 1939 | Publicada dins Manent 2000b: 219 | Arxius Municipals de Tolosa | Transcrita de l'original.
Ⓡ Parcial (gairebé completa) dins Manent 2005: 126-127.

1. Vegeu la carta anterior.
2. Vg. [291], n. 6.
3. Carles Pi i Sunyer.
4. Escrit perdut.
5. Vg. [284], n. 1 i 2.
6. Vg. [284], n. 1 i 2.

293

A Maria Baldó, Srs. Torres Ullastre, J.M. Bellido i als intel·lectuals acollits a Tolosa

Illa, 21 d'abril de 1939

Sra. Maria Baldó, Srs. Torres Ullastre, J. M. Bellido i tots [els] altres professors i intel·lectuals acollits a Tolosa per la generositat dels universitaris llenguadocians[1] i una cordial salutació a tots amb l'expressió del meu agraïment per la vostra afectuosa adhesió.[2] Ja sabeu –us ho [he] dit més d'un cop– que el meu desig fóra que, ja que no puc estar aquí amb vosaltres, em fos almenys possible fer-vos una visita de tant en tant. Això m'hauria permès d'assistir a la festa de què em doneu compte. No hi he pogut ésser però vosaltres m'hi heu associat amb el vostre amical record.

Cordialment vostre

P. Fabra

Amic Torres,[3] En aquest mateix correu arribarà a la Maison des Étudiants[4] una carta adreçada a Josep Miracle.[5] Si ja no es troba entre vosaltres, us prego que la hi feu trametre allà on sigui.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Aprofito l'ocasió per a recomanar-vos de nou el meu amic G. Huguet.
Vostre

P. F.

Ⓓ Carta ms. | Illa | 21 IV 1939 | Publicada dins Manent 2000b: 220 | Arxius Municipals de Tolosa | Transcrita de l'original.
Ⓡ Dins Manent 2005: 127.

1. La creació de la Residència de Tolosa, que acollia força exiliats catalans, entre els quals hi havia intel·lectuals i universitaris, no hauria estat possible sense l'ajut i la mediació dels occitanistes, el poder dels quals residia en algunes universitats en terres occitanes de l'Estat francès. Vg. [291], n. 6.

2. Potser era una invitació a una festa de la residència o potser es tracta d'una felicitació pels setanta-un anys del Mestre, complerts el 20 de febrer de 1939.

3. Lluís Torres Ullastre.

4. La Maison des Étudiants, a Tolosa, era un restaurant per als estudiants. Servia de cantina i era el lloc on donaven menjar als exiliats. En una hora fixada hi anaven els estudiants i en una altra els exiliats, que dormien a l'antiga caserna dels bombers, molt atrotinada..

5. Carta desconeguda.

294
De Francesc Trabal

Roissy-en-Brie 19 maig 1939.

Sr. Pompeu Fabra.
Ille-sur Tet.

Estimat Fabra.

Us escric avui per ganes d'escriure-us. Per pensar en veu alta i per que em renyeu si penso massa disbarats.

A l'Agullana haviem parlat moltes vegades amb Vòs i amb els companys de la Institució[1] del problema que se'ns presentaria a França una vegada tots plegats haguessim passat les montanyes. N'hem parlat per carta alguna altra vegada pero deixeu que novament torni a parlar-vos-en, és un tema tant obsessionant... En Pi i Sunyer,[2] degut segurament al seu temperament; aconsellava que en esser en terra francesa tothom s'afanyés a cercar solucions particulars. En Pous i Pagès ja sabeu que no creia en el

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

que poguessim fer-hi i ja havia manifestat a Barcelona els darrers dies que ell es rentava les mans de la sort dels companys una vegada fora de Catalunya. En Riba semblava decantat a creure que la cosa no fora de molta durada i que possiblement alguns podrien tornar aviat a Barcelona i que d'altres potser no hauria calgut que partissin. Vòs, que no volguereu deslligar en cap moment la vostra sort dels que us acompanyavem, m'escoltareu llargament quan jo arribava a fer-me pesat insistint que una vegada a França els escriptors catalans no haurien d'esser ràpidament disgregats i embarcats a la dula.[3] *Fins ara insisteixo, estimat amic, en el mateix. Crec un error no haver fet la evacuacio de Barcelona amb el cap. Crec un altre error que els escriptors catalans una vegada a França hagin estat deixats a la bona de Déu i que per una banda s'hagi deixat marxar Josep M. Capdevila cap a Colombia, es deixin al migdia els Rovira i Virgili i Serra Hunter, a una residència els Riba i Soldevila,*[4] *i a una altra el grup en el qual jo em trobo,*[5] *i tots allunyats de Vos, deixat sol a Ille. I aixo no fora res sino tinguessim davant unes pàgines en blanc...*

En arribar a Paris la insistència que tenia prop vostre insistint que calia en arribar a França coordinar els esforços de tots plegats ordenant-los i orientant-los per donar una certa unitat a l'accio catalana fora de Catalunya, vaig esmerçar-la prop de Carles Pi i Sunyer amb el qual tinguerem manta sentada. En Pi m'explicà els seus bons proposits, i m'assegurà que els elements de la Generalitat,[6] *d'arrel catalana, estaven d'acord per actuar conjuntament i que ell amb Bosch Gimpera, Sbert i Terradelles, als quals s'ajuntà crec Marti Esteve, treballarien per aconseguir posar uns fonaments que fossin el punt de partida per actuacions futures. Em parlà de la creacio d'una institucio de cultura, de defensa de la cultura catalana, amb el nom de Fundacio Ramon Llull.*[7] *Mes tard l'Sbert em digué que havien pensat en Vos per la presidència i que havieu acceptat.*[8] *Aixo em deixà respirar tranquil. Us haig de confessar que no jo solament, sino tots els escriptors catalans que sabien la vostra presència en la futura Fundacio es feren unes grans esperances. D'ençà d'aleshores, pero, desgraciadament ben poca cosa de nou hem sabut. Vos m'escrivireu*[9] *dient-me que no us havien fet aquella oferta, encara. En Pi se n'anà a Londres, a fer gestions. (Quines? No era pas obligat, naturalment, a dir-me-les.) L'Sbert em parlà que els estatuts de la Fundacio R. Llull havien estat passats al Ministre de l'Interior.*[10] *I que anaven a fer tot seguit un primer numero de la Revista de Catalunya.*[11] *Vaig plantejar-li la questio de qui faria la Revista, puix fins ara era la nostra Institucio*[12] *la editora. Em digué que fora la Fundacio R. Llull, la qual cosa creia perfecta. Pero com que no em parlava de qui la diri-*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

giria vaig pregar-li si fora possible que fossin els mateixos d'abans, és a dir els homes de la Institucio de les Lletres Catalanes, que no ho havien pas fet malament per treure-ls la Revista de les mans. L'Sbert em digué que sí, que efectivament «podrien» ordenar-la els mateixos, concretament, podrien durne la direccio els mateixos que fins ara, els elements de la nostra seccio de Revistes, el Dr. Serra Hunter, A. Rovira i Virgili i Ferran Soldevila i redactor en Cap Armand Obiols.[13] *Vaig dir-li que teniem molt d'original que teniem preparat i que haviem dut de Barcelona, i em digué que comencessim doncs a recollir-ne. D'aixo fa gairebé un mes. D'ençà d'aleshores no he vist l'Sbert; pero ell no m'ha parlat més de la Revista de Catalunya en les cartes que ens hem creuat.*

De la Fundacio R. Llull no sé cap altra noticia tampoc.

L'Sbert fa dies que ens prometé que vindria a Roissy[14] *a veure'ns i a parlar amb tots nosaltres. No hem vist l'ex-conseller.*[15] *Els meus companys de Roissy em designaren representant prop de l'Oficina de la Generalitat del boulevard Haussmann,*[16] *després d'haver suggerit Pi i Sunyer de fer-ho, vull dir de designar un representant per facilitar el contacte. En la ultima entrevista que tinguerem amb l'Sbert vaig explicar-li l'estat desastros economicament de la nostra gent. Va parlar-me d'unes petites sumes procedents d'Amèrica*[17] *i que podria enviar-nos com «argent de poche» alguna petita cosa. Me n'ha parlat en dues cartes, anunciant-me aquest ajut pero aquest ajut no ha arribat. La darrera setmana l'Sbert va escriure'm dient-me que vindria el diumenge i afegia que començaven les expedicions cap a Mèxic i qui era de nosaltres que es decidia a anar-hi. No explicava com anava aixo de Mexic ni que farien els escriptors catalans alli. Esperarem diumenge per veure'l i parlar de tot aixo, pero Sbert no vingué, ni ha tornat a escriure. Jo dilluns vaig contestar-li, pregant-li que vingués, dient-li que a les seves oficines*[18] *tenia les fitxes nostres que li haviem enviat molt abans indicant cadascu el lloc on estava disposat a anar, i alguns que precisaven «Mexic», i recordant-li per exemple que l'Oliver tenia uns setanta francs, com tot capital, jo seixanta, el Nyerra 15 cèntims, el Calders 14 francs, etc, etc. Som a divendres i no he rebut noticies de Sbert.*

Rebo, en canvi ara mateix una carta molt cordial, com totes les seves, de Pi i Sunyer[19] *des de Londres, dient-me que el darrer diumenge hauria volgut venir a Roissy a veure'ns (trobant-se a Paris) pero que no sabia els trens i demanant-me li digui les hores per quan torni a Paris. La carta de Pi i Sunyer m'ha deixat tot trist. Em parla que és a Londres especialment per afers de politica pero que no oblidarà pas els literaris. Em diu que treballa per aconseguir una residencia de 16 o 18 intel·lectuals a Anglaterra,*[20] *i em*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

parla també de les expedicions a Mèxic, sense pero explicar-me si efectivament creu, com l'Sbert tampoc ho deia, que convé que anem a Mèxic o si la Generalitat compta a Mèxic amb algu o ha establert algun centre o comitè o algun organisme diguem-ne receptor.[21] *Veig, estimat Fabra que aquella il·lusio que m'havia fet que era possible fora de Barcelona «organitzar-nos», per part del que en diem Generalitat no sembla pas possible. No sembla pas que hagi pogut «organitzar-se a Paris una mena de Govern nostre, una mena de Govern català que dirigeixi o, al menys, orienti o empari.*[22] *D'ençà que som a França, per exemple, no hem vist ni sabem res del nostre President Companys. No hem rebut no ja ordres, sino consignes de ningu. Fora de <a> Perpinyà, on hi havia una oficina*[23] *on era possible sentir encara una mena de govern nostre, sembla que aquí sigui natural deixar la gent desorientada i desconectada, malgrat el funcionament d'una oficina on tenen fitxes i saben exactament on és la gent i perque pot servir tothom. Ni consignes d'ordre politic. Ni noticies de cap actuacio futura. Ni proposits, ni informacio.*

Els diversos intel·lectuals castellans que hem topat aquest darrer temps a Paris (o aquí mateix a Roissy) i que ja han marxat a Mexic o [a] altres bandes estaven perfectament orientats. De Paris una Oficina o altra els emparava fins embarcar i tenien tots consignes de coses a fer arribant a Mèxic. No tenien seguretat economica pel seu futur, pero sabien que anaven a tal banda per fer tal actuacio o per servir en tal cosa. Nosaltres només sabem que comencen a fer-se expedicions a Mèxic. I sembla que a Paris es farà una Fundacio de defensa de la cultura catalana, al mateix temps. Es a dir que mentre els nostres intel·lectuals decidiran anar a Mèxic, mentre embarcaran els nostres escriptors, a Paris es prepara una fundacio que farà edicions, revistes, conferències, etc. I demano, amic Fabra: pero qui? Es que tornarem a caure en el mateix gran pecat, pecat imperdonable, de crear un segon Comissariat de Propaganda a les mans de Miravitlles?[24] *Es que haurem de rebre revistes estimades amb col·laboracions tronades, i haurem de rebre llibres que en lloc d'esser l'exponent de la nostra cultura seran la nostra vergonya, com succei a Barcelona, no hem d'alagar-ho, com succei a Barcelona en el Comissariat de Propaganda davant del qual un nom desacreditat no feu més que posar-nos en ridicol?*

Què farà la Fundacio Ramon Llull si, estimat amic, posa de col·laboradors gent desconeguda o massa coneguda per creure en llur rendiment? Capdevila[25] *ja es fora. Oliver, Jordana, Benguerel, Calders, Guansé i jo estem decidits a partir si pot ésser a Xile. Obiols a Mèxic. Gasch a Cuba. Maseras a Cuba. Artis*[26] *a Mèxic. Pi i Sunyer*[27] *a Londres. Carner*[28] *a Mèxic.*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Es que hom creu que la Fundacio Ramon Llull podrà fer obra positiva tenint la seu a Paris i la gent desconectada a totes bandes?

Caldrà posar-nos d'acord: la Fundacio Ramon Llull serà una fundacio de cultura o una fundacio politica?[29] *Crec que es essencial que no hi hagi equivocs des del començament.*

Us confesso que quan parlarem amb En Pi de la Fundacio Llull i després amb l'Sbert hi tenia grans esperances. I recordo que vaig dir a Pi i Sunyer un dia que amablement (n'hi estic molt agrait) em deia que jo segurament seria util a la Fundacio en la organitzacio de les questions d'ordre literari: «Per la meva banda content de poder colaborar-hi i disposat si cal a quedar-me a França per treballar en la Fundacio. Pero només una condicio ho possibilitaria: que podessin col·laborar i intervenir de prop a la Fundacio (parlava de les activitats literaries de la Fundacio) aquelles persones de solvència assegurada que donguessin a aquest organisme el prestigi que mereix.» Es a dir, que si es tractava de fer una Fundacio de cultura era indispensable que hi col·laboressin tots aquells homes de prestigi que es trobaven fora de Catalunya i que podien millor representar-la. Hi havia el problema del sojorn i dels permisos de residència. Si s'havia enviat al Ministeri de l'Interior uns estatuts de la Fundacio, i el Ministre[30] *els aprovava és que aprovava el seu funcionament. Jo no he vist aquests estatuts.*[31] *(Vull dir de passada que no agraeixo gaire que en fer-se aquests estatuts no se'n parlés no pas amb mi pero amb algu del sector nostre). Pero segurament en els estatuts deu parlar-se de les tasques de la Institucio.*[32] *Dic, de la Fundacio. I bé si el Ministre aprova aquests estatuts vol dir que aprovarà que la Fundacio actui i treballi. I per treballar cal gent. I per fer funcionar una Fundacio cal gent. I gent apta. I gent especialitzada. I perquè doncs s'ha de deixar marxar la gent, segons quina gent, a Mexic, a Colombia, a Cuba, a Xile? Els escriptors catalans que hi ha a França son en xifres gairebé exactes uns seixanta. Creieu impossible, amic Fabra trobar solucio per aquestes seixanta persones, que no es tracta de solucionar la vida economica d'aquesta gent, sino una continuitat de la cultura catalana, de la literatura catalana, de defensar una de les riqueses catalanes que encara no ens han pres ni han destruit. I que ara nosaltres mateixos estem en vigilies potser de destruir per sempre.*

I tot aixo encara si al menys s'hagués preparat una accio politica clara. Pero en politica, on som? Sabeu Vos quins proposits hi ha, què es prepara, què s'organitza? Us agraire infinitament de dir-nos-ho, si en sabeu alguna cosa, encara que només sigui per tranquilitzar una mica el nostre esperit.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Els bascos han sabut organitzar-se. Ara mateix s'organitzen els castellans. Els catalans estem deixats de la mà de Déu?

Us dic tot aixo i comprendreu la tristesa que em fa. I no interpreteu pas que hi barreji cap sentiment personal. La idea de la Fundacio R[amon]/Llull m'entusiasmà sobretot perquè coincidia amb la meva humil manera de veure les coses des de que partirem de Barcelona. Era l'arma per aplegar la nostra gent. Per treballar per Catalunya «tots junts». Pero, malhauradament per ara no goso creure-hi. Trobo a mancar en la direccio aquells noms estimats plens de prestigi (d'aquest prestigi que no s'han sabut guanyar els nostres politics) i que estan a punt d'embarcar a Mèxic a col·laborar «per correspondència» a una obra d'una envergadura colossal. Si us hagués de parlar per raons personals us hauria de dir que particularment em fa més gràcia anar a Amèrica, sobretot si podem anar a Xile, on tinc una gran confiança que podrem treballar per Catalunya. I vull dir en dir treballar per Catalunya escriure. Fer novel·les, versos, drames, comèdies, articles. La nostra feina crec que es aquesta: escriure. I a Xile ja ens han dit que si ens feien anar alli era perque poguessim «escriure». Aquesta és creiem la nostra obligacio patriotica. Escriure. Seguir escrivint, amb tota la nostra voluntat, amb tota la nostra passio, pensant que escrivim per Catalunya. Ho farem bé o malament. Si no en sabem no serà pas culpa nostra: haurem fet el que haurem pogut.

Ens dolem, pero, és a dir, jo sento infinitament que per poder «escriure» en català hagim d'anar a parar tots plegats a Xile. I encara si fossim tots plegats, tant debo. El trist és que hagim d'anar-hi només uns quants. Perque si com deiem abans haguessim sabut organitzar-nos la solucio de Xile hauria pogut ésser molt bona: destacar a Xile «tots els escriptors» i donar-los una arma de defensa. La Fundacio, per exemple, o la Seccio de literatura de la Fundacio. Crear una colonia catalana a Xile composta per escriptors, ajudats desde alli i pels d'aquí i pels de tot arreu. Ara... ara uns quants a Xile, uns quants a cada pais, com podem pensar en coordinar, en conectar-nos, en fer una obra de conjunt?

Us deia, en una darrera carta meva,[33] *si volieu venir a Xile. Temo que no. I ho comprenc. A més crec que teniu algun familiar a l'Amèrica del Nord.*[34] *Pero, amic Fabra, ens fareu molta falta. No insisteixo perque ja sé que em creieu quan us dic aixo.*

I us deixo: acaben de tocar la campana del dinar. Tenim aquesta campana ficada al cervell. Som en un castell.[35] *Un castell meravellos. Un parc magnific. Mirem al parc, pero, i no sabem de qui és ni què hi ha més enllà. Donariem el castell, amb el parc i la campana i tot, per trobar-nos en qual-*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

sevol reco de mon els nostre. Per trobar-nos aquesta petita familia d'escriptors catalans reunida. Per poder-nos lliurar damunt qualsevol taula a parlar de Catalunya i escriure.

Tots els companys us saluden i us enyoren. No deixeu de dir-nos que penseu en nosaltres. I escriviu. I si no voleu parlar de totes aquestes coses parleu-nos de Vos i expliqueu-nos la vostra vida que desitjem ben felis lluny del que més estimàvem.

Una abraçada del vostre

[Francesc Trabal]

Ⓓ Carta mc. | Roissy-en-Brie | 19 v 1939 | Inèdita | Arxiu Històric de Sabadell | Transcrit de l'original.

1. Institució de les Lletres Catalanes. Vg. [284], n. 4.

2. Carles Pi i Sunyer.

3. Una part dels exiliats catalans que arribaren en terres franceses s'embarcaren per anar cap a Amèrica del Sud.

4. Ferran Soldevila i Zubiburu.

5. Francesc Trabal s'hostajava a la residència de Roissy-en-Brie.

6. Es refereix a allò que quedava de la Generalitat de Catalunya a l'exili. Entre els exiliats hi havia la discussió de si es podria considerar que a partir de 1939 la Generalitat de Catalunya a l'exili existia o no, ja que havia quedat materialment i jurídicament desmantellada pel franquisme.

7. Vg. [288], n. 7.

8. Efectivament, Fabra fou president de la Fundació Ramon Llull. Tenia un despatx a París, on anava de tant en tant, i hi duia a terme tasques culturals, polítiques i administratives. Qui de debò manava a la dita fundació era Antoni Maria Sbert.

9. Segurament [289].

10. Albert Sarraut fou ministre de l'Interior de França entre el 10 d'abril de 1938 i el 21 de març de 1940.

11. El primer número de la *Revista de Catalunya* publicat a l'exili sortí el desembre de 1939 (número 94). Vegeu l'epígraf «La represa de la *Revista de Catalunya*» dins Manent 2005: 104-106.

12. Institució de les Lletres Catalanes.

13. En el darrer número de la *Revista de Catalunya* publicat abans de l'exili (any x, vol. xviii, núm. 93, desembre de 1938, Barcelona) consta el següent: redactor en cap: Armand Obiols; secció de revistes: Antoni Rovira i Virgili, Jaume Serra-Hunter i Ferran Soldevila. En el primer número de la *Revista de Catalunya (Revue catalane)* a l'exili (iv època, núm. 94, desembre de 1939, París), consta la informació següent: consell de direcció: president, Pompeu Fabra; vicepresident: Josep Pous i Pagès; Pere Bosch Gimpera, Pau Casals, Ventura Gassol, Lluís Nicolau d'Olwer, Carles Pi i Sunyer, Carles Riba, Antoni Rovira i Virgili, Ferran Soldevila i Jaume Serra-Hunter; secretari: Antoni Maria Sbert, delegat general de la Fundació Ramon Llull; administrador-gerent: Pierre-Louis Berthaud; comitè de redacció: Josep Pous i Pagès, Carles Riba, Antoni Rovira i Virgili, Antoni Maria Sbert, Jaume Serra-Hunter i Ferran Soldevila.

14. Vg. [288], n. 6.

15. Antoni M. Sbert fou conseller de Cultura (del 17 xii 1936 al 3 iv 1937 i del 16 iv 1937 al

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

5 v 1937) i de Governació i Assistència Social (del 29 VI 1937 fins a l'acabament de la Guerra Civil).

16. Oficina de la Generalitat de Catalunya a París. Es creà el 1939 i atenia els exiliats. Joan Sauret en parla a les seves memòries.

17. Els diners o donacions que aconseguien els representants del Govern català a l'exili provenien de la JARE, el SERE o bé d'alguns mecenes o empresaris com Francesc Cambó o Ferran Fontana.

18. Oficina de la Generalitat. Vegeu la nota 14 de la mateixa carta.

19. Carles Pi i Sunyer.

20. Carles Pi i Sunyer volia establir una residència amb poca gent a Anglaterra, però no ho aconseguí.

21. El president de Mèxic Lázaro Cárdenas (1934-1940), simpatitzant de la causa de la Segona República Espanyola, ajudà els exiliats espanyols i catalans, ja fos acollint-los a Mèxic o bé repartint alguns subsidis a través de l'ambaixada mexicana establerta a França. La Junta de Auxilio a los Republicanos Españoles (JARE), creada el 1939 per Indalecio Prieto, també ajudava, sovint amb la col·laboració mexicana, refugiats republicans d'arreu del món, però sobretot a Mèxic i França, i estava en contacte amb l'ambaixada mexicana a França, des d'on repartia subsidis després de l'ocupació nazi. La JARE creà, per als fills dels refugiats a Mèxic, l'Academia Hispano-Mexicana i l'Instituto Hispano Mexicano Ruiz de Alarcón.

22. El Govern català a l'exili, amb una salut política i econòmica molt precària i amb migrats recursos, intentava reconstruir-se i, desbordat per la situació però també per la falta de previsió, feia el que bonament podia.

23. Al començament de tot de l'exili, a principis de 1939, hi havia una oficina a Perpinyà. La regien un parell de «funcionaris» de la Generalitat de Catalunya a l'exili que es trobaven al Centro Español. Ajudaven una mica els exiliats acabats d'arribar, sobretot econòmicament, i els donaven indicacions. A la família Rovira els donaren diners per a pagar-se el viatge a Tolosa i establir-se una setmana en una pensió.

24. Vg. [283], n. 1.

25. Josep Maria Capdevila.

26. Avel·lí Artís i Balaguer.

27. Carles Pi i Sunyer.

28. Probablement Josep Carner i Puig-Oriol, ja que Josep Carner i Ribalta va anar a Califòrnia.

29. Vg. [288], n. 7.

30. Vegeu la n. 10.

31. Els estatuts de la Fundació Ramon Llull o «Memòria» han estat publicats dins Massot 2000: 291-313.

32. Vg. Massot 2000: 291-313 i també la carta [284], n. 4.

33. Carta perduda.

34. Segurament Josep Pijoan, concunyat de Fabra, que repartí els seus anys d'exili entre Xicago, Nova York i Ginebra.

35. El castell de Roissy-en-Brie. Vg. [288], n. 6.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

295

A Francesc Trabal

Ille-sur-Tet, le 25 de maig de 1939

Estimat Trabal, En la vostra carta del 22 de maig[1] (en què em notifiqueu la mort dels nostres companys Ruyra[2] i Rubió),[3] em pregunteu si he rebut la carta que m'escrivíreu el mes d'abril[4] i la que m'heu escrit fa uns quants dies.[5] En aquesta última, com fent-me retret de no haver-vos contestat la primera, em dèieu: escriviu! Sabeu per què no ho havia fet? Perquè m'hi fèieu una sèrie de preguntes a les quals no sabia què respondre, i esperava escriure-us després d'haver parlat amb l'Sbert, que tenia anunciada una vinguda a Perpinyà per a un d'aquells dies. Però aquesta vinguda s'havia anat diferint un dia i un altre dia, i quan per fi he pogut parlar amb l'Sbert, ja rebia la vostra segona carta,[6] en la qual em feu si fa no fa les mateixes preguntes, em dieu, com en l'altra, les vostres temences i inquietuds, i em demaneu consells. I ai! ara que he parlat amb l'Sbert, no puc pas encara respondre complidament a les vostres preguntes, ni esvair les vostres inquietuds i temences, ni donar-vos consells... Em penso que la Fundació Ramon Llull serà un fet.[7] Doncs: s'editaran llibres (obres literàries, didàctiques, &: es pensa que la Protectora de l'ensenyança catalana[8] entri a formar part de la fundació) i es publicarà la Revista[9] (que aspira a una col·laboració més àmplia: serien cridats a col·laborar-hi àdhuc gent de dreta del tipus Puig i Cadafalch, Romeva, &.). Però, fixant-nos ara només en la Revista, ¿qui l'ha de fer? ¿No han d'ésser els mateixos que la *feien* a Barcelona? (direcció: Serra,[10] Rovira, Soldevila,[11] redactor en cap: Obiols, &).[12] Jo crec que sí, i a això no es fa, que jo sàpiga, cap objecció; però mireu: en Serra és a Tolosa, en Rovira és a Montpeller, en Soldevila[13] a Boissy... Es compta amb l'Obiols per a la Revista i, segurament, amb vós per a una tasca, dins la fundació, anàloga a la que fèieu dins la Institució;[14] es compta amb mi per a la direcció de la fundació;[15] però ¿i els altres companys de la Institució? No crec pas que a hores d'ara es pugui assegurar a tots el seu sojorn a França. En Capdevila[16] ja és a Amèrica: si a un altre se li ofereix una avinentesa d'anar-hi ¿com li podem aconsellar que hi renunciï? Hem de fer tots els possibles, però, per tal d'evitar una dispersió. L'ideal seria que tots poguéssim restar a França;[17] però si això no és possible, si són molts els qui es veuen obligats a anar a Amèrica, llavors potser no hi hauria altre mitjà d'evitar la dispersió que establir a Xile (o allí on fos) una delegació de la fundació i crear-hi, com dieu vós, «una

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

colònia catalana composta per escriptors, ajudats pels d'allí i pels d'aquí, i pels de tot arreu». Però, llavors ¿hi hauríem d'anar tots? «Digueu-me, –m'escriviu ,– us decidiríeu [a] anar amb nosaltres a Xile?» Si hi anéssiu tots... Però no hem de voler-ho, anar-hi tots! I si no podem restar tots a França, em sembla que la millor solució fóra la formació de dos agrupaments d'escriptors: l'un allí on fos la seu de la fundació (a França, naturalment) i l'altre a Xile formant la colònia de què em parleu. Hem de veure com van les coses i sobretot treballar perquè vagin com millor sigui possible. Jo probablement vindré aviat a París, però en l'endemig no deixeu d'anar-me tenint al corrent de tot i procureu no perdre el contacte amb l'Sbert, amb en Nicolau, i us diria que també amb en Pous i en Riba. Vigileu... Amic Trabal; saludeu de part meva els vostres i a tots els companys de Roissy. Esperant poder aviat veure'ns i treballar plegats per les nostres coses, us abraça cordialment el vostre amic

Pompeu Fabra

Ⓒ [A dalt de tot:] H – M | Hotel Du Midi | Recommande A M.M. les Voyageurs et Touristes [A sota, segona línia a l'esquerra:] Louis Boyer | Propriétaire | ___ | Téléphone 28 [Segona línia al centre:] Ille-sur-Tet | (Pyr.-Orientales) [Segona línia, a la dreta:] Chauffage Central | Tous Conforts | ___ | R.C. Prades 1371

Ⓓ Carta ms. | Illa | 25 v 1939 | Inèdita | Arxiu Històric de Sabadell | Transcrit de l'original.

1. Carta perduda.
2. Joaquim Ruyra i Oms morí el 15 de maig de 1939 a Barcelona.
3. Antoni Rubió i Lluch morí el 9 de juny de 1937 a Barcelona.
4. Carta perduda.
5. Carta del 19 de maig de 1939. Vegeu la carta [294].
6. Carta del 19 v 1939. Vegeu la carta [294].
7. Vg. [288], n. 7.
8. Vg. [147], n.1
9. *Revista de Catalunya.* Vg. [294], n. 11.
10. Jaume Serra i Húnter.
11. Vg. [294], n. 13.
12. Vg. [294], n. 13.
13. Ferran Soldevila.
14. Institució de les Lletres Catalanes. Francesc Trabal n'era el secretari. Vg. [284], n. 4.
15. Fundació Ramon Llull. Vg. [288], n. 7.
16. Josep Maria Capdevila.
17. Com ha demostrat la història, el desig de Fabra i de tants altres no fou acomplert. La diàspora catalana fou total i per tots els continents del món, però el gruix principal d'exiliats es concentrà en el continent europeu (França, Gran Bretanya) i Amèrica del Sud (Argentina, Mèxic, Xile, etc.).

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

296

A Josep Pous i Pagès

Illa, 23 de juny de 1939

S. J. Pous i Pagès

Estimat amic,

La setmana entrant, des de dilluns, seré a París, on penso passar quatre o cinc dies.[1] Ens hem de veure i parlar llargament. Vejam si per fi entre tots podem endegar les coses, que per ara no van pas com fóra de desitjar.

Bé: ja en parlarem!

Senyaleu-me dia i hora. Podeu adreçar-vos a les oficines del carrer de Miromesmil.[2]

Us saluda afectuosament

Vostre

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | Illa | 23 VI 1939 | Publicada dins Manent i Manent 1998: 43 | Fons Josep Pous i Pagès de l'ANC | Transcrit de l'original.

1. Fabra viatjava de tant en tant a París per treballar per a la Fundació Ramon Llull.
2. Adreça on es trobava la Fundació Ramon Llull, al número 81.

297

A Francesc Trabal

París, juny [de 1939]

Amic Trabal,

Sóc a París des de dilluns.[1] M'agradaria veure-us i parlar amb vós llargament. No puc, però, venir a Roissy: hauríem de trobar-nos a París: això haurà d'ésser divendres; si podeu venir, em trobareu a l'oficina de la rue Miromesmil 81[2] des de les tres de la tarda. Si us vingués millor al matí,

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

escriviu-m'ho i indiqueu-me el lloc on preferiu que ens trobem, –l'oficina del R.[amon] Ll.[ull], l'hôtel on m'estatjo (Hôtel Byron, rue Lord Byron),– si no és que preferiu que dinem plegats; i, llavors, a on?

Cordialment vostre

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | París | [Finals de juny de 1939,] com es pot deduir de la carta anterior | Inèdita | Arxiu Històric de Sabadell | Transcrita de l'original.

1. Vg. [296], n. 1.
2. Vg. [296], n. 2.

298

De Francesc Trabal

Roissy-en Brie 4 juliol 39

Estimat Fabra.

He estat a Paris novament tres dies i he parlat amb amics escriptors d'allí, i fruit de totes les converses que he tingut és la confirmacio del que vaig informar-vos en la nostra darrera conversa a la rue de Miromesnil.[1] *Entre la petita familia catalana d'escriptors no hi ha pas, que diguem, un contentament unànim quant a la manera com van les coses, o com es porten.*

Em pregareu que us fes una carta a l'Ille parlant-vos encara dels temes que foren objecte de la nostra aludida conversa i no sé com fer-vos-la per cenyir-me objectivament només a la qüestio. Ho provaré, pero.

Excuseu-me si en cada carta us parlo del mateix: de les dues teories que quedaren ja ben clares a l'Agullana, per no dir a Barcelona: una la de què, arribats a França, els escriptors catalans s'apanyessin cadascu per la seva banda, i l'altra la d'agrupar els escriptors, la d'establir contactes i la de coordinar llur activitat i ajudar llur sort. Pous i Pagès no creia en l'accio dels escriptors catalans a França. Riba ha actuat sota la preocupacio urgent de resoldre el neguit familiar i trobar un cami que pogués encarrilar la seva vida i després fer el que pogués pels altres. Pous i Pagès digué a

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Xavier Benguerel a Girona que una vegada fos a França es desentenia dels col·laboradors proxims o no, de la Institucio.[2] *A Barcelona us haviem designat President accidental de la Institucio,*[3] *mentre no s'incorporés novament al Ple el president Pous.*[4] *Vos a l'Agullana, a Can Pol, a Perpinyà, a Tolouse foreu partidari de mantenir en el que es pogués la Institucio de les Lletres Catalanes, i de mantenir contacte amb els escriptors i de gestionar per ells ajut i possibilitats on fos, sense pero perdre mai la relacio que havia d'assegurar una obra positiva d'ordre col·lectiu. Vos haurieu pogut mantenir també el criteri de què cadascu es cerqués solucio personal, pero no fou aixi, foreu partidari de col·laborar i convinguerem en aquella reunio del ple a Tolosa que jo aniria a Paris i gestionaria per als components de la Institucio, solucions, camins.*

A Paris vaig lligar tota la meva actuacio d'acord amb el nostre conseller de Cultura Carles Pi i Sunyer.[5] *El tenia al corrent es pot dir diàriament del que feia o pensava i vaig tenir l'alegria de veure que ell també corresponia a aquest desig de no perdre contacte: em tenia també al corrent de tot el que podia interessar els escriptors, i de tot el que pensava fer i de tots els plans que ell o els amics seus preparaven.*

No us faig un film de la meva actuacio perque us la he explicada constantment per cartes. Pero procuro lligar les idees per arribar als moments presents.

Del contacte amb Pi i Sunyer vaig saber que Antoni M. Sbert preparava d'acord amb Pi i Sunyer i Terradelles un organisme de cultura per defensar la cultura catalana sotmes a les lleis franceses[6] *i fou Pi i Sunyer que em pregà de fer-li una carta que ell ensenyaria a Sbert exposant-li les gestions que jo tenia en curs respecte la situacio dels escriptors o les possibilitats en prespectiva i l'ajut que caldria per reeixir. Vaig donar-li la carta i Pi i Sunyer la donà a Sbert. Immediatament Pi em pregà de veure Sbert i vaig esser citat a una entrevista, en la qual vaig ampliar el raport fet i lligarem punts de vista que interessaven a tots. Sbert m'exlicà aleshores els propositis de creacio d'aquell organisme de cultura i em digué que havien escollit el nom: Fundacio Ramon Llull. I el President, Pompeu Fabra, Vos. En saber que havien pensat en Vos, i en dir-me que Vos ja havieu acceptat (com vaig escriure-us per felicitar-vos)*[7] *la meva alegria fou compartida per tots els amics. Sabeu perfectament la confiança que* tots *els escriptors catalans tenen posada en Vos. I amb una gran confiança vaig anar a Roissy amb els companys que haviem pogut portar-hi de Toulouse. Pi i Sunyer em tranquilitza per la sort d'altres escriptors que romanien al Sud: em digué que Vos estaveu sota la seva cura personal; em digué que no em preocupés pels*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

altres membres de la Institucio que jo li vaig precisar: Serra Hunter i Rovira i Virgili estaven sota la protecció del Patronat Universitari de Tolosa[8] *i Sbert em confirmà que enviaven a dit Comitè Universitari els diners necessaris. Pi em digué que Riba, Capdevila*[9] *i Ferran Soldevila serien ben atesos a Boissy*[10] *i que es preocuparien d'ells. Pi em digué que no sabia res de Gabriel Alomar i que naturalment no calia fer cap gestio prop de la sort de Nicolau d'Olwer, membres ambdos de la Institucio pero que tenien llur situacio personal resolta.*[11] *Pous i Pagès arribà a Paris. Vaig intentar veure'l, anant dues vegades a casa el seu fill pero no vaig trobar-li cap de les dues vegades. Vaig escriure-li. Vaig preguntar-li què podia fer per ell i em digué que el seu fill l'atenia. Vaig escriure-li novament dient-li si volia que fes cap gestio per ajudar la seva vida economicament. Em contestà dient que gràcies, que no patis per ell i que no tenia dificultats economiques. Els altres membres de la Institucio, Jordana i Oliver anaven a Roissy, residència*[12] *que fora pagada pel grup catolic de la Jeune Republique*[13] *i pel nostre Centre d'Aide als intel·lectuals,*[14] *(que ja sabeu vaig iniciar amb tota la bona fe del mon en mes de Juliol de l'any passat quan vaig venir a Paris i després de constatar que el nostre representant Presas no havia fet absolutament res en aquest sentit.) Tal com estaven les coses, doncs, vaig pregar a Pi i Sunyer si podria ajudar amb una petita suma mensual (tota vegada que a la Generalitat*[15] *la residencia de Roissy no li costaria res) els companys de Roissy. Pi em digué de seguida que si i després l'Sbert em confirmà que cada mes donarien una suma com «argent de poche» als escriptors de Roissy, i que es reunissin per designar un representant amb el qual tenir contacte per aixo i per tenir-los al corrent dels proposits culturals i de la organitzacio de la Fundacio R.[amon] Llull.*

M'havia ofert repetidament a Pi i Sunyer per ajudar a Paris en el que pogués esser util. Vaig oferir-me a Sbert. Em digueren que si em necessitaven m'ho dirien. Pi parti a Londres. Pous i Pagès començà a restablir contacte amb Sbert. Jo vaig anar-me'n a Roissy. Els companys de Roissy em designaren per representar-los prop del conseller Sbert i li comunicaren aquesta designacio. Sbert m'envià dues o tres cartes dient-me que enviaria l'argent de poche promès. No em parlà mai més de la Fundacio Ramon Llull. Passaren dos mesos, i el contacte amb Sbert s'esfumà. Ni havien vingut els francs ni cap noticia sobre els seus plans de cultura. Començaven a caure prop nostre remors i enraonaments i vaguetats sobre els proposits de la Fundacio. Rebiem cartes de molts escriptors una mica esverats primer, després ja indignats, sobre la manera com es portava l'organitzacio de dita Fundacio. Ens demanaven noticies i a mi em demanaven informacio que jo

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

no podia donar. Vaig demanar a Sbert que vingués a Roissy. Vaig intentar veure'l al Bd. Haussmann.[16] *Em digueren que no hi anava. Vaig telefonar-hi diverses vegades: fou inutil puix que al Bd. Haussmann no volgueren dir on podria trobar Sbert.*

Per altra banda Pi i Sunyer des de Londres m'ha anat escrivint constantment i a traves de les seves cartes veia que ell em creia assabentat del que passava a la Fundacio en organitzacio, o m'aconsellava que vegés Sbert i Terradelles, cosa impossible puix no sabia on adreçar-me.

En canvi poguerem veure Pous i Pagès, que vingué dues vegades a Roissy. La seva actitud, com sempre, plena de vaguetats: ens digué que no sabia res de la Fundacio, que només en sabia poquissima informacio, que a penes veia l'Sbert i que ja ens diria el que sabés. Li diguerem la nostra penuria economica i s'oferi a parlar-ne a l'Sbert. Al cap de pocs dies enviava una postal dient que havia trobat l'Sbert per casualitat al Comissariat[17] *i que li havia promés que un d'aquells dies enviaria diners. D'aixo fa mes de cinc setmanes.*

Davant l'abando que als escriptors residents a Roissy i als molts altres escriptors que hi ha a França i que ens escrivien plens d'angoixa de no saber res de ningu oficial, i tement que ens expulsessin de França o que haguéssim d'anar a Mèxic a fer de qualsevol cosa menys d'escriptors catalans, vaig intentar actuar novament com [a] Secretari de la Institucio,[18] *tal com havia fet les primeres setmanes que era a Paris i en contacte amb els catalans de Xile varem aconseguir que el Centre Català de Santiago*[19] *ens obris els braços i ens oferis preocupar-se de nosaltres. Efectivament ens escrigueren tot seguit dient que comuniquessim la llista dels que volguessin anar-hi i els pagarien el passatge. Vaig donar la primera llista, dels que estaven disposats a anar-hi de seguida, i la dels que volien acollir-se al seu oferiment, més tart. Vaig comunicar-ho a Sbert (no cal dir a Pi i Sunyer). Varem dir-ho a Pous i Pagès. D'enlloc vingué cap crit dient: atureu-vos! Sbert ens escrigué que si voliem anar a Mèxic ens afanyessim a dir-li-ho perque aviat sortirien vaixells de refugiats.*

De Tolosa, de Montpeller, dels camps, rebiem cartes demanant-vos què sabiem de la Fundacio R.[amon] Llull que havia d'ajudar la situacio de tants d'escriptors.

Ja us vaig dir divendres passat que no podiem dir res perquè efectivament res no en sabiem. Ni en sabem.

Ara bé, apart els rumors i vaguetats que hem sentit a dir, dels quals no vull parlar perque no puc donar-hi crèdit o no puc comprovar-ne la garantia, si que puc encara parlar-vos de les referencies que hem tingut de la

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Fundacio a través de gent que ha tingut contacte amb l'Sbert. Probablement no us parlaré de tot, perque la memoria no m'ajudarà, pero us podré parlar dels que com Berthaud, catalans d'Amèrica, Ventallo,[20] *Moix, etc., ens han informat directament vagament o no de la relacio que han tingut amb els organitzadors de l'estimat futur organisme.*

Vaig parlar-vos, divendres, del que em digué Berthaud; el seu consell de jugar a tennis i als escacs l'estimo molt per la bona voluntat que enclou, pero no podia acceptar que em recomanés de no escriure-us tot el que a mi em semblés [que] havia d'escriure-us perque tots plegats ja som massa grans. Si l'Sbert em comunicà en el curs d'una conversa que us havien fet president de la F.[undació] Llull i que vos ja havieu acceptat no és l'amic Berthaud qui m'ha de dir si he fet mal fet o ben fet de dir-vos-ho. Aixo que em digué m'escamà i si fins aleshores havia cregut que en Berthaud era un amic nostre completament desinteressat i que es preocupava de les nostres coses perque essent occitanista tenia interès especial per als catalans, vaig preocupar-me de voler esbrinar els mobils del seu comportament; puc equivocar-me, pero em temo que Berthaud actua no solament desinteressadament. M'afanyo a dir que tinc en excel·lent concepte a Berthaud com a home i que no dubto de la seva exemplar moralitat (Aixo ni m'ha passat pel cap d'investigar-ho). Em digué un dels primers dies que jo era a Paris, a casa seva on vaig anar a veure'l per recomanar-li [que] ens ajudés dins el Centre d'Aide, que ell es trobava una mica com nosaltres, es a dir que estava sense feina, i que li calia cercar alguna cosa per conservar el tren de vida al qual s'havia habituat. Fins aleshores no vaig donar importància a aquesta manifestacio. He sabut després que el quedar-se sense feina volia dir que havia deixat la direccio (no en sé la causa, potser per haver deixat d'existir la revista) d'una revista mensual de gossos, de curses de gossos, i que aquesta feina li reportava una suma mensual molt important (dos o tres mil francs). Berthaud, al qual vaig recomanar amb molta simpatia a Pi i Sunyer com [a] home de confiança al comitè d'aide, i al mateix Sbert, s'ocupà molt en dit comitè de les nostres coses i ho feu bé. Hem de creure, pero, que una vegada dins el comitè i instal·lat al B[oulevar]d. Haussmann dit centre (en el mateix local de la Generalitat) tingué ocasio de veure gent, d'enterar-se de plans, d'ajudar i tot tot el que es referis a coses catalanes, i tot plegat devia fer-li veure que insistint i dedicant més temps a la cosa catalana potser podria trobar algun càrrec remunerat que compensaria el que havia perdut. Tot aixo està molt bé i no mereix pas cap censura. Ara, calia molta discrecio per la banda dels organitzadors de la F.[undació] R.[amon] Llull. Abans que confiar a Berthaud segons quines missions o de pensar en ell per

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

segons quin càrrec o nomenament calia assabentar-se bé de la personalitat intel·lectual de Berthaud. No sé si les meves fonts d'informacio son exactes: m'han dit que Berthaud no sabia escriure en francés, per exemple. Com [a] home de lletres no ha publicat res o almenys res que l'acrediti com [a] escriptor. (Ell ja no s'ho posa enlloc escriptor). Fa pocs mesos que és a París. No coneix gent del mon literari. Fa de periodista a la cambra de diputats i deu conèixer solament gent del mon de la politica. Si es tractés, doncs de fer un organisme al servei de la politica Berthaud segurament serviria perfectament com [a] element d'informacio i de relacio. Pensem, si no anem equivocats, que la F.[undació] R.[amon] Llull vol esser no una fundacio politica sino de cultura. Berthaud em digué que Sbert li havia consultat qui creia que podria posar-se al Consell de la Fundacio pels francesos i que ell li havia aconsellat uns noms. Em digué que calia posar un nom important al Consell; en representacio dels escriptors francesos i que havia indicat Mauriac[21] *(No cal dir que fou bona la suggestio). I aleshores Sbert confià a Berthaud la missio de veure Mauriac. No crec, amic Fabra que en tractar-se d'aquesta missio Berthaud fou l'indicat. Es celebraren algunes sessions a casa [d'en] Berthaud, reunions amb periodistes, politics, etc., segons em digué el mateix Berthaud. I tot aixo Sbert sense parlar-ne amb part important dels escriptors catalans que segurament no haurien fet cap mal a la futura Fundacio d'esser escoltats a temps.*

Us he dit que us parlaria d'algunes fonts d'informacio: Berthaud, catalans d'America, Ventallo, Moix, etc. Us he parlat del primer. Els catalans d'Amèrica, han rebut misives del conseller Sbert. Fruit d'aixo s'ha armat un «clima» a l'America del Sud perfectament desolador. El nostre amic Guansé, que fa anys que està amb relacio amb «Catalunya» de Buenos Aires[22] *i el nostre amic Ventallo, que també fa temps està en relacio amb el Casal Català de Buenos Aires*[23] *han estat tot seguit consultats des d'allà baix respecte la personalitat de l'Sbert, alli desconeguda. Han retransmès copies de les cartes de l'Sbert, que firmava com [a] «Director» de la F.[undació] R.[amon] Llull.*[24] *Han acompanyat copies de la carta que havien contestat a l'Sbert. Hem rebut «Catalunya» amb un editorial*[25] *no influenciat que sapiguem per ningu d'aquí, puix correspon a un numero de Catalunya d'abans de tot aixo, que mostra com tenen a Buenos Aires el concepte de segons quins politics catalans; i ens ha esgarrifat que al marge dels escriptors, sense dir res als escriptors, un politic demani als catalans d'America aportacions economiques per fer una fundacio el principal objecte del qual es defensar la cultura catalana, fer treballar els escriptors i coordinar l'esforç dels intel·lectuals catalans en exili. Aixo, de cara a un nucli de catalans*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

(el d'America) on diversos escriptors catalans han acudit en demanda d'auxili des dels camps de concentracio on encara son i des d'on no han pogut esser ajudats o trets pels politics que volen fer de coordinadors. Tot plegat havia de produir molt mal efecte allà baix, i tenim motius per creure que a Amèrica, com aquí, no pot pas donar-se un marge gran de confiança a homes que fent de politics no s'han pas omplert d'indiscutible prestigi. No eren doncs politics els que havien d'adreçar-se a Amèrica sino gent catalana sense màcula, gent com Vos; gent que el mèrit l'han guanyat a pols per la seva obra indiscutida i aureolada de prestigi i tothom s'hi hauria abocat a ulls clucs.

Us he dit que us parlaria també del que diu en Moix. En Moix és el ministre de Treball,[26] *català de Sabadell, amic nostre, de l'Oliver, de l'Obiols, del meu germà,*[27] *meu, perquè tots erem de Sabadell i tenim prou confiança per parlar sense embuts. I n'hem parlat i no com [a] politics (que ja sabeu que no en som ni n'hem fet ni ganes) sino com [a] amics, fills d'un mateix poble. I Moix m'ha explicat de la manera que s'aconsegui que Vos, per exemple tinguessiu un subsidi de l'estat*[28] *(potser ni vos sabeu com va anar aixo, pero ara no és el cas, només vull dir que Moix sense coneixeu-s personalment es portà admirablement, puix que us coneix de sobres per la vostra obra). I Moix m'ha, ens ha explicat les intrigues eternes dels politics i el menyspreu que també sent per aquestes coses. I Moix creu també, com molta gent catalana que es a França que si es fa una Fundacio de cultura no pot ésser una obra d'un senyor, ni d'un partit politic determinat, i que no està disposat a ajudar-la si es fa d'aquesta manera des dels carrecs que ocupi. Sembla que Moix, que compta encara amb la confiança del govern Negrin,*[29] *serà designat com una mena d'element d'enllaç entre les relacions futures de l'estat*[30] *i la Generalitat*[31] *i serà una mena d'interventor en l'ordre economic de les sumes que es lliurin als catalans. Moix està disposat i entusiasmat a ajudar tot el que pugui de cara els catalans, pero sense distincio de partits, i sobretot si es tracta de fer alguna cosa per la defensa de la cultura catalana. Es més si la fa només un partit politic o uns senyors ell en patrocinarà una altra si cal que aplegui tothom i no ajudar a fer un clan.*

En Moix per exemple em demanà què pensavem fer amb la Revista de Catalunya, puix sabia perfectament que la nostra Institucio era l'editora. Li varem explicar que potser l'editaria la Fundacio.[32] *Em preguntà què en sabiem. Varem haver de dir-li que en concret no res. I ens pregà aleshores que vetllesim la cosa, puix la Revista era una publicacio de la Institucio de les Lletres Catalanes i que aquesta Institucio havia estat creada pel* Govern

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

de la Generalitat i que per tant no tenia dret ni un partit politic ni uns senyors, que no fossin els del ple de la Institucio a disposar de la revista que fins ara havia estat la porta-veu dels interesos intel·lectuals catalans.

I aquí vull fer un parèntessi dins les questions que tractem per parlar d'una altra cosa: segons l'Sbert la generalitat no existeix.[33] *L'Institut d'Estudis Catalans no existeix.*[34] *La Institucio de les Lletres Catalanes encara menys.*[35] *Si es fes una consulta a tots els catalans que hi ha a l'exili, potser comprovariem que el que no existeixen son els partits politics i les sindicals (que és el que segons qui vol que només existeixi) i en canvi comprovariem que tothom accepta la realitat de la existencia de la Generalitat i sobretot de les Institucions de cultura catalanes. Si la necessitat de romandre a França o a un altre pais que no sigui el nostre, fa que no poguem tenir oficialment un Govern català, aixo no impossibilitaria de fer una mena de Govern català, encara que no fes politica. I no hi ha cap rao que prohibeixi la existencia d'unes institucions de cultura catalana. Ningú serà tan gallofo que no vegi que potser darrera la pantalla d'una institucio de cultura vol bastir-se una arma politica. I aixo no interessa sino a molt pocs. Jo, amic Fabra, soc dels que crec que fora de Catalunya qui pot representar Catalunya és per una banda el nostre President, en Companys, que és el que fou designat a Catalunya; i per altra banda els homes que han fet Catalunya, com son el que tenia i te la Presidencia de l'Institut d'Estudis catalans,*[36] *i els que l'han servida, com Pau Casals, com Bosch Gimpera, com Puig i Cadafalch, etc. Si algu vol sostenir l'ordre de Franco en apoderar-se de Catalunya, que quedava disolta la Generalitat i les Institucions de cultura catalanes, no soc jo; no som els escriptors, no som tots plegats els que som en exili els que hem d'avenir-nos-hi. Per [a] nosaltres existeix la Generalitat i les institucions de cultura catalana, perque Catalunya existeix; Em sembla que en aixo estem perfectament d'acord amb Vos.*

Em demanàreu que us escrivis sobre les questions que haviem parlat amb Vos divendres. Ho he fet desordenadament. Preneu-ne la bona voluntat. I ho he fet en el to confidencial que diguerem. I no vull deixar-vos sense exposar-vos sincerament i esquematicament el que crec indispensable i urgent de fer. Primer de tot aprovo les vostres paraules de divendres, quan deieu que es urgent que Sbert deixi de figurar com director de la F.[undació] R.[amon] Llull o com [a] menager.[37] *Convé si vol salvar-se aquesta institucio que encara ha de néixer que passi de les seves mans a les vostres, o a les d'altra gent important que pugui comptar amb una confiança general. Convé, també que deixi de tractar-se d'aquesta qüestió que tant interessa Catalunya en una sala i alcova i en un ambient de misteri i de secret;*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

convé actuar d'una manera molt *[?]* més *democràtica. Convé que hi hagi més gent que l'Sbert (o Terradelles) i Pous i Ribes que sàpiguen els propòsits i les intencions del que vol fer-se. Convé que abans d'enviar-se més informacions a Amèrica (es dona el cas que mentre es feren unes circulars per els catalans d'Amèrica explicant el que seria la Fundacio R[amon]/Llull i enumerant-ne els membres fundadors i del consell etc.; als catalans exiliats no se'l sha dit una sola paraula de res) es pensi en els d'aquí, de tot arreu de França. Convé que si de cas es vol portar la cosa o s'ha de portar més secretament, s'escolleixen bé les persones a les quals tothom pugui dipositar la confiança. Als politics que no saberen fer triomfar Catalunya, o que no pogueren fer-la triomfar, dificilment els catalans donaran a ulls clucs un vot de confiança. Si ha de fer-se per aquest sistema del vot de confiança, o volfer-s'hi, cal que qui el demani sapiga per endavant que tindrà el vot de tots o de la immensa majoria.*

Us dic tot aixo perque sou el nostre President. Us dic aixo per l'amistat que ens heu demostrat. Per l'estimacio que tots us tenim i perque Vos sou l'home que pot salvar qualsevol intent que pugui fer-se per la defensa de la cultura catalana. Amb Vos, on vulgueu.

Compteu amb nosaltres. Compteu amb mi.

Trobareu, si més no, una lleialtat a tota prova.

[Francesc Trabal]

Ⓓ Carta mc. | Roissy-en-Brie | 4 VII 1939 | Inèdita | Arxiu Històric de Sabadell | Transcrita de l'original.

1. Hi ha qui l'escriu com a «Miromesmil». Vg. [296], n. 2.
2. Institució de les Lletres Catalanes. Vg. [284], n. 4.
3. Vg. [289], n. 2.
4. Josep Pous i Pagès fou president de la Institució de les Lletres Catalanes des de la seva creació el 1937 fins que Pompeu Fabra fou designat el nou president interí o accidental el 1939. Vg. [289], n. 2.
5. Carles Pi i Sunyer fou conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya del 29 de juny de 1937 fins a l'acabament de la Guerra Civil.
6. Vol dir la Fundació Ramon Llull. Vg. [288], n. 7.
7. Vegeu la carta [294] i també la seva nota 8.
8. En efecte, el Patronat de la Universitat de Tolosa tenia cura de la Residència de Tolosa, on eren acollits exiliats catalanas, entre els quals hi havia intel·lectuals i joves universitaris. Vg. [291], n. 6.
9. Josep Maria Capdevila.
10. Vg. [290], n. 15.
11. Gariel Alomar s'exilià a Egipte, i Lluís Nicolau d'Olwer a Suïssa (1939), França (1939-

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

1945) i Mèxic (1946-1961). Ambdós tenien la situació econòmica resolta: el primer perquè feia d'ambaixador espanyol al Caire (aleshores era com un ministre); i el segon perquè era governador del Banc d'Espanya a l'exili i perquè tenia un càrrec en el Govern espanyol a l'exili (Nicolau tenia relació amb la JARE i manejava diners). Ambdós van continuar cobrant a l'exili mentre hi havia diners.

12. Vg. [288], n. 6.

13. Grup francès de joves catòlics de caràcter escolta que tenien un centre on anaven de vacances i que fou la residència de Roissy. Aquest centre depenia de la Jeune Republique.

14. El Centre d'Aide aux Intellectuels d'Espagne i el Comité d'Aide aux Intellectuels Catalans eren comitès francesos que ajudaven els exiliats.

15. Vg. [294], n. 6.

16. Vg. [294], n. 16.

17. Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya. Vg. [283], n. 1.

18. Francesc Trabal era el secretari de la Institució de les Lletres Catalanes des de 1937.

19. El Centre Català de Santiago de Xile es fundà el 1906. La finalitat principal era aplegar la colònia catalana per a fer activitats culturals i commemorar tradicions festives. La secció d'arts i lletres es convertí en Institució de Cultura Catalana el 1943. Entre 1912 i 1963 publicà la revista *Germanor*. Amb l'arribada dels catalans de l'exili, i amb la presència d'escriptors com Xavier Benguerel, Cèsar August Jordana, Josep Ferrater i Móra, Domènec Guansé (secretari de l'entitat durant molt de temps), Joan Oliver i Francesc Trabal, es potenciaren les activitats culturals. La seva adreça actual és Av. Suecia 414, Providencia.

20. Joaquim Ventalló.

21. François Mauriac, intel·lectual i novel·lista francès que ajudà els exiliats catalans.

22. Domènec Guansé col·laborà a la revista *Catalunya*. Li pagaven els articles. *Catalunya* era una revista escrita en català i la continuació de *Catalonia*, també de Buenos Aires i finida el 1913. *Catalunya* nasqué l'octubre de 1930 i desaparegué el 1947. La segona època comprèn del 1954 al 1964-1965. La revista nasqué el 1930 i morí el 1957.

23. Ventalló s'exilià a França. Tot i que no anà mai a l'Argentina, mantingué contactes amb els exiliats de l'Amèrica del Sud.

24. Antoni Maria Sbert fou sempre el director de la Fundació Ramon Llull: des de la seva creació, el 1939, fins a la seva dissolució, el 1940-1941. De fet, poc temps després de marxar cap a Mèxic, encara feia tasques per a la Ramon Llull. Vegeu Massot 2000.

25. *Catalunya* era una revista de tendència més aviat moderada i no feta per exiliats. Inicialment fou finançada per Francesc Cambó.

26. Josep Moix, de Sabadell.

27. Josep Maria Trabal.

28. No hi ha constància que Fabra rebés subsidis directes de l'Estat espanyol. En rebia a través del Govern català a l'exili (vg. [288], n. 3) i potser també de l'ambaixada de Mèxic provinents de la JARE (vg. [294], n. 21). És possible que Trabal es refereixi a aquesta darrera solució.

29. Juan Negrín López fou primer ministre de la Segona República Espanyola entre 1937 i 1945. Exiliat el 1939, tornà a entrar a la zona republicana, però el 5 de març ell i el seu Govern emprengueren el camí de l'exili per via aèria.

30. Govern de la República de l'Estat espanyol a l'exili.

31. Generalitat de Catalunya.

32. Fundació Ramon Llull.

33. Entre els exiliats hi havia la discussió de si es podia considerar que la Generalitat de Catalunya existia o no existia. Vg. [294], n. 6.

34. Vg. [27], n. 3; i [290], n. 8.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

35. Vg. [284], n. 4.

36. Fabra havia estat president, de manera intermitent, de l'Institut d'Estudis Catalans entre 1921 i 1935. Josep Puig i Cadafalch també fou president intermitent de l'IEC entre 1922 i 1956.

37. Trabal no tenia bona relació amb Sbert, que intentava centralitzar bona part de la política d'exili des de París.

299

A Francesc Trabal

Illa, 6 de juliol de 1939

Estimat amic Trabal,

Les coses no han anat com ens pensàvem, com ens feien creure que anirien les paraules encoratjadores d'en Pi.[1] Certament, en passar la frontera, no teníem una idea exacta, ni ell ni nosaltres, de les dificultats amb què toparíem: de fet, amb els mitjans migrats amb què compta l'ex-Generalitat,[2] no és possible de mantenir a França la Institució de les Lletres Catalanes[3] tal com funcionava a Barcelona. Però vull creure que si en Pi no s'hagués absentat de París, les coses, sense anar com ens havíem fet la il·lusió que anirien, no haurien anat com han anat: certs elements del Secretariat de la Institució havien de romandre a París al servei de la Fundació Ramon Llull[4] per a fer-hi una tasca anàloga a la que feien dins la Institució; i, entre aquests elements, principalment vós i l'Obiols. Quant a vosaltres dos, jo estava ben segur, –sobretot després de la conversa amb l'Sbert a Montpeller,– que era cosa decidida retenir-vos a París; ara, a París, he tingut la sorpresa desagradable de veure que les coses han anat de manera que vós almenys, –l'Obiols no ho sé,– esteu decidit a anar-vos-en a Xile, i que tothom sembla trobar bé la vostra decisió. Perdre un bon company com vós, ja podeu pensar com me dol; només m'aconsola, si us n'aneu a Xile, pensar que hi podeu fer una bona obra prop dels nombrosos escriptors catalans que n'hi van. Però ¿ja us hi heu pensat bé a anar-vos-en a Xile?[5] ¿No preferiríeu restar a París? Buideu-me el vostre cor! Escriviu-me...

Us abraça cordialment

P. Fabra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

P. S. Em convé, per a comunicar-la a Rafel Moragas, saber l'adreça del Centre Català de Santiago,[6] o del seu president, o de qualsevol altre soci amic nostre.

P. F.

Ⓓ Carta ms. | Illa | 6 VII 1939 | Inèdita | Arxiu Històric de Sabadell | Transcrita de l'original.

1. Carles Pi i Sunyer.
2. Vg. [298], n. 37.
3. Vg. [284], n. 4.
4. Vg. [288], n. 7.
5. Trabal marxà a Xile quan esclatà la Segona Guerra Mundial.
6. Vg. [298], n. 19.

300
De Josep Miracle

Tolosa de Llenguadoc, 11 juliol 1939

Estimat amic i Mestre: Després de la carta[1] en la qual li deia que no hi havia novetat a la Residència,[2] s'han produït fets greus i inesperats. Aprofitant l'absència del Sr. Soula[3] s'han celebrat reunions diverses, convocades per un anònim «president accidental». El resultat d'aqueixes reunions el deixo a càrrec d'en Passerell, el qual pel seu compte, i en tant que un dels convocats, l'informarà millor que jo no faria per referències, – D'una manera gairabé diria sobtada, se'ns ha restringit el menjar a menys de la meitat i <a> la qualitat <s'>ha empitjorat força. Un xicot anomenat Girós, germà d'un Secretari d'en Frontera, ha estat posat al carrer punt en blanc, a conseqüència de no ser intel·lectual. Aquest xicot s'ha hagut de passar dos dies rodant i dues nits dormint al ras. – Quan ha trobat manera d'anar a Montauban,[4] s'ha acomiadat de molts de nosaltres i també de Mme. Soula. Bé. Quan en Torres[5] ha sabut que en Girós s'havia acomiadat de Mme. Soula s'ha enfellonit de tal manera que li ha dedicat els més grans penjaments i ha dit que «si hagués sabut que havia de veure's amb Mme. Soula, l'haurien tractat amb més consideració».- Dos xicots dels que serveixen a taula han estat inculpats d'haver dit que els Torres-Baldó es feien la barba d'or a les costelles dels refugiats. El senyor Sermet els crida a capítols i els

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

acomiada en sec. Els dos minyons no ho ac[c]epten, i es mostren decidits a no moure's fins i tant que els sigui presentada la persona a la qual els han dit el que se'ls atribueix. Hi ha una escena de crits i d'insults, en la qual els acusats acusen a la Sra. Torres de calumniadora. – Hi intervé el Dr. Soula i els nois mantenen el seu punt de vista. El testimoni reclamat pels dos xicots no es troba enlloc, i ells continuen al seu lloc, la qual cosa no haurien aconseguit si no haguessin tingut prou enteresa. En Bransuela rep indicacions de part dels Torres perqué vagi a administrar una altra residència; en Bransuela no en vol saber res, perque sap que el seu lloc a Tolosa seria ocupat per un futur gendre dels Torres, el qual no trobaria inconvenient a escamotejar la comptabilitat, que al dir d'en Bransuela, és molt embolicada. I aquest mateix migdia s'ha produit una escena violentíssima. S'han posat molts avisos signats pel Sr. Sermet, segons els quals aquell qui deu minuts abans dels àpats no fos al seu lloc no se li servirà el menjar. Aquest criteri s'ha portat a la punta de l'espasa, no sense arbitrarietat. Gent que ha arribat al menjador en companyia d'altres, han estat condemnats a quedar-se sense dinar, mentre que aquells que eren «la companyia» han dinat tranquilament. En Peipoc arribà uns minuts més tard i la senyora Torres[6] *li preguntà «que vol que fasi» i en Peipoc diu que «això vostè ho ha de dir» i s'asseu a la taula. Llavors en Costa es advertit que es queda sense dinar, i en Peipoc, no admetent que els qui com ell, podem pagar, siguin objecte de preferència, es solidaritza amb en Costa i surt del menjador. Mitja familia Bellido, es queda sense dinar i abandona el menjador amb grans protestes, com tots els que es troben castigats. No cal dir l'ambien que s'ha format. Res de crits, res d'histerismes, però tot a base de reaccions rabiosament fredes.*

Es formen comissions que pensen anar a veure el Dr. Soula, es parla d'apallissar copiosament el matrimoni Torres, es parla amb els pitjors termes i les pitjors intencions. Per això la frase de la seva carta[7] *que recomana paciència ha resultat completament inoportuna. Temo que de la manera que s'estan posant les coses no es presenti un daltabaix de consideració. A mi em ve l'un darrera l'altre a preguntar-me perqué ha servit la seva visita a Tolosa.–*[8] *Jo m'he guardat de fer saber que vosté recomenava paciència, perque hauria exaltat més els ànims. Jo crec, senyor Fabra, que cal procedir amb la màxima rapidesa i amb la màxima energia. Com sigui. Tal vegada una simple ordre destituint aquests senyors i esperant troba la manera de traslladar-los. La cosa es molt més violenta i molt més greu que no pas un mes endarrera. Seria molt lamentable que s'arribes a les situacions de violència que s'anuncien, i a les quals es pot caure<r> d'un moment*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

a l'altra. Ja veurem que passarà, avui a l'hora de sopar, caldejada com està la gent, i sobre tot despres que el senyor Sermet s'ha permés dir que aquest vespre tothom seurà a taula una hora abans de l'àpat. I ho ha dit quan s'ha posat a taula, amb els Torres, servida d'un abundant menú, distint del dels pensionistes. Car aquest senyor dina i sopa amb nosaltres i li es dut l'esmorzar a domicili. El Comité Universitari[9] *ha procedit ja contra d'ell, traient-lo de la Universitat de Tolosa i traslladant-lo a Montpellier. Però el començament de curs no es fins a l'Octubre. Mentre i tant... Tots tenim la sensació que el conjunt Sermet, Torres-Baldó juga una partida molt important i que juga fort. Les expulsions fulminants i els anuncis d'explosió* [sic] *[a], als nostres ulls ho demostren. Bé, si aquesta carta li arriba abans d'anar a Perpinyà, tindrà uns arguments a exposar a en Frontera. Em diuen que des del seu retorn de París, les coses han canviat allà dalt. Així, potser el temps que s'hauria de prendre l'Sbert podria ser estalviat si realment a Paris hi [ha] hagut canvis, vosté els sabrà millor que no pas jo. La meva opinió, si pot servir per alguna cosa, és que cal posar remei urgent i radical a la situació. La gent està cansada de veure's en una vexació constant, i tal vegada un problema que es vol resoldre amb paciència, els més ofesos el resoldran a bufetades.*

Sobre la meva qüestió, dijous faig passar per valisa diplomàtica.[10] *Divendres li tornaré a escriure.*

Records als seus, i una bona abraçada del seu amic i deixeble,

signat; Josep Miracle

Ⓓ Carta mc. | Tolosa de Llenguadoc | 11 VII 1939 | Publicada parcialment (gairebé completa) dins Manent 2005: 132-134 | Fons de la Fundació Ramon Llull a l'ANC | Transcrita de l'original.

Ⓘ Vista la gran quantitat d'errors ortogràfics, s'ha de tractar d'una carta no copiada o transcrita per Miracle. [a] Potser volia dir «expulsió»?

1. Carta perduda.

2. Residència de Tolosa. Vg. [291], n. 6.

3. Camille Soula era professor de la Universitat de Montpeller i president del Comité Universitaire Toulousain des Amis de l'Espagne. Tenia influència en el Patronat de la Residència de Tolosa.

4. A Montalban hi havia el Casal Català, un nucli important d'exiliats. Vg. [378], n. 4.

5. Lluís Torres i Ullastre.

6. Maria Baldó i Massanet.

7. Carta perduda.

8. Fabra visità els amics de la Residència de Tolosa quatre o cinc vegades entre el 1939 i el 1940. Més d'una vegada per posar pau vistes les disputes entre alguns exiliats.

9. El Comitè Universitari ajudà a la creació i organització de la Residència de Tolosa. Els

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

representants del comitè eren el professor universitari Dr. Camille Soula i Ismael Girard, i tenia el suport d'universitaris francesos. El Dr. Soula donava un dia del seu sou a la residència.

10. És a dir, passar les coses secretes sense censura.

301

A Francesc Trabal

[Entre l'1 i el 15 de juliol de 1939]

Estimat amic Trabal, Seré a París[1] des de dimecres dia 19. Hauríem de veure'ns. Escriviu-me a 81 rue de Miromesmil,[2] on des de dijous aniré probablement cada dia al matí de 10 a 12

Us saluda afectuosament

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | [Probablement des d'Illa] | [Entre l'1 i el 15 de juliol de 1939]; la carta no té data, però hi ha una nota escrita posteriorment a la carta amb data del 20 VI 1939 que segurament indica data de recepció; justifiquem també la datació aproximada pel context històric del moment | Inèdita | Arxiu Històric de Sabadell | Transcrita de l'original.

1. Vg. [296], n. 1.
2. Vg. [296], n. 2.

302

A Lluís Torres i Ullastre

París, 29 de juliol de 1939

Sr. Lluís Torres

Distingit amic, Sóc en efecte a París,[1] però, contràriament al que vós creieu, no torno a Illa. El que volíeu dir-me de paraula, caldrà, doncs, que m'ho digueu per escrit, i podeu comptar que us llegiré amb la mateixa atenció i interès amb què us hauria escoltat. La meva adreça és 81, rue Miromesmil.[2]

Saludeu de part meva la vostra muller, i disposeu del vostre servidor

Pompeu Fabra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓓ Carta ms. | París | 29 VII 1939 | Publicada dins Manent 2000b: 220-221 | Arxius Municipals de Tolosa | Transcrit de l'original.

1. Des del moment de la creació de la Fundació Ramon Llull, l'abril de 1939, Pompeu Fabra en fou el president i hi anava a treballar de tant en tant. La invasió de París pels nazis, el 14 de juny de 1940, suposà el trasllat de la institució a Vichy, on hi havia les institucions i el Govern francès del mariscal Pétain. Vg. [296], n. 1.

2. Vg. [296], n. 2.

303

A Jaume Miravitlles

Prada, 18 d'octubre de 1939

Estimat amic Miravitlles

He rebut una carta vostra[1] en què em feu un oferiment que em dieu haver-me fet en una carta anterior,[2] que encara no he rebut. Us agraeixo molt el vostre oferiment, i cregueu que em plaurà molt de col·laborar al vostre setmanari tan aviat com em serà possible,[3] que serà segurament quan hauré acabat la revisió i refosa del meu *Abrégé de grammaire catalane*,[4] que em prenen molt de temps.

Us saluda afectuosament

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Prada | 18 X 1939 | Publicada dins Manent 2005: 169 | Fons de la Fundació Ramon Llull a l'ANC | Transcrita de l'original.
Ⓡ Parcialment dins Manent 2005: 201.

1. Carta perduda.

2. Carta perduda.

3. Jaume Miravitlles fou un dels directors del setmanari *El Poble Català*, homònim al diari d'abans de la Guerra Civil. No ens consta que Fabra hi col·laborés mai.

4. *Abrégé de grammaire catalane* (1928), de P. Fabra. Cal no confondre'l amb l'*Abrégé de grammaire catalane* (1902) de Raymond Foulché-Delbosc, al qual Fabra ajudà. Vg. [3], n. 9, i [6], n. 1.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

304

A Lluís Nicolau d'Olwer

Prada, 28 de desembre de 1939

Estimat Nicolau,

Permeteu que us parli del cas d'en Josep Queralt, de Badalona, l'editor, com sabeu, de *Proa*.[1] Es troba en una situació desesperada. Sembla que no ha estat mai atès en les seves demandes per a obtenir, ara un petit subsidi,[2] ara un càrrec qualsevol en aquesta o aquella oficina, i això malgrat comptar algun cop amb recomanacions que semblaven haver d'ésser eficaces. Així, jo he arribat a creure que hi ha algun motiu pel qual no se li *vol* prestar cap ajut. Hi és? Potser la seva amistat amb en Nin?[3] Potser la seva actuació (que jo desconec) durant la guerra? Què sé jo! Ahir el vaig trobar a Perpinyà i com que em va dir que avui us escriuria demanant-vos que miréssiu de fer alguna cosa per a treure'l de la seva situació veritablement desesperada, jo us escric perquè, *si no hi ha cap raó greu per a negar-li un ajut* i tenint en compte l'obra meritòria que va fer editant *Proa*, feu el que estigui a la vostra mà perquè la seva demanda sigui atesa.

Sé poques coses del que passa a París. ¿No surt encara la *Revista*?[4]

Desitjant-vos un bon any, us abraça cordialment

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | Prada | 28 XII 1939 | Inèdita | Fons Lluís Nicolau d'Olwer de l'IEC | Transcrita de l'original.

1. L'editorial Proa fou fundada a Badalona el 1928 per Josep Queralt i Marcel·lí Antic. La direcció literària la duia Joan Puig i Ferreter. Interrompuda per la Guerra Civil, Queralt no reprengué l'editorial fins el 1951 a Perpinyà. És prou coneguda la col·lecció «Biblioteca a Tot Vent», que publicava novel·la catalana i universal, les traduccions de la qual anaven a càrrec de traductors de renom.

2. Vg. [288], n. 3.

3. A Andreu Nin se li encarregaren algunes de les traduccions dels llibres publicats per Proa.

4. Vg. [294], n. 11.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

305

A Jaume Miravitlles

Prada, 29 de gener de 1940

S. J. Miravitlles

Estimat amic, Quan us anava a contestar la vostra primera lletra[1] (tardanament, –us en demano perdó,– però per motius ben justificats) declinant la invitació a col·laborar en un número extraordinari del *Poble Català*,[2] rebo la vostra segona lletra,[3] en què em participeu que no es tracta d'un número extraordinari del *Poble Català*, sinó d'una publicació a part, amb un altre nom i amb una altra direcció.[4] Quin nom? Quina direcció? Això no m'ho dieu. Ara com ara, però, encara que, sabent-ne el nom i la direcció, em fos plaent de col·laborar en aquesta publicació a part, no us podria fer l'article que em demanàveu en la vostra primera lletra, per una raó, que és la que em fa decidir d'anar-me'n a viure a Montpeller,[5] ja que no puc venir-me'n a estar a París: la impossibilitat de fer cap treball seriós a Prada, privat com hi estic de les obres de consulta més indispensables. Un cop instal·lat a Montpeller i represes les meves tasques lingüístiques, llavors em serà possiblement llegut d'escriure articles com el que em demaneu; però, avui, encara sóc a Prada gestionant l'autorització per a anar a residir al departament de l'Hérault, i la publicació de l'ex-número extraordinari sembla, pel que em dieu, imminent!

Us saluda afectuosament des d'aquest recó de Prada aquest vostre amic fins ara encara indocumentat

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | Prada | 29 I 1940 | Publicada dins Manent 2005: 166-167 | Fons de la Fundació Ramon Llull a l'ANC | Transcrita de Manent.

1. Carta perduda.

2. Vg. [303], n. 3.

3. Carta perduda.

4. Vol dir que no es tractava de fer un número especial del diari, ja desaparegut per la guerra, sinó d'un nou setmanari amb el mateix nom.

5. En efecte, entre el 10 i el 14 de febrer de 1940 Fabra i la seva família s'instal·laran a la ciutat de Montpeller: primer a l'Hôtel Palmade, i al cap d'unes setmanes a la rue de Boussairolles (número 20, tercer pis).

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

306

A Josep Pous i Pagès

Montpeller, 2 de març de 1940

Estimat amic Pous,

Com me va plaure de rebre lletra vostra![1] Quan éreu a París, jo encara era a Illa; a penes arribo a París, vós us n'aneu a l'Auvergne; i quan vós torneu a París, jo ja me n'havia hagut de tornar a Illa. Ben diferent d'aquell temps que ens trobàvem gairebé cada dia, sia a la Institució,[2] sia a la Conselleria.[3] Enyoro, no cal dir-ho, les nostres enraonies i, pel que em dieu, veig que, si podíem fer petar la xerrada com llavors, coincidiríem en tantes coses! «Políticament estic molt empipat» m'escriviu. Jo també. D'acord amb tot el que dieu per a justificar el vostre «estic molt empipat». Ací, a la perifèria, l'espectacle de tot el que passa fa molta pena. Vinga parlar de front nacional, i hi ha quatre o cinc fraccions que cadascuna es pensa ésser el nucli entorn del qual s'ha de fer la unitat nacional.[4] Ara acabo de rebre una crida de la Unió Catalanista[5] a totes les organitzacions i partits catalans. La coneixeu? És curiosa: volen fer una junta cridant-hi gent de cadascun d'aquests partits o organitzacions, i per endavant, abans d'escoltar llurs representants, declaren que les gestions que realitza en Casanovas[6] són l'únic camí de salvació catalana. Mireu, Pous, cada dia em refermo en la idea que els homes que tenim la missió de fer una tasca cultural, almenys en els inicis de la formació d'un grup o consell pro unitat nacional, no devem intervenir-hi. Mentre hi hagi tants grups en competència, convé que les activitats culturals apareguin deslligades de tota actuació política, i feu-me conèixer el que en penseu, de tot això.

He rebut els dos primers números de la «Revista de Catalunya».[7] Hi ha treballs bons, alguns d'excel·lents; n'hi ha alguns de ben mediocres. I l'Sbert m'escriu[8] que en rebreu molts d'impublicables. Això us portaria, sembla, a no ésser tan exigents. Bé; però aneu amb molt de compte a no afluixar massa!

D'acord –ja us ho deu haver dit l'Sbert– amb tot el que em dèieu a propòsit de l'article d'en Miracle. Ja vaig indicar al mateix Miracle la conveniència de no publicar-lo a la «Revista». D'acord, encara, amb vós que en el cas de publicar-lo al «Poble Català», calia esmotxar-lo molt. Però el «Poble Català» ha estat suspès.[9] Podria, però, voler-se publicar en algun altre periòdic: vigileu, llavors, que no hi vagin certes anècdotes. Ara en

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Miracle m'ha enviat un altre article: la segona part està bé; en la primera, anecdòtica, deforma excessivament els fets, i caldria refer-la.[10]

M'escriu en Lluís Capdevila[11] indignat perquè no rep la «Revista». (Jo no dec ésser –diu– ni català ni escriptor!) Em sembla que la hi hauríeu d'enviar. Viu a Aux-les-Thermes (Ariège).

Us abraça cordialment

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Montpeller | 2 III 1940 | Publicada dins Manent i Manent 1998: 43-44 | Fons Josep Pous i Pagès de l'ANC | Transcrita de l'original.

1. Carta perduda.

2. Les trobades que feien a la Institució de les Lletres Catalanes en temps de guerra. Vg. [284], n. 4.

3. Conselleria de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

4. Pous i Fabra es refereixen a les picabaralles entre els partits catalans a l'exili.

5. Cal puntualizar que la Unió Catalanista, nascuda el 1891, ja abans de la Guerra Civil era una pura supervivència d'aquella entitat patriòtica que havia tingut tant de relleu en el canvi de segle. De fet, és després de la presidència de Domènec Martí i Julià (1914-1916) que la Unió Catalanista esdevé una entitat apagada. Gairebé desaparegué el 1936, però hi hagué alguns membres que la mantingueren des de l'exili.

6. Joan Casanovas i Maristany.

7. Número 94 (desembre de 1939) i número 95.

8. Carta perduda.

9. A causa de la Segona Guerra Mundial, el setmanari *El Poble Català* se suspengué. Es reprengué a Mèxic a partir de 1941.

10. Els articles signats per Josep Miracle a la *Revista de Catalunya* de l'exili són: el poema «Resurrexit!» (Ceret, 20 de febrer de 1939), en el núm. 94, desembre de 1939, París; en el número 95 (gener de 1940) hi consta com a col·laborador (segurament en algun article anònim de la secció «Crònica»); en el número 96 (febrer de 1940), hi consta com a col·laborador i signa la necrològica «Ressenya d'Alfons Maseras – Dr. Ismael Girard. "La Lumière". París, 12 de gener de 1940».

11. Carta perduda.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

307

De Lluís Companys a Pompeu Fabra, Antoni Rovira i Virgili, Josep Pous i Pagès, Santiago Pi i Sunyer i Jaume Serra i Húnter

París, 20 d'Abril de 1940.

Distingit amic:

Us suposo assabentat dels tramits succeits prop de personalitats i organismes nacionalistes per a facilitar, el més [aviat] possible, la unitat dels catalans.

Realitzades pel President del Parlament, Sr. Irla, les gestions necessàries prop d'aquelles personalitats i organismes, sense excepció de significació en el camp nacionalista-català, i una volta repassades novament les possibilitats després de les consultes, i obtinguts nous assessoraments, s'ha afermat el criteri i, mantinguda la urgència del mateix, [s'ha] decidit la formació d'un Consell de persones, quin prestigi, clara i innegable filiació nacionalista, destacada en el camp de la intel·lectualitat catalana, podran ademés, encara, ésser útils a l'afany de persistir en els esforços començats.

Totes les gestions realitzades i la solució adoptada no ha estat sense prèvies reunions dels sectors i personalitats que han volgut contribuir-hi, i que han donat facilitats sense reserves. Altrament, penso, també, delegar en un membre del Consell per l'exercici de les funcions executives.

Es evident que la formació del Consell no significa per a els seus components, de cap manera, minva o cambi o reserva, etz., en el plenament lliure judici respecte els actes o persones en el passat, present i futur, sino l'acceptació d'un deure patriòtic, d'un lligam patriòtic, que a tots, catalans, ens pot juntar.

Amb el propòsit dit, les facilitats obtingudes i després dels assessoraments rebuts de tots els que han volgut contribuir a aquesta tasca, us demano que volgueu integrar el Consell, per deure i interés patriòtic que a tots obliga, i per a que davant dels problemes actuals i dels que poden presentar-se pugui començar a actuar i fer feina catalana.[1]

Us prego contesteu seguidament, i soc vostre,

Signat: Lluís Companys.-

Srs. Pompeu Fabra.
A. Rovira Virgili. (ES COPIA)

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

J. Pous i Pagès.
Santiago Pi i Sunyer.
J. Serra Hunter

Ⓓ Carta mc. | París | 20 IV 1940 | Inèdita | Fons de la Fundació Ramon Llull a l'ANC | Transcrita de l'original.
Ⓘ Probablement carta dictada i transcrita per un ajudant de Companys.

1. Carta en què el president Companys demana a unes quantes personalitats la integració en el Consell Nacional Català o Consell Nacional de Catalunya. Els membres integrants foren Pompeu Fabra (president), Santiago Pi i Sunyer (secretari) i els consellers Josep Pous i Pagès (funcions executives), Antoni Rovira i Virgili i Jaume Serra i Húnter. Tenia caràcter de suplència de govern, però el cert és que el Consell no s'arribà a constituir mai a causa de l'entrada dels nazis a París i el conseqüent desmantellament de la Fundació Ramon Llull i de les oficines del Govern català a l'exili.

308
De Lluís Companys

París, 27 d'Abril de 1940

Sr. En Pompeu Fabra.
Montpellier.

Distingit i estimat amic:

Acabo de rebre la vostra carta.[1] *Havia rebut ja cartes de totes les altres personalitats catalanes, acceptant, per deure patriòtic, el formar part del Consell.*[2] *Estimo molt, així mateix, i especialment, la vostra conformitat.*

En relació a l'extrem que dieu de la delegació de funcions, apart de motius diversos, interessa que les gestions i actes reflectin clarament l'interès superior de facilitar, per part nostra, la més àmplia assistència dels catalans; i en aquest sentit, com us dic en l'anterior, hem trobat facilitats d'importants sectors i personalitats.

Vostra inquietud, que comprenc, pot ésser esvaida, puig és una qüestió de detall, de circumstància, temperament o nom i no hem de violentar-ho. Ací a París podreu parlar amb els amics i amb mi si cal, doncs sortiré uns dies a fora per coses personals, però seré de retorn a primers de l'altra setmana.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Així, em permeto convocar-vos, com s'ha fet amb els altres components del Consell, pel dijous dia 9, a les 4 de la tarda, a la rue de la Pepinière.

Haureu rebut una convocatòria dels Amics de la República Francesa.[3] *S'ha cursat a tots, doncs al facilitar la permisió per dit document, podreu, si voleu, assistir a l'assemblea que dita entitat celebra el dia 7.*

Amb tota consideració i amistat, soc vostre.

Signat: Lluís Companys.

(ES COPIA)

Ⓓ Carta mc. | París | 27 IV 1940 | Inèdita | Fons de la Fundació Ramon Llull a l'ANC | Transcrita de l'original.

Ⓘ Probablement carta dictada i transcrita per un ajudant de Companys.

1. Carta perduda.

2. Vg. [307], n. 1.

3. Associació creada el 1939 amb l'objectiu d'ajudar els residents establerts a França. Hi havia una secció catalana. En el comitè del Patronat hi figurava, entre d'altres, Pompeu Fabra. Robert Lange era el delegat general de l'associació i Edouard Herriot i Lluís Companys els presidents. Vg. Capdevila 2002: 4.

309

De Robert Lange a Santiago Pi i Sunyer (amb còpia a Jaume Serra i Húnter, Pompeu Fabra i Antoni Rovira i Virgili)

Paris, le 27 Avril 1940.

Monsieur Santiago Pi Sunyer.
AMELIE-LES-BAINS. *(P.O.)*

Cher Monsieur:

Nous vous prions de trouver sous ce pli une circulaire dans laquelle vous êtes convoqué à notre Assemblée qui doit se tenir le 7 Mai dans notre siège social à Paris.[1]

Nous serions très heureux que vous assistiez à cette réunion. Nous écrivons à M. le Préfet des Pyrénées Orientales à l'attention duquel notre Association a été tout [?] récemment signalée par M. Berthoin, Secrétaire

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Général du Ministère de l'Intérieur, en lui demandant de nous aider a organiser une Section à Perpignan. Nous croyons que votre collaboration personnelle à la constitution de cette Section pourrait contribuer à son succès.

Nous vous prions, donc, de demander le sauf-conduit pour ce voyage à Paris, afin de pouvoir participer à notre Assemblée Générale qui fixera les modalités d'organisation de nos Sections Régionales, et de vous mettre en rapport avec notre Secrétariat quant à la constitution de la Section de Perpignan, dans une réunion qui se tiendra le 8 Mai, à 10 heures du matin.

En Attendant le plaisir de votre visite, je vous prie d'agréer, cher Monsieur, nos sentiments les plus distingués.

Robert Lange.
Délégué Général.

Mrs. Jacques Serra Hunter.
Pompeu Fabra.
Antoine Rovira Virgili.

Ⓓ Carta mc. | París | 27 IV 1940 | Inèdita | Fons de la Fundació Ramon Llull a l'ANC | Transcrita de l'original.

1. Es refereix a l'assemblea que convocà els Amics de la República Francesa. Vg. [308], n. 3.

310

De Joan Tauler a Pompeu Fabra
(amb còpia a Antoni Rovira i Virgili,
Santiago Pi i Sunyer i Jaume Serra i Húnter)

París 2 de maig de 1940.

Sr. Pompeu Fabra.
Montpellier.

Estimat i distingit amic:

Per mandat-carta rebreu la quantitat de mil *francs. Son tramesos per*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

indicació del President i per a despeses del vostre viatge a l'objecte de poder concorrer a la reunió per a la que esteu convocat.[1]

Amb saludos del President, es vostre affm. amic,

Signat Joan Tauler.

Srs. Antoni Rovira i Virgili.
Santiago Pi i Sunyer.
Jaume Serra i Hunter.

Ⓓ Carta mc. | París | 2 v 1940 | Publicada (gairebé completa) dins Manent 2005: 120 | Fons de la Fundació Ramon Llull a l'ANC | Transcrita de l'original.

1. Es refereix a la reunió dels Amics de la República Francesa convocada per al 7 de maig. Vg. [308], n. 3.

311

A Joan Alavedra

Montpeller, 20 de maig de 1940

Estimat Alavedra, Us agraïm la vostra felicitació pel prometatge de la Dolors.[1] ¿Cal, ara, que us digui que enyoro molt tot això de Prada i els amics que hi vaig deixar?[2] L'un d'ells, pobre Plana, ja no l'he de veure mai més![3] El seu retrat –amb el Canigó al fons!– en què se'l veu voltat de petits, que ell estimava tant, cregueu que em va trasbalsar. No us puc dir com he sentit la seva mort. I em dol, em dol vivament, d'haver-me vist privat d'ésser a Banyuls el dia del seu enterrament.

Adéu, Alavedra. Saludeu de part nostra la vostra muller[4] i els vostres fills[5], que suposo que fan grans progressos en els estudis.

Una abraçada del vostre amic

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | Montpeller | 20 v 1940 | Publicada dins Manent 2000b: 221 | Arxiu privat Manent | Transcrita de l'original.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

1. Dolors Fabra i Mestre contragué matrimoni amb Ferran Rahola i Auguet el 6 de febrer de 1941 (casament civil) i el 7 de febrer de 1941 (casament religiós).

2. Durant el primer any d'exili Fabra s'establí a Prada dues vegades: durant el febrer-març de 1939 i entre el juliol/setembre de 1939 i final de febrer de 1940.

3. Alexandre Plana i Santaló va morir el 7 de maig de 1940 a Banyuls de la Marenda, al Rosselló. Artur Bladé i Desumvila ho reporta en *L'exiliada* (Cossetània Edicions, *Obres completes*, vol. II, pàg. 319). També explica que a l'enterrament, que va tenir lloc el 8 de maig, hi va assitir Pompeu Fabra en representació dels catalans de Montpeller (pàg. 319).

4. Montserrat Moner.

5. Maria i Macià Alavedra i Moner.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

312

A Lluís Nicolau d'Olwer

Montpeller, 28 de maig de 1940

Estimat amic Nicolau,

Quan un sap i sent a dir que passen coses greus i que s'han de prendre determinacions i, per altra banda, no rep cap notícia dels amics de París, creieu que es passen dies de veritable angúnia. Invocant la nostra amistat jo no us demano sinó una cosa: que m'escrigueu encara que no sigui sinó quatre ratlles: que tingui almenys la seguretat que penseu en mi. Oi que ho fareu?[1]

Us abraça cordialment

Pompeu Fabra

Adreça: P. Fabra, 20 rue Boussairolles, 3e
Montpellier (Hérault)

Ⓓ Carta ms. | Montpeller | 28 v 1940 | Inèdita | Fons Lluís Nicolau d'Olwer de l'IEC | Transcrita de l'original.

1. Les angúnies de Fabra segurament s'expliquen pel clima de Segona Guerra Mundial que des del 3 de setembre de 1939 es vivia a França. El cas és que el 14 de juny de 1940 els nazis entraren a París. La seva carta, escrita setze dies abans de la invasió alemanya, denota el patiment pels «amics de París», on tenia seu la Fundació Ramon Llull.

313

A Josep Pous i Pagès

Montpeller, 11 de juliol de 1940

Estimat amic Pous,

Per fi! Quina ànsia he passat per vós tots aquests dies! No puc pas dir-vos l'emoció que m'ha causat la rebuda de la vostra lletra![1] Ja veieu, Pous, com ha[n] anat les coses...

Heus-ací el que sabem dels qui eren a París quan la desfeta:[2]

En Nicolau estigué uns dies a Bordeus, ara és a Vichy. L'Sbert i en Berthaud són a Clermont-Ferrand. En Riba és encara a Bordeus i pensa venir a Montpeller tot seguit que pugui. D'en Santaló, sabem que ha estat a Bordeus, que ha passat, després, per Toulouse, i ara sembla que és a Co[t]lliure. D'en Tarradelles i d'en Gassol, diuen que són a Sant Rafael.[3] D'en Companys i d'en Tauler, no se'n sap res.

L'adreça de l'Alcàntara és:

M. Manuel Alcàntara
5 rue Monjardin (Garage)
Nîmes (Gard)

La de l'Sbert:

M. Pierre-Louis Berthaud
Poste-restante
Clermont-Ferrant

Adéu, estimat amic, i que ben aviat pugueu treure els de la Residència[4] de la situació anguniosa en què es troben!

Vostre

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Montpeller | 11 VII 1940 | Publicada dins Manent i Manent 1998: 45-46 | Fons Josep Pous i Pagès de l'ANC | Transcrita de l'original.

1. Carta perduda.

2. Els nazis, un cop van haver desfet literalment les línies de l'exèrcit francès, van entrar a París el 14 de juny de 1940 i s'inicià la terrible ocupació. Vg. [312], n. 1.

3. Població que pertanyia al departament francès del Vard.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

4. La Residència per a Intel·lectuals Catalans va funcionar a Montpeller de 1939 a 1941. Fou tutelada pel president del Comité d'Aide aux Intellectuels Catalans, el rossellonès Joan Amade. En fou principal promotor i director Manuel Alcàntara i Gusart. La Residència fou subvencionada per la Fundació Ramon Llull. Per a una àmplia crònica de la Residència, vegeu *L'exiliada (Dietari de l'exili, 1939-1940)* d'Artur Bladé i Desumvila (Barcelona, 1976).

314

A Josep Pous i Pagès

Montpeller, 13 de juliol de 1940

Estimat Pous
Heus-ací unes quantes adreces que us poden interessar :

C. Riba*	Aux bons soins de M. Climent[1]
	23, rue Ducan, Bordeaux
Serra H.[únter]	30 Pont Saint Étienne, Toulouse
L. Nic.[olau]	Poste-restante, Vichy
Tas<s>is	99 rue de Rome, Paris (17e)
M. Alcàntara	5 rue Monjardin, Nîmes

Santaló és a Bésiers, però no en sé encara l'adreça.

J. Garcia Castellet.....	Hôtel du Midi, Perpignan
	(per a l'*Escofet*, que és a Perpinyà)

Desitjant que estigueu completament refet de les trifulgues passades, us abraça cordialment

P. F.

* P. Romeva

Ⓓ Carta ms. | Montpeller | 13 VII 1940 | Publicada dins Manent i Manent 1998: 46-47 | Fons Josep Pous i Pagès de l'ANC | Transcrita de l'original.

1. Joan Climent.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

315

A Josep Pijoan i Teresa Mestre

Montpeller, 5 d'agost de 1940

Estimats Pep i Teresa,

En les vostres cartes[1] es revela el gran afecte que ens porteu, i cregueu que us l'agraïm de tot cor. Evidentment, ens cal emigrar a Amèrica. Comptava trobar-hi treball (Hi ha una tasca a fer en la qual alguns catalans d'Amèrica havien pensat ja fa temps: la revisió del *Diccionari general* en vistes a la publicació d'una segona edició.),[2] i ara tu em dónes l'esperança de trobar-ne per un altre cantó en notificar-me que s'estan fent treballs per a la instauració d'una mena d'Universitat Catalana.[3] Tot, doncs, em fa esperar que, un cop a Amèrica, trobaré mitjans de guanyar-me la vida. La qüestió és poder-hi venir, i això sí que presenta grans dificultats. Actualment, però, s'estan fent gestions molt ben orientades per a recaptar els consentiments i l'ajut indispensables perquè puguin venir a Amèrica un cert nombre de refugiats catalans, i confio que aquestes gestions tindran èxit, però tot fa creure que trigarem encara algun temps a poder emprendre el viatge. Cal que us digui (per a tranquil[·l]itzar-vos) que, pel moment, la nostra situació no és desesperada i podem anar aguantant algun temps, probablement fins al dia de l'embarcament. I, ara, un prec: que els treballs que es facin aquí (organització de cursets, de conferències, etc.) es facin com més a la callada possible, que no s'esmenti massa (en la premsa, etc.) la gent que encara avui està retinguda a França, ja que això podria dificultar enormement la nostra sortida d'Europa.[4] La premsa catalana d'Amèrica[5] s'hauria d'abstenir d'esbombar certs noms...

Rebeu, estimats germans, una abraçada de tots els meus i meva!

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | Montpeller | 5 VIII 1940 | Publicada dins Ferrer, Ferrer i Pujadas 1998: 31-32 | Fundació Pere Coromines | Transcrita de Ferrer, Ferrer i Pujadas.

Ⓡ Dins Manent 2005: 224.

1. Cartes perdudes.

2. És probable que es refereixi a Antoni López i Llausàs, editor de la primera edició del *Diccionari general de la llengua catalana.*

3. Un projecte entre molts de l'exili que no s'arribà a portar a terme. Sí que es feren, en canvi,

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

diversos cursos de català o de gramàtica catalana arreu del territori francès. De vegades tocava a Fabra d'inaugurar-los. A tall d'exemple, vegeu Manent 2005: 253-254.

4. La temptació o necessitat d'abandonar França i embarcar-se cap a l'Amèrica del Sud era molt forta per a la majoria d'exiliats catalans, i també per a Fabra i la seva família. Anteriorment ja havien proposat a Fabra d'anar a Anglaterra i a Mèxic (vegeu cartes de l'exili anteriors), tot i que ell ho refusà. Finalment Fabra no s'embarcà i romangué sempre en terres catalanes i occitanes de l'Estat francès, on morí. Vg. Manent 2005: 223-227.

5. Els catalans exiliats a Amèrica editaren un nombre considerable de revistes i butlletins culturals escrits en català que també tractaven temes socials i polítics.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

316
A Ferran Soldevila

[No hi ha encapçalament ni final]

[Entre el 5 i el 14 d'agost de 1940]

Confio en l'èxit dels treballs que s'estan fent perquè puguem sortir de la situació anguniosa en què ens trobem. Esperem que un dia no llunyà tots els qui estem disposats a treballar pel manteniment de la cultura catalana ens trobem reunits en un mateix indret,[1] on puguem prosseguir la nostra tasca amb menys entrebancs que fins ara! Que això pugui ésser ben aviat! Procurem en l'endemig suportar amb resignació les penes i treballs que ens calgui endurar.[2]

[Pompeu Fabra]

Ⓓ Carta. Desconeixem si és ms. o mc. | [Probablement Montpeller] | [Segurament entre el 5 i el 14 d'agost de 1940], ja que Ferran Soldevila anota en el seu dietari, el 14 VIII 1940, la rebuda d'una lletra de Fabra | Publicada parcialment dins Soldevila 1995: 155-156 | Arxiu desconegut (no consta en el fons de Ferran Soldevila de l'ANC) | No hem vist l'original | Transcrita de Soldevila.

Ⓡ Dins Manent 2005: 225.

Ⓘ Soldevila introdueix la transcripció parcial d'aquesta carta fabriana amb els següents mots: «14 VIII 40 | Lletra d'en Fabra. M'anuncia que té unes quantitats per a mi, en Sunyer i en Casanoves. Em demana les adreces dels altres dos».

1. Aquest fou un desig, una quimera, un somni recurrent entre molts exiliats catalans, sobretot intel·lectuals i polítics, que no es realitzà mai.

2. Un cop envaït París, l'Estat francès es dividí en les anomenades «França lliure», governa-

da pel general Henri-Philippe-Omer Pétain, i «França ocupada». Els pocs quadres dirigents del Govern català a l'exili es dispersaren, i la Fundació Ramon Llull quedà desmantellada. Així, els ajuts i subsidis econòmics escassejaren encara més. Heus aquí «la situació anguniosa en què ens trobem», com afirma Fabra.

317

A Josep Pous i Pagès

Montpeller, 9 d'agost de 1940

Estimat amic Pous

Jo crec que es poden adobassar les coses enutjoses que passen a la Residència[1] sense necessitat, ara com ara, de declarar en suspens el Patronat. Més endavant, si es pot tornar a la normalitat, ja serà una altra cosa; en les circumstàncies actuals, crec que és millor anar tirant com es pugui. (El nostre mal no vol soroll, i si intentéssim adobar això, n'hi hauria!) El Patronat sembla disposat a atendre totes les indicacions que jo pugui fer-li (m'ho ha assegurat en distintes ocasions un dels seus membres); en Duran,[2] per altra banda, està en comunicació constant amb mi i disposat a sotmetre'm qualsevol decisió que cregui convenient de prendre: tot em fa esperar que la seva delegació serà perfectament compatible amb l'existència del Patronat. La qüestió urgent és millorar les relacions entre el Patronat i l'Administració. Convindrà que, durant les absències de l'Alcàntara, hi hagués una persona (*una sola* persona) formalment designada per a substituir-lo, la qual atengués, com ha de fer un administrador (i suposo que deu fer l'Alcàntara), les disposicions del Patronat, que seran les d'en Duran, és a dir, les nostres, i que, naturalment, no prengués en cap ocasió iniciatives que no fossin de la seva incumbència. Tocant a la re[s]cissió dels contractes de lloguer, em sembla bé d'intentar el sistema de pròrrogues mensuals. La pena és que l'Alcàntara n'ha rescindit ja un bon nombre. Escriviu-li: ell és el qui millor sabrà el que encara s'estigui a temps a fer.[3]

Esperant millors dies, us saluda afectuosament

Pompeu Fabra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓓ Carta ms. | Montpeller | 9 VIII 1940 | Publicada dins Manent i Manent 1998: 47 | Fons Josep Pous i Pagès de l'ANC | Transcrita de l'original.

1. Residència d'Intel·lectuals Catalans de Montpeller. Vg. [313], n. 4.

2. Ot Duran d'Ocon. Tenia un paper destacat dins el Patronat de la Residència dels Intel·lectuals Catalans a Montpeller.

3. Els problemes als quals al·ludeix Fabra són sobretot de tipus econòmic en temps complicats. La Fundació Ramon Llull controlava els diners de la Residència d'Intel·lectuals Catalans de Montpeller i repartia els subsidis. Per això va posar en el Patronat persones de poc relleu, llevat de Pere Lloret, per poder-ho controlar. Manuel Alcàntara i Gusart duia l'administració amb gran competència. Pompeu Fabra, que va ser president de la Fundació, feia d'enllaç i de moderador entre el Patronat i l'administració de la Residència.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

318

A Josep Pous i Pagès

Montpeller, 15 d'agost de 1940

Estimat Pous

En Casanelles durant la seva estada a Montpeller, venint de Vichy, em va fer uns encàrrecs: l'un d'ells era (em va dir) per a un tal Sunyer i un altre per a un tal Casanovas. ¿Quin Sunyer i quin Casanovas? No ho sabia. Suposo que aquest Sunyer[1] és el pintor i aquest Casanovas[2] l'escultor. Però és el cas que no sé les adreces ni de l'un ni de l'altre. ¿Les sabeu vós?

En aquest precís moment rebo la vostra lletra del 12.[3] M'ha tret un pes de sobre: estàvem abocats a una veritable catàstrofe... Bé, la solució Colomer: qualsevol canvi, en les circumstàncies actuals, produiria enrenous enutjosos i perjudicials per a la Residència.[4] He aconseguit fàcilment que tots –patronat, administració, delegats– em considerin com una mena d'àrbitre en totes les qüestions en què podrien produir-se discrepàncies; i el fet de comunicar-se entre ells directament i amb mi ha fet que no en sorgís cap de nova: la qüestió és anar tirant tot el temps que durin les presents circumstàncies.

Cregueu que estic molt anguniós per en Nic.[5] Qualsevol novetat, notifiqueu-me-la tot seguit.

Una abraçada cordial del vostre amic

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Montpeller | 15 VIII 1940 | Publicada dins Manent i Manent 1998: 48 | Fons Josep Pous i Pagès de l'ANC | Transcrita de l'original.

1. Joaquim Sunyer i Miró.
2. Enric Casanovas i Roy.
3. Carta perduda.
4. Residència d'Intel·lectuals de Montpeller. Vg. [313], n. 4.
5. Nom familiar amb què era conegut Lluís Nicolau d'Olwer.

319

A Josep Pous i Pagès

Montpeller, 21 d'agost de 1940

Estimat amic Pous,

En Soldevila[1] em va donar les adreces d'en Casanoves[2] i d'en Sunyer,[3] als quals he tramès, així com a en Soldevila, els subsidis corresponents a dos mesos. L'adreça d'en Soldevila és: Av. de Septembre, Villa Rose-Marie, Banyuls s/Mer (Pys. Or.).

La vostra interpretació tocant l'encàrrec fet a Mme. Berthaud és exacta. S'han rebut ja els 20.000 frs. i han estat repartits. Resten així pagats tots els endarreriments de juny i juliol.[4] Posteriorment s'ha rebut, tramesa per l'Escofet, una quantitat amb la *quarta* part de la qual es podrà pagar als diputats[5] la mesada d'agost, i la resta es destinaria a la Residència.[6] Per ara, doncs, no us cal trametre cap més quantitat.

D'acord amb vós tocant la nostra possible anada a Amèrica... però potser no ens queda altre remei que anar-hi (si ens deixen!).[7] Si tots els del R.[amon] Ll.[ull][8] poguéssim, però, viure-hi plegats, en una mateixa població, potser seria l'única manera de poder continuar la nostra tasca, que tants entrebancs ha trobat a França i que hi ha esdevingut, ara, del tot irrealitzable.

I d'en Nic?[9] Doneu-me'n totes les noves que n'aneu sabent!

Una abraçada del vostre amic

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Montpeller | 21 VIII 1940 | Publicada dins Manent i Manent 1998: 49 | Fons Josep Pous i Pagès de l'ANC | Transcrita de l'original.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

1. Ferran Soldevila.

2. Enric Casanoves i Roy.

3. Joaquim Sunyer i Miró.

4. Com que la situació econòmica en la qual vivien els exiliats era molt precària, n'hi havia que podien rebre alguns subsidis econòmics per part del Govern català a l'exili. Sovint els pagaments s'endarrerien.

5. Diputats del Parlament de Catalunya a l'exili.

6. Vg. [313], n. 4.

7. Vg. [315], n. 17.

8. Fundació Ramon Llull. Vg. [288], n. 7.

9. Nom familiar amb què era conegut Lluís Nicolau d'Olwer.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

320

A Josep Pous i Pagès

Montpeller, 27 d'agost de 1940

Estimat amic Pous,

fa dies que vaig rebre un mandat de 6.000 francs expedit a Tolosa. He esperat tots aquests dies rebre una lletra en què se'm digués per a qui són aquests francs: no n'he rebut cap, i com que en el cupó reservat a la correspondència[1] hi havia aquests mots: «*Avec les amitiés de M. Pous et Pagés*», suposo que sou vós qui me'ls fa trametre, i per això us escric ara demanant-vos la seva destinació. ¿No són pas per als estudiants?[2] Per cert que amb aquest mandat m'ha passat una cosa que deploro. Del dors del cupó no em vaig fixar sinó en el segell que deia Toulouse i la data: segur que era una tramesa vostra o de l'Sbert, no em vaig fixar en el nom de l'expedidor ni que hi havia posat la seva adreça. Avui, en tenir de nou a les meves mans el cupó per a veure'n la data i comunicar-vos-la (17-VIII-40), m'adono que l'expedidor és una dama, que suposo que és Mme. Berthaud i que aquesta dama em dóna la seva adreça, i jo, sense acusar-li rebut ni regraciar-la! En veritat, no em veig amb cor d'escriure-li, ara, passats ja tants dies. Mireu (si en teniu l'avinentesa) d'explicar a l'amic B.[erthaud][3] el que ha passat, demanant-li de part meva que m'excusi prop de la seva muller. Jo no goso.

Avui, a la Residència,[4] han passat coses molt desagradables i que si es repeteixen podrien portar-nos a una catàstrofe. Crec que, tot seguit que es normalitzin (encara que no sigui sinó per un cert temps) les coses, ço és

la tramesa dels subsidis, caldrà introduir canvis radicals en el règim de la Residència. En les circumstàncies en què ens trobàvem tot el juliol i fins a mitjan agost, això hauria estat inoportú, i per això us vaig aconsellar de no remoure res. Ara i tot seguit que millorin les circumstàncies, cal pensar a donar una nova estructuració a la R.[esidència], que fet i fet potser haurà d'ésser la mateixa que tenia abans de la instauració del patronat.

Us anuncio una carta de l'Aguirre en què us exposarà una sèrie de queixes tocant la situació dels periodistes a la Residència. M'ha demanat si em semblava bé que us escrivís aquesta carta, i, naturalment, li he dit que sí i li he assegurat que vós no teníeu cap animadversió contra els periodistes (com sembla que la tenen certs polítics, a jutjar pel que m'ha dit l'Aguirre).

I en Nic?[5] I els altres? Van endavant les gestions prop del govern francès? Una lletra vostra sempre és la ben rebuda!

Us abraça cordialment
vostre

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Montpeller | 27 VIII 1940 | Publicada dins Manent i Manent 1998: 49-50 | Fons Josep Pous i Pagès de l'ANC | Transcrita de l'original.

1. Document perdut.
2. Estudiants exiliats que vivien a la Residència d'Intel·lectuals Catalans de Montpeller.
3. Pèire Loís Berthaud.
4. Residència d'Intel·lectuals de Montpeller. Vg. [313], n. 4.
5. Nom familiar amb què era conegut Lluís Nicolau d'Olwer.

321

A Josep Pous i Pagès

Montpeller, 29 d'agost de 1940

Estimat amic Pous,

Ja us vaig dir quan em vàreu demanar si creia compatible la delegació d'en D.[uran] d'O.[con][1] amb el patronat i us he repetit en la meva lletra d'abans-d'ahir[2] que no creia oportú remoure res mentre no es pugui

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

assegurar, encara que no sigui sinó per un cert temps, la tramesa regular dels subsidis. Ara us dic que, si s'acordava anar a la supressió o suspensió del patronat, encara s'hauria d'esperar per a prendre aquesta mesura, que no pogués semblar que fos una sanció contra el patronat, ja que els autors dels fets deplorables[3] que s'han produït darrerament s'atribuirien la glòria d'haver ells ensorrat el patronat. En Pons,[4] que és el representant de l'Esquerra[5] dins el patronat, ha demanat als elements directius d'aquesta que apliquin una sanció a un tal Serra, afiliat a aquest partit (l'individu que ha arribat a anar a pinyes amb un altre patró) i ha anunciat que dimitiria el seu càrrec si el partit no li donava satisfacció. Compreneu que en el moment actual fóra contrapruduent que de dalt vingués la suspensió del Patronat: seria pres com una aprovació dels mitjans emprats pels Serra[6] i Cª. Jo continuo creient que s'hauria de tornar al règim primitiu, amb un administrador a Montpeller, i, fora de Montpeller, ben lluny de Montpeller, els qui fessin la funció que avui està encomanada al patronat, encara que no fos sinó per a condemnar uns senyors a les impertinències, insults i àdhuc cops dels malcontents. Si es té en compte com és d'ingrata la tasca del patronat, es comprèn que a la majoria dels patrons (dos d'ells ja han anunciat la seva dimissió) no els desplauria que els rellevessin dels seus càrrecs.[7] Potser el moment de fer-ho serà quan es posin en execució els acords del conveni que, segons els nostres informes, ja ha estat aprovat pel govern francès.[8] Sobre la conveniència de la supressió del patronat,[9] jo consultaria en Lloret, que està molt més ben informat que no pas jo de les vicissituds per què ha passat la Residència des del seu començament.

Us abraça cordialment
vostre

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Montpeller | 29 VIII 1940 | Publicada dins Manent i Manent 1998: 50-51 | Fons Josep Pous i Pagès de l'ANC | Transcrita de l'original.

1. Ot Duran d'Ocon.

2. Vegeu la carta anterior.

3. Aquests «fets deplorables», que van ser picabaralles entre el Patronat i l'administració, formaven part de l'ambient inestable dels exiliats i de qüestions personals i de diferències polítiques.

4. Joan Pons.

5. Esquerra Republicana de Catalunya.

6. Personatge de nom desconegut, es casà amb Reis Beltral.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

7. S'ha de tractar de dos dels següents membres: Manuel Andreu, Francesc Torrents i/o Joan Pons. Tots ells i Pere Lloret conformaven el Patronat.

8. El Govern francès tenia pes dins del Patronat de la Residència de Montpeller. Hi havia un Patronat que es va haver de dissoldre perquè hi havia massa baralles. Fabra n'era un dels patrons, però ho va deixar córrer quan va veure el pa que s'hi donava.

9. Vg. [317], n. 2.

322

A Josep Pous i Pagès

Montpeller, 5 de setembre de 1940

Estimat amic Pous

En una assentada que he tingut amb en Rovira i en Lloret, he vist que aquests dos companys són del meu parer, que ja coneixeu (Vegeu la lletra que, per encàrrec meu i d'en Rovira, us ha escrit en Lloret,[1] que coneix millor que ningú els fets ocorreguts a la Residència des de la seva fundació):[2] si la Residència hagués de continuar existint per un temps més o menys llarg dins, altre cop, un règim de normalitat, caldria introduir-hi modificacions radicals; però mentre durin les circumstàncies actuals (situació-pont fins que funcioni l'organisme jare-mexicà)[3] no és convenient fer altre que anar capejant les dificultats sense prendre mesures radicals que, *avui* (així ho creiem jo, en Rovira, en Lloret i en Duran),[4] empitjorarien les coses.

Té raó en Rovira que, mentre els membres del Consell[5] estiguem dispersats, aquest és com si fos inexistent (recordeu que en R.[ovira i Virgili] i jo ni tan sols hem donat la nostra acceptació definitiva!); però en les actuals circumstàncies, no veig la necessitat ni la conveniència que funcioni. Avui la qüestió urgent és l'execució dels acords del conveni franco-mexicà,[6] i això ha d'estar en mans dels organismes que a hores d'ara, suposo, ja es deuen haver constituït.

Cordialment vostre

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Montpeller | 5 IX 1940 | Publicada dins Manent i Manent 1998: 51-52 | Fons Josep Pous i Pagès de l'ANC | Transcrita de l'original.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

1. Lletra desconeguda.

2. Vg. [313], n. 4; [317], n. 2; i [321], n. 3.

3. JARE: Junta de Auxilio a los Republicanos Españoles. Organisme creat per la Diputació Permanent de les Corts espanyoles reunides a París amb la finalitat d'atendre les necessitats dels expatriats per haver defensat les institucions democràtiques. El seu principal impulsor fou l'exministre socialista Indalecio Prieto. Vegeu Vicenç Riera Llorca (1994): *Els exiliats catalans a Mèxic*. Barcelona: Curial, pàg. 38-44.

4. Ot Duran d'Ocon.

5. Molt probablement es refereix al Consell Nacional de Catalunya impulsat per Lluís Companys el 18 d'abril de 1940, però dissolt forçadament cap a mitjan juny del mateix any a causa de la invasió nazi a França. Els integrants d'aquest consell eren: Pompeu Fabra (president), Santiago Pi i Sunyer (secretari), i els consellers Josep Pous i Pagès (amb funcions executives), Antoni Rovira i Virgili i Jaume Serra i Húnter. Paral·lelament, i mentre el Consell Nacional de Catalunya quedà inoperant, Carles Pi i Sunyer creà, el 29 de juliol de 1940, el Consell Nacional de Londres, en què integrà més tardanament (setembre de 1943) Pompeu Fabra i Antoni Rovira i Virgili sense haver-los-ho consultat prèviament. Vg. [307], n. 1.

6. L'acord entre els dos governs va permetre que sortissin cap a Mèxic diversos vaixells amb refugiats catalans i espanyols.

323

A Josep Pous i Pagès

Montpeller, 14 d'octubre de 1940

Estimat amic Pous

Molt agraïts, jo i en Rovira, del vostre oferiment.[1] L'un i l'altre tenim encara per anar tirant algun temps i, si el retorn a la normalitat econòmica no es fa esperar massa (ací diuen que això serà el dia 17!), podem esperar-lo sense necessitat d'esgotar ara la nostra reserva.

Ací, com sabeu, a tots els qui demanen ingressar a la R.[esidència][2] o rebre'n un auxili, se'ls diu que ho demanin per escrit per mitjà d'una instància convenientment avalada, la qual l'administrador s'encarrega d'elevar a la «Superioritat», que és qui ha de resoldre; això fa que deveu ja haver rebut i continuareu rebent moltes sol·licituds, i és clar que necessitareu sovint que us donin informacions complementàries: ningú, com l'Alcàntara, no pot fer-ho. No us he de dir, perquè coneixeu prou la situació de la R.[esidència], que, per residents i auxiliats, <i> el qui millor pot informar-vos, a cada moment, de les disponibilitats de la R.[esdiència] és també l'Alcàntara.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Em parleu dels projectes d'embarcament. Déu meu, figureu-vos ací, amb les ganes que la majoria dels refugiats tenen d'embarcar, com s'exageren les noves més o menys optimistes que ens porten la gent que van i vénen o ens arriben per cartes de persones que ho saben tot de bona tinta! A darrers d'agost alguns ja donaven com a segur que els embarcaments començarien a mitjan setembre, que estava ja en camí d'Europa una flota de vaixells mexicans! Després ve el desengany, i alguns cauen en un pessimisme que els porta a pensar que el millor que poden fer és tornar a Espanya... Sapigueu, amic Pous, que tant jo com en Rovira no solament no participem d'aquests optimismes i pessimismes (i això ja no caldria que us ho digués), sinó que no tenim cap pressa a allunyar-nos d'Europa. Veiem que segurament no ens queda altre remei que anar a Amèrica i estem disposats a anar-hi, però no som dels frenètics que voldrien agafar, tant si hi tenen dret com no, el primer vaixell que surti cap a Amèrica. Jo, posat a triar (i crec que el mateix faria en Rovira) triaria l'últim.[3]

Una abraçada cordial del vostre amic

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | Montpeller | 14 x 1940 | Publicada dins Manent i Manent 1998: 52-53 | Fons Josep Pous i Pagès de l'ANC | Transcrita de l'original.

1. És probable que es refereixi a un avançament econòmic per part de Pous i Pagès a les famílies Fabra i Rovira, ambdues establertes a Montpeller.

2. Residència d'Intel·lectuals de Montpeller. Vg. [313], n. 4.

3. Vg. [315], n. 17, i [322], n. 6.

324

A Josep Pous i Pagès

Montpeller, 31 d'octubre de 1940

Estimat amic Pous,

He rebut de l'Ambaixada de Mèxic una quantitat amb l'encàrrec de trametre-us-la.[1] L'Alcàntara us l'enviarà avui per mandat postal.

En la vostra lletra del 22 a l'Alcàntara,[2] li participàveu la dissolució del L.[ayetanne] O.[ffice][3] Podríeu aprofitar aquesta ocasió per a dissoldre

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

el patronat de la Residència[4] (que, de fet, ja fa tres mesos que no funciona). Com sabeu, tres dels seus membres (Manuel Andreu, Francesc Torrents i Joan Pons) tenen ja presentada la seva dimissió, i el mateix Pere Lloret, que és l'únic patró que no ha dimitit, està també d'acord que cal procedir a la dissolució del patronat. Convindria, però, comunicar-los-la oficialment, i crec que ara és l'ocasió que ho feu, ço és en el moment que es dissol el L.[ayetana] O.[ffice] i el succeeix l'organisme (o el que sigui) que funciona a Vichy.[5] No cal dir que als patrons els plauria que, en comunicar-los la cessació dels seus càrrecs, se'ls digués unes paraules amables, ja que alguns d'ells, malgrat que veuen amb gust que se'ls alliberi d'un càrrec que no els pot, ara, sinó donar disgustos, els mortificaria que certs individus que sempre els han estat hostils, poguessin creure que la dissolució del patronat és una sanció que se'ls imposa.

Una qüestió alarmant és la de les admissions. Àdhuc en el cas poc probable d'augmentar-se la consignació, no podria pas atendre's ni una desena part de les instàncies presentades, i cada dia se'n presenten de noves. Haureu vist que, entre les instàncies que us ha tramès l'Alcàntara, figura en lloc preferent la d'en Vicenç Borrell (d'E.[stat] C.[atalà]),[6] i crec que s'ho mereix. Però encara hi ha, entre els nous sol·licitants, una persona que aquesta sí que crec que no podem deixar d'atendre: en Josep Xirau, que vós coneixeu prou. No està gaire bé amb l'Sbert pel fet que, dins el Patronat de la Universitat, havia fet una oposició aferrissada al nomenament de l'Sbert, que pretenia ésser nomenat professor d'un dels seminaris de la facultat de Dret; però em penso que aquest és prou *gentleman* per a oblidar els greuges rebuts i confiant en això li escric demanat-li que no deixi de prestar suport a la sol·licitud d'en Xirau.

Us saluda cordialment

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | Montpeller | 31 x 1940 | Publicada dins Manent i Manent 1998: 53-54 | Fons Josep Pous i Pagès de l'ANC | Transcrita de l'original.

1. L'ambaixada mexicana feia d'enllaç dels subsidis i ajuts econòmics que rebien els exiliats catalans per part del mateix Govern mexicà i altres fonts.

2. Lletra desconeguda.

3. Oficina de la Presidència de la Generalitat de Catalunya a París. Tenia seu a la rue de la Pépinière número 26 (París) i també a la rue de Miromesmil, número 81, de la mateixa ciutat. Amb l'entrada dels alemanys a París va quedar desmantellada.

4. Residència d'Intel·lectuals Catalans de Montpeller. Vg. [313], n. 4; [317], n. 2; i [321], n. 3.

5. Antoni Maria Sbert va dirigir a Vichy una oficina d'ajut als refugiats. Pretenia substituir,

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

en la mesura del possible, les oficines del Govern català desmantellades a París a causa de l'entrada dels nazis.

6. Estat Català, partit polític que durant els primers anys d'exili va tenir força activitat. Desconeixem si Vicenç Borrell venia de la branca de Macià, el moviment sorgit el 1922, o bé del partit creat el juny de 1936.

325

A Josep Pous i Pagès

Montpeller, 15 de novembre de 1940

Estimat amic Pous,

Des que us vaig escriure la meva darrera lletra,[1] han passat coses que us estalvien de fer el que us aconsellava que féssiu tocant a la nova organització de la Residència, ço és que dissolguéssiu oficialment el patronat.[2] De totes maneres crec que no estaria de més que, arran de la dissolució del patronat, que podem, ara, donar com decretada per la Legó[3] de Mèxic, adrecéssiu unes paraules de regraciament a en Pere Lloret amb l'encàrrec que en fes part als altres ex-patrons. Espero que un dia d'aquests tornaran a passar per Montpeller en Tarradellas i l'Escofet i que podran donar a l'Alcàntara instruccions més precises sobre les possibilitats de noves admissions, la manera de tramitar les sol·licituds, etc. Cregueu que fa falta que es posi remei ben aviat a aquest estat d'interinitat que fa que es vagin acumulant les sol·licituds, la major part de les quals és de creure que no podran pas ésser ateses. Però és de dalt que s'ha de dir: no en rebeu més, o no se'n poden admetre sinó tantes!

És una pena que estiguem tan dispersats. Quina alegria vam tenir de veure'ns l'Sbert i jo! però, contents de poder passar unes hores junts, com vam sentir de no poder tenir al costat nostre, en aquells moments, a vós i el pobre Riba, retingut a Bordeus![4]

Una abraçada cordial

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Montpeller | 15 xi 1940 | Publicada dins Manent i Manent 1998: 54-55 | Fons Josep Pous i Pagès de l'ANC | Transcrita de l'original.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

1. Vegeu la carta [324].

2. Vg. [313], n. 4; [317], n. 2; i [321], n. 3.

3. Riba es trobà que al cap de pocs dies de ser-hi, hi arribaren també els nazis. Per a saber més sobre l'«Estada a Bordeus» de Carles Riba podeu consultar Medina 1989: vol. I, 143-148.

326

De Joan Coromines

Mendoza,[1] *le 16 janvier 1941*

M. P. Fabra
Ille-sur-Tet

Mon cher maître:[2]

Vous pouvez imaginer avec quelle avidité nous avons lue ici les journaux pendant l'année qui vient de se terminer et avec quel vide sommes-nous restés en n'y rencontrant pas les nouvelles qui nous tenaient le plus à coeur. Nous n'avions que des rumeurs les unes plus graves que les autres. On aurait pu désespérer si on n'était pas obligé de travailler rudement. Mais quant à l'essentiel, l'avenir, pas l'ombre d'un doute ne planait sur moi. Et vous devinez à quel avenir je pense. Celui de quelque chose qui m'a été toujours et que me sera toujours plus chère que tout au monde. Pour rendre plus aisée la tâche à la censure je vous écris en français; vous voudrez bien m'excuser mais je tiens à ce que cette lettre ne s'égare pas.

Je suis obligé ici de travailler à des choses qui ne m'ont jamais inspiré d'amour. La contrainte ne peut évidemment pas changer ce sentiment-là. Je vous ai écrit déjà une fois et très longuement en avril ou en mai,[3] *je ne sais plus exactement. Vous seriez bien gentil si vous vouliez bien me répondre car l'ignorance quant à votre état de santé me tourmente cruellement. Dites-moi si vous savez quelque moyen de vous envoyer des vivres; quant à moi je n'en connais malheureusement aucun mais vous me rendriez heureux si vous pouviez me mettre sur une piste. Donnez-moi des nouvelles des gens qui nous sont chers.*

Je consacre de temps en temps des jours entiers à nos chères études, p.ex. le 11 septembre, l'anniversaire de la mort de mon père,[4] *et des journées pareilles. Je vous enverrai bientôt dès que j'aurai plus de loisir une lon-*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

gue liste de propositions de corrections et additions à votre dictionnaire[5] *comme témoignage des loisirs que je consacre à nos chères choses.*

Ici j'ai une chaire de «Gramática Superior Castellana» (lisez «Inferior») et à partir du cours prochain, qui commence en avril j'aurai en outre la troisième année de Latin. Tout en étant pas extrêmement fort en Latin je suis ici un Cicéron![6] *Je suis en outre le Directeur de l'Instituto de Lingüística de l'Université*[7] *(ce n'est guère qu'un nom, ou plutôt un nom, des meubles assez luxueux, un local, puis des fiches que j'ai écrites moi-même et un type qu'on a mis sous mes ordres, un étudiant qu'il n'y a pas moyen de faire travailler, et c'est tout: pas de livres, on ne veut pas y dépenser de l'argent ici). Je n'ai d'autre préoccupation que de ramasser un peu d'argent pour me rendre indépendant quand on pourra rentrer. Pour parvenir aux 1.000 dollars mensuels j'ai dû en outre prendre sur moi la Direction de la Bibliothèque de l'Université*[8] *qui était avant dans un état chaotique, mais maintenant je vais la quitter puisqu'on me donne la chaire de Latin. Le pays est d'une laideur horrible. Les Andes commencent dans les faubourgs de la ville, mais ce sont des montagnes sans un arbre, sans une herbe, sans de l'eau.*

J'ai fait plusieurs démarches pour placer en Argentine nos anciens collègues, mais aux grosses difficultés qu'on rencontrait au commencement de ce côté de l'Atlantique se sont ajoutés les difficultés presque insurmontables du côté européen. En novembre j'ai écrit à MM. Serra Hunter et Riba pour leurs faire l'offre d'un poste ici de la part du Recteur; j'ai dû leur adresser les lettres a l'ancienne adresse de M. Serra à Toulouse, faute de mieux. Je les pressais de me répondre tout de suite, mais je n'ai rien reçu, ce qui me fait penser que M. Serra a dû se changer.[9]

Veuillez leur écrire tout de suite si vous connaissez leur adresse. Dites-leur qu'on leur offre des chaires de Philosophie et de Grec, mais qu'ils doivent se presser autrement ce sera inutile. Le cours commence en avril et il faut tellement de démarches. Ils devraient se contenter pour le moment de 600 dollars argentins par mois, contrat pour un an renouvelable et renouvelé presque à coup sûr pour le temps qu'ils voudront et probabilité d'augmentation. Le point difficile c'est le voyage. La fiancée de M. Sánchez Albornoz, qui est déjà ici, est en train de le faire par la voie suivante: Marseille - Alger - le Transsaharien - la Côte d'Ivoire (près de la Guinée) et de là par un bateau marchand qui part tous les mois sur les ports du Plata. C'est cher, je crois, ce n'est pas facile, mais c'est le seul chemin qui reste ouvert. Il vaut la peine de tenter la chance, même si on était obligé de laisser en arrière une partie de la famille, car on aurait après le moyen de la faire suivre. Il ne faut pas espérer beaucoup de l'envoi d'argent de la part

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

de l'Université, mais il faut répondre immédiatement afin qu'on puisse ici commencer les démarches pour l'autorisation d'entrée en Argentine. Si on avait quelque chance de faire le voyage avant l'arrivée de l'autorisation argentine il ne faudrait pas hésiter à entreprendre le voyage car on aurait certainement le moyen de les faire débarquer à Buenos Aires sans documents grâce à l'influence de l'Université. Écrivez-leur tout de suite, je vous en prie.

N'allez pas craindre en me voyant ici dans une bonne position économique et sociale, que je puisse avoir la moindre tentation de rester. Je quitterai tout immédiatement à la moindre chance de retour. Il faut être bien dénué d'ambitions spirituelles pour trouver gout à ce pays. Pas moyen de faire de la science ici, pas moyen d'avoir des amis dans cette espèce de camp de fabricants de vin, de propriétaires d'estancias, d'usuriers et de petits spéculateurs entourés de la masse de population la plus misérable et la plus sale du monde. Si je n'avais qu'un peu de raffinement spirituel, moi qui méprise l'argent de toute mon âme, je serais déjà forcé de partir, mais vous savez bien que j'ai encore autre chose. Soyez sûr que les autres qui viendraient ne seraient pas moins pressés d'entreprendre le chemin du retour.

Donnez-moi des nouvelles d'autant d'amis qu'il vous sera possible. Vous me feriez bien content. Donnez-moi surtout des nouvelles de votre état de santé, mon cher Maître. Parlez-moi des vôtres, que vous voudrez bien saluer respectueusement de ma part. On va pouvoir travailler de nouveau ensemble dans notre cher bureau, peut-être avant que nous ne le pensons; on va même sortir la gusarapa[10] *de son tiroir bien que son auteur lamentable n'y soit plus! On va camper de nouveau ensemble sous des hêtres et sous des sapins.*

Ma mère, mon frère Ernest et mes trois soeurs[11] *habitent à Buenos Aires et ils son bien et gagnent leur pain. Je leur ai payé mes dettes et je vais leur aider s'ils en ont besoin. Ils sont en bonne santé. Moi-même je suis parfaitement et ma femme est sans nouveauté et me charge de vous transmettre ses salutations. Mon adresse personnelle est Lamadrid 241, Mendoza, Rep. Argentine, mais si vous ou nos amis avez à m'écrire prochainement adressez la lettre à l'Université (Rivadavia 125, Mendoza), car je passerai tout le mois de février à Buenos Aires et ma maison restera fermée. Veuillez présentez mes respects à Mme. Fabra et à Mlles. Vos filles et recevez mon cher Maître les embrassements de votre très attaché*

[Joan Coromines]

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

© Universidad Nacional de Cuyo | Biblioteca
Ⓓ Carta mc. (còpia de carbó) | Mendoza (Argentina) | 16 I 1941 | Publicada dins Ferrer, Ferrer i Pujadas 1998: 33-37 | Fundació Pere Coromines | Transcrita de Ferrer, Ferrer i Pujadas.

1. Coromines obtingué, gràcies a les gestions de Ramón Menéndez Pidal, Amado Alonso i Ricardo Rojas, una càtedra de professor de llengua i literatura castellanes i filologia a la Universitat de Cuyo, a Mendoza (Argentina). Aquesta universitat s'inaugurà el mes de juliol de 1939. Menéndez Pidal va haver d'assegurar amb fermesa al Govern argentí que Coromines no tenia cap vinculació política perquè accedissin a oferir-li la plaça de professor. Coromines, amb la seva família, arribà al port de Buenos Aires amb el vaixell *Massilia* el 4 XI 1939, i el dia 10 d'aquest mes partí amb la seva esposa cap a la ciutat de Mendoza a fi d'incorporar-se com a professor de gramàtica superior castellana i de llatí de l'Escola de Llengües Vives de la dita universitat.

2. En la correspondència entre Fabra i Coromines en més d'una ocasió s'escriuen en francès. Era un fet habitual entre els intel·lectuals catalans exiliats per tal d'evitar la censura franquista, nazi o italiana que aleshores imperava. Fins i tot de vegades s'afrancesaven els noms i cognoms per poder passar més desapercebuts.

3. Carta extraviada.

4. Pere Coromines i Montanya morí a Buenos Aires l'1 de desembre de 1939.

5. Es refereix a la segona edició del *Diccionari general de la llengua catalana*. Vg. [315], n. 2.

6. Malgrat la modèstia, no exempta d'ironia, que destil·la aquesta frase, Coromines tenia uns grans coneixements de llengua llatina. Va publicar la traducció de les *Comèdies* de Publi Terenci Àfer dins la col·lecció de la Fundació Bernat Metge entre 1936 i 1960: vol. I: *Àndria. El botxí de si mateix*. Text revisat per Joan Coromines. Introducció i versió de Pere Coromines (1936); vol. II: *L'eunuc*. Text revisat per J. C. i versió de P. C. (1956); vol. III: *Formió*. Text revisat i traducció de J. C. en col·laboració amb P. C. (1958); vol. IV: *La sogra. Els germans*. Text revisat i traducció de J. C. (1960).

7. Coromines fundà el mes de gener de 1940 l'Instituto de Lingüística Cuyana. En el marc d'aquesta institució fundà una biblioteca especialitzada en lingüística, realitzà la recollida de materials per a la redacció del diccionari etimològic castellà i estudià la toponomàstica de Cuyo. El mateix any 1940 fundà la revista *Anales del Instituto de Lingüística*. Sota la direcció de Coromines es publicaren els tres primers volums d'aquesta revista.

8. La retribució mensual que la Universitat de Cuyo oferia a Coromines com a professor era sols de 600 dòlars argentins. Més endavant Hortènsia Coromines esdevindria directora de la biblioteca d'aquesta universitat.

9. En Serra i Húnter primer s'exilià a França i després a Mèxic. Carles Riba s'exilià a França i al cap d'uns anys tornà a Barcelona. Cap dels dos anà a l'Argentina.

10. En l'argot de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans era un cedulari on el catedràtic de grec, membre de la Secció Filològica, Lluís Segalà i Estalella (Barcelona 1873-1938) guardava un aplec de cèdules amb minúcies filològiques, que, segons Coromines explica, feien perdre la paciència a Fabra. Josep Carner, secretari de la Secció Filològica i home molt faceciós, la hi va amagar a fi d'evitar que Segalà fes perdre més el temps, però un bon dia, en obrir un armari, la «gusarapa» tornà a aparèixer i causà un esclat de riallades de tothom. Carner la tornà a l'erudit catedràtic acompanyada d'uns versos satírics. Coromines reporta l'anècdota, amb tota mena de detalls, en l'article d'homenatge dedicat a Fabra que va incloure en *Lleures i converses d'un filòleg*, *op. cit.*, pàg. 406-408. Lluís Segalà morí víctima d'un bombardeig l'any 1938.

11. Celestina Vigneaux i Cibils (Girona 1878 – Barcelona 1964), pedagoga i mare de J. Coromines; Ernest Coromines (Barcelona 1913 – Lió 1992), matemàtic i enginyer, el mes d'abril de 1941 s'incorporà com a professor de matemàtiques de la Universitat de Cuyo; Maria Coromines (Barcelona 1907 – Buenos Aires 1941) havia estudiat a l'Escola de Bibliotecàries de la Manco-

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

munitat de Catalunya; Júlia Coromines (Barcelona 1910–2011), metgessa i psiquiatra, i Hortènsia Coromines (Barcelona 1913–1977), que el mes de juny de 1942 s'incorporà com a directora de la Biblioteca Central de la Universitat de Cuyo.

327

A Ferran Soldevila

Montpeller, 23 d'abril de 1941

Estimat Soldevila,

M'ha alegrat molt de tenir notícies vostres. Amb en Riba ens preguntàvem sovint què era de vós, què fèieu. Per la vostra lletra,[1] veig que seguiu treballant i que, en aqueix poble on heu anat a raure,[2] us la passeu bastant millor que nosaltres en aquest departament de l'Hérault, que és un dels pitjors proveïts del Migdia. Jo estic molt bé i, com vós, segueixo treballant: tinc enllestida una Gramàtica catalana[3] i estic escrivint un tractadet de Formació de mots (derivats i composts).[4] Ja li ho podeu comunicar a en Joan Coromines, que en tindrà una alegria. Fins fa molt poc no he rebut lletra seva, una lletra amb l'adreça meva d'un any endarrera i que, oberta per la censura italiana i alemanya, he rebut amb més de tres mesos de retard.[5] No l'he contestada encara perquè, en la meva lletra de resposta,[6] penso parlar-li de moltes coses, i, amb els tràfecs i angúnies que hem passat per ací, les diligències que he hagut de fer, etc., no he tingut lleure de fer-la.

Com vós, jo no veig clar l'esdevenidor de tots plegats. En Riba i jo tenim notícies ben contradictòries sobre la continuació del R.[amon] L.[lull][7] L'Sbert, ja ho deveu saber, ha estat tret de Vichy.[8] Quant a anar a Amèrica, ho veig molt difícil, gairebé impossible. Però, ara, darrerament, sembla que s'intenta alguna cosa.[9]

Molt agraït de la vostra felicitació pel casament de la meva filla,[10] us saluda cordialment, com així mateix a la vostra muller, el vostre amic

Pompeu Fabra

La meva adreça és
20, rue de Boussairolles, 3e
Montpellier

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

I digueu: ¿Seria molt difícil de trobar un apartament en aqueix poble (2 dormitoris, menjador i cuina)?

Ⓓ Carta ms. | Montpeller | 23 IV 1941 | Publicada dins Manent 2000b: 221-222 | Fons Ferran Soldevila de l'ANC | Transcrita de Manent.
Ⓡ Parcialment dins Soldevila 1995: 320-321.

1. Carta perduda.

2. Soldevila vivia exiliat a Beaumes-de-Venise (Occitània).

3. Segurament es tracta de la *Gramàtica catalana*. París: Edicions de Cultura Catalana, 1946.

4. Es refereix a la *Grafia dels mots composts, sintetitzats o no, amb guionet o sense*, que ha restat inèdit fins fa alguns anys. De fet, Fabra no pogué acabar aquest treball (en desconeixem els motius), i finalment l'original anà a parar a les mans del seu deixeble Joan Coromines. Aquest tractat –juntament amb altres papers solters– ha estat publicat dins *Pompeu Fabra i Joan Coromines. La correspondència dels anys de l'exili*. Barcelona: Fundació Pere Coromines i Curial Edicions Catalanes, 1998, pàg. 147-188, a cura de Joan Ferrer, Josep Ferrer i Joan Pujadas.

5. Es tracta, molt probablement, de la carta que Joan Coromines adreçà a Fabra escrita en francès –per tal d'evitar sospites de la censura– el 16 de gener de 1941 (vg. [326]). Coromines la hi envià a Ille-sur-Tet (Illa del Riberal) quan Fabra encara hi residia.

6. Aquesta carta de resposta de Fabra a Coromines no s'ha conservat. De fet, Coromines no la rebé mai segons es desprèn d'una altra carta del deixeble al mestre (vg. *infra* carta del 18 d'abril de 1942, [343]).

7. Fundació Ramon Llull. Vg. [288], n. 7.

8. Antoni Maria Sbert va ser confinat pel règim de Vichy a Fay-sur-Lignon (Departament d'Haute-Loire) el 10 d'abril de 1941, i a Limogne (Departament de Lot) el 19 de març de 1942. El 2 de setembre de 1942 marxà de Limogne per embarcar-se cap a Amèrica. El 17 d'octubre va desembarcar a Veracruz.

9. Els exiliats catalans continuaven en una situació anguniosa i precària, i el president de la Generalitat de Catalunya a l'exili, Josep Irla, ajudat per Josep Tarradellas, cercava desesperadament el màxim nombre de passatges per a l'embarcament d'exiliats cap a l'Amèrica del Sud. Vg. [315], n. 17.

10. Vg. [311], n. 1.

328
A Ferran Soldevila

Montpeller, 14 de maig de 1941

Estimat Soldevila

No és per simple curiositat que us he preguntat si seria possible de trobar un apartament en aqueix poble.[1] Ja fa temps que em balla pel cap la idea d'anar-me'n de Montpeller i, naturalment, se'm presentava el pro-

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

blema de triar el poble on anar a estar-me, tria difícil per al qui, com jo, no coneix del Migdia sinó unes quantes poblacions d'un departament *fronterer* com és el dels Pirineus Orientals. En rebre la vostra penúltima carta,[2] se'm va ocórrer que el poble que cercava podria ésser Beaumes, que tenia l'avantatge de pertànyer a un departament avui indubtablement preferible al de l'Hérault,[3] i on, sobretot, trobaria la companyia d'un bon amic; i és per això que us vaig fer aquella pregunta. Ara, que per a decidir-me a anar-me'n de Montpeller no em basta haver triat el poble: tinc, encara, de resoldre una sèrie de dificultats i sobretot fer una consulta a qui pot, millor que jo, jutjar si en aquests moments és oportú de fer un canvi de residència. Això fa que no us pugui assegurar encara si vindré o no vindré. Em sembla que serà que sí, i us pregaria que estiguéssiu a l'aguait dels apartaments que poguessin estar lliures a mitjan juny. Abans d'acabar el mes us escriuré,[4] i si és que he de venir, molt serà que no trobi un apartament (o potser unes cambres en un hotel?), si és que no està desllogat l'apartament de què em parleu en la vostra darrera carta.[5]

Saludeu de part meva la vostra muller i rebeu vós una cordial estreta de mà del vostre amic

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | Montpeller | 14 v 1941 | Publicada dins Manent 2000b: 223 | Fons Ferran Soldevila de l'ANC | Transcrita de l'original.
Ⓡ Dins Manent 2005: 232-233.

1. Vegeu la carta anterior.
2. Carta perduda.
3. Aquest era el departament francès més mal proveït d'aliments. Només hi havia plantacions de vinyes.
4. Vg. *infra* carta del 25 v 1941, [330].
5. Carta perduda.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

329

A Lluís Nicolau d'Olwer

Montpeller, 23 de maig de 1941

Estimat amic,

En la situació en què em trobo (resultat de l'encariment de la vida, de la rebaixa del subsidi, de l'esgotament de reserves) els retards com els d'ara no deixen de causar-me algun maldecap; però el que realment angunieja és la temença d'un pròxim estroncament donat el carès [sic] que van prenent les coses. I cregueu que, en aquests moments, és quan un sent més que mai l'absència dels qui podrien guiar-lo amb els seus consells. Àdhuc en una cosa que sembla factible i em reportaria indubtablement avantatges, que és aprofitar l'ocasió que se'm presenta d'anar a estar-me en un poble de la Vaucluse, sóc incapaç de prendre una resolució, i me'n detura la consideració que, si ha de venir aviat un daltabaix, ~~pitjor~~ potser fóra pitjor que em trobés isolat, en un poble de la Vaucluse, que no pas a Montpeller, al costat d'altres catalans. No és solament d'aquest meu projecte de canviar de lloc de residència que us hauria volgut parlar; però ara, en el moment que ho anava a fer, comprenc que no he de fer-ho. Sé prou que penseu en mi i que, per tant, si un dia es presenta l'ocasió en què pugueu guiar-me amb el vostre consell, no ho deixareu de fer. No cal, doncs, que ara us amoïni amb preguntes moltes de les quals no podríeu segurament contestar. Permeteu-me, però, que us demani el vostre parer sobre l'oportunitat d'un canvi de residència en les circumstàncies actuals. Potser no us atrevireu a aconsellar-me: no per això em deixeu d'escriure: em fareu ben content amb tan sols quatre ratlles vostres dient-me com us trobeu i què feu. Jo, des que no ens veiem, he treballat bastant: he escrit una *Gramàtica catalana*,[1] he corregit les proves de la *Grammaire catalane*[2] i he confeccionat un tractadet sobre la formació de mots.[3] Ara treballo en la revisió del meu Diccionari,[4] i amb en Riba estem a punt de començar la confecció d'un Diccionari català-francès... És [a] dir, *estem* a punt: *estàvem* a punt, i Déu faci que la puguem començar i continuar![5]

Rebeu, estimat Nic, una cordial abraçada del vostre amic

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | Montpeller | 23 v 1941 | Inèdita | Fons Lluís Nicolau d'Olwer de l'IEC | Transcrita de l'original.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓡ Parcial dins Manent 2005: 233-234.

Ⓘ A sota de la signatura, escrit en una altra lletra però semblant a la de Fabra, hi diu: «20. r. de Boussairolles».

1. *Gramàtica catalana.* París: Edicions de Cultura Catalana, 1946. Vg. *OC* 2009: vol. 6, pàg. 837-932.

2. *Grammaire catalane* (1941). Publicada el 1941 a París per l'editorial Les Belles Lettres dins la col·lecció «Catalonia» i «sous les auspices de la Société des amis de la Fondation Ramon Llull». Mario Roques signava el prefaci.

3. Vg. [327], n. 4.

4. Vg. [315], n. 2.

5. Tot indica que aquest treball no s'arribà a realitzar mai, ni tan sols es començà. De fet, el projecte era present en el pla de la Fundació Ramon Llull. Vegeu Manent 2005: 215-217.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

330

A Ferran Soldevila

Montpeller, 25 de maig de 1941

Estimat amic,

Vaig rebre la vostra lletra del 18 i la darrera,[1] que vaig rebre dissabte. Us agraeixo les gestions que heu fet prop del propietari de l'apartament i d'en Rouquette. Tant de bo que no hagin estat debades. Estic pendent encara de la resposta a la consulta que us vaig dir que havia fet sobre l'oportunitat de traslladar-me a la Vaucluse[2] i la possibilitat d'obtenir un ajut que em permetés de fer aquest trasllat sense exhaurir les migrades reserves que em resten. Aquesta setmana mateix us escriuré si vinc o si no vinc.[3] I us prego, estimat amic, que no adquiriu cap compromís que, en cas de no venir, pogués causar-vos la més lleu molèstia.

Saludeu la vostra muller de part meva, i vós rebeu una cordial estreta de mà del vostre amic

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | Montpeller | 25 v 1941 | Publicada dins Manent 2000b: 223-224 | Fons Ferran Soldevila de l'ANC | Transcrita de l'original.

1. Ambdues cartes perdudes.

2. Departament de la regió de Provença, Alp i Costa Blava (Occitània). La seva capital era

Avinyó, d'on era jutge d'instrucció Pèire Roqueta. En aquest departament hi havia un nucli important de *felibres*. Vegeu la carta [329].

3. Vegeu la carta següent.

331
A Ferran Soldevila

Montpeller, 1 de juny de 1941

Estimat amic Soldevila,

He rebut la resposta a la consulta que vaig fer. No és del tot favorable a la meva vinguda a Beaumes. Això no vol dir que desisteixi de venir-hi; però sé que la meva vinguda no pot ésser tan aviat com desitjava.[1] No adquiriu, doncs, cap compromís amb el propietari de l'apartament que em proposàveu, i si n'havíeu adquirit un, desfeu-ho tot seguit. Quan vegi la meva vinguda possible, crec que el millor camí a seguir serà que en primer lloc ens preocupem d'obtenir la permissió de trasllat a la Vaucluse, i, quan sigui obtinguda, llavors preocupar-nos de trobar un apartament. Perdoneu, amic Soldevila, les molèsties que us he ocasionat potser inútilment.

Molt agraït per la vostra sol·licitud i la de la vostra muller, us saluda cordialment a tots dos el vostre amic

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | Montpeller | 1 VI 1941 | Publicada dins Manent 2000b: 224 | Fons Ferran Soldevila de l'ANC | Transcrita de l'original.

1. Cal dir que Fabra no s'establí mai a Beaumes durant els anys del seu exili.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

332

A Josep Pous i Pagès

Montpeller, 23 de juny de 1941

Estimat amic,

La darrera vegada que vaig veure en Rovira encara no havíem rebut el subsidi corresponent als mesos de març i abril,[1] i el nostre amic no tenia aguant sinó per a quinze dies. Donada la seva situació anguniosa (la meva no ho era menys!), se li havia ocorregut escriure-us recordant-vos l'oferta que ens havíeu fet temps endarrera.[2] No vaig creure que l'en devia dissuadir, i a això es deu la lletra que us va escriure aquell dia mateix i que devíeu rebre quan el subsidi ja ens havia arribat. Encara no he pogut tornar a veure'l, però suposo que demà, que penso anar a casa seva,[3] el trobaré més calmat, però sempre, naturalment, amb aquella angúnia que dóna pensar que la cosa es pot repetir. Ja compreneu que, tement, com tem, que un dia ens puguem trobar en una situació igual o pitjor que aquesta en què ens hem trobat a mitjan juny, pensi en les reserves que puguin encara existir. Jo no sóc tan pessimista com ell, sobretot després d'haver parlat amb en J.T.,[4] que va ésser ací vuit dies després que vós. Demà, si el veig, procuraré tranqui[l·]litzar-lo donant-li la seguretat que hi ha qui realment es preocupa de nosaltres per al cas en què sobrevingués un estroncament definitiu de l'ajut que fins ara hem rebut. Ja us comunicaré com he trobat el nostre amic.

I ara digueu-me: ¿Com és Olliergues?[5] ¿Està relativament bé d'aliments? ¿Hi ha possibilitat de trobar-hi un allotjament? Us ho pregunto perquè em balla pel cap la idea de deixar Montpeller i anar-me'n a estar a un poble, si pot ésser, d'un altre departament!

Cordialment voste

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Montpeller | 23 VI 1941 | Publicada dins Manent i Manent 1998: 55 | Fons Josep Pous i Pagès de l'ANC | Transcrita de l'original.

1. Vg. [298], n. 32.
2. Vg. [323], n. 1.
3. Rovira i Virgili i la seva família vivien a Montpeller.
4. Molt probablement Josep Tarradellas.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

5. Olliergues és una població francesa que aleshores no arribava al miler d'habitants. Està situada a la regió d'Auvergne, al Departament de Puy-de-Dôme.

333

A Josep Pous i Pagès

Montpeller, 16 de juliol de 1941

Estimat amic Pous,

Ja fa temps que em va venir la idea d'anar a estar-me en un poble, i és per això que vaig escriure a en Soldevila i més tard a vós per tal d'informar-me si era possible d'anar a Beaumes[1] o a Olliergues;[2] ara he demanat a un català que és a Estrechure,[3] una informació sobre les condicions de vida en aquest poble del Gard. Pertot es presenten les mateixes dificultats. Les dues més grosses són l'obtenció del permís de sojorn en el departament corresponent (Vaucluse, Puy-de-Dôme, Gard), i l'aprovisionament de combustible per a l'hivern. La segona es resoldria anant a un hotel o pensió. ¿És possible trobar-lo a Olliergues? i a quin preu? Quant al permís de sojorn ¿quines probabilitats hi ha d'obtenir-lo? Per a la Vaucluse, en Soldevila diu que no li sembla difícil d'obtenir-lo gràcies a l'ajut d'en Rouquette; per al Gard, sembla que en Tomàs[4] podria fer-hi alguna cosa; però ¿i per al Puy-de-Dôme?

Vaig veure en Rovira i el vaig trobar més calmat. No sé ara com estarà davant la temença d'un nou llarg retard. Ara fa dies que no l'he vist. Penso, passada la calor canicular que ha fet aquestes darreres setmanes, anar a veure'l demà o demà-passat. Ja us faré saber com l'he trobat.

Esperant que em donareu la informació que us demano, us trameto records afectuosos per al vostre fill i una cordial abraçada per a vós

Pompeu Fabra

Per fi he rebut el prefaci de Mario Roques![5]

Ⓓ Carta ms. | Montpeller | 16 VII 1941 | Publicada dins Manent i Manent 1998: 56 | Fons Josep Pous i Pagès de l'ANC | Transcrita de l'original.

Ⓡ Parcial dins Manent 2005: 235.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

1. Vg. [328], [329], [330. i [331].

2. Vg. [332].

3. Desconeixem de quin personatge es deu tractar. L'Estrechure era un poble del Departament del Gard, on passava temporades el polític Emili Vigo, mort ben jove a l'exili.

4. Probablement es refereix a Joan Tomàs i Rosic.

5. El filòleg Mario Roques prologà la *Grammaire catalane* de Pompeu Fabra. París: Les Belles Lettres, 1941.

334

A Lluís Nicolau d'Olwer

Montpeller, 27 de desembre de 1941

Estimat amic Nicolau,

Adjunto el meu prec al de l'amic Lloret perquè feu tot el que estigui a la vostra mà per a millorar la situació de Miquel Cendra, que es troba al departament de Corrèze,[1] fent de llenyataire, malalt i famejant.

Gràcies, amic Nicolau, per la vostra felicitació en ocasió de la publicació de la meva gramàtica.[2] Crec que us serà plaent de saber que tinc enllestida una nova obra: una gramàtica catalana bastant extensa,[3] que conté, ultra l'ortografia, la morfologia i la sintaxi, un tractat de formació de mots (a la qual, però, penso encara afegir un capítol sobre el lèxic, que em permetrà donar la traducció catalana d'un bon nombre de mots castellans encara en ús en la llengua parlada). La novetat d'aquesta gramàtica és que no s'hi empra cap mot de la terminologia gramatical sense explicar-lo. Ara, –em pregunto,– ¿quan i com podrà publicar-se aquesta gramàtica? No en veig possible la publicació a França. ¿Ho seria a Amèrica? Si ho fos, seria l'únic motiu que em podria fer decidir a anar a Mèxic... si és que encara s'hi pot anar! No cregueu que en tingui gens de ganes. I tant penso no moure'm d'ací, que ja he encarregat a un refugiat[4] que em tregui una còpia mecanografiada de la gramàtica i he començat la redacció del capítol que penso afegir-hi.

Desitjant-vos un nou any millor que els passats, us abraça cordialment

Pompeu Fabra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓓ Carta ms. | Montpeller | 27 XII 1941 | Inèdita | Fons Lluís Nicolau d'Olwer de l'IEC | Transcrita de l'original.
Ⓡ Parcial dins Manent 2005: 256.

1. Departament situat al centre-sud de França, a la regió del Llemosí (Limousin).
2. Es refereix a la *Grammaire catalane*. Vg. [329], n. 2.
3. Primera referència de la *Gramàtica catalana*, publicada pòstumament per Joan Coromines el 1956. Fabra sovint l'anomenarà, en el seu epistolari, «la gramàtica per als mestres». Vegeu «El manuscrit de la gramàtica pòstuma de Fabra», de Joan Solà (2000), i Manent 2005: 254-259. Vg. *OC* (2009): vol. 6, pàg. 471-835.
4. Personatge desconegut.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

335
A Josep Tarradellas

[Entre el desembre de 1941 i el gener de 1942]

Estimat amic Tarradellas

He procurat estar ben informat de la marxa del vostre afer durant tot el temps que vós i en Gassol heu hagut de sofrir les molèsties d'un empresonament dur i llarg.[1] Encara que des del principi tot feia creure que l'afer tindria una solució satisfactòria, no deixava d'anguniejar-me pensar que podien sobrevenir complicacions que retardessin aquesta solució (justament veiem prolongar-se l'empresonament d'en Ragasol,[2] després que se'ns havia assegurat que era un fet el *non lieu* del ministre), i ja podeu imaginar-vos la satisfacció que em va produir la nova del vostre alliberament. Enemic, però, d'ésser un mes a engrossir el nombre de lletres que us cauen al damunt i sabent que la Sra. Sbert[3] havia de venir a Saint Raphaël,[4] no us vaig escriure tot seguit felicitant-vos. Us arriba tard la meva felicitació, però vulgueu-la creure ben sincera i ben grossa!

Deixeu-me aprofitar l'ocasió de regraciar-vos el vostre ajut, sense el qual a hores d'ara l'hauria passada molt negra.[5] Després de la disminució de subsidi de principis d'any, a la qual, naturalment, vaig haver-me de conformar, els retards i la rebaixa d'un 30% amb què vaig rebre els subsidis d'abril, maig, juny i juliol, no solament haurien exhaurit les meves minúscules reserves, sinó que avui em trobaria endeutat. Gràcies al votre ajut, això no ha estat. Molt agraït. He rebut durant el setembre el subsidi d'agost, i diuen per ací que rebrem el subsidi de setembre dins el mes d'oc-

tubre; però cara com es va posant la vida i amb un subsidi inferior al que hauria rebut durant el 39 i el 40, em temo que qualsevol moment puc trobar-me sense un franc per a atendre qualsevol despesa extraordinària que em calgui fer, i això fa que no estigui segur que no us hagi de demanar algun dia que em vulgueu prestar un nou ajut. Si, desgraciadament, es presentés el cas, ho faria, encoratjat per la confiança que tinc en la sinceritat dels vostres oferiments. Treballo perquè no hi hagi de recórrer: però les meves gestions poden fracassar. Si fos així, ja us [ho] faré saber. Es tractaria, en tot cas, d'un ajut provisori que compensés per 3 o 4 mesos la disminució de subsidi.

Adéu-siau, estimat Tarradellas. Us abraça cordialment el vostre amic

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | [Probablement Montpeller] | [Entre el desembre de 1941 i el gener de 1942], ja que pel context es dedueix que fou poc temps després que Josep Tarradellas sortís de la presó (aquest cop fou sobre un total de nou empresonaments) [agraeixo a Montserrat Catalán, secretària de Tarradellas, aquestes informacions] | Publicada dins Manent 2000a: 18 | AMTM | Transcrita de l'original.

Ⓡ Traduïda al castellà dins Sánchez Cervelló 2005: 139-141. Reproducció parcial dins Manent 2005: 120-121.

1. Eufemià Fort i Cogul reporta la detenció i empresonament de Tarradellas juntament amb altres companys d'exili en la biografia *Ventura Gassol. Un home de cor al servei de Catalunya.* Barcelona: Edhasa, 1979. Diu així: «[...] El general Franco sol·licità del Govern de Pétain de Vichy, a la zona del qual estaven acollits, l'extradició de diverses personalitats del Govern de Catalunya, entre els quals Josep Tarradellas i Ventura Gassol. Aquesta decisió comportà que tant Ventura Gassol com Josep Tarradellas com Martí Feced (que residia igualment a Sant-Rafèl [sic], del Departament del Var) en el mes d'octubre de 1941 fossin detinguts i internats a la presó d'Ais-de-Provença, on romangueren tres mesos» (pàg. 283). Per altra part, Ernest Udina assegura que Tarradellas fou «detingut diverses vegades, aproximadament nou, des de febrer de 1939 fins a octubre de 1942, ja fos per simple "verificació d'identitat" o empresonament formal, com succeí dues vegades, primer a Marsella i després a Aix-en-Provence –a causa d'haver demanat Franco la seva extradició–» (*Josep Tarradellas. L'aventura d'una fidelitat.* Barcelona: Edicions 62, 1978, pàg. 231).

2. Eduard Ragasol fou detingut dues vegades el 1940 pel Govern de Vichy a causa d'una denúncia de l'ambaixada espanyola.

3. Josefina *Pepita* Callao Mínguez.

4. Saint Raphaël forma part del Departament del Var. Hi tenia residència el president Josep Irla.

5. El president Tarradellas havia intervingut personalment més d'una vegada perquè els ajuts econòmics o subsidis, que es pagaven en partides mensuals a força exiliats, no es retardessin. Tanmateix, les quantitats de vegades arribaven minvades a causa de les restriccions i del context de la Segona Guerra Mundial d'aleshores. Vg. [298], n. 32.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

336

A Ferran Soldevila

[No hi ha encapçalament ni final]

[A principis de gener de 1942]

Jo no tinc pas gens de ganes d'anar a Amèrica.[1] L'únic motiu que em faria decidir a anar-hi fóra que allí poguéssim continuar els nostres treballs, millor dit –puix que la confecció dels llibres que tinc en projecte podria fer-la ací–, si tingués la seguretat que allí podria publicar la gramàtica catalana en català[2] que tinc enllestida i una gramàtica catalana en anglès[3] que tinc en preparació. Escriuré a Ton:[4] a veure què en pensa. Però no sé pas si hi haurà cap més embarcament cap a Amèrica.

[Pompeu Fabra]

(D) Carta. Desconeixem si és ms. o mc. | [Probablement Montpeller] | [A principis de gener de 1942,], ja que segons el dietari de Ferran Soldevila explica que la va rebre el 3 de gener de 1942 (dia 4 I 42, pàg. 319) | Publicada dins Soldevila 2007: 319 | Es desconeix l'arxiu en què és dipositada la carta (no consta en el fons Ferran Soldevila de l'ANC) | No hem vist l'original | Transcrita de Soldevila.

(I) La carta és incompleta.

1. Vg. [315], n. 17.

2. Vg. [334], n. 3.

3. Primera referència cronològica d'aquesta obra, que s'ha perdut. Es tracta de la *Catalan Grammar*. Fabra l'anomenarà, al llarg de l'epistolari, de diverses formes: *English Grammar*, *A Grammar of the catalan language* i *Catalan Grammar*, la més habitual. A partir del 10 de juny del mateix any (vg. *infra* carta de Fabra a Tarradellas) el lingüista l'anomenarà la *Catalan Grammar*. I així consta en cartes i postals dirigides a Josep Pous i Pagès i Joan Coromines, entre d'altres. En la carta del 20 d'abril de 1948, que adreça a Coromines, Fabra deixa constància de l'acabament de l'obra, de 190 pàgines, i en descriu l'índex. Coromines en parla en el prefaci a la *Gramàtica catalana* del mateix Fabra (Barcelona: Editorial Teide, 1956).

4. Antoni Maria Sbert.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

337
D'Antoni Rovira i Virgili

Montpeller, 20 de febrer del 1942

Estimat Fabra:

En el dia dels vostres 74 anys,[1] *alço el meu cor adolorit pel duríssim cop recent*[2] *i us renovo el fervorós testimoniatge de la meva amistat i la meva devoció.*

Vós feu anys, però no us feu vell; publiqueu i prepareu nous llibres. Treballeu, impertorbable, invencible; res no us atura, res no us destorba. Sou, avui igual que ahir, «el gramàtic idealista», com vaig dir-vos en ocasió de la vostra seixantena.[3]

En l'hora de l'èxode, vós vau presidir el nostre grup d'exiliats.[4] *Que el pugueu presidir així mateix en l'hora del retorn!*

A. Rovira i Virgili

Ⓓ Carta ms. | Montpeller | 20 II 1942 | Publicada dins Capdevila 2002: 78 | Fons Teresa Rovira de l'ANC | Transcrita de Capdevila.

Ⓡ Dins Ferré 2000: 98.

1. Fabra va néixer el 20 de febrer de 1868. Cal recordar que molts exiliats oferiren a Fabra un àlbum d'homenatge (vegeu Manent 2005: 220-223). Artur Bladé i Desumvila, en la seva obra *Pompeu Fabra. Biografia essencial* (Barcelona: Editorial Pòrtic, 1969), diu: «Aquell 20 de febrer [de 1942], amb motiu de la celebració del 74è aniversari de Pompeu Fabra, li fou ofert un Àlbum d'autògrafs recollit per Rafael Moragas i Garcia Castellet. Els catalans de més relleu, refugiats a França, participaren en l'homenatge. Entre els autògrafs, n'hi havia de Nicolau d'Olwer, Rovira i Virgili, Carles Riba, Clementina Arderiu, Ventura Gassol, Serra-Húnter, Pous i Pagès, Joan Alavedra, Antoni M. Sbert, Melcior Font, Màrius Aguilar, Francesc Aguirre, Àngel Ferran, Pau Casals, Baltasar Samper i d'altres» (pàg. 115).

2. El 6 de febrer de 1942 moria la muller d'Antoni Rovira i Virgili: Maria Comes i Ayxelà.

3. «El gramàtic idealista» (*La Publicitat*, 20 x 1924), d'A. Rovira i Virgili. Reproduït, sense títol, a *Siluetes de catalans* (Barcelona: Proa, 1999, pàg. 11-13), i també a «El gramàtic idealista: Pompeu Fabra vist per A. Rovira i Virgili» (*Revista de Catalunya*, núm. 137, febrer de 1999).

4. A «Els darrers anys de Pompeu Fabra» (*La Nostra Revista*, núm. 37, gener de 1949), Rovira i Virgili afirma que Fabra «Féu de capdavanter de l'expedició d'intel·lectuals de Barcelona a Girona, de Girona a Agullana, d'Agullana a Perpinyà. | El dia que passàrem, amb penes i treballs, la ratlla rossellonesa, per les seves gestions i les de Bosch-Gimpera prop de les autoritats franceses, poguérem evitar l'estada en un camp de concentració».

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

338

De Lluís Nicolau d'Olwer

[Entre el 20 de febrer i principis de març de 1942]

Mestre i estimat amic,

Voldria poder ésser ara al vostre costat, amb els amics que celebren amb vós el vostre aniversari.[1] *Què dic! Voldria que el celebréssim tots a Barcelona, –o millor, a Badalona, davant la mar, amb peix fresc de palangra i bon tabac de pipa. Tanmateix,* dum renascatur libertas, *commemoren el vostre aniversari allà on sigui i com sigui.*

Festegem en vós l'home auster, l'amic cordial, el treballador incansable, el ciutadà exemplar. Per qualsevol d'aquests títols tot ho mereixeu. Però també en vós i per vós, amic F.[abra], els catalans festegem allò que de més noble ens uneix a tots: l'amor de la nostra llengua. Ara, que en molts de nosaltres, és amor platònic i llunyà mentre que vós li heu consagrat l'esforç sencer de la vostra vida.

Serà tasca de les futures generacions catalanes, ho serà dels historiadors d'aquest mogut període de la nostra renaixença que són les quatre primeres dècades del segle xxè, d'escatir circumstàncies, de valorar actituds, de jutjar persones. Nosaltres som massa a prop dels fets, i hi hem intervingut d'una manera massa directa, per a dir-ne paraules que fossin justes, –i, àdhuc essent-ho, que ho semblessin. Ai posteri l'ardua sentenza... *Ço que tothom reconeixerà, però, com un fet evident és que en aquests anys el català, sense perdre, –sinó accentuant,– el seu caràcter de llengua de poesia, herència del segle xixè ha esdevingut, com per miracle, llengua de cultura, vehicle d'ensenyament, instrument de govern. La tasca, ràpida i eficaç, de redreçament, de disciplina, de depuració de la nostra llengua és filla del vostre geni, del vostre esforç i del vostre amor. Per això tot Catalunya, amb afecte i amb respecte, us saluda* Mestre.

Si els catalans dels darrers decennis han comès equivocacions i errades, –d'encerts i de desencerts és teixida la vida dels homes i dels pobles,– molt ens haurà d'ésser perdonat gràcies a vós, mestre F.[abra], i a l'entusiasme unànime amb què hem realitzat la vostra obra. Moltes coses han caigut a Catalunya. Ningú no sap ni les que tornaran a alçar-se ni les que estan enrunades per sempre. El monument que vós heu bastit, però, sobreviurà a totes les tempestats, tant com visqui la nostra llengua. Envejable sort!

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

«Els anys es celebren, però no es compten», diuen. Vós, amic F.[abra], sí que els compteu, i em penso que teniu àdhuc la coqueteria d'afegir-vos-en alguns. Voleu, però, que siguin setanta-quatre?[2] *Tant se val! Més que tota altra cosa, també el temps és relativitat. Segur que a nedar i a trescar per les muntanyes deixaríeu molts joves enrere. Si això és ésser vell,* in jocunda senectute[3] *els déus us conservin!*

Esperant que un dia tornem a treballar plegats, com en els millors temps de l'I. d'E.C.,[4] *sóc sempre el vostre devot amic, que us abraça*

L. N. d'O.

Ⓓ Carta ms. amb lletra de Fabra (és una còpia de l'original de Nicolau d'Olwer, original que s'ha perdut) | [Probablement escrita a París], encara que l'etapa de l'exili de Nicolau d'Olwer fou molt moguda geogràficament parlant | [Entre el 20 de febrer i principis de març de 1942], ja que pel contingut de la carta es desprèn que Nicolau el felicita pels setanta-quatre anys | Inèdita | Arxiu privat d'Amadeu Cuito | Transcrita de l'original amb lletra de Fabra.

Ⓘ L'original s'ha perdut, però curiosament Amadeu Cuito, fill de Ferran Cuito, en conserva una còpia manuscrita amb lletra del mateix Fabra. La història és la següent: Nicolau d'Olwer envià una carta a Fabra, el qual la copià i la trameté a Ferran Cuito.

1. Vg. [337], n. 1.
2. Vg. [337], n. 1.
3. Vers extret del *Gaudiamus igitur*.
4. Institut d'Estudis Catalans. Vg. [27], n. 3.

339

A la seva família

Perpignan, le 4 mars 1942

Dia 3. Esmorzar: 1 sandvitx de truita; 1 sandvitx de mortade[l·]la; 2 preses de xocolata; 4 terrossos de sucre (en el tren, de La Nouvelle a Ribesaltes).

Esmorzar de més aliment que un dinar del Regina!

Sopar (a l'Hôtel Sansa, rue Fabriques-Couvertes);

Potage (excel·lent i una veritable escudella de fideus)

Arengs (tres filets amb una picada d'alls i julivert i enciam)

Espinacs (amb poc i bo; més del doble d'una ració de l'hôtel R.[egina])

Confitura (bona, però escassa; no tanta, però, com al R.[egina])

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Dia 4. Dinar: No sé a on serà. Si és a l'hôtel, haricots secs à la bretonne...

A les tres sortiré cap a Prades

El permís de sojorn a Perpinyà no està denegat i és d'esperar que no serà denegat.[1]

En Ferran,[2] ja ha tornat de Marsella?

Una abraçada a tots!

P. Fabra

Ⓒ [a dalt de tot, a l'esquerra:] Hotel-Restaurant Sansa | [a sota, a l'esquerra:] Chambres confortables / Eau chaude et froide / Cuisine soignée / Bonne cave / Téléphone 21-84 | [al costat, a la part dreta:] Jacques Celma / Successeur / Rue Fabriques-Couvertes :-: 2, Rue Fabriques-Nadal / PERPIGNAN / Perpignan, le..... 19....

Ⓓ Carta ms. | Perpignan | 4 III 1942 | Publicada dins Manent 2000b: 224-225 | Arxiu privat Manent | Transcrita de l'original.

1. Tot i el comandament de la «França lliure» pel mariscal Pétain, els controls policials sovintejaven en el clima de la Segona Guerra Mundial. Pétain havia de fer equilibris entre la pressió que feia el feixisme de l'eix italoalemany, que tenia el suport franquista, el qual demanava extradicions, i els aliats.

2. Ferran Rahola, el seu gendre.

340

A Josep Pous i Pagès

Montpeller, 28 de març de 1942

Estimat amic Pous,

Us trameto pel mateix correu que aquesta lletra la *Gramàtica catalana* que em vau deixar[1] i que en Riba em va dir que us feia falta. Jo l'havia deixada a una estudianta rossellonesa,[2] que no me l'ha tornada fins avui, que ha pogut adquirir una *Grammaire*,[3] i és precisament esperant d'un dia a l'altre que em fos retornada la vostra *Gramàtica*, que he tardat tant de temps a contestar a la vostra lletra,[4] puix no volia fer-ho que no pogués dir-vos «ací teniu la vostra *Gramàtica*», sinó havent-vos de dir «us la trametré quan me la retornaran», cosa alarmant, donat que molts cops «lli-

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

bre deixat» equival a «llibre perdut». Per altra banda no tenia altra cosa a escriure-us (si no era contar-vos les molèsties, angúnies, etc. que passem contínuament els refugiats de Montpeller: ara mateix la policia requisiona[4b] els pisos i cambres ocupats pels refugiats espanyols, els quals corren perill de quedar sense casa a fi d'aquest mes),[5] no tenia, com deia, altra cosa a escriure-us sinó que m'havia alegrat molt de veure-us deslliurat dels pessimismes que de tant en tant s'apoderen de vós. Déu faci que la present us trobi tan animat com quan em vau escriure la vostra darrera lletra... Però això era, si no m'erro, abans d'entrar en guerra els japonesos![6]

En el temps transcorregut des de la vostra lletra a la meva d'ara, heu escrit, encara, per a mi la bella pàgina que heu tramès perquè figuri en l'àlbum que alguns refugiats montpellerencs van tenir la pensada d'ofrenarme el dia del meu natalici.[7] Us plaurà, sens dubte, de saber que s'han adherit al meu homenatge –i ho han fet fervorosament– totes les delegacions de la Societat d'Estudis Occitans[8] i tots els estudiants i estudiantes rossellonesos de la Universitat de Montpeller. A la satisfacció que això m'ha produït s'ha afegit la de veure premiada la meva *Grammaire*[9] per l'Académie de Jeux Floraux de Toulouse.[10]

Jo no m'embarco. I no penso pas fer-ho mentre pugui ací continuar les meves tasques: ara he acabat un llibre[11] i m'he posat a treballar en la confecció d'un altre.[12] I vós ¿què feu? ¿què penseu fer?

Us abraça cordialment

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Montpeller | 28 III 1942 | Publicada dins Manent i Manent 1998: 57-58 | Fons Josep Pous i Pagès de l'ANC | Transcrita de l'original.

1. Desconeixem de quin llibre es tracta.
2. Personatge desconegut.
3. Vg. [329], n. 2.
4. Carta perduda.
4b. Gal·licisme (*réquisionner*) per *requisar*.
5. Com que aleshores no es construïa, l'Ajuntament de Montpeller necessitava cases per a la gent francesa que venia dels pobles a viure a la ciutat. Els primers a rebre eren els exiliats. Montpeller era una ciutat molt viva perquè tenia universitat i sempre hi entrava gent nova. Aleshores era molt difícil trobar cases per llogar. La ciutat de Besiers també actuà de manera semblant a la de Montpeller. Fabra va tenir por que li succeís el mateix que a altres exiliats i se'n va anar a viure a Perpinyà i Prada.
6. El 7 de desembre de 1941 l'aviació nipona atacà per sorpresa l'esquadra americana, ancorada a Pearl Harbour, i en destruí una bona part. Fou l'entrada dels japonesos a la Segona

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Guerra Mundial, la qual també comportà ben aviat l'entrada en guerra dels Estats Units d'Amèrica.

7. Vg. [337], n. 1.

8. La Societat d'Estudis Occitans (SEO) es fundà el 16 de març de 1930 a la seu de l'Institut d'Estudis Miegjornals de Tolosa i sota la presidència de Josep Anglade. Era constituïda per Loïs Alibèrt, Valèri Bernard, Edoard Bourciez, Joan Bourciez, Joan Bouzet, Carles Camprós [Camproux], Loís Delhostal, Prosper Estieu, Pompeu Fabra, Pau-Loís Grenier, Gaston Guillaumie, Jòrdi Millardet, Antonin Perbòsc, i Josèp Salvat, que serà reemplaçat per Rogier Barthe el 1931. El 15 d'octubre de 1940 es tornaren a presentar els estatuts de la SEO a la prefectura de Tolosa amb l'oficialització de les quatre seccions creades.

9. La *Grammaire catalane* va ser premiada amb 1.000 francs. Vg. [329], n. 2.

10. L'Académie de Jeux Floraux de Toulouse es va fundar el 1324 i va prendre molta força en ésser restaurada el segle XIX pels *felibres*. L'any 1902, havent estat prohibits els Jocs Florals de Barcelona per les autoritats espanyoles, se celebraren a Tolosa de Llenguadoc.

11. Probablement es tracti de la *Gramàtica catalana* pensada per als exiliats i publicada per Cultura Catalana, a París, el 1946. Vg. [329], n. 1.

12. S'ha de tractar d'un dels llibres següents: l'edició triada de les *Converses filològiques* de 1946, la *Catalan Grammar* (obra perduda) o la *Gramàtica catalana*, anomenada *Gramàtica per als mestres*, publicada pòstumament, el 1956.

341

A Josep Tarradellas

Montpeller, 30 de març de 1942

Estimat amic Tarradellas

Tinc moltes ganes de tenir una entrevista amb vós per a parlar-vos d'algunes coses sobre les quals voldria conèixer la vostra opinió. Malauradament, aquesta setmana, que sé que sou a Marsella, no puc venir-hi perquè he d'anar a Perpinyà. Quan en tornaré miraré de venir a trobar-vos, sia a Marsella, sia a Saint Rapaël[1] (si obtinc, naturalment, el corresponent permís i en el cas que vós no penseu venir a Montpeller dins la primera quinzena d'abril). Ara us escric –i ho hauria fet més aviat si aquests dies no hagués estat tan enfeinat amb les múltiples gestions que estic fent per a aconseguir el permís de sojorn al departament dels Pirineus Orientals i les que m'ha calgut fer per evitar que la policia em requisicionés[2] el pis–, ara us escric, com deia, perquè vull que sapigueu per mi mateix (convençut que us ha de plaure) que, presentada per en Berthaud, sense jo saberho, la meva *Grammaire catalane*[3] a l'*Académie des Jeux Floraux*,[4] aquesta

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

li ha atrogat un premi de 1000 francs.[5] Deixeu-me comunicar-vos al mateix temps, que el dia del meu homenatge,[6] vaig tenir la satisfacció de veure que s'hi havia adherit fervorosament totes les delegacions de la Societat d'Estudis Occitans[7] i tots els estudiants rossellonesos de la Universitat de Montpeller, així com l'Amade,[8] l'Azéma i altres personalitats franceses. Molt agraït de les ratlles que van escriure per a l'àlbum que em fou lliurat en ocasió d'aquest homenatge: elles em donen una nova prova de l'estima en què tenia la meva obra i vénen a reforçar el convenciment que tinc que puc comptar amb el vostre ajut per a fer front a les situacions difícils en què puc trobar-me, i prosseguir les meves tasques (que em plau dir que he reprès amb la confecció d'un nou llibre: *A Grammar of the catalan language*).[9]

Vostre

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | Montpeller | 30 III 1942 | Publicada dins Manent 2000a: 18-19 | AMTM | Transcrita de l'original.

1. Vg. [335], n. 4.

2. Gal·licisme (*réquisionner*) per *requisar*. No recollit al *Diccionari general de la llengua catalana*.

3. Vg. [329], n. 2.

4. Vg. [349], n. 10.

5. Vg. [340], n. 9.

6. Vg. [337], n. 1.

7. Vg. [340], n. 8.

8. Joan Amade. El 1919 entrà com a mestre de conferències de llengua i literatura castellanes a la facultat de lletres de Montpeller. Fou membre corresponent de l'IEC a partir de 1945.

9. Primera referència de la gramàtica anglesa amb títol. En les cartes successives, Fabra l'anomenarà sempre *Catalan Grammar*. Vg. [336], n. 3.

342

De Josep Pous i Pagès

Olliergues 8-4-42

Estimat amic F.[abra]: Arribà la vostra carta[1] i l'endemà la gramàtica.[2] M'ha fet molt de pler de rebre noves vostres. No n'he pas mancat mes, a travers d'en Riba; però vingudes de Vós directament és una altra cosa.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Les raons que em doneu de la vostra tardança a escriure, són, si voleu, plausibles i valedores. Sospito, però, que us en descuideu una, la principal. I es una certa mandra epistolar, que, havent-me'n sentit també afectat a temporades, no es cap miracle que us endavini.

Reprenem la conversa. Una sola vegada he estat pessimista: l'endemà de la desfeta francesa,[3] *quan no es veia camí ni sortida i la victòria alemanya semblava qüestió de dies. Però així que la resistència anglesa s'afirmà eficaç, mai més no he duptat de quin fóra el resultat final de la lluita. I com més va em sembla més pròxima. La situació interior d'Alemanya ha de ser molt dolenta per les privacions cada dia més dures i més mal suportades, dolenta pel desencís d'una victoria dues vegades promesa a data fixa i sempre fallada. Afegiu-hi el terrible desgast de la guerra a Rússia, l'acreixement progressiu de la força militar d'aquesta, ajudada eficaçment per la poixança industrial anglesa i americana, i no és aventurat de preveure com a molt pròxima una ensulciada interna com la del 18,*[4] *fins veure venir un desastre militar, que no és impossible. No fóra sorprenent que la tan anunciada i ensalçada ofensiva alemanya de primavera es trasmudés en una ofensiva russa d'efectes decisius. Ja avui l'aviació alemanya és en conjunt inferior a la dels aliats. I ha començat tot just el trinxament de l'industria de guerra alemanya per la r.a.f.*[5] *i l'accelerament de la producció americana. Aquest istiu Alemanya es trobarà aculada fatalment a un deficit d'efectius i de material i a una crisi interna. I el resultat serà la desfeta.*

L'entrada en guerra del Japó i les seves espectaculars victòries feren trontollar una mica la fe en les previsions que ja tenia establertes. Fins que vaig veure clar en la tàctica dels aliats, que, de moment, m'era incomprensible. L'ofensiva japonesa serà l'història de la taca d'oli: primer s'estén amb una gran rapidesa; després aquesta va minvant a cada punt, a mesura que la quantitat d'oli es fa més minça; fins que resta aturada del tot, perquè ja no hi ha més oli. El curs de la guerra és als camps de batalla de Rússia. El front del Pacífic, és un front secundari. Això fa que anglesos i americans aboquin a Rússia tot el material que poden i es limitin a establir un barratge contra el Japó a Austràlia i a l'India. Esclafada Alemanya, la desfeta del Japó serà un joc de poques taules. Molta gent no sap veure-ho perquè suposen que l'atac contra el Japó serà emprès pel sud i anirà encaminat a fer-lo recular en el mateix ordre que ha avençat. Res d'això. El Japó és vulnerable pel nort i és d'aquest cantó que serà atacat. Tant ho sap, que, malgrat trobar-se Russia embarcada en les dificultats de la lluita contra els alemanys, malgrat els aquissaments d'aquests, el Japó es guarda de tota

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

hostilitat contra Rússia, perquè contra un atac vingut del nort, conjuntament de dreta i esquerra, no té defensa. Com ha de poder defensar-se, esparpillades les seves forces en les immensitats de la zona i del Pacífic i amb desenes de milers de quilometres de comunicacions marítimes, que serà impotent per garantir, tot seguit que la producció d'avions americana hagi arribat al seu màximum?

Ja veieu que si fos pessimista hauria de ser-ho per pura vocació. I no és pas aquest el meu tarannà. Preveig que a la pròxima tardor la guerra a Europa serà finida i, si no hem tornat a Catalunya, estarem fent les maletes per tornar-hi.[6] *En aquest estat d'esperit ja suposareu que no tinc tampoc cap ganes d'embarcar-me.*[7] *Hi he estat invitat, com vós mateix, però he respost que la meva salut no em permetia d'emprendre tan llarg viatge. Què hi hem de fer a Amèrica? La feina la tenim a Catalunya. I espero que n'hi podrem fer de millor i de més ràpida que en el passat. Els esdeveniments han desenganyats a molts il·lusos d'una i altra banda i això facilitarà la nostra acció. Sé, per informacions fidedignes que l'esperit català hi és molt més fort i mes intens que abans de la revolució i de la guerra. Sempre me n'he refiat. Quan l'esperit d'un poble està en camí de recobrament, res no pot aturar-lo. Els obstacles que se li oposin no tindran altre efecte que el de la resclosa en el corrent del riu: detenir-lo el temps just de l'aigua pujar de nivell i saltar-lo.*

La tasca de recobrament serà avui facilitada, perquè els contracops de la guerra ens hauran desembarressat de molts entrebancs que ens feien nosa. M'heu sentit dir moltes vegades i altres tantes ho he escrit, que tot el que està passant al món d'ençà de l'altra guerra, més concretament, d'ençà de la gran crisi econòmica sobrevinguda a conseqüència de l'altra guerra gran,[8] *era una forma més o menys conscient de la necessitat que té el món de trobar una nova estabilitat i dels esforços que fa per trobar-la. El fascisme, el nazisme, la lluita de Roosevelt contra els trusts,*[9] *l'evolució del bolchevisme,*[10] *la guerra actual, no són sinó aspectes d'aquesta recerca. El món no podia tirar endavant. La circulació de la riquesa, que és tan vital per la vida material del món, com la de la sang pel cos humà o la de les idees pel món de l'esperit, s'anava encallant de dia en dia. I alguns digueren: «Tot el mal ve de que al món hi ha massa llibertat. El lliberalisme ha fet el seu temps. Els seus principis no seran cap virtut per treure'ns de la fanguera. Aquí el que convé és algú que vulgui i sàpiga manar i no planyi la garrotada als que no creguin. Es acabat els tants caps-tants-barrets. D'ara endavant un sol cap i una sola mida de barret per tots els caps. I el que el tingui més gros o més petit, que es faci la guitza.»*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Els inventors d'aquesta novetat, més vella que l'anar a peu, ja que no era pas altre la forma de governament de les milenàries tiranies asiàtiques, no saberen o no els convenia advertir que, si això podia posar ordre en el desgavell econòmic i salvar la civilització material, era en canvi una punyalada al cor de la veritable civilització, que sense la llibertat de recerca i d'expressió de l'esperit no es diferencia en res de la barbària i retornaria en breu espai a la barbària. Ni és cert que el lliberalisme sigui caducer, ni que els seus principis hagin perdut tota virtualitat, ni que la civilització de tipus lliberal no pugui donar en l'esdevenidor sinó dens fruits de cendra. En primer lloc fora dels principis lliberals no hi pot haver veritable civilització, i abans que el principi de «el que no vulguis per tu no ho vulguis per ningú», que en últim anàlisi és l'entranya viva de la civilització, hagi donat tots els fruits que porta a les entranyes, n'hi ha per alguns milenis. En realitat la seva fructificació és inesgotable, perquè la nostra humana imperfecció s'oposa a la perfecció moral absoluta que el seu complet desenvolupament representaria. Altrament tots els homes dignes d'aquest nom renunciaran de bon grat a tots els benifets de la civilització material d'ara i a tots els altres que en puguin derivar, si la nostra vida intel·lectual i moral havia de ser pariona a la de l'edat de pedra.

Els principis lliberals no han fallit. Es la seva aplicació que resulta inadequada. No d'ara, de sempre, mal que altra cosa pugui fer pensar el desenrotllament econòmic del segle XIX. No cal sinó considerar a costa de quant sofriment, de quin infern en vida, de quanta immoralitat en el sentit humà més estricte, fou obtingut aquell floreixement. Els principis lliberals no són aplicables, no haurien d'haver estat mai aplicables, sinó a les activitats desinteressades, les de recerca i expressió intel·lectual, moral i artística, no a les activitats d'ordre material, concupiscent. I és curiós de remarcar que, de tot temps i a profit exclusiu dels que han explotat aquestes darreres, és a elles exclusivament que han estat aplicats, molt abans que el nom de lliberal fos conegut i donat a dits principis, i en canvi tot intent d'aplicar-los a les activitats intel·lectuals i morals ha estat perseguit com un crim abominable, justament pel que això podia perjudicar als monopolitzadors i explotadors de les altres. Es en l'inversió total d'aquest criteri, que el món trobarà la seva nova estabilitat. Tota activitat humana que imposi uns guanys ha de ser severament controlada i dirigida en benefici col·lectiu. Controlada i dirigida dintre de cada estat i en l'ordre internacional. Es a aquest preu que el món trobarà la nova estabilitat i la pau que en serà conseqüencia. I no hi ha cap perill que aquestes trabes destorbin el joc de les iniciatives individuals en l'ordre econòmic i que el progrés material s'a-

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

turi. Fins deixant de banda que és la recerca científica desinteressada la ben (la veu) necessària d'aquest progrés, l'home es mou per altres impulsos interns que el sol desig de acumular grans riqueses i el poder que això assegura i la possibilitat de saciar-se de tota mena de plers materials. L'afany de comanar i dirigir, el pler de vèncer les resistencies de la matèria, la vanitat de figurar, són altres tants espolius que mouen la voluntat i l'activitat de l'home.

Aquesta discriminació en la manera d'aplicar els principis del lliberalisme serà la gran troballa que haurà portat l'actual guerra i la garantia de la permanència i desenrotllament progressiu de la nostra civilització grecocristiana, que no està en decadència com molts profetes interessats asseguren, sinó que encara ha de començar a donar els seus fruits més òptims. Deixeu-me dir, ara que no ens sent ningú d'aquells polítics que a casa nostra, i fora de casa nostra, es diuen realistes, perqué creuen que al món no hi ha més realitats estimables que aquelles que tenen preu, pes i mesura, i que la llei que tot ho governa és la del dos i dos fan quatre, deixeu-me dir que la raó profunda que fa impossible el triomf dels estats totalitaris és la seva contradicció essencial amb la trajectòria ascendent de l'humanitat i el necessari *desenrotllament de la nostra civilització.*

Altrament aquesta gran transformació del món ja està en camí molt abans que fineixi la guerra. Les necessitats de la guerra, la necessitat de guanyar la guerra, la necessitat de compensar els sacrificis que són demanats als treballadors per guanyar la guerra, compensació ineludible allí on l'home no és posat al nivell d'una màquina, li han donat el primer impuls. En l'economia anglesa s'hi està fent una profundíssima revolució. No sols els guanys són limitats d'una manera draconiana, no sols la producció és controlada i dirigida segons les necessitats de la guerra, sinó que els obrers tenen cada dia una part més important en el control i direcció de les indústries i, per tant, en la limitació dels guanys i en l'establiment dels salaris. Heus aquí els camins de la nova estabilitat econòmica del món, en la nova circulació de la riquesa, garantia de la permanència i òptima fruitada de la nostra civilització. Tinc una gran confiança en que el temperament anglés, idealista i realista alhora, en sabrà trobar la fòrmula definitiva. I que l'imposaran arreu, costi el que costi. El perill que ha passat el món, i que ningú com ells ha sentit i patit, els haurà desenganyat definitivament d'aquell egoisme del «mentre jo vagi bé, els altres que s'apanyin». El món ha esdevingut massa petit, perquè ningú pugui anar bé, sinó mira que els altres també hi vagin. Aquesta és la gran lliçó dels polítics anglesos i francesos, sense gaire bé cap excepció, que han governat en el periode d'entre les dues guerres.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

I heu-nos aquí deslliurats d'una vegada per sempre de totes aquelles mandangues del materialisme històric i la lluita de classes i la dictadura del proletariat, que tan destorbaren la nostra obra de recobrament i unificació de Catalunya, i de les absurdes resistències dels posseidors que es negaven a entendre que no hi ha possibilitat d'una Catalunya conciliada i pacificada, si no és en una més justa convivència de tots els catalans. Alliberats també de totes aquelles altres follies dictatorials i hegemòniques, que impossibilitaven la solució del problema hispànic. Perque, en últim terme, la solució del problema català, volguem o no volguem, no es altra que la definitiva estructuració d'Espanya en la igualtat, llibertat i fraternitat de les diverses nacionalitats que l'integren. I fora d'això, nulla est redemptio.[11]

Es molt de doldre que les autoritats franceses no es donguin encara compte de quina mena de gent som els intel·lectuals refugiats a França, que mai no hem tingut res de roigs ni de comunistes, que som d'un profund tarannà conservador, bé que el que nosaltres volem conservar no són els diners d'en Pau ni en Pere, que ens és indiferent que els tingui aquest o aquell i no hem aspirat mai a tenir-los nosaltres, sinó les essències de la civilització i el dret de la nostra cultura a desenrotllar-se com vulgui i com pugui. Es de doldre que les autoritats franceses ignorin això i no mirin d'estalviar-vos molèsties i vexacions que, si fóssim d'altre manera que no som, podrien alienar a França, –que considerem i seguirem considerant malgrat tot com la nostra segona patria espiritual,– les simpaties dels únics veritables amics que té i pot tenir part d'allà de la frontera pirenenca.

No podien sinó plaure'm totes les referències que em donen de les adhessions al vostre homenatge[12] *i del premi a la gramàtica de l'Acadèmia de Tolosa.*[13] *Em plauen encara més les noves de la vostra activitat, segura fermança de la vostra bona salut física i espiritual.*

Per la meva banda no em puc pas queixar. Si la meva salut corporal és sempre deficient, si aquest diable de desequilibri del sistema vegetatiu i de la mala circulació sanguínea que comporta, –tot exasperat pels alts i baixos d'això que en diuen el clima continental i que en realitat no és altre que un mostrari, massa ben assortit, de climes, del qual van treient el que convé al vent i als núvols i a la boira i al dia i sovint a l'hora,– si tot plegat em dona moltes males estones, en canvi el recolliment d'aquesta solitut d'Olliergues m'ha fet molt de bé i em sento molt més madur i molt més segur que abans de venir-hi. He fet una vida activa i contemplativa alhora. Activa espiritualment, contemplativa materialment. I com que no podia mal esmersar en conversa, –el meu noi, únic possible interlocutor, m'és tan

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

semblant que amb poques paraules estem entesos,– com que no podia malbaratar en conversa les adquisicions que anava fent, tot el meu treball interior s'ha anat acumulant i me n'ha vingut un gran enriquiment. Convé encara afegir-hi l'afinament derivat d'un assidu contacte amb la naturalesa, del qual feia temps que em veia massa privat i em mancava. En el fons del fons sempre he estat un pagès i tinc necessitat d'aquesta diaria comunió amb els espectacles naturals. El paisatge és aquí d'una gran noblesa, paisatge de montanya, però d'una montanya a mesura d'home, que no l'aclapara per la seva excessiva grandesa. El joc de l'esperit no hi és desorbitat per l'arrauxament de l'espectacle que els ulls contemplen. Les linias són sempre suaus i gracioses i el color és ric i harmoniós i d'una infinita i dolça gradació de matisos. Em sento com xop i amarat de la seva bellesa. Amb bon i mal temps, amb sol i vent i neu i pluja, he fet diariament la meva passejada, de cinc quilometres al menys quan [és] més curta. L'hivern ha estat molt dur: hem passat dos mesos seguits sota la neu; però he soportat el fret més bé que a Avinyó, perquè a casa, una casa baixa de sostre i amb trespol de fusta, s'hi estava calent. I ara que la bonança és vinguda, sempre que no plou, agafo un bloc i me'n vaig a treballar per aquestes valls i montanyes. Fruit de tot plegat és una serie de poemes que vaig treient enfora a mida que em venen al pensament, i dels quals és una mostra el que vaig enviar pel vostre homenatge i que em fa molta il·lusió de pensar que no us ha pas desplagut del tot. Són d'una gran varietat d'extensió, de forma i de temes. Hi ha records personals d'altres dies, notes del que van veient els meus ulls en el mudar dels anys i dels dies, sugestions dels espectacles naturals, ressó de tot el que hem patit i sentit durant aquests anys i, sobre tot, el fruit d'aquesta intima elaboració a la qual l'esperit sotmet el món i [a] si mateix. Si la vena no s'estronca i les forces m'hi arriben, penso fer-ne un llibre que es dirà Proses per tots els temps de l'any i de l'esperit.[14] *Serà com un cicle de l'any i un breviari de totes les interrogacions que m'he anat posant, de totes les afirmacions que he cregut trobar i de tots els duptes que no he pogut resoldre. Arribaré a saber i poder dur a compliment el que voldria? El temps ho dirà. La voluntat d'esforç hi és. El fruit serà el que l'arbre dongui.*

No he treballat ni treballo en això solament. Reviso el meu teatre, podant allí on em sembla que hi ha rama inútil, completant allò que no era prou ben explicat. Després penso reescriure tota aquella part de prosa narrativa anterior al Jordi Fraginals.[15] *En Riba se'n mostra un mica alarmat. Creu que en pot resultar una cosa híbrida, barreja de fruits verds de la joventut i de fruits massa madurs de la vellesa. Jo no en tinc cap por. Mai no m'havia sentit tan jove com ara i mai la meva prosa no havia estat tan*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

viva. I la forma d'aquella part de la meva obra és tan deficient, que només refent-la de cap i de nou puc estar-me d'haver de llençar el que hi és contingut de bona matèria humana.

Aquella revisió i aquests projectes m'han posat uns quants problemes d'ordre gramatical. En primer lloc, ja us en havia parlat, he decidit prescindir del llur, *com ja ho havia fet en tot el que vaig escriure durant la revolució, perquè tingués una més directa eficàcia. Cada dia estic més convençut que la llengua i l'estil oral son la base de la literatura. Com més l'escriptor treballi a donar la censació que res no el separa del parlar corrent, més pot tenir esperança d'acostar-se a una forma d'expressió bella, viva i durable. Repareu que dic donar la sensació del llenguatge corrent, no confondre-s'hi. Hi havia una altra raó. En la part més considerable de la meva obra, el teatre, l'us del llur hi era bandejat rigorosament. I si l'obra d'un escriptor ha d'aparèixer unificada en alguna cosa, en res això és tan important com en la llengua. He decidit també d'adoptar la forma* ser *i de no emplear més indistintament les dues formes d'aquest verb, tot i que l'una i l'altra siguin vives. M'hi ha conduit principalment una certa predilecció de la meva orella empordanesa, acostumada de naixement a la terminació aguda i clara que donem al verb nosaltres.*

I ara ve un cas en què estic en dupte: el de les dues preposicions per *i* per a. *Aquesta forma d'indicar la destinació m'ha repugnat sempre. M'hi vaig sotmetre com a home disciplinat que sempre he sigut. Però a contra cor. I ara han rebrollat els meus escrúpols. Aquestes dues preposicions arrenglerades l'una darrera l'altra fereixen el meu íntim sentiment lògic. M'hi manca entremig un verb, que ha estat elidit, sense que l'elisió i la seva necessitat siguin evidents pels altres termes de la frase. No sé quines foren les raons que feren adoptar aquesta grafia, ni si n'hi ha cap altra que la de fugir de la forma castellana* para. *En Riba em diu que aquesta preposició* per a *és viva en certes regions. No hi haurà estat importada per influència del castellà? Jo no m'he trobat mai en cap cas en què pogués haver-hi dupte respecte al sentit de la frase empleant solament la preposició* per. *Es que existeixen casos en què hi pot haver dupte? Si no estic confós, no tinc a mà cap manera de comprovar-ho, l'italià usa una sola preposició i el català antic no les distingia o al menys no recordo cap cas d'aquesta distinció. I ara us demano: què en pensa la vostra autoritat, sempre temperada per un tan cordial lliberalisme? Ara no us podreu excusar de respondre'm i amb una certa urgència.*

En paga, aquí us envio dues accepcions del mot rem *que no figuren en el diccionari:*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

1ª Espai delimitat que agafa un fenomen natural o una feina en la seva progressió: un rem de pedregada; el rem d'una dalla; el rem d'un cavador o d'un rengle de cavadors. En aquest cas és dit cap de rem *el que marxa a l'esquerra del rengle de cavadors o de dallaires i porta el ritme de la feina.*

2ª El traç del viure d'algú, indicat per la seva aparença i despesa: rem de casa, rem de vida. Suposo [que] devia ser la forma habitual d'expressar aquesta idea abans que hi haguessin trens. Es dit també usualment que –porta el rem de la casa,– de qui efectivament la governa. Es possible que en les dues expressions anteriors hi entri també per bona cosa l'idea de govern i en l'una i en l'altra la manera de captenir-se.

Si veieu en Riba i li voleu comunicar el que penso de la situació actual i de la seva probable i pròxima resolució, m'estalviareu d'haver-li de repetir.

I ara molts records als vostres i a vós una cordial abraçada

[Josep Pous i Pagès]

*P. D. Mes consultes i més obligació d'haver-me de respondre: Quin és el nom català de l'Auvernia? Sabeu el nom vulgar del còlquic o de la seva flor? Hi ha nom català de l'*erable *i del* merisier *(que és el cirerer bort)?*

Ⓓ Carta esborrany ms. | Olliergues | 8 IV 1942 | Inèdita | Fons Josep Pous i Pagès de l'ANC | Transcrita de l'original.

1. Vg. [340].

2. Vg. [340], n. 1.

3. Una de tantes derrotes franceses enfront dels alemanys. Cal tenir en compte que l'11 de novembre de 1942 els alemanys envaeixen la «zona lliure» de França.

4. El 1918 s'acabà la Primera Guerra Mundial i els alemanys foren derrotats.

5. Royal Air Force, la força aèria de l'armada britànica. Substituí la Royal Flying Corps el 1918 i tingué un paper rellevant durant la Segona Guerra Mundial. Participà en la invasió de l'Iraq el 2003 i actualment treballa en diverses operacions arreu del món.

6. Aquesta sentència de Pous era comuna entre els exiliats catalans, i sobretot entre polítics i intel·lectuals. De fet, fou un dels grans errors de càlcul de tots ells, segurament comprensible, en creure que, caigut el nazisme el 1945, cauria el franquisme al cap de poc, es restabliria la democràcia a l'Estat espanyol i es podria retornar a Catalunya. Però el franquisme continuà i molts dels exiliats moriren a l'exili.

7. Vg. [315], n. 17.

8. Primera Guerra Mundial, lògicament.

9. El *trust* és una forma de concentració empresarial i de poder, un monopoli. Theodore Roosevelt, president dels EUA entre 1901 i 1909, va ser conegut com el *Trust Buster* (o 'El trencacorporacions'), en referència a les seves polítiques legislatives antimonopoli, més conegudes com

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

a *Square Deal* ('Tracte just'). Intentà afavorí la conservació i explotació racional de les riqueses naturals.

10. Els bolxevics eren un grup polític radicalitzat dins del Partit Obrer Socialdemòcrata Rus, i contraposat als menxevics, liderats per Lenin. La seva evolució política fou molt curiosa.

11. «Quia in inferno nulla est redemptio», frase extreta de l'ofici de difunts. Traduïda: 'Perquè a l'infern no hi ha redempció'.

12. Vg. [337], n. 1.

13. Vg. [340], n. 10.

14. No consta que Pous i Pagès arribés a compondre mai un llibre amb aquest títol.

15. Es tractaria de les obres *Per la vida* (1903), *Quan se fa nosa* (1904), *Empordaneses* (1905), *Revolta* (1906).

343

De Joan Coromines

Mendoza, le 18 avril 1942

M. P. Fabra
Montpellier

Mon cher Maître,

J'ai appris par M. Soldevila[1] *que vous vouliez répondre à la lettre*[2] *que vous avez reçue de moi il y a à peu près une année. Vous l'avez fait sans doute mais votre réponse ne m'est pas parvenue. J'espère avoir plus de bonheur et en vue de cela je vous écris en français. Essayez malgré tout de m'envoyer de vos nouvelles; elles me feraient tellement de plaisir!*

Après bien des efforts j'ai réussi à racheter les originaux du volume d'articles philologiques que nous avions préparé en votre honneur en 1938. Maintenant je suis en quête de fonds pour le publier, et je viens de parvenir aux deux tiers de la somme nécessaire, soit 4.000 dollars argentins. Je me suis adressé à d'autres personnes qui n'ont pas encore eu le temps de me répondre, et je ne doute plus désormais que les Mélanges Fabra[3] *paraîtront avant la fin de l'année. Ce n'a pas été facile de trouver un imprimeur capable de bien composer un tel ouvrage dans les langues originales sans le remplir d'errata, et qui possède tout le matériel typographique nécessaire (caractères phonétiques etc.); mais enfin je l'ai trouvé et le prix est convenu. Vous trouverez ci-jointe la liste des articles, dont vous avez peut-être oublié quelques-uns pendant le temps. Il faut y ajouter «Ibero-románico et*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

galo-románico» que M. Amado Alonso vient de m'annoncer pour juillet: une autre langue sera représentée de la sorte dans l'hommage qu'on rend à vous et à la nôtre et j'espère que le représentant ne vous sera pas antipathique. Maintenant si notre ami M. Patxot, à qui j'ai écrit pour lui demander de m'aider, venait à vous consulter là-dessus, je vous prie que vous l'encouragiez à ce qu'il le fasse. Peut-être même pourriez-vous le faire dès maintenant. J'ai adressé la lettre à M. le Chanoine Cardó, Maison de repos, Avenue Morgues, Prélaz-Fontaines, Lausanne (aux bons soins de-). Pourrais-je vous faire arriver des exemplaires de l'ouvrage une fois paru? J'espère bien que vous en recevrez au moins 2 ou 3 et je vous en réserverai d'autres. Mais ç'aurait été bien dommage de laisser cela inédit indéfiniment.

A part cela je n'ai pas des choses bien intéressantes à vous raconter, si ce n'est une nouvelle perte qui m'a frappé en octobre 41, celle de ma chère soeur Marie, qu'une pneumonie a emportée quand on la guérissait d'autres maux. Maintenant mon frère Ernest est aussi professeur à l'Université de Cuyo et Hortense va peut-être aussi le devenir; il se peut que ma mère et Julie nous rejoignent encore.[4] *Pour le reste, je n'ai qu'une obsession passionnée: le retour; tous les miens la partagent et ma femme*[5] *plus que tous, chose singulière! J'ai entrepris un gros ouvrage, un dictionnaire étymologique,*[6] *qui pourrait m'y aider. Je me refuse toutes les commodités pour qu'elles ne m'alourdissent pas dans les sacrifices qu'il faudra faire et cependant je n'avance pas grand-chose, car dans des temps pareils ce sont toujours les intellectuels et les fonctionnaires qui payent tout sans compensation.*

Dites-moi surtout comment vous allez et dans quel état se trouve votre famille.[7] *Si je savais le moyen de vous envoyer les vivres! Si vous êtes disposé à venir j'espère pouvoir faire qu'on vous accorde l'entrée en Argentine (il faudrait alors me donner le nom et l'âge exact des vôtres). Il faut survivre pour revoir le soleil, qui reparaîtra, soyez-en sûr, bientôt. Il faut surtout qu'on se revoie: il y a tant de choses que vous ne m'avez jamais dites et que je veux savoir. Je voudrais vous dire bien plus mais vous le devinerez sans peine, vous qui me connaissez, d'après ce qui précède.*

De grâce ne renoncez pas à m'écrire ni à vous servir de moi. Il n'y aura aucune difficulté qui me rebute, soyez-en sûr, ni maintenant ni à l'avenir.

Avec mes hommages à Mme. Fabra et à vos filles, recevez, cher Maître, une bonne poignée de main de votre

[Joan Coromines]

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

P. S. M. Patxot peut nous aider car il a des propriétés en Argentine. Veuillez me dire si vous savez quelque chose de M. Serra Hunter, s'il est parti ou va partir.

Adresse: Director del Instituto de Lingüística. Rivadavia 274, Mendoza, ARGENTINA.

Ⓓ Carta mc. (és còpia) | Mendoza | 18 IV 1942 | Publicada dins Ferrer, Ferrer i Pujadas 1998: 38-41 | Fundació Pere Coromines | Transcrita de Ferrer, Ferrer i Pujadas.

1. Ferran Soldevila i Zubiburu.

2. Fa referència a la carta [326].

3. Es tracta de la *Miscel·lània Fabra. Recull de treballs de lingüística catalana i romànica dedicats a Pompeu Fabra pels seus amics i deixebles amb motiu del 75è aniversari de la seva naixença* (Buenos Aires: Impremta i Casa Editora Coni, 1943 [1944], VIII + 400 pàg.). La impressió d'aquesta obra, de fet, no acabà fins al dia 29 de febrer de 1944. Es tracta d'un recull de treballs erudits recopilats per Joan Coromines durant la guerra i a l'exili, que foren publicats com a homenatge al Mestre. De fet, inicialment estava previst que la *Miscel·lània Fabra* sortís en temps de guerra, però fou impossible. Vegeu *Epistolari Joan Coromines & Francesc Cambó. La gènesi de la «Miscel·lània Fabra»* (Ferrer i Pujadas 2008).

4. Maria, Ernest, Hortènsia i Júlia Coromines i Vigneaux.

5. L'esposa de Joan Coromines era Bàrbara de Haro i Rodríguez (Bédar, Almeria, 1911 – Barcelona 1981).

6. Fa referència al seu *Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana* (Madrid, Berna: Gredos/Francke A.G., 1954-1957, 4 vol.).

7. La família Fabra era formada per Dolors Mestre i Climent, esposa de P. Fabra, i per les tres filles del matrimoni: Carola Fabra i Mestre, Teresa Fabra i Mestre i Dolors Fabra i Mestre, esposa de Ferran Rahola i Auguet, fill de l'escriptor Carles Rahola i Llorens.

344

A Josep Pous i Pagès

[Montpeller, 3 VI 1942]

Fa temps que us dec una resposta i encara heu de trigar uns quants dies a rebre-la. I és que, entre la vostra lletra, en què em fèieu unes consultes lingüístiques, i la meva resposta, en què calia que raonés la meva opinió sobre les innovacions que em proposàveu, s'han interposat una sèrie d'entrebancs: dues anades a Perpinyà i a Prades, una anada a Marsella, una altra a Tolosa, i, el que és pitjor, una calipàndria de la qual encara dura el ròssec, i, ara, obtingut el permís de sojornar al departament dels

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Pirineus Orientals[1] (demanat fa mig any!), encara he de passar el tràngol d'una muda de casa (del carrer de Boussairolles de Montpeller a l'hôtel de La Paix de Perpinyà!).[2] Un cop instal·lat a Perpinyà, la primera cosa que faré serà posar en net l'esborrany que tinc fet i penso que en sortirà una lletra que esvairà els vostres escrúpols... Però quina qüestió vau anar a tocar, amic Pous: la de la preposició *per a*![3]

P. Fabra

Ⓓ Targeta postal ms. | Lloc postal: Montpeller | Data postal: 3 VI 1942 | Publicada dins Manent i Manent 1998: 58 | Fons Josep Pous i Pagès de l'ANC | Transcrita de l'original.

1. Finalment Fabra es va poder establir a Perpinyà i definitivament a Prada, al Conflent, on moriria. Abans s'havia establert a Illa (a casa d'August Pi i Sunyer), Prada, Illa, Prada, Montpeller (Hôtel Palmade, primer, i a la rue Boussairolles, després), Perpinyà (Hôtel de la Paix, primer, i en un apartament, després) i finalment, a partir del novembre de 1942, a Prada (rue des Marchands, número 15).

2. Entre el 3-4 de juny i el final d'octubre de 1942 Fabra i família viviren a l'Hôtel de La Paix de Perpinyà. Després s'establiria en un apartament de la mateixa ciutat.

3. Vg. [342], carta de Pous a Fabra del 8 IV 1942.

345

A Josep Tarradellas

Perpinyà, 10 de juny de 1942

Estimat amic, L'Alasà[1] va tenir l'acudit de dir a un amic seu que jo era qui podia fer més perquè fos inclòs en les llistes d'embarcament.[2] Es tracta d'un tal Jaume Ramonell, company seu de treball a Miramar, el qual al·lega l'adjunt historial polític. Jo no sé si aquest historial el fa mereixedor que li sigui concedit un passatge (o millor dos: un per a ell i un per a la seva dona). Si en fos mereixedor, us demanaria que prestéssiu el vostre suport a la seva demanda, i, si no, que m'ho diguéssiu a fi de desenganyar-lo. La cosa que m'interessa és que ell vegi que m'he preocupat del seu afer i que l'Alasà no pugui creure que no he fet cap cas de la seva recomanació.

Des de fa vuit dies que sóc a Perpinyà amb els meus familiars, i la meva preocupació, ara, és de trobar-hi ben aviat un apartament on enquibir-los –cosa, sembla, terriblement difícil.[3] Tot seguit que estaré instal·lat a casa, em posaré a treballar en la confecció de la *Catalan Grammar* en pro-

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

jecte[4] i en la revisió de la gramàtica en català[5] que us vaig mostrar en la nostra darrera entrevista.

He rebut una lletra d'en Joan Coromines[6] (actualment professor a la Universitat de Mendoza)[7] en què em diu que ha aconseguit recuperar els originals dels volums d'articles filològics que s'havia preparat en honor meu, l'any 1938, en ocasió del 70è aniversari de la meva naixença,[8] i que ja té recaptats els dos terços de la suma necessària per a la seva impressió (uns 4000 $ argentins).[9] Em diu que ha demanat un ajut econòmic a Patxot[10] i m'encarrega que li escrigui pregant-li que vulgui accedir a la seva demanda. I els de Mèxic[11] ¿no podrien també prestar-hi el seu ajut?

Tenia la intenció d'anar el dia 12 a Montpeller, on esperava trobar-vos. Però en Falguera em diu que no hi aneu, i desisteixo d'anar-hi esperant fer-ho quan vós hi sigueu.

Bé, l'article del *Figaro* sobre Gassol, poeta francès.[12] Brousse, a l'*Indépendant* de Perpinyà, s'ha despenjat amb un article advocant per l'ensenyament del català al Rosselló! L'heu llegit?[13]

Us abraça cordialment

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Perpinyà | 10 VI 1942 | Publicada dins Manent 2000a: 19-20 | AMTM | Transcrita de l'original.

1. Probablement Antoni Alasà i Domingo.

2. Vg. [315], n. 17. Diu Ernest Udina, biògraf de Tarradellas: «De 1939 a 1942, Tarradellas, exceptuant els seus viatges, residia amb la seva esposa i filla a la pensió de Saint Raphaël, prop de Marsella a on anava diàriament per preparar l'embarcament dels milers de refugiats que volien anar a Amèrica. Tarradellas romania en estret contacte amb els cònsols dels països sud-americans a la capital mediterrània i la seva tasca, en el marc del JARE [Junta de Auxilio a los Refugiados Españoles], es veié considerablement millorada arran del pacte entre el Govern de Mèxic i el de Vichy, pel qual aquest darrer es comprometia a facilitar tant els embarcaments a Amèrica com un tracte digne pels qui no podien o volien creuar l'oceà» (*Josep Tarradellas, l'aventura d'una fidelitat*, Barcelona, 1978, pàg. 230-231).

3. Vg. [344], n. 1.

4. Vg. [336], n. 3.

5. S'ha de tractar de la *Gramàtica catalana* publicada el 1946 a París per Edicions de Cultura Catalana o bé de la *Gramàtica catalana* publicada pòstumament, el 1956, per l'Editorial Teide i acurada per Joan Coromines.

6. Vg. [343].

7. Joan Coromines fou professor de la Universitat de Cuyo (Mendoza, Argentina) entre 1939 i 1946.

8. Durant la Guerra Civil s'intentà publicar la *Miscel·lània Fabra*, però sense èxit. Vg. [343], n. 3.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

9. Coromines va tenir moltes dificultats per a recaptar els diners necessaris per a l'edició de l'esmentada miscel·lània Fabra, com bé anirà explicant en les diverses cartes que s'escriurà amb Fabra.

10. Rafael Patxot i Jubert fou un dels mecenes de la *Miscel·lània Fabra*.

11. Es refereix als industrials Jeroni i Josep Bertran i Cusiné, l'antic banquer Joan Casanellas i l'hoteler Dalmau Costa, que també ajudaren Josep Tarradellas.

12. Ventura Gassol també destacà com a poeta en llengua francesa amb el llibre *Fleurs* (col·lecció «Les Cahiers du Rhone», núm. XI, Série Rouge. Neuchâtel [Suïssa]: Éditions de la Baconnière, le septembre de 1943).

13. S'ha de tractar del filòsof i tertulià perpinyanenc Francesc Brousse.

346
A Joan Alavedra

[Perpinyà, 10 VI 1942]

Estimat amic,

Som ja a Perpinyà, però em penso que podré anar a Montpeller el dia del concert. ¿Quin dia, en quin tren, en quina classe, anireu els de Prades a Montpeller? Us ho demano, perquè, en el cas que pugui anar-hi, em plaurà de fer el viatge amb vosaltres.

Salutacions afectuoses a tots, meves i dels meus familiars!

P. Fabra

Ⓓ Targeta postal ms. | Lloc postal: Perpinyà | Data postal: 10 VI 1942 | Publicada dins Manent 2000b: 225 | Arxiu privat Manent | Transcrita de l'original.

Ⓘ L'anvers diu: EXPÉDITEUR | M. Pompée Fabra | Hôtel de la Paix | Perpignan || M. Joan Alavedra | Villa Colette | Camí de Ria | Prades | (Pyr. Or.).

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

347

A Josep Pous i Pagès

Perpinyà, 15 de juny de 1942
(Hôtel de la Paix, r. Guéya)

Estimat Pous,

Ja som a Perpinyà jo i la meva família, per ara en un hotel, amb l'àrdua tasca de cercar un apartament. No vull, però, passar més dies sense respondre a les consultes que em vau fer en la vostra lletra de l'abril.[1] De l'abril! Però ja sabeu que de llavors ençà hi ha hagut quatre llargues absències de Montpeller (les anades a Perpinyà, a Marsella, a Tolosa), i una podríem dir-ne veritable malaltia, i el tràngol d'un canvi de residència. Ara comença el de cercar casa i proveïdors i coneixences que reemplacin els que hem perdut anant-nos-en de Montpeller. Abans, però, d'endinsar-m'hi, deixa'm [sic] dir-vos quelcom sobre l'*ufanar-se*, sobre el *per a*, i, sense esperar tenir a mà l'esborrany de què us parlava en la meva darrera lletra,[2] que deu estar entaforat en alguna de les caixes que no obrirem fins que estiguem instal·lats a casa nostra.

En el *Diccionari general*[3] no hi ha, en efecte, *ufanar-se*, però tampoc no hi ha *ufanejar-se* (l'*ufanejar* que hi figura és exclusivament intransitiu). En el cas de voler usar un verb pronominal tret de *ufana*, *ufanar-se* fóra, en efecte, preferible a *ufanejar-se*; ara que a *ufanar-se de* em semblà (a l'hora de redactar el D.[iccionari] G.[eneral]) i continua semblant-me preferible *fer ufana de* o *gloriejar-se de*.

En els vostres escrits voleu prescindir –dieu– de la forma *ésser* i del possessiu *llur*. Ja sabeu que la llengua literària accepta les dues formes *ésser* i *ser* i el possessiu *seu* amb el valor de *llur*. No hi ha, doncs, res a dir que us decidiu, en els vostres escrits, a usar exclusivament la forma *ser* i a prescindir sistemàticament del possessiu *llur*, sempre que això no impliqui una intenció de bandejar de la llengua la forma *ésser* (continuació, a l'igual que l'*essere* italià i l'*être* francès, de l'*essĕre* amb què el llatí parlat reemplaçà l'*esse* del llatí escrit, al mateix temps que reemplaçava *posse* per *potĕre*), ni el llur, que el català no deu voler perdre.

Sou, doncs, ben lliure de prescindir de la forma *ésser* i del possessiu *llur*; però del que no sou lliure és de prescindir de la preposició composta *per a* per ara i tant que l'Institut[4] no acordi condemnar-ne l'ús o, almenys, declarar facultatiu l'ús de *per a* i *per* en aquells casos en què, avui, és con-

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

siderat com a sol correcte l'ús de *per a*. Escriure, avui, *per* en lloc d'un *per a* constituiria una *falta de gramàtica*. I ¿imagineu què significaria que un escriptor com vós es posés a emprar sistemàticament *per* en aquells casos en què la gramàtica en vigor prescriu *per a*? Fóra un pas cap al retorn a l'anarquia gramatical de fi de segle. No us plau *per a*. Dieu: «aquestes dues *preposicions* arrenglerades l'una darrera l'altra fereixen el meu íntim sentit lògic». I ¿no el feriria *pera*, que és, el mateix que *per a*, la suma de les dues preposicions *per* i *per a*? Mireu: quan una llengua, per a expressar *una* relació determinada, ha recorregut a la juxtaposició de dues preposicions (fet freqüentíssim en l'evolució de les llengües), el conjunt de les dues preposicions, sintetitzat, ja no és el que vós en di[e]u «dues preposicions arrenglerades l'una darrera l'altra», sinó *una* sola preposició, *una* preposició composta (com *blat de moro* és *un* nom compost), una, el mateix si s'ha convingut a escriure els seus elements constitutius (*per* i *a*) soldats l'un a l'altre (*pera*), com si es continua escrivint-los separats (*per a*), com feien els nostres escriptors medievals. Però, en realitat, el vostre propòsit no és pas el de reemplaçar *per a* per *pera* (que, escrit així, ja no deuria ferir, etc.), sinó per la preposició simple *per*, ço és, usar una sola preposició (*per*) on la llengua escrita actual n'usa dues (*per* i *per a*), cosa que constituiria una pèrdua greu per a la llengua quan dues preposicions ja són més aviat poques per a expressar les múltiples relacions que el castellà expressa amb els seus *por* i *para* i el francès amb els seus *par* i *pour*. Dieu que l'italià usa una sola preposició; no: l'italià posseeix, al costat del seu *per*, la preposició composta *da*, amb què introdueix el complement verbal que, en les oracions de passiva, designa l'autor de l'acció expressada pel verb. Així com *para* castellà (sortida de *por+a*) prengué, amb el canvi de la *o* en *a*, una forma que la diferenciava fortament de la seva preposició simple *por* (fet que assegura la seva persistència), *per a* català tenia el defecte de no diferenciar-se de la preposició feble *per* sinó per la *a* feble, exposada a l'elisió en casos com *per a vós* i *per aquells cavallers*, en què és absorbida per la *a* inicial de *aquells*, sia en casos en què sofreix un afebliment provocat pel veïnatge de dues síl·labes més fortes que ella (Ex.: *pér-a-tú*, reduït a *per-tu*, com *cár-a-gól* a *car-gol*), etc. Així, des d'antic apareixien i es multipliquen els casos en què es troba reduïda a *per* i acaba en molts parlars catalans, entre ells el dialecte central, per ésser totalment eliminada. Això explica que, en el moment d'emprendre's la tasca de fixació de la llengua, es posés en qüestió si convenia o no de prescindir-ne, i si hom es decantà a conservar-la fou principalment per la pèrdua que la seva supressió representaria per a la llengua, que no disposaria sinó d'una pre-

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

posició que respongués a les dues preposicions llatines *per* i *pro*. Potser un dia es creurà convenient de revisar la qüestió del *per a* (jo no m'hi oposaria pas); però mentre això no es faci per la corporació que tingui autoritat per a fer-ho, no és prudent que ningú gosi infringir una regla sintàctica avui unànimament acceptada.

No tinc a mà els materials lexicogràfics que em permetrien contestar amb seguretat les preguntes que em feu sobre els noms catalans de l'*érable* i del *merisier* i el vulgar del *càlquic*. Crec que el *merisier* és en castellà el *cerezo salvaje*, que em fa creure que és en català el *cirerer bord*. Quant a l'*érable*, recordo que és una aceràcia, i una aceràcia és l'*auró*; però no estic pas segur que l'*auró* i l'*érable* siguin la mateixa aceràcia. El mot *érable* es diu, em sembla, entre ebenistes. Quant al nom català de *Auvergne*, jo us pregunto ¿com en diuen de *Auvergne* en llenguadocià? I permeteu que acabi ací la meva lletra.

Vostre

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Perpinyà | 15 VI 1942 | Publicada dins Manent i Manent 1998: 59-61 | Fons Josep Pous i Pagès de l'ANC | Transcrita de l'original.
Ⓡ Parcial dins Manent 2005: 253-254.

1. Vg. [342].
2. Vg. [344].
3. *Diccionari general de la llengua catalana*. Vg. [144], n. 3.
4. Institut d'Estudis Catalans. Vg. [27], n. 3.

348

A Josep Tarradellas

Hôtel de la Paix (à Perpignan)
Perpinyà, 15 de juliol de 1942

Estimat amic

Sé que en G.[aietà] Rahola i d'altres amics que coneixem de temps en Guilera, li fan de padrins. No caldrà segurament que li'n fes jo; però, havent-m'ho demanat l'interessat, no he vacil·lat a accedir al seu prec, amb

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

la qual cosa no faig sinó complir amb el deute de gratitud que tinc envers ell, que, no cal dir-ho, crec ben mereixedor de l'ajut que sol·licita. Cregueu que em seria molt grat que fos possible de prestar-l'hi.

Des de Perpinyà, on, com sabeu que sóc amb els de casa (i, ai !, encara, sense haver trobat *casa*)[1] us saluda afectuosament el vostre amic

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Perpinyà | 15 VII 1942 | Publicada dins Manent 2000a: 20-21 | AMTM | Transcrita de l'original.

1. Fabra continuava cercant una casa per poder deixar l'hotel on s'hostatjava. Vg. [344], n. 1.

349

A Josep Tarradellas

[31 VIII 1942]

Estimat amic,

M'acaben de notificar el faust esdeveniment.[1]
La meva enhorabona cordial!

P. Fabra

Ⓓ Postal ms. | Perpinyà | 31 VIII 1942 | Publicada dins Manent 2000a: 21 | AMTM | Transcrita de l'original.

1. Es refereix al naixement del segon fill del president Tarradellas, anomenat Josep Tarradellas i Macià, nat el 30 d'agost de 1942.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

350
De Josep Tarradellas

Dijous, 27 de setembre del 1942

Estimat Mestre Fabra

Suposo que heu rebut la meva última carta enviada fa uns deu dies.[1]

Amb la present us adjunto la còpia d'una carta[2] *adreçada a tots aquells qui, per diferents circumstàncies, fins ara han renunciat a embarcar. També, per tal que n'estigueu àmpliament informat, us incloc una relació que conté les còpies dels cables rebuts i enviats als nostres representants de Mèxic durant aquests últims dies.*[3]

Els textos us diran clarament quina és la situació actual dels nostres problemes. Tal com us deia en la meva carta anterior, com veureu, els meus pressentiments es van confirmant, car les coses no marxen tal com nosaltres voldríem. No en tenim prou amb els greus problemes que tots els qui estem ací tenim, que encara n'hagin de sorgir de polítics plantejats, naturalment pels qui fa anys que són fora de Catalunya o de França.[4] *En fi, ja tindrem ocasió de parlar-ne oportunament.*

És per tot això que, tal com em vaig permetre de dir-vos en la meva última carta, crec que fóra molt convenient que ens trobéssim a Marsella. El dia que pensem anar-hi us escriuré amb temps per tal que hi pugueu coincidir, car a tots ens plauria que això us fos possible.

Us prego que saludeu cordialment tots els vostres de part meva i, amb l'afecte de sempre, us saluda el vostre afectíssim amic

[Josep Tarradellas]

P. S. En la relació de cables que us adjunto, m'ha semblat que no hi calia incloure els molts que aquests dies han estat tramesos (llistes de noms diferents, rectificacions, etc. etc.) referent a l'embarcament del mes que ve.

Ⓓ Carta mc. | [Probablement Saint-Martin-le-Beau] | 27 IX 1942 | Publicada dins Manent 2000a: 21 | AMTM | Transcrita de l'original.
Ⓡ Traduïda al castellà dins Sánchez Cervelló 2005: 142.

1. Carta perduda.
2. Carta desconeguda.
3. Document desconegut.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

4. Tarradellas passa revista fugaçment de la suma de problemes amb els quals es trobaven els representants del Govern català a l'exili: la situació constant d'inestabilitat d'ençà de l'ocupació de mig França per part dels nazis, el salvament d'exiliats i els embarcaments cap a Amèrica i el subministrament d'aquells que s'havien quedat en territori francès. A això calia afegir-hi les picabaralles i els personalismes que hi havia entre els polítics i els diversos partits catalans, o el que en quedava.

351
A Emili Vigo

[Prada, entre el novembre de 1942 i el gener de 1943]

Estimat amic, Ja deveu saber que ara no visc a Perpinyà, sinó a Prades.[1] Si no puc anar a Perpinyà aquesta setmana mateix, l'encàrrec que em feu, l'endossaria a en Ferran.[2] És qüestió d'informar-se, primerament, de si a la Biblioteca Municipal[3] hi ha els llibres que us interessen, i, després, si hi són, d'informar-se de les condicions en què es fan els préstecs: durada del préstec, possibilitat de renovar-lo i quantes vegades, &. Preveig que no serà fàcil que pugueu tenir els llibres a Oseja[4] tot el temps que voldríeu. Veurem. Esperem que d'aquí endavant, quan passareu per Prades, voldreu aturar-vos-hi!

P. F.

Ⓓ Targeta postal ms. | Lloc postal: Prades | [Entre el novembre de 1942 i el gener de 1943], ja que són els mesos en què Fabra i la seva família s'instal·len de nou a Prada, al Conflent (la datació del matasegells és ininteligible) | Inèdita | Fons Emili Vigo cedit a la Universitat de Girona | Transcrita de l'original.

1. Fabra s'instal·là a Prada entre el novembre de 1942 i el gener de 1943. Abans havia viscut uns quants mesos a Perpinyà (juny-novembre de 1942). Vg. [344], n. 1 i 2.

2. Ferran Rahola.

3. Biblioteca Municipal de Perpinyà.

4. Emili Vigo s'hostatjava a l'Hôtel Calvet del poble d'Osseja (Alta Cerdanya), depenent del Departament dels Pirineus Orientals.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

352

A Carles Riba

Prades, 25 de novembre de 1942

Estimat Riba, Ha arribat a la meva oïda que penseu anar-vos-en a reunir amb els vostres fills.[1] Si és cert, us faria un encàrrec que no confiaria sinó a un amic com vós. Potser no sóc ja a temps per fer-vos-el. Si encara hi sóc a temps, digueu-m'ho tot seguit, i digueu-me si us l'he de fer per escrit o puc fer-vos-el de paraula, que no cal dir com me plauria. La meva nova adreça és: 15 rue des Marchands, Prades (Pyr. Or.). D'ací m'és fàcil d'anar a Perpinyà.

Saludeu afectuosament la vostra muller i la vostra filla

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Prada | 25 XI 1942 | Publicada dins Manent 1990a: 107 | Fons Carles Riba de l'ANC | Transcrita de Manent.

Ⓡ En facsímil dins Manent 1990a: 106.

1. Riba retornà a Catalunya, passant clandestinament la frontera a peu, amb la seva muller Clementina i la seva filla Eulàlia, l'abril de 1943. Els seus fills Jordi i Oriol ja eren a Barcelona.

353

A Josep Tarradellas

Perpinyà, 23 de desembre de 1942

Estimat amic, Em sap greu haver-vos-ho de dir per escrit, però no em queda altre remei que fer-ho, puix que em trobo en una situació realment anguniosa, de la qual no veig pas com podria sortir-me sense un ajut vostre. És urgentment que us el demano. El fet de no haver rebut cap subsidi de M.[1] des del mes de juny i el fet d'haver trigat tant a trobar un apartament (que m'ha obligat a passar quatre llargs mesos en un hotel)[2] han esgotat la mica de reconet que tenia. Així, que, dins pocs dies em trobaré sense cap mitjà de vida, no sabent com pagar el lloguer de l'apartament ni el mes que quedaré a deure a l'hotel. Sé que fareu tot el que estigui a la vostra mà per a treure'm de la difícil situació en què em trobo; però, i si

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

no poguéssiu? Esperant amb ànsia la vostra resposta, us abraça cordialment

Pompeu Fabra

P. S. No cal que us digui que ara més que mai desitjaria tenir una llarga conversa amb vós. ¿Quan serà i a on?

La meva adreça és:

37, rue des Augustins

(Perpignan)

Salutacions afectuoses a la vostra muller[3] i als vostres companys de residència,[4] i un petó al petit![5]

P. F.

Ⓓ Carta ms. | Perpinyà | 23 XII 1942 | Publicada dins Manent 2000a: 21 | AMTM | Transcrita de l'original.

Ⓡ Traduïda al castellà dins Sánchez Cervelló 2005: 141.

1. Mèxic. Fabra es refereix a l'ambaixada de Mèxic. Vg. [298], n. 32.

2. Hôtel de la Paix. Vg. [351], n. 1.

3. Antònia Macià de Tarradellas.

4. Aleshores Josep Tarradellas residia a la pensió Georgètte, a Lausana, amb Ventura Gassol i Carles Martí Feced.

5. Vg. [349], n. 1.

354

A Humbert Torres

[Prada, entre el 30 de desembre de 1942 i el 15 de gener de 1943]

Estimat amic Humbert Torres,

L'Arnau[1] m'ha donat la trista nova que el vostre fill Màrius és mort.[2] Cregueu que prenc vivament part en el vostre dolor. M'afligeix, alhora que la mort del fill d'un amic caríssim, la pèrdua que amb aquesta mort prematura sofreixen les lletres catalanes. Estigueu segur que són molts els

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

qui, com jo, comparteixen en aquests moments el vostre dolor: que això pugui contribuir a mitigar-lo!

Rebeu, estimat amic, vós i els vostres l'expressió del meu condol.

Pompeu Fabra,
Rue des Marchants, 15 (Prada).

Ⓓ Carta. Probablement ms. | Prada | [Entre el 30 de desembre de 1942 i el 15 de gener de 1943], si tenim en compte que Màrius Torres morí el 29 de desembre de 1942] | Publicada dins Manent 1995b: 54 [134] | Es desconeix l'arxiu en què és dipositada (probablement a AMTM) | No hem vist l'original | Transcrita de Manent.
Ⓡ En facsímil dins Prats 1993: 80.

1. Francesc Arnau i Cortina.
2. Màrius Torres morí al Sanatori de Puig d'Olena el 29 de desembre de 1942.

354b

A un amic no identificat

[No hi ha encapçalament ni final]

[Entre el 1943 i el 1944]

Després d'haver rebut, via Osseja, dues trameses de 8.000 i 7.750 frs., vaig rebre, el mes d'abril via Pertús, 30.000 frs. Cap dubte respecte al remitent d'aquestes trameses. Posteriorment n'he rebuda una de 1.000 ptes., via Osseja, una altra de 5.000 frs. que em féu a mans un cerdà de part d'una neboda... [...] no resta sinó una tramesa que convé d'esbrinar qui l'ha feta: la de 1.000 pessetes (aproximadament 18.000 frs.)[1] ... [...]

[Pompeu Fabra]

Ⓓ Carta. Desconeixem si és ms. o mc. (però probablement és ms.) | [Probablement Prada] | [Entre el 1943 i el 1944], ja que és el període més habitual en el carteig sobre ajuts econòmics que tingué durant els anys d'exili | Publicada parcialment, i sense indicar el corresponsal, dins Pujades 1969: 11 | Es desconeix l'arxiu en què és dipositada | Transcrita de Pujades.
Ⓘ A causa de la poca extensió de la carta i de les poques pistes que s'hi reflecteixen, no hem pogut deduir qui era el corresponsal a qui anava adreçada. Tant pot ser algú de l'exili com algun familiar, amic o deixeble de Catalunya.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

1. Fabra, a més dels ajuts del Govern català, també rebia ajuts econòmics puntuals d'amics exiliats o que vivien a Catalunya.

354c

A Esperança o Mercè Figueras

[Entre el 1943 i el 1945]

Estimada amiga,

Una recomanació: els donadors de llibres per al mestre, val més que siguin pocs i escollits: Aneu, doncs, amb molt de compte en la tria de les persones a les quals demaneu que vulguin contribuir a l'arreplega. I, encara, una altra recomanació: que la persona encarregada d'anar a trobar el col·lega del mestre no li parli de l'ajut col·lectiu que esteu organitzant, sinó que es limiti a demanar-li que el posi en comunicació amb el nebot del mestre, que, com sap ell, té uns llibres destinats al seu oncle i no sap per quin conducte trametre'ls-hi.[1]

Us saluda afectuosament

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | [Probablement Prada] | [Entre el 1943 i el 1945], ja que és el període més habitual en el carteig amb les germanes Esperança i Mercè Figueres | Publicada en reproducció facsímil dins Pujades 1969: 11 | Es desconeix l'arxiu en què és dipositada | Transcrita de la reproducció manuscrita de Pujades.

1. Les germanes Esperança i Mercè Figueras, deixebles de Fabra durant els anys de la Segona República, ajudaven des de Catalunya el Mestre. Hi recollien diners i els hi trametien mitjançant persones de confiança que travessaven la frontera o bé ho feien a través d'Andorra. Fabra usa un codi xifrat en què els «llibres» o «paquets de llibres» són diners.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

355
A Emili Vigo

5-1-43

Estimat Vigo, Em sembla molt bé el que ha fet el Dr.,[1] i digueu-li que li ho agraeixo molt. No caldrà, així, que escrigui al Sr. Puig[2] ni al meu nebot, cosa no gaire comòda de fer en les presents circumstàncies.

Espero una resposta sobre el reglament del servei de préstecs de la Biblioteca Municipal de Perpinyà: quan la tingui, us la comunicaré tot seguit.

Us saluda afectuosament

P. Fabra

Ⓓ Targeta postal ms. | [Prada] | 5 1 1943 | Inèdita | Fons Emili Vigo cedit a la Universitat de Girona | Transcrita de l'original.

1. Dr. Francesc Ribas i Soberano, que s'exilià el 1939 a Osseja.
2. Personatge no identificat.

356
A Emili Vigo

Prades, 13 de gener de 1943

Estimat Vigo,

Tinc el propòsit de venir a Osseja[1] la setmana entrant, però abans voldria saber si hi trobaré el Dr.[2] Si aquest n'ha d'estar absent, aviseu-me indicant-me, si podeu, el dia que podria trobar-l'hi. Si abans de diumenge no rebo lletra vostra, entendré que el Dr., la setmana entrant, serà a Osseja i, llavors, hi pujaré dilluns en el tren que passa per Prades a les cinc de la tarda. Si, per qualsevol motiu, és millor que hi pugi un altre dia, ja m'ho fareu saber abans de diumenge. Pel que pugui convenir, sapigueu que jo surto demà cap a Perpinyà, on se'm podrà trobar al Cafè de França de 2h a 3h dijous i divendres, o a can Ferran[3] a les hores dels àpats. Us saluda afectuosament

P. Fabra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓓ Carta ms. | Prades | 13 I 1943 | Inèdita | Fons Emili Vigo cedit a la Universitat de Girona | Transcrita de l'original.

1. Vg. [351], n. 4.
2. Dr. Francesc Ribas i Soberano.
3. El seu gendre Ferran Rahola i la seva filla Dolors vivien a Perpinyà.

357
A Ferran Rahola i Dolors Fabra

[Prada, gener-febrer de 1943]

Estimats Ferran i Dolors,

Lloat sia Déu! La pagesa que deia, referint-se a mamà Dolors, per qui la Carola[1] li anava a pidolar: «La planyi pas; qui li fa posar malaurosos al món, a la vostra germana!» ¿què diria ara si li féssim saber que aquesta malaurosa està en camí de tenir un altre fill?[2] Però nosaltres [no] som pas la vella de cal Curtí; som els futurs avis i les futures ties i el petit serà rebut amb la mateixa alegria que ho va ésser el seu germà gran. Que tot vagi bé, i que, noi o noia, sigui el digne parió de l'incomparable Carlets![3] Els temps són difícils, certament; però ja anirem sortint-nos de tot. Ara mateix ¿no ens comunica en Tano[4] que els subsidis estan a punt d'arribar?

No m'estranya el que em dieu del Dr. Dauch: és un *brava home* [sic]... *quand même* (aquest *quand même*, el dic pensant en la mamà i que el Dr. Dauch és francès!).

Aquesta setmana hauré de tornar a venir a Perpinyà (encara que no sigui arribada l'hora de cobrar els subsidis); em cal veure en Cuito i em tarda de parlar amb l'advocat Gregory. ¿En sabeu alguna cosa, d'aquest senyor?

Records als Guilera.

Us abraça cordialment i us felicita *quand même* el vostre pare

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | [Prada] | [Gener-febrer de 1943], ja que Dolors Fabra estava embarassada del segon fill, que havia de néixer el setembre de 1943 | Publicada dins Manent 1999: 13-14 | Es desconeix l'arxiu en què és dipositada (el curador de l'epistolari no ho recorda) | Transcrita de l'original.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

(I) En la publicació de 1999 s'hi escolaren alguns errors que es corregiren en una llista d'esmenes en el número 27 de la revista *Llengua Nacional* (estiu de 1999, pàg. 34).

1. Carola Fabra i Mestre.

2. Dolors Fabra esperava la Mercè, el segon fill dels cinc que va tenir amb Ferran Rahola. Mercè Rahola i Fabra va néixer a Perpinyà el 16 IX 1943.

3. Nom familiar amb què era conegut Carles Rahola i Fabra, el primer fill del matrimoni Ferran Rahola-Dolors Fabra.

4. Nom amb què era conegut Gaietà Rahola.

358
De Loïs Alibèrt

[Entre el 20 de febrer i finals de març de 1943]

Car Sénher e Amic,

Podi pas daissar passar lo setanta cinquén aniversari de vostra naissença[1] *sens vos adreçar mos vots prigondament afectuoses, al mieu nom e al nom también de la Seccion d'Estudis de la Societat d'Estudis Occitans.*[2] *Tant ieu coma ela avem envers vos un deute de gratitud que deven pas renegar.*[3]

Vostra obra de restaraución del catalàn literari, que demorarà per las generacions venentes vostre titol de gloria, es l'exemple e lo model de ço que comptam realizar per reviudar nostra lengua occitana.

....

Conscient de ço que vos devi, dins mon raport al Congrés de Linguistica e de Fonetica Occitanas de Tolosa en desembre 1941, ai pogut escriure:

«D'ailleurs, comme je n'ai fait que suivre l'exemple des catalans dans la reconstitution de leur langue, soeur de la nôtre, sous la direction du savant Pompeu Fabra, la réussite incontestable de nos frères d'au delà des Pyrénées me confirme dans l'idée que j'ai suivie la seule méthode possible et raisonnable».

Dins aquestas tristas entremiejas ont un mal vent a bufat sus la vespelida del vostre païs,[4] *sosqui als temps melhors que podon pas mancar de lusir, on la lenga patriala tornarà far flori en terra catalana; serà l'ora de la vostre apoteosi. Desiri de tot mon cor qu'aquela ora benesida arribe leu, e vos embraci en disciple devot e reconeissent.*

Lois ALIBERT.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓓ Carta. Desconeixem si és ms. o mc. | [Probablement Montpeller] | [Entre el 20 de febrer i finals de març de 1943], ja que Alibèrt fa referència al 75 aniversari de Fabra, que va complir anys el 20 de febrer de 1943 | Publicada dins *Tramontane* 1948: 35 | Es desconeix l'arxiu en què és dipositada | No hem vist l'original | Transcrita de *Tramontane* 1948: 35.
Ⓡ Diversos autors 1964: 51.

1. El 20 de febrer de 1943 Fabra complí setanta-cinc anys.

2. Vg. [340], n. 8.

3. Aquest «deute de gratitud» significa la bona relació entre intel·lectuals occitans i catalans i el fet que Fabra fos un referent a l'hora de dur a terme la codificació de la llengua occitana. El lingüista català sempre els animà a dur a terme l'obra de codificació de l'occità, però, quan calgué, a frenar-ne llurs aspiracions expansionistes, com quan signà, juntament amb quinze altres intel·lectuals catalans, el manifest «Desviacions en el concepte de llengua i pàtria», *La Veu de Catalunya*, 6 v 1934.

4. Es refereix, evidentment, a la dictadura franquista, que prohibí i perseguí el català.

359
A Enric Roig i Querol

Prades, 22-v-1943

Estimat amic, Al seu temps us vaig escriure[1] notificant-vos que havia rebut en bon estat els llibres que m'havíeu tramès. Però l'amic Esteve,[2] quan ens vam trobar l'altre dia a Perpinyà, em va dir que vós li havíeu preguntat si sabia si jo havia rebut aquells llibres. Quan li fèieu aquesta pregunta és que encara no havíeu rebut la meva lletra. Per si encara a hores d'ara no l'heu rebuda (no recordo si hi vaig posar bé la vostra nova adreça), deixa'm [sic] tornar a escriure-us notificant-vos la recepció de la vostra tramesa; i deixa'm [sic] aprofitar l'ocasió per a donar-vos novament les gràcies, i, ja que parlem de llibres, fer-vos una pregunta: El que heu fet per a mi ¿podríeu fer-ho si us en demanava *algun* que necessita i no troba per ací el meu gendre F. Rahola?[3]

Vulgueu saludar de part meva els amics que encara restin per aquí[4] i, si podeu, els que en són absents, i vós rebeu una cordial abraçada del vostre amic

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Prada | 22 v 1943 | Inèdita | Arxiu privat d'Enric Roig (fill d'Enric Roig i Querol, que resideix vora París) | Transcrit de l'original.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

1. Carta perduda.

2. Probablement Lluís Esteve, un exiliat del sud de França ben actiu i que es movia per Perpinyà i Avinyó.

3. Ferran Rahola.

4. Roig i Querol s'exilià a París i morí a Créteil, França.

360

D'un exiliat no identificat

Figeac 20-6-43.

Estimat mestre:

La vostra lletra del 25 del mes passat[1] *si bé no ens portí la joia de saber que ben aviat foreu, vos i la vostra familia uns figacois més, al menys ens alegra de saber que penseu venir a fer-nos una visita, visita que, encara que problemàtica –ja que dieu «potser vindre»– esperem amb veritable gust.*

Ja sabeu, estimat mestre que podeu venir quan volgueu ara que fora preferible que vinguessiu durant el mes de juliol, es à dir, abans del mes d'Agost perqué esperem el nostre fill pels mitjans d'aquest mes i ademès, perquè si les coses es precipiten serà forçosament abans de finals de Juliol, i si us calia pendre un determini fora bó que ho haguessin vist amb anticipació suficient.

Ens causá molta satisfacció la nova del triomf de l'Alavedra i d'altres compatriotes en els Jocs Florals de la Capital de la Catalunya del nord.[2]

Ja ens en habiem assebentat feia pocs dies per l'amic Ramon Casanova, i avui mateix li envio uns mots per a felicitar-lo.

Fa pocs dies varem rebre una lletra de l'amic Falguera que també ens parla de l'Alavedra i que ens diu está emoblat en una companyia de treballadors i que ara l'han destinat à Decazeville (Aveyron) à 28 quilometres de Figeac. Això ens permetia de veurens sino molt sovint, almenys de tan en tan.

Jo també, fa un mes, que hi estic en una d'aquestes famoses companyies. No vaig tenir sort, al passar devant la comissió, degut à la indelicadesa d'un «amic» que vos coneixeu i al que sé li pot aplicar allo de «si no te l'ha feta te la farà». Pel seu origen li escau forsa bé i pels seus actes encara mes.

En fi millor per ell i per mi, ja que de totes les maneres confia sortir-

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

m'en doncs han pres cartes en l'assumpte dues personalitats i almenys estic amb la mateixa llibertat per à circular que abans i sino venen [?] ordres mes severes, es a dir que s'emportin à tothom sense excepció, em deixaràn lliure, espero, ben aviat, i si no ho han fet ja es perqué per a decidir no ho pot fer un per si sol, sino i [?] en la nostra vida [...] [a] cambiat, sols en la part moral, la nostra condició d'homes lliures ha desaparegut [?].

D'altra banda m'han promés que la meva situació no cambiará mai amb res.

Bé estimat mestre quan em poso à escriure –el que no em vaga mana– escriuria hores. No vull, però, donar-vos el treball de llegirme massa llarg.

Esperem que us tindrem aviat uns dies amb nosaltres i que tindrem aixi l'ocasió de parlar bones estones.

Saludeu si us plau, à tota la vostra familia i rebeu una abraçada

[Signatura manuscrita inintel·ligible]

Ⓓ Carta ms. | Figeac | 20 VI 1943 | Inèdita | Fundació Pere Coromines (trobada dins el plec 3 del portafolis VIII de la gramàtica pòstuma de Fabra) | Transcrita de la còpia en impressió digital de l'original.
Ⓘ Lletra manuscrita sovint difícil de llegir.
Ⓥ [a] Hi ha una sèrie de paraules que no s'entenen perquè la frase queda mig ratllada per l'estrip del paper.

1. Carta desconeguda.
2. El poema «El pessebre» del poeta i escriptor Joan Alavedra guanyà el primer premi dels Jocs Florals de la Llengua Catalana a l'exili, celebrats a Perpinyà el 1943. Pau Casals el començà a musicar.

361
A Emili Vigo

Prades, 26 juny 1943

Estimat amic,

De moment la millor solució, per no dir l'única, és posar al Grand Hôtel. Si un cop ací, la seva estada a Prades s'ha d'allargar i, per qualsevol motiu, no li convé de continuar a l'Hôtel, llavors pot amb temps mirar-se

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

de trobar una altra solució. Segons informes que ens dóna el pintor Marià,[1] que ha vingut a passar una quinzena de dies a Prades i ha posat al Grand Hôtel, encara continua menjant-s'hi relativament bé: en quantitat, naturalment, no tan bé com abans de la guerra,[2] però, com abans, ben cuinat, ben presentat i ben servit. El preu de la pensió completa és 65 francs. Com a complements, ací trobarà fruita en abundància i pot comptar amb una mica de llet que (ara que més aviat escasseja) li podrem oferir nosaltres. Si es decideix a venir, faci'ns saber amb alguna anticipació el dia que pensa arribar a fi que puguem fer-li reservar una cambra. Quan a calor, ací, aquests dies també en fa molta, encara que suposo que és més suportable que la de Montpeller.

No cal dir-li com ens plaurà que vingués a Prades i com, en el cas que no li fos permès de tornar a Osseja[3] i no li convingués continuar a l'Hôtel, miraríem entre tots de trobar una solució que li permetés de quedar-se a Prades.

Saludi de part nostra al seu pare!

Seu afm.t

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | Prades | 26 VI 1943 | Inèdita | Fons Emili Vigo cedit a la Universitat de Girona | Transcrita de l'original.

1. Probablement Marià Andreu i Estany, artista català.
2. Abans de l'esclat de la Segona Guerra Mundial.
3. Vg. [351], n. 4.

362
A Emili Vigo

[Prada, estiu de 1943]

Estimat amic Vigo, Em sap greu no haver-vos pogut veure al vostre pas per Prades tornant de Montpeller. Sé que si vaig en aquesta ciutat, trobaré disposades les coses perquè no m'hagi de preocupar de l'allotjament:[1] us ho agraeixo. No crec, però, que hi pugui anar tan aviat com me pensava. En tot cas, abans d'anar-hi, ja us ho faré saber. Em seria grat de poder, abans, <poder> passar uns quants dies en companyia vostra. La

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Carola[2] em demana que us recordi l'encàrrec que us va fer i us encomani que no diferiu (si [és] possible) el seu compliment.

Us saluda afectuosament

P. F.

Ⓓ Targeta postal ms. | Prada | [Estiu de 1943] | Inèdita | Fons Emili Vigo cedit a la Universitat de Girona | Transcrita de l'original.

1. Vigo residí a Montpeller.
2. Carola Fabra i Mestre.

363

A Emili Vigo

Perpinyà, 20 d'agost de 1943

Estimat Vigo, M'hauria plagut molt de venir a passar uns quants dies a Osseja.[1] No perdo l'esperança de fer-ho, però no pas aquesta segona quinzena d'agost, que és l'hora que pot oferir-se una ocasió de trobar un apartament moblat. Es dóna com a segur que hi haurà un embarcament[2] a mitjan setembre, i hi ha un bon nombre de famílies catalanes que pensen embarcar-se. Cal veure, llavors, si un aconsegueix encabir-se en algun dels apartaments que deixaran lliures, i s'hi ha d'estar [a] sobre perquè a un no el guanyin per mà. I, encara, hi ha que en Rahola i la Dolors semblen que estan decidits a embarcar-se.[3] Això vol dir que aquests dies són probablement els darrers que la meva dona i jo podem passar amb ells, i no és qüestió d'escurçar-los, com tampoc de privar en Rahola del meu ajut en el cas que sorgís alguna dificultat imprevista. Les coses, però, podrien anar de manera que desapareguin els motius que m'indueixen, avui, a no absentar-me de Perpinyà, i llavors cregueu que, si encara s'hi fos a temps, no desaprofitaria pas l'ocasió de venir a passar uns quants dies a Osseja en companyia vostra i del Dr. Ribas.[4]

I la intervenció, amic Vigo? No cal dir com en desitgem tots l'èxit més complet. Esperant que me'n direu aviat alguna cosa, us abraça cordialment

Pompeu Fabra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Vulgueu saludar de part meva el Dr. Ribas, el Pascual,[5] els Cardús pare i fill[6] i els Barrera,[7] si encara són per aquí.

Ⓓ Carta ms. | Perpinyà | 20 VIII 1943 | Inèdita | Fons Emili Vigo cedit a la Universitat de Girona | Transcrita de l'original.

1. Vg. [351], n. 4.
2. Vg. [315], n. 17.
3. No ens consta que el matrimoni de Ferran Rahola i Dolors Fabra s'embarqués per marxar fora de l'Estat francès.
4. Dr. Francesc Ribas i Soberano.
5. Potser es refereix a Miquel Pascual, secretari del Casal de Catalunya de Narbona.
6. Jaume Cardús i David Cardús, un jove català que estudiava a la Universitat de Montpeller, tal com afirma Maria Capdevila dins *Cartes de l'exili (1939-1949). Antoni Rovira i Virgili* (2002, pàg. 63).
7. Martí i Heribert Barrera.

364

A Josep Irla

Prades, 20 d'octubre de 1943

Estimat amic,

Suposo que en Calvet us ha informat que, en aquests moments, em convindria tenir a la meva disposició els llibres de consulta[1] que confiava rebre tot al més tard per setembre, sense els quals no podria prosseguir els meus treballs lingüístics. Mireu si podeu fer que em siguin tramesos ben aviat. Perdó, amic Irla, però cregueu que molt aviat em faran falta, i per això m'atreveixo a molestar-vos.

Cordialment vostre

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Prada | 20 X 1943 | Publicada dins Manent 1990a: 69 | Fons de Teresa Rovira a l'ANC | Hem vist l'edició facsímil de l'original | Transcrita de Manent.
Ⓡ En facsímil dins Manent 1990a: 68.

1. Els llibres són eufemísticament diners, que, efectivament, van arribar. Durant el 1943 Fabra usa aquesta fórmula amb més d'un corresponsal perquè li arribin ajuts que li permetin

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

compensar els migrats subsidis econòmics que tenia. No obstant això, i coneguda la necessitat que Fabra tenia de poder consultar llibres reals per anar bastint la seva tasca lingüística a l'exili, hi ha algunes cartes en les quals parla d'enviament de llibres en què no s'acaba d'aclarir quan es tracta de llibres reals i quan es tracta de diners.

365

A Lluís Nicolau d'Olwer

Prades, 21, x, 43

Estimat amic, Els llibres de consulta que m'havien d'enviar de Suïssa, m'han dit que, per fi, són a França. Si realment hi són, espero que em seran tramesos al més aviat possible. Us prego, però, que digueu al qui els hagi rebuts, que no tardi a trametre-me'ls, puix que, sense ells, em fóra del tot impossible de prosseguir els meus treballs lingüístics.[1] Gairebé acabada la redacció de la *Catalan Grammar*,[2] voldria tot seguit posar-me a treballar en la confecció del darrer capítol de la meva *Gram.[àtica] Cat.[alana]*,[3] dedicat al lèxic, i per a aquest treball em són del tot indispensables alguns dels llibres que, encarregats fa més de mig any, ara tot just acaben d'arribar a França. És per això que us demano que apresseu la seva tramesa. Em fareu un gran favor si ho aconseguiu.[4]

Us abraça cordialment

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Prades | 21 x 1943 | Inèdita | Fons Lluís Nicolau d'Olwer de l'IEC | Transcrit de l'original.

Ⓡ Dins Manent 2005: 257.

1. Novament Fabra insisteix que li arribin els llibres, és a dir, diners per a poder viure. És probable que els «llibres» de Suïssa als quals fa referència siguin ajuts econòmics provinents dels seus familiars Josep Pijoan i Teresa Mestre (aquesta, germana de la muller de Fabra) o bé del mecenes Rafael Patxot, els quals vivien a Suïssa. Vg. [364], n. 1.

2. Vg. [336], n. 3.

3. Probablement la *Gramàtica catalana* publicada el 1956 (vg. [334], n. 3). També podria tractar-se de la *Gramàtica catalana* de 1946 (vg. [329], n. 1).

4. Remarquem la subtilesa de Fabra a barrejar els «llibres» que en realitat són ajuts econòmics amb els llibres veritables que de debò necessitava de cara als seus treballs lingüístics i gramaticals.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

366

A Emili Vigo

Prades, 24, x, 43

Estimat amic,

He rebut el mandat expedit per en Calvet. Em serà d'un gran ajut en aquests moments que ens cal fer provisions per a l'hivern. Molt agraït a vós i a en Calvet! La Carola[1] em diu que des d'ara pot comptar amb una mesura de mongetes. No cal sinó que la vingui a cercar. L'altre dia va ésser ací en Calvet. Sembla que pretén fer grans coses...[2] Em va dir que ja n'havia parlat a vós i que pensava tornar a Montpeller per tornar-vos-en a parlar. Em va deixar espaterrat.

Saludeu els amics montpellerencs, especialment el vostre pare i en Calvet.

Espera veure-us aviat entre nosaltres

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Prades | 24 x 1943 | Inèdita | Fons Emili Vigo cedit a la Universitat de Girona | Transcrita de l'original.

1. Carola Fabra i Mestre.

2. Felip Calvet i Costa aixecà una empresa de taps de suro, particularment de taps de xampany.

367

A Emili Vigo

25-x-43

Estimat amic, He rebut la vostra lletra[1] quan venia de portar la meva a la *poste*. Us confirmo el que us deia en aquesta: la Carola[2] ha reeixit en les seves *démarches*, de manera que podeu venir a Prades qualsevol dia que us vingui bé a comptar des d'avui, exceptuant, però, el dia de Tots Sants, que pensem anar-lo a passar a Perpinyà en companyia dels Rahola.[3]

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Esperant veure-us aviat per ací, us saluda afectuosament

P. Fabra

Ⓓ Targeta postal ms. | Prades | 25 x 1943 | Inèdita | Fons Emili Vigo cedit a la Universitat de Girona | Transcrita de l'original.

1. Carta perduda.
2. Carola Fabra i Mestre.
3. Ferran Rahola i Dolors Fabra vivien a Perpinyà.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

368

A Emili Vigo

Prades, 2 novembre 1943

Estimat amic, M'alegro molt del resultat dels exàmens escrits i espero que vagin bé els orals.[1] Molt ben pensat d'anar després a passar [uns] quants dies a Cogolin. Quan veureu M. Joseph,[2] doneu-li moltes gràcies pel que ha fet i pel que pensa fer, i no deixeu d'explicar-li bé que el que m'ha portat a haver-lo de molestar ha estat la interrupció de les trameses dels meus parents[3] tot justament en els moments de fer les provisions de llenya, trufes, & per a l'hivern. Quant als llibres encomanats,[4] les noves que m'arriben són contradictòries: persones generalment ben informades diuen que ja són a França, d'altres diuen que encara no hi ha arribat. Quan hi seran, suposo que M. Joseph podrà fer alguna cosa perquè em siguin tramesos tot seguit, puix que em fan molta falta per a poder prosseguir els meus treballs lingüístics (*English Grammar*,[5] &).

La Carola[6] m'encarrega que us digui que ja té a punt la primera mesura, però que no us assegura que reïxi a trobar-ne una altra. Aniria bé, diu ella, que li enviéssiu l'import de la primera (mil dos-cents), cosa que, si s'escau, li facilitaria l'adquisició de la segona.

Quan us vaig dir que en Clavet [lapsus per «Calvet»] m'havia deixat espaterrat, era que quan va ésser a Prades em va exposar els mateixos projectes que us havia exposat quan va ésser a Montpeller.[7] Feu bé de no anar a Caussade tot sol. Ací s'ha convingut en principi anar-hi a les darreries de novembre. Si hi anem, ja us avisarem a temps.

Amb records per al vostre pare, Calvet i tots altres[8] amics montpellerencs, cordialment vostre

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Prades | 2 XI 1943 | Inèdita | Fons Emili Vigo cedit a la Universitat de Girona | Transcrita de l'original.

1. És probable que es refereixi als exàmens que es feien als estudiants a la Universitat de Montpeller. Aleshores Vigo tenia vint-i-sis anys.

2. Miquel Joseph i Mayol.

3. Probablement es refereix a la seva cunyada Teresa Mestre i a Josep Pijoan. Vg. [365], n. 1.

4. Vg. [364], n. 1.

5. Llegit el títol, potser es tracta d'un lapsus, però Fabra es refereix a la *Catalan Grammar*. Vg. [336], n. 3.

6. Carola Fabra i Mestre.

7. Vg. [366], n. 2.

8. Gal·licisme sintàctic per «tots els altres».

369

A Emili Vigo

Prades, 18 novembre 1943

Estimat amic Vigo,

Suposo que en Calvet haurà fet l'encàrrec que li vaig encomanar quan ens vam veure a Perpinyà fa uns deu dies. Si no l'ha fet encara, pregueu-li que el faci com més aviat millor! I pregunteu-li si creu necessari que m'adreci directament al nostre amic Joseph,[1] cosa que no he fet en la creença que era suficient que en Calvet li fes la petició i li n'expliqués els motius. Feu-me saber aviat si puc confiar que aquesta podria ésser atesa.

Espero que aviat ens veurem, no precisament perquè ja vingui a Montpeller (que no sé pas si hi podré venir), sinó perquè vós vingueu a Prades, la Carola[2] havent sortit victoriosa en l'encàrrec que li vau fer, cosa en què confia.

Suposo que en Blasi està per fi de retorn a casa seva. Si el veieu, saludeu-lo de part meva; i al Corredor, digueu-li com vaig sentir de no

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

trobar-lo a Montpeller. Records als bons amics i especialment al vostre pare.

Us saluda afectuosament

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Prades | 18 XI 1943 | Inèdita | Fons Emili Vigo cedit a la Universitat de Girona | Transcrita de l'original.

1. Miquel Joseph i Mayol.
2. Carola Fabra i Mestre.

370

A Esperança i Mercè Figueras

15-XII-1943

Sres. Esperança i Mercè Figueras

Aquesta lletra va adreçada a vosaltres, estimades amigues, com podria anar adreçada al Dr.[1] si fos aquí o als parents del mestre,[2] als quals us prego que informeu del seu contingut. És escrita per tal que vegeu si ha estat rebut pel mestre tot el que li ha estat tramès per vosaltres i els seus parents.

Començant pels llibres:[3] Després d'haver-ne rebuts, tramesos per vosaltres, setze en dues trameses de vuit cadascuna, el mestre rebé, cap allà a l'abril, un paquet de trenta llibres, vint-i-cinc dels quals eren dels seus parents, que poc després li n'enviaren un altre de cinc llibres. Cap allà al juliol, el seu deixeble Vigo li feia saber que havia rebut per a ell un paquet de llibres tramès per vosaltres; aquest paquet, que arribà a mans del mestre en agost, contenia *divuit* llibres. Llavors rebé el mestre una lletra[4] en què els seus parents li notificaven les trameses que li havien fet i li anunciaven que li anirien trametent llibres a raó d'una vintena cada dos mesos; i, com li preguntessin, en la seva lletra, si havia rebut la seva darrera tramesa de *divuit* llibres, el mestre els va respondre afirmativament en la creença que es referien al paquet de divuit llibres rebut per en Vigo. Però aquest continua creient que aquest paquet era exclusivament de llibres

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

vostres. ¿Tindria raó en Vigo, i, llavors, fóra que s'hauria perdut un paquet? Una altra pregunta: Des del mes d'agost, això és, durant els mesos de setembre, octubre, novembre i mig desembre, el mestre no ha rebut sinó *un* paquet de cinc llibres a principis de novembre: ¿no li n'ha estat tramès cap més?[5]

El mestre es fa càrrec i es dol de la pena que us preneu, parents i amics, perquè no li manquin els llibres que li calen per a prosseguir les seves tasques. Cercant alleujar-la, ha pensat que es podria anar a trobar algun dels seus amics de Barcelona que tenen o saben qui té llibres seus. Un d'ells és el Sr. F. Roda Ventura. Aquest bon amic fou qui intervingué, ja fa anys, en el doble trasllat d'una important col·lecció de llibres del mestre (la sort de la qual deu saber, sort que també tindria interès a saber el mestre). No és que aquest cregui que es pugui fer res per a recuperar-la; però no seria inútil que s'anés a trobar-lo (Passeig de Gràcia, 102, 2n 2ª) i de segur que ell sap algú que us podria ajudar en la replega de llibres.[6]

Quant als paquets de queviures, se n'han rebuts vuit, els dos darrers a principis de setembre: cap més des de llavors. El parell de sabates del qual s'anuncià la tramesa, no ha arribat. Sort, enmig de la desgràcia, que el mestre no per això haurà d'anar descalç, puix que, havent aconseguit els bons d'*achat* necessaris,[7] va poder en fi comprar el parell de sabates que li feien falta.

El mestre està bé de salut i treballa com sempre. Val a dir, però, que en aquests moments està passant els seus mals-de-cap pel fet que, precisament a l'hora d'haver de fer les provisions per a l'hivern, no li han arribat certs ajuts econòmics que ja hauria d'haver rebut. D'aquests mals-de-cap, se n'han ressentit naturalment les seves tasques; però lliurant-s'hi altra vegada de ple, pensa el mestre, si no sobrevenen noves dificultats, tenir llest dins de poc temps el llibre que està escrivint: una *Catalan Grammar*.[8]

Vulgueu rebre, estimades amigues, l'expressió dels meus sentiments més afectuosos

P. F. Poch[9]

Ⓓ Carta ms. | [Probablement Prada] | 15 XII 1943 | Publicada parcialment dins Pujades 1969: 10-11 | Es desconeix l'arxiu en què és dipositada | Transcrita de la fotocòpia de l'original.

1. Personatge no identificat.

2. Puix que les germanes Figueres es trobaven a Catalunya, és possible que els parents als quals fa referència siguin els Baladia, família que també ajudà el lingüista.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

3. Vg. [364], n. 1.

4. Carta desconeguda.

5. Fabra usa un codi xifrat en què els «llibres» o «paquets de llibres» són diners.

6. És probable que, malgrat el codi xifrat en què «llibres» signifiquen diners, Fabra també intentés recuperar alguns dels seus llibres que va deixar a Badalona en marxar cap a l'exili, concretament a l'amic Torres, empleat de l'IEC. Vg. carta [365], n. 1.

7. Eren uns bons o vals de l'època per a comprar. Era una època en què faltaven sabates, per la qual cosa molts exiliats se'n feien ells mateixos (les que es venien eren amb sola de fusta, molt incòmodes; els exiliats se'n feien amb ràfia, una fibra sintètica que feia que les sabates fossin més còmodes i boniques). De tant en tant l'ajuntament donava uns bons per poder comprar sabates.

8. Vg. [336], n. 3.

9. Encara que era poc habitual, en alguns casos Fabra signava les seves cartes amb sigles o amb pseudònims quan es tractava de parlar de temes compromesos i de demanar ajuts econòmics. Calia evitar aixecar sospites entre la censura, que aleshores hauria pogut perseguir els corresponsals «espanyols» que ajudaven els exiliats.

371

A Emili Vigo

[Prada, 20 I 1944]

Estimat Vigo,

L'Arnau[1] em va demanar que fes una presentació del pintor Casals,[2] que, com sabeu, farà el mes vinent una exposició a Montpeller. No hi vaig accedir, fent-li comprendre que jo no era el més indicat per a fer aquesta presentació. Li vaig dir, llavors, que una cosa a fer era potser fer publicar a l'*Éclair* l'article de l'Alavedra o un extracte. Ell, però, sembla que preferiria que algun montpellerenc qualificat s'encarregués de fer la presentació d'en Casals al públic de Montpeller i m'ha parlat d'un (el nom del qual no recordo) que precisament és amic d'en Casals. Prepareu-vos a rebre la visita de l'Arnau; i no cal dir que m'interessa que quan us parli d'aquest afer, sàpiga que ja us n'he parlat, que és l'encàrrec que em va fer. No em feu quedar malament!

Us saluda afectuosament

P. Fabra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓓ Carta ms. | [Prada] | Data postal: 20 I 1944 | Inèdita | Fons Emili Vigo cedit a la Universitat de Girona | Transcrita de l'original.

1. Francesc Arnau i Cortina.
2. Molt probablement Vicenç Casals.

372
A Josep Pous i Pagès

29-I-44

Estimat amic,

No sabia si se us havia encomanat la meva mandra d'escriure o si era que us volíeu venjar que algun cop hagués deixat de contestar alguna de les vostres cartes. M'heu, en fi, escrit, i no cal dir que m'ha alegrat molt de veure lletra vostra,[1] com crec que us ha d'alegrar de veure lletra meva. Però cregueu que, el mateix que vós, també m'agradaria més que pogués-sim sentir-nos les veus que no pas que ens vegem les lletres. ¿Serà aviat que podrem reprendre les nostres converses, que tant enyoro? Esperem-ho així, i que, en l'endemig, vagin calmant-se aquests nervis i jo pugui acabar la meva *Catalan Grammar*,[2] que, per diferents motius, ha sofert pana de dos mesos. Dilluns penso reprendre la tasca. I vós ¿treballeu gaire?

Cordialment vostre

P. Fabra

Ⓓ Targeta postal ms. | Lloc postal: Prada | Data postal: 29 I 1944 | Publicada dins Manent i Manent 1998: 61 | Fons Josep Pous i Pagès de l'ANC | Transcrita de l'original.
Ⓡ Parcial dina Manent 2005: 260.

1. Carta perduda.
2. Vg. [336], n. 3.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

373
A Ferran Cuito

[Prada, 3 v 1944]

Estimat amic Cuito,

Podríeu desprendre-us de mig quilo de sucre? La Carola ha parlat amb una pagesa que, a canvi d'aquest sucre, li vendria una certa quantitat de patates. Nosaltres, ara, no tenim sinó una minça [sic] quantitat de sucre. No podem, doncs, vendre-li'n; però, en l'endemig, la Carola mirarà de fervos arribar unes quantes patates de les escasses que tenim en aquest moment.

Salutacions afectuoses a tots

Pompeu Fabra

Ⓓ Targeta postal ms. | Lloc postal: Prada | Data postal: 3 v 1944 | Publicada dins Manent 2000b: 226 | Arxiu privat d'Amadeu Cuito | Transcrita de l'original.
Ⓡ Dins Manent 2005: 121-122.

374
De Joan Coromines

Mendoza, 30 d'agost de 1944.

Sr. Pompeu Fabra[1]

Estimat Mestre:

De seguida que llegeixo la notícia del deslliurament de Montpeller li escric quatre ratlles ple d'emoció. Si aquesta carta arriba a les seves mans, per l'amor de Déu escrigui'm de seguida per confirmar-me l'adreça i dir-me com està. Que la seva resposta no quedi per enviar com la que l'any 41 volia trametre'm[2] *segons em va fer saber En Soldevila.*[3]

Ja deu saber que després d'una lluita aferrissada vaig aconseguir publicar la seva Miscel·lània[4] *a començament d'aquest any. Espero que el*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

senyor Patxot li haurà pogut fer arribar un exemplar abans que llegeixi aquestes ratlles. De seguida que les comunicacions semblin una mica més assegurades li enviaré dos exemplars amb les cobertes en paper Japó; d'aquesta edició especial es van fer només 10 exemplars: tres han estat per a un dels mecenes, un per a l'altre, un per a mi i en reservo dos per al Sr. Patxot. En restarà un: digui'm si he d'enviar-lo a vostè, al Sr. Patxot o a qui. Tot seguit començo a enviar-li alguns exemplars amb cobertes corrents; quan sàpiga que li arriben li n'enviaré més; però ara penso que hauré d'esperar a tenir confirmació de la seva adreça. Quan la tingui també li enviaré un extret de la correspondència amb l'Associació d'Ajut a la Cultura Catalana de Buenos Aires, perquè vegi el temps i esforços que em van fer perdre aquesta gent que van molt desorientats. També vaig trucar en va a les portes de la JARE[5] *de Mèxic per mitjà d'una carta a l'Andreu i Abelló,*[6] *que ni em va contestar; i a les d'altra gent. Molts d'altres van fer vagues promeses que per sort no hi ha hagut necessitat d'esperar que es complissin. En Patxot va contribuir de bon principi amb 1.000 dòlars argentins. Això em va donar coratge per a tirar endavant. Un altre mecenes il·lustre*[7] *de qui ja endevinarà el nom va oferir-ne llavors mil més i després n'hi va afegir encara 500. Va ésser impossible d'obtenir per endavant altres oferiments en ferm. El senyor Ferran Fontana, home ric d'ací i ple de bona voluntat, acaparat per En Girona, solament hi hauria contribuït si l'edició la feia l'AACC,*[8] *ço que hauria estat de resultats desastrosos per al valor filològic de l'edició. Em vaig arriscar a tirar endavant sense l'AACC, malgrat el dèficit i, encara que tothom m'assegurava que no es vendria ni un exemplar. I he tingut raó d'arriscar-me perquè de seguida que el llibre ha sortit s'ha pogut cobrir tot el dèficit: En Fontana quan ha vist l'obra publicada ha contribuït amb 300 dòlars. A hores d'ara entre exemplars venuts i que d'altres s'han compromès a vendre ja han sortit 50 exemplars. Després de pagar totes les despeses d'impressió i totes les que he tingut després de sortir el llibre, ja hi ha un benefici, molt petit de moment. Amb l'autorització dels mecenes el reservo per a fer-li'n lliurament així que es pugui. He fet fer un opuscle de propaganda de l'obra per Amèrica, amb text en català, anglès i castellà, i l'he enviat profusament a biblioteques públiques, universitats, filòlegs i catalans de tot el continent i d'Anglaterra (me n'han demanat tants que la tirada d'aquest opuscle ja s'ha exhaurit; tanmateix li'n reservo un exemplar). Fins ara tota la venda s'ha fet a Xile, Uruguai i Argentina (és curiós que aquesta última proporcionalment hi té la part més petita, amb tot i que és on s'ha fet més propaganda: els catalans d'ací tenen un baix esperit de comerciants), llevat de deu exemplars que ha demanat en Joan*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Gili des d'Oxford. Jo crec que encara vindran força comandes dels Estats Units, Mèxic, Cuba, Colòmbia etc. (he escrit a En Carner,[9] *En Pau Vila, En Ventura i Sureda i d'altres, perquè m'ajudin en la propaganda en els països respectius): no hi ha temps de rebre res de tots aquests llocs perquè fins fa poc no em vaig poder ocupar d'escriure-hi.*

Com que En Moll no va poder enviar res, la Miscel·lània *s'ha quedat sense col·laborador balear. En canvi he pogut rebre des d'Espanya la del valencià Sanchis Guarner i obtenir la d'un representant castellà, l'Alonso.*[10]

Si hagués sabut que se'n vendrien tants i sobretot si hagués pogut comptar per endavant amb l'ajuda d'En Fontana hauríem pogut fer l'edició en un paper més luxós. El d'ara és modest però digne i de durada; l'Argentina es troba mig bloquejada pels aliats en matèria de paper (amb raó perquè el govern feixista d'ací el dedica amb preferència a diaris de propaganda nazi), això fa que el paper bo que ací es troba sigui d'una carestia exorbitant. També s'hauria pogut fer una tirada limitada en paper de fil o Japó, i allargar el nombre d'exemplars que ara ha hagut d'ésser de 400. Com que he cregut que havia de distribuir el llibre generosament entre filòlegs i enviar-ne exemplars gratuïts a algunes grans biblioteques públiques que és d'interès nacional que el tinguin (British Museum, Library of Congress etc.), ja només queden 256 exemplars, i això que encara s'ha d'enviar als col·laboradors de França i de Catalunya i cal enviar-lo a filòlegs d'aquestes terres i d'altres ocupades fins ara pel feixisme. Tampoc no es van poder fer tirades a part per als col·laboradors i calgué renunciar a incloure en la Miscel·lània *l'article que ens havia enviat En Fouché,*[11] *que era el més llarg de tots i el de composició més cara (moltes lletres gregues i signes exòtics): vaig decidir-me a aquesta omissió recordant que a vostè, com a mi, no li feia cap goig aquest article pedant però poc seriós científicament, on es pretén relacionar noms de lloc rossellonesos i francesos, tal com surten en els mapes sense ni preocupar-se de si estan ben escrits i documentats antigament, amb remotes arrels pre-indoeuropees; vostè es deu recordar que un dia vam examinar-lo junts amb esverament a l'Hospital de Santa Creu i que ens sabia greu d'haver de publicar-lo perquè es tractava d'un home respectable i d'influència a qui havíem demanat col·laboració. D'altra banda m'havien dit que ell mentrestant havia publicat el seu treball en una revista; va resultar que no era aquest sinó un altre de tema semblant sobre el basc, que ha publicat a la mateixa revista* Emèrita. *Ara per no quedar-hi malament pensava publicar-l'hi en els* Annals[12] *d'aquest Institut que dirigeixo amb una dedicatòria a vostè, com s'acostuma de fer amb els treballs dedicats a un homenatge que no hi caben o arriben tard. Li sembla bé?*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

En canvi vaig creure que no havia d'estalviar gens en matèria d'impressió correcta i amb tots els artificis i complicacions tipogràfiques necessàries. Això és el que és veritablement necessari en una obra de consulta filològica i en això vaig creure que no es podia transigir. Vaig triar la millor i més cara impremta de l'Argentina, especialitzada justament en les obres filològiques. Val a dir que de més a més hi vaig haver de posar el coll jo. Aquest estiu em vaig pagar un viatge a Buenos Aires i durant tot l'estiu em vaig constituir en guàrdia permanent tots els matins a la impremta; únicament així vaig poder portar una vigilància escrupolosa de la impressió a desgrat de la prodigiosa mandra criolla, que oposa una resistència passiva però inflexible a tot esforç d'exactitud en matèria d'impressió. El resultat és que el llibre no conté gairebé errades, menys en tot cas que la major part de les edicions acurades que es feien a Catalunya. Espero amb ansietat el seu judici sobre la forma com he complert la comesa.

*I ara deixi-me-li parlar d'altres coses. Està a punt de fer cinc anys que vaig arribar a l'Argentina. Ací he rebut tota mena d'afalacs i de satisfaccions materials. Des del principi guanyo mil dòlars mensuals, sou al qual potser mai no hauria arribat a casa nostra. En aquest Institut que van crear per a mi tinc materials abundants i adequats: quatre grans sales, mobiliari luxós, dos ordenances i dos auxiliars tècnics (estudiants que han acabat la carrera o es troben al darrer any) sota les meves ordres. Ells han escrit a màquina i per duplicat unes 30.000 cèdules atenint-se als senyals en llapis que jo havia posat en les fonts (encapçalament, i text comprès entre els senyals de començament i fi). Quan me'n vagi m'enduré els duplicats. La Biblioteca particular de l'Institut compta ara amb uns 1.500 volums, que he pogut triar lliurement, sense altres limitacions que les imposades per les comunicacions en temps de guerra. He publicat dos volums d'*Annals *de 200 pp. cada un amb estudis lingüístics meus i d'altres filòlegs, inèdits i principalment etimològics i lexicals; tenim complet l'original del tercer, que un d'aquests dies entrarà en premsa. A la Facultat de Filosofia i Lletres tinc les càtedres de Lingüística Romànica i de Gramàtica Castellana Superior. D'ençà que tenim govern militar i reaccionari es va témer per l'Institut i per les meves càtedres pero no solament aquestes temences no s'han fet efectives sinó que darrerament les autoritats acadèmiques m'han assegurat que puc estar tranquil i fins hi ha perspectives d'un augment dels recursos de l'Institut.*

Res d'això no m'ha temptat mai. Tampoc no m'he deixat afectar per l'ambient; he treballat ferotgement, més del que era necessari, per combatre la influència de la indolència criolla; he resistit a la vida fàcil d'aques-

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

ta terra; he limitat les comoditats al que era indispensable, a fi de no acostumar-m'hi i no fer-me'n esclau (hauria pogut comprar auto[13] *i no ho he fet, encara que ací és realment necessari per les distàncies enormes en aquesta ciutat bastant gran de cases de planta baixa –per por dels terratrèmols–, i per la forma bàrbara en què es fan els transports públics); he repel·lit enèrgicament el contagi de la immoralitat ambient; per fugir fins d'una ombra de desnacionalització m'he abstingut de tota distracció social, amb una sola excepció, indispensable per a la salut: les excursions pels Andes, que bé havia de fer acompanyat (he fet la primera ascensió d'un cim de 5.100*[14] *etc.). Sóc, doncs, el mateix de sempre, perquè la meva salut està intacta a desgrat del clima, i solament tinc força cabells blancs de més. A casa meva no he pronunciat mai una paraula que no sigui en català. Per desgràcia les meves esperances de fer economies han resultat quasi totalment vanes; científicament no sols em volia mantenir a l'altura de sempre sinó que estava decidit a continuar endavant, i per això m'he hagut de pagar viatges i llargues estades, durant les generoses vacances d'hivern i d'estiu de cada any, a Buenos Aires i a Santigo de Xile on hi ha biblioteques bastant ben proveïdes; ara bé aquestes estades surten molt cares a Amèrica quan un és casat. Tanmateix, un cop pagat el viatge de tornada, podré encara fer front a les primeres necessitats.*

Si algú es va fer la il·lusió de sostraure'm a la filologia catalana quan em va fer venir a Amèrica, ja es deu sentir desenganyat. Naturalment els Annals *que hem publicat ací estan dedicats principalment al castellà, però fins en aquesta revista els articles d'En Spitzer i els meus són plens d'estudis etimològics de mots catalans, que he hagut de col·locar en indrets poc visibles o en notes, o dissimular posant en el títol un mot aragonès o castellà rar, a fi de no posar en perill els crèdits que la Universitat hi dedicava. Les col·laboracions que en aquest temps he publicat a la* Revista de Filología Hispánica *de Buenos Aires o a Suïssa*[15] *estan dedicades primordialment a la nostra llengua. He estat preparant en aquests cinc anys un diccionari etimològic castellà,*[16] *però al costat de cada cèdula castellana, en feia una o dues per a l'obra catalana*[17] *paral·lela i d'altres que serviran per a totes dues.*

Ara no penso sinó a empendre de seguida el viatge de tornada. Faig gestions per passar l'any que ve als Estats Units amb alguna beca científica o una càtedra que permetés de treballar, per tal d'acabar la recollida de materials per als dos diccionaris etimològics (hi ha molts llibres i col·leccions inassequibles a Amèrica del Sud), això em permetria al mateix temps esperar un any més si s'aclareix la situació a casa nostra; és possible que

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

no reïxi, perquè els filòlegs castellans, que són els qui més influència tenen allà, voldrien que em quedés ací. En tot cas és cosa resolta que només hi passaré un any.[18]

I no és menys ferma la meva resolució que el 1944 sigui el darrer any que passaré a l'Amèrica del Sud. Si no obtinc ajuda per a anar als Estats Units, penso traslladar-me a França, a Suïssa o a Espanya. Com vostè comprèn preferiria no haver de fer això últim. En aquest punt, per desgràcia, no estic d'acord amb la meva dona, que no em vol seguir si no és a Barcelona; deixaré que vagi al seu poble, on podrà viure un any amb l'ajuda de la família i algun diner que es pot emportar d'ací. Em podria ajudar vostè a obtenir el visat d'entrada a França? Dubto que subsisteixi res de la Fundació Ramon Llull;[19] *però com que en els medis universitaris de París deuré trobar algun treball pagat, i des de Suïssa me'n deuran encarregar algun a la Biblioteca Nacional, bastaria algun petit ingrés suplementari que vostè em pogués atraçar* [sic]. *En tot cas em trobo absolutament decidit a no començar el curs vinent en aquest país (ací les classes comencen per l'abril): estic saturat de la vida a Mendoza, fins al punt que amb prou feines podré aguantar-hi fins a acabar els exàmens, i he exhaurit totalment els llibres que puc despullar per als meus diccionaris etimològics a Amèrica del Sud.*

Li prego, doncs, que m'informi tan de pressa com pugui d'aquests dos punts: possibilitat d'entrada a França i de trobar-hi algun recurs de subsistència suplementari per mitjà dels catalans d'aquí.

Faci'm el favor de saludar cordialment En Nicolau.[20] *Pel novembre de 1942, quan ací va córrer la veu que es trobava en perill, vaig escriure a molts amics i coneguts de Buenos Aires i de Santiago de Xile perquè anessin a veure gent d'influència i es va remoure cel i terra; per sort es veu que no era necessari. Si pot, doni'm també la seva adreça.*

Digui'm sobretot com se troba de salut, i com estan els seus. Saludi atentament la seva muller, les seves filles i el seu gendre, i rebi una bona abraçada del seu deixeble que està ansiós de veure'l

[Joan Coromines]

Ⓓ Carta mc. (còpia carbó) | Mendoza | 30 VIII 1944 | Publicada dins Ferrer, Ferrer i Pujadas 1998: 42-50 | Fundació Pere Coromines | Transcrita de Ferrer, Ferrer i Pujadas.

1. Fabra no va rebre aquesta carta. Coromines la hi tornà a enviar el 18 VIII 1945 (vegeu *infra*).
2. Carta desconeguda.
3. Ferran Soldevila i Zubiburu.
4. Vg. [343], n. 3.
5. Vg. [322], n. 3.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

6. Josep Andreu i Abelló.

7. Es tracta de Francesc Cambó.

8. AACC: Agrupació d'Ajut a la Cultura Catalana, vinculada a la revista *Catalunya*, de Buenos Aires. En una carta del 16 IX 1942 Coromines els comunicà que per causa de les seves indecisions i constants ajornaments havia decidit renunciar a l'ajuda que havien promès per a la *Miscel·lània Fabra*. Per aquesta raó va reduir la tirada a només 400 exemplars.

9. Josep Carner i Puig-Oriol.

10. M. Sanchis Guarner: «Folklore geogràfic de la comarca d'Alcoi» (pàg. 380-400); Amado Alonso: «Partición de las lenguas románicas de occidente» (pàg. 81-101).

11. L'article de Fouché adreçat a la *Miscel·lània Fabra* era «À propos de *KAL-. Étude de Toponomastique Pré-indoeuropeénne». Finalment, aquest article fou publicat en els *Anales del Instituto de Lingüística* (1943) de la Universitat de Cuyo (Mendoza) (any III, 1945, pàg. 57-93), amb l'endreça següent: «À M. Pompeu Fabra à l'occasion de son 75e anniversaire».

12. Es tracta dels *Anales del Instituto de Lingüística*, de la Universitat de Cuyo. El primer volum va aparèixer el mes de juliol de 1942, amb data de 1941. El segon el 30 de maig de 1944 i el tercer –que és l'últim que va dirigir Coromines– el mes de juliol de 1945.

13. Coromines, tot i haver viscut una bona part de la seva vida a l'Argentina i als EUA, no va conduir mai. És un altre aspecte de *La vida austera*, títol d'una novel·la del seu pare Pere Coromines i lema que va presidir tota la vida del lingüista.

14. Es refereix al Cerro Blanco Olonquimini, de 5.100 m, que es troba a la zona del Salto dels Andes argentins. Coromines organitzà i dirigí l'escalada d'aquesta muntanya. Feren el cim el 2 XI 1943.

15. Es tracta dels estudis següents de Coromines: «Los nombres de la lagartija y del lagarto en los Pirineos» (*Revista de Filología Hispánica*, Buenos Aires, 1, any V, gener-març 1943, pàg. 1-20). Reproduït dins *Tópica Hespérica* (Madrid: Gredos, 1972, vol. I, pàg. 252-284); «'Dis Aup i Pirenèu'. À propos du 'Rätisches Namenbuch'» (*Romanica Helvetica*, Zuric, any XX, 1943 (*Sache, Ort und Wort. Festchrift Jakob Jud*), pàg 563-587). Reproduït en castellà dins *Tópica Hespérica* (Madrid: Gredos, 1972, vol. II, pàg. 157-194); «Indianorománica. Estudios de lexicología hispanoamericana» (*Revista de Filogía Hispánica*, Buenos Aires, 1, any VI, gener-març 1944, pàg. 1-35); «Indianorománica. Occidentalismos americanos» (*Revista de Filología Hispánica*, Buenos Aires, 2, any VI, abril-juny 1944, pàg. 139-175); «Indianorománica (continuación)» (*Revista de Filología Hispánica*, Buenos Aires, 3, any VI, juliol-setembre 1944, pàg. 209-254).

16. Vg. [343], n.6.

17. El *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, en 9 volums, serà publicat a Barcelona per Curial Edicions Catalanes entre 1980 i 1991. El 2001 sortí el volum desè corresponent als índexs.

18. El 19 VI 1945 la Fundació John Simon Guggenheim li concedí una beca de 2.500 dòlars, d'un any de durada, per a la preparació del diccionari etimològic castellà. El 5 XII 1945 va rebre l'oferta de la Universitat de Xicago per incorporar-s'hi com a professor. Coromines serà professor d'aquesta universitat fins a l'any 1967, en què es jubilà.

19. La Fundació Ramon Llull, després de la Segona Guerra Mundial, havia quedat provisionalment desmantellada. Vg. [288], n. 7.

20. El 18 d'octubre de 1942, el diari *La Prensa* de Buenos Aires va publicar la notícia que la policia espanyola havia detingut Lluís Nicolau i que es temia que fos executat. Tot seguit Coromines trameté cartes a diversos personatges influents de Buenos Aires –entre ells Francesc Cambó–, en què els demanava que intervinguessin a fi d'evitar que es consumés aquest fet.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

375
De Joan Coromines

Written in Catalan

Rivadavia 274
Mendoza
Argentina

Mendoza, 30 d'agost de 1944

Sr. Pompeu Fabra[1]
Montpeller

Estimat Mestre:

De seguida que llegeixo la notícia del deslliurament de Montpeller[2] *li escric quatre ratlles ple d'emoció. Si aquesta carta arriba a les seves mans, per l'amor de Déu escrigui'm de seguida per confirmar-me l'adreça i dir-me com està, i com estan els seus.*

Havia escrit una carta llarga de quatre pàgines,[3] *en la qual li donava compte de la publicació del seu Homenatge,*[4] *de la meva història i estat d'esperit en aquests anys i d'afers comuns que ens són cars. Però ara penso que en les primeres setmanes després de l'ocupació una carta d'aquesta mena potser no podria passar. La guardo, doncs, fins a tenir la seva resposta. Amb tota l'ànima desitjo que arribi ben aviat. Jo estic perfectament de salut i en aquest curs sóc encara professor d'aquesta Universitat.*

Faci'm el favor de saludar atentament i afectuosament la seva muller, les seves filles i el seu gendre, i rebi una bona abraçada del seu deixeble que espera amb ànsia les seves notícies.

[Joan Coromines]

Ⓓ Carta mc. (còpia carbó) | Mendoza (Argentina) | 30 VIII 1944 | Publicada dins Ferrer, Ferrer i Pujadas 1998: 51-52 | Fundació Pere Coromines | Transcrita de Ferrer, Ferrer i Pujadas.

1. Fabra no la va rebre. Coromines la hi tornà a enviar el 18 VIII 1945. Vegeu la carta de Coromines a Fabra del 18 VII 1945.

2. Les tropes aliades anglo-nord-americanes desembarcaren a les costes franceses de Normandia el 6 VI 1944 i a la Costa Blava el 15 VIII 1944. D'aquesta manera s'inicià l'alliberament de França.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

3. Fa referència a la carta [374].
4. Es refereix a la publicació de la *Miscel·lània Fabra*. Vg. [343], n. 3.

376
A Josep Queralt i Clapés

Prada, octubre de 1944

Amic Queralt,

En la lletra[1] en què em donàveu la bona nova de l'alliberament de les vostres germanes,[2] em dèieu que, tant com la dissort d'aquestes, us havia adolorat, en l'exili, la suspensió de les vostres activitats editorials: no podíeu dir res que palesés millor el gran amor que sentíeu per l'editorial *Proa*.[3] Em dèieu també com frisàveu per la prompta resurrecció de la col·lecció *A Tot Vent*;[4] ço que significava que els sofriments passats en l'exili, que els desenganys que havíeu patit, no havien pogut llevar-vos el desig de continuar treballant amb el mateix delit que abans, en l'obra de difusió de la llengua literària. Amb optimisme podeu reprendre la vostra tasca si penseu en l'èxit assolit per la col·lecció *A Tot Vent*. Me'l recordàveu en la vostra lletra: «Prop de 150 títols rumbejant en el catàleg i més d'un milió de volums difosos entre els lectors catalans». Havíeu fet una obra meritòria, amic Queralt: bé us ho hem d'agrair i hem d'esperar que, si n'empreneu la continuació, trobareu els ajuts que us calguin, dels quals us heu fet ben mereixedor.

En una lletra que m'adreçà en Nicolau d'Olwer[5] en ocasió de l'homenatge que em feren a Montpeller l'any 42,[6] diu, ponderant la importància de l'obra de normalització del català acomplerta en el primer terç d'aquesta centúria: «Si els catalans dels darrers decennis hem comès equivocacions i errades, molt ens haurà d'ésser perdonat gràcies a l'entusiasme unànime amb què hem recolzat la *vostra* obra». En l'obra de depuració i redreçament del català de la decadència, que ja era de feia temps iniciada quan jo em posava a treballar-hi, em va ésser donat de veure, en fi, arribada l'hora d'emprendre l'obra de normalització a què es refereix en Nicolau i que ell anomena la *meva* obra perquè, en el seu darrer període, vaig ésser portat a dirigir-la, i fou sota la meva direcció que va ésser acomplerta. Però no bastava que la llengua hagués, en fi, estat redreçada i nor-

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

malitzada perquè pogués dir-se'n el que en diu en Nicolau en la seva lletra: «El català, sense perdre, –ans accentuant-lo,– el seu caràcter de llengua de poesia, herència del segle xixè, ha esdevingut llengua de cultura, vehicle d'ensenyament, instrument de govern». Calia, encara, un cop redreçada i normalitzada la llengua, que els escriptors s'apressessin a servir-se'n, que els editors dediquessin, com vós, tota la seva activitat a difondre-la entre els lectors catalans, que els governants n'aconseguissin l'oficialitat i l'entrada a la Universitat de Catalunya... Si els que saberen portar a bon terme l'obra de normalització del català es veuen avui recompensats per l'agraïment dels catalans, és just que també s'hi vegin els qui, en els darrers decennis, havien aconseguit que el català esdevingués efectivament «llengua de cultura, vehicle d'ensenyament, instrument de govern».

Rellegint, avui la lletra d'en Nicolau, que m'ha fet pensar en vós i la vostra obra, m'ha vingut la idea de dir-vos una vegada més, –en aquests moments que veiem acostar-se l'hora de tornar a casa nostra,–[7] com preuo la vostra col·laboració a la tasca de difusió de la llengua literària i com seria content que la reprenguéssiu tan bon punt fos possible. I vet-ací, amic Queralt, a què deveu, avui, aquesta lletra.

Us saluda afectuosament

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | Prada | Octubre de 1944 | Publicada dins Manent 1995b: 53-54 | Es desconeix l'arxiu en què és dipositada la carta, però existeix una còpia mc. en el Fons Josep Queralt de la Universitat de Perpinyà | Transcrita de Manent, que obtingué una fotografia de la carta a través de Xavier Fort i Bofill fa més de trenta anys.

Ⓡ Anteriorment i parcialment en un catàleg d'Edicions Proa del 1950-1951.

1. Carta perduda.

2. Segons recull la historiadora Rosa M. Prats, les tres germanes de Josep Queralt, Josefa, Montserrat i Concepció, foren condemnades pel Consell de Guerra Permanent núm. 1 de Catalunya a la pena de reclusió perpètua per un suposat delicte de rebel·lió militar, en un sumaríssim d'urgència fallat el 21 de març de 1939. Van ser acusades de ser «extremistas destacadas en la localidad, propagadoras de las ideas separatistas, eran afiliadas a Ezquerra Republicana de Cataluña». Durant força temps van estar tancades a la presó de les Corts. De fet, era una mena de venjança «familiar» del franquisme, ja que Josep Queralt estava en el punt de mira en tant que editor catalanista i un dels fundadors d'ERC.

3. Vg. [304], n. 1.

4. Vg. [304], n. 1.

5. Vg. [338].

6. Vg. [337], n. 1.

7. Entre els exiliats, sobretot entre polítics i intel·lectuals, hi havia l'esperança que, caigut el

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

nazisme el 1945, cauria el franquisme al cap de poc, es restabliria la democràcia a l'Estat espanyol i es podria retornar a Catalunya. Però el franquisme continuà i molts dels exiliats moriren a l'exili. Un desig i error de càlcul comprensible.

377
A Rafael Tasis

Prada, 27 desembre 1944

Sr. Rafael Tasis

Estimat amic, En la vostra darrera lletra[1] em doneu una nova que m'ha causat una viva satisfacció: que dintre pocs dies sortirà a París *Catalonia*,[2] un setmanari d'art, política i literatura. Em demaneu que vulgui figurar en la llista de col·laboradors: concedit. Ara, que no veig per què he d'encapçalar-la: posats els noms dels col·laboradors per ordre alfabètic (com crec que els hauríeu de posar), a mi em toca anar a la F, que no és pas la primera lletra de l'alfabet. No cal dir que si accepto ésser posat a la llista de col·laboradors de *Catalonia*, és que penso col·laborar-hi. ¿Què us semblaria una sèrie de converses filològiques sobre certes regles sintàctiques que es veuen encara sovint infringides pels millors escriptors catalans?[3]

En la vostra primera lletra datada el 28 de novembre,[4] em preguntàveu si fóra possible de posar novament en marxa la fundació Ramon Llull[5] i de publicar una nova edició de la meva gramàtica en francès.[6] Abans de respondre-us sobre aquests dos punts, volia parlar-ne amb l'antic administrador de la fundació, Pierre Berthaud, el parador del qual ignorava, i per això no vaig contestar tot seguit la vostra lletra. La setmana passada, a Tolosa, he sabut per la seva muller que Berthaud havia estat detingut pels alemanys, que se'l van endur segurament a Alemanya. Absent en Berthaud, ens cal certificar si realment, com crec, l'editorial «Les Belles Lettres»[7] (95, Bd. Raspail) no féu sinó donar el seu nom i tenir cura de la venda. Ens caldria també saber si l'edició del 41 està realment exhaurida, si «Les Belles Lettres» té algun dret sobre les futures edicions, etc. Bé: en Pous i en Riba a Espanya,[8] l'Sbert a Amèrica,[9] etc., en Nicolau d'Olwer i jo, president,[10] prenem l'acord (podem fer-ho, em sembla) de publicar una nova edició de la gramàtica; no hi troba inconvenient (és de

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

creure) la «Société des Amis de la F. R. L.» sota els auspicis de la qual fou publicada la 2ª edició:[11] qui paga la 3ª? Això ho deixo a les mans d'en Nicolau i dels qui emprenen tan coratjosament la publicació de *Catalonia*!

Vaig rebre els dos números de *Catalunya*[12] la tramesa dels quals m'anunciàveu en la vostra primera lletra. Això vol dir que vaig llegir l'excel·lent article en què comentàveu les meves activitats i parlàveu de la conveniència de reprendre les publicacions de la F.[undació] R.[amon] L.[lull] Parleu d'això amb en Nicolau, i si creieu que és convenient reprendre-les i trobeu manera de fer-ho, compteu amb la meva conformitat, ço és amb la conformitat del president!

Tot agraint-ho, no accepto l'oferiment del Consell directiu de «Unión Nacional de Intelectuales Españoles».[13]

Desitjant-vos un feliç any nou, us saluda afectuosament

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | Prada | 27 XII 1944 | Publicada dins Manent 2000b: 226-228 | Arxiu privat Rafel Tasis i Ferrer | Transcrita de l'original.

Ⓘ Al final de la carta, i després de la signatura, hi ha escrit en una lletra diferent de Fabra: «15, rue des Marchands | Prades».

1. Carta perduda.

2. Revista cultural en català, publicada a París entre 1945 i 1946. Hi aparegué un article molt elogiós de Just Cabot sobre Fabra. N'era director gerent Marinette Torrents.

3. Fabra no col·laborà a *Catalònia* amb una sèrie de converses filològiques. Se sap, però, que entre el 7 de novembre de 1945 i l'11 de gener de 1947, Fabra publicà un total de 21 converses filològiques, de caire més aviat divulgatiu, en el setmanari *La Humanitat*, òrgan d'Esquerra Republicana de Catalunya a l'exili.

4. Carta perduda.

5. Malgrat l'alliberament de França pels aliats i de la capitulació del Tercer Reich de París el 25 d'agost de 1944, la Fundació Ramon Llull no s'acabà d'instituir definitivament i de manera regular. Després d'haver-se establert a Vichy entre el 1940 i el 1944, aquell mateix any Antoni Maria Sbert, fins aleshores el principal responsable *de facto* de la institució, abandonà Europa i marxà cap a Mèxic. Poc temps abans, Sbert delegà tots els poders de la fundació a Pèire-Loís Berthaud, fins aleshores l'administrador. La institució continuà funcionant però amb molt pocs mitjans i de manera irregular. Vg. [288], n. 7.

6. La *Grammaire catalane* fou publicada per Les Belles Lettres el 1941 «sous les auspices de la Société des amis de la Fondation Ramon Llull» (vg. [329], n. 2). Se'n publicà una nova edició, idèntica, excepte la portada, el 1946. Posteriorment se'n feren nous tiratges.

7. Editorial de París situada al Boulevard Raspail número 95.

8. Josep Pous i Pagès tornà a Catalunya el 1944. Riba ho féu el 1943.

9. El 2 de setembre de 1942 marxà de Limogne (França) per embarcar-se cap a Amèrica. El 17 d'octubre va desembarcar a Veracruz (Mèxic).

10. Recordem que Fabra fou, des de la seva creació, president de la Fundació Ramon Llull.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

11. Es refereix a la *Grammaire catalane* de 1941, publicada per Les Belles Lettres a París. És de creure que Fabra reconeix com a primera edició d'aquesta obra l'*Abrégé de grammaire catalane* (París: Société d'édition Les Belles Lettres, 1928), encara que portés un títol diferent i fos més reduïda en nombre de pàgines. La tercera edició serà, doncs, la de 1946, amb les mateixes característiques (títol, format, nombre de pàgines, etc.) que la de 1941, la segona edició.

12. *Catalunya* fou una revista publicada a París el 1944 com a òrgan de l'Aliança Catalana a França, controlada pels comunistes. Després es creà l'Aliança Nacional de Catalunya a París i zona nord, formada per representants de diversos partits polítics catalanistes. Vegeu Daniel Díaz Esculies (1991): *El catalanisme polític a l'exili (1939-1959)*. Barcelona: La Magrana.

13. Plataforma del Partit Comunista d'Espanya, fundada a França el 1944.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

378

A Emili Vigo

Prada, 9 gener 1945

Sr. Emili Vigo

Estimat amic, Com deveu saber, jo tenia una plaça reservada en un dels dos autos que van venir a Prada a cercar el mestre Casals[1] i els seus acompanyants (Alavedra,[2] Dr. Puig,[3] etc.) per a portar-los a Montauban i a Montpeller. El programa de la *tournée* no podia ésser més temptador: dos concerts d'en Casals, visita al Casal Català de Montauban,[4] àpats a Montauban i a Caussade, estada d'uns quants dies a Montpeller... Però això s'esqueia en uns dies que havia d'entrevistar-me amb en Tarradellas a Perpinyà, i vaig haver de renunciar a la *tournée* i, llavors, deixar per a més endavant la meva projectada vinguda a Montpeller. Si no he vingut encara ha estat perquè una anada a Tolosa per a inaugurar un curs de català,[5] em va deixar tan aixafat, que em vaig decidir a no emprendre cap més viatge mentre no millori el servei de trens, que serà qui sap quan. Deixa'm [sic], doncs, dir-vos per lletra el que volia dir-vos de paraula: l'estranyesa que em causa que, des que vaig entrevistar-me amb en Rovira, no he sabut de les seves gestions altra cosa que el que em va dir en Calvet quan va ésser ací ja fa dies: que en Nicolau i el comte[6] no haurien acceptat l'oferiment d'en Rovira. I ara em diuen que el Consell ja està constituït i que molt aviat es publicarà la llista dels membres que el componen.[7] Inexplicable que el President[8] i en Rovira no me n'hagin encara dit res: deuen comptar amb el meu assentiment incondicional. Com-

prendreu que estigui un xic escamat coneixent la no-acceptació d'en Nicolau i del comte!

Cap notícia del Sanatori.[9]

Us saluda afectuosament

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | Prada | 9 I 1945 | Inèdita | Fons Emili Vigo cedit a la Universitat de Girona | Transcrita de l'original.

1. Pau Casals, a qui sovint anomenaven «el mestre».

2. Joan Alavedra.

3. Personatge no identificat.

4. El Casal Català de Montalban es creà vers 1939-1940. Entre els fundadors hi havia el lingüista Joan Baptista Xuriguera. Tenia força perquè s'hi agrupava un nucli important d'exiliats catalans.

5. Era habitual que els exiliats catalans de diverses ciutats de França encarreguessin a Fabra conferències i inauguracions de cursos de català.

6. El comte de Güell, Joan Antoni Güell i López.

7. El Consell Assessor de la Presidència de la Generalitat de Catalunya, o Consell Assessor, estava format per Antoni Rovira i Virgili (president), i els ponents següents: Pompeu Fabra (Cultura), Lluís Nicolau d'Olwer (Qüestions estatutàries), Humbert Torres (Problemes polítics), Claudi Ametlla (Governació), Ramon Nogués i Biset (Justícia i qüestions agràries), Felip Solà i Cañizares (Dret civil), Ferran Cuito (Economia i finances), Martí Barrera (Treball), Joan Sauret (Qüestions relatives als funcionaris) i Francesc de P. Jené (Qüestions municipals). Se'n féu la declaració el 22 XII 1944, i es constituí el 30 I 1945. L'objectiu era fer un seguit de ponències per a la restauració de l'Estatut de Catalunya esperant la caiguda del règim franquista un cop esclafat el feixisme i el nazisme. Vg. [376], n. 7.

8. Josep Irla i Bosch.

9. Emili Vigo es trobava al Sanatori de Puig d'Olena afectat per una tuberculosi.

379

A Joan Baptista Xuriguera

Prada, 10 de gener de 1945

Sr. B. Xuriguera

Estimat amic, He rebut la invitació[1] del Casal Català de Montauban,[2] la qual, no cal dir-ho, us agraeixo de tot cor. Sense ella, ja tenia el propòsit de venir a saludar els catalans d'aqueixa ciutat, i vaig estar a punt de realit-

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

zar aquest propòsit en ocasió del concert del mestre Casals,[3] que jo havia d'acompanyar en la seva *tournée* a Montauban i a Montpeller. Una entrevista que havia de tenir a Perpinyà me'n va privar llavors. Més tard, en ocasió d'anar a inaugurar un curs de gramàtica catalana a Tolosa,[4] em va privar d'arribar-me fins a Montauban, com tenia projectat, el fet que, d'anar a Montauban, no m'hauria estat possible d'ésser a casa el dia de Nadal. I, ara, que, rebuda la vostra invitació, el meu desig de venir a passar un parell de dies a Montauban s'ha fet, si possible era, més viu, no puc pas encara fixar-vos la data de la meva vinguda. Vindré, estigueu-ne segurs, però no puc dir-vos quan: la meva anada a Tolosa em va deixar aixafat, i, per ara, no em veig pas amb cor d'emprendre de nou un viatge en tren. Però no diferiu per això la inauguració oficial de les tasques del Casal. Penseu que per a visitar el Casal, per a parlar llargament amb vosaltres i amb els felibres llenguadocians, tot dia serà bo, i que, si no hauré pogut assistir a la inauguració oficial de les vostres tasques, molt serà que no em sigui donat, durant la meva estada a Montauban, d'assistir a algun dels actes que segurament anireu organitzant i fins d'ésser-ne el protagonsita.

Vet-ací ara, amic Xuriguera, les esmenes que jo faria en el vostre article «La lliçó dels fets»[5] («Quaderns»[6] em té encarregada la revisió d'originals, i això ha fet que pogués llegir el vostre excel·lent article abans de la seva publicació.):

«els principis de l'afranquiment de l'home esbandits per la revolució francesa» Si, com em sembla, useu *esbandir* en el sentit de *répandre*, jo el reemplaçaria per *escampar* o *difondre*.

«l'esperit tradicional de la messeta». Jo deixaria el mot *messeta* en castellà (*meseta*): que es veiés que és un mot castellà (posant-lo, naturalment entre cometes o de cursiva).

«fer apurar a Catalunya fins a la darrera gota.» Jo reemplaçaria el castellanisme *apurar* per *buidar*.

«Tan greu com la propensió a la demagògia és l'escull de l'oposició. És aquest un dels problemes capitals de casa nostra per tal com aquest important sector de Catalunya atresora una de les bases indispensables a la unió» On diu «És aquest un dels problemes...» ¿no seria millor de dir una cosa així com: «Salvar-lo (o salvar aquest escull) constitueix un dels problemes...». On diu «...aquest important sector de Catalunya» no seria millor de dir «aquest importantíssim sector d'opinió?» o «...corrent d'opinió»? En fi, us sembla que *atresorar* expressa prou bé la relació que estabiu entre el dit sector de Catalunya (o d'opinió) i les bases indispensables a la unió?

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

I res més: ben poca cosa, i això després d'una revisió a fons com es mereix un escriptor de la vostra categoria.

Rebeu vós i els vostres companys del Casal l'expressió del meu agraïment i del greu que em sap de no poder assistir a la inauguració oficial de les vostres tasques.

Cordialment vostre

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Prada | 10 1 1945 | Inèdita | Arxiu privat de Pau Xuriguera | Transcrita de l'original.

1. Invitació desconeguda, tot i que pel context de la carta es refereix a la inauguració oficial dels actes i de les activitats del Casal Català de Montalban.

2. Vg. [378], n. 4.

3. Pau Casals.

4. Vg. [378], n. 5.

5. «La lliçó dels fets» dins *Quaderns d'estudis polítics, econòmics i socials* (Perpinyà), febrer de 1945, 2, pàg. 11-15.

6. *Quaderns d'Estudis Polítics, Econòmics i Socials* (Perpinyà 1945-1947), 24 números. Revista mensual promoguda per Claudi Ametlla, Ferran Cuito, Joaquim de Camps Arboix, Juli Sunyer i Amadeu Hurtado, amb el propòsit de vitalitzar la consciència nacional i política de Catalunya. Hi col·laboraren Antoni Rovira i Virgili, Lluís Nicolau d'Olwer, Rafael Tasis, etc.

380

A Emili Granier i Barrera

Prades, 12 gener 1945

Estimat Granier, Em demaneu un retrat i un consell. De retrat, no en tinc cap. Els del *Foc Nou*[1] també me n'han demanat i també els he hagut de dir que no en tenia cap. Veig que m'hauré de fer retratar. Ho faré aviat i, així, us podré complaure. Quant al consell, no tingueu por: reeixireu. En sabeu més que molts mestres![2]

Us abraça cordialment

P. Fabra

Ⓓ Targeta postal ms. | Prades | 12 1 1945 / data postal: 12 1 1945 | Inèdita | Fons Emili Granier i Barrera del CEHI | Transcrita de l'original.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓘ A l'anvers de la targeta postal diu: EXPÉDITEUR | M. P Fabra | 15 Rue des Marchands | Prades | (Pyr. Or.) ‖ DESTINATAIRE | M Emile Granier | 17, Rue Croix Baragnon | Toulouse | (H.G.).

1. Revista nascuda a Tolosa de Llenguadoc, un dels principals centres de l'exili català, l'11 de setembre de 1944 i que desapareixerà l'abril de 1947. En total publicarà 44 números. El seu director fou Domènec de Bellmunt (pseudònim de Domènec Pallerola), i entre els col·laboradors hi havia Rafael Tasis, Àngel Ferran (escriptor i dibuixant), Josep Torrents (escriptor i poeta), Jesús M. Bellido (científic i polític), Ambrosi Carrion (poeta i escriptor) i Álvarez de Lara (periodista i polític. La publicació sortia amb un tiratge de 5.000 exemplars setmanals i d'un total de 2.500 exemplars per mes el 1946. És famosa la secció «Les intervius de *Foc Nou*», en que s'entrevistà Pau Casals, Pompeu Fabra, Lluís Nicolau d'Olwer o Humbert Torres.

2. És probable que Fabra animés Granier i Barrera com a professor de català a l'exili.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

381
De Joan Coromines

Mendoza, 27 de gener de 1945

Sr. Pompeu FABRA[1]

Estimat mestre:

Tot seguit després de l'alliberació de França[2] *vaig escriure-li dues llargues cartes per avió, i me les han tornades. Ara em diuen que es pot enviar una postal i provaré si li arriba. Sobretot confirmi'm aviat la seva adreça i doni'm notícies urgents de la seva salut i de la dels seus. Suposo que ja li haurà arribat algun exemplar de la* Miscel·lània[3] *(cada mes n'envio un parell a En Patxot). Quan pugui escriure-li llargament li explicaré la lluita porfidiosa que vaig haver de menar per veure-la publicada; la presentació ha resultat modesta però almenys la impressió és ben acurada. Ja he recaptat més d'un centenar de dòlars argentins amb la venda d'exemplars i me'n deuen bastants més algunes persones que n'han encarregat exemplars. Així que es puguin enviar diners li enviaré tot això, com hem convingut amb els mecenes. Moltes notícies voldria donar-li del meu estat d'esperit, però no és possible en una postal. N'hi haurà prou amb una paraula: no he afluixat ni afluixaré. Faig gestions per anar a passar un any als EE.UU. (ací l'ambient m'asfixia, i per sort la meva dona pensa com jo); si no, aniré en una altra banda, però jo no em quedo ací. Li agrairia molt si em podia donar l'adreça d'En Nick.*[4]

Cregui, estimat Mestre, que esperaré les seves notícies amb deler. Em faria un gran plaer si me les podia enviar per avió. Saludi atentament la seva senyora i les seves filles i rebi una forta abraçada del seu

[Joan Coromines]

Adreça: Rivadavia 274, Mendoza, Argentina.

Ⓓ Postal mc. (còpia carbó) | Mendoza | 27 I 1945 | Publicada dins Ferrer, Ferrer i Pujadas 1998: 53-54 | Fundació Pere Coromines | Transcrita de Ferrer, Ferrer i Pujadas.

1. Fabra no va rebre aquesta «postal». Vg. la carta [404].
2. Vg. [375], n. 2.
3. Vg. [343], n. 3.
4. Nom familiar (Nic, o Nick, en aquest cas) amb què era conegut Lluís Nicolau d'Olwer.

382
De Lluís Nicolau d'Olwer

21, rue du Cherche-Midi (VI).
Paris, 4-II-1945.

Senyor Pompeu Fabra,
Prada.

President i estimat amic,

Pel mes d'abril d'enguany s'escau el centenari de Mossèn Jacint Verdaguer.[1] *Aquesta data assenyalada de la nostra Renaixença no podrà ésser commemorada publicament a Catalunya, en l'estat de persecució que hi domina contra la nostra llengua i contra totes les manifestacions de la nostra cultura; ens caldrà doncs festejar-lo a l'exili.*

Escriptors i artistes catalans residents a París han projectat un programa que, en principi, sembla precisar-se així: una sessió solemne a la Sorbona, una funció literària i musical a una sala de concerts, i l'edició d'un volum contenint una antologia de l'obra verdagueriana i alguns estudis sobre el poeta.[2]

Per a dur a terme aquests projectes ha estat constituït un comitè execu-

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

tiu, del qual els amics m'han volgut encomenar la presidència. És doncs entrant en funcions que m'adreço a vós, perquè hem cregut també que hi havia d'haver un Comitè d'Honor i que vós n'havíeu de formar part. Sota el patronatge del President Irla hi tindríeu per companys els senyors Pau Casals, Rovira i Virgili, Joan A. Güell, Ventura Gassol, Mn. Cardó i Rafael Patxot.

En aquesta obra de germanor catalana i d'homenatge a la nostra llengua la contribució del vostre nom ens sembla indispensable. Espero doncs que ens donareu la vostra conformitat, acceptant el lloc al Comitè d'Honor[3] *i contribuint amb algun estudi sobre la personalitat de Verdaguer al volum projectat.*

Rebeu a la bestreta el testimoni del nostre agraiment, i compteu sempre amb la devota afecció del vostre amic i company que us abraça

L. Nicolau d'Olwer.

Semblants adreçada a Casals
Irla
Rovira[4]

Ⓓ Carta mc. | París | 4 II 1945 | Inèdita | Fons Lluís Nicolau d'Olwer de l'IEC | Transcrit de l'original.

1. Jacint Verdaguer va néixer el 17 de maig de 1845.

2. Entre altres actes, el 27 de maig de 1945 se celebrà a Perpinyà la commemoració del centenari de la naixença de Verdaguer. A la tarda hi hagué una festa literària a la Sala Aragó, presidida per Fabra, i parlaments de Joan Alavedra i Antoni Rovira i Virgili. La revista *Tramontane*, de Perpinyà, publicà un número extraordinari d'homenatge al poeta.

3. Fabra acceptà tenir un lloc al comitè d'honor. Vg. [383].

4. Aquesta darrera frase amb els tres noms, a sota de la signatura, és escrita a mà i amb mala lletra. No és lletra de Fabra.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

383

A Lluís Nicolau d'Olwer

Prades, 15 febrer 1945

Senyor L. Nicolau

Estimat amic, No cal dir que accepto amb goig formar part del Comitè d'honor dels actes que penseu celebrar en commemoració del centenari de Mn. J. Verdaguer.[1] No sé pas quin dels catalans avui residents a Montpeller us podria recomanar per a formar part del comitè executiu.[2] En Rovira potser us en podria indicar algun.

Per ací es diu que aviat us veurem a Perpinyà (el dia de la constitució del Consell).[3] Tant de bo fos així!

Cordialment vostre

Pompeu Fabra

Ⓓ Targeta postal ms. | Prades | 15 II 1945 / data postal: 16 II 1945 | Inèdita | Fons Lluís Nicolau d'Olwer de l'IEC | Transcrit de l'original.

Ⓘ A l'anvers de la postal hi diu: «Expéditeur: | P. Fabra | 15 Rue des Marchands | Prades (Pyr. Or.) ‖ M. L. Nicolau d'Olwer | 21, rue du Cherche-Midi | Paris (VI)».

1. Vg. [382], n. 1 i 2.

2. Vg. [382].

3. És probable que es refereixi a la constitució del Consell Assessor de la Presidència de la Generalitat de Catalunya, encara que oficialment la declaració pública es féu el 22 de desembre de 1944 i la constitució el 30 de gener de 1945. Lluís Nicolau d'Olwer en formava part. Vg. [378], n. 7.

384

D'Antoni Rovira i Virgili

Montpeller, 16 de febrer del 1945

Estimat amic Fabra:

Esteu a punt de començar les feines de la comissió de Cultura?[1] *Doncs, per nosaltres, podeu començar quan vulgueu. El Consell està constituït*[2] *i les*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

seves comissions comencen a rutllar. Ja deveu haver vist, a La Humanitat[3] *o a* Foc Nou,[4] *els documents que es refereixen al Consell.*[5]

Si ho recordo bé, teniu a la vostra comissió, ja acceptats per vós, els següents vocals: Alavedra, Blasi i Bellido. La podeu ampliar com us sembli amb elements de Prada i Perpinyà. Els amics de l'Esquerra[6] *em recomanen per a aquesta comissió els senyors següents: Josep M. Dalmau, de Perpinyà; Leopold Morant (mestre d'estudi), de Montpeller; i la senyoreta Esther Antich, de Lió. Puc escriure'ls dient-los que s'adrecin a vós? I Ambrosi Carrión (Tolosa), que bé us deuria potser fer servei com a secretari que era de la Universitat Autònoma?*[7]

La vostra comissió té una matèria vasta, puix que comprèn Ensenyament i Belles Arts. Per a aquesta última secció, s'ofereix el diputat Fontbernat. Suposo que l'Ensenyament deureu dividir-lo en grau superior, secundari i primari.[8]

De casa nostra a casa vostra, records i salutacions. Una abraçada del vostre amic,

[Antoni Rovira i Virgili]

Acabo d'escriure, per a La Humanitat, *un article [...] [a] els vostres 77 anys.*[9] *Llarga vida, llarga obra encara, amic!*

Ⓓ Carta esborrany ms. | Montpeller | 1611 1945 | Publicada dins Capdevila 2002: 208-210 | Fons de Teresa Rovira a l'ANC | Transcrita de Capdevila.

Ⓥ [a] Paraula inintel·ligible.

1. La comissió de Cultura del Consell Assessor de la Presidència de la Generalitat de Catalunya estava encapçalada per Pompeu Fabra i també la formaven els vocals següents: Joan Alavedra, Esther Antich, Pere Blasi, Jesús Maria Bellido, Rafael Candel, Ambrosi Carrion, Josep Coll i Mas, Josep M. Dalmau, Josep Fontbernat, Leopold Morant i Josep Xirau. Julià Gual no consta a l'organigrama de la comissió de la ponència de cultura.

2. Vg. [378], n. 7.

3. *La Humanitat* era un setmanari publicat a França i òrgan d'Esquerra Republicana de Catalunya a l'exili.

4. Vg. [380], n. 1.

5. El missatge presidencial, el text amb l'estructura i la finalitat del Consell Assessor, el reglament orgànic i la llista dels seus ponents, aprovada per Irla el 30 I 1945, foren publicats a *La Humanitat* (14, 8 II 1945) i a *Foc Nou* (10, 10 II 1945). Vg. Capdevila 2002: apèndix I, 4.

6. Esquerra Republicana de Catalunya.

7. La Universitat Autònoma de Barcelona de l'època republicana.

8. Vg. [378], n. 7.

9. «La victòria de Fabra» (*La Humanitat*, 16, febrer del 1945), d'Antoni Rovira i Virgili.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

385

De Lluís Nicolau d'Olwer

21, rue du Cherche-Midi (VI)
Paris, 19 febrer, 1945

Senyor Pompeu FABRA,
Prada.

Estimat amic,

Rebuda la vostra tarja del 15.[1] *Molt agraïts que accepteu de formar part del Comitè d'Honor del Centenari de Verdaguer.*[2] *Podrem comptar també amb la vostra col·laboració al llibre projectat?*[3] *Voldríeu escriure alguna cosa sobre «Verdaguer i la llengua catalana», per exemple?*

Per aquest correu escric al Mestre Pau Casals, pregant-lo de participar amb un concert seu a l'homenatge verdaguerià.[4] *Voleu donar-hi un cop de ma per decidir-lo?*

Ben cordialment vostre

[Lluís Nicolau d'Olwer]

Ⓓ Carta mc. | París | 19 II 1945 | Inèdita | Fons Lluís Nicolau d'Olwer de l'IEC | Transcrita de l'original.

1. Vg. [383].
2. Vg. [383].
3. La revista *Tramontane*, de Perpinyà, publicà un número extraordinari d'homenatge a Verdaguer.
4. El 1945 es féu a París una celebració oficialista del centenari del naixement de Verdaguer. Vg. l'estudi de Ricard Torrents, *Verdaguer, un poeta per a un poble*. Vic: Eumo editorial, 1995, pàg. 149.

386

A Antoni Rovira i Virgili

Prada, 22 de febrer de 1945

Estimat amic Rovira i Virgili, Jo pensava proposar-vos com a vocals,[1] al costat d'Alavedra, Blasi, Bellido, Xirau[2] i Candel i Coll i Mas, Carrión i

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

la Sª. Ester Antich. Us demano que em doneu la vostra conformitat tocant el nomenament de Coll i Mas (també havíeu pensat en en Gual: jo, també) i us prego que escrigueu a Xirau i a la Sª. Antich (dels quals no sé l'adreça) dient-los que compto amb ells com a vocals i que s'adrecin a mi com més aviat millor. Escric a Bellido[3] dient-li que compto amb ell així com amb Candel i Carrion. No estaria de més, però, que vós els escrivíssiu també. Dieu que l'Esquerra[4] us recomana J. Mª. Dalmau i Leopold Morant: Confesso que, en aquests, no hi hauria pensat mai; però si vós creieu que hi ha[n] d'ésser, ja podeu escriure'ls dient-los que s'adrecin a mi.

Realment, com dieu, la comissió de què heu volgut fer-me ponent, té una matèria molt vasta. Trobo bé que es divideixi en dues seccions, o, millor, que es creï una subponència de Belles Arts.

Magnífic, el vostre article *Federalisme, tanmateix!*[5]

Saludeu els vostres de part meva i dels meus.

Cordialment vostre

Pompeu Fabra

P. S. La Sª. Baldó m'escriu:[6] «Com a amiga particular de vostè i com a Secretària de l'últim Consell de l'Escola de la Generalitat en representació del Conseller Carles Pi i Sunyer, permeti'm que li ofereixi la meva modesta col·laboració en tot el que vulgui manar si el meu concurs pot ésser-li útil». (?)

P. F.

Ⓓ Carta ms. | Prada | 22 II 1945 | Publicada dins Manent 1990a: 109-111 | Fons de Teresa Rovira a l'ANC | Transcrita de Manent.

Ⓡ En facsímil i parcialment dins Manent 1990a: 108.

1. Vocals de la comissió de Cultura del Consell Assessor de la Presidència de la Generalitat de Catalunya (vg. [378], n. 7). Vg. [384], carta del 16 II 1945 d'Antoni Rovira i Virgili a Fabra.

2. Antoni Xirau.

3. Carta desconeguda.

4. Esquerra Republicana de Catalunya.

5. Article titulat «Federals, tanmateix» que Antoni Rovira i Virgili publicà a *La Humanitat* el 15 de febrer de 1945 (15, París, pàg. 1-2).

6. Text perdut.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

387
De Lluís Nicolau d'Olwer

21, rue du Cherche-Midi (VI)
París, 26 febrer, 1945.

Senyor Pompeu FABRA,
Prada.

Estimat amic,

Veureu que per un «lapsus» meu a la carpeta, la lletra adjunta m'ha estat retornada.

Veig a «Foc Nou»[1] *que el dia 20 celebràveu els vostres 77 anys,*[2] *i com que sé per l'amic Cuito, que fa poc va ésser amb nosaltres, que esteu bé, fort i amb el mateix bon esperit i ganes de treballar de sempre, us felicito doblement. Estic convençut que és aquest el darrer aniversari que us toca a l'exili.*[3]

Una bona abraçada del vostre devot,

[Lluís Nicolau d'Olwer]

Ⓓ Carta mc. | París | 26 II 1945 | Inèdita | Fons Lluís Nicolau d'Olwer de l'IEC | Transcrita de l'original.

1. Vg. [380], n. 1.

2. Foren unes quantes les revistes d'exili que es feren ressò, en els articles de redacció, de la celebració dels setanta-set anys de Pompeu Fabra. Posteriorment es publicaren altres articles, com el de Josep Torrents, «Una "dècima" a Mestre Fabra», *Foc Nou* (Tolosa) 26 (3 de març de 1945), pàg. 4. Vegeu «Els articles d'homenatge amb motiu dels setanta-set anys i el sopar a París» (Manent 2005: 285-287).

3. Vg. [376], n. 7.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

388

D'Antoni Rovira i Virgili

Montpeller, 2 de març del 1945

Estimat amic Fabra: He rebut la vostra lletra del dia 22 del mes passat.[1] *Em sembla bé el nomenament de Coll i Mas per a la comissió de Cultura.*[2] *Quant a Julià Gual tinc entès que l'han demanat per a una altra comissió.*[3] *Podrà triar, si no ho ha fet ja a hores d'ara. En tot cas, és permès d'ésser de més d'una comissió, però amb vot en una de sola. Escriuré a Xirau*[4] *i a la Sra. Antich, així com a Bellido, Candel i Carrion.*

Leopold Morant, lleidatà, membre de l'actual Consell Directiu de l'Esquerra,[5] *és mestre de primer ensenyament. El tinc per persona il·lustrada i de bon sentit. J. M. Dalmau el conec menys. Els meus amics de l'Esquerra diuen que és força entès en qüestions pedagògiques. Em penso que l'un i l'altre faran un paper passador dins la comissió de Cultura. Els demanaré, doncs, que s'adrecin a vós.*

Pel que toca la Sra. Baldó, vós mateix. Com a administradora, o el que fos, de la Residència de Tolosa,[6] *no va deixar massa bons records a alguns dels residents. Ja en sabeu la història. Però, si, amb «farigola»*[7] *o sense, us pot ésser útil, no tinc res a dir al seu aprofitament.*

Em fa content, el vostre judici sobre el meu article «Federals, tanmateix».[8] *Celebraré que també us hagi agradat el que vaig dedicar-vos a* La Humanitat, *de la setmana passada, «La victòria de Fabra»,*[9] *una mica influït potser pel lèxic bèl·lic d'aquests moments. El vostre mestratge gramatical és avui indiscutit; però encara són pocs, molt pocs, els que han après bé les vostres lliçons. Allò que cal és un gran esforç pedagògic damunt les noves generacions i la difusió de les obres dels millors autors del català modern.*

Records de casa meva a casa vostra. Una abraçada del vostre amic

A. Rovira i Virgili

Avui, escric també a l'amic Alavedra.

El president Irla tornarà de París dintre pocs dies i, aleshores, podrem fer la primera reunió plenària del Consell.[10]

Ⓓ Carta esborrany ms. | Montpeller | 2 III 1945 | Publicada dins Capdevila 2002: 235-236 | Fons de Teresa Rovira a l'ANC | Transcrita de Capdevila.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

1. Vg. [386]
2. Vg. [384] i [386].
3. Antoni Xirau.
4. Julià Gual no consta a l'organigrama de la ponència de cultura.
5. Esquerra Republicana de Catalunya.
6. Vg. [291], n. 6.
7. Al·lusió a l'Escola La Farigola, de l'Ajuntament de Barcelona, que Maria Baldó de Torres havia dirigit.
8. Vg. [386], n. 5.
9. Article d'Antoni Rovira i Virgili publicat a *La Humanitat* el 21 de febrer de 1945 (16, París, pàg. 1).
10. Vg. [378], n. 7.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

389

A Joan Baptista Xuriguera

Prada, 6 de març de 1945

Amic Xuriguera:

No us erreu quan dieu: «...voldria creure que l'I. D'E. C.[1] no pot donar per acabada la seva tasca». Del seu Diccionari no s'ha imprès encara una sola ratlla![2] I teniu raó quan afegiu: «La llengua catalana pot enriquir-se encara amb mots que són ben vius en alguna contrada de Catalunya i que no existeixen en el nostre Diccionari».[3]

Deia jo en un discurs pronunciat l'any 25 a l'Ateneu Barcelonès:[4] «Són també d'una gran utilitat, sobretot per al'enriquiment del lèxic, les aportacions dialectals. Tots sabem el que la llengua literària deu a Verdaguer, que sabé aportar-hi un gran cabal de mots desconeguts del parlar ciutadà; recordem, també, les aportacions dels escriptors mallorquins i gironins».[5] Com no acolliríem les aportacions dels escriptors lleidatans? Bé heu fet, doncs, de col·locar en els vostres escrits mots del vostre parlar malgrat que no figurin en el Diccionari, si, com dieu, *són mots que us han semblat nobles i justos.* Això darrer que dieu s'ha de tenir, en efecte, molt en compte en tractar d'elevar un mot dialectal a nacional. Perquè, com deia jo en aquell discurs : «...si els materials provinents de la llengua antiga han d'ésser utilitzats amb molt de compte, no exigeix menys tacte l'aprofitament dels materials procedents dels dialectes. Guardem-nos d'acceptar-los sense fer-ne un tiratge acurat».

Però això no vol dir que deixeu de trametre a l'Institut (quan ressus-

citarà!)[6] àdhuc aquells mots que us semblin menys aprofitables, els quals vindran a engruixir els fitxers de les Oficines lexicogràfiques.[7]

Un altre dia parlarem dels mots de la vostra llista;[8] avui em manca el temps.

Saludeu de part meva els amics de Montauban![9]

Cordialment vostre,

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta. Desconeixem si és ms. o mc., tot i que probablement és ms. | Prada | 6 III 1945 | Publicada dins Xuriguera 1959-b: 14 i 21 | Es desconeix l'arxiu en què és dipositada (no consta a l'arxiu privat de Pau Xuriguera) | Transcrita de Xuriguera.

1. Institut d'Estudis Catalans.

2. El que havia de ser el diccionari general i corporatiu de l'Institut d'Estudis Catalans, un projecte que es començà a gestar cap als anys vint del segle XX, que havia de substituir el del Fabra de 1932, no s'acabava de dur a terme mai. De fet, no es farà realitat fins el 1995 amb el *DIEC*. En l'endemig sortirà la segona edició del *Diccionari general de la llengua catalana*, el 1954.

3. Desconeixem la referència d'aquestes frases de Xuriguera que cita Fabra. És probable que fossin tretes d'una carta enviada a Fabra, que s'ha perdut.

4. Vg. [170], n. 4.

5. «L'obra de depuració del català», sessió inaugural del curs acadèmic 1924-1925 de l'Ateneu Barcelonès. El discurs fou pronunciat el 17 de gener de 1925. Publicat per A. López Llausàs a Barcelona el 1924. El discurs de Fabra també aparegué a la *Revista de Catalunya* (15, setembre de 1925, pàg. 251-255).

6. Fou sobretot gràcies a la tenacitat, esforç i constància de Ramon Aramon i Serra, i també de Josep Puig i Cadafalch, que l'Institut d'Estudis Catalans va poder ser reobert clandestinament el 1942 i començà a reflotar. Vg. Manent 2005: 243-248. Vg. [290], n. 8.

7. Vg. [136], n. 2.

8. Llista de mots lleidatans que no hem recuperat, tot i que Fabra la desgrana en una carta posterior. Vg. *infra* carta [390].

9. Vg. [378], n. 4.

390

A Joan Baptista Xuriguera

Prada, 16 de març de 1945

Estimat Xuriguera:

Vet-ací la continuació de la meva lletra anterior.[1] Els mots *toll, batzac* i *cercapous* figuren ja en el Diccionari General (del 1932).[2] També hi figu-

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

ra, però amb una grafia errònia, *padellàs*, i, amb una significació que no coincideix exactament amb la vostra, *badall* (= «Tall de carn, pernil, etc. dins un panet, llonguet, mig partit o entre dues llesques de pa» = *sandwich*). Hi figura també *cassigall*: vós dieu que significa «retall de roba vell». Segons la fitxa o fitxes utilitzades a l'hora de confeccionar el D.[iccionari] G.[eneral],[3] *cassigall* seria sinònim de *parrac* (ço és: «tros de roba mig separat per un estrip de la resta d'una peça del vestit, pedaç mal cosit»). Donat que la vostra definició és segurament bona, caldrà consignar-la en una nova edició del D.G. i veure si caldrà ometre-hi l'altra, de la bondat de la qual no estic segur, cassigall essent un mot estrany al meu parlar i sens dubte al parlar barceloní. En el D.G., *clofa* (d'on deriva segurament *aclofar-se*) = «Juntura de la cama amb la cuixa»: a afegir: «Cavitat petita en el fruit, la pasta, etc.».

En el D.G. no hi ha *linyol* però sí *llinyol*. No hi ha *esgramadora* però hi ha *esgramar*, no hi ha *postejar* però hi ha *post*, que ens permet endevinar el sentit de postejar; no hi ha *eixarranca*, però hi ha eixarancar, que explica *eixarrancar*: no hi ha *bolló*, però hi ha *boll* (Cp. *gerd* = *gerdó*, *company* = *companyó*, etc.). No cal dir que tots quatre mots figuraran en la 2.ª ed. del D.G.[4]

Quant al nom per a desginar allò que a Barcelona, etc., s'anomena *sutge de la xemeneia* (o simplement *sutge*) crec que són vives les dues formes *estalzim* (D.G.) i *estalzí*; si és així, cap inconvenient que figurin totes dues en el D.G. Confirmeu-me la definició que doneu de *cussol*: = «Petit munt de terra que serveix de fita» i la de *argall* = «Gran remolí d'aigua...». *Aïna* dieu que és una «peça de vaixella de la cuina». Quina? He fet les fitxes dels restants mots de la vostra llista, i verem quin profit se'n pot treure quan serem a Barcelona, a l'I. d'E. C.![5]

Em demaneu perdó per haver-me tramès una llista de mots a incloure, segons vós, en el Diccionari General de la llengua catalana. Ja podeu anar trametent-me'n d'altres. Em fareu plaer, i us ho agrairé.

Us saluda cordialment,

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta. Desconeixem si és ms. o mc., tot i que probablement és ms. | Prada | 16 III 1945 | Publicada dins Xuriguera 1959-a: 5 | Es desconeix l'arxiu en què és dipositada (no consta a l'arxiu privat de Pau Xuriguera) | Transcrita de Xuriguera.

1. Vg. [389].
2. En efecte, tots tres mots apareixen en el *DGLC*. Vg. [144], n. 3.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

3. *Diccionari general de la llengua catalana.*

4. La segona edició del *Diccionari general de la llengua catalana* es publicà el 1954. Vg. [315], n. 2.

5. Institut d'Estudis Catalans. Vg. [27], n. 3, i [290], n. 8.

391

A Joan Baptista Xuriguera

Prada, 21 d'abril de 1945

Estimat Xuriguera:

No cal pas que sortiu en defensa del mot *padellàs*. Aquest mot ja figura en el Diccionari General.[1] El que jo us deia en la meva lletra[2] és que malauradament aquest mot, per un *lapsus*, figura escrit malament en el Diccionari: no padellàs (que és la grafia bona) sinó *pedallàs*. No cal dir que en la 2.ª ed. del Dicc.[ionari][3] es farà la corresponent esmena.

Molt agraït dels vostres aclariments i de les noves llistes de mots.[4] Quant a la meva vinguda a Montauban... vindré, estigueu-ne segur, però no us puc encara dir la data.

Vostre,

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta. Desconeixem si és ms. o mc., tot i que probablement és ms. | Prada | 21 IV 1945 | Publicada dins Xuriguera 1959-a: 5 | Es desconeix l'arxiu en què és dipositada (no consta a l'arxiu privat de Pau Xuriguera) | No hem vist l'original | Transcrita de Xuriguera.

1. *Diccionari general de la llengua catalana.* Vg. [144], n. 3.

2. Vg. [390].

3. *Diccionari general de la llengua catalana.* Vg. [315], n. 2.

4. Llistes desconegudes.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

392

A Josep Sebastià Pons

Prada, 8 de maig de 1945

Estimat amic Pons,

Estic confós que la Facultat de Lletres de Tolosa vulgui atorgar-me el títol de doctor honoris causa.[1] És una cosa que mai no hauria esperat; us ho dic ben sincerament, sense falsa modèstia. L'únic mèrit que heu pogut veure en mi és que he procurat contribuir, posant-hi tota la meva voluntat i tot el meu saber, a l'obra de depuració i redreçament d'aquesta llengua germana de l'occitana: la *nostra* llengua catalana. L'acord de la Facultat de Lletres de Tolosa serà vist pels catalans com una prova de simpatia envers la llengua i la cultura catalanes, i l'agrairan cordialment. No cal dir que estic molt satisfet que vós sigueu l'encarregat de fer el parlament de ben/vinguda; ja m'esperava que fóra així.

Em dieu que he de fer una petita *causerie* i que en triï el tema. Això m'ha sorprès perquè el Dr. Bellido fa pocs dies m'escrivia[2] dient-me que el que em tocava fer (i afegia que així li ho havia dit el Rector)[3] era un «breu parlament de gràcies». Si ha d'ésser un enraonament sobre un tema, jo em penso que hauria d'ésser sobre algun dels aspectes de l'obra de redreçament del català. Ara que no veig com desenvolupar-lo en una «petita *causerie*». I la meva *causerie* ha d'ésser curtíssima;[4] l'estat del meu dentat (xacra de vellesa: tinc, com sabeu, setanta-set anys!) no em permet fer llargs parlaments en veu alta: Ho he constatat en una conferència que vaig donar fa uns mesos[5] en el Casal de Catalunya de Perpinyà.[6]

Rebeu, estimat amic, l'expressió dels meus sentiments més afectuosos

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | Prada | 8 v 1945 | Inèdita | Arxiu privat de la família Pons | No hem vist l'original | Transcripció d'un descendent de Pons.

1. El 5 de juliol de 1945 Fabra era nomenat doctor *honoris causa* per la Universitat de Tolosa. Per a més informació, vegeu Manent 2005: 279-283 i la crònica de Josep Villalon, «Pompeu Fabra és nomenat doctor *honoris causa* de la Universitat de Tolosa» (Villalon 2001: 152-154).

2. Carta perduda.

3. Paul Dottin, rector de la Universitat de Tolosa entre 1944 i 1964, any de la seva mort.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

4. Tot i la recerca per més d'un professional, no s'ha pogut recuperar el parlament de Fabra. Sí, en canvi, el de Josep Sebastià Pons. Vegeu August Bover i Font (1990): «Un discurs de Josep Sebastià Pons: "M. Pompeu Fabra et le catalan littéraire"», *Els Marges* 42, pàg. 71-81.

5. Vg. [378], n. 5.

6. L'ara anomenat Centre Cultural Català de Perpinyà fou creat per Salvador Figueres (exiliat i deportat a Mauthausen) vers 1945.

393

A Josep Sebastià Pons

Prades, 5 de juny de 1945

M. Josep S. Pons

Estimat amic, Quan vaig rebre la vostra segona lletra,[1] ja tenia escrit el curt parlament adjunt.[2] El sotmeto a la vostra aprovació. Us sembla bé la seva llargada? Si el trobeu massa llarg, podria suprimir-se'n la segona plana des de *a* a *b*. Feu el meu francès passador fent-hi les esmenes que calguin. Us ho agrairé i des d'ara us demano perdó d'aquesta molèstia.

Sapigueu que encara no he rebut cap notificació del degà.[3] Ací diuen que l'acte serà la segona quinzena d'aquest mes. Em podreu dir el dia?[4]

Us saluda cordialment

Pompeu Fabra

15, Rue des Marchands (Prades)

Ⓓ Carta ms. | Prada | 5 VI 1945 | Inèdita | Arxiu privat de la família Pons | No hem vist l'original | Transcripció d'un descendent de Pons.

1. Lletra perduda.
2. Vg. [392], n. 4.
3. El degà era el Dr. Faucher.
4. Vg. [392], n. 1.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

394
De Carles Pi i Sunyer

Paris, 10, juny, 1945

Mestre Pompeu Fabra
Prades

Estimat amic:

El President Irla m'ha encarregat que faci les gestions necessaries adreçades a formar un Govern d'unitat catalana.[1] *Em lliuro a la tasca amb entussiasme i fé; i aspiro a que, per les personalitats que l'integrin, inspiri confiança al nostre poble. Una de les seves funcions cabdals haurá d'esser el vetllar per l'esperit de Catalunya i fomentar la seva llengua i la seva cultura. No pot doncs mancar-hi el prestigi del vostre nóm respectat, la col·laboració de l'home i l'amic que tant admirem i estimem. Us demano, doncs, d'esser-hi –més ben dit–, us hi considero ja des d'ara. No podeu dir-me que no. Foreu al primer Consell nomenat pel President Companys,*[2] *darrerament del Consell Assesor;*[3] *no us hi negueu ara que soc jo el que us ho demano i que anem a donar un pás decissiu pel redreç de Catalunya. No us preocupi la questió de la feina; altres hi hauran al Consell*[4] *i fora d'ell disposats a fer-la. Pero en aquesta hora en que cal despertar al nostre poble, estimular-ne el recobrament i guanyar-ne la confiança, vos no podeu deixar d'esser-hi. Us hi compto. Surto cap a Anglaterra, on penso deixar-ho enllestit. Us prego doncs que mi envieu a Londres –36, Moreland Court – Finchley Road, London N. W. 2– un petit mot dient-me l'unic que em podeu dir: que esteu amb nosaltres per Catalunya.*

Us abraça

Carles Pi Sunyer

Ⓓ Carta ms. | París | 10 VI 1945 | Inèdita | Arxiu privat Manent | Transcrita de l'original.
Ⓥ A més de l'original, se'n conserva un esborrany.

1. El 14 de juny de 1945 es fa públic el primer i únic Govern de la Generalitat a l'exili. Es constituí el 14 de setembre de 1945. Estava format per: Josep Irla, president; i els consellers Pompeu Fabra, Carles Pi i Sunyer, Antoni Rovira i Virgili, Josep Carner, Joan Comorera i Josep Xirau (el qual no arribà a prendre possessió). Més endavant fou ampliat amb Pau Padró, el Dr. Francisco Paniello i Manuel Serra i Moret. Els objectius eren: ser un Govern d'unitat catalana en què tots

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

els sectors ideològics s'hi sentissin representats, treballar per contribuir a enderrocar el règim franquista i substituir-lo per un de democràtic, coordinar les diverses forces de resistència patriòtica i ajudar els exiliats en les tasques socials, nacionals i culturals. Es dissolgué el 23/24 de gener de 1948 i donà pas a la creació de la Secretaria General de la Presidència, que encapçalava Víctor Torres. Vegeu els dos volums de memòries de Carles Pi i Sunyer (1978 i 1979). I per a un resum del que significà el Govern català a l'exili, Manent 2005: 275-279.

2. Consell Nacional de Catalunya (1940). Vg. [307], n. 1.

3. Consell Assessor de la Presidència de la Generalitat de Catalunya (1944-1945). Vg. [378], n. 7.

4. El Govern de la Generalitat a l'exili també era anomenat Consell Executiu o Consell de Govern.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

395

De Joan Coromines

Mendoza, 18 de juliol de 1945

Sr. Pompeu Fabra

Estimat Mestre:

No he rebut resposta a la postal que li vaig escriure el 27 de gener passat,[1] *dirigida a la seva antiga adreça de Montpeller. Ara provaré si tinc més sort amb l'adreça que em donen els parents del seu gendre.*[2] *Adjunto també les dues cartes*[3] *que vaig escriure-li fa prop d'un any; després d'escriure la més llarga m'hi vaig repensar: era evident que una carta així difícilment podia passar tan poc després de l'expulsió dels alemanys; llavors vaig enviar-li la més curta, però també me la van tornar. Ara hi afegiré algunes postil·les.*

Els de Colòmbia també s'han portat bé: han comprat 20 exemplars[4] *(en P. Vila és un bon amic). En Ventura i Sureda s'ha encarregat de vendre uns quants exemplars als EE.UU., i d'altra banda he rebut comanda directa d'un parell d'universitats nord-americanes. De Mèxic molt poc, i per ara no n'he cobrat cap; En Carner*[5] *deu estar molt enfeinat perquè no ha respost a la carta que li vaig escriure; en Joan Gili n'ha encarregats deu més. Tot plegat se n'han venuts molts més del que esperava. Convé que m'escrigui com més aviat millor: tot seguit que tingui confirmació de la seva adreça li enviaré la quantitat recaptada, i seria millor que pogués fer-ho abans d'anar-me'n de l'Argentina.*

Perquè sembla cosa feta que me'n vagi als EE.UU. La Fundació Gug-

genheim m'ha concedit la beca que demanava per a treballar un any en aquella terra, segurament a Nova York. Sembla que un col·lega castellà ha fet tot el que ha pogut per «torpedinar» la meva demanda; un altre de la mateixa nacionalitat segurament ha fet el mateix; però l'ajuda decidida d'En Jud, En Spitzer, i així mateix –cal dir-ho– d'En M. Pidal i En N. Tomás,[6] *junt amb les meves abundants publicacions i treballs inèdits d'aquests anys, ha estat més poderosa, a desgrat de la circumstància que aquestes beques només es concedeixen a persones de nacionalitat europea en casos excepcionals. Sigui com vulgui, sento una profunda alegria de poder fugir d'aquest recó de món i acostar-me a casa nostra. No hi fa res que el subsidi que allà rebré sigui molt escàs per a mantenir dues persones: viurem pobrets però alegrets. La meva dona també s'ha convençut que val més esperar una mica més abans de tornar a Catalunya.*

He pogut publicar l'article d'En Fouché al tercer (i darrer volum) dels Annals *del meu Institut.*[7] *De seguida que es puguin enviar llibres li enviaré aquests* Annals *i altres publicacions meves; en el darrer volum hi ha un treball meu d'un centenar de pàgines que em sembla de gran importància per a la dialectologia del català antic i fins per a la nostra gramàtica històrica: hi ha l'edició i estudi gramatical i lexical d'un text literari inèdit del segle XIII,*[8] *ple de dialectalismes rossellonesos (cosa realment extraordinària).*

Si quan me'n vagi d'ací ja es poden enviar llibres a França i he rebut confirmació de la seva adreça, li facturaré el romanent de la tirada de la Miscel·lània.[9] *Si no, l'enviaré a En Patxot.*

No tingui por que l'estada als EE.UU. em pugui resultar més temptadora que a l'Argentina. Fins si es realitzés el desig d'En N. Tomás de fer-me donar la càtedra d'En Keniston a la Universitat de Xicago[10] *(crec que no es realitzarà pas), estic ben decidit a no quedar-me en aquella terra més enllà d'un any o un any i mig. En cas que les coses no haguessin millorat a Catalunya, miraria de venir a França per estar a l'aguait de la bona ocasió per a tornar; agrairia molt el consell de vostè i el d'En Nick,*[11] *sobre si és millor fer això o ficar-se resoltament a la gola del llop, i encara més, si quan ve el moment, poden atraçar-me alguna manera d'ajudar-me a guanyar la vida en un país o altre d'Europa.*

Es veu que Mn. Antoni[12] *està intranquil. Sense haver rebut cap notícia meva, ha fet dos intents d'aproximació. La darrera vegada m'ha escrit una carta on em diu entre altres coses després de referir-se a uns amics morts: «pronto les seguiremos nosotros para rendir cuenta de lo que hemos hecho en esta vida» (!)*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Escrigui'm aviat! I rebi una abraçada del seu deixeble que l'enyora moltíssim

[Joan Coromines]

P. D. Surto pel desembre i si li sembla que no hi ha temps d'escriure, m'escrigui a la Guggenheim (Fifth Ave...)

Si quan me'n vagi d'ací ja es poden enviar llibres a França i he rebut confirmació de la seva adreça, li facturaré el romanent de la tirada de la Miscel·lània. *Si no, l'enviaré a En Patxot.*

Ⓓ Carta mc. (còpia carbó a una cara damunt un full de paper ceba que conté anotacions manuscrites de Coromines amb tinta blava entre línies i al darrere) | Mendoza | 18 VII 1945 | Publicada dins Ferrer, Ferrer i Pujadas 1998: 55-58 | Fundació Pere Coromines | Transcrita de Ferrer, Ferrer i Pujadas.

1. Vg. [381].
2. Es tracta de Ferran Rahola, casat amb Dolors, filla petita de Pompeu Fabra.
3. Vg. [374. i [375].
4. Es refereix a la venda d'exemplars de la *Miscel·lània Fabra*. Vg. [343], n. 3.
5. Josep Carner i Puig-Oriol.
6. Tomás Navarro Tomás.
7. Vg. [374], n. 11 i 12.
8. «Las "Vidas de santos rosellonesas" del manuscrito 44 de París», *Anales del Instituto de Lingüística* (Mendoza), any III, (1943 [1945]), pàg. 126-211. Reproduït en català amb retocs i addicions dins *Lleures i converses d'un filòleg, op. cit.*, pàg. 276-362. Aquest treball va ser la base de les tesis doctorals de Charlotte S. M. Kniazzeh i Edward J. Neugaard, deixebles de Coromines a la Universitat de Xicago. L'obra completa va ser publicada amb el títol de *Vides de sants rossellonesos*. Text català del segle XIII establert, comentat i glossat per la Dra. Charlotte S. M. Kniazzeh de la University of Chicago i pel Dr. Edward J. Neugaard, professor de la University of South Florida, amb prefaci i aportacions de Joan Coromines. Barcelona: Fundació S. Vives Casajuana, 1977, 3 vols.
9. Vg. [343], n. 3.
10. El mes d'abril de 1945, Tomás Navarro Tomás, aleshores catedràtic de llengua espanyola de l'Hispanic Institute in the United States, de Nova York, recomanà Coromines per a la plaça de catedràtic de filologia de la Universitat de Xicago, en substitució de Hayward Keniston. El 15 de juny de 1946, Coromines va rebre el nomenament de professor a Xicago. Va ser catedràtic d'aquella universitat fins a la seva jubilació, el mes d'octubre de 1967.
11. Nom familiar amb què era conegut Lluís Nicolau d'Olwer.
12. Antoni Griera i Gaja.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

396

De Josep Puig i Cadafalch i Ramon Aramon i Serra

juliol 1945

Sr. Pompeu Fabra

Estimat amic i company:

Més d'una vegada us hem tramès, alguns de nosaltres, cartes o breus notícies per tal de donar-vos compte de la nostra situació i de les nostres activitats.[1] *Mai no hem obtingut una resposta directa. Alguna nova ens ha arribat de vós, però, a través principalment de N'Esperança,*[2] *amb la qual d'altra banda estem en contacte per a assumptes que us atenyen.*

Aprofitem avui aquesta ocasió d'un missatger de confiança[3] *per comunicar-vos una sèrie de coses que us interessa de conèixer (moltes de les quals ja us havíem tramès a dir, però no estem segurs que les sapigueu).*

En primer lloc, quant a qüestions personals, no hi ha novetat. Ja us devia pervenir la nova de la mort sobtada d'En Torres,[4] *a començaments de l'any passat; a tots ens commogué profundament.*

L'Institut[5] *no ha deixat de laborar. Sense local,*[6] *sense consignació, mal vist de qui l'hauria hagut de protegir i procurant que algú ignori la seva existència,*[7] *ha seguit així i tot la seva tasca. En primer lloc ha completat els quadres de les diverses seccions: des de 1940 han estat incorporats als seus rengles: Rubió,*[8] *Duran,*[9] *Folch i Torres, Abadal, Anglès, a la Secció Històrico-Arqueològica;*[10] *Aramon, Sagarra, Bohigas (adjunt), a la Secció Filològica,*[11] *i Font i Quer, Bataller, J. Carreras i Artau, a la Secció de Ciències.*[12] *En Fontserè actua de President de la S.[ecció] de C.[iències],*[13] *En Riba de Vice-president de la S.F.,*[14] *N'Aramon de Secretari General.*[15] *Cada mes s'ha celebrat una reunió plenària i una altra per secció. Això ha permès de fer uns plans de treball i d'assegurar la continuïtat de les nostres publicacions. Així s'han recollit materials per als Anuaris de la Secció Històrico-Arqueològica (que un encertat acord d'abans de la guerra vol partits en volums de mida més manejable i no formant aquell majestuós però incòmode in-folio), per a uns volums d'Estudis Romànics,*[16] *per al Butlletí de Dialectologia Catalana,*[17] *per a un Anuari General de l'Institut*[18] *que recollirà la part burocràtica de les tres seccions, les memòries, necrologies, bibliografies, etc. Així s'han pogut acceptar, també, diversos treballs com* El regnat de Pere el Gran *de Soldevila,*[19] Orfebreria catalana *de Subias,*[20] *la*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

segona edició de la Flora *per Font i Quer,*[21] *la continuació dels cançoners medievals d'Aramon,*[22] *reculls de documents de Duran i d'Anglès,*[23] *obres que se sumaran a les que ja estaven llestes o molt avançades com* L'arquitectura del primer romànic *de Puig i Cadafalch,*[24] Els diplomes carolingis *d'Abadal,*[25] *la* Crònica *de Desclot per J. Rubió,*[26] *etc.*

Aquests darrers temps hem trobat unes bones persones que s'han posat econòmicament al nostre costat[27] *i hem pogut –dins de les estretors inevitables– accelerar i ampliar la nostra tasca. Ens ha estat possible de donar-nos uns auxiliars que ens ajudessin regularment en tots aquests treballs.*

Un d'aquests auxiliars –que ha vingut a substituir En Torres– és En Miracle, el qual té assignada com a feina la pre-revisió del vostre Diccionari General,[28] *pensant en una segona edició, per tal que vós trobeu materials a punt per a poder-la fer ràpidament quan sigui hora –que suposem aviat.*[29] *La tasca d'En Miracle consisteix en la correcció de totes aquelles faltes materials (advertides o no) que es van escapar en la primera edició i que són evidents, en la proposta de correccions quan alguna definició pot semblar dubtosa o poc clara, en la proposta d'addicions de mots que semblen d'ús corrent (a base dels Dicc.[ionari] Salvat, Aguiló, Balari, de Medicina),*[30] *etc. L'acceptació o no d'aquestes propostes pertoca a vós, després d'escoltar el parer dels diversos membres de l'Institut per les qüestions de caràcter tècnic o d'especialitat. L'Institut va nomenar En Riba i N'Aramon per a examinar les propostes en la vostra absència, però aquests no han fet encara res en l'esperança que sigueu vós personalment qui ho faci, des del vostre lloc de director de les Oficines.*[31] *Un altre problema que planteja aquesta revisió és el de la grafia dels mots compostos, que no queda clara ni uniforme en les Normes*[32] *i que ja seria hora de resoldre, fins on es pugui. També En Miracle va redactar, seguint les indicacions de N'Aramon, un esquema d'aquests diversos tipus de mots compostos, que va ésser sotmès a l'Institut, però sobre el qual En Riba i N'Aramon, cridats a decidir, cregueren que s'havia de conèixer la vostra opinió (us trametem aquest articlet*[33] *perquè vulgueu dir-nos-en alguna cosa).*

Seria bo que tot això ho tinguéssiu a punt d'impremta ben aviat. La segona edició del Diccionari l'hauria de fer l'Institut,[34] *i serà de llei que vós en percebeu un tant per cent, a fixar, per exemplar, sobre el preu de venda.*

Se'ns ha parlat que teniu enllestida la vosta Gramàtica gran[35] *i que l'imprimireu a França. Molt bé! Prepareu, però, també l'edició que caldrà que en faci la Secció Filològica, a Barcelona,*[36] *així que sigui possible. L'altra Gramàtica*[37] *resultava massa breu per a molta gent i serà bo que hom pugui trobar entre les nostres publicacions la mida que li escaigui.*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

N'Aramon prepara materials per a una Gramàtica històrica a base d'uns cursets privats que dóna.[38]

Hem hagut d'establir, per a aquell Anuari General de què us parlàvem abans, la bibliografia de cada un dels membres de l'Institut a partir de 1932 (data en què acaba el volum dels XXV anys).[39] *Voldríeu trametre'ns la llista de les vostres publicacions des d'aquell any, principalment les fetes a França? (Millor si ens fèieu arribar els llibres o els articles, per a guardar-los en el nostre arxiu).*

Des de l'any passat hem assajat de celebrar privadament, en un domicili particular, les nostres festes de Sant Jordi.[40] *En la de l'any passat, ultra la memòria del secretari general i el discurs del president de torn, es llegí un discurs d'En Jordi Rubió sobre els secretaris reials.*[41] *En la d'enguany –amb l'assistència de l'abat coadjutor de Montserrat–*[42] *llegí un discurs En Joaquim Carreras i Artau sobre N'Arnau de Vilanova i un altre En Carles Riba en commemoració del Centenari de Verdaguer.*[43] *En aquesta última festa foren donats a conèixer els noms de sis membres corresponents nomenats a començaments d'any. Són els següents: Gregori Sunyol (Roma), Jurgis Baltrušaitis (París) i Amadeu Pagès (Le Grand Pressigny) per la Secció Històrico-Arqueològica, i Alfred Jeanroy (París), Joan Amade (Montpeller) i Salvador Galmés (Mallorca) per la Secció Filològica.*[44]

Les festes oficials del Centenari de Verdaguer han estat grotesques. Discursos dels senyors Entrambasaguas i d'altres il·lustres desconeguts –i, el que és més greu, desconeixedors de la figura i l'obra de l'homenatjat! Cap festa popular!! Només algun nucli escollit i com Déu mana ha fet el que havia de fer: reunir-se íntimament i parlar de debò sobre Verdaguer. Ultra aquell citat discurs d'En Riba, cal recordar una conferència d'En Bohigas a Igualada i una altra d'En Sagarra als Amics de la Poesia.[45] *(Els Amics de la Poesia*[46] *funcionen amb regularitat per bé que no públicament; de cada sessió editen un recordatori en tiratge reduïdíssim i numerat; de cada recordatori n'és guardat un exemplar per a vós). Sembla que, encara dins d'aquest any, serà possible que hi hagi alguna altra conferència sobre En Verdaguer. Faria bonic de poder recollir aquestes conferències en un fulletet.*

També s'ha organitzat una miscel·lània Verdaguer.[47] *El tema és forçat i els col·laboradors hauran d'ésser comptadíssims. Mireu de fer-nos recollir tot el que s'hagi escrit a França sobre en Verdaguer,*[48] *enguany, i també les notícies de festes, conferències, lectures de poesies, etc. Ho necessitarem per a un pròxim Anuari.*

Vam veure, ací, un exemplar de la vostra Miscel·lània.[49] *Cal que ens felicitem que hagi pogut aparèixer en aquests temps tan revolts, i, natural-*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

ment, cal que us felicitem a vós. Quan podrà aparèixer el segon volum,[50] *però? Perquè en aquell volum manquen els treballs de Casacuberta, Aramon, Moll, Fouché, Rubió,*[51] *Riba, Kuen, Krüger, etc. Caldrà pensar aviat a completar-la, doncs.*

Teniu notícies d'En Coromines? Ací n'arriben poques, però sabem que publica uns bons Anales del Instituto de Lingüística de Cuyo,[52] *que té a punt de sortir un Diccionari etimològic castellà*[53] *i que en prepara un de català*[54] *(que ens caldrà editar així que torni).*[55]

Amb En Nic[56] *hem tingut algun intercanvi de notícies. Li hem demanat que segueixi representant, com sempre, l'Institut dins la Unió Acadèmica Internacional.*[57] *Si teniu ocasió de veure'l o d'escriure-li, indiqueu-li la necessitat d'intensificar la seva tramesa de notícies, i que ens enviï també la llista de les seves darreres publicacions (o millor les publicacions mateixes) i tot el que sàpiga sobre commemoracions d'En Verdaguer.*

Ací hem tingut una gran alegria en saber la vostra nominació de doctor honoris causa a la Universitat de Tolosa, junt amb En Puig i Cadafalch.[58] *Ad multos annos!*

Voldríem, estimat amic, escriure-us més, però és hora que acabem per avui. Tots els companys d'ací us trameten una forta abraçada amb el prec que la feu extensiva a tots els bons compatriotes que amb vós conviuen en aqueixes terres magnífiques i acollidores. I que Déu faci que ben aviat aquesta abraçada us pugui ésser feta materialment, cor sobre cor i amb els braços ben estrets.

Vostre cordialment

J. Puig i Cadafalch *R. Aramon i Serra*

Ⓓ Carta mc. (signatures i data escrites a mà) | [Barcelona] | Juliol de 1945 | Inèdita | Arxiu privat Manent | Transcrita de l'original.

1. La majoria d'aquests documents s'han perdut, com a mínim els que fan referència amb anterioritat cronològica a aquesta carta.

2. Esperança Figueras, deixeble de Pompeu Fabra. Les germanes Esperança i Mercè Figueres, a més d'ajudar-lo econòmicament, feien d'enllaç entre Mestre Fabra i els membres de l'Institut d'Estudis Catalans.

3. La correspondència entre l'interior i l'exterior, entre Aramon i Fabra, arribava a bon port gràcies al monjo benedictí Maiol Baraut. Diu J. Manent: «El sistema era el següent: els monjos de Montserrat tenien, a Andorra la Vella, la seva "Casa d'Andorra". Maiol Baraut, doncs, portava les cartes dirigides a persones exiliades a Andorra i les tirava des d'allí. Cal creure que Fabra tenia l'adreça de la Casa d'Andorra de l'Abadia de Montserrat i que enviava les trameses en aquell lloc amb el nom corresponent al qual anava destinada. Aleshores eren recollides per Maiol Baraut, el

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

qual les repartia o les reenviava als afectats. La tècnica havia de funcionar mínimament bé, perquè altrament no tindrien sentit els epistolaris encreuats entre Fabra i alguns intel·lectuals o amics de l'interior, com Aramon» (Manent 2005: 249-250).

4. Francesc Torres era un empleat de confiança de l'Institut d'Estudis Catalans.

5. Institut d'Estudis Catalans. Vg. [27], n. 3, i [290], n. 8.

6. Clausurada l'antiga seu de l'IEC, a la Casa de Convalescència al carrer de l'Hospital de Barcelona, els seus membres clandestins es reunien al 7è pis del número 600 de la Gran Via de les Corts Catalanes.

7. És a dir, el franquisme.

8. Jordi Rubió i Balaguer.

9. Agustí Duran i Sanpere.

10. Jordi Rubió i Balaguer, Agustí Duran i Sanpere, Joaquim Folch i Torres i Ramon d'Abadal i de Vinyals ingressaren a la Secció Històrico-Arqueològica l'1 v 1942. Higini Anglès i Pàmies hi ingressà l'11 v 1942.

11. Ramon Aramon i Serra i Josep Maria de Sagarra de Castellarnau ingressaren a la Secció Filològica l'1 v 1942. Pere Bohigas i Balaguer ingressà el 13 vi 1942.

12. Pius Font i Quer i Josep Ramon Bataller i Calatayud ingressaren a la Secció de Ciències l'1 v 1942. Joaquim Carreras i Artau ho féu el 12 ii 1944.

13. Eduard Fontserè fou president de la Secció de Ciències el 1942 i president de l'IEC, intermitentment, entre 1950 i 1953.

14. Carles Riba fou vicepresident de la Secció Filològica i president de l'IEC, intermitentment, entre 1950 i 1957.

15. Ramon Aramon i Serra fou secretari general de l'Institut d'Estudis Catalans entre 1942 i 1989.

16. *Estudis Romànics* és una revista publicada per la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, aperiòdica, que sortí per primer cop el 1949 (amb data de 1947-1948) sota la direcció de Ramon Aramon i Serra. Des de l'any 2000 Antoni M. Badia i Margarit i Joan Veny n'impulsaren una nova etapa, i la revista surt anualment.

17. El *Butlletí de Dialectologia Catalana* (1913-1936) no es reprengué. Vg. [270], n. 5.

18. L'*Anuari* de l'IEC començà a editar-se el 1907 fins al 1930, i retornà el 1951 amb petits anuaris fins al 1994-1995, sempre amb interrupcions i discontinuïtats a causa dels avatars històrics. A partir de 1996, la crònica de l'activitat acadèmica de cada curs de l'IEC es difon a través de la *Memòria*.

19. Ferran Soldevila (1950): *Pere el Gran*. Col·lecció «Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica», núm. 11, 13, 16 i 22. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. I ed. suc.

20. J. Subias i Galter (1947-1951): *Els pal·lis: or i argent a l'orfebreria romànica catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, separata de la *Miscel·lània Puig i Cadafalch*, vol. I.

21. Pius Font i Quer (1950) [director]: *Flora catalana: descripció de les plantes que es fan a les terres catalanes i països limítrofes*. Col·lecció «Arxius de la Secció de Ciències», núm. 18. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

22. No es varen arribar a publicar.

23. No es feren.

24. Reedició que va quedar a mig fer.

25. Ramon d'Abadal i de Viñals (1926-1952): *Els diplomes carolingis a Catalunya*. «Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica», núm. 2, subcol·lecció «Catalunya carolíngia», núm. 2. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2 vol.

26. No va sortir mai.

27. Segons explica el mateix Aramon, en una entrevista que li féu Albert Manent, «calia resol-

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

dre el problema de les finances. Ben aviat vam trobar, o retrobar, l'ajut d'antics mecenes com Rafael Patxot, exiliat a Suïssa; Francesc Cambó, exiliat a l'Argentina; Lluís i Maria Guarro, Pau i Rossend Riera, als quals se sumaren gent nova, que s'oferiren espontàniament a ajudar-nos, com Joan B. Cendrós, Joan Vallvè i Jaume Carner, entre d'altres» («Ramon Aramon i Serra, l'home fort de l'Institut», *Serra d'Or*, 226-227, juliol de 1978, pàg. 23-31).

28. Vg. [315], n. 2. Vg. carta [405].

29. Josep Miracle s'incorporà com a treballador per l'Institut i treballà en les esmenes del *Diccionari general de la llengua catalana* de cara a una segona edició que no seria la corporativa de l'IEC i que sortiria el 1954.

30. *Diccionari enciclopèdic de la llengua catalana amb la correspondència castellana* (nova ed. enciclopèdica il·lustrada, Barcelona: Salvat, 1910-1912, 3 vol.); *Diccionari Aguiló. Materials lexicogràfics aplegats per Marià Aguiló i Fuster*, «revisats i publicats sota la cura de Pompeu Fabra i Manuel de Montoliu» («Biblioteca Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans». Barcelona: IEC, 1914-1934, 8 vol.); *Diccionario Balari: inventario lexicográfico de la lengua catalana compilado por José Balari y Jovany y dispuesto para su publicación por Manuel de Montoliu* (Barcelona: Universidad de Barcelona, Facultad de Filosofia y Letras, Impr. Elzeviriana y Libr. Camí, 1926-1936, 8 vol., a cura de Manuel de Montoliu i publicat pòstumament); *Diccionari de medicina amb la correspondència castellana i francesa seguit d'un vocabulari castellà-català i un de francès-català* / publicat sota la direcció de Manuel Corachan / prologat per August Pi Suñer i Pompeu Fabra (Barcelona: Salvat Editors, 1936, XI + 829 pàg.).

31. De fet, tot i ser a l'exili, Fabra continuava essent, tècnicament, i ni que fos per respecte a la seva vàlua i persona, el president de la Secció Filològica i el director de les Oficines Lexicogràfiques de l'IEC.

32. Normes ortogràfiques. Vg. [101], n. 1.

33. Esquema o articlet sobre els mots compostos desconegut. Tanmateix, és probable que Fabra, vista la necessitat de la Secció Filològica de l'IEC, es dediqués a redactar el treball «Grafia de mots composts, sintetitzats o no, amb guionet o sense», dins Ferrer, Ferrer i Pujadas 1998: 147-161.

34. Vg. [315], n. 2 i nota 29 d'aquesta carta.

35. Una altra manera d'anomenar la *Gramàtica per als mestres* de Fabra, que es publicà pòstuma a cura de Joan Coromines el 1956. Fabra morí deixant l'obra, tot i que gairebé enllestida, inacabada. Vg. [334], n. 3.

36. Edició que mai no es va dur a terme.

37. És probable que es refereixi a la *Gramàtica catalana* de 1918, publicada per l'aleshores Institut de la Llengua Catalana (tenia 149 pàg.). No creiem que faci referència a la *Gramàtica catalana* publicada el 1946 a París per Edicions de Cultura Catalana. Era breu (94 pàg.) i era destinada per a l'ús pràctic dels exiliats, i encara no havia vist la llum.

38. No es publicà mai. Aramon devia tenir alguns apunts que usava en els cursos de gramàtica històrica dels Estudis Universitaris Catalans, en la clandestinitat.

39. *L'Anuari General de l'Institut d'Estudis Catalans* no es tornà a publicar. El darrer volum, el vuitè, s'editià el 1930. A partir del 1951 s'editaren alguns anuaris petits que sobretot recollien necrològiques. Vegeu la nota 18.

40. Vg. Manent 1978: 23-31.

41. Aquest discurs de Jordi Rubió sobre els secretaris generals no surt en la *Bibliografia i cronologia de Jordi Rubió i Balaguer (1887-1982)*, de Rosalia Guilleumas i Brosa i Amadeu-J. Soberanas i Lleó (Barcelona: Diputació de Barcelona i Biblioteca de Catalunya, 1985, 69 pàg.).

42. Abat Aureli Maria Escarré.

43. Vg. Torrents 1995: 149.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

44. El Directori dels membres de l'Institut d'Estudis Catalans (1907-1997) no precisa la data d'ingrés.

45. «Sessió clandestina a Barcelona dels Amics de la Poesia, on Josep Maria de Sagarra pronuncia el parlament "Mossèn Cinto, poeta nacional", i recita "Los dos campanars"», segons Torrents 1995: 149.

46. Els Amics de la Poesia fou un grup fundat a Barcelona el 1921 per Josep Carner, Guerau de Liost, Carles Soldevila, Ramon Sunyer, Marià Manent, entre d'altres, que tenia per objectiu fer conèixer la poesia entre la societat benestant de Barcelona. Durant els primers anys de la postguerra s'organitzaren, amb el mateix nom, unes quantes sessions poètiques de caràcter privat i clandestí que tenien una intenció testimonial i reivindicativa.

47. *Miscel·lània Verdaguer. Antologia de poesia i prosa de Mn. Jacint Verdaguer. Homenatge al Poeta Nacional de Catalunya amb motiu del Centenari del seu naixement.* París: Ragasol Editor, 1946.

48. Vg. Torrents 1995.

49. Miscel·lània Fabra. Vg. [343], n. 3.

50. El segon volum no aparegué mai.

51. Jordi Rubió i Balaguer.

52. Vg. [374], n. 12.

53. Vg. [343], n. 6.

54. Vg. [374], n. 17.

55. Coromines tornaria a Catalunya anys més tard, el 1952, i des d'aleshores aniria fent estades d'uns quants mesos per treballar sobretot en l'*Onomasticon* i en el *Diccionari etimològic* català. Tornarà definitivament a Catalunya l'agost de 1967. El seu *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* sí que s'edità a Barcelona, però molt més tard del que preveien Aramon i Cadafalch (entre 1980-1991). Vg. [374], n. 17.

56. Lluís Nicolau d'Olwer.

57. Segons l'IEC, la Unió Acadèmica Internacional (UAI) «és una federació d'acadèmies o grups d'aquestes, d'àmbit nacional, i entitats similars amb vocació de cooperar internacionalment». Entre els objectius hi ha «fomentar la cooperació de les acadèmies dedicades especialment a les ciències filològiques, arqueològiques, històriques i a les ciències socials, morals i polítiques en un sentit ampli». La primera assemblea general de la UAI tingué lloc a Brussel·les el 1920. El Palau d'Acadèmies de Bèlgica és la seu de l'administració i el secretariat permanent. L'IEC participa a la UAI com a membre de ple dret des del 1923.

58. El 5 de juliol de 1945 Fabra fou nomenat doctor *honoris causa* per la Universitat de Tolosa, però no encara Josep Puig i Cadafalch, que seria investit doctor *honoris causa* per la mateixa universitat el 1949.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

397

Dels estudiants del Front Universitari de Catalunya

A Catalunya, juliol de 1945

A l'Honorable Senyor Pompeu Fabra,
De l'Institut d'Estudis Catalans
Prades

Els joves universitaris que a Catalunya menen combat per la llibertat de la Pàtria s'associen fervorosament a l'Homenatge que recentment us ha tributat la Universitat de Tolosa de Llenguadoc, en conferir-vos el grau de Doctor Honoris Causa.[1]

Als vostres grans mereixements podeu, encara, ajuntar-ne un altre. Aqueixa distinció que, en honorar la vostra persona, exalça la Llengua que tan bé heu servit, ha anat de dret al cor de tots els catalans. I gosem dir que a nosaltres ens ha colpit més pregonament que a ningú. Estudiants d'una Universitat on la Llengua catalana és oficialment proscrita i vexada, l'amor per la nostra llengua és la més cara de les nostres amors. En veure-la, doncs, honorada oficialment en una Universitat forana –volíem escriure estrangera però ens recordem que l'Occitània no és morta– exultem joiosament i beneïm l'home per gràcia del qual això ha estat possible.

El FRONT UNIVERSITARI[2] *us tramet la més cordial enhorabona. Ningú de nosaltres oblida que ben prop nostre, en terra catalana, treballeu i vetlleu sense defallença. La continuïtat dels vostres treballs que no s'ha estroncat ni amb el pas del temps ni amb les contrarietats de l'exili, és un exemple viu que ens esperonarà a perseverar en el servei de Catalunya i ens ajudarà a superar-nos constantment, tant en el camp de l'actuació com en el de l'estudi.*

Déu us doni molts anys de vida, Mestre Fabra!

Ⓓ Carta. Desconeixem si és ms. o mc., tot i que probablement era mc. | [Barcelona,] Catalunya | Juliol de 1945 | Publicada dins *Orientacions* 1945: 1 | Es desconeix l'arxiu en què és dipositada la carta, tot i que la revista *Orientacions* es conserva a l'arxiu privat de Josep Benet i Florència Ventura | No hem vist l'original | Transcrita d'*Orientacions*.

Ⓡ Dins *Quaderns* 1946: 35 i dins Manent 2000b: 228-229.

1. Vg. [392], n. 1.

2. El Front Universitari de Catalunya fou un grup clandestí creat el 1943 pels germans Enric, Lluís i Oriol Casassas, Francesc Casares i Oriol Domènech, entre d'altres, i que presidí Josep Benet.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Inicialment s'anomenà Front Universitari de Resistència de Catalunya, però el 1944 prengué el nom definitiu de Front Universitari de Catalunya. Publicava la revista clandestina en ciclostil *Orientacions*, en la qual es reproduïren la carta del grup a Pompeu Fabra i la resposta de Fabra a ells.

398

A Josep Maria Bellido

Prada, 7 d'agost de 1945

Estimat amic Bellido

Jo havia pensat que la reunió de ponència[1] es fes dins la primera quinzena d'agost; però haurà d'ésser una mica més tard per a donar temps a l'Alavedra perquè enllesteixi el seu informe. Si a vosaltres us ve bé, podria tenir lloc dins la setmana següent a la de l'Assumpció. Tot seguit que sàpiga el dia que penseu venir, us trametré les lletres d'invitació. M'heu de dir, llavors, amb anticipació el dia i hora de la vostra arribada a fi de preparar-vos l'estatge a Perpinyà. Perquè la reunió tindrà lloc a Perpinyà, cosa que us permetrà d'arribar-vos fins a Prades, on sabeu que teniu uns bons amics.[2]

Molt bé el número de *Canigó*. I moltes gràcies.

La meva muller i la Carola em demanen que no oblidi de saludar-vos afectuosament de part seva, a vós i a tots els vostres. Jo faig el mateix, tot trametent-vos una cordial abraçada.

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | Prada | 7 VIII 1945 | Publicada dins Manent 2000b: 229 | Arxiu privat dels nebots de Carolina Bellido | Transcrita de l'original.

1. Es refereix a les ponències de la comissió de Cultura del Consell Assessor de la Presidència (vg. [378], n. 7).

2. Recordem que a Parada hi vivien, a més de Fabra, Pau Casals i Joan Alavedra.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

399

A Josep Maria Bellido

Prada, 10 d'agost de 1945

Estimat amic Bellido, A les reunions de les ponències[1] no cal que hi assisteixin sinó els vocals, no els adjunts. Els vocals de la nostra ponència sou vós, Candel, Carrion, Alavedra, Coll-i-Mas i Aleu.[2] No heu d'invitar ningú més que Candel i Carrion. Per a evitar-vos d'haver de fer el viatge un dissabte o dilluns, podríem fixar el dia 21 (dimarts). Si arribéssim al migidia, tindríem la reunió a la tarda. Us caldria passar la nit a Perpinyà, però el dimecres ja podríeu ésser de tornada a Tolosa. Però vós ja m'heu dit que, aprofitant d'ésser a Perpinyà, pensàveu passar-hi alguns dies i arribar-vos fins a Prada. Penseu, si hi sereu ben rebut! En Candel també sembla que té ganes de venir a veure els seus amics de Prada. Us hi esperem, doncs, un cop hagi acabat la part diguem-ne oficial de la vostra estada a la Catalunya francesa.

Com he de fer les lletres d'invitació?[3] en francès o en català? N'hi ha prou amb una lletra o cal fer-ne tres? Li vindrà bé a Candel la data del 21? Si calgués, podríem avançar-la o retardar-la. A gust vostre.

Salutacions afectuoses de tots els meus als vostres. Rebeu tots les meves, ben afectuoses

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | Prada | 10 VIII 1945 | Publicada dins Manent 2000b: 229-230 | Arxiu privat dels nebots de Carolina Bellido | Transcrita de l'original.

1. Es refereix a les ponències de la Comissió de Cultura del Consell Assessor de la Presidència (vg. [378], n. 7).

2. Vg. [384], n. 1.

3. Lletres desconegudes.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

399b

De Carles Pi i Sunyer

Paris, 4, setembre, 1945

Mestre Pompeu Fabra
Prades

Estimat amic:

Abans de sortir de França,[1] *quan vaig esser-hi la derrere vegada, us vaig enviar una carta en la que us demanava de formar part del Govern català la qual formació el President Irla m'ha encarregat que gestioni.*[2] *Tot i no rebre contestació a la lletra, no he insistit durant tot aquest temps per dues raons: primera, per que interpretava el silenci mes aviat com a signe favorable; i segona, perqué allargassant-se les gestions, no s'hauria fet encara d'imprescindible urgència el saber la vostra resposta. Ara si que ho es. Torno a esser a Paris per tal de deixar enllestit el compliment de l'encarrec rebut. El Govern que, de reeixir, tinc el proposit de fer, estará format per representacions del major nombre –si no fos possible de tots– de sectors polítics catalans, junt amb algunes personalitats representatives pel seu prestigi. Entre aquestes, vos no podeu mancar-hi. No es tracta d'encarregar-vos d'un departament, d'una tasca determinada que us comporti feina i pertorbació a la vostra vida; es tracta tant sols d'esser-hi, amb el tot el que vos representeu en aquesta hora en que cal fer l'esforç patriòtic decisiu per a retornar, junt amb la llibertat, la normalitat a la nostra terra. Us repeteixo el que us deia a la meva primera lletra: no podeu negar el vostre concurs espiritual. Amb la confiança de que aixis serà, resto. Jo soc a Paris a l'Hotel London – 32 – Boulevard des Italiens, on, de no rebre en uns pocs dies un telegrama negatiu, pressuposaré –doncs no pot mancar– , la vostra acceptació. No, no pot mancar. Tots junts farem bona feina. Afectes a tots els vostres, i una forta abraçada del vostre bon amic*

Carles Pi i Sunyer

Ⓓ Carta ms. | París | 4 IX 1945 | Inèdita | Arxiu privat Manent | Transcrita de l'original.

1. Pi i Sunyer s'exilià primer a França i després a Anglaterra, a Londres.

2. Certament, el president Josep Irla encarregà a Carles Pi i Sunyer la formació del Govern de la Generalitat de Catalunya a l'exili. Pi no se n'acabà de sortir i fou el mateix president Irla qui el fundà.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

400

A Pèire Roqueta

Prades, 8 de setembre de 1945

Monsieur Pierre Rouquette

Car amic, El record més agradable de la meva darrera estada a Marsella és el de la visita que us vam fer en Gassol i jo: tan grat en fou de conversar amb vós, en qui veig un dels occitanistes que podeu fer per a l'occità una obra paral·lela a la que hem acomplert a Catalunya, per la qual el català és esdevingut un segur instrument de cultura. Amb l'afecte que sento per vós, comprengueu com me doldria que prenguéssiu a desconsideració el fet d'haver deixat tant de temps sense resposta a la lletra[1] en què em demanàveu un treball per a la revista *Cahiers du Sud*.[2] Quan vaig rebre la vostra lletra estava acabant la confecció d'una gramàtica catalana escrita en anglès[3] i esperava que tardaria encara algun temps a rebre l'encàrrec de redactar un compendi de gramàtica catalana per a ús dels catalans exiliats a França (que un grup de catalans de París tenia el projecte de publicar);[4] i, llavors, no vaig respondre immediatament a la vostra lletra esperant fer-ho el moment, que creia no llunyà, en què pogués dir-vos sense por d'haver-me'n de desdir: «Podeu comptar amb el meu treball per als *Cahiers du Sud*». Però aquest moment no ha arribat: abans mateix d'acabar la *Catalan Grammar*, ja havia rebut l'encàrrec de redactar urgentment el *Compendi de gramàtica catalana*,[5] i, encara, rebia poc després l'encàrrec de preparar el text de la tercera edició de la *Grammaire catalane* afegint-hi una Selecta d'autors catalans antics i moderns (amb la traducció francesa dels fragments escollits!);[6] i, com si això no fos prou, el President de la Generalitat de Catalunya em feia membre del Consell assessor de la Presidència![7] Veieu bé com no m'ha llegut de fer l'article per als *Cahiers du Sud*, i àdhuc comprendreu –goso esperar– com, aclaparat per tanta feina, fins hagi acabat per anar-se-me'n del cap que la vostra lletra restava incontestada. Avui, cercant uns papers, m'ha vingut a les mans aquesta vostra lletra, i m'apresso, avergonyit, a explicar-vos la meva tirgança a contestar-vos, i a demanar-vos-en perdó!

M'he permès escriure-us en català suposant que això més aviat us plauria. Sé que m'entendreu com jo us entendria si m'escrivíssiu en occità. Són tan semblants el català i l'occità, que el dia que féssiu una obra d'unificació i de normalització de la vostra llengua, qualsevol català seria

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

capaç de llegir les vostres publicacions, i tot occità habituat a llegir la seva pròpia llengua llegiria amb relativa facilitat la nostra. Tots hi sortiríem guanyant. Per això m'ha plagut tant la fundació de l'Institut d'Études Occitanes[8] i faig vots perquè porti feliçment endavant l'obra que es proposa realitzar.

Agraint a tot cor les vostres felicitacions, us prego d'acceptar l'expressió dels meus sentiments més afectuosos

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | Prades | 8 IX 1945 | Publicada dins Manent 2000b: 230-231 | Arxiu privat del Cercle Català de Marsella | Transcrita de l'original.

1. Carta perduda.

2. Revista publicada a Marsella que dedicà un número a «La génie d'OC et l'homme méditerranéen» (agost-setembre-octubre de 1942). Fabra no col·laborà en aquest número (ni tampoc en d'altres), però sí que ho feren Ferran Soldevila, Ventura Gassol, Josep Sebastià Pons i Pèire Roqueta sota el pseudònim de P. J. Roudin. L'11 de desembre de 1944, tot just després de l'alliberament de França, Jean Ballard, director de la revista, llança de nou la idea de compilar un número especial per a la revista i demana a Pèire Roqueta d'ésser el mestre d'obra. Aquest contacta amb diversos intel·lectuals, entre els quals hi havia Pompeu Fabra. Agraeixo totes aquestes informacions a Pere Grau, soci del Cercle Català de Marsella.

3. *Catalan Grammar*. Vg. [336], n. 3.

4. Vol dir la *Gramàtica catalana* publicada per les Edicions de Cultura Catalana a París el 1946. Vg. [329], n. 1.

5. Vegeu la nota anterior.

6. Vg. [329], n. 2, i [377], n. 11.

7. Vg. [378], n. 7.

8. L'Institut d'Estudis Occitans fou creat el 22 de febrer de 1945 a Tolosa de Llenguadoc i registrat sis dies més tard. El 28 d'abril de 1945 s'inaugurà solemnement. Bona part dels membres de l'IEO eren excombatents contra els alemanys o membres, alhora, de la Societat d'Estudis Occitans (vg. [340], n. 8), creada el 1930. El president de l'IEO fou Joan Cassou, i entre els seus membres figuraven Pèire-Loís Berthaud. El 13 de juliol de 1949 és reconegut d'utilitat pública.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

401

A Carles Pi i Sunyer

Prada, 10 setembre 1945

Sr. Carles Pi Sunyer
París

Estimat amic, Estava fermament decidit (contra el que esperàveu) a dir-vos que no acceptava el vostre oferiment.[1] Però la lectura de la vostra darrera lletra[2] m'ha fet entrar en dubtes. Davant de la conveniència de formar un govern català (quan s'ha format ja un govern espanyol),[3] i les dificultats amb les quals sembla que us trobeu per a formar-lo, i sobretot que no penseu encarregar-me de cap departament, no puc dir-vos resoludament que *no*; però tampoc dir-vos que *sí* mentre no conegui el programa del govern que us proposeu formar i les persones que s'han d'encarregar de les diferents conselleries.[4] Breu: no us dic que *no*, però encara no us puc dir que *sí*.[5] Estic exactament en la mateixa situació d'esperit que en Cuito, justament alarmat com jo pels rumors que corren per Perpinyà sobre la possible composició del futur govern. Rebeu una forta abraçada del vostre bon amic

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | Prada | 10 IX 1945 | Inèdita | Arxiu Pi i Sunyer | Transcrita de l'original.

1. L'oferiment consistia a formar part del primer i únic Govern català a l'exili (1945-1948). Vg. [394], n. 1.

2. O s'ha de tractar de la carta de Pi i Sunyer a Fabra del 10 de juny de 1945 o bé es tracta d'una lletra perduda.

3. Derrotats els feixismes, era l'època de les esperances. La formació d'un Govern espanyol esperonà els catalans a fer-ne un a l'exili.

4. Vg. [394], n. 1.

5. Finalment Fabra acceptà l'oferiment de formar-ne part.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

402

De Josep Irla

París, 14 de setembre del 1945

En virtut de les facultats que em competeixen com [a] President de la Generalitat, he resolt nomenar-vos Conseller del Govern de Catalunya.[1]

Visqueu molts anys.

Josep Irla

Senyor Pompeu Fabra.
PRADES.

Ⓒ El President de la Generalitat | de Catalunya

Ⓓ Carta mc. (signatura ms.) | París | 14 IX 1945 | Publicada dins Manent 2005: 346 | Arxiu privat Manent | Transcrit de l'original.

1. Carta oficial que el president Irla envià a tots els consellers que formaren part del Govern català a l'exili. És, doncs, la data del 14 IX 1945 en què es dóna per definitivament constituït l'esmentat Govern. Vg. [394], n. 1, i [401], n. 4.

403

Als estudiants del Front Universitari de Catalunya

Prada, el 15 de setembre de 1945

Als Estudiants del «Front Universitari de Catalunya»[1]

De totes les felicitacions que he rebut, la vostra[2] és la que m'ha causat una més gran satisfacció. En l'exili, en pensar en la nostra malmenada Universitat,[3] mai no he dubtat que, en la tasca de redreçament i catalanització que un dia ens caldria emprendre, no ens havia de mancar la vostra col·laboració entusiasta. Ara em plau de constatar que no m'enganyava. I és sobretot per això que la vostra felicitació m'ha causat una emoció tant o més viva que la que vaig sentir a Tolosa en l'acte universitari en què fou exalçada aquesta nostra estimada llengua,[4] a la depuració i normalització de la qual he consagrat la meva vida.

Fent vots perquè ben aviat ens puguem posar tots plegats, professors

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

i alumnes, a la feina àrdua de restablir i posar en marxa la nostra enyorada Universitat autònoma, es complau a trametre-us una salutació cordial, aquest exiliat que no ha deixat un moment de confiar en el vostre patriotisme.

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta. Desconeixem si és ms. o mc., tot i que probablement era ms. | Prada | 15 IX 1945 | Publicada dins *Orientacions* 1945: 1 | Es desconeix l'arxiu en què és dipositada la carta, tot i que la revista *Orientacions* es conserva a l'arxiu privat de Josep Benet i Florència Ventura | No hem vist l'original | Transcrita d'*Orientacions*.

Ⓡ Dins *Quaderns* 1946: 35 i dins Manent 2000b: 231-232.

1. Vg. [397], n. 2

2. Vg. [397], carta del juliol de 1945 dels estudiants del Front Universitari de Catalunya a Fabra.

3. Vg. [235], n. 1.

4. Acte en què a Fabra se li concedí el doctorat *honoris causa* per dita universitat. Vg. [392], n. 1.

404

A Joan Coromines

Prades, 14 d'octubre 1945

Sr. Joan Coromines.

Estimat amic,

El setembre d'aquest any he rebut les vostres dues lletres datades del 30 d'agost de 1944,[1] que m'heu tramès ensems amb la que m'heu escrit el dia 18 de juliol.[2] La vostra postal del 27 de gener,[3] no l'he rebuda. Vós tampoc no deveu haver rebut cap lletra meva. Confio que us arribarà la que avui us trameto adreçada a la Fundació Guggenheim de New-York.

No cal dir-vos com us agraeixo que hàgiu tingut la idea d'emprendre, en l'exili, la publicació de la *Miscel·lània*[4] i l'ardu treball que us heu donat per portar-la a bon terme. És de tot cor que us en dono les gràcies. Quan vau començar la replega dels diners necessaris per a la impressió d'aquesta obra, vaig assabentar-me del vostre propòsit, però no havia sabut

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

res més de la *Miscel·lània* fins fa un mig any, que en Patxot em va escriure[5] que havia estat publicada l'any 1943 i que n'havia rebut dos exemplars, un per a ell i un altre per a mi. Amb quin goig vaig rebre'l! Podeu estar orgullós d'haver reeixit malgrat les dificultats a vèncer. És un bell volum que ha plagut extraordinàriament a tots els que l'han vist, entre ells en Nicolau, a qui el va mostrar en Cuito en un viatge que va fer a París. Excel·lent el vostre treball sobre els «Noms de lloc catalans d'origen germànic».[6] M'ha plagut molt la col·laboració dels valencians. Aprovo l'omissió del treball d'en Fouché i em sembla bé que sigui publicat en els *Annals* amb una dedicatòria.[7] Aprovo igualment que hàgiu distribuït el llibre generosament entre filòlegs i tramès exemplars gratuïts a algunes biblioteques. Podeu estar content: heu reeixit en la confecció del llibre i heu reeixit en la propaganda que n'heu fet. M'anuncieu la tramesa de nous exemplars i tot seguit que els hauré rebuts, us ho faré saber.

Del que em conteu de la vostra estada a l'Argentina, m'ha causat una viva satisfacció d'assabentar-me de les vostres tasques científiques i dels vostres èxits tan merescuts, i de constatar que no m'enganyava en comptar amb el vostre catalanisme insubornable. Jo, malgrat el meu *atge*[8] (com diuen ací) i dificultats de tota mena, no he abandonat mai la tasca i tinc escrites una voluminosa *Gramàtica catalana*[9] per als mestres i una *Catalan Grammar*.[10] L'any 1941 fou publicada (ja deveu saber-ho) una segona edició de la meva *Grammaire catalane* (considerablement augmentada i amb un prefaci de Mario Roques),[11] i ara està en premsa una tercera edició.[12] La meva adreça és: 15, Rue des Marchands, Prades (Pyr. Or.). La d'en Nicolau, a París, és: 21 Rue Cherche-Midi, però ara el nostre amic és a Mèxic, ministre del govern Giral.[13] Ja deveu saber que a mi m'han fet conseller del Govern de Catalunya.[14]

Quan m'escriureu, doneu-me notícies de la vostra família. Els meus m'encarreguen que us saludi de part seva. I vós, amic Coromines, sapigueu que espero amb ànsia el dia de poder-vos donar una bona abraçada i de tenir-vos com a company a l'Institut,[15] membre de la Secció Filològica![16] Sabeu que us estima cordialment

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Prades | 14 x 1945 | Publicada dins Ferrer, Ferrer i Pujadas 1998: 59-60 | Fundació Pere Coromines | Transcrita de Ferrer, Ferrer i Pujadas.

1. Són les dues cartes del 30 d'agost de 1944 ([374] i [375]) que Coromines va tornar a enviar amb la carta del 18 de juliol de 1945.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

2. Carta [395].

3. Carta [381], del 27 de gener de 1945.

4. Vg. [343], n. 3.

5. Carta perduda.

6. És l'aportació de Coromines a la *Miscel·lània Fabra* (*op. cit.*, pàg. 108-132). Reproduït amb addicions i retocs dins *Estudis de toponímia catalana*. Barcelona: Barcino, 1965, vol. 1, pàg. 31-65).

7. Vg. [374], n. 11.

8. Molt dialectal rossellonès: «edat».

9. Vg. [334], n. 3.

10. Vg. [336], n. 3.

11. Vg. [329], n. 2.

12. Es publicà el 1946. Vg. [377], n. 11.

13. José Giral presidí el Govern espanyol republicà a l'exili entre el 1945 i el 1947.

14. Vg. [394], n. 1.

15. Institut d'Estudis Catalans. Vg. [27], n. 3.

16. La data d'ingrés de Coromines a la Secció Filològica és del 21 v 1950.

405

A Ramon Aramon i Serra

[Entre l'octubre i el desembre de 1945]

Estimat amic,

M'han arribat les diverses coses que m'heu tramès des de l'estiu passat. En canvi, tinc por que no us deu haver arribat la meva lletra[1] (resposta a la vostra del juliol del 45)[2] en la qual us preguntava si amb el nomenament de dos nous membres,[3] no resultava que la Secció Filològica[4] tenia 8 membres en lloc de 7 (pregunta encara incontestada), i us deia que aprovava el nomenament d'en Miracle i que em plaïa que se li hagués assignat la feina de revisió del *Dicc.[ionari] Gen[eral]*.[5] Vet ací la resposta a les qüestions sobre les quals em demaneu ara el meu parer:

a) Em va bé que la 2ª edició del *Dicc. Gen.*[6] surti a nom de l'I.E.C.[7] i Spes.[8] Justament, estava desolat des que vaig saber que la proposta que se m'havia fet per un grup d'amics, d'emprendre la publicació d'una 2ª edició del *Dicc. Gen.* (proposta que vaig acceptar) no era feta de comú acord amb l'Inst.[itut][9] com jo, per un malentès, m'havia afigurat. Podeu, doncs, comptar com m'ha alegrat que aquell grup[10] s'hagi posat en contacte amb l'Inst., i que ambdós em proposin que el *Dicc. Gen.* sigui publicat sota l'alt patronatge d'aquest.[11]

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

b) Completament d'acord que l'Inst. té el dret a utilitzar per al Dicc. Gran[12] les definicions del meu Diccionari, i que cal que aquest dret quedi ben establert per mi i Spes d'una banda i per l'Inst. i Spes de l'altra.

c) Jo vaig indicar als revisadors de Spes que reclamessin l'exemplar corregit del Dicc. Gen. que guarden les germanes d'en Torres.[13] Però, ben mirat, fóra millor, si fos possible, que me'l trametéssiu a mi, a fi que des d'ara em pogués dedicar intensament, jo també, a la tasca de revisió. No m'explico com els diferents missatgers que durant anys vaig enviar a en Torres perquè els lliurés aquell exemplar, tots van fracassar. Si jo l'hagués tingut en poder meu durant tots aquests anys, afigureu-vos com estaria d'avançada la revisió del Dicc.! Vejam si entre tots trobeu la manera de fer-me'l arribar.

d) ¿Com podeu pensar que, de bon grat, jo renunciaria a aprofitar per al *Dicc. Gen.* els materials recollits per en Miracle? Hi hauria, però, de renunciar si l'Inst. i Spes no arribessin a un acord sobre qui dels dos ha de pagar les despeses ocasionades [a] per la revisió d'en Miracle, feta, suposo, a les Of.[icines] Lex.[icogràfiques] de l'Inst.[itut][14]

e) Si malauradament em veiés obligat a renunciar-hi, no crec que per això s'hagués d'interrompre la tasca encomanada a en Miracle. ¿No se n'ha d'aprofitar en definitiva l'Inst. per al seu Dicc. gran? Jo prego a l'Inst. que tingui en compte [b] que tot el que ara es faci a profit del Dic. Gen., es fa en rigor a profit del seu futur Dicc. gran, i que ~~cal~~ s'hauria de mirar d'evitar [c] tot allò que pogués fer excessivament costosos els exemplars de venda del meu diccionari.

f) Quant al problema dels mots composts, no trigaré [d] a trametreus una exposició i justificació de les esmenes que crec que s'han de fer a les normes que serviren per a regular-ne la grafia.[15] Abans [e] de rebre l'estudi d'en Miracle,[16] jo ja havia fet una revisió de les grafies adoptades per l'Inst.:[17] us avanço [f] que les esmenes que penso sotmetre a l'aprovació de l'Inst. no coincideixen sempre amb les proposades per en Miracle.

A l'exili he publicat una 2ª edició de la *Grammaire catalane*,[18] avui exhaurida i de la qual es fa ara un nou tiratge en la impossibilitat d'emprendre avui la publicació d'una tercera edició, que tinc ja escrita[19] [g]. També tinc [h] escrita una *Catalan Grammar*.[20] Ara em cau [a] sobre la feina de corregir [i] proves de tres llibres en premsa: la 2ª edició de la *Grammaire catalane*[21] [j]; un compendi de la *Gramàtica catalana* que vaig escriure el 41[22] per encàrrec de la fundació R.[amon] Ll.[ull][23] [k] i *Converses filològiques*, edició d'homenatge que publica l'editorial Ragasol.[24]

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Una abraçada cordial a vós i a tots els altres companys de l'Inst.! [l]

[Pompeu Fabra]

Ⓓ Carta esborrany ms. | [Probablement Prada] | [Entre l'octubre i el desembre de 1945,] ja que és la resposta a la carta de Josep Puig i Cadafalch i Ramon Aramon del juliol de 1945 (vg. [396]) | Inèdita | Arxiu privat Manent | Transcrita de l'original.

Ⓘ La carta té dos fulls escrits a mà per les dues cares d'un full mida quartilla. S'han conservat dos esborranys del segon full: en el primer esborrany hi ha vacil·lacions i ratllades; el segon és prou net i és el que prenem com a bo i de referència. Tots els ratllats marcats a les notes de les variants corresponen al primer escorrany de la carta.

Ⓥ A continuació transcrivim les variants que corresponen a la primera versió de l'esborrany del segon full de la carta, és a dir, la versió més primitiva, i que comença amb la frase «a pagar les despeses ocasionades...»: [a] «pagar <el> ~~treball fet~~ les despeses ocasionades» en lloc de «pagar les despeses ocasionades». [b] «pensi» en lloc de «tingui en compte». [c] «convindria evitar» en lloc de «s'hauria de mirar d'evitar». [d] «tardaré» en lloc de «trigaré». [e] «Justament, abans de» en lloc de «Abans de». [f] «per l'Inst. (en ocasió de redactar cap allà els anys 42 i 43 la 2ª part d'una *Gramàtica Catalana* per als mestres ~~per al Ramon Llull~~). Us avanço» en lloc de «per l'Inst.: us avanço». [g] «...*Grammaire catalane* (Paris *Belles Lettres*) avui esgotada i de la qual ara es fa un nou tiratge, en la impossibilitat d'emprendre'n avui la publicació d'una 3ª edició, que tinc ja escrita» en lloc de «*Grammaire catalane*, avui exhaurida i de la qual es fa ara un nou tiratge en la impossibilitat d'emprendre avui la publicació d'una tercera edició, que tinc ja escrita». [h] «Tinc també» en lloc de «També tinc». [i] «Ara em cau a sobre la feina de revisar» en lloc de «Ara em cau [a] sobre la feina de corregir». [j] «la 2ª edició de la *Grammaire catalane*» en lloc de «la 2ª edició de la *Grammaire catalane* (~~que vaig ene~~ ; ~~un extracte o~~». [k] «per encàrrec de la Fundació Ramon Llull» en lloc de «per encàrrec de la fundació R. Ll.». [l] «¿Ja heu rebut un exemplar de la *Miscel·lània Fabra*, editada a Amèrica?» en lloc de «Una abraçada cordial a vós i a tots els altres companys de l'Inst.!».

1. Carta desconeguda.

2. Vg. [396].

3. S'ha de referir a dos dels següents noms: o bé al mateix Ramon Aramon o bé a Pere Bohigas o bé a Josep Maria de Sagarra. Vg. [360], n. 11.

4. Vg. [88], n. 11.

5. *Diccionari general de la llengua catalana*. Vg. [144], n. 3, i [180], n. 4. En les cartes amb Aramon es farà la distinció entre el *Diccionari general* i el *Diccionari gran*, és a dir, el que publicà Fabra el 1932 i que adoptà l'IEC com a normatiu, d'una banda, i el diccionari propi i normatiu de l'IEC, que es volgué fer en el temps de la dictadura franquista però que no s'acabà publicant fins al 1995. En l'endemig aparegué la segona edició del *Diccionari general de la llengua catalana*, el 1954, i reedicions posteriors.

6. La segona edició del *Diccionari general de la llengua catalana*, publicada pòstumament el 1954, no sortí ni a nom de l'IEC ni de l'editorial Spes. La publicà A. López Llausàs – Editor i la distribuí i vengué EDHASA. La referència que hi ha de l'IEC és la que acompanya l'autor del diccionari: «Pompeu Fabra / President que fou de la Secció Filològica / de l'Institut d'Estudis Catalans».

7. Institut d'Estudis Catalans. Vg. [290], n. 8.

8. L'editorial Spes era una plataforma del banquer Fèlix Millet i Maristany, el gran mecenes

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

de l'època, que ajudava directament o a través de la fundació clandestina Benèfica Minerva alguns destacats escriptors catalans. L'editorial estava especialitzada en diccionaris i gramàtiques de castellà i altres llengües i en obres tècniques, forçosament en castellà, encara que volia, quan la situació fos propícia, editar llibres catalans que servissin com a eines bàsiques en aquella època d'opressió de la llengua i cultura catalanes. Vegeu l'epígraf «L'intent de publicar una segona edició del diccionari Fabra a Barcelona i a Buenos Aires», dins Manent 2005: 193-199. I també «El *Diccionari general de la llengua catalana*: precedents, posterioritat, dialectalismes» de Joan Veny dins *OC* (2007): vol. 5, pàg. 41-76.

9. Institut d'Estudis Catalans.

10. Es tracta de l'editor Josep Maria Cruzet, de l'Editorial Selecta.

11. Vegeu la nota 6.

12. El *Diccionari gran* és el nom amb què en argot filològic s'anomenarà la suposada edició del diccionari normatiu i corporatiu que tenia intenció de fer la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans els anys quaranta i cinquanta partint del de Fabra. Tanmateix, la realitat i els avatars històrics i filològics portaren que no es publiqués fins el 1995.

13. Vg. [396], n. 4.

14. Oficines Lexicogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans. Vg. [136], n. 2.

15. Vg. [327], n. 4.

16. No hem pogut trobar tal estudi.

17. Vg. [327], n. 4.

18. Vg. [329], n. 2.

19. Vg. [377], n. 11.

20. Vg. [336], n. 3.

21. S'ha de referir a un nou tiratge de la segona edició, és a dir, la publicada el 1941.

22. Vg. [329], n. 1.

23. Vg. [288], n. 7.

24. Pompeu Fabra (1946): *Converses filològiques*. París: E.[duard] Ragasol Editor, 146 pàg. Tria feta per l'autor. Vg. *OC* (2010): vol. 7, pàg. 922-946.

406

De Joan Coromines

[5 o 6 de novembre de 1945]

Pompeu Fabra
28 Paul Massot
PERPIGNAN
FRANCIA

Dites à qui dois envoyer tirage Mélanges[1] *avant départ New York, confirmez adresse.*[2]

Coromines

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓒ All America Cables and Radio. The International System
Ⓓ Imprès telegràfic mc. | [Mendoza] | [5 o 6 xi 1945,] segons Ferrer, Ferrer i Pujadas | Publicada dins Ferrer, Ferrer i Pujadas 1998: 62 | Fundació Pere Coromines | Transcrita de Ferrer, Ferrer i Pujadas.
Ⓘ Manuscrit amb lletra de Coromines amb tinta blava a l'extrem inferior esquerre: «Carta telegrama con respuesta pagada por 10 palabras».

1. *Miscel·lània Fabra.* Vg. [343], n. 3.

2. Hi ha un imprès telegràfic de resposta de Ferran Rahola a Joan Corominas que fa així: «Perpignan | 13.11.45 | 9,45 | Jean Corominas | Lamadrid 241 San Martin 965 | Mendoza | Envoyez Miscelanies même adresse trouverez lettre New York Stop. Tous bonne santé. | Rahola». Heus aquí la fitxa: C – All America Cables and Radio. The International System | D – Imprès telegràfic mc. | Perpignan | 13 xi 1945 | Publicada dins Ferrer, Ferrer i Pujadas 1998: 63 | Fundació Pere Coromines | Transcrita de Ferrer, Ferrer i Pujadas.

407
De Ramon Aramon i Serra

Barcelona, 15 de novembre de 1945

Ens plau de transcriure a continuació la comunicació que el nostre INSTITUT[1] *va trametre recentment al Rector de la Universitat de Tolosa:*[2]

«Els lligams de bona amistat existents de sempre entre els estudiosos occitans i els catalans s'han vist fa poc extraordinàriament enfortits amb el nomenament de doctors honoris causa per la Universitat de Tolosa a favor dels senyors Pompeu Fabra[3] *i Josep Puig i Cadafalch,*[4] *membres de l'*INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. *= A cap compatrici nostre no ha passat desapercebuda la significació que les dites nominacions enclouen ni la intenció amb què segurament heu volgut fer-les. El senyor Puig i Cadafalch, historiador de l'art romànic i autor de nombroses obres de ressò internacional, és el President de la nostra Secció Històrico-Arqueològica.*[5] *El senyor Fabra, codificador de la moderna llengua literària catalana i professor de la Universitat Autònoma de Barcelona,*[6] *és el President de la Secció Filològica.*[7] *Tothom ha cregut –i nosaltres no sabríem ésser una excepció– que en honorar aquests dos il·lustres representants de la ciència catalana us proposàveu d'honorar l'*INSTITUT *mateix, en aquests moments que la nostra llengua i la nostra cultura són prohibides i perseguides i que la nostra Corporació es veu obligada a menar una vida catacumbària.*[8] *= El vostre gest ens*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

ha arribat al cor. I és amb un intens escalf cordial que l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, en sessió plenària del 22 dels corrents mes i any –la mateixa en què era nomenat membre corresponent l'eminent professor d'aqueixa Universitat Josep Calmette[9] *– acordava per unanimitat expressar-vos el seu més viu agraïment, en nom de la cultura catalana, pel preat títol amb què heu volgut distingir els nostres Presidents i per l'honor que aqueixa distinció ha reportat al nostre país i a tots nosaltres. = Accepteu, magnífic senyor rector, l'expressió de la profunda consideració i estima de tots els membres de l'INSTITUT. = Déu vos guard molts anys! = Barcelona, 29 d'octubre de 1945. = Eduard Fontserè. President de torn. = R. Aramon i Serra, Secretari General. = Il·lustre Sr. Rector de la Universitat de Tolosa de Llenguadoc.»*

La qual cosa us comuniquem per al vostre coneixement.

Déu vos guard molts anys!

R. A.

Il·lustre Professor Pompeu Fabra

Ⓓ Carta mc. | Barcelona | 15 XI 1945 | Inèdita | ARAIS | Transcrita de l'original.

1. Institut d'Estudis Catalans. Vg. [27], n. 3.
2. Paul Dottin.
3. Vg. [392], n. 1.
4. S'ha de tractar d'un error, ja que Puig i Cadafalch no fou doctor *honoris causa* per la Universitat de Tolosa fins el 1949. Abans ho havia estat per Freiburg (1923) i París (1930). Vegeu Albert Balcells (2011): *Puig i Cadafalch i la Catalunya contemporània.* Barcelona: IEC, pàg. 74.
5. Josep Puig i Cadafalch fou president de la Secció Històrico-Arqueològica entre 1916 i 1956 intermitentment.
6. Vg. [230], n. 9.
7. Fabra fou president de la Secció Filològica entre 1917 i 1948. Vg. [88], n. 11, i [405], n. 3.
8. Es refereix a la persecució de la llengua catalana pel franquisme i al revifament de l'Institut d'Estudis Catalans de manera clandestina. Vg. [290], n. 8.
9. Ensenyà a les universitats de Montpeller, Dijon i Tolosa.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

408

D'Antoni Rovira i Virgili

Montpeller, 23 de desembre del 1945

Estimat amic Fabra: Vagi, des de casa meva a casa vostra, la cordial salutació: ¡bones festes i bon any nou!

Hem de creure –ja no podríem dubtar-ho– que el 1946 serà, per als catalans exiliats, l'any de l'Alliberament i del Retorn.[1] *I serà també el del Recomençament. L'obra del Catalanisme, fins ara, s'ha trencat sovint i ens ha calgut recomençar-la. Quantes vegades hem hagut de recomençar, amic Fabra! Tant se val. Recomençarem una vegada més. Amb l'esperança i la voluntat que la pròxima etapa ja no tingui solucions de continuïtat, ni períodes tèrbols.*

Records familiars. Una abraçada per a vós del vostre amic,

R.

Ⓓ Carta esborrany ms. | Montpeller | 23 XII 1945 | Publicada dins Capdevila 2002: 370 | Fons Teresa Rovira de l'ANC | Transcrita de Capdevila.

1. Vg. [376], n. 7.

409

A Rafael Closas

Prada, 3 gener 1946

Sr. Rafael Closas

Estimat amic, Sortiré cap a París dimarts en l'exprés que passa per Perpinyà a les cinc de la tarda. Arribaré, doncs, a París (gare Austerlitz) al matí del dia 9, crec que pels volts de les nou. Feu-me retenir una cambra. Em plauria que fos en el mateix hotel on posi el President,[1] que suposo que serà el *London Hôtel*. Si no és possible, que el meu hotel no sigui almenys gaire lluny del del President i sobretot que no hi manqui calefacció, com, ai!, mancava el Paletier!

Us saluda aft

Pompeu Fabra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓓ Carta ms. | Prada | 3 1 1946 | Inèdita | AMTM | Transcrita de l'original.

1. El president del Govern de Catalunya a l'exili, Josep Irla i Bosch.

410

De Ramon Aramon i Serra

Barcelona, 13 de gener de 1946

Sr. Pompeu Fabra.

Estimat mestre:

Fa temps us trametérem una llarga carta,[1] *acompanyada d'un treball d'En Miracle sobre els mots compostos*[2] *i d'uns recordatoris de les sessions dels Amics de la Poesia.*[3] *Esperem que ho haureu rebut bé. Us agrairíem que volguéssiu contestar-nos a les diverses qüestions que allí us plantejàvem. Fins ara no ens ha arribat cap resposta.*

Deurà fer cosa d'un mes que vaig demanar a les germanes d'En Torres[4] *els vostres materials per a una nova gramàtica,*[5] *els quals guardaven des de l'ocupació de les nostres Oficines.*[6] *El Sr. Puig*[7] *us ho féu portar. Ho heu rebut? No sé si el que us enviàrem era tot el que En Torres havia de tenir; en tot cas, feu-nos-ho saber, si us plau.*

En una de les últimes reunions, l'I.E.C.[8] *acordà subscriure's a un dels exemplars bons de l'edició de les vostres obres que es prepara a França.*[9]

Avui, aprofitant una nova oportunitat, us trametem:

a) El primer dels discursos pronunciats en les festes de l'I.E.C.,[10] *que acaba d'aparèixer en tiratge a part. Seguiran, a més del llibre «Discursos i memòries»,*[11] *altres publicacions clandestines. És molt difícil fer-les sortir, però cal intentar-ho.*

b) Un resum de les memòries de les tasques fetes per l'I.E.C.[12]

Així que ens sigui possible, us farem arribar més notícies. Ara ens cal cloure aquestes ratlles, que han de partir tot seguit.

Rebeu una forta abraçada de tots els companys de l'I.E.C. i compteu amb l'afecte cordial del vostre devotíssim

R. Aramon i Serra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓓ Carta mc. | Barcelona | 13 i 1946 | Inèdita | ARAIS | Transcrita de l'original.

1. Probablement la carta [396].
2. Vg. [396], n. 33.
3. Vg. [396], n. 45 i 46.
4. Vg. [396], n. 4.
5. Es refereix a la *Gramàtica catalana* publicada el 1956. Vg. [334], n. 3.
6. Oficines Lexicogràfiques de l'IEC. Vg. [136], n. 2
7. Josep Puig i Cadafalch.
8. Institut d'Estudis Catalans. Vg. [27], n. 3, [290], n. 8.
9. Segurament es deu referir a la publicació de l'edició d'homenatge de les *Converses filològiques*, en què hi hagué un tiratge amb la possibilitat de compra d'un o més exemplars mitjançant subscripció popular. Els diners recaptats anaven per a Pompeu Fabra. Vg. [405], n. 24. Vegeu Manent 2005: 289-294.
10. L'Institut d'Estudis Catalans reprengué les festes anuals, amb els seus discursos, a partir de 1942, de manera clandestina.
11. Es refereix al discurs d'Eduard Fontserè i Riba, «D'on venim i on anem en l'estudi de l'atmosfera: discurs llegit en la X Festa Anual de l'Institut». Barcelona: IEC, 1938 [1946], 23 pàg. (publicat clandestinament).
12. Ramon Aramon editava fulls ciclostilats mecanografiats en què explicava les activitats de l'IEC. La crònica anava signada pel mateix Aramon, com a secretari general de l'IEC.

411

A la comissió organitzadora dels Jocs Florals de Montpeller

Prada, 15 de febrer de 1946

Aquesta lletra va adreçada a tots els membres catalans-espanyols de la comissió organitzadora dels Jocs Florals que han de celebrar-se a Montpeller.[1]

El Jurat d'aquests Jocs estarà constituït per Rovira i Virgili, Hurtado, Nicolau d'Olwer (encara no segur), Fabra, Amade,[2] Guiter i Azemà.[3] El President n'ha d'ésser en Rovira Virgili.[4] Així ho he escrit a l'Azemà i espero que vosaltres prestareu suport a la meva proposta. Jo ja he estat president dels Jocs Florals de Barcelona: el fet d'haver-se operat la normalització de la llengua catalana sota la meva direcció, em portà a la presidència dels Jocs l'any en què el Consistori acordà adoptar les normes de l'Institut.[5] Havent estat ja un cop president, a ningú, a Barcelona, no se li hauria ocorregut mai fer-me de nou president. En canvi, si els Jocs Florals s'haguessin continuat celebrant normalment a Barcelona, no dubteu que els grans mèrits d'en Rovira Virgili com a escriptor l'haurien portat ja a la pre-

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

sidència dels Jocs. (No fer-ho hauria estat un[a] grossa injustícia). És un honor que no havent-li encara estat concedit, se li ha d'atorgar ara, que se'n presenta l'ocasió. I quina ocasió! Rovira Virgili, l'historiador nacional de Catalunya, un dels millors escriptors amb qui comptem, el tenim aquí, a Montpeller, i penseu que ningú com ell no coneix les relacions culturals i de tot ordre que han existit des de l'edat mitjana entre el Migdia de França i Catalunya. Ningú com ell pot fer un discurs en què forçosament s'haurà d'al·ludir a aquestes relacions, enaltint la influència occitana en la nostra literatura, homenatge que devem als felibres que han tingut la gentilesa d'encarregar-se de l'organització d'aquests Jocs.[6] I els catalans hem d'estar ben satisfets que se'ns hagi presentat una ocasió de manifestar-li públicament l'alta consideració en què el té Catalunya com un dels seus millors escriptors.

I jo, què? Ja ens hi pensarem. Però, en tot cas, no seré pas jo el president a qui pertoqui fer el discurs presidencial.

Us saluda a tots ben cordialment

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Prada | 15 II 1946 | Inèdita | Arxiu privat d'Heribert Barrera | Transcrita de l'original.

1. El 19 de maig de 1946 se celebraren els Jocs Florals de Montpeller al Teatre Municipal de l'Òpera de la ciutat. La comissió organitzadora estava formada per Pèire Azéma (president), Joan Amade i Miquel Guinart (vicepresidents), Enric Guiter (secretari) i Heribert Barrera (vocal), entre d'altres. Teresa Rovira era la reina de la festa. Vegeu Manent 2005: 296-299, i el llibre de Josep Faulí, *Els Jocs Florals de la llengua catalana a l'exili (1941-1977)*. Barcelona: PAM, 2002.

2. Joan Amade.

3. El jurat o consistori era format per Antoni Rovira i Virgili (president), Joan Amade, Pèire Azéma, Pompeu Fabra, Amadeu Hurtado, Lluís Nicolau d'Olwer i Enric Guiter (secretari).

4. I finalment així fou.

5. Vegeu [245], n. 3.

6. Els felibres o occitanistes foren els promotors dels Jocs Florals de Montpeller.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

412

A Pèire Azéma i a la comissió organitzadora dels Jocs Florals de Montpeller

[Entre el 16 i el 28 de febrer de 1946]

(còpia d'una lletra adreçada a Azéma)

A la comissió organitzadora dels Jocs Florals de Barcelona [sic][1]

Srs.: Per les raons que he exposat en les meves lletres al President de la Comissió organitzadora[2] i als membres espanyols d'aquesta comissió,[3] jo crec que convé que prenguem l'acord de nomenar Rovira i Virgili president dels Jocs Florals d'enguany (el qual nomenament cauria molt bé, –estigueu-ne segurs,– a tots els catalans, que coneixen els mèrits del nostre gran prosista).

Objectareu que ja s'ha dit que era sota la meva presidència que se celebrarien els Jocs Florals de Montpeller. Bé; però aquesta *presidència* (si tant fos que es volgués mantenir aquesta denominació) hauria d'ésser com una *presidència d'honor*.[4]

Jo crec sincerament que, s[i] <'> insistiu a voler aprofitar la celebració d'aquests Jocs per a retre'm un homenatge públic, –cosa que us agraeixo de tot cor,– la millor manera de fer-ho seria que en el discurs amb què es clourà la festa, –acte en què serà honorada la llengua catalana,– em fossin adreçades unes paraules d'homenatge com l'home que ha tingut la fortuna que fos sota la seva direcció que s'acomplís l'obra d'unificació i de normalització d'aquella llengua.

Vulgueu, doncs, en la primera sessió que tindreu, prendre l'acord de nomenar president del jurat el nostre Rovira i Virgili.

Vostre cordialment

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | [Probablement Prada] | [Entre el 16 i el 28 de febrer de 1946,] ja que és una carta posterior a l'escrita anteriorment i perquè els Jocs Florals de Montpeller se celebraren el 19 de maig de 1945] | Inèdita | Arxiu privat d'Heribert Barrera | Transcrita de l'original.

1. Es tracta d'un lapsus de Fabra, ja que es refereix a la comissió organitzadora dels Jocs Florals de Montpeller. Vg. [411], n. 11.

2. El president de la comissió organitzadora era Pèire Azéma.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

3. Vg. [411], n. 1.

4. Finalment Antoni Rovira i Virgili en fou el president i Pompeu Fabra n'ocupà la presidència d'honor.

413

De Rafael Closas

Paris, 28 febrer 1946.

Senyor Pompèu Fabra
15, rue des Marchands
PRADES (P.O.)

Benvolgut Mestre: Només uns mots per a assabentar-vós que la qüestió de local per al Govern català[1] *s'ha pogut resoldre dintre la penuria que les circumstancies imposen. A falta d'altre mes a propòsit, es pot disposar en l'adreça que ja haurèu vist en la convocatòria del consell*[2] *de tres peces: un rebedor, un saló dignament amoblat, i una oficina que s'ha hagut de moblar.*

Amb això la correspondència que hagueu d'enviar al Sr. President,[3] *als altres Srs. Consellers*[4] *o a la Sots-Secretaría,*[5] *ja podèu adreçar-la des d'ara al nº. 10 del carrer Washington, Paris (VIII).*[6]

En espera de veure'us ben aviat, us saluda cordialment el vostre afm.

R.

Ⓓ Carta mc. (signatura ms.) | París | 28 II 1946 | Inèdita | AMTM | Transcrita de l'original.

1. Vg. [394], n. 1

2. Consell executiu o Consell de Govern, és a dir, Govern de la Generalitat a l'exili. Vg. [394], n. 1.

3. Josep Irla i Bosch.

4. Els altres consellers eren Carles Pi i Sunyer, Antoni Rovira i Virgili, Josep Carner, Joan Comorera i Josep Xirau.

5. Rafael Closas era el sotssecretari del Govern.

6. Caigut el nazisme i recuperat París pels aliats, el Govern català a l'exili tornà a trobar una seu estable a la ciutat.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

414
De Rafael Closas

[París, entre el febrer i l'abril de 1946]

Senyor Pompeu Fabra
15, rue des Marchands
Prades (Py. Or.)

Benvolgut Conseller: Només quatre ratlles per a recordar-vos que en vista de la celebració dels Jocs florals de 1946,[1] *es va acordar encarregar-vos de tot allò que afecti al Govern*[2] *en relació a l'esmentada festa.*[3]

Us adjunto la nota,[4] *en vista de la qual es va prendre el precedent acord.*

Res més de moment, que saludar-vos amb tot l'afecte.

R. Closas

Ⓓ Carta mc. | [París] | [Entre el febrer i l'abril de 1946,] ja que els Jocs Florals de Montpeller se celebraren el 19 de maig de 1946 | Inèdita | AMTM | Transcrita de l'original.

1. Vg. [411], n. 1.
2. Vg. [394], n. 1.
3. Fabra, conseller del Govern català a l'exili, representà el president Josep Irla en la celebració dels Jocs Florals de Montpeller que tingueren lloc el 19 de maig de 1946.
4. Nota desconeguda.

415
A Rafael Closas

Prada, 7 de març de 1946

Estimat amic Closes,

Dimarts dia 12 al matí arribaré a París venint de Perpinyà. Retingueu-me una cambra si [és] possible en el mateix hôtel on posi el President[1] (o almenys en un que no en sigui lluny). Si no és el London hôtel del boulevard des Haliens, feu-m'ho saber o feu-me venir a rebre a l'estació (gare d'Austerlitz).

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Fins dimarts, doncs. Us saluda afectuosament

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | Prada | 7 III 1946 | Inèdita | AMTM | Transcrita de l'original.

1. El president del Govern català a l'exili, Josep Irla i Bosch.

416

A Emili Granier i Barrera

Prada, 10 [?] de març de 1946

Estimat amic, Responent, –ben tardanament!– a la vostra lletra del 6 de desembre,[1] que, traspaperada, avui m'ha vingut a les mans: la forma correcta del mot que a Barcelona és pronunciat *gamfaró*, és *gonfanó*, i la del seu derivat *gonfanoner*. Quant a un *esbocallat* que en dieu que heu trobat no en sé res.

Cordialment

P. F.

Ⓓ Targeta postal ms. | Prada | 10? III 1946 | Inèdita | Fons Emili Granier i Barrera del CEHI | Transcrita de l'original.

Ⓘ El dia de la data és força il·legible: tant pot ser 10, 20 o 30, però ens hem inclinat pel primer.

1. Carta perduda.

417

A Heribert Barrera

Prada, 28 de març de 1946

Amic Barrera,

En Rovira i Virgili em va dir a París la setmana passada que creia que encara no s'havia publicat el Cartell dels Jocs.[1] Si és així, ¿com voleu que la

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

festa pugui celebrar-se dins el mes de maig? Als concursants se'ls donaria un mes escàs de temps per a presentar els seus treballs, el jurat hauria de llegir-los i jutjar-los en menys de tres setmanes! Quant al funcionament del Jurat, una cosa m'angunia: que ens oblidéssim de nomenar un parell de membres suplents o adjunts, donat que durant el mes de maig alguns dels membres del jurat podem trobar-nos encarregats en tasques de govern, i un, àdhuc absent de França, i la tasca l'hem de fer en *dues* setmanes i precisament en les dues primeres setmanes. Crec, doncs, que convindria que tinguéssiu des d'ara dues o tres persones disposades a col·laborar en les tasques del Jurat (en Corredor? en Guinart?...).[2]

Si la data de la festa s'ha ajornat, feu-m'ho saber perquè ho pugui comunicar al Dr. Bellido, a qui interessa conèixer-la per a fixar la data d'una reunió de metges[3] que ha de tenir lloc dins el mes de maig i que no voldria que coincidís amb la de la festa dels Jocs.

Saludeu al vostre pare[4] de part meva.

Cordialment vostre

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Prada | 28 III 1946 | Inèdita | Arxiu privat d'Heribert Barrera | Transcrita de l'original.

1. Jocs Florals de Montpeller. Vg. [411], n. 1.
2. Vg. [411], n. 3.
3. Els Jocs se celebraren el 19 de maig de 1946.
4. Martí Barrera.

418

A Heribert Barrera

[Entre el març i el maig de 1946]

Sr. Heribert Barrera

Davant la lamentable decisió del Sr. Hurtado, crec que qui ha de fer el discurs de gràcies és M. Azéma, tal com s'havia acordat en aquella reunió de la comissió organitzadora a la qual vaig assistir.[1] Confesso que la designació del S.[r.] Hurtado, de la qual em vaig assabentar per la premsa, em va sorprendre en gran manera, M. Azéma, president de la comissió

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

organitzadora,[2] havent ja estat designat per a fer el discurs de gràcies i essent ell la persona a qui evidentment pertocava de fer-ho més que no pas a un mer membre del jurat qualificador. Si M. Azéma no el volgués o no el pogués fer, caldria que el fes un altre membre de la Comissió. Penseu que aquest discurs (sobretot havent de pronunciar-se després dels cants, & que, segons el programa, han de seguir la repartició de premis i la lectura de treballs) ha d'ésser curt: s'ha de limitar a unes paraules de regraciament a tots els qui han col·laborat a l'èxit dels Jocs,[3] als membres del jurat, als concursants, als assistents, etc., així com a les autoritats franceses i al Govern de Catalunya.[4] I que pensi M. Azéma que ens fóra molt plaent que aquest discurs fos dit en llenguadocià o francès.

Comuniqueu urgentment aquesta lletra als altres membre[s] de la Comissió.

Us saluda afectuosament

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | [Probablement Prada] | [Entre el març i el maig de 1946,] ja que els Jocs Florals de Montpeller se celebraren el 19 de maig de 1946 | Inèdita | Arxiu privat d'Heribert Barrera | Transcrita de l'original.

1. El discurs de gràcies el feren Pèire Azéma, que era regidor, i Pompeu Fabra, que representava el president de la Generalitat Josep Irla.

2. Comissió organitzadora dels Jocs Florals de Montpeller. Vg. [411], n. 1 i 3.

3. Jocs Florals de Montpeller. Vg. [411], n. 1.

4. Vg. [394], n. 1.

419

De Ramon Aramon i Serra

Barcelona, 10 d'abril de 1946

Sr. Pompeu Fabra

Estimat mestre:

Ens diuen que surt un missatger de confiança que us veurà, i us escrivim ràpidament aquestes ratlles, en nom dels companys de l'I.E.C.,[1] *i especialment del President d'ací.*[2]

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Us hem tramès fins ara diverses coses, que no tenim seguretat que us hagin arribat. Certifiqueu-nos-en, si us plau. Són les següents:

a) Una llarga carta de l'estiu passat.[3]
b) Un treball d'En Miracle sobre els mots compostos.[4]
c) Uns recordatoris dels Amics de la Poesia.[5]
d) Els materials per a la vostra nova gramàtica.[6]
e) Una carta del 13 de gener.[7]
f) El discurs de Rubió i Lluch en la I Festa de l'I.E.C.[8]
g) Una còpia del missatge tramès per l'I.E.C. al Rector de la Universitat de Tolosa.[9]
h) Un resum de les memòries de les tasques fetes per l'I.E.C.[10]

Ara de poc hem parlat amb l'editorial Spes[11] *sobre la segona edició del Diccionari General.*[12] *Nosaltres havíem encarregat a En Miracle que el revisés pensant també en la segona edició, i així us ho vam comunicar l'estiu passat*[13] *i us manifestàvem el desig dels membres d'ací que aquesta edició la fes l'Institut. En Miracle hi porta un any i mig de treball. Per a major informació i seguretat dels principals accionistes de Spes –que són al mateix temps protectors de l'Institut–,*[14] *i nostra, us preguem que vulgueu contestar-nos ràpidament a les següents qüestions:*

a) Us va bé que la segona edició del Diccionari surti a nom de l'Institut i de Spes, d'una manera semblant a com sortí el Repertori *d'En Massó (a nom de l'I.E.C. i de l'Ed. Alpha)?*[15] *La impressió, administració, etc. seria a càrrec de Spes, que us pagaria els drets d'autor. Spes cediria a l'Institut els exemplars habituals per a canvi. La propietat de l'obra restaria, naturalment, vostra.*[16]

b) No creieu que caldria que per vós i Spes, d'una banda, i per l'Institut i Spes, de l'altra, quedés establert ben clarament el dret de l'Institut a utilitzar totes les definicions del Diccionari per al Diccionari gran?[17]

c) A qui hem de lliurar l'exemplar corregit del Diccionari que des de la mort d'En F. Torres[18] *guarden les seves germanes per encàrrec de l'Institut i que se'ns demana per part de Spes?*

d) Què voleu que fem amb els abundosos materials recollits per En Miracle? Si creieu que s'han d'aprofitar, convindria que vós els veiéssiu per tal de resoldre els dubtes plantejats, etc.

e) En cas que no cregueu convenient aprofitar ara aquests materials que hem replegat nosaltres, ¿us sembla bé que se segueixi aquesta tasca, a aprofitar per l'I.E.C. més endavant? Actualment En Miracle havia depassat de bon tros la meitat del Diccionari.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

f) Què contesteu al problema dels mots compostos?[19]

Trameteu-nos, si us plau, per al nostre Arxiu, la llista de les vostres publicacions des de 1932,[20] *i tot el que hàgiu publicat a l'exili. La llista de llibres i articles l'hem de donar en l'Anuari general de 1942-1944.*[21]

Altres coses voldríem saber de vós, però aquestes són les que urgeixen més. En Nicolau ens ha escrit que estiguéreu a París amb ell i amb En Carner.[22] *Ens alegra molt que tots seguiu bé.*

Amb els millors records dels companys, us envia, estimat mestre i President, una cordial salutació el vostre afm.

R. Aramon i Serra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓓ Carta mc. (signatura ms.) | Barcelona | 10 IV 1946 | Inèdita | Arxiu privat Manent | Transcrita de l'original.

Ⓥ Se'n conserva una còpia a ARAIS.

1. Institut d'Estudis Catalans. Vg. [290], n. 8.

2. Josep Puig i Cadafalch era el president de l'IEC a Catalunya (de 1922 a 1956 intermitentment), i Pompeu Fabra era el president de l'IEC a l'exili.

3. Vg. [396].

4. Vg. [396], n. 33.

5. Vg. [396], n. 45 i 46.

6. Llibres i material divers que Fabra no tenia a l'exili.

7. Vg. [411], carta d'Aramon a Fabra del 13 I 1946.

8. Antoni Rubió i Lluch (1946): «L'Institut d'Estudis Catalans: discurs llegit en la I Festa Anual de l'Institut». Barcelona: IEC, 20 pàg.

9. Vg. [407], carta d'Aramon a Fabra del 15 XI 1945.

10. Vg. [410], n. 12.

11. Vg. [405], n. 8.

12. Vg. [315], n. 2.

13. Vg. [396].

14. Fèlix Millet i Maristany, entre d'altres. Vg. [405], n. 8.

15. Jaume Massó Torrents (1932): *Repertori de l'antiga literatura catalana.* Barcelona: Institut d'Estudis Catalans i [Editorial] Alpha.

16. Vg. [405], n. 6.

17. Vg. [405], n. 12.

18. Torres, empleat de l'IEC, salvà «de la crema franquista» els papers de la segona edició del *Diccionari general de la llengua catalana.* Vg. [396], n. 4. I les cartes [405], n. 13 i [410], n. 4.

19. Vg. [396], n. 33. I [327], n. 4.

20. *El català literari* (1932), *Diccionari general de la llengua catalana* (1932), *Gramàtica catalana* (1933, 7a edició), *Diccionari ortogràfic abreujat* (1935, nova edició), *La conjugació dels verbs en català* (1937, nova edició), *Diccionari ortogràfic* (1937, 4a edició), *Grammaire catalane* (1941, 2a edició), *Grammaire catalane* (1946, 3a edició), *Gramàtica catalana* (1946) i *Converses filològiques* (1946).

21. Aquest anuari, tot i que mig fet perquè hi ha material a l'arxiu de l'IEC, no s'arribà a publicar mai.

22. Josep Carner.

420

A Heribert Barrera, Joan Casanovas, Miquel Guinart i Ramon Nogués

[A principis-mitjan maig de 1946]

Estimats amics Barrera, Casanovas, Guinart, Nogués:

Si no hi ha novetat, arribaré a Montpeller dissabte al migdia. Vindré sol, puix que els de casa no es volen allunyar de Perpinyà, essent imminent la vinguda d'un nou Rahola.[1] Arribat dissabte a fi d'assistir a la conferència de M. Amade,[2] hauré de passar dues nits a Montpeller, la del dissabte i la del diumenge. Cerqueu on pugui passar aquestes dues nits.

Podent ésser i estant bé que sigui molt breu el discurs de *gràcies*, suposo que ja heu trobat el qui ha de substituir el Sr. Hurtado, que continuo creient que no ha d'ésser altre que M. Azéma. No m'explico l'actitud del Sr. Hurtado, però tampoc no m'explico que se li hagués encarregat un parlament que pertocava fer al president de la Comissió organitzadora, tal com ja havíeu acordat.[3]

Usa saluda afectuosament

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | [Probablement Prada] | [A principis-mitjan maig de 1946,] poques setmanes abans de la celebració dels Jocs Florals de Montpeller el 19 del mateix mes; també ho hem pogut deduir per la data de naixement de Rosa Rahola i Fabra, néta del mestre, que nasqué el 20 v 1946] | Inèdita | Arxiu privat d'Heribert Barrera | Transcrita de l'original.

1. Rosa Rahola i Fabra, el quart dels cinc néts de Pompeu Fabra, nasqué a Perpinyà el 20 de maig de 1946.

2. Joan Amade.

3. Vg. [411], n. 1 i 3, i [418], n. 1.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

421

A Antoni López i Llausàs

[Entre el maig i el juliol de 1946]

Estimat amic:

És molt possible que, d'acord amb l'Institut d'Estudis Catalans,[1] es porti a cap el projecte de publicar un nou Diccionari de Llengua Catalana[2] amb les correccions i les ampliacions que els meus treballs d'aquests anys darrers m'han fet creure indispensable per a posar aquella obra més al dia: S'han estudiat projectes de contractes que m'han estat sotmesos amb una nova casa editora «Publicacions i Edicions Spes s.a.»[3] constituïda per alguns compatriotes que al mateix temps ajuden a sostenir amb el seu mecenatge l'Institut.[4] En vigor [a], l'objecte dels contractes projectats és la possible publicació futura del gran Diccionari que l'Institut té en estudi,[5] però en previsió d'un retard molt explicable, s'accepta que per ara i tant sigui l'ampliació del meu Diccionari General el que supleixi amb un cert caràcter oficial el de l'Institut.[6]

Com és natural, la situació política del nostre país impedeix la total execució [?] immediata d'aquests projectes, però les possibilitats amb què compten els futurs editors aconsellen que no es demori l'estudi definitiu dels contractes perquè la publicació del Diccionari General es podria preparar des d'ara. Davant d'aquest estat de l'afer, m'ha semblat prudent i correcte que en tinguéssiu coneixement per comunicació meva de primera mà com una atenció deguda al primer editor del Diccionari General.[7] Si els projectes esmentats es realitzen, és de creure que l'edició actual perdi una part del seu valor, i que en conseqüència la seva reproducció en una segona edició sigui un treball sense recompensa en el mercat perquè les ampliacions nascudes dels meus darrers estudis vinguin a disminuir la utilitat d'aquella reproducció. Per altra part, la intervenció de l'Institut en el projecte d'ara m'imposa moralment el deure de facilitar l'edició proposada del diccionari amb totes les seves ampliacions perquè el material lexicogràfic de l'Institut m'ha servit en bona part per a ultimar els treballs que la fan possible.

Us faig aquestes consideracions perquè comprenc que l'aparició del nou Diccionari General, si bé no pot perjudicar en poc ni en molt la venda de l'actual edició de fa temps totalment esgotada, en canvi, en fer inútil la seva repetició en la segona edició que havíem previst en el nostre contrac-

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

te, deixa sense efecte pràctic aquella previsió. Està clar que si els esdeveniments polítics de Catalunya no haguessin vingut a sospendre [sic] per un temps tan llarg les activitats de la producció literària catalana, la segona edició prevista hauria tingut l'èxit que l'esgotament de la primera li assegurava; però els anys transcorreguts de total inacció productora els he esmerçat en treballs i estudis nous que, gràcies al material de l'Institut d'Estudis Catalans, em permeten avui de presentar un nou Diccionari ampliat i no puc moralment impedir que es publiqui, i menys encara oposar-me al pla que han concebut l'Institut i els seus amics per a donar-lo a la llum.

Espero que de la mateixa manera que vau contribuir a fer possible la primera edició, tindreu ara la gentilesa de conformar-vos a considerar que s'ha fet inútil la seva reproducció i a veure amb simpatia que el nou Diccionari General surti sota l'alt patronatge de l'Institut, que és una mena de consagració de la nostra primera obra. I per a la meva satisfacció em plauria molt conèixer la vostra opinió, que com podeu suposar desitjo coincident amb la meva abans d'ultimar els projectes actuals.

[I la carta s'acaba en sec, sense signatura de Fabra]

[Pompeu Fabra]

Ⓓ Carta esborrany ms. (segurament no és lletra de Fabra) | [Probablement Prada] | [Entre el maig i el juliol de 1946,] per deducció del context de les cartes (potser és del 15 de juliol de 1946?) | Inèdita | Arxiu privat Manent | Transcrita de l'original.

Ⓘ Segurament es tracta d'una carta dictada per Fabra, i per això aquest acabament tan sobtat. Segurament la lletra no és de Fabra, però el contingut i l'estil indubtablement sí que ho són. Hem corregit els errors ortogràfics que hi hem trobat (la gran majoria referents a l'accentuació).

Ⓥ La lletra de la carta es fa difícil de llegir. Ens han sorgit alguns dubtes a l'hora de transcriure-la: [a] Hem posat «vigor» però també podria ser «rigor».

1. Vg. [290], n. 8.
2. Vg. [405], n. 12. I les cartes [396] i [410] d'Aramon (i Puig i Cadafalch) a Fabra.
3. Vg. [405], n. 8.
4. Institut d'Estudis Catalans.
5. Vg. [405], n. 12.
6. Vol dir la segona edició del seu *Diccionari general de la llengua catalana*. Vg. [315], n. 2, i [405], n. 5.
7. En efecte, Antoni López i Llausàs fou el primer editor del *Diccionari general de la llengua catalana* de 1932 (Llibreria Catalonia). Reproduït en el vol. 5 de les *OC* (2007).

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

422

A Rafael Closas

Prada, 11 de maig de 1946

Estimat amic Closas,

Com deveu saber, el Govern de Catalunya[1] va acordar concedir una subvenció a la Comissió organitzadora dels Jocs florals de Montpeller.[2] En encarregar-me el President[3] que jo el representés en la festa dels Joc[s] florals,[4] a la qual se li havia pregat que assistís, convingué amb mi que la subvenció a atorgar no podia decorosament ésser inferior a la concedida per l'Ajuntament de Montpeller, 25000 francs. Així, jo vaig comunicar al President de la Comissió, M. Azéma, que el Govern de Catalunya, concedia als Jocs una subvenció i que aquesta fóra de 25000 francs.

Ara bé, el cobrament de la subvenció acordada per l'Ajuntament de Montpeller, és gairebé segur que sofrirà un retard almenys d'un mes per dificultats de tresoreria que no han pogut vèncer ni l'alcalde[5] ni el mateix prefecte. Això fa que seria altament convenient que la Comissió pogués cobrar la subvenda del Govern de Catalunya dins aquesta mateixa setmana. Ja vaig indicar a la Comissió que això em semblava dificilíssim, donat sobretot que en aquest moment no es troba a París ni el President[6] ni cap Conseller,[7] però que, de totes maneres, m'adreçaria a vós per veure si l'afer es podria arranjar. No cal dir que jo, en nom del Govern,[8] us autoritzo a fer tot el que us sigui possible per a trametre, dins aquesta mateixa setmana, l'impost de la subvenció al President de la comissió organitzadora, *M. Pierre Azéma, 7 bis Rue Moquin-Tandon (Montpeller)*. Si no fos, malauradament, possible, comuniqueu-m'ho telegràficament.

Us saluda afectuosament

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | Prada | 11 v 1946 | Inèdita | AMTM | Transcrita de l'original.

1. Vg. [394], n. 1.
2. Vg. [411], n. 1.
3. Josep Irla i Bosch.
4. Vg. [414], n. 3.
5. Paul Marie Maurice Boulet fou alcalde de Montpeller entre 1935-1937 i 1945-1953.
6. Josep Irla i Bosch.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

7. Es refereix als consellers Carles Pi i Sunyer, Antoni Rovira i Virgili, Josep Carner i Puig-Oriol, Joan Comorera i Josep Xirau.

8. Fabra era un dels consellers del Govern català creat el 1945.

423

De Rafael Closas

París, 16 de maig del 1946

Senyor Pompeu Fabra
15, rue des Marchands
PRADA.

Benvolgut amic i Conseller,

En acusar-vos rebut de la vostra lletra d'onze dels corrents[1] *sobre la subvenció dels Jocs Florals,*[2] *us confirmo, també, el meu telegrama d'ahir*[3] *anunciant-vos la immediata tramesa de l'esmentada subvenció al President de la Comissió Organitzadora dels Jocs. Estic molt content d'haver-vos pogut complaure.*

Avui acabo de rebre una lletra del Centre Català de Xile [a],[4] *anunciant també la tramesa de 45,000 francs destinats a la Comissió Organitzadora dels Jocs Florals. No cal dir que tant prompte com es rebi l'esmentada quantitat la transmetrem tot seguit.*

Ben afectuosament vostre,

R.

Ⓓ Carta mc. (còpia; signatura ms.) | [París] | 16 v 1946 | Inèdita | AMTM | Transcrita de l'original.

Ⓥ [a] En l'original es llegeix «Xili».

1. Vegeu la carta anterior.
2. Vegeu la carta anterior i també la carta [411], n. 1.
3. Telegrama desconegut.
4. Centre Català de Santiago de Xile. Vg. [298], n. 19.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

424

De Ramon Aramon i Serra

Barcelona, 13 juliol, 1946

Sr. Pompeu Fabra

Estimat Mestre:

Rebudes per partida doble les vostres ratlles,[1] *que tant ens han alegrat. Les hem comentades en Sessió Plenària,*[2] *i he tingut sobre elles una llarga entrevista amb l'encarregat de Spes.*[3]

Esperem que quedi aviat aclarida la incògnita López.[4] *Per si us pot interessar, fa poc ha arribat a coneixença meva que un gravador de Barcelona féu retirar de l'impremta NAGSA*[5] *les planxes del Diccionari,*[6] *per ordre, sembla, d'En López.*

Crec que no hi haurà dificultats per a la fixació del nombre d'exemplars a lliurar a l'I.[nstitut][7] *En principi, dèiem uns 200, però es podran reduir, si cal, a 150. En reprendre normalment els canvis ens caldran moltes obres per a completar les col·leccions de revistes –en aquest cas principalment de filologia– la recepció de les quals han interromput les dues guerres.*[8]

Així que comptem amb correu segur, rebreu l'exemplar que guardava En Torres.[9] *Acuseu-nos-en recepció tan aviat com us arribi. Ens ha omplert de goig que vulgueu ésser vós mateix qui el revisi.*

Spes es fa càrrec de les despeses ocasionades per la revisió Miracle. Podem, per tant, disposar-ne per a la projectada segona edició.[10] *Els materials, però, són copiosíssims i serà difícil de trametre-us-els tots. Digueu-nos què creieu que caldrà aprofitar tot seguit, i mirarem de fer-vos-ho a mans. En M.*[11] *m'ha donat una nota exacta de la tasca realitzada. Diu així:*

«En l'actual revisió s'ha procedit:

1er. A corregir les errades contingudes en la fe d'errades.

2on. A incorporar l'addenda al cos del llibre.

3er. A confrontar el contingut del llibre amb el de la darrera edició de l'Ortogràfic,[12] *per tal de registrar les noves inclusions i també les omissions no expressament advertides en el pròleg.*

4t. A una nova lectura de correcció de possibles errades encara subsistents.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

5è. A subratllar aquells casos en els quals a judici del revisor convindria rectificar la redacció, per raons que s'addueixen.

6è. A confrontar el Diccionari[13] *amb altres com el Balari, el de Medicina, el Salvat,*[14] *per a subsanar omissions i proposar llur inclusió.*

7è. En conseqüència, a preparar abundant material per a sotmetre'l a més alta revisió i donar després utilització definitiva al material seleccionat.

Deixant de banda les correccions mecàniques, es poden classificar així els resultats de la revisió:

a) Mots nous continguts en l'Ortogràfic, la inclusió dels quals demana redactar la definició.

b) Mots de llenguatge general a incloure, prèvia acceptació o rectificació de llur redactat.

c) Proposicions de rectificacions, inclusions i supressions derivades de l'apartat 5è.

d) Rectificacions consignades en l'ortogràfic, que aplicades al llibre poden representar una nova redacció del mot en qüestió.

e) Selecció de mots dialectals per si es creu oportuna llur inclusió.»

Actualment ha arribat En M. fins a mecanisme; creu que a finals d'any la tasca quedarà llesta. (En M. us comunica, de més a més, que ha fet un llarg assaig sobre el vostre Ensayo*).*[15]

Els materials de la revisió M. que no siguin utilitzables per al Diccionari General,[16] *els aprofitarem, naturalment, per al Diccionari gran.*[17]

Esperem amb ànsia les normes revisades per a la grafia dels mots compostos.[18]

Spes ens proposà que li concedim opció per a la publicació del Diccionari gran, quan sigui hora. Com que aquesta hora és encara lluny, en parlarem en sessió a començaments del curs pròxim, però em seria plaent de conèixer la vostra opinió abans de plantejar aquesta qüestió.

Tots hem celebrat la magnífica activitat a què us lliureu: una gramàtica en francès!,[19] *una gramàtica en anglès!,*[20] *una gramàtica per als mestres!*[21] *Feu-nos-en arribar exemplars, quan pugueu, per al nostre Arxiu. I jo gosaria demanar-vos-en també per a mi.*

El company L-P.[22] *em prega que us trameti els versos adjunts.*

Amb els millors records per a vós i els amics que amb vós conviuen, de part de tots els companys, rebeu una forta abraçada del vostre fidel

A.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓓ Carta mc. | Barcelona | 13 VII 1946 | Inèdita | Arxiu privat Manent | Transcrita de l'original.
Ⓥ Se'n conserva una còpia a l'Arxiu privat Ramon Aramon i Serra (ARAIS).

1. Carta o cartes perdudes.
2. Sessió plenària de l'Institut d'Estudis Catalans.
3. Vg. [405], n. 8.
4. Antoni López i Llausàs, editor.
5. La impremta NACSA era una empresa col·lectivitzada que imprimí, entre d'altres, la *Gramàtica catalana* de Josep Miracle de 1938 (Barcelona: Llibreria Catalonia, «Manual pràctic revisat per Pompeu Fabra»). No hi ha constància, en la bibliografia de Fabra de Solà i Marcet, que imprimís el *DGLC* de 1932. L'adreça de la impremta era a Barcelona, al carrer Casanova, 212-214.
6. *Diccionari general de la llengua catalana* de 1932. Vg. [144], n. 3, i [180], n. 1.
7. Institut d'Estudis Catalans.
8. Guerra Civil Espanyola i Segona Guerra Mundial, lògicament.
9. Vg. [396], n. 4.
10. Vg. [315], n. 2.
11. Miracle.
12. La darrera edició del *Diccionari ortogràfic*, la quarta, es publicà el 1937.
13. *Diccionari general de la llengua catalana* de 1932.
14. Vg. [396], n. 30.
15. Vg. [11], n. 2. És probable que Miracle aprofités aquest treball per a la seva monumental biografia *Pompeu Fabra* de 1968.
16. Vg. [144], n. 3.
17. Vg. [405], n. 12.
18. Vg. [327], n. 4.
19. Vg. [377], n. 11.
20. *Catalan Grammar*. Vg. [336], n. 3.
21. Vg. [334], n. 3.
22. Josep Maria López-Picó.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

425

D'Antoni López i Llausàs

17 juliol del 1946

Sr. Pompeu Fabra
15, rue Mercands [sic]
Prades (P.O.)
França
Original, Via aéria

Benvolgut amic:

Després de molt temps de buscar-la, a la fi l'altre dia Francesc Madrid va facilitar-me la seva adreça.

Alguna vegada amics comuns m'havien dit que sabien que vostè vivia al migdia de França, però sense precisar detalls de com havia passat aquests darrers anys tan calamitosos, desagradables i plens de perills per als qui es trobaven en un país ocupat i dominat pels alemanys.

Els qui hem tingut la sort d'haver passat en terres d'Amèrica tots els anys de guerra,[1] quan el sofriment i l'angoixa eren el pa de cada dia per als qui vivien a l'altre continent, estem fins i tot un xic avergonyits d'haver gaudit d'aquesta situació de privilegi.

Pel que es refereix a mi, he tingut a~~de~~més la sort de poder organitzar una gran empresa editorial, amb capitals gairebé en la seva totalitat argentins, que es diu «Editorial Sudamericana».[2] Aquesta empresa ha publicat, en els sis anys que la dirigeixo, uns tres-cents títols aproximadament, tots inedits, d'autors nord-americans, anglesos, francesos, espanyols i argentins. Tenim un gran prestigi a tot arreu d'Amèrica, i els nostres llibres són els més sol·licitats pels lectors de parla castellana. Per correu ordinari li envio, en paquet certificat, dos exemplars del darrer catàleg. Quan els rebi podrà fer-se càrrec de la tasca que he realitzat. Inútil dir-li que qualsevol llibre que li interessi li enviaré amb molt de gust.

No pel fet de publicar en castellà he deixat de pensar en les coses de la nostra Catalunya, on era impossible fer res sota la bota de Franco. Però crec sincerament que un dia o altre, ja no llunyà, podrem actuar-hi altra vegada.[3]

De la «Llibreria Catalònia», no en queda ni el nom. Ara en diuen «Casa del Libro».[4] *No parlo dels llibres catalans que havia editat i que, segons les*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

meves notícies, varen ésser cremats o destruïts pels qui quedaven allí, de por que, si els trobaven, no els succeís quelcom desagradable.

Justament un dels motius d'aquesta carta es exposar-li que la intenció meva es reprendre l'edició de llibres catalans així que es pugui. Un dels signes més evidents que les coses hauran canviat será l'aparició de llibres catalans.

Un dels primers llibres que voldria reeditar és el «Diccionari General de la Llengua Catalana»,[5] *que amb tant d'amor vostè va preparar i escriure i tant d'esforç i mals de cap va produir-me a mi editar-lo. Ara bé, suposo que convindrà amb mi que potser seria bo preparar-ho amb temps i fer-hi una revisió i correcció a fons. Si, com suposo, vostè està en condicions de fer-la i té a mà un exemplar del Diccionari, podria començar a treballar-hi tot seguit i dir-me què em cobraria per aquesta feina i en quina forma vol que li faci efectiu l'import del que valgui.*[6]

Si no té temps o existeixen raons que [se] m'escapen, que li impedeixen dedicar-se a aquesta feina, li estimaré que em digui si creu que C. A. Jordana, que es troba a Buenos Aires i col·labora en diverses tasques de l'Editorial Sudamericana, podria encarregar-se'n sota directives que podria donar-li vostè mateix. En aquest cas, digui'm també el que voldría cobrar per la seva tasca de director.

Com que tinc el més gran interès en la reedició del Diccionari, fins i tot estaria disposat a fer l'edició a Buenos Aires i tenir-la preparada per a difondre-la per tot Catalunya així que sigui possible.

Serà tan amable de contestar-me aviat?[7]

Si té notícies d'alla on para Rovira i Virgili, de qui tampoc [no] he tingut noves directes ni indirectes des que vaig sortir de Barcelona, li agrairé molt que m'ho digui, ja que també desitjo escriure-li.

Amb el desig fervent que aquesta carta el trobi bé de salut i animós, li prego que saludi els amics que es trobin a la vora de vostè i rebi una estreta de mà del seu afm. i devot amic,

A. López Llausàs

Ⓒ [1a pàgina:] [A dalt a l'esquerra:] ALSINA 500 | U.T. 33 – 0071; [a dalt a la dreta:] DIRECCIÓN CABLEGRÀFICA | LIBRECOL; [a sota, al centre:] EDITORIAL SUDAMERICANA | BUENOS AIRES [2a pàgina:] EDITORIAL SUDAMERICANA S.A. Sr. Pompeu Fabra. Prades. 17 juliol 946 Hoja Nº. 2

Ⓕ L.L/Ll. | F. 241 – 1000 – 6 – 945 – 58798

Ⓓ Carta mc. (signatura ms. i mc.) | Buenos Aires | 17 VII 1946 | Inèdita | Arxiu privat Manent | Transcrita de l'original.

Ⓥ Es conserva un altre original esborrany, sense capçaleres ni peu de pàgina, amb el contingut gairebé idèntic. Hem cregut que no pagava la pena comparar-los i anotar-hi les variants.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

1. Antoni López i Llausàs s'exilià el 1936 a París, i poc temps després s'encaminà a Buenos Aires, on fundà l'Editorial Sudamericana. Morí en aquella ciutat.

2. L'Editorial Sudamericana és argentina amb capital català. Fundada a Buenos Aires el 1938 per un grup d'intel·lectuals argentins sota la presidència de Carlos M. Mayer. Rafael Vehils, empresari català, n'esdevingué propietari absolut en comprar totes les accions. Contractà López i Llausàs perquè dirigís l'editorial a partir de 1939. El catàleg de l'editorial és un dels més importants sobre obres d'autors nacionals argentins i estrangers. A l'Estat espanyol està representada per l'empresa associada EDHASA.

3. Vg. [376], n. 7.

4. A partir de 1939 els franquistes obligaren a canviar el nom de la Llibreria Catalònia, que esdevindria Casa del Libro. La llibreria i editorial canvià de propietaris.

6. Vg. [144], n. 3.

7. Tot indica que Antoni López i Llausàs no va rebre la carta 421 de Fabra (sense datar, però la datem entre el maig i el juliol de 1946), en què li explicava la idea de publicar una segona edició del *Diccionari general de la llengua catalana* amb l'editorial Spes i l'IEC. No era propi de López i Llausàs fer-se l'orni i, per tant, és molt possible que o bé no rebés la carta esmentada o bé que Fabra li enviés més tardanament a aquesta o bé que López i Llausàs la llegís després d'enviar-li la seva.

426

A Bartomeu Costa i Amic

Prades, 6 d'Agost de 1946
15, Rue des Marchands

Senyor B. Costa i Amic
Mèxic

Honorable senyor,

Absent de Prades quan va arribar-hi la vostra lletra,[1] no la vaig rebre fins a la meva tornada de París. Això explica el meu retard a contestar-la. No calia que em féssiu la vostra presentació: conec prou la vostra tasca editorial.[2] Em demaneu autorització per a reproduir el *Diccionari ortogràfic abreujat*.[3] No és a mi que heu de demanar autorització; jo no en sóc pas el propietari. És l'editorial Barcino[4] que en tot cas us l'hauria de donar. Convé, d'altra banda, que sapigueu que, després de la publicació d'aquest llibre, l'Institut[5] ha publicat una nova edició del *Diccionari ortogràfic*[6] que conté algunes innovacions ortogràfiques (Us assenyalaré la més important: *tibar* reemplaçant *tivar*).

Cordialment vostre

[Pompeu Fabra]

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓓ Carta esborrany (o còpia) mc. | Prades | 6 VIII 1946 | Inèdita | Arxiu privat Manent | Transcrita de l'original.

1. Carta perduda.

2. Exiliat el 1939, fundà Edicions Quetzal i B. Costa-Amic, Editor. Fou l'editor que publicà més llibres en català a l'exili (una cinquantena).

3. Pompeu Fabra (1946): *Diccionari ortogràfic abreujat*. Col·lecció «La Nostra Llengua», núm. 1. Mèxic DF: Edicions de la Biblioteca Catalana, , 61 pàg.

4. Basta recordar que l'Editorial Barcino publicà diversos llibrets i manuals pràctics d'ortografia i gramàtica de Pompeu Fabra, entre els quals cal esmentar el *Diccionari ortogràfic abreujat* (col·lecció «Popular Barcino», núm. IV, Barcelona 1926). L'Editorial Barcino fou una empresa creada a Barcelona el 1924 per Josep Maria de Casacuberta, que la dirigí fins el 1985. Edità una gran quantitat de manuals sobre llengua, literatura, economia, història, etc. que tingueren força influència popular.

5. Institut d'Estudis Catalans. Vg. [290], n. 8.

6. Fabra fa un toc d'atenció a Costa i Amic perquè estigui al corrent de les noves edicions del *Diccionari ortogràfic* (posteriors a l'edició del *Diccionari ortogràfic abreujat* de 1926 de l'Editorial Barcino) que incorporen alguns canvis respecte de les edicions anteriors. Aquest «ha publicat» és equivalent a «existeix». Les diverses edicions del *Diccionari ortogràfic* foren: 1917, 1923, 1931 i 1937. A més de la del *Diccionari ortogràfic abreujat* de 1926 i 1946 (vegeu nota 3).

427

A Josep Ferrer i Aymar

Prades, 6 d'agost de 1946

Estimat amic J. Ferrer Aymar,

Jo prou voldria venir a Tolosa per a assistir a la conferència d'en Tasis i a la reunió del dia 11. Encara no desespero de venir-hi. Però em sembla que no em serà possible, i cregueu que em doldrà. Per això no us puc encarregar que em reserveu una habitació en un hotel. Si a darrera hora m'és donat de venir, ho faré, encoratjat per les paraules amables que el Dr. Bellido ha afegit a la vostra lletra.[1] Si no vinc, com temo, saludeu en nom meu als elements d'Acció Catalana que assisteixin a la reunió del dia 11.[2]

I a vosaltres tots, estimats amics, Bellido i fills (i filles!) una abraçada cordial.

Pompeu Fabra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓓ Carta ms. | Prades | 6 VIII 1946 | Publicada dins Manent 2000b: 232 | Arxiu privat dels nebots de Carolina Bellido | Transcrita de l'original.

1. Carta perduda.

2. Els membres d'Acció Catalana es continuaven reunint a l'exili: a França i alguns a Amèrica (sobretot a Mèxic). Fabra era militant d'Acció Catalana i formava part del consell assessor.

428

A Antoni López i Llausàs

Prades, 6 d'agost de 1946.

Sr. A. López-Llausàs

Estimat amic: Per fi sé la vostra adreça. Aquesta primavera volia escriure-us en ocasió que em convindria que es fes a Buenos Aires una gestió relacionada amb la problemàtica publicació d'un llibre escrit ja fa anys, i encara avui inèdit,[1] i al mateix temps per a informar-vos de les activitats de l'Institut d'Estudis Catalans[2] encaminades a la publicació d'un diccionari normatiu.[3] Però, de moment, em privà de fer-ho el fet d'ignorar la vostra adreça. Més tard, en Cuito, havent-me donat l'adreça d'un altre editor de Buenos Aires, amic seu i meu, vaig pensar fer-vos arribar la meva lletra per mediació d'aquest amic; però no ho vaig fer tot seguit esperant d'un dia a l'altre el resultat d'una gestió que tenia encarregat que es fes a Badalona, on presumeixo que es troba l'original d'aquell llibre. En l'endemig rebo, tornant de París, la vostra lletra,[4] que em fa conèixer la vostra adreça, i no em puc estar d'escriure-us tot seguit sense esperar el resultat d'aquella gestió.

Gestió a fer a B.[uenos] A.[aires]: - El llibre de què es tracta és un diccionari català-francès escrit per Melcior Cases,[5] l'original del qual havia estat lliurat per a la seva publicació a l'editorial Catalana, dirigida –em sembla– per Estelrich.[6] Mentre jo miro de fer-me amb l'original d'aquesta obra, que suposo a Badalona, vós hauríeu d'esbrinar si encara viu l'autor, en cas contrari si hi ha hereus, quins tractes existeixen entre l'autor i l'editorial, etc. Jo recordo que en Cambó, de tornada d'un viatge a l'Argentina, on havia parlat amb en Cases, es va interessar molt perquè no es retardés la publicació d'aqueix diccionari. Ell potser sap alguna cosa de tot això. Fóra de doldre que no es pogués aprofitar el treball d'en Cases, un lli-

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

bre que no caldria sinó sotmetre a una revisió confiada a algú que conegués perfectament el francès i el català.

Diccionari normatiu: – El mes de juliol del 45 vaig assabentar-me, per una lletra del president de l'Institut,[7] que aquest havia continuat funcionant, els seus quadres havent estat completats, des de l'any 40, amb el nomenament de nous membres. El 45 l'Institut tenia ja en cartera nombrosos treballs que li asseguraven la continuïtat de les seves publicacions, i, amb l'ajut econòmic d'un cert nombre de compatriotes, podia, refent les seves oficines de treball, accelarar i ampliar les seves tasques. Així ha estat com la Secció Filològica[8] ha empès la revisió del meu Diccionari, les definicions del qual l'Institut té el dret d'utilitzar per al seu futur diccionari. (Vegeu les pàgines V i VI del *Diccionari General*). La persona encarregada de fer la pre-revisió del meu diccionari no sol en té l'encàrrec de corregir les innombrables faltes que s'escaparen en la confecció i sobretot en la impressió d'aquest diccionari, sinó, principalment, de proposar a la Secció les correccions que a judici seu cal fer a la redacció d'aquelles definicions que li semblin dubtoses, poc clares, etc. Les correccions proposades seran examinades pels membres de la Secció, els quals han acordat que en últim terme havien d'ésser sotmesos a la meva aprovació. La Secció procedirà així mateix a l'examen de les modificacions que els treballs lingüístics acomplerts aquests darrers anys aconsellen de fer en la grafia d'un bon nombre de mots, i a l'aprovació de les que li semblin pertinents. Això no exigirà gaire temps, i la tasca de la revisió, donat el nombre dels qui hi treballen, podrà fer-se en un temps relativament curt. Però l'Institut té a fer encara una grossa tasca abans no tingui llesta la confecció del seu futur diccionari: la del tiratge, còpia i inserció en el cos del diccionari de les citacions textuals extretes dels materials lexicogràfics existents en les seves oficines. L'Institut es troba, així, en una situació anàloga a la situació en què es trobava l'any 24, i ara, com llavors, ha cregut convenient la publicació immediata d'un diccionari que faci autoritat tot el temps que el seu futur diccionari haurà de tardar encara a poder publicar-se. Aquest diccionari serà el meu posat al dia, però aquesta vegada l'Institut vol que sigui publicat sota el seu patronatge. Un cop llesta la tasca de posar al dia el meu diccionari, es procediria immediatament a la seva impressió i publicació: se n'encarregaria una editorial constituïda principalment pels compatriotes que ajuden a sostenir l'Institut amb el seu mecenatge.

La nostra forçada incomunicació ens ha privat de parlar d'aquests plans que, com veieu, fan impossible o inútil la reedició del meu Diccionari a la qual fa referència la vostra carta. El diccionari general avui en

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

preparació a Barcelona serà tot altre del que seria una segona edició encara que jo decidís una revisió feta per mi o, el que seria pitjor, m'avingués a consentir que l'intentés un reemplaçant exiliat com jo i com jo desproveït de materials lexicogràfics i obres de consulta. Si els esdeveniments polítics de Catalunya no haguessin vingut a suspendre per un temps tan llarg les activitats de la producció literària catalana, la segona edició que havíem previst hauria indubtablement tingut l'èxit que l'esgotament de la primera li assegurava. Però avui ja no és l'hora que una segona edició del *Diccionari general*[9] reproducció de la primera amb la sola esmena de les seves innombrables faltes i la incorporació de l'addenda al cos de l'obra, pugui ésser donada al públic com el diccionari que ha de fer d'autoritat tot el temps que manqui el futur diccionari de l'Institut. Molts són els llibres que ens cal publicar en l'àrdua tasca de redreçament que ens espera; un bon nombre d'ells poden ésser escrits i impresos a l'estranger; d'altres, en canvi, no poden ésser fets sinó a Catalunya mateix: el diccionari normatiu que ens manca és un d'aquests. Però, malgrat no trobar-vos en condicions de publicar aquest diccionari, podeu, tanmateix, des d'ara (sumant-vos als qui ja ho estan fent a Amèrica i a França) col·laborar eficaçment, amb la vostra competència, a l'obra de publicar els llibres de què ens trobem mancats. A Amèrica, justament, no manquen escriptors catalans a qui es podria confiar la redacció d'alguns llibres essencials. És per això, amic López, que m'ha plagut de saber que teniu la intenció de reprendre la publicació de llibres catalans, que, –deixeu que us ho digui– no m'explico que hagiu tingut negligida tant de temps.

[I l'esborrany de la carta acaba així, en sec]

[Pompeu Fabra]

Ⓓ Carta esborrany mc. (còpia en paper carbó) | Prades | 6 VIII 1946 | Inèdita | Arxiu privat Manent | Transcrita de l'original.

1. Es tracta del *Diccionari català-francès* de Melcior Cases, com es veurà més endavant. Sembla que no veié mai la llum.

2. Vg. [290], n. 8.

3. Vg. [405], n. 5 i 12.

4. Probablement es tracta de la carta del 17 de juliol de 1946 (vg. [425]). Tanmateix, llegint el contingut de la correspondència entre Fabra i López i Llausàs, hom té la sensació d'haver-hi un diàleg de sords, ja que la resposta d'una carta sovint no correspon a la resposta de l'altra. És probable que aquest fet s'esdevingués a causa de l'enorme distància geogràfica que hi havia entre tots dos corresponsals amb els conseqüents retards del correu postal, la qual cosa en desfasava el

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

temps entre carta i carta. Descartem el fet que no hi hagués sinceritat entre ambdós o bé que es fessin l'orni per afavorir els seus interessos particulars. Curiosament, la segona edició del diccionari, de 1954, la publicà A. López-Llausàs - Editor, amb la distribució i venda d'EDHASA.

5. Vegeu n. 1.

6. Editorial fundada el 1917 sota el patrocini de la Lliga Regionalista. Josep Pugès i Guitart n'era el gerent, i Josep Carner i Puig-Oriol el director literari. En poc temps llançà diverses publicacions importants, entre les quals cal esmentar revistes, llibres i les col·leccions «Biblioteca Catalana», «Biblioteca Literària» i «Enciclopèdia Catalana». A partir de 1923 una part de les revistes i de les col·leccions foren continuades per la Llibreria Catalònia.

7. Vg. [396]. I per a l'IEC, vg. [290], n. 8, i [390], n. 6.

8. Vg. [405], n. 3.

9. Vg. [315], n. 2, i [405], n. 5.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

429

A Ferran Cuito

Prades, 11 agost 1946

Estimat amic Cuito, Com que la còpia mecanografiada d'en Banús conté errades (una sobretot greu: l'omissió de *tretze* mots!), us trameto, corregit per mi, l'altre exemplar perquè se'n tregui una nova còpia, ja que m'estimo més enviar a en López[1] una còpia feta a màquina que no pas l'original.[2]

Un altre encàrrec (perdoneu!): La quantitat que demanen els editors de *Études Méridionales*[3] als subscriptors no recordo quina és ni a qui s'ha d'enviar. ¿Voleu dir-m'ho o bé encarregar-vos vós mateix de trametre'ls-la?

Us saluda afectuosament

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Prades | 11 VIII 1946 | Publicada dins Manent 2000b: 232-233 | Arxiu privat d'Amadeu Cuito | Transcrita de l'original.

1. Antoni López i Llausàs.

2. Desconeixem a quin treball o llibre fa referència. Creiem molt poc probable que es tracti d'un original de la segona edició del *Diccionari general de la llengua catalana*. Més aviat podria tractar-se del *Diccionari català-francès* de Melcior Cases, llibre per al qual Fabra demanà a l'editor López una sortida perquè es publiqués (vg. [428]).

3. Revista publicada a Montpeller.

430

A Enric Roig i Querol

Prada, 3 de setembre de 1946

Estimat amic Roig,

Bé, el vostre article. El sol títol és una troballa. Feu veure bé la necessitat que hi havia de depurar i normalitzar el català perquè, de llengua de poesia que ja era a l'acabament del XIX, esdevingués una veritable llengua de cultura. Ja sabeu com en Prat de la Riba, ajudat precisament per en Pijoan,[1] va treballar per aplanar el camí a aquells a qui es confiaria la tasca a realitzar. Avui, si visqués, estic cert que estaria satisfet de l'obra acomplerta. En Pijoan, en canvi, no li dedica sinó blasmes. Però no cal enfadar-s'hi. Malaguanyat l'article que heu escrit per a sortir al pas d'una atzagaiada poca-solta. Ni caldria parlar-ne, si no fos el mal que pot fer en un moment com el present en què tantes circumstàncies adverses poden venir a malmetre'ns el que tant ens ha costat ~~de com~~ d'aconseguir.

Rellegint el vostre article se m'han ocorregut alguns retocs que <hi> podríeu fer-hi. Però ho deixo per a quan vindré a París, ja que en Cuito m'ha dit que en el pròxim número de *Quaderns*[2] no n'aprofitarien sinó una part donant-la com una de les nombroses lletres que els han estat adreçades comentant l'article d'en Pijoan.

Esperant que ens veurem aviat a París, us saluda cordialment

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | Prada | 3 IX 1946 | Inèdita | Arxiu privat d'Enric Roig (fill d'Enric Roig i Querol, que resideix vora París) | Transcrit de l'original.

1. Tots dos col·laboraren en *La Veu de Catalunya* o en la creació de l'Institut d'Estudis Catalans.

2. Vg. [379], n. 6.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

431

De Joan Coromines

Pinkham Notch, 22 de setembre de 1946

Sr. Pompeu Fabra
Prada

Estimat Mestre:

La seva carta del 14 d'octubre de l'any passat[1] *va tenir una llarga odissea. Arribada a Nova York quan jo encara era a l'Argentina, la van transmetre cap allà per correu ordinari, i de l'Argentina va tornar a Nova York per la mateixa via. Mentrestant jo havia fet el viatge i la carta no va arribar a les meves mans fins al maig, quan ja estava fent l'esforç final per acabar la meva tasca a Nova York i començar l'ensenyament a la Universitat de Xicago. Ací es practica un ensenyament intensiu amb cursos de poca durada, i així és com no li he pogut respondre fins després d'acabar el curs d'estiu.*

No li sabré expressar bé amb quin daler vaig llegir aquests tres fulls i fins a quin punt em vaig sentir amplament compensat per les seves paraules, de l'esforç que em va costar la Miscel·lània.[2] *Moltes gràcies, Mestre estimat, per l'encoratjament que em dóna: no n'hi pot haver de més preciós en el camí que he escollit i que seguiré tota la vida.*

La University of Chicago em va oferir la posició d'Assistant Professor en el seu Departament de Llengües Romàniques. És la tercera categoria entre les 5 de l'escalafó de la universitat nord-americana; contracte per a un any, amb la promesa de pròrroga i probabilitat d'augment de categoria. És una de les 5 o 6 millors universitats d'aquest país: 5.000 alumnes inscrits, i els seus edificis –escoles, residències, biblioteques, laboratoris, esglésies– ocupen una àrea de 8 illes de cases de llarg per 4 d'ample. La biblioteca del nostre departament és molt rica: solament la secció de català, en la qual cap professor no havia tingut fins ara interès especial, té més de 200 volums, força ben triats. Molts diuen que el Departament Romànic de la Universitat ha decaigut en els darrers anys, però justament per això les autoritats volen restaurar-li la preeminència que havia tingut, cridant gent nova. La recomanació d'En Navarro Tomás i, segons crec, la d'En Menéndez Pidal, van ésser tingudes molt en compte, però m'han dit els qui em proposaren que el que més van tenir en compte foren les publicacions que he fet

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

a l'Argentina,[3] *i en aquestes la formació rebuda a Barcelona, a Zuric etc., ha influït certament més que l'obtinguda a Madrid. No m'agradava d'entrar com un mer professor d'espanyol, que és on van [a] parar fatalment tots els estrangers d'origen peninsular en els EE.UU. (m'ha costat molt d'aconseguir que en els programes d'estudis m'anomenin John, i no Juan, ja que Joan, com a femení que és ací, no era possible), i a suggestió meva, ultra els 4 cursos de filologia castellana que dono aquest any, en tindré un de romànica general, un de provençal antic i un de lingüística i cultura catalana. Estic molt orgullós de poder fer aquest últim, que tindrà el mateix caràcter oficial i la mateixa validesa acadèmica que els altres. Ja ha despertat interès entre els estudiants, i el millor de la Secció Lingüística ha format el projecte de publicar un manual de filologia catalana per a ús dels estudiants americans, amb gramàtica i antologia. No sé pas si em lleurà d'ajudar-l'hi. Aquest curs, com tots, es dóna, solament un trimestre de l'any, que serà el d'hivern.*

La Universitat també s'interessa pel meu diccionari etimològic castellà,[4] *i m'ha assignat un despatx, en comunicació directa amb el magatzem de la biblioteca on hi ha els llibres de lingüística romànica i amb material per a ordenar el cedulari i dos alumnes que l'ordenen.*

Tot això no em tempta a quedar-me en els EE.UU., ni tampoc la cosa més valuosa de totes, la seguretat amb què poden comptar els professors universitaris d'ací. Hi ha el sentiment d'un deure que em crida a tornar a Catalunya. I m'ajudarà a complir-lo la impossibilitat d'adaptar-me a la manera d'ésser de la gent d'ací. No és per la llengua, que no deixa d'ésser un enorme obstacle, però ja superat: encara que els cursos de castellà, que he donat aquest estiu, s'havien de donar en castellà per desig exprés de la Facultat (així els estudiants fan pràctica), les lliçons pràctiques del final ja les he fetes en anglès, sense gran dificultat, i així faré tots sencers els cursos de català, provençal i romànic. Hi ha raons més pregones. Podria córrer perill d'assimilar-me entre castellans, francesos etc., però ací la diferència és incomparablement més gran, difícil de concebre per a un que no hi ha viscut. Ara passo uns quants dies de vacances, en aquesta mena de Xalet-Refugi d'excursionistes a les muntanyes de New Hampshire, però encara que aquests boscos i serres són realment bonics, m'enyoro més que mai dels nostres, ara que no tinc res a fer. Tanmateix això és el que té menys importància. Un no pot arribar a sentir-se bé en aquesta terra sense perdre una part molt gran del que era, i això a 40 anys ja és impossible. El qui més ha provat de convèncer-me que em quedi, En Pijoan,[5] *és el qui millor m'ha provat aquesta impossibilitat d'adaptació. És tràgic el menyspreu i l'absoluta incomprensió que senten per a ell i la seva mare*[6] *els fills d'aquest pobre*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

home, enterament americans. Aprofito l'ocasió per a desmentir una opinió gramatical que m'imputa en la carta[7] *que va publicar en el darrer nombre dels* Quaderns[8] *de Perpinyà; quan em va preguntar això recordo que només va escoltar les primeres paraules de la meva resposta, després vaig veure per la seva mirada que la seva atenció es desviava cap als seus propis pensaments i, com li passa sovint, m'ha atribuït aquests. Malaguanyat home, tan profundament català en el fons, malgrat dels repugnants atacs que sovint llança contra la seva pàtria!*[9]

Jo pensava tornar a Catalunya així que s'acabés la guerra, però la trista revifalla que la política internacional funesta que pateix el món en aquests moments, ha donat al falangisme,[10] *em decideix a esperar un poc més. No poso com a condició prèvia la caiguda de la tirania. Però les condicions de vida allà seran molt dures si tornem sense un canvi polític considerable. Un pot veure-s'hi anul·lat científicament per a tota la vida o menat a claudicacions vergonyoses, i jo no vull sotmetre'm a això ni voldria passar per allò. En aquest sentit crec que em pot ajudar el fet d'haver estat algun temps professor d'una gran Universitat nord-americana, i sobretot el de tenir publicat un llibre important com el diccionari etimològic castellà. I això espero que serà un fet d'ací dos anys.*[11] *Llavors no esperaré ni un dia més.*

Gràcies a la beca Guggenheim vaig poder dedicar-me intensament, la primera meitat d'aquest any, a l'arreplega de materials per als dos diccionaris etimològics, català[12] *i castellà. Vaig començar de treballar en aquell, molt de temps abans de l'exili; i en aquest, l'any 1940. En aquests sis anys he aplegat una vasta quantitat de materials per a tots dos, i vaig venir als EE.UU. decidit a acabar ràpidament aquesta etapa preparatòria. El dia 8 d'aquest mes vaig completar per fi els darrers despullaments. Com que ja tinc gairebé acabada l'ordenació alfabètica de les cèdules, el més entrant començaré la redacció del diccionari castellà. El català l'escriuré quan ja torni a ésser a Catalunya. O almenys a Europa, perquè no descarto la possibilitat d'haver de passar primer algun temps a França o a Madrid. Tanmateix no és el meu propòsit.*

No voldria que cregués que he negligit aquests anys l'estudi de la nostra llengua literària. Tinc reunida una llista de més de dues-centes observacions o addicions al seu Diccionari general[13] *o a punts de gramàtica, que li sotmetré des de Xicago d'ací algunes setmanes, quan ja tingui endegat el trimestre de tardor i encetat el meu diccionari. Va merèixer la seva aprovació la* Miscel·lània *des del punt de vista de la correcció de llenguatge? Va ésser una sort gran que vostè pogués acabar la publicació del seu diccio-*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

nari[14] *abans de començar la guerra: això haurà fet possible d'evitar molts dels estralls lingüístics de l'exili. Sembla que els facciosos ja s'han deixat córrer l'intent de ressuscitar la confusió ortogràfica autoritzant la publicació de llibres amb ortografia jocfloralesca.*[15]

Al mateix temps que la llista d'observacions li enviaré des de Xicago (ací no tinc els papers) els comptes de la Miscel·lània, *i el petit benefici que ha resultat de la venda.*[16] *Ultra la feinada sense repòs que he tingut d'ençà que vaig arribar als EE.UU., m'ha impedit de fer-ho fins ara el retard dels catalans de Colòmbia a pagar els 25 exemplars que varen comandar; no hi han valgut cartes i més cartes: m'hauré de decidir a deixar aquesta partida pendent.*

M'escriu En Cambó que ja fa temps que li van enviar tota la tirada de la Miscel·lània. *No deixi de dir-me si l'ha rebuda.*

Ja ha publicat la Catalan Grammar?[17] *Si li pot convenir cap ajuda de gent d'ací no vacil·li a dir-m'ho. I si no hagués trobat editor podríem mirar si interessava a la Chicago University Press. Em corre pressa de saber si ja ha sortit la reedició de la* Grammaire Catalane[18] *per fer-ne a comandar una partida per als meus estudiants; ja la vaig fer demanar pels llibreters Stechert i Feger de Nova York. Digui'm també si es publica la Gramàtica per a mestres,*[19] *que desitjo molt de poder llegir.*

La meva família encara és dispersa: l'Ernest a Mendoza, l'Albert a Mèxic, la Mare i els altres 4[20] *a Barcelona; entre ells, l'Hortènsia col·labora amb l'Aramon (de qui ja deu tenir notícies directes) i treballa a la casa Seix;*[21] *ara, de més a més, corregeix el català en una reedició de les obres de Russinyol.*[22]

Cregui, estimat Mestre, que serà per a mi un dia gloriós aquell en què podrem tornar a conversar. Faci'm el favor de saludar atentament tota la seva família i sobretot tingui'm al corrent del seu estat de salut.

Atentament i afectuosament

J. Coromines

*Vaig poder recuperar intacte tot el meu cedulari d'avant-guerra, que havia estat dipositat a París. Entre altres coses, hi ha els materials de l'*Onomasticon Cataloniae *(tota la toponímia viva de 400 municipis, etc.).*[23]

Adreça: Faculty Exchange Box 22. University of Chicago, U.S.A.

© Universidad Nacional de Cuyo | Facultad de Filosofía y Letras | Instituto de Lingüística | Director

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓓ Carta ms. | Pinkham Notch | 22 IX 1946 | Publicada dins Ferrer i Pujadas 2005: 129-134 | Arxiu privat Manent | Transcrita de Ferrer i Pujadas.
Ⓡ Dins Ferrer i Pujadas 2008: 175-180.

1. Vg. [404], carta de Fabra a Coromines del 14 X 1945.

2. Vg. [343], n. 3.

3. Durant la seva etapa com a professor a la Universitat de Cuyo (Mendoza, Argentina), Coromines va publicar força articles i treballs lingüístics en revistes i anuaris d'allí i de la Universitat de Buenos Aires. En comptem una quinzena entre 1940 i 1944. Vegeu «Bibliografia de Joan Coromines», de Josep Ferrer i Costa, dins *Joan Coromines, 90 anys* (1995, pàg. 130-131).

4. Vg. [343], n. 6.

5. A l'exilí residí bàsicament a Xicago, Nova York i Suïssa.

6. Fa referència a Teresa Mestre, germana de l'esposa de Pompeu Fabra i muller de Josep Pijoan.

7. Fa referència a Joan Coromines (1946): «Una rectificació», *Quaderns d'Estudis Polítics, Econòmics i Socials* (Perpinyà) 19, pàg. 34: «jo mai no he dit que estigués bé d'usar l'article definit amb els noms propis de persona masculins que comencen en consonant ("el Maragall"); és sabut que solament és correcte i usual d'emprar-los amb En o sense res». És la resposta a: Josep Pijoan (1946): «Josep Pijoan ens diu», *Quaderns d'Estudis Polítics, Econòmics i Socials* (Perpinyà) 17, pàg. 33-34.

8. Vg. [379], n. 6.

9. Vg. [430].

10. La Falange Española, l'agrupació política fundada a Madrid el 29 d'octubre de 1933, esdevingué el partit únic de l'Estat espanyol durant el franquisme.

11. Això no s'esdevingué fins el 1955. Vg. [343], n. 6.

12. Vg. [374], n. 17.

13. Fa referència a l'informe inèdit *Addicions i modificacions al «Diccionari general» de P. Fabra* (6 IV 1948, 63 pàg.), de Joan Coromines.

14. Vg. [144], n. 3, i [180], n. 4.

15. A partir de 1941-1942, el règim franquista deixava publicar alguns llibres en llengua catalana però amb la condició que usessin l'ortografia prefabriana.

16. Vegeu l'adjunt a la carta [435].

17. Vg. [336], n. 3.

18. Vg. [377], n. 11.

19. Vg. [334], n. 3.

20. Fa referència a Carme, Júlia, Hortènsia i Jordi Coromines i Vigneaux.

21. Editorial Seix i Barral (Barcelona, 1911 - 1974), fundada per Victorià Seix i Lluís i Carles Barral. La unió d'editorial i impremta permeté de fer edicions d'una gran qualitat. Publicaren llibres escolars i pedagògics i en foren directors de publicacions Pau Vila, Artur Martorell i Palau i Vera. Es fusionà (1974) amb Edicions Ariel.

22. Pujadas fa referència a Santiago Rusiñol (1947): *Obres completes*. Pròleg i ordenació de Carles Soldevila. Col·lecció «Biblioteca Perenne», núm. 3. Barcelona: Selecta. En una carta d'Hortènsia al seu germà Joan, li comunica que «He corregit l'ortografia de les obres de Russinyol per a la llibreria Catalònia» (17 IX 1946).

23. L'agost de 1946 Coromines recuperà miraculosament el cedulari que contenia, entre altres materials, els del seu *Onomasticon Cataloniæ*, que havia tramès a París el gener de 1939 mitjançant el seu amic i company d'estudis Josep Quero i Molares, sotssecretari d'Afers Estrangers de la República. Quaranta-sis anys després, en una entrevista de Pere Tió per al diari *Avui* (10 XI 1985), recordava aquell fet.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

432

A Emili Granier i Barrera

Prada, 25 d'octubre 1946

Senyor Emili Granier

Estimat amic, Quan la meva darrera estada a París es va pensar en qui podia encarregar-se de la Secretaria de la Revista, i, si no recordo mal, s'havia pensat en algú que no era pas en Joan Prat sinó, em sembla recordar, l'Obiols, actualment a Bordeus.[1] Em ve, doncs, molt de nou el que em comuniqueu en la vostra lletra,[2] i estranyo molt que no m'ho hagin comunicat encara. Així, no puc dir-vos avui altra cosa sinó que escriuré ara mateix a París, i si s'ha pensat a crear algun càrrec més que us pogués convenir,[3] compteu amb el meu suport. Fins ben aviat, doncs.

Cordialment vostre

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Prada | 25 x 1946 | Inèdita | Fons Emili Granier i Barrera del CEHI | Transcrita de l'original.

1. Joan Prat (*Armand Obiols*) tornà a fer de secretari o de redactor en cap de la *Revista de Catalunya* a partir de 1947.

2. Carta perduda.

3. Emili Granier i Barrera no tingué cap càrrec dins la *Revista de Catalunya*.

433

A Emili Granier i Barrera

Prada, 26 d'octubre de 1946

Sr. Emili Granier

Estimat amic, Em cal fer un aclariment a la vostra lletra.[1] En el moment d'escriure-la no havia caigut que en J. Prat era el mateix Obiols! I d'aquest sí que n'havíem parlat durant la meva darrera estada a París, i tots havíem convingut que era l'home que ens convenia com a secretari

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

de redacció de la Revista.[2] La meva sorpresa era que n'haguéssiu nomenat un altre sense dir-me'n res.

No cal dir que [hi ha dues paraules no intel·ligibles] feu l'oferiment que us feia en la meva lletra.[3]

Cordialment vostre

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | Prada | 26 x 1946 | Inèdita | Fons Emili Granier i Barrera del CEHI | Transcrita de l'original.

1. Carta perduda.
2. Vg. [432], n. 1.
3. Vegeu la carta anterior.

434

A Joan Sales

Prada, novembre de 1946

Sr. J. Sales

Vós heu encapçalat la vostra lletra[1] amb aquests mots: Estimadíssim mestre. Si això vol dir que us considereu deixeble meu, bé puc jo començar la meva resposta amb un Estimadíssim deixeble.[2] I quin deixeble, amic Sales! ¿Com podeu haver pensat mai que jo no em recordaria de vós? Quants cops no us he recordat a vós i el malaurat Alba[3] des d'aquell concurs en què, amb l'Esperança Figueras, us emportàveu els tres primers llocs!

Quan algú em parla del bon català de Quaderns de l'Exili,[4] no deixo mai de dir-li: És que entre els qui els fan hi ha en Sales. Això sol explicaria que aquesta revista surti escrita en un català gramaticalment correcte. Però el català de Quaderns, –i això sigui dit en elogi de tots els qui redacteu–, és quelcom més que un català gramaticalment correcte, cosa que m'és plaent constatar en un temps en què ni a escriure un català passador no arriben <,> molts que no es cansen de fer parada del seu amor a la nostra llengua. De l'amor que li porteu vosaltres, sí que no cal dubtar-ne, i ell és penyora del vostre patriotisme.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

En *Quaderns de l'Exili* hi ha coses, moltes, que em plauen molt; n'hi ha alguna, però, en què dissenteixo de vosaltres. Però hi ha discrepàncies, amics, que, entre bons catalans, no han d'ésser obstacle que, un dia, treballem plegats en les tasques de restauració i redreçament que urgentment caldrà emprendre: que, en aquests moments, quan parlem de futures, però segurament llunyanes actuacions, discrepem i àdhuc algun cop arribem a adreçar-nos atacs més o menys violents (dic violents; no, verinosos), no hi fa res si és que, a l'hora d'emprendre aquelles tasques inajornables, sabem posar per damunt de tot el nostre amor a Catalunya!

Rebeu, amic Sales, la meva salutació més afectuosa i vulgueu saludar de part meva els vostres companys de *Quaderns*.

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | Prada | Novembre de 1946 | Publicada dins Manent 1990a: 113-114 | Arxiu privat de Núria Folch | Hem vist part de l'original en reproducció facsímil | Transcrita de Manent.

Ⓡ Publicat anteriorment i parcialment dins *Quaderns de l'Exili* (26, març-abril 1947, pàg. 9; secció «Lletres als Editors»). I també parcialment en facsímil dins Manent 1990a: 112.

Ⓥ El text publicat parcialment dins *Quaderns de l'Exili* té unes petites variacions respecte del text de Manent, que és transcrit de l'original. De fet, la publicació a *Quaderns* s'adapta una mica a una carta al director o a l'editor, sobretot en la conjugació verbal.

1. Carta perduda.

2. Joan Sales fou un dels molts deixebles de Fabra durant els anys de la Segona República.

3. Manuel González i Alba morí a Barcelona el 1934.

4. *Quaderns de l'Exili*, una de les revistes més singulars dels anys d'exili, es publicà a Mèxic del 1943 al 1947. S'editava mensualment i se'n publicaren 26 números. El nucli eren Joan Sales i Lluís Ferran de Pol, directors, i Raimon Galí i Josep M. Ametlla. S'hi adheriren Pompeu Fabra, Francesc Cambó, Joan Coromines i Pau Vila. Desaparegué en repatriar-se la majoria de fundadors.

434b

A Esperança i Mercè Figueres

[No hi ha encapçalament]

[Vers 1946]

Per una estudianta catalana que ha passat uns dies a Prada, m'he assabentat que feia molt de temps que no havíeu rebut cap lletra meva i que, per tant, ignoràveu si havia rebut les vostres trameses...[1] [...]

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Des del mes de juliol que no he rebut cap de les trameses de llibres[2] que m'havien estat anunciades pels meus parents de Barcelona,[3] cosa que em fa estar amb molta ànsia. I és per això que us prego que us informeu del que passa i m'ho escriviu com més aviat millor. Perdoneu aquesta molèstia que us dono, però és que no sé l'adreça actual de cap dels meus parents... [...]

Però encara més haurà trigat (si és que mai arriba!) la resposta dels meus col·legues de l'Institut[4] a una lletra que els vaig escriure fa més de mig any.[5] Donada la importància de la consulta que els feia en aquesta lletra, el fet que avui encara no hagi rebut cap contesta dels meus col·legues no pot ésser degut sinó: o bé al fet que no han rebut la meva lletra (lletra en què els feia saber les pretensions de l'editor Sr. Llausàs,[6] junt amb la qual els trametia una llarga llista d'addicions, supressions i esmenes a fer al meu diccionari[7] que estan actualment revisant, la qual crec saber que van rebre), o bé, cosa més probable, al fet que la seva resposta s'ha perdut o encallat pel camí.

Ⓓ Carta. Desconeixem si és ms. o mc. (però probablement és ms.) | [Probablement Prada] | [Vers 1946], ja que Fabra parla d'una carta enviada a l'IEC feia més de mig any en la qual els explicava les pretensions de l'editor López i Llausàs, i la correspondència entre Fabra i López s'acumula sobretot el 1946, la qual cosa ens fa pensar que aquesta carta podria haver estat enviada el 1946, més aviat cap a finals. A més, cal tenir en compte que la correspondència entre Fabra i Aramon, pont de l'IEC amb els exiliats, comença el juliol de 1945 | Publicada parcialment, i sense indicar el corresponsal, dins Pujades 1969: 11 | Es desconeix l'arxiu en què és dipositada | Transcrita de Pujades.

Ⓘ Encara que no en tenim la certesa, creiem que la carta s'adreçà a les germanes Figueres. Són dos els motius que ens hi porten: d'una banda, perquè la major part de la correspondència que Pius Pujades publicà a la revista *Presència* s'adreça a les germanes Mercè i Esperança Figueres; de l'altra, perquè creiem que tant el to de la carta, com el contingut (les trameses que envien a Fabra), com la comparació que puguem fer amb altres cartes enviades per Fabra a les mateixes Figueres, ens indueixen a afirmar que les envià a aquestes deixebles que vivien a Catalunya i que conservaren les cartes del Mestre durant anys.

1. Trameses en forma d'ajuts econòmics.

2. Vg. [354c], n. 1; [370], n. 5; i [465], n. 2.

3. Vg. [370], n. 2.

4. Vg. [27], n.3, i [290], n. 8.

5. O bé es tracta de la carta [405] o bé d'una carta perduda que vers 1945-1946 Fabra envià a Aramon i que aquest no rebé mai.

6. Vegeu les cartes creuades entre Fabra i López i Llausàs: [421], [428] i [452] (trameses) i [425], [438] i [443] (rebudes).

7. Vg. [405], n. 5.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

435
De Joan Coromines

Xicago, 7 de gener de 1947

Sr. Pompeu Fabra
Prada

Estimat Mestre:

Fins ara he estat esperant per veure si podia cobrar tots els exemplars venuts o lliurats en consignació, de la Miscel·lània,[1] *abans de retre-li'n comptes i d'enviar-li el petit benefici obtingut, però em convenço que els 44 exemplars que no he pogut cobrar fins ara trigarem a cobrar-los o potser no els cobrarem (llevat de deu enviats a Londres que he escrit que els hi enviïn directament), i així em decideixo a enviar-li els comptes i els diners,*[2] *que com veurà pel full adjunt pugen a 101 dòlars. Amb els comptes van totes les factures que em vaig poder fer donar, salvant els rebuts de certificació de correus, que no em sembla útil d'enviar-li perquè tampoc no porten el preu del franqueig.*

Encara que no en tinc notícies suposo que devia rebre els 170 exemplars que restaven de la tirada i que vaig lliurar al Sr. Cambó perquè els hi enviés. Resten en el meu poder 19 exemplars, alguns dels quals són per a col·laboradors a qui encara no n'he pogut enviar (per manca d'adreça o de seguretat) i els altres me'ls reservaria, si li sembla bé, per a algun cas de donatiu important.

Ara repassant els papers i correspondència relativa a la Miscel·lània, *veig que vaig deixar sense contestar una comanda de 10 exemplars que em feia En Miquel Ferrer, Secretari del Club del Llibre Català, Palma Norte 335, Despacho 402, Apartado Postal 8.626, México D. F., i una d'un nombre indeterminat, per part del Sr. Silvestre Isern, Box 796, San José de Costa Rica, que s'oferia a vendre'n a l'Amèrica Central. Crec que l'arribada d'aquestes cartes va coincidir amb el meu viatge de l'Argentina a Nova York i per això vaig oblidar de contestar-les. Potser es podria dir al qui s'ocupa actualment de la venda de la* Miscel·lània *(En Ragassol?)* [sic] *perquè els escrigui ara.*

No crec que s'hagi de renunciar a cobrar els exemplars que es van enviar en consignació i que encara no s'han cobrat. Cal insistir-hi. Jo avui torno a escriure a tots ells i poso les adreces en les factures corresponents, de manera que vostè podria encarregar al seu gendre[3] *o a en Ragassol que continuïn insistint-hi d'ara endavant.*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Junt amb els comptes i factures[4] *li envio un exemplar del prospecte de propaganda que vaig fer imprimir, i que devia contribuir molt a la venda dels exemplars que s'han cobrat; en vaig fer dues tirades, una amb el text català al davant, després el castellà i al final l'anglès, i l'altra amb l'ordre contrari, per als no catalans; adjunto un exemplar de totes dues tirades. També envio retalls d'algunes recensions que es van fer a Amèrica*[5] *i de les quals en tinc duplicats. I especialment voldria que es fixés en el resum de les negociacions que vaig tenir prèviament amb l'Associació d'Ajut a la Cultura Catalana,*[6] *de Buenos Aires, per a publicar l'obra conjuntament amb ells; negociacions que van fracassar per culpa d'ells, i que al capdavall ha estat millor que fracassessin perquè l'edició no hauria sortit tan correcta i els de l'Associació s'haurien quedat el petit benefici que ara li puc enviar.*

Li agraireé molt que llegeixi atentament tot això i em digui si aprova la meva gestió: serà per a mi un gran descans de consciència.

Per l'octubre vaig resoldre amb un viatge al Canadà el problema de la meva documentació per a residir legalment als EE.UU., i ara tindria dret a viure-hi tota la vida si volgués. Però això no és un país per a viure-hi com un home, sinó com una bèstia de treball sense distracció de cap mena si no és la feina i les pel·lícules americanes. Sol i sense gaire esperança que torni la meva dona,[7] *he de fer esforços dolorosos per aguantar-m'hi, i tindré treballs per a resistir fins a acabar d'escriure el meu* Diccionari etimològic castellà, *del qual ja he començat d'escriure els primers articles, i que estic decidit a acabar, costi el que costi, en menys de dos anys.*[8] *Crec que això m'és necessari per a tornar en les millors condicions possibles a Catalunya: és a dir, crec que gràcies al prestigi adquirit per la càtedra que deixaré a Xicago i al diccionari, podré compensar en part el perjudici desastrós que duria a la meva carrera la continuació del règim franquista o d'un règim més o menys afí.*

Ací ja he començat el tercer curs trimestral (aquest canvi continu de programes i matèries és fatigosíssim), i ara una de les tres classes que dono, de tres hores setmanals cada una, és la de català: hi assisteixen tres estudiants només però són els millors del departament. He fet comandar la seva gramàtica catalana en francès[9] *i l'altra en anglès*[10] *que m'anunciava, que serien útils per als alumnes, però fins ara no se'n sap res; a part de l'exposició de gramàtica històrica faig un resum històric i d'història literària, i llegirem algunes mostres de textos. Faig la classe en anglès; la de francès antic la faig en francès i la de gramàtica històrica castellana, en castellà, a precs del cap del departament; en el trimestre anterior vaig fer tots tres cursos en anglès i ja m'hi bellugo amb tota facilitat. He restat encarregat*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

definitivament dels cursos de filologia francesa, i en canvi he aconseguit que em descarreguessin de la literatura castellana medieval.

La setmana passada vaig ésser a Washington en el Congrés dels Professors de Llengua i Literatura Modernes dels Estats Units, on assisteixen unes 4.000 persones. El President del grup de Lingüística Romànica em va presentar públicament en termes de gran elogi (l'indoeuropeista italià Bonfante), i vaig parlar-hi públicament dues vegades sobre qüestions de romanística general però tractant al mateix temps de mots i formes catalanes i posant de relleu la importància del català per a tots els romanistes. Vaig parlar en anglès i vaig obtenir l'aprovació explícita dels congressistes més renomenats (Spitzer, Bonfante, Alonso i diversos americans); l'Amado Alonso, que ha perdut la seva càtedra a l'Argentina, per obra de Peron, també hi assistia per primera vegada i també va parlar un cop, però va excusar-se per fer-ho en castellà encara que està casat amb una anglesa. Els castellans segueixen ací la mateixa conducta que a Europa: no aprenen a parlar cap llengua o s'abstenen quasi tots d'assistir als Congressos, precisament per aquesta raó, encara que ells solen dir que no són interessants. El resultat és que, amb tot i que hi ha un centenar de professors de llengua castellana en els EE.UU. per cada català, érem quasi tants catalans (tres) com castellans. M'interessa l'assistència a aquests Congressos per la publicitat que permeten donar a la nostra existència nacional, poc coneguda en aquestes terres, i per fer-me conèixer personalment, que potser algun dia en tindré ventura quan torni a ésser a Catalunya.

Espero que vagi rebre la meva carta des de New Hampshire[11] *pel setembre, i que el seu gendre En Rahola hagi rebut la que li vaig enviar fa un parell de setmanes sobre el seu amic malalt.*[12] *Quan li escrigui faci'm el favor d'afegir-li que En Jaume Pi-Sunyer,*[13] *que vaig consultar sobre aquest cas, m'ha fet a saber que li escrivia directament a ell.*

El mes passat vaig enviar un article en català sobre mots catalans d'origen germànic que sortirà a la Revue de Lingüístique Romane, *en català, en un volum de Miscel·lània complementària a honor d'En Mario Roques;*[14] *també tinc diversos articles en premsa, redactats en anglès, en revistes nord-americanes. Ja els hi enviaré tots quan en tingui tirades a part. Però ara refusaré enèrgicament tota col·laboració per lliurar-me amb exclusivitat al diccionari etimològic i acabar-lo ben aviat. Espero que ja no triguem gaire a tornar-nos a veure, sigui a França o més aviat a Catalunya;*[15] *no cal dir que si tingués manera de guanyar-me la vida a França no vacil·laria a deixar tot seguit això però crec que ara ja el meu primer viatge serà per tornar a Barcelona.*[16]

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Li estimaré moltíssim que vagi donant-me notícies ben sovint de vostè i dels seus. I amb l'esperança de llegir-lo li envia una bona abraçada el seu deixeble

[Joan Coromines]

P. S. Adjunto el xec per valor de 101 dòlars, menys les despeses de tramesa. C.[oromines]

Envio còpia dels comptes als Mecenes.[17] *Les factures, recensions i prospectes les envio certificades en sobre a part, per vaixell. C.[oromines]*

Ⓓ Carta mc. (còpia carbó; el darrer paràgraf del *post scriptum* és ms.) | Xicago | 7 I 1947 | Publicada dins Ferrer, Ferrer i Pujadas 1998: 67-69 | Fundació Pere Coromines | Transcrita de Ferrer, Ferrer i Pujadas.

1. Vg. [343], n. 3.

2. Vegeu adjunts publicats a continuació de la carta.

3. Ferran Rahola i Auguet.

4. Vegeu el document adjunt de sota.

5. Vegeu la recepció de la miscel·lània dins *Epistolari Joan Coromines & Francesc Cambó. La gènesi de la «Miscel·lània Fabra»* de Josep Ferrer i Joan Pujadas (2008) i també dins Manent 2005: 262-267.

6. AACC: associació vinculada a la revista *Catalunya*, de Buenos Aires. En una carta del 16 XI 1942 Coromines els comunicà que a causa de les seves indecisions i constants ajornaments havia decidit renunciar a l'ajuda que havien promès per a la *Miscel·lània Fabra*. Per aquesta raó va reduir la tirada només a 400 exemplars.

7. El matrimoni Coromines patí una crisi que els portà a una breu separació.

8. En realitat el *Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana* no es va començar a publicar fins l'any 1954.

9. *Grammaire catalane*. Vg. [377], n. 11.

10. O bé es refereix a la *Catalan Grammar* (vg. [336], n. 3), aleshores pràcticament enllestida però inèdita, o bé a la *Gramàtica anglesa* publicada feia anys (vg. [155], n. 6).

11. Carta perduda.

12. En aquesta carta, perduda, J. Coromines en contestava una d'anterior de Ferran Rahola datada a Perpinyà el 12 XI 1946 i que es reprodueix dins Ferrer, Ferrer i Pujadas 1998: pàg. 69.

13. Més conegut com a Santiago Pi i Sunyer.

14. «D'alguns germanismes típics del català», dins: *Mélanges de Linguistique et Litterature offerts à Mario Roques*. París: Librairie Marcel Didier, 1952, vol. IV, pàg. 27-52. Reproduït dins *Entre dos llenguatges*. Barcelona: Curial, 1977, vol. III, pàg. 5-44.

15. Fabra i Coromines, exiliats tots dos el 1939, ja no es tornaren a veure mai més.

16. En realitat, Coromines no pogué tornar a Barcelona fins al dia 5 de maig de 1952.

17. Fa referència a Francesc Cambó, Rafael Patxot i Ferran Fontana.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Comptes de la «Miscel·lània Fabra»[1]

Ingressos

Aportació del Sr. C[ambó]	*1.500.00 $ arg.*
Aportació del Sr. Patxot	*1.000.00 $ arg.*
Aportació del Sr. Fontana	*300.00 $ arg.*
Producte de la venda de 35 exemplars per J. Coromines, a 10 $ cada un	*350.00 $ arg.*
Producte de la venda de 33 exemplars per intermediaris, amb 25 % de descompte	*247.50 $ arg.*
Total dels ingressos	*3.397.50 $ arg.*
Despeses	*2.973.30 $ arg.*
Benefici per al Sr. Fabra en pesos argentins	*424.20 $ arg.*
Ídem en dòlars (a 4.20 $ arg. el dòlar)	*101.00 $ USA*

Despeses

Factura de l'impressor Coni, 10-III-1944, per impressió del llibre	*2.760.10 $ arg.*
Factura de Coni per les caixes en què s'envià la tirada, des de Buenos Aires a Mendoza, afegida a l'anterior	*24.00 $ arg.*
Factura de l'Expreso Villalonga per aquesta tramesa, n.º AA 18.723, 5-IV-1944	*42.10 $ arg.*
Factura de Coni per 400 exemplars del prospecte de propaganda, 24-V-1944	*40.00 $ arg.*
Factures de la casa Peuser per paper, cartró i cordill per a embalar els llibres que s'enviaren i factures per cobrar-los, n.º 1.773, 1.774 i 1.775, 7-VII-1944	*20.70 $ arg.*
Ports del prospecte de propaganda, des de Buenos Aires a Mendoza	*6.00 $ arg.*
Franqueig de les cartes de propaganda (no es compten les despeses de correspondència restants)	*6.65 $ arg.*
Franqueig dels exemplars venuts i dels donats	*73.75 $ arg.*
Total de les despeses	*2.973.30 $ arg.*

Xicago, 7 de gener de 1947
Joan Coromines

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Justificació del tiratge de la Miscel·lània

Exemplars venuts i cobrats	68
Exemplars venuts i que fins ara no s'han pogut cobrar	44
Exemplars donats a col·laboradors, revistes, biblioteques i particulars (incloent-hi els mecenes)	103
Exemplars lliurats al Sr. C[ambó] el 27-XI-1945 perquè els enviés al Sr. Fabra	170
Total	385
TOTAL DE LA TIRADA	404
RESTEN EN PODER MEU	19

Ⓓ Documents mc. (és còpia; signatura ms.) | Xicago | 7 1 1947 | Inèdits | Institut Cambó | Transcrit de Ferrer, Ferrer i Pujadas.

1. En la còpia que conservà Coromines hi ha la següent nota manuscrita: «Afegint-hi els 187.50 pesos argentins, que enviarà directament en Vila i Vallès al Sr. Fabra (carta d'ell del 31-XII-1946 i meva del 15-I-1947), = 44.64 $ USA, resulten en total 145.64 $ USA. | Vegeu còpia del rebut.| De més a més, el 18-IX-47 vaig ingressar 19.00 $ USA més en el compte corrent d'En Fabra a Mèxic. | Total definitiu (13-II-1950): 164.64 $ USA».

436

A Juli Figueres i Miquel Pascual[1]

Prada, 30 de gener de 1947

Amics, Per fi vaig arribar a casa meva després d'haver posat norantasis hores en el meu viatge de París a Prada. No penseu que maleeixo la meva aturada forçosa a Narbona: certament hi vaig passar moments desagradables –d'ànsia, de fred, de por de rompre'm una cama...– però també hi vaig passar, més nombrosos, moments ben agradables, els que vaig passar en companyia vostra. Cregueu que agraeixo vivament les mostres d'afecte que em prodigàreu; i que em tardarà, amic Figueras!, l'hora de venir, aquest cop ben voluntàriament, a aqueixa ciutat i visitar el vostre Centre!

Una abraçada a tots!

Pompeu Fabra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓓ Carta ms. | Prada | 30 1 1947 | Publicada dins Castells 2001: 43, en reproducció facsímil | Arxiu privat de Víctor Castells | Transcrita de Castells.

1. President i secretari del Casal de Catalunya de Narbona respectivament.

437
D'Ermengol Vila i Vallès

Buenos Aires, 23 de febrer de 1947

Sr. Pompeu Fabra
15 Rue des Marchands
PRADES (Pirineus Orientals) FRANÇA

Venerable Mestre:

Complint instruccions rebudes del Dr. Joan Coromines, actualment radicat a Xicago, m'és plaent anunciar-vos que per mitjà del Banc Francès i Italià per l'Amèrica del Sud, de Buenos Aires, us he fet ramesa de Francs 5.270, producte de $ 187,50 moneda nacional argentina, saldo del compte liquidació per venda de la Miscel·lània Fabra,[1] *que jo he venut a l'Argentina, per encàrrec i d'acord amb el Dr. Coromines.*

La tramesa us ha estat feta per via aèria, i el mateix Banc per conducte de les seves sucursals a França haurà cuidat de fer-vos a mans dita quantitat, que espero haureu rebut oportunament, puix que l'enviament fou fet el dia 19 del que som.

En espera que haureu rebut els francs anunciats, i desitjant-vos un bon estat de salut, perquè ben aviat ens puguem retrobar a la nostra estimada Catalunya, lliure ja dels botxins que avui ens la tenen endogalada,[2] plau-me aprofitar l'avinentesa per oferir-vos el testimoni de la meva més sincera simpatia, respecte i admiració.

Sóc de Vós afectíssim servidor,

[Ermengol Vila i Vallès]

Ⓒ [A l'esquerra:] anagrama rodó amb un dibuix de les muntanyes de Montserrat i el text de Montserrat. [A sota:] Pichincha 176 | Casilla Postal 2258 | Buenos Aires [Al centre:] Depósito de libros | Artes · Ciencias · Religión | H · Vila y Vallés

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓓ Carta mc. (còpia paper carbó) | Buenos Aires | 23 II 1947 | Publicada dins Ferrer i Pujadas 2005: 466, nota 1 | Fundació Pere Coromines | Transcrita de Ferrer i Pujadas.

Ⓘ En la signatura de diverses cartes que Vila adreçà a Coromines la inicial del seu nom és il·legible: no se sap si és una «E» o una «H». Nosaltres ho hem normalitzat al català.

1. Vg. [343], n. 3.
2. Vg. [376], n. 7.

438

D'Antoni López i Llausàs

19 març del 1947

Sr. Pompeu Fabra
15, Rue des Marchands
Prades (Pyrenées Orientales)
France

Benvolgut amic:

Quan ja creia que no hauria arribat a les seves mans la carta que vareig enviar-li el 17 de juliol de l'any passat,[1] *em diu en Rafel Tassis, –en contestar-me que m'envia un exemplar en paper de fil, signat per voste, del llibre d'homenatge que li ofrenen els amics,*[2] *– que voste m'escriura directament sobre el que li proposaba referent al Diccionari*[3] *en l'esmentada carta.*

Després d'aquella data he tingut l'oportunitat de fer un curt viatge a Barcelona i m'he convençut que, encara que no ha arribat l'hora de tornar-hi, és ja molt a prop el dia que podrem fer-ho i desplegar novament allí les nostres activitats editorials.

Actualment autoritzen allí l'edició de llibres catalans, sobretot les reedicions, amb exclusió dels llibres polítics, historics i tecnics.[4] *Els elements que varen quedar a la Llibreria Catalonia*[5] *–ara es diu «Casa del Libro»– varen preguntar darrerament a la censura si donaria permís per a reeditar el Diccionari de voste. La contesta va esser negativa al·legant que el Diccionari el consideraven una obra tecnica i per tant no podien autoritzar-la. En canvi crec que han permes a l'Horta*[6] *editar el Diccionari Pal·las Castella-Catala i Catala-Castella*[7] *i no sé si algún altre.*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Bé, el cas es que mentre arriba l'hora que tots esperem,[8] *jo voldria imprimir el Diccionari a Buenos Aires, per tal de difondre'l per terres d'America i enviar-lo a Catalunya clandestinament, si no puc d'altra manera. Es per aixo que li prego que vulgui contestar la consulta que li faig en la carta del 17 d'abril,*[9] *sobre si vol fer voste mateix les correccions o adicions que calguin, o m'autoritza que les faci C.A. Jordana o algun altre dels catalans que es troben per aquí, d'acort amb les instruccions i directrius que vosté pugui donar-los.*[10]

Els dies de la meva estada a Barcelona vaig tenir la pena de veure morir el pobre Borralleres, després d'una operació que varen fer-li a la clínica Plató.

No li explico les meves impressions del viatge a Barcelona perque no acabaria mai. L'únic que puc dir-li es que vaig arribar a la conclusió que, si es vol anar a morir sota el cel blau de casa nostra i de cara a aquell mar inigualable, desetenent-se abans de tot, es possible. Pero no per anar-hi a treballar o a bregar en qualsevol ordre d'activitats. Jo, de moment, no penso moure'm d'aqui. Saludi als amics, molt especialment a Rovira i Virgili si es que el veu algun dia, i en espera de les seves noves, queda seu afm. amic i admirador,

Antoni López-Llausàs

Ⓒ [Capçalera del primer full; primera línia, a dalt, a l'esquerra:] ALSINA 500 | U.T. 33 – 0071 [Primera línia, a dalt, a la dreta:] DIRECCION CABLEGRAFICA | LIBRECOL [Segona línia, per sota de la primera, centrat:] EDITORIAL SUDAMERICANA S.A. | BUENOS AIRES

Ⓓ Carta mc. (signatura ms.) | Buenos Aires | 19 III 1947 | Inèdita | Arxiu privat Manent | Transcrita de l'original.

1. Vg. [425], carta de López-Llausàs a Fabra del 17 VII 1946.

2. *Miscel·lània Fabra.* Vg. [343], n. 3.

3. Sobre una hipotètica segona edició del *Diccionari general de la llengua catalana* publicada pel mateix López i Llausàs, autor de la primera. Vg. [405], n. 5.

4. La censura franquista començà a ser una mica menys restrictiva a partir de finals dels anys quaranta.

5. Vg. [425], n. 4.

6. L'editor Joaquim Horta.

7. *Pal·las. Diccionari català-castellà-francés: amb vocabulari castellà-català, francés-català,* d'Emili Vallès. Barcelona: Horta editor, 1900?. El 1927 s'havia editat una segona edició, i el 1947 el franquisme permeté l'edició de la tercera a Barcelona.

8. Vg. [376], n. 7.

9. Carta perduda.

10. Les cartes creuades que conservem entre Fabra i López i Llausàs semblen un diàleg de

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

sords. És com si un i l'altre es fessin l'orni. O, allò més probable, sembla com si l'editor López i Llausàs no hagués rebut la carta que Fabra li trameté (vg. [421] i [428]). Sens dubte, en una de les cartes Fabra deixa clar a l'editor que té la intenció de publicar una segona edició amb l'editorial Spes i amb l'IEC alhora. Avatars de la vida, qui acabarà publicant la segona edició del *DGLC* serà López i Llausàs.

439

De Rafael Tasis

Paris, 22 de març del 1947

Senyor Pompeu Fabra
PRADES

Estimat amic i mestre: Em penso que ja vaig escriure-us a proposit de l'encàrrec de «Miscel·lànies»[1] *que em passàveu per a servir a en Joan Gili. Li he escrit i ja estem d'acord, havent-li enviat els 15 exemplars en paquets certificats. Li he indicat, en quant a la factura dels 10 que tenia pendents, que podia trametre el seu import al compte que teniu obert al «Banco Comercial de la Propiedad», de Mèxic, o a mi, en francs, si li anava millor. Ja us diré la contestació que em dongui.*

Espero encara que em digueu si l'adreça que vaig escriure-us d'en Patxot és la bona.[2] *Tinc ja fets els paquets i només espero saber si puc trametre'ls confiadament a Friburg.*

La «Gramàtica» es va venent.[3] *N'he tramès dos cents exemplars a Mèxic. En quant a les «Converses Filològiques»,*[4] *al Banc d'en Casanelles hi haurien d'haver a hores d'ara –si tothom ha pagat–, més de 1300 dòlars. Em fa l'efecte que arribarem als dos mil. Els de França i Bèlgica van més a poc a poc, però ja tinc cobrats uns 25.000 francs, que naturalment estan a la vostra disposició.*

En una recent carta d'en Lopez Llausàs em diu: «No us oblideu de dir a Fabra que m'escrigui, ja que des d'aqui a Buenos Aires estic preparant una nova edicio del seu «Diccionari General de la Llengua Catalana»[5] *i m'agradaria consultar-li alguns detalls.» Ja deveu saber la seva adreça: Alsina, 500. Buenos Aires.*

Trigareu molt a venir? Tinc uns quants volums a fer-vos signar que no puc expedir a manca d'aquest detall.

Afectuosament us saluda el vostre amic

Rafael Tasis.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

No oblideu, si us plau, de fer-me alguna cosa per a La Nostra Revista,[6] *de l'Artís,*[7] *que l'espera amb candeletes.*

Ⓓ Carta mc. (la frase *post scriptum* és ms.; signatura ms. i mc.) | París | 22 III 1947 | Inèdita | Arxiu privat Manent | Transcrita de l'original.

1. Vg. [343], n. 3.
2. Rafael Patxot s'exilià a Suïssa.
3. Probablement es tracta de la *Gramàtica catalana* de 1946. Vg. [329], n. 1.
4. Tria de *Converses filològiques* en homenatge de Fabra. Vg. [405], n. 24.
5. Vg. [405], n. 5.
6. Avel·lí Artís i Balaguer fundà *La Nostra Revista* a Mèxic (1946-1954). Era una revista cultural i política que comptava amb importants plomes de l'exili i de Catalunya. No hi ha constància que Fabra hi col·laborés en el període 1947-1948.
7. Avel·lí Artís i Balaguer.

440

A Joan Gili

Prada, 17 d'abril de 1947

Sr. Joan Gili
Oxford

Distingit senyor, Quan tenia fet l'esborrany d'una *Catalan Grammar*[1] vaig assabentar-me que se n'havia ja publicat una a Anglaterra: la vostra.[2] Me'n vaig alegrar molt perquè venia a remeiar la falta d'una gramàtica catalana escrita en anglès quan la meva estava, ben segur, encara molt lluny de poder ésser publicada.

Havia trigat a saber que havíeu publicat una *Catalan Grammar*, i per a tenir-la ha calgut –ja que no sabia la vostra adreça ni la de la casa editora– que vós tinguéssiu la gentilesa de trametre-me'n un exemplar, cosa que us agraeixo cordialment així com les paraules afectuoses amb què em féreu l'ofrena.[3]

Si no vaig escriure-us tot seguit acusant-vos recepció de l'exemplar que em trametíeu, va ésser perquè vaig esperar a fer-ho en haver-ne fet una primera lectura; però l'acabament d'un treball que havia de trametre urgentment a l'Institut[4] em prengué molt més temps que no em pensava: vet ací la causa d'haver trigat tant a escriure-us, de què us demano perdó.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Per fi he pogut llegir detingudament la vostra gramàtica: està bé i pot servir perfectament de base a la més extensa que em dieu que teniu en preparació. I, ja que m'ho demaneu, serà amb molt de gust que us faré algunes suggerències i us indicaré els errors que pugui trobar-hi en una segona lectura que em disposo a fer-ne.

Pel mateix correu us trameto un exemplar de la diguem-ne tercera edició de la meva *Grammaire Catalane*.[5] Malauradament Belles Lettres no ha pogut publicar una refosa que tinc feta de l'edició del 1941,[6] ço és una veritable tercera edició.

Us saluda afectuosament

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | Prada | 17 IV 1947 | Publicada dins Manent 2000b: 233-234 | Arxiu privat d'Elisabeth Gili llegat al Queen's Mary College – University of London | Transcrita de Manent.
Ⓡ Dins Manent 2005: 261.

1. Vg. [336], n. 3.
2. Es tracta d'*Introductory Catalan Grammar. With a Historical Outline of the language and literature, a selection of Catalan Writers, and a Vocabulary* (Oxford, 1943; 4a edició de 1974; 5a de 1993).
3. Carta perduda.
4. És probable que es tracti d'alguna llista d'esmenes per a la segona edició al seu *Diccionari general de la llengua catalana* de 1932 d'acord amb l'Institut d'Estudis Catalans (vg. [290], n. 8).
5. Vg. [377], n. 11.
6. Desconeixem aquests materials per a una refosa de la *Grammaire catalane*. És probable que s'hagin perdut.

441

A Josep Trueta

Prada, 30 d'abril de 1947

Estimat amic, He llegit i rellegit amb delectança el vostre excel·lent llibre *The Spirit of Catalonia*.[1] Ens queixem sovint els catalans del desconeixement que de les nostres coses es té a l'estranger i no pensem que som nosaltres els qui principalment en tenim la culpa: tot el que exposeu tan bé en el vostre llibre fa temps i temps que hauria d'haver estat dit i repetit dins una propaganda ben feta de la qüestió catalana. Heu fet, així,

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

amic Trueta, una obra altament meritòria, que tots els catalans us hem d'agrair cordialment.

No cal dir que us faig vots perquè el vostre llibre obtingui la difusió que es mereix. I, com que evidentment convindria que es difongués entre els catalans mateixos, em plauria que us decidíssiu a publicar-ne una traducció en català.[2]

Us saluda ben afectuosament

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | Prada | 30 IV 1947 | Publicada dins Trueta 1978: 293 | BC | Transcrita de Trueta.
Ⓡ Dins Manent 2000b: 234.
Ⓘ No hem trobat la carta en les traduccions castellana (1989) i anglesa (1946) del llibre de Trueta *L'esperit de Catalunya.*

1. Publicat per Oxford University Press, Oxford, 1946.

2. La traducció catalana, amb el títol de *L'esperit de Catalunya,* fou publicada per la Institució de Cultura Catalana a Mèxic el 1950. La castellana fou publicada a Ciutat de Mèxic per Costa-Amic Editores el 1989 i prologada pel president de la Generalitat de Catalunya Jordi Pujol.

442

A Domènec Escorsa

Prada, 7 de maig de 1947.

Sr. D. Escorsa

Estimat amic, Deixem passar aquest mes de maig, i llavors parlarem de la meva vinguda a Béziers, que <h>em proposo que sigui dins la primera quinzena de juny. En tornar de París (on he d'anar la setmana vinent) podrem fixar el dia.

Saludeu als amics. Us abraça cordialment

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | Prada | 7 V 1947 | Inèdita | ANC | Transcrita de l'original.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

443

D'Antoni López i Llausàs

Buenos Aires, 8 de maig del 1947

Sr. Pompeu Fabra
15, rue des Marchands
Prades – França

Estimat amic:

He rebut la vostra carta del 15 de juliol[1] *i la còpia de la del 6 d'agost de l'any passat.*[2] *Es una llàstima que aquesta darrera carta hagi trigat tant a arribar a les meves mans: molt de temps perdut en que hauríem pogut arribar a un acord per a la publicació del Diccionari General que us proposava i que encara em sembla convenient.*[3]

Em felicito, com tots els amics d'ací que ho han sabut per la vostra carta, de la represa i continuació de les tasques de l'Institut.[4] *Vull creure que l'actual situació política de Catalunya serà encara un esperó per al zel de tots els qui treballen en la confecció del diccionari en gestació. Tanmateix, la tasca de revisió de què em parleu, fins per a la publicació d'un diccionari diguem-ne provisional, serà un treball llarg, i tots sabem que, en la manera com se sol treballar en associacions com l'Institut, hi ha generalment una tendència a fer durar la feina més aviat que apressar-la. Hi ha una prova d'això en el fet que, en la vostra darrera carta,*[5] *no m'anuncieu la publicació imminent ni propera del diccionari, de la publicació immediata del qual em parlàveu molts mesos abans.*

Mentre no es publiqui aquest diccionari de l'Institut que, com vós dieu, ha de fer autoritat, el que fa autoritat és el vostre Diccionari General –vostre, i meu com a editor– malgrat la seva llarga llista d'errades i coses a afegir. Crec que seria molt útil, mentre no en surti un de posat al dia segons els treballs lingüístics recents, l'existència d'exemplars del Diccionari General i llur venda per a guiatge dels catalans. Ben contents estan de posseir-ne els qui ara tenen aquesta sort. I jo podria llançar una segona edició no d'aquí a un any, o dos, o tres, sinó immediatament.

Altrament, em sembla que, en aquest afer, no teniu en compte sinó un aspecte de la qüestió. Estic d'acord amb vós que s'hi han de tenir principalment els interessos filològics del nostre poble. Però els interessos econòmics de l'editor no són pas negligibles. La considerable despesa feta per a

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

la publicació del Diccionari General no fou pas compensada, ni de molt, amb la venda de la primera edició. En llançar aquesta, era previst que solament les edicions successives donarien el fruit adequat a l'esforç editorial. No cal pas que us expliqui que l'ajornament de la segona edició ha estat un cas de força major. Tot d'una que he vist la possibilitat de fer-la amb èxit us n'he parlat; perquè, naturalment, preferiria de fer-la d'acord amb vós.

El meu desig seria de combinar els meus drets d'editor amb els propòsits de l'Institut, de manera que tots en sortissin beneficiats[6] *i, naturalment, que aquest acord resultés en benefici del públic català. Si, com sembla, la publicació del diccionari «senzill» de l'Institut no és immediata, podria publicar-se immediatament una nova edició del Diccionari General, que no faria cap mal a la ulterior publicació de l'altre diccionari. Si la confecció del diccionari que ha de patrocinar l'Institut està realment avançada, m'agradaria de posar-me en contacte amb la Secció Filològica*[7] *i els mecenes que, com dieu, s'encarregarien de constituir una editorial per a la publicació de l'obra.*[8] *Crec estar en condicions de facilitar en gran manera l'edició i difusió de l'obra, i suposo que puc comptar amb vós per a establir unes relacions que sens dubte serien convenients per a tots.*

En la vostra segona carta[9] *no insistiu en la gestió de què em parlàveu en la primera, això és, sobre el diccionari català-francès de Melcior Cases.*[10] *Suposo que no heu pogut rescatar l'original i heu abandonat el projecte. Si no fos així, només heu de dir-m'ho i faré les gestions que calguin en aquest afer o qualsevol altre que us interessi.*

Ja sabeu que podeu comptar amb el vostre afectíssim

A. López-Llausàs

P. S. Suposo que sabeu que en Cambó va morir ací fa uns vuit dies.[11] *Encara no saben ben bé com va tenir un desenllaç tan ràpid. Un bon dia varen internar-lo en una clínica per si uns dolors que sentia eren apendiculars, i ara 39 graus, ara 37, el cas es que als pocs dies va morir. Per cert, sense patir gens. L'únic símbol de Catalunya que va acompanyar-lo fins al cementiri va ésser una bandera catalana que, junt amb un ram de flors, vaig enviar-li jo i que estic segur que agraí des de l'altre món.*

L.LL.jl.[12]

© [Capçalera del primer full; primea línia, a dalt, a l'esquerra:] ALSINA 500 | U.T. 33 – 0071 [Primera línia, a dalt, a la dreta:] DIRECCION CABLEGRAFICA | LIBRECOL [Segona línia, per sota de

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

la primera, centrat:] EDITORIAL SUDAMERICANA S.A. | BUENOS AIRES [Capçalera del segon full:] EDITORIAL SUDAMERICANA S.A. Sr. Pompeu Fabra. 15, rue des Marchands. Prades

(D) Carta mc. (signatura ms.) | Buenos Aires | 8 v 1947 | Inèdita | Arxiu privat Manent | Transcrita de l'original.

1. Carta perduda o bé carta [421].

2. Vg. [428], carta de Fabra a López i Llausàs del 6 VIII 1946.

3. Vg. [405], n. 5. I també vegeu les cartes anteriors entre ambdós corresponsals. Segurament aquest retard en la rebuda és el que explicaria l'aparent diàleg de sords entre Fabra i López i Llausàs.

4. Vg. [290], n. 8.

5. Segurament carta perduda, perquè la [428], de Fabra a López, queda massa llunyana: és de 1946.

6. Vg. [315], n. 2, i [405], n. 5.

7. Vg. [405], n. 3.

8. Probablement Spes [405], n. 8. Vegeu també [396], n. 27.

9. Vg. [428].

10. Vg. [428], n. 1.

11. Francesc Cambó i Batlle va morir a Buenos Aires el 30 d'abril de 1947.

12. López Llausàs. Jl. [?]

444
A Emili Vigo

Prada, 9 de maig de 1947

Estimat Vigo, Arribaré a París dimecres dia 14. Espero que trobaré algú a la gare d'Austerlitz i que tindré una cambra reservada.[1] Saludeu de part meva el President[2] i digueu-li que no passi ànsia per mi, que puc fer el viatge sense fatigar-me. Solament que, desdentat encara, no podré fer gaire bon paper a taula.

Fins dimarts, doncs. Us abraça cordialment

P. Fabra

(D) Carta ms. | Prada | 9 v 1947 | Inèdita | Fons Emili Vigo cedit a la Universitat de Girona | Transcrita de l'original.

1. Estació de tren de París on arribaven els trens de Barcelona i de Perpinyà, els que venien del sud. Els provinents de Montpeller anaven a la gare de Lyon.

2. Josep Irla i Bosch, president del Govern català a l'exili.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

445

A Domènec Escorsa

Prada, 11 de maig de 1947

Sr. Domènec Escorsa

Estimat amic, Ja hi penso, en la meva anada a Béziers; però no puc dir-vos quan serà; segueixo estant en mans del dentista després de més d'un mes que em va deixar del tot esdentegat (doncs, terriblement handicapat per a donar una conferència, lliçó, &.), i, com si això no fos prou, sotmès a un tractament preventiu que m'ha prescrit un metge amic que em recomana (és francès) *eviter tout effort*. Puc, en aquestes condicions, atrevir-me a donar una conferència? Diumenge en faré la prova anant a Narbona en compliment d'una promesa que vaig fer fa més de dos anys als amics d'aquesta ciutat.[1] Si me'n surto bé, compteu que no deixaré de venir a Béziers. (Altrament, també hi vindria, però no en pla de conferenciant!) Ara, quan em serà possible de venir a veure-us, amics de Béziers? Des d'ara us dic que no podrà ésser abans del 15 de juliol, ja que durant la primera quinzena d'aquest mes he d'anar a París (on, ai!, m'espera, si estic en forma, de fer la inauguració d'un curs de gramàtica catalana! I, compadiu-me, encara després em caldrà anar a Montauban;[2] tot això, naturalment, suposant que la provatura de Narbona no doni la raó al meu amic metge. Tenim, doncs, temps per a fixar de comú acord la data de la meva vinguda a aqueix Casal de Catalunya.[3] Com a veure'ns unes hores a Béziers, potser podrà ésser la setmana entrant, dilluns o dimarts, que passaré segurament per aqueixa ciutat, i bé podria aturar-m'hi unes hores.

Us saluda afectuosament

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Prada | 11 v 1947 | Inèdita | ANC | Transcrita de l'original.

1. Fabra tenia amics a Narbona: entre d'altres, Juli Figueres i Miquel Pascual, president i secretari del Casal de Catalunya de Narbona respectivament. Vg. [436].

2. En aquesta ciutat hi vivia Joan Baptista Xuriguera i hi havia el Casal Català de Montalban. Vg. [378], n. 4.

3. Vegeu n. 1.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

446

A Carles Pi i Sunyer

Prada, 23 de maig de 1947

Estimat Pi, Tinc entès que el meu nebot Francesc Galí viu a Londres, on té una filla casada. Jo no conec l'adreça del meu nebot ni la de la seva filla (que potser és la mateixa). I he pensat que vós podríeu donar-me-la, puix que suposo que si en Galí és a Londres, sabeu on viu i, en cas que ja no hi visqui, sabeu on viu la seva filla. Perdoneu la molèstia que això pugui donar-vos.

Com va anar la reunió amb els amics de la Fundació Ramon Llull?[1]

Us abraça cordialment

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | Prada | 23 v 1947 | Inèdita | Arxiu Carles Pi i Sunyer | Transcrita de l'original.

1. Els exiliats intentaven revifar la Fundació Ramon Llull. Tot era molt inestable i en general les institucions a l'exili duraven poc.

447

D'Armand Obiols

París, 28 de maig de 1947

10, Rue Washington
París, 8

Sr. Pompeu Fabra

Estimat Mestre i amic:

Tal com us vaig dir, us trameto l'article d'Emili Granier-Barrera Trenta anys després de les normes:[1] *hi he donat un cop d'ull i em sembla, si no extraordinari, almenys perfectament honest i publicable. Veig que utilitza gairebé tot allò que ens diguéreu ací el dia que vam parlar-ne. Llegiu-lo i*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

feu-me les suggestions que se us acudin. Ni caldria que us ho digués: les acceptaré totes, àdhuc les més dràstiques –i el bon Granier també. I si us sembla que s'hauria de matisar algun indret o que convindria introduir-hi algun fet que el nostre amic oblida –o ignora– digueu-m'ho amb tota franquesa. Però, sobretot, digueu-m'ho ben aviat –i penseu que, en aquest cas, ben aviat *és l'eufemisme d'*immediatament *que el gran respecte que us tinc m'imposa.*

Ja penseu en el vostre article?[2] *Una de les meves qualitats –no diré l'única, és clar, però sí la més patent– és sens dubte la tenacitat. Posseeixo, mig per innoscència* [sic], *i mig per deliberadíssima malícia, el dot de saber fer-me pesat. I extremadament, quan tracto de convèncer aquells que més admiro. Per això, les meves funcions em fan viure, ara, la paradoxa d'haver-vos d'expressar l'admiració a còpia d'impertinència.*[3] *Hauria estat ideal veure el vostre nom en el sumari del primer número de la Revista.*[4] *No ha estat possible: però no frustrem, ara, aquella primera aproximació a l'ideal que seria veure'l en el del segon. Hi compto! Teniu quinze bons dies, amb les possibilitats quasi infinites que ofereixen les vint-i-quatre hores de cada un.*

Aquesta setmana tindré exemplars de la Revista. El primer serà per a vós.

Maneu sempre,

[Armand Obiols]

P. S. No tinc còpia de l'article de Granier-Barrera. Torneu-me'l de seguida!

Ⓓ Carta esborrany mc. | París | 28 v 1947 | Inèdita | Arxiu privat de Joaquim Molas (dipositari d'una part del fons de Mercè Rodoreda) | Transcrita de l'original.

1. Emili Granier i Barrera només va publicar l'article «Encara sobre el tema de Verdaguer» (signat Granier-Barrera) a la *Revista de Catalunya* dels anys d'exili (París, 103, any XIX, vol. 20, 1947, pàg. 286-291).

2. No hi ha cap article de Pompeu Fabra en els números 102 (París, abril-juny de 1947), 103 (París, juliol-setembre de 1947) i 104 (París: octubre-desembre de 1947).

3. Com es podrà comprovar en les cartes següents, Obiols insisteix molt a Fabra perquè escrigui un article per a la *Revista de Catalunya*.

4. Es refereix al primer número de la tercera represa de la *Revista de Catalunya* a l'exili. Aquest primer número, el 102, sortí el 1947. Aparegueren els números 103 i 104 i la publicació s'estroncà novament per motius econòmics. Vg. Manent 1989: 72.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

448

A Armand Obiols

[Entre el 29 i el 31 de maig de 1947]

Estimat Obiols, Obeint al vostre desig, us trameto «immediatament» l'article de G.-B.[1] Les suggestions que em dieu que us faci, les rebreu dins 24 o 48 hores; les tinc en esborrany, i puc avançar-vos que no són del mateix ordre les referents a les pàg 1 a 10 (de α a β) i les referents a les pàg. 100α a 24.

Us saluda afectuosament

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | [Probablement Prada] | [Entre el 29 i el 31 de maig de 1947,] segons es pot deduir del context i comparant-la amb la carta anterior | Inèdita | Arxiu privat de Joaquim Molas (dipositari d'una part del fons de Mercè Rodoreda) | Transcrita de l'original.

1. Emili Granier i Barrera. Vg. [447], n. 1.

449

A Armand Obiols

[Entre el 31 de maig i el 3 de juny de 1947]

Amic Obiols, Vet ací les suggestions anunciades:

De α a β (pàgs. 1 a 10). Es tracta, en l'article de G.-B.,[1] de commemorar la data en què foren unànimement adoptades les anomenades normes de l'Institut.[2] No oblidem que aquestes normes són unes normes *ortogràfiques*. No està, però, de més que, en parlar d'aquestes normes, es parli de la tasca de depuració i normalització de la llengua acomplerta per l'Institut (morfològica, sintàctica, lèxica), i àdhuc s'aprofiti l'ocasió per a parlar de la gramàtica recentment publicada. El que no em sembla adient [és] que, en el preàmbul de l'article, en lloc de cenyir-se a donar una idea de l'obra que calia realitzar (unificació ortogràfica, triatge de formes i construccions, depuració i enriquiment de lèxic...) es facin consideracions que van des del fet de donar d'un alfabet tal llenguatge fins avui no escrit

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

fins a preveure una evolució de les llengües actuals que culmini un dia en una llengua universal única. Crec que el preàmbul s'hauria de limitar a una exposició que fes comprendre quina havia d'ésser la tasca innovadora a acomplir en el cas del català de la decadència (tota altra que la que han realitzat les llengües de què fa esment G.-B.: l'espanyol, el turc, el xinès, etc. etc.), tal com ho fa, per exemple en M. Roques en el prefaci de la *Grammaire catalane*,[3] o en Pons[4] en el discurs que llegí en ocasió d'ésserme atorgat a Tolosa el títol de doctor honoris causa,[5] o en Carles Riba en una sèrie d'articles que publicà anys endarrera en un diari de Barcelona.[6] Us adjunto el discurs d'en Pons i uns fragments dels articles d'en C. Ribas [sic],[7] on trobareu tot el [que] crec que és oportú de dir a propòsit de l'obra de redreçament acomplerta aquest segle.

De β fins a l'acabament (pàgs. 10 a 24): Ben aprofitable, amb la condició, però, d'*afluixar* en algun indret que senyalo amb un «excessiu»: per a exaltar l'obra acomplerta per l'Institut no cal rebaixar excessivament la realitzada pels renaixentistes del vuit-cents. Fixeu-vos en aquestes paraules, justes, d'en Nicolau d'Olwer (tretes d'una lletra que m'adreça[8] en ocasió de l'homenatge que se'm reté a Montpeller l'any 42):[9] «en aquests anys (les quatre primeres dècades del segle xx) el català sense perdre –sinó accentuant– el seu caràcter de llengua de poesia, *herència del segle xix*, ha esdevingut, com per miracle, llengua de cultura, vehicle d'ensenyament, instrument de govern. La tasca ràpida i eficaç de redreçament, de disciplina, de depuració de la nostra llengua és filla de...» (i ací unes frases de lloança per a mi, sens dubte excessives).

Donada l'indole de la Rev.ª,[10] cal fer, a parer meu, un nou preàmbul (V. Roques, Pons, Riba) i retocar i potser alleugerir el text des de β a l'acabament.

Cordialment vostre

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | [Probablement Prada] | [Entre el 31 de maig i el 3 de juny de 1947,] segons es pot deduir del context i llegint la carta de Fabra adreçada a Armand Obiols datada entre el 29 i el 31 de maig de 1947 | Inèdita | Arxiu privat de Joaquim Molas (dipositari d'una part del fons de Mercè Rodoreda) | Transcrita de l'original.

1. Emili Granier i Barrera. Vg. [447], n. 1.

2. *Normes ortogràfiques* de l'Institut d'Estudis Catalans. Vg. [101], n. 1.

3. Vegeu el «Préface» de Mario Roques (pàg. VI-X), a la *Grammaire catalane* de 1941 (vg. [329], n. 2).

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

4. Josep Sebastià Pons.

5. Vg. [392], n. 4.

6. Articles de Riba publicats a *La Veu de Catalunya*: «Pompeu Fabra» (primera part, 9 VIII 1918 i segona part, 16 VIII 1918) i «De Pompeu Fabra, encara. Il·lustracions i corol·laris» (23 VIII 1918). Els signava tots amb el pseudònim de Jordi March.

7. Carles Riba, lògicament.

8. És la carta [338].

9. Vg. [337], n. 1.

10. *Revista de Catalunya*. Vg. [294], n. 11.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

450

D'Armand Obiols

París, 6 de juny de 1947

10, Rue Washington
París 8

Sr. Pompeu Fabra

Estimat Mestre i amic:

He donat a G.-B.[1] *el fascicle de J.S. Pons*[2] *i els retalls de l'estudi de C. Riba*[3] *i li he dit que refés l'article*[4] *d'acord amb les indicacions de la vostra lletra,*[5] *tan pertinents –i tan moderades, puc dir ara que he llegit l'article amb calma. Espero que comprendreu la meva posició. G.-B. és un minyó excel·lent, però posseeix aquell tipus d'intel·ligència que sol intercalar les bajanades més extravagants entre dues dosis de robust –o de banal– sentit comú. Amb un mètode, això sí, infal·lible. Per a la Revista*[6] *ja m'ha donat quatre articles.*[7] *Els hi he tornat l'un darrera l'altre, com si jo cregués que aspiràvem únicament a descriure un curt circuit. Però és pertinaç. El cinquè és el que heu vist, i em va semblar publicable; potser per contrast. Per això estic content de tots els adobs que heu proposat. Podré respirar una temporada. Amb G.-B., Carles Pi i Sunyer m'ha suscitat un tàvec com el que suscità la muller de Zeus a la vaca Io.*[8] *No crec que em faci anar fins a Egipte. Però ho deuré, només, al meu estoicisme.*

Bé: no és pas per a redactar una crònica de calamitats si us torno a escriure. M'ha fet una gran impressió la celeritat de la vostra resposta.

Però, si no recordo malament, gairebé la meitat de la lletra que us vaig trametre la setmana passada[9] *tendia a fer-vos comprometre* per escrit *en l'afer de la vostra col·laboració al segon número de la Revista, tendència fonamentada en la creença una mica supersticiosa que –àdhuc quan no és escrita amb sang– la lletra lliga. I no us he d'enganyar: el vostre silenci total, circular, abrupte, m'ha fet molt mala impressió. Es, només, perquè no us plau de barrejar les coses que vulguéreu destinar la vostra lletra a l'afer G.-B. exclusivament? O es tracta d'una astúcia tàctica de vella guineu? Ja he amollat –valga'm Déu– una impertinència: penseu que us la dic amb un somriure. Però no oblideu que un somriure pot ésser una manera d'ensenyar les dents.*

Amb la devoció de sempre

[Armand Obiols]

P. S. Us enviaré la segona versió de l'article de G.-B., quan estigui a punt, i el discurs de J.S. Pons i els articles de C. Riba quan ell n'hagi extret la substantifique moelle *per dir-ho com Rabelais.*[10] *I, demà, la Revista. Ja em direu quina impressió us ha fet.*

Ⓓ Carta mc. | París | 6 VI 1947 | Inèdita | Arxiu privat de Joaquim Molas (dipositari d'una part del fons de Mercè Rodoreda) | Transcrita de l'original.

1. Emili Granier i Barrera.
2. Vg. [449], n. 5.
3. Vg. [449], n. 6.
4. Vg. [447], n. 1.
5. Vegeu la carta anterior.
6. *Revista de Catalunya.* Vg. [294], n. 11.
7. Vg. [447], n. 1.
8. Citació d'una mitologia grega entre Zeus, la seva muller Hera i la nimfa Io, segons narren *Les metamorfosis* d'Ovidi.
9. Vegeu [447].
10. Fa referència a una citació de l'escriptor francès François Rabelais utilitzada com a metàfora burleta en el pròleg de la seva novel·la *La vie très horrifique du grand Gargantua, père de Pantagruel, fils de Grandgousier*, també anomenada *Gargantua* (1534).

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

451
D'Armand Obiols

París, 23 de juny de 1947

10, rue Washington
París 8

Sr. Pompeu Fabra
PRADES

Estimat Mestre i amic:

Un llac de silenci em separa de vós: deixeu-m'hi arriscar aquesta fràgil barqueta de paper. Pugui amb la seva candidesa commoure els vostres robustos vuitanta anys![1] *Aquesta lletra és un recurs desesperat a la vostra víscera més sensible –sigui quina sigui. Si no l'afecta, creuré que sóc víctima d'una malaltia curiosa però de la qual hi ha qui-sap-los antecedents i que consisteix en la incapacitat de destriar fantasia i memòria. Ja començo a sospitar –més exactament: a témer– que potser sou l'obra mestra de la meva imaginació avalotada i que la lletra que jo pensava que m'havieu expedit fa prop de tres setmanes*[2] *–la tinc davant i de tant en tant l'examino amb les infinites precaucions de la malfiança– em va ésser escrita per algú que estava al corrent de tot i que volia seguir-me la veta. Pietat pel vostre feliç redactor en cap!*[3] *Penseu que sóc com un director d'Orfeó que estigués condemnat, en un recó d'infern dantesc, a dirigir els assaigs per telèfon.*

I vet ací la tercera esparsa de la Cançó de l'Enfadós: com teniu l'article?[4] *Hem ultrapassat la data que us havia fixat, però tant se val. Per vós estic disposat a sotmetre l'elasticitat de la Revista*[5] *a les tensions i torsions més imprudents. Si la meva admiració no bastés, deu mil arguments m'ho aconsellarien. Us en donaré un de nou: la vostra sistemàtica absència dels sumaris de la Revista* d'ençà que jo la confecciono *podria semblar a un historiador futur una tàcita i rampelluda desaprovació. Sou, ja ho sabeu, l'únic home que, de l'any 38 ençà, ha resistit a la meva eloqüència. Es per un desig d'ésser excepcional? Bé prou que en sou en altres plans i que transcendeixen infinitament més, història enllà. Si no hi hagués altra cosa, la meva insistència confirmaria, al capdavall, un dels mecanismes més elementals de l'esperit humà. Perquè, amb vós, sóc com el seductor que fatal-*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

ment s'enamora de la més difícil. Que sol ésser sempre –Senyor Pare, perdoneu-me!– la més lletja.

Amb l'afecte una mica irritat que us mereixeu

[Armand Obiols]

La setmana entrant us enviaré l'article de G.-B. (nova versió).[6] *Què us ha semblat la Revista? El segon número serà millor.*

Ⓓ Carta mc. | París | 23 VI 1947 | Inèdita | Arxiu privat de Joaquim Molas (dipositari d'una part del fons de Mercè Rodoreda) | Transcrita de l'original.

1. De fet, el 20 de febrer de 1947 Pompeu Fabra havia complert setanta-nou anys.
2. Vegeu [449].
3. Armand Obiols fou redactor en cap dels números 102, 103 i 104 de la *Revista de Catalunya*.
4. Vg. [447], n. 1.
5. *Revista de Catalunya*. Vg. [294], n. 11.
6. Emili Granier i Barrera. Vg. [447], n. 2 i 3.

452

A Antoni López i Llausàs

Prada, 15 de juliol del 47
15, Rue des Marchands

Estimat amic,

Vós em vau escriure una lletra[1] fent-me proposicions en vistes a la publicació d'una segona edició del Diccionari General.[2] Vaig rebre la vostra lletra, i vaig contestar-la.[3] Justament en la meva resposta tractava de fer-us [sic] veure la inutilitat d'aquesta segona edició, i per això m'estranyava tant de no rebre cap resposta vostra a la meva lletra i tot ho pensava menys que no l'haguéssiu rebuda. Però veig, per una lletra d'en Tasis,[4] que deu haver estat així. I com que m'interessa molt que conegueu el que us deia en la meva lletra, us envio una còpia prenent la precaució d'enviar-vos-la certificada. Espero que així arribarà a mans vostres i no tardaré a rebre'n una resposta.[5]

Us saluda ben cordialment,

[Pompeu Fabra]

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓓ Carta esborrany mc. | Prada | 15 VII 1947 | Inèdita | Arxiu privat Manent | Transcrita de l'original.

1. Vg. [443].
2. Vg. [315], n. 2, i [405], n. 5.
3. Carta desconeguda.
4. Probablement la carta [439].
5. No es coneixen més cartes de López i Llausàs a Fabra.

453
D'Armand Obiols

París, 24 de juliol de 1947

10, Rue Washington
París 8

Sr. Pompeu Fabra
PRADES

Estimat Mestre i amic:

Fins avui no he pogut aconseguir que G.-B.[1] *em lliurés el seu article refet.*[2] *Us el trameto amb els documents que li vau deixar.*[3] *Doneu-hi un altre cop d'ull. Veig que persisteix el seu entusiasme profètic per la llengua internacional i que aquesta vegada –segurament amb la intenció de sacsejar una mica el vostra* [sic] *escepticisme i el meu– l'apuntala amb una il·lusió als seus clàssics. No patiu: sacrificaré el paràgraf a despit de la tremenda autoritat de Joan Comorera.*[4] *Subratlleu tot allò que us hi sembli encara desplaçat, errat, extravagant. I torneu-me'l de seguida!*

Ferran Cuito em va dir l'altre dia que m'havia de comunicar una cosa de part vostre però que no recordava què li havíeu dit, i això que consultà davant meu i llargament el seu memoràndum. Es obvi que un esperit demoníac es dedica a interceptar tots *els nostres mitjans de comunicació. Amb quin propòsit? Aneu a saber! Recordava, només, que l'encàrrec es referia a la* Revista de Catalunya.[5] *Ja veieu que fet i fet només teniu una solució: escriure'm.*[6]

Amb tot l'afecte

[Armand Obiols]

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓓ Carta ms. | París | 24 VII 1947 | Inèdita | Arxiu privat de Joaquim Molas (dipositari d'una part del fons de Mercè Rodoreda) | Transcrita de l'original.

1. Emili Granier i Barrera.
2. Vg. [447], n. 1.
3. Discurs de Josep Sebastià Pons (vg. [449], n. 5) i article de Carles Riba (vg. [449], n. 6).
4. Al·lusió irònica a un dels líders socialistes i comunistes de l'època.
5. Vg. [294], n. 11.
6. Obiols insisteix de manera subtil sobre l'encàrrec que li va fer a Fabra d'escriure un article per a la *Revista de Catalunya*. Vg. [447].

454

A Armand Obiols

[No hi ha encapçalament ni final]

[Entre finals de juliol i principis d'agost de 1947]

Lamentable, amic Obiols. Què n'hem tret de fer llegir a en G.B[1] el discurs d'en S. Pons[2] i el prefaci d'en M. Roques?[3] Li donàvem feta la feina; però ell, ja ho veieu, persisteix a parlar-nos del xinès, dels llenguatges rudimentaris però il·lustres de la U.R.S.[S.],[4] de la llengua universal única, etc. Si voleu publicar l'article,[5] cal evidentment suprimir-ne tot el que senyalo amb una ratlla marginal vermella.

[Pompeu Fabra]

Ⓓ Nota ms. | [Probablement Prada] | [Entre finals de juliol i principis d'agost de 1947,] segons es dedueix del context i vist que és una resposta a la carta d'Armand Obiols a Fabra del 24 VII 1947 | Inèdita | Arxiu privat de Joaquim Molas (dipositari d'una part del fons de Mercè Rodoreda) | Transcrita de l'original.

Ⓘ La nota no té ni encapçalament ni final. Es tracta d'un tros de carta sense acabar, que evidentment forma part d'una epístola completa.

1. Emili Granier i Barrera.
2. Vg. [449], n. 5.
3. Vg. [449], n. 3.
4. La Unió de les Repúbliques Soviètiques Socialistes, lògicament.
5. Vg. [447], n. 1.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

455
A Rafael Closas

Prades, 16 d'agost de 1947
15, Rue des Marchands

Senyor Rafael Closes
París

Estimat amic,

Acompanyo a la present una lletra[1] que, conforme a les indicacions del President,[2] us agrairé [que] completeu i us serviu fer seguir el més aviat possible.

En la confiança de les vostres noves a no tardar, us saluda ben afectuosament,

Pompeu Fabra

An[n]exa una carta al B. de la P.[3]

Ⓓ Carta mc. (signatura ms. i mc.) | Prada | 16 VIII 1947 | Inèdita | AMTM | Transcrita de l'original.

1. Carta desconeguda.
2. Josep Irla i Bosch, president del Govern català a l'exili.
3. Bureau de la Présidence: probablement l'oficina de presidència del Govern català a l'exili.

456
A Rafael Closes

Perpinyà, 28 agost 1947

Estimat amic Closes,

Dimecres passat, dia 20 d'agost, us vaig escriure una lletra[1] demanant-vos que féssiu al més aviat possible l'operació que us havia encomanat el President, i donant-vos el número del meu compte corrent a la

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Sucursal perpinyanenca de la *Société Générale* (H. 108888). No havent rebut resposta a la meva lletra i el meu compte corrent no havent encara rebut el reforç esperat, començo a estar inquiet, com podeu comprendre si penseu que, degut a la malaltia greu d'una filla meva,[2] em vénen a sobre despeses que [en] cas de no fer-ne aquella operació, no sabria pas com pagar. Hi ha hagut algun entrebanc? Escriviu-me

Vostre

P. Fabra

Adreça: M. Ferdinand Rahola, rue Paul Massot, Perpignan (P.[irineus] O[rientals])[3]

Ⓓ Carta ms. | Perpinyà | 28 VIII 1947 | Inèdita | AMTM | Transcrita de l'original.

1. És possible que es tracti d'un lapsus de Fabra i que es refereixi a la carta del 16 VIII 1947. Vegeu la carta anterior.

2. Teresa Fabra i Mestre, la segona filla del lingüista, estava delicada de salut i moriria jove: a l'edat de quaranta anys, el 20 de gener de 1948.

3. Adreça del seu gendre Ferran Rahola.

457
A Rafael Closes

Prada, 6 octubre 1947

Sr. Rafael Closes

Estimat amic, Dijous passat us vaig escriure una lletra[1] demanant-vos que em trametéssiu l'assignació corresponent al mes d'octubre. No havent avui, dilluns, rebut encara cap contesta a la meva lletra ¿no serà perquè la vaig adreçar [a] r. de Washington i això ha estat causa que no hagi arribat encara a mans vostres? Per això us faig avui de nou la petició adreçant aquesta lletra a 36, Av. Hoche.

Vostre

P. Fabra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓓ Carta ms. | Prada | 6 x 1947 | Inèdita | AMTM | Transcrita de l'original.

1. Carta perduda.

458
A Emili Vigo

Prada, 5 de novembre de 1947

Estimat amic

Fora que me'n privés un empitjorament greu de la Teresa[1] (que sembla que per ara no és de témer), arribaré a París el matí del dia 10 (gare Austerlitz). Suposo que em tindreu reservada una cambra.[2] Fins dilluns, doncs.

Us saluda afectuosament

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | Prada | 5 xi 1947 | Inèdita | Fons Emili Vigo cedit a la Universitat de Girona | Transcrita de l'original.

1. Vg. [456], n. 2.
2. Com a conseller del Govern català, a Fabra se li reservava una cambra en un hotel proper al Boulevard des Italiens de París.

459
A Agustí Calvet *Gaziel*

Prada, 10 de gener de 1948

Estimat Calvet,

No sé pas a hores d'ara si el català posseeix els dos mots que cerqueu, traducció del *béryl* i del *périt* del poema de Valéry. Si hagués pogut anar a París com em pensava, hauria mirat si allí trobava el mitjà d'assabentar-

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

me'n, i per això no vaig contestar immediatament la vostra lletra.[1] Desgraciadament encara no he pogut anar-hi, retingut a Prada per la malaltia greu d'una de les meves filles.[2] Però no vull passar més temps sense escriure-us esperant saber els dos noms que em demaneu (que potser no existeixen!).

Com m'ha plagut, amic Calvet, de tenir notícies vostres, i per vós mateix! Quants records ha desvetllat en mi la vostra lletra! Les nostres converses a l'Institut,[3] on us vaig conèixer, i al pati de l'Ateneu[4] en companyia sovint d'en Nicolau d'Olwer, i al vostre despatx de *La Vanguardia*, i els inoblidables Mario Castel... Teniu raó: tot això no tornarà. Potser ni tornarem a veure'ns mai més. Durant aquests llargs anys d'exili prou he enyorat la meva terra, però mai no he envejat els qui se n'hi tornaven, perquè m'imagino la pena que em faria de veure de prop el que allí passa. I si un dia *puc* tornar-hi, com trobaré tot allò! I quina pena no em farà de no poder col·laborar, – amb els meus vuitanta anys, – a l'àrdua tasca de redreçament que caldrà emprendre!

Adéu, estimat amic. Em demaneu si us conservo una mica d'aquell afecte, fort i ver, que us tenia. El teniu tot. Com em plauria de reveure-us i poder-vos donar una bona abraçada!

Vostre sempre

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | Prada | 10 1 1948 | Publicada dins Clara 1997: 15-16 [197-198] | AHG | Transcrita de Clara.

1. Carta perduda.
2. Vg. [456], n. 2.
3. Vg. [27], n. 3.
4. Vg. [170], n. 4.

460

De Ramon Aramon i Serra i Josep Puig i Cadafalch

Barcelona, 3 de febrer de 1948.

L'Institut d'Estudis Catalans,[1] a qui dol tant la vostra llarga absència, en sessió Plenària celebrada el dia 10 de gener passat, prengué l'acord de

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

fer arribar una vegada més a la V.E. en l'escaiença de la data jubilar del 20 de febrer,[2] *el testimoni més cordial del seu afecte i de la seva estima, tot fent vots perquè ben aviat siguin realitat aquelles esperades circumstàncies que han de permetre posar fi al vostre exili.*

Déu guardi V.E. molts anys!

J. Puig i Cadafalch — *President de torn*[3]

R. Aramon i Serra — *Secretari General*

Excm. Sr. Pompeu Fabra, President de la Secció Filològica[4] *de l'Institut d'Estudis Catalans*

Prada.

Ⓓ Carta mc. | Barcelona | 3 II 1948 | Inèdita | ARAIS | Transcrita de l'original.

1. Vg. [290], n. 8.
2. El 20 de febrer de 1948 Fabra complia vuitanta anys.
3. Josep Puig i Cadafalch fou president de l'IEC, de manera intermitent, entre 1922 i 1956.
4. Des del reconstituït Institut d'Estudis Catalans, es continuava considerant Pompeu Fabra president de la Secció Filològica, encara que hi actuava, *de facto*, Ramon Aramon, que n'era el secretari.

461

De Ramon Aramon i Serra

Barcelona, 13 febrer 1948

Sr. Pompeu Fabra

Estimat mestre:

Podreu queixar-vos, amb raó, del nostre silenci. Com a única excusa, personal, puc dir-vos només que fa alguns mesos que no estic bé (febrícula cada tarda, de la qual no ha estat encara trobada la causa) i per això he deixat de fer una gran quantitat de coses, algunes d'elles urgents.

Us escric avui breument per tal que no us arribin tard els diversos missatges que les nostres institucions us trameten des de llurs catacumbes amb motiu dels vostres 80 anys.[1] *Amb ells us vénen els meus vots més fervents perquè no hàgim d'esperar ja gaire més per poder veure-us i per poder abraçar-vos materialment.*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Per diversos camins us vaig fer dir –i suposo que us haurà arribat– que havíem rebut tot el que ens trametéreu: cartes, materials per al Diccionari,[2] *còpies de les lletres rebudes d'En López i Llausàs i a ell trameses.*[3] *També vam rebre un exemplar de la Miscel·lània*[4] *per a l'I.E.C.*[5] *i un per a mi. Moltes gràcies.*

Diccionari. – *Haig de parlar, fa temps, amb els de Spes.*[6] *El meu estat no m'ha permès de fer-ho quan volia. Però haig de parlar amb ells abans de dir-vos quelcom de concret sobre quan podran començar a compondre. Tinc la impressió (cosa completament subjectiva, que us comunico a títol confidencial) que la nova embestida de la censura contra els llibres catalans els ha frenat un xic en els seus propòsits. Crec, però, que el Diccionari ha de sortir sense passar per cap censura. Ja us parlaré amb més detall de tot això. - En sessions de l'I.[nstitut] (les Seccions Històrica i Filològica es reuneixen conjuntament des que vós i en Nic*[7] *no hi podeu assistir) hem anat examinant les vostres propostes. Confio que molt aviat us en podré donar compte exacte. En principi ha estat gairebé tot acceptat. L'únic que a En Riba i a mi ens fa un xic de por és la introducció de la dièresi en els sufixos* -isme, -ista, *ara que tothom havia après d'escriure'ls sense.*

Publicacions. – *Per fi hem pogut fer sortir dos volums, que rebreu així que puguem fer-los passar: el* Diplomatari de l'Orient Català,[8] *de Rubió i Lluch, obra que s'havia començat a imprimir l'any 1914, i la* Histopatologia d'una nova capa d'epiteli semiescamós pla que cobreix les mucoses digestives,[9] *del Dr. Duran i Jordà, de Manchester, treball guanyador del Premi Prat de la Riba 1947. Ens ha costat molts esforços d'aconseguir que veiéssin la llum. Els preus del paper i de les impremtes estan pels núvols, i el mecenatge és una virtut que es manifesta amb comptagotes. Però el cas és que han sortit! I no els hem passat per cap altra censura que la científica de l'Institut. Ja veurem com reaccionarà Don Clodoaldo.*[10] *L'aparició d'aquests dos llibres ha servit per a elevar la moral d'alguns que es deixaven endur pel pessimisme, i per a fer saber a la joventut universitària, molt desmoralitzada en general degut a l'ambient mefític de la Universitat actual, que es pot fer ciència no socialitzada –hom diu que el Consejo Superior de Investigaciones Científicas de Madrid porta a cap la socialització de la Ciència– i que la llengua catalana és apta per a tota manifestació no tan sols literària sinó també científica. El llibre del Dr. Duran, de més a més, ha despertat grans discussions: té els seus partidaris i els seus contraris. – En premsa tenim un fullet del Sr. Puig i Cadafalch,* Noves descobertes a la Seu d'Egara;[11] *un* Vocabulari meteorològic català[12] *del Sr. Fontserè; un treball sobre flora del Sr. Font i Quer;*[13] *el* Cançoner de l'Ateneu[14] *publicat per mi;*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

*un volum d'*Estudis Romànics.[15] *Hi ha altres coses preparades, però no es poden dur a la impremta per manca de diners.*

Unió Acadèmica Internacional. – *Com ja sabeu, el mes d'octubre passat reprengué la Unió Acadèmica les seves reunions anuals.*[16] *Fórem invitats a anar-hi. L'Institut delegà En Nic, En Soldevila i a mi. Els d'ací no poguérem sortir perquè no ens fou possible d'obtenir el passaport.*[17] *En Nic tampoc no hi pogué anar. Per consell d'ell, delegàrem la nostra representació a En Carner,*[18] *al qual trametérem un ofici i els informes que havia de presentar. No hem sabut fins ara si hi assistí o no.*[19] *El que sí sabem és que hi anaren dos delegats del Govern*[20] *(no de les Acadèmies afiliades de Madrid)*[21] *un dels quals assegurà que l'I.E.C. no existia.*[22] *La cosa ha fet parlar molt i ha motivat un canvi interessant de cartes entre el Secretari Administrador de la Unió i En Nic. El vinent juny hi ha la nova reunió. Hi podrem anar? Tant que m'hauria agradat, si haguéssim pogut sortir, d'aturar-me a Perpinyà, en anar o venir, i poder parlar llargament amb vós! Això, l'esperança de poder-vos saludar personalment el setembre o octubre passat, féu també que anés demorant l'escriure.*

Societat Catalana d'Estudis Històrics.[23] – *Per tal d'agrupar els qui es dediquen als nostres estudis i sobretot d'atraure la joventut, començàrem l'any 1942 unes sessions acadèmiques sobre temes diversos històrico-lingüístico-literaris. Hi aplegàrem principalment els deixebles dels Estudis Universitaris,*[24] *dels cursos d'En Rubió,*[25] *d'En Soldevila*[26] *i meus [cursos que es feien en aquell moment, cadascú a casa seva]. Després d'uns anys de prova, l'Institut acollí aquests grups de treballs en qualitat de filial i quedà constituïda el 1946 la Societat Catalana d'Estudis Històrics que es compon de tres seccions: Llengua i Literatura, Història, Art i Arqueologia. En la primera reunió general ordinària, celebrada el gener de l'any passat, foren nomenats dos presidents honoraris: vós i el Sr. Puig.*[27] *Fins avui no hem tingut ocasió de trametre-us l'ofici corresponent. Accepteu aquesta designació com una prova d'afecte dels estudiosos aplegats en els rengles de la Societat. – El novembre passar la Societat commemorà amb una sessió plenària els vuitanta anys d'En Puig i Cadafalch, i li anuncià la publicació d'una miscel·lània.*[28] *Si no aquest mes, a causa de les meves dificultats per a treballar, el vinent març celebrarem una altra sessió plenària per a commemorar també el vostre vuitantè aniversari.*[29] *Els meus companys m'han encarregat –i jo he acceptat amb molta il·lusió– que els parlés de la vostra obra. Ja us farem saber com ha anat.*

Per molts anys!... – *L'Institut, la Soc.[ietat] Catalana d'Estudis Històrics, els Amics de la Poesia,*[30] *Miramar*[31] *... us trameten llurs felicitacions,*[32]

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

que acompanyen aquestes ratlles. D'altres felicitacions us arribaran per altres camins. I totes us diran el mateix: «Mestre Fabra, us enyorem! Mestre Fabra, desitgem tenir-vos aviat entre nosaltres, i per a sempre».

Amb aquestes paraules vull acabar. I amb els vots més fervents per la salut de la vostra filla,[33] *que sé que us ha anguniejat sovint.*

Fins ben aviat!

Una forta abraçada del vostre devot

R. A. S.

Ⓓ Carta mc. | Barcelona | 13 II 1948 | Inèdita | ARAIS | Transcrita de l'original.

1. El 20 de febrer de 1948 Fabra compliria vuitanta anys.

2. Per a la segona edició del *Diccionari general de la llengua catalana.* Vg. [315], n. 2, i [405], n. 5.

3. Vegeu les cartes entre Antoni López i Llausàs i Pompeu Fabra (podeu consultar l'índex per corresponsals).

4. Vg. [343], n. 3.

5. Vg. [290], n. 8.

6. Vg. [405], n. 8.

7. Nom familiar amb què era conegut Lluís Nicolau d'Olwer.

8. *Diplomatari de l'Orient Català, 1301-1409: col·lecció de documents per a la història de l'expedició catalana a Orient i dels ducats d'Atenes i Neopàtria,* «recollida i anotada per Antoni Rubió i Lluch». Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1947.

9. Frederic Duran i Jordà (1947): *Histopatologia d'una nova capa d'epiteli semiescamós pla que cobreix les mucoses digestives.* Col·lecció «Arxiu de la Secció de Ciències», vol. 13. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 83 + 1 pàg.

10. Expressió genèrica per designar, en temps de la dictadura de Primo de Rivera, un espanyolista bel·ligerant. Té un to entre despectiu, sorneguer i irònic. Sembla que s'ho va inventar Josep Carner o algun membre de la colla noucentista. Paral·lelament, «Doña Anastasia», invent francès, era un altre nom genèric, d'expressió humorística, per designar la censura.

11. Josep Puig i Cadafalch (1948), *Noves descobertes a la catedral d'Egara: la catedral primitiva, la catedral visigòtica, les pintures de la segona catedral.* Col·lecció «Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, vol. IX. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

12. Eduard Fontserè (1948): *Assaig d'un vocabulari meteorològic català.* Col·lecció «Arxius de la Secció de Ciències», vol. 14. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

13. Vg. [396], n. 21.

14. No es va arribar a publicar mai. Aramon el tenia bastant a punt i el lliurà a l'editorial. Aquesta n'imprimí una petita part mentre n'esperava la resta. Al cap d'un temps, i veient que Aramon no havia acabat el projecte, la impremta se'n desféu.

15. Revista *Estudis Romànics, 1947-1948.* Barcelona: IEC, 1949.

16. Vg. [396], n. 57.

17. Ramon Aramon no obtingué el passaport per anar a les reunions de la Unió Acadèmica Internacional fins el 1950.

18. Josep Carner i Puig-Oriol.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

19. No, Josep Carner no hi va poder assistir.

20. Segurament dos membres del Govern espanyol.

21. Es refereix a la Real Academia de la Historia, que anava a les reunions de la Unió Acadèmica Internacional.

22. Al principi de 1948, el Ministerio de Educación de Madrid comunicà a la Unió Acadèmica Internacional que l'IEC no existia, i que en lloc seu el representava l'Instituto de Estudios Mediterráneos, una entitat administrativa fantasma.

23. Fundada el 1946 per Ramon Aramon i Serra, Pere Bohigas i Miquel Coll i Alentorn com a filial de l'Institut d'Estudis Catalans, es dedicà a l'estudi de la història, de l'art i l'arqueologia i de la llengua i literatura preferentment de les terres catalanes. La societat és adherida a la Federació Internacional d'Associacions d'Estudis Clàssics, a l'Associació d'Estudis Clàssics i a l'Associació d'Estudis Bizantins, entre d'altres. Consta de membres numeraris i membres honoraris. Celebra sessions científiques i organitza visites i excursions. Ha publicat miscel·lànies dedicades a Josep Puig i Cadafalch i Ferran Soldevila. També edita un butlletí i els *Estudis d'Història Medieval*. Puig i Cadafalch i Pompeu Fabra en foren presidents honoraris. Aramon fou, durant molts anys, delegat de l'Institut. La Societat Catalana de Llengua i Literatura se'n separà el 1986.

24. Els Estudis Universitaris Catalans era un tipus d'ensenyament que pretenia ser universitari i que s'inicià el 16 d'octubre de 1903 com a conseqüència del Primer Congrés Universitari Català. Rebutjats per la universitat oficial perquè aquesta no acceptava el català com a llengua de comunicació, els Estudis Universitaris Catalans trobaren aixopluc entre algunes institucions culturals barcelonines com l'Ateneu Barcelonès, l'Escola Industrial, la Biblioteca de Catalunya o l'Ateneu Polytechnicum. Iniciaren els cursos amb les disciplines de dret civil català i història de Catalunya, i tot seguit el ventall s'amplià a més de deu disciplines noves (economia, geografia, història de l'art, llengua i literatura, etc.). La nòmina de professors tenia molt de prestigi: Antoni Rubió i Lluch, Josep Puig i Cadafalch, Pompeu Fabra, Pere Bosch i Gimpera, Jordi Rubió, Pau Vila... Amb el temps les assignatures quedaren reduïdes a quatre (gramàtica, literatura, història i geografia), i els Estudis Universitaris quedaren estroncats a causa de la Guerra Civil. El 1942 Ramon Aramon i altres reprengueren els Estudis, i es tornà a ensenyar lingüística catalana, història de la literatura, història de Catalunya, etc. Amb el mateix nom es publicà la revista erudita, començada el 1907, publicada amb un volum anual, i estroncada per la Guerra Civil. Vegeu el llibre monogràfic d'Albert Balcells, *Els Estudis Universitaris Catalans (1903-1985). Per una Universitat Catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2011.

25. Jordi Rubió i Balaguer.

26. Ferran Soldevila i Zubiburu.

27. Josep Puig i Cadafalch. Cal recordar que inicialment, i durant molts anys, la Societat Catalana d'Estudis Històrics agrupava història, llengua i literatura. *Ergo*, Fabra hi encaixava com a copresident.

28. *Miscel·lània Puig i Cadafalch: recull d'estudis d'arqueologia, d'història de l'art i d'història, oferts a Josep Puig i Cadafalch per la Societat Catalana d'Estudis Històrics, filial de l'Institut d'Estudis Catalans*, vol. I. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1947-1951, 387 pàg. Textos en català, anglès, francès, llatí i italià. El segon volum no sortí mai.

29. El 20 de febrer de 1948 Fabra compliria vuitanta anys.

30. Vg. [396], n. 46.

31. El grup Miramar fou una associació catalanista i de resistència antifranquista fundada el 1945 per Maurici Serrahima i Josep Benet. Serrahima fou el president del grup, el qual volia ser l'enllaç, clandestí, entre els intel·lectuals d'abans de la guerra i joves com Jaume Carner, Joan Reventós, Alexandre Cirici, Anton Canyellas, Joan Triadú, Miquel Tarradell, Josep Maria Piñol i els germans Joan i Josep Maria Ainaud. Donà cursos clandestins de formació i d'història de

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Catalunya, sovint a casa de particulars, com Josep Benet. Aquell grup, que es va anar renovant amb gent més jove, va durar fins ben entrats els anys cinquanta i va tenir una vida molt activa.

32. Felicitacions perdudes.

33. Vg. [456], n. 2.

462

A Maria Alavedra[1]

[No hi ha encapçalament]

Prada, 20 de febrer de 1948.

No ha estat cap sorpresa per als qui, en el primer any del nostre exili, et coneguérem a Prada, –tu encara una nina aleshores,– de veure't figurar en el floret de nois i noies catalans que han fet brillantment els seus estudis a França. Se us presentava l'avinentesa de rebre un bon ensenyament, i heu sabut aprofitar-vos-en: podeu estar-ne ben contents i orgullosos. Però si voleu que la vostra formació no resti exclusivament francesa, us cal encara aprendre moltes coses que no us han estat ensenyades a França, i una tasca que us toca fer, ineludible, és de perfer [a] l'aprenentatge de la nostra llengua literària. Ara bé, Maria, aquesta tasca, la més important de totes, no puc pas creure que la defugis; i, llavors, estic segur que hi reeixiràs quan penso que tu ets aquella noia tan ben dotada que vaig conèixer a Prada nou anys endarrera, i que, de més, tens al costat teu un excel·lent mestre![2]

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. (lliurada en mà; comunicació personal de Montserrat Moner) | Prada | 20 II 1948 | Inèdita | Arxiu privat de Macià Alavedra | Transcrita de l'original.

Ⓥ [a] O bé «refer».

1. Carta lliurada en mà a Maria Alavedra, que aleshores tenia dinou anys, filla de Joan Alavedra i germana de Macià. La família Alavedra compartí veïnatge amb la família Fabra a Prada durant força anys.

2. Es refereix a Joan Alavedra, el seu pare.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

463

A Joan Coromines

Prada, 15 de març de 1948

Estimat amic Coromines,

Vaig rebre la vostra lletra[1] el dia mateix que feia 80 anys.[2] Em va emocionar vivament la seva lectura. Quan un estima un amic com jo us estimo a vós, quina satisfacció no li dóna de sentir-se'n estimat com vós m'estimeu a mi! Vós, enyorat Coromines, m'heu prodigat les proves del vostre afecte: estigueu cert que les agraeixo de tot cor! Retardava la contesta a la vostra lletra perquè volia adjuntar-hi la llista de les innovacions ortogràfiques que penso proposar a l'Institut[3] en ocasió d'haver emprès aquest la revisió del meu *Diccionari*.[4] Però veient que a hores d'ara encara no tinc confeccionada sinó una petita part d'aquesta llista, no vull deixar passar més temps sense escriure-us acusant-vos la recepció de la vostra lletra, tot prometent-vos, però, que us la trametré com més aviat pugui, perquè abans d'enviar-la a la Secció Filològica voldria que ens poséssim d'acord vós i jo sobre les reformes que convé sotmetre a l'aprovació de l'Institut. I, a propòsit de l'Institut, no cal dir-vos quin va ésser el meu astorament quan vaig assabentar-me dels nomenaments d'en Segarra i de l'Aramon,[5] fets sense consultar-nos prèviament en Nicolau i a mi. Vull creure, com vós, que aquests nomenaments foren fets amb caràcter interí.[6] Vaig demanar aclariments, però encara no m'han estat donats.

Quant a la qüestió de l'ús de l'article davant del nom de l'any, d'acord amb vós, naturalment. Molt bé el vostre article, i crec molt convenient que el publiqueu.[7]

No sé si sabeu que tinc escrita una *Catalan Grammar*.[8] Però no sé on ni com la podré publicar.

Records afectuosos a la vostra muller. La meva muller i la meva filla Carola m'encomanen que us saludi de part seva. I, abans d'acabar la vostra tasca a Amèrica ¿no fareu una escapada a Europa, que em donaria ocasió de poder parlar amb vós i donar-vos, ben estreta, una cordial abraçada?

Vostre afm.

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Prada | 15 III 1948 | Publicada dins Ferrer, Ferrer i Pujadas 1998: 70-71 | Fundació Pere Coromines | Transcrita de Ferrer, Ferrer i Pujadas.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

1. Carta perduda.

2. El 20 de febrer de 1948 Fabra complí vuitanta anys.

3. Institut d'Estudis Catalans. Vg. [290], n. 8.

4. *Diccionari general de la llengua catalana*. Vg. [180], n. 4, i [405], n. 5.

5. Josep Maria de Sagarra i Ramon Aramon, i també Pere Bohigas, van ingressar a la Secció Filològica l'1de maig de 1942, data en què també foren acceptats altres set membres de les seccions Històrico-Arqueològica i de Ciències.

6. Acceptats en caràcter interí o no, tant Sagarra com Aramon no deixaren mai de ser membres de la Secció Filològica.

7. «Sobre la construcció en les expressions de data», *La Nostra Revista* [Mèxic] 28 (abril de 1948), pàg. 129-130. Reproduït per Raimon Alamany i Sesé amb el títol «Sobre la construcció en les expressions de data. Edició de la polèmica entre Coromines i Antoni Rovira i Virgili», *Revista de Llengua i Dret* (Barcelona) 4 (novembre de 1984), pàg. 96-99.

8. Vg. [336], n. 3.

464

A Víctor Torres

Prada, 26 de març de 1948

Sr. Víctor Torres

Estimat amic, en Corredor em fa saber que heu ajornat la data de cloure la matrícula dels cursos (o del curs?) de català per correspondència, la direcció tècnica dels quals (o del qual?) vaig acceptar en principi.[1] Em sembla bé, però encara em semblaria millor que, un cop closa la matrícula, no tanquéssiu la porta als tocatardans: penseu que l'ensenyament és per correspondència, ço que permet que un alumne rebi, per exemple, la primera lliçó quan els altres hagin ja rebut la segona o la tercera...

Veig que compteu com a professors amb en Roig, en Corredor i en Rahola.[2] Encantat: són els mateixos que jo, actuant de director tècnic, us hauria proposat, sempre en el supòsit que no pensàveu centralitzar els serveis a París. Però em descoratja de veure que el seu treball no pugui ésser pagat com es deuria –un treball que, si ha d'ésser eficaç, no es pot pas fer a corre-cuita, aprofitant estones de lleure–; penseu només en la tasca de corregir els exercicis raonant, naturalment, les esmenes que s'hi facin. Lamentable, però que no ens ha de venir de nou; ja és tradicional a casa nostra de no pensar en les tasques culturals sinó en les èpoques d'escassetat... i quan no es pot fer altra cosa.

Us saluda afectuosament

P. Fabra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓓ Carta ms. | Prada | 26 III 1948 | Publicada dins Torres 1994: 175 | AMTM | Transcrita de Torres.
Ⓡ Dins Manent 2000b: 235.

1. Els cursos de català per correspondència, oficialment «Cursos de llengua catalana», foren creats l'1 de març de 1948 per iniciativa de Josep Tarradellas. No s'iniciaren fins el 15 d'abril del mateix any i funcionaren plenament fins al 15 de maig de 1949. La direcció tècnica era portada per Pompeu Fabra, i la tramesa de correcció i exercicis era duta per Josep Maria Corredor, Ferran Rahola i Enric Roig. El 1948 arribaren a tenir prop de 250 alumnes, la majoria dels quals eren catalans, tot i que n'hi havia força de francesos i occitans. Els alumnes provenien de països tan variats com Algèria, Andorra, Anglaterra, Bèlgica, Catalunya, Dinamarca, Estats Units, França, Madagascar, Tunísia, l'antiga Txecoslovàquia, l'antiga URSS, Veneçuela i Xile. Els cursos acreditaven el coneixement de la llengua catalana però no habilitaven a ensenyar-la. La manca de diners i la mort de Fabra foren les causes principals del seu estroncament el 1949. Consulteu-los dins aquest mateix volum.

2. Ferran Rahola i Auguet.

465

A Esperança o a Mercè Figueras

[Entre l'1 i el 12 d'abril de 1948]

D'una lletra d'un ex-deixeble d'ací a una ex-deixebla d'aquí

Quant als instruments de treball (llibres, revistes, etc.), el mestre, durant els anys 43, 44 i 45, no en rebia d'altres que els que li trametien d'aquí, que eren del tot suficients. El novembre del 45 va començar a rebre'n de París, i això ha estat el que li ha permès d'anar treballant passadorament fins al moment actual, malgrat que les trameses d'aquí hagin anat minvant fins al punt que en tot el que va d'any han consistit en la tramesa d'un *sol* paquet rebut el 28 de febrer. Sens dubte ha estat que sabien que el mestre estava suficientment proveït amb els materials que rebia de París. Però, en les circumstàncies actuals, les trameses de París estan lluny d'ésser suficients, de manera que el mestre està amenaçat de no poder continuar els seus treballs si és que no pot comptar amb alguna tramesa que li facin els d'aquí.[1] No es troba però, en la mateixa situació que el desembre del 43: llavors no podia comptar amb res de París i d'enlloc més fora d'aquí, mentre que ara no es tracta sinó de recaptar dels d'aquí una aportació que remeï la insuficiència de la de París, i això tan sols provi-

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

sionalment, puix que tot fa creure que el mestre no ha de tardar a poder prescindir de tot ajut supletori.[2]

[Pompeu Fabra]

Ⓓ Carta ms. (és possible que es tracti d'un esborrany o d'una carta no acabada) | [Probablement Prada] | [Entre l'1 i el 12 d'abril de 1948,] ja que hi ha una anotació que indica que es rebé el 16 IV 1948 a Andorra | Publicada parcialment dins Pujades 1969: 11 | Es desconeix l'arxiu en què és dipositada la carta | Transcrita de l'original.

Ⓘ L'acabament de la carta és sobtat. Escrit en un altre tipus de lletra manuscrita hi diu: «Rebuda a Andorra el 16/4/48».

1. «Els d'aquí» són la gent de Barcelona i Catalunya en general.

2. En aquesta carta Fabra explica, en un codi xifrat en què els llibres equivalen a ajuts o subsidis, la seva precària situació econòmica durant els anys d'exili, en què hi va haver alts i baixos segons els proveïments. Per això fa una crida a persones que residien a Catalunya, com les deixebles Esperança i Mercè Figueras, perquè li proporcionin també certs ajuts econòmics. Vg. [370], n. 5 i 6.

466

A Pierre Deffontaines

Prades, les 10 Avril 1948

Monsieur Pierre Deffontaines
Directeur de l'Institut Français de Barcelona[1]

Cher Monsieur et ami,

J'ai été vivement touché par l'adhésion que l'Institut Français a apportée à l'hommage que des compatriotes m'ont rendu à l'occasion de mon 80e anniversaire.[2] La photographie de mon buste que vous avez bien voulu m'offrir, signée par son auteur le sculpteur Dunyach, sera pour moi un précieux souvenir.[3] Je vous en remercie bien cordialement.

Veuillez agréer, Monsieur Deffontaines, l'expression de mes sentiments de reconnaissante amitié

Pompeu Fabra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓓ Carta ms. | Prada | 10 IV 1948 | Inèdita | BC | Transcrita de l'original.

1. L'Institut Francès de Barcelona es fundà a Barcelona el 1919, gràcies a Ernest Merimée, degà de la Universitat de Tolosa. Començà a operar el 1921. Clausurat durant la Guerra Civil, el 1939 en fou nomenat director Pierre Deffontaines, que ocupà el càrrec fins el 1964.

2. Amb motiu del 80è aniversari, el 28 i 29 de febrer de 1948 se celebrà un homenatge nacional a Pompeu Fabra. Se li lliurà una medalla d'or commemorativa esculpida per Joan Rebull. Vegeu l'epígraf «L'homenatge nacional al Mestre Pompeu Fabra» (Manent 2005: 310-314).

3. L'escultor Josep Dunyach i Sala esculpí, el 1935, un bust de bronze de Pompeu Fabra (de 26 × 24 × 60 cm). Es conserva a l'Institut d'Estudis Catalans.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

466b

A Jaume Creus

Prada, 11 d'abril de 1948

Sr. Jaume Creus

Estimat amic, He rebut les fotografies que heu tingut la gentilesa de trametre'm.[1] Estan molt bé. Molt agraït!

Deixa'm [sic] donar-vos una notícia que us serà sens dubte agradable. Un nombre considerable de compatriotes residents a Catalunya han volgut associar-se al meu homenatge fent-me arribar a mans un àlbum bellament relligat que conté més de mig miler de signatures recollides en la clandestinitat[2] (membres de l'Institut,[3] professors, escriptors, artistes, estudiants – nois i noies...).

Us saluda cordialment

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Prada | 11 IV 1948 | Inèdita | Arxiu privat de Jordi Mir | Transcrita de l'original.

1. Segurament es refereix a les fotografies que Jaume Creus va fer amb motiu de l'homenatge nacional a Pompeu Fabra el 28 i 29 de desembre de 1948, a Prada.

2. O bé es tracta de l'àlbum que li oferiren amb motiu de l'homenatge de 1942 (vg. [337], n. 1) o bé d'un nou àlbum amb motiu de l'homenatge pels vuitanta anys (vg. [466], n. 2).

3. Institut d'Estudis Catalans. Vg. [290], n. 8.

467
A Josep Tarradellas

Prada, 13 d'abril de 1948

Estimat Tarradellas,

M'alegro que em digueu que creieu que tot s'arranjarà. Però per ara no s'ha arranjat pas del tot.[1] L'entrevista amb el President[2] que m'anuncieu per al final d'aquesta setmana, vejam si tindrà lloc, i vejam si en sortirà una solució satisfactòria, que em permetrà dedicar-me de ple, tranquil·lament, a les meves tasques, interrompudes gairebé un any ha!

A les salutacions afectuoses que us adreço a vós i la vostra muller,[3] ajunteu-hi les de la meva muller i la meva filla Carola.

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | Prada | 13 IV 1948 | Publicada dins Manent 2000a: 21-22 | AMTM | Transcrita de l'original.

1. Segurament es refereix a la tardança en el pagament dels subsidis.
2. Josep Irla i Bosch, president del Govern català a l'exili.
3. Maria Macià de Tarradellas.

468
A Joan Coromines

Prada, 20 d'abril de 1948

Estimat amic Coromines,[1]

Fent els de l'Institut[2] una revisió del meu *Diccionari general*,[3] jo els trameto llistes de les addicions, esmenes i supressions que crec que cal ferhi. En fer-se aquesta revisió, he cregut que era l'hora de proposar a l'Institut de canviar la grafia d'un cert nombre de mots. Els canvis que penso proposar són en conjunt els mateixos que vós proposàveu de fer anys endarrera.[4] En les llistes que he tramès fins ara, ja he fet alguns canvis de grafia sense esperar l'aprovació de l'Institut, segur que no els ha de man-

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

car ja que vénen a corregir veritables lapsus i grafies injustificables. Així, he adoptat sense vacil·lar les grafies:[5] *desnerit, galàpet, escalunya, semal, tàpera* (*pedallàs* ha estat, naturalment, reemplaçat per *padellàs* així com *sofisme* per *sofisma*), *buscall, romball, comptadoria, pagadoria, évols, envà, enciam, cimolsa, falcillot, naixó, regó, llauró, quinqué, roldor, autòmat, croat, enzim, mede, got* (en lloc de *god*), *albixeres, dextrogir, levogir, cugucia, arítjol, leucòcit, fagòcit, fortuït, gratuït*. A les quals penso afegir *diaque, perpal, almugàver, sajolida, regalècia, esvinsar, arronsar, ars, bolig, estramordir* (m'ha semblat millor que *estamordir*)... Però hi ha canvis que cal evidentment sotmetre per endavant a l'aprovació de l'Institut, dels quals convé que parlem abans de proposar-ne l'admissió. Tinc motius per creure que alguns dels canvis que proposarem vós i jo no obtindran, absent jo, l'aprovació dels actuals membres actius de la Secció; però sense que això ens hagi de deturar de proposar totes les innovacions que creguem indispensables, vull dir-vos per endavant, jo, a qui no fan por les innovacions, que no crec que n'hi hagi prou que una grafia sigui indubtablement millor que l'actual perquè aquesta hagi d'ésser, sense més, *necessàriament* reemplaçada per aquella. A l'hora en què es fixà l'ortografia dita de l'Institut, donat l'estat d'anarquia ortogràfica del català renaixentista, hom era lliure d'adoptar per a cada mot la grafia que jutgéssim més bona; però, avui, fixada l'ortografia, ens hi hem de mirar abans de canviar la grafia d'un mot, sobretot si es tracta d'un mot important, d'ús freqüent, la imatge visual del qual la gent té ben gravada a la memòria. Això vol dir que [no] pel fet que la grafia actual d'un mot estigui en desacord amb la seva etimologia (és el cas de *endanyar*) hagi d'ésser necessàriament rebutjada, i, encara menys pel fet que no estigui d'acord amb alguna de les normes que es conjuminaren en el moment de fixar l'ortografia (és el cas de *encís*, de *amoïnar*). Altra cosa és que una grafia estigui en desacord amb la pronúncia d'un dialecte important (és el cas de *tivar*).

8 de maig de 1948

Quan, fetes prèviament aquestes consideracions, anava a començar l'examen de les innovacions proposades per vós, em calgué interrompre la lletra a causa d'haver-me hagut d'absentar de Prada per alguns dies; i, de retorn, encara no vaig reprendre'n la redacció perquè em calia fer un treball que m'havien encomanat i que no he tingut llest fins ara. Però, avui que per fi podria dedicar-me a fer aquell examen, penso que és millor que

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

esperi haver llegit la llista d'innovacions que en l'endemig m'heu enviat.[6] Deixeu-me avançar-vos només, ja que us he parlat de *endanyar*, que no em sembla bé d'abandonar aquesta grafia dient-se a Barcelona, no *endenya*, sinó *endanya* (*Aquest mal sembla que no se t'endanya*, em deia un d'aquests dies la meva dona, que és barcelonina i de pares barcelonins.) El que es pot fer (això si els occidentals diuen *endenya*) és acceptar les dues grafies *endanyar* i *endenyar*. Cp. *Arrancar* i *arrencar*. Les esmenes que faig al *Diccionari* no es redueixen, com podeu pensar, a les ortogràfiques; així, un bon nombre de definicions han estat refetes. I ara que recordo que un dia vam parlar de la redacció defectuosa de l'article *gormand*, us diré que he proposat aquesta: «Dit d'aquell a qui agrada de menjar bé: plats bons, abundants.| Molt menjador.| *Gormand de tal o tal menja*, dit d'una persona, d'un animal, a qui agrada en gran manera tal o tal menja.»

Em plau molt, com amic que us sóc i com a patriota, saber-vos esdevingut un lingüista de primera fila, que honora Catalunya; però això, enyorat Coromines, no em consola de la pena que em fa veure-us allunyat de la nostra terra, privat de dedicar-vos de ple a l'obra de perfeccionament de la nostra llengua i d'ésser, com us pertoca, el cap de les Oficines Lexicogràfiques de l'Institut, de les nostres fins ara desgraciades Oficines. Jo que, quinze anys endarrera, esperava que, per fi, anàvem a redreçar-les un cop desembarassats dels qui tant entrebancaren el seu bon funcionament![7] Però confio que, amb mi o sense mi, l'obra interrompuda es reprendrà, i vós hi sereu.

(Rebo en aquest moment una comunicació de la Confederació d'Organitzacions Catalanes d'Amèrica[8] –que vol organitzar un segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana–,[9] en la qual em diuen que han rebut «un recull de Mossèn A. Griera titulat *Bibliografía lingüística catalana* editat l'any passat per la Escuela de Filología del Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Instituto Antonio Nebrija... La bibliografia és tancada l'any 1946, però es veu que mossèn Griera no té notícia de l'aparició de la *Miscel·lània Fabra*[10] perquè cap dels treballs hi és esmentat»). En sabeu alguna cosa del projectat Congrés? El creieu realitzable en les circumstàncies actuals?

Em parleu de la possible publicació de la meva *Catalan Grammar*.[11] Tinc, en efecte, escrit l'esborrany d'aquesta gramàtica, el qual no caldria sinó posar en net. Aquest esborrany té 190 pàgines: I. Sons i lectura de les lletres, 23; II. Flexió nominal i verbal, 31; III. Articles, noms i adjectius qualificatius, 31; IV. Adjectius determinatius i pronoms, 50; V. Ús dels temps del verb (llargament exemplificat), 20; VI. Adverbis, preposicions i

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

conjuncions, 35. Seguiria una selecta triadíssima: des de Llull als valencians del xve i des de Verdaguer a Carner, amb la traducció en anglès. Però no crec que es trobi per ara ningú que vulgui publicar-la sobretot haventhi publicada la gramàtica d'en Gili.[12] Quan vaig fullejar aquesta obra, hi vaig trobar algunes errades i regles mal formulades, com: *a* unaccented also called *neuter* because of its voiceless sound; the unaccented *u* ... is mute after *q* and *g* before an unstressed vowel (unless marked with diaeresis: *ü*) [*equador*=əkəđor ?] and is pronounced after *q* and *g* before a stressed vowel [*guerra*=gwɛrə ?]; *x* after a vowel it usually sounds *ks* [*examen*=əksaməп ?]. Havent-me dit que pensava revisar-la en vistes a fer una segona edició, em vaig oferir a comunicar-li les errades que pogués trobar en la segona lectura que pensava fer del seu llibre; però no em va contestar. Us en cuideu vós?

I prou per avui, estimat Coromines. Records afectuosos a la vostra muller. I vejam si aviat podré enviar-vos la continuació de la meva lletra del 20 d'abril!

Una cordial abraçada del vostre amic, que cregueu que us enyora

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | Prada | 20 IV 1948 i 8 V 1948 | Publicada dins Ferrer, Ferrer i Pujadas 1998: 72-76 | Fundació Pere Coromines | Transcrita de Ferrer, Ferrer i Pujadas.

Ⓡ Parcial dins Mir i Solà 2007: 1997-1998.

1. Pel que fa a les qüestions tractades en aquesta carta, vegeu també les cartes [486] i [490] i les «Llistes d'esmenes al *Diccionari general*», de Pompeu Fabra, dins Ferrer, Ferrer i Pujadas 1998: 191-223.

2. Institut d'Estudis Catalans. Vg. [290], n. 8.

3. Vg. [315], n. 2, i [405], n. 5.

4. Es refereix a un manuscrit inèdit, molt extens, de Coromines, conservat a la Fundació Pere Coromines, de l'any 1931. Es titula «Modificacions que es podrien fer a la 2.ª edició del *Diccionari ortogràfic*» (15 X 1931) i s'inclourà dins les addicions de 1948. Vg. n. 6.

5. Totes aquestes modificacions ortogràfiques van ser acceptades en la segona edició del *Diccionari general de la llengua catalana* de 1954. Aquestes modificacions substituïen les grafies recollides en la primera edició del *Diccionari Fabra* de l'any 1932.

6. Sembla que s'ha de tractar d'una carta perduda. Malgrat això, la llista a què fa referència P. Fabra és la següent: *Addicions i modificacions al «Diccionari general» de P. Fabra (6-IV-1948)*, de J. Coromines, mecanoscrit per una cara sobre 63 fulls (61 fulls + 2 d'errades tipogràfiques i d'índex) de paper ceba tipus llençol (35,5 × 21,6 cm), que es troba dipositada a la Fundació Pere Coromines.

7. Al·lusió a Mn. Antoni Griera.

8. La Confederació d'Organitzacions Catalanes d'Amèrica fou fundada a Mèxic l'any 1947 amb l'objectiu de coordinar les activitats del moviment associatiu català de tota mena en terres americanes.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

9. Aquest Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana no es va arribar a fer. Vg. Ferrer, Ferrer i Pujadas 1998: 97, n. 36.

10. Vg. [343], n. 3.

11. Vg. [336], n. 3.

12. Vg. [440], n. 2.

469

De Ramon Aramon i Serra

Barcelona, 3 de maig de 1948

El President de torn de l'Institut d'Estudis Catalans[1] *us prega que vulgueu portar la representació de l'Institut en les Festes del vinticinquenari dels Jocs Florals de la Ginesta d'Or*[2] *que se celebraran a Perpinyà els dies 8 i 9 del mes corrent.*

La qual cosa us comunico per al vostre coneixement i efectes oportuns.

Déu vos guard molts anys.

R. Aramon i Serra
Secretari General

Excm. Sr. Pompeu Fabra – President de la Secció Filològica[3] *de l'Institut d'Estudis Catalans*
Prada.

Ⓓ Carta mc. | Barcelona | 3 v 1948 | Inèdita | ARAIS | Transcrita de l'original.

1. Vg. [290], n. 8.

2. Diu Capdevila: «El 9 de maig del 1948, l'Acadèmia Literària de la Ginesta d'Or de Perpinyà celebrà les noces d'argent de la institució i dels seus primers Jocs Florals, amb participació de la Matinença catalana del Felibrisme, representacions gascones, provençals, llenguadocianes i catalanes. Després dels discursos, de l'audició de cançons populars catalanes i de l'ofici religiós, es ballaren sardanes i se celebrà la Festa dels Jocs al Teatre Municipal. Rovira [i Virgili] hi obtingué la Flor Natural amb el poema «Paisatge de Perpinyà. La llotja». Al sopar que finalitzà la jornada Rovira hi pronuncià un discurs exaltant la bandera que tenia al davant, signe de llibertat. Per a acabar, els assistents corejaren la "Coupo Santo", himne compost per Mistral» (Capdevila 2002: 562, nota 1). Per a més informació vegeu *La Nostra Revista* 29 (maig de 1948), pàg. 190-192.

3. Vg. [396], n. 31.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

470
De Víctor Torres

Paris 7 de maig del 1948

Sr. Pompeu Fabra
Prada

Estimat mestre i amic:

Per iniciativa de l'amic Josep Quero, hi ha el propòsit d'enviar un telegrama al Congrés de La Haya,[1] *redactat en els termes següents: «Dans l'espoir que l'esprit federaliste s'affirmera definitivement du Congrés que vous avez l'honneur de presider, nous tenons a vous exprimer nos meilleurs vœux pour pour la reussite des États-Unis d'Europe dans un climat de comprehension mutuelle et dans le respect de la liberté des hommes et des peuples». El signarien Bosch Gimpera, Carner,*[2] *Tarradellas, Quero, Xirau,*[3] *Gassol, Barrera,*[4] *Rovira i Virgili i vós, si no hi teniu inconvenient, en la vostra qualitat de President del Patronat de la Universitat.*[5] *Com que el temps apremia, si no ens doneu instruccions en contra, ens permetrem interpretar el vostre silenci com una conformitat.*

Us saluda afectuosament el vostre amic,

Víctor Torres

Ⓓ Carta mc. | París | 7 v 1948 | Publicada dins Manent 2000b: 236 | AMTM | Transcrita de Manent.

1. El Consell d'Europa és una organització internacional que treballa per configurar un espai polític i jurídic comú sota les bases de la democràcia i de l'estat de dret. Es constituí en un congrés, a la ciutat de l'Haia, que se celebrà el 7 de maig de 1948. Es coneix com a Congrés de l'Haia. Vegeu *30 anys d'història d'europeisme català (1948-1978). El «Contuberni» de Munic*, de Pilar de Pedro i Queralt Solé. Barcelona: Editorial Mediterrània, 1999. Des de la Secretaria General de la Presidència de la Generalitat de Catalunya es pretenia influir-hi.

2. Josep Carner i Puig-Oriol.

3. Probablement Antoni Xirau i Palau.

4. Martí Barrera i Maresma.

5. Vg. [235], n. 1.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

471

A Emili Vigo

[11 v 1948]

Estimat Vigo,

Us escric des de Perpinyà. Avui al vespre seré ja de retorn a Prada; de manera que podeu venir-hi qualsevol dia d'aquesta setmana: dijous, divendres, etc. Desitjant que us refeu ràpidament, us saluda ben afectuosament

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | [Prada] | Data postal: 11 v 1948 | Inèdita | Fons Emili Vigo cedit a la Universitat de Girona | Transcrita de l'original.

472

A Emili Vigo

Prada, 25 de maig de 1948

Estimat Vigo

Ahir dilluns, tornant de Perpinyà, on hem passat cinc dies,[1] hem trobat la seva lletra[2] en què ens diu que podem venir al Vernet dissabte o al principi de la setmana entrant. Si fa bon temps i no surt cap entrebanc, vindem dissabte. Fins dissabte, doncs, a quarts d'una!

Una abraçada cordial

P. Fabra

Ⓓ Carta ms. | Prada | 25 v 1948 | Inèdita | Fons Emili Vigo cedit a la Universitat de Girona | Transcrita de l'original.

1. Hi vivia el seu gendre Ferran Rahola i la seva filla Dolors.
2. Carta perduda.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

473

A Ramon Aramon i Serra

[Entre finals de maig i principis de juny de 1948]

Estimat amic Aramon,

S'ha pensat establir a París, sota la meva direcció, un Servei Oficial d'Ensenyament de català per correspondència.[1] «Alleugeriria considerablement el nostre treball i faria possible que aquest servei comencés a funcionar tot seguit, si disposéssim del material docent de què es servia el Servei d'Ensenyament del català per correspondència que funcionava a Barcelona sota la direcció d'E. Vallès.[2] Procureu informar-vos si hi ha algú que guardi el dit material (sobretot la col·lecció d'exercicis) i, en cas afirmatiu, demaneu-l'hi en nom meu, i feu-lo arribar a mans nostres.» Us [ho] agrairia infinitament.

Vostre

P. F.

Ⓓ Carta ms. | [Probablement Prada] | [Entre finals de maig i principis de juny de 1948,] ja que Aramon la marcà com a rebuda el 10 VI 1948 | Inèdita | ARAIS | Transcrita de l'original.

Ⓘ A la part inferior dreta de la carta hi ha una nota manuscrita d'Aramon que diu així: «reb.[uda] 10.VI.1948».

1. Vg. [464], n. 1.

2. Diu Manent que «el 1932 fou convocat un concurs de vuit places per a professors de català per correspondència, que haurien d'ensenyar els mestres, dins l'Escola d'Extensió d'Ensenyament Tècnic de la Generalitat de Catalunya. [...] Els qui ocuparen les vuit places del concurs convocat per ampliar la plantilla de professors d'aquella escola de català per correspondència foren Manuel González Alba –que moriria el 6 d'octubre de 1934 al Centre de Dependents– i Joan Sales; van quedar *ex-aequo* perquè no van cometre cap error en els exercicis. Els altres foren Josep Climent, Jaume Aymà i Mayol, Esperança Figueras, Rosalina Poch, Antoni Sabater i Mur i Josep Villalon, que morí exiliat a Tolosa de Llenguadoc i que em llegà unes memòries inèdites [publicades pòstumament fa pocs anys]. Sense plaça, però, quedaren, de moment, els números 9, 10, 11 i 12, que eren Artur Balot i Bigues, Rafael Bosch i Capdevila, Bartomeu Bardagí i Moras i Josep Maria Boronat i Recasens. Els tres primers (9, 10 i 11) treballaren a l'Oficina de Correcció d'Estil, que dirigia Cèsar August Jordana, poc temps després d'haver ingressat els vuit primers a l'Extensió d'Ensenyament Tècnic. Quan, més endavant, es produïren dues vacants en aquella escola per fer extensius als funcionaris els cursos per correspondència dedicats als mestres, en Bardagí, juntament amb en Boronat, passà a formar part del professorat de català dirigit per Emili Vallès» (Manent 1990b: 28-30).

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

474

De Ramon Aramon i Serra

Barcelona, 5 agost 1948

Sr. P. Fabra

Estimat Mestre:

Fins ara no m'ha estat possible de trobar el que em demanàveu[1] *–i encara no ho tinc tot. En V.*[2] *m'ha proporcionat els Espagne i exercicis que trobareu adjunts. L'editor C.*[3] *m'ha promès un exemplar de la Gramàtica d'En Marvà,*[4] *que és la que es feia servir per a aquells ensenyaments (però ha marxat fora de Barcelona sense deixar-me'l); us el trametré així que ell me'l doni (d'ací uns dies). Necessiteu altres coses, per als cursos?*

Vau rebre, al seu temps, les felicitacions i missatges que us trametérem amb motiu dels vuitanta anys?[5]

Havia demanat per anar a Brussel·les (Unió Acadèmica)[6] *el mes de juny i a París i Brussel·les (Congrés d'Estudis Bizantins)*[7] *ara. No m'han dit que no –cosa que no s'acostuma a dir mai,– però no m'han autoritzat a sortir. Esperava haver-vos pogut veure. Però ho haurem de deixar per a una altra ocasió.*

No tinc més temps, i vull que això surti.

Una bona abraçada

R. A. S.

Curs pràctic de Gramàtica Catalana. Instruccions i Qüestionari
Curs de Gramàtica Catalana. Exercicis complementaris
Curs de Gramàtica Catalana. (polytèchnicum Postal)
Curs de gramàtica Catalana per a mestres. Instruccions i Qüestions
Questionari d'ingrés al Curs de G.[ramàtica] C.[atalana] per a mestres
Text per a corregir[8]

Ⓓ Carta ms. | Barcelona | 5 VIII 1948 | Inèdita | ARAIS | Transcrita de l'original.

1. Vegeu la carta anterior.

2. Probablement Emili Vallès.

3. Josep Maria de Casacuberta, editor de l'Editorial Barcino, que publicà diversos llibres de gramàtica catalana de Jeroni Marvà, pseudònim rere el qual s'amagava la firma d'Emili Vallès i

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Artur Martorell. De fet, «Marvà» era la suma de les síl·labes inicials dels cognoms dels dos lingüistes.

4. Jeroni Marvà (1927-1956): *Exercicis de gramàtica catalana.* Col·lecció «Popular Barcino». Barcelona: Editorial Barcino, en sis volums (núm. 24, 37, 45, 48, 53 i 57) + 1 fullet (núm. 63). Revisió per Pompeu Fabra. Volum I: *Ortografia* (1956); volum II: *Morfologia* (1936); volum III: *Sintaxi (primera part)* (1928); volum IV: *Sintaxi (2ª part)* (1937); volum V: *Prosòdia* (1936); volum VI: *Formació de paraules* (1937). El fullet: *Clau dels exercicis de gramàtica catalana* (1934, 81 pàg.; reimpressions el 1968, 1978, 1981 i 1985). El 1932 Editorial Barcino publicà *Curs pràctic de gramàtica catalana: regles gramaticals i exercicis.* Col·lecció «Manuals escolars Barcino», núm. 1, 345 pàg. A la coberta hi figurava el subtítol *Gramàtica catalana: text per a l'alumne i exercicis*; i també «Generalitat de Catalunya. Extensió d'Ensenyament Tècnic. Escola per correspondència».

5. Vg. [460] i [461].

6. Vg. [396], n. 57.

7. Aramon anà diverses vegades a aquests congressos d'estudis bizantins relacionats amb la Unió Acadèmica Internacional.

8. Probablement diversos treballs ciclostilats i clandestins que servien de manual per a les classes.

475

A Jaume Creus

[Prada, 25 VIII 1948]

Estimat amic Creus, No us cregueu que hagi oblidat el vostre encàrrec; però és el cas que encara no he estat convocat per a anar a París. Des del dia que ens vam veure a Prada, he estat un dia i altre dia esperant la convocatòria que ja llavors creia imminent, però encara no ha arribat! Sembla, però, que [?] ho seré pels volts de l'u del mes entrant. Així m'ho fa saber el President[1] en una lletra[2] que vaig rebre abans-d'ahir.

Us saluda aft.

P. Fabra

Ⓓ Targeta postal ms. | Lloc postal: Prada | Data postal: 25 VIII 1948 | Inèdita | Arxiu privat de Jordi Mir | Transcrita de l'original.

Ⓘ L'anvers de la postal diu: «Exp. P. Fabra | 15 Rue des Marchands | Prades | (Pyr. Or ‖ M. Jaume Creus | 7, Rue du Bourg | Saint-Girons | Ariège».

1. Josep Irla i Bosch, president del Govern català a l'exili.

2. Carta perduda.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

476

A Josep Irla

Prada, 3 de setembre de 1948

Sr. Josep Irla

Estimat President i amic,

Us agrairia que em féssiu enviar dins aquest mes la mesada de setembre a més de la d'agost, que encara no he rebut.[1] Encara que no haguessin estat les despeses extraordinàries causades per la llarga malaltia de la meva filla Teresa[2] i, ara, per la malaltia de la meva muller,[3] hauria hagut de recórrer als diners que tenia a Mèxic,[4] donada la insuficiència del meu sou, però podria encara anar tirant uns quants mesos, sobretot havent vingut a afegir-s'hi el present d'en Patxot en ocasió del meu homenatge.[5] Desgraciadament ja no puc comptar amb aquells diners, tots gastats, i els diners del present d'en Patxot estan a punt d'esgotar-se. Això fa que, per a poder fer front a les despeses extraordinàries de metge de primera [?], farmàcia, &, em vegi, ja avui, obligat a demanar-vos que se m'avanci, si més no, la consignació corresponent al mes de setembre (que, seguint el ritme establert, no em tocaria cobrar fins a la primera desena d'octubre).

Tot aquest estiu l'he passat anguniós veient apropar-se el dia en què em caldria demanar-vos un subsidi su<su>perior a la consignació que tinc com a director del *Servei d'Ensenyament de català per correspondència*,[6] i m'he romput el cap per a veure d'on podria trobar diners per a evitar-ho o almenys per a fer que el sobresou que us hagués de demanar fos solament per uns quants mesos, els més pocs possible. Crec que hi ha tres coses que em podrien donar diners i que es poden fer simultàniament. ~~¿Em~~ Permeteu-me que us les digui i que us demani per a portar-les a cap el vostre consell i, si convé, que hi doneu un cop de mà~~?~~. Heus ací les tres coses que em sembla que podrien proporcionar-me els diners indispensables per a poder anar tirant sense l'angúnia de sentir-me abocat a una situació catastròfica:

a) Sóc propietari, com sabeu, d'un munt d'exemplars de les *Converses filològiques*,[7] però aquests exemplars jeuen en les oficines del carrer de Washington sense que ningú es preocupi de trobar-los compradors. En Cuito ¿s'ha cuidat, com em va prometre, de fer-ho a Amèrica? No en sé res. En sabia res en Tasis? Aquest se n'ha anat a Catalunya[8] sense ni tan sols

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

acomiadar-se de mi. Sols sé que el custodi actual de les Converses és... l'Obiols! No sé tampoc si alguna cosa ¿I què s'ha fet per a col·locar exemplars a Catalunya (segona part del programa d'en Cuito)? En Canyameras, en la seva darrera vinguda a Prada, em va dir que ell es comprometia a fer entrar a Catalunya els exemplars que calgués; però caldria saber qui s'encarregaria d'anar a trobar els presumptes compradors, dels quals caldria fer una llista. Què en penseu? ¿No creieu que si algú se'n cuidés seriosament (pagant-li el que fos, naturalment), podria encara vendre's un bon nombre d'exemplars de les Converses? Quan a treure profit de les obres que he escrit en l'exili, no em faig gaires il·lusions. Tinc des de l'any 41 escrita una *Gramàtica* voluminosa[9] que no [ha] estat possible d'imprimir ni a França ni a Catalunya. En Canyameras m'ha suggerit de fer-la imprimir a Amèrica, on creu que no seria difícil de trobar un editor disposat a publicar-la | emprendre'n la publicació, Bo és tenir-ho en compte; però de moment no seria cap solució fora del cas que l'editor estigués disposat a pagar-me quelcom per endavant, cosa no probable.

b) Jo tenia a la banca Arnús-Garí[10] uns valors que vaig comprar amb l'import de la subscripció d'homenatge oberta per en Cambó.[11] Quan en Llavadot va repatriar-se li vaig encarregar que s'informés de quina havia estat la sort d'aquests valors i del meu compte corrent. Per ell vaig saber que aquells continuen dipositat[s] en nom meu i que el saldo-haver del meu compte era, el dia 31 de juliol del 47, de ptes. 82582,25, import dels cupons vençuts i dels títols amortitzats. El qui va fornir-li aquesta informació era un alt funcionari del banc amic d'en Cuito, al qual aquest indicava la manera com creia que podien retirar-se diners del meu compte corrent. Però aquest funcionari digué que no podia autoritzar un pagament que exigia la meva presència a Espanya, al·legant que ell no podia *ignorar* que jo era a França. En Llavadot em va escriure llavors que no desesperava, un cop instal·lat a Barcelona, de trobar un mitjà de treure diners del banc. Tenint en compte això li he fet saber per un amic meu i seu, que ha estat ací uns quants dies, la situació difícil en què avui em troba i que em digués si hi ha manera de retornar del banc l'import del meu compte corrent i, en cas que sí, què cal fer. Espero rebre la seva resposta un dia d'aquests.

c) Quan l'any 42 es van acabar els subsidis[12] ~~en Ribas Soberano~~ vaig tenir la sort que en Ribas Soberano em va posar en comunicació amb un grup d'ex-deixebles[13] i en Cuito, per mediació d'en Puig i Cadafalch, amb uns parents de la meva muller[14] informant-los de la situació en què ens trobàvem jo i els meus. Els uns i els altres, posats d'acord, s'apressaven a

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

trametre'ns l'ajut que se'ls demanava, i d'aquest ajut vam viure des del gener de l'any 43 fins al moment de constituir-se el Govern de Catalunya[15] (gairebé exclusivament puix que durant aquest temps no vaig rebre sinó les quatre o cinc ~~vegades~~ trameses que féreu vós, de 3000 frs. Cadascuna, i una de 10000 que em va fer enviar en Tarradellas en tornar de Suïssa, com a subsidi extraordinari i per una sola vegada). Però al poc temps d'haver-se constituït el Govern de Catalunya l'ajut que rebia de Barcelona va anar disminuint de tal manera que en tot l'any 47 no en vaig rebre sinó 25000 frs. I el 48 no n'he rebut sinó 10000 que en Casanoves[16] em va portar a Prada el dia del meu homenatge.[17] ¿Era que alguna de les trameses havia quedat pel camí? ¿Era que amb el tancament de la frontera no trobaven el mitjà d'enviar-me l'ajut? ¿Era que, sabent que era Conseller del Govern,[18] van suposar que ja no el necessitava? Tinc ensums que hi va haver algú que els va fer saber que el meu sou de Conseller era de 40000 frs! Crec que si saben que em torno a trobar en una situació difícil, tornaran a ajudar-me (encara que, en les circumstàncies actuals, no ~~sigui~~ serà el seu ajut tan ~~esplendid~~ gros com ho era abans del 47). [Continua la carta que, ratllada verticalment unes línies en llapis, és fàcilment llegible:] Avui mateix escriuré a una ex-deixeble[19] fent-li saber la meva situació a fi que la faci saber al meu nebot, cosa que no ~~faig~~ he fet fins ara, obli-[gat] (el més important contribuent a l'ajut, i de molt) per la necessitat, puix que es tracta d'un que no és dels *nostres* i em reca haver-li de demanar el seu ajut. [Fabra diu que la frase següent, tot i que ratllada, «VAL»:] Un dia d'aquests tindré ocasió de fer saber la meva situació a una ex-deixebla meva dels meus parents. [Continua, sense ratllar, i en llapis, difícilment llegible:] Perdoneu amic Irla. Volia que sabéssiu que si em veig obligat un dia no llunyà a demanar un sobresou faré tots els possibles que sigui [paraules il·legibles] i tant de bo que hagin d'ésser mai.

Quant a l'altra petició confio que podeu satisfer-la i ho fareu: enviar-me abans la ronda [?] de setembre abans d'acabar el setembre (que cal dir enviar-me la d'octubre dins el mes d'octubre, &)

Estimat President. Ja sabeu com és [de] ferma la fidelitat i cordial amistat que us té el vostre company d'exili

P. F.

Ⓓ Carta esborrany ms. en tinta negra (la part final ms. en llapis) | Prada | 3 IX 1948 | Inèdita | Arxiu privat Manent | Transcrita de l'original.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓥ Tros ratllat semblant al transcrit a la carta: «Perdoneu-me, amic I.[rla] Si us he escrit tan llargament ha estat perquè veiéssiu quin greu me sabria que un dia no llunyà us hagués de».

1. Vg. [288], n. 3, i [298], n. 32.
2. Vg. [456], n. 2.
3. Devia tractar-se d'una malaltia més aviat lleu, ja que Dolors Mestre i Climent moriria l'octubre de 1964.
4. Probablement es refereix als ajuts provinents dels industrials Jeroni i Josep Bertran i Cusiné, l'antic banquer Joan Casanellas i l'hoteler Dalmau Costa.
5. Vg. [466], n. 2.
6. Vg. [464], n. 1.
7. Vg. [405], n. 24.
8. El 1948 Rafael Tasis tornà a Catalunya i esdevingué corresponsal de diversos exiliats.
9. Vg. [334], n. 3.
10. La Banca Arnús-Garí es fundà el 1910 com a resultat d'una escissió d'una part del capital de l'antiga Manuel Arnús y Compañía, nascuda el 1890, i que tenia experiència en el finançament d'infraestructures urbanes. Bàsicament era un banc de valors, és a dir, que girava al voltant de les obligacions industrials i noves empreses.
11. Tria de *Converses filològiques* en homenatge a Fabra. Vg. [405], n. 24.
12. Vg. [288], n. 3, i [298], n. 32.
13. Probablement les germanes Esperança i Mercè Figueras, entre d'altres.
14. Segurament Josep Pijoan i Teresa Mestre i Climent.
15. El Govern es constituí el 14 de setembre de 1945.
16. Joan Casanovas i Maristany.
17. Vg. [466], n. 2.
18. Fabra fou conseller del Govern de Catalunya a l'exili entre el 14 IX 1945 i el 22 I 1948.
19. Probablement Esperança o Mercè Figueras.

477

De Ramon Aramon i Serra

Barcelona 11 setembre 1948

Sr. Pompeu Fabra

Estimat Mestre:

Suposo que haureu rebut la meva carta del 5 d'agost[1] *amb tot el que l'acompanyava.*

Avui us puc trametre la Gramàtica *d'En Marvà,*[2] *que m'ha proporcionat En C.*[3] *En necessiteu cap més exemplar?*

També us envio:

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Sol i de dol, *llibre de poesies d'En Foix*[4] *(de part de l'autor)*

L'abat Oliba, *d'En Ramon d'Abadal*[5] *(de part de l'Aymà)*[6]

Els tres primers volums de la «Col·lecció Literària Aymà»[7] *(de part de l'editor), un assaig d'edició popular i ben revisada ortogràficament, que feia bona falta.*

Un nou volum dels nostres «Arxius de la Secció de Ciències», original d'En Font i Quer.[8]

Us prego que vulgueu acusar-nos recepció de tot això i de les coses anteriors que us hem enviat.[9] *De vegades estem intranquils per la incertitud de la recepció de les nostres trameses.*

Podríeu simplement adreçar-vos, en una carta tota innocent,[10] *al Secretari General de l'IEC, Apartado de Correos 1146. Signeu com vulgueu.*

Una pregunta: quina adreça podríem utilitzar per a escriure-us directament quan ens calgui? Indiqueu-nos-ho, si us plau.

Us saluda molt cordialment el vostre devotíssim

R. A. S.

Ⓓ Carta mc. | Barcelona | 11 IX 1948 | Inèdita | ARAIS | Transcrita de l'original.

1. Vg. [474].

2. Vg. [474], n. 4.

3. Josep Maria de Casacuberta. Vg. [473], n. 3.

4. J. V. Foix (1936 [1947]): *Sol, i de dol.* Barcelona: L'Amic de les Arts, 92 pàg.

5. Ramon d'Abadal i de Vinyals (1949): *L'Abat Oliba: bisbe de Vic i la seva època.* Col·lecció «Guió d'or», núm. 4-5. Barcelona: Aymá, 304 pàg., 2a edició de Rafael Salvà (1948; 218 pàg.).

6. Jaume Aymà i Mayol.

7. Col·lecció literària de l'editor Aymà que publicava novel·les, narracions i obres de teatre d'autors catalans. Nascuda el 1947, tingué dues èpoques, i finí el 1959 havent publicat encara no una vintena de títols. El número 1 de la col·lecció fou *L'hostal de la Glòria: poema dramàtic,* de Josep Maria de Sagarra (1947). Entre els darrers títols trobem *Combat de nit: novel·la,* de Josep Maria Espinàs (2a època, núm. 1, 1959).

8. Pius Font i Quer (1948): *Morfologia, nomenclatura i geografia de l'Arenaria aggregata (L.) Lois.* Col·lecció «Arxiu de la Secció de Ciències», núm. 15. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 45 pàg.

9. Vg. [410], [419] i [474].

10. No ens consta que Fabra redactés aquesta carta.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

477b

D'un exiliat no identificat

Paris 21 Setembre 1948

Estimat amic Mestre Fabra.

Durant aquests dies m'he ocupat de tot lo que parlarem à Perpignà.

Una llarga conversa amb l'amic Canyameres buscant la manera de plaçar els vostres llibres,[1] *hem convingut qu'ell us escriurà donant-vos detalls de l'unic procediment que creiem factible.*

També està informat del disponible que teniu à la banca de Mexic,[2] *i us dirà el medi mes rapid i eficas pera disposar-ne.*

No som tant faborables les gestions fetes prop del govern de la Republica[3] *a fi de lograr ens aumentin el "anticipo" mesal que'ns donen, i caldrà prosseguir les converses amb tota la força que la raó ens dona.*

No he pogut encare enviar-vos la consignació;[4] *pero espero podrà fer-se en el curs d'aquesta setmana.*

Desitjo es trobi millor la vostra esposa amb els meus saludos pera ella i la vostra filla.

Us abraça

[Firma no intel·ligible]

(D) Carta ms. | Paris | 21 IX 1948 | Inèdita | Arxiu privat de Jordi Mir | Transcrita de l'original.

(I) Aquesta carta és escrita per un exiliat no identificat. Aquest exiliat no és el mateix que el de la carta 360, ja que les seves lletres manuscrites són clarament diferents.

1. Vg. [410], n. 9.

2. Fabra tenia un compte obert al Banco Comercial de la Propiedad, a Mèxic.

3. O bé el Govern de la República espanyola a l'exili o bé el Govern de la República francesa. Tots dos, poc o molt, ajudaven els exiliats.

4. Fabra rebia, segons les èpoques, alguns subsidis mensuals per part del Govern català.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

478

A Ramon Aramon i Serra

Prada, 27 de setembre de 1948

Estimat amic Aramon, Vaig escriure-us ja fa mesos una lletra que tinc por que no us haurà arribat;[1] altrament, estic segur que ja n'hauria tingut resposta. En aquella lletra (que us havien de fer a mans ensems amb una segona llista d'esmenes, addicions, & a fer en el *Diccionari general*),[2] us participava que havia rebut la comunicació en què em fèieu saber que la S.[ocietat] C.[atalana] d'E.[studis] H.[istòrics][3] havia pres l'acord de nomenar-nos presidents honoraris en Puig i Cadafalch i a mi,[4] i, tot felicitant-vos per la fundació d'aquella societat, us deia com em sentia honorat pel meu nomenament, que us agraïa de tot cor. També us feia saber en la meva lletra com la contribució dels catalans d'aquí al meu homenatge[5] ha complagut els catalans d'ací per sobre de totes les altres, les quals hi ha hagut la de la Universitat de París.[6] No cal dir que la vostra és la que m'ha produït la màxima satisfacció i la que m'ha commogut més profundament. Vulgueu comunicar als vostres col·legues de l'Institut i als vostres companys de la S.C. d'E.H. l'expressió del meu agraïment, i, encara, al meu antic amic Puig i Cadafalch la meva adhesió més cordial a tot el que s'hagi fet per a homenatjar-lo en el seu vuitantè aniversari.

Tement que no haveu rebut la segona llista d'esmenes, addicions, & que vaig trametre-us fa mig any, us n'enviaré una nova còpia. Més tard us enviaré una tercera llista que estic confeccionant d'acord amb en Coromines.[7] I espero que voldreu informar-me de com van els treballs de revisió del Diccionari i que no deixareu de donar-me compte de l'acceptació o no-acceptació de les innovacions ortogràfiques sotmeses a l'aprovació de la Secció. Suposo que les que proposava en la primera llista[8] hauran estat acceptades i confio que ho seran les de les llistes vinents encara que n'hi hagi algunes que afecten mots d'ús freqüent, en els quals, naturalment, hom ha de mirar-s'hi a fer canvis de grafia si no hi ha per a ferho una raó poderosa com hi havia, per exemple, per a canviar *tivar* en *tibar* en la darrera edició del *Diccionari ortogràfic*.[9] Jo, en cada cas, us diré les raons que m'han (o, millor dit, ens han) induït a proposar el canvi de grafia, i em penso que, coneixent-les, no deixareu d'aprovar-lo. Són canvis els que ara en Coromines i jo sotmetem a l'aprovació de l'Institut, que si no hagués estat la dispersió dels seus membres, ja faria temps que serien fets i les grafies noves ja figurarien en una nova edició del *Diccionari*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ortogràfic. Alguns d'aquests canvis ja els hauria adoptats en redactar l'any 40 la meva *Gramàtica per als mestres*.[10] Espero que quan es publicarà, no em veuré obligat a reemplaçar en l'original les grafies noves per les velles!

Esperant que per fi podré tornar a dedicar-me a les meves tasques (que en Miracle no s'impacienti!) i que em serà des d'ara més fàcil de comunicar-me amb vosaltres, us saluda afectuosament a tots

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | Prada | 27 IX 1948 | Inèdita | ARAIS | Transcrita de l'original.

1. Carta desconeguda.
2. Vg. [315], n. 2, i [405], n. 5.
3. Societat Catalana d'Estudis Històrics. Vg. [461], n. 23 i 27.
4. Vg. [461].
5. Vg. [466], n. 2.
6. La Universitat de París es va adherir a l'homenatge de Pompeu Fabra de 1948. Vg. [466], n. 2.
7. Fabra, via epistolar amb Joan Coromines, confeccionava una tercera llista d'esmenes per a la segona edició del *Diccionari general de la llengua catalana*. La llista no es va acabar perquè Fabra morí, i tan sols en tenim constància a través de la carta [486], de Fabra a Coromines.
8. «Llista I d'esmenes al *Diccionari general*», dins Ferrer, Ferrer i Pujadas 1998: 191-210. I també dins Mir i Solà 2007: 1963-1984.
9. Vg. [424], n. 12, i [426], n. 6.
10. Vg. [334], n. 3.

479

A Armand Obiols

Prades, 4 d'octubre del 1948

Sr. Armand Obiols.
Editorial Ragasol.
10, rue Washington.
París (VIII).

Volgut amic:

Us agraïré que, el més aviat possible, i d'acord amb el que el President Sr. Irla va convenir amb el Sr. Canyameres, tingueu l'amabilitat de lliurar

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

a la Secretaria de la Generalitat de Catalunya,[1] 200 exemplars de «Converses Filològiques»[2] i 200 de «Miscel·lània Fabra»,[3] per tal de no molestar-vos cada vegada que se n'hagi de trametre algun. El Sr. Canyameres procurarà intensificar la venda d'ambdues obres i jo veuria amb satisfacció que vós féssiu també el que poguéssiu en el mateix sentit.[4]

Amb gràcies a l'avançada, us saluda cordialment,

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta mc. (signatura ms. i mc.) | Prades | 4 x 1948 | Inèdita | Arxiu privat de Joaquim Molas (dipositari d'una part del fons de Mercè Rodoreda) | Transcrita de l'original.

1. La Secretaria de la Generalitat de Catalunya l'encapçalava Víctor Torres. Vg. [394], n. 1.
2. Vg. [405], n. 24.
3. Vg. [343], n. 3.
4. Per entendre el context d'aquesta carta vegeu la carta esborrany que Fabra envia a Josep Irla el 3 IX 1948 ([476]).

480

De Ramon Aramon i Serra

Barcelona, 18 octubre 1948

Sr. Pompeu Fabra

Estimat mestre:

Suposo que devíeu rebre les meves darreres cartes del 5 d'agost[1] *i de l'11 de setembre,*[2] *amb els llibres i fullets que les acompanyaven. Us prego que ens vulgueu acusar recepció de tot el que us arribi a fi de poder reclamar a temps el que per una raó o altra pugui extraviar-se. Us vaig indicar que les cartes o postals* innocents *podíeu adreçar-les al nostre apartat nº 1146.*[3]

El Sr. Puig[4] *ha anat a París i volia aturar-se al Rosselló. Us heu pogut veure?*

Avui us envio les adjuntes consultes, formulades per En Miracle, el nostre corrector, que us agrairia que contestéssiu tot seguit, perquè tenim els llibres a la impremta i convé, per raons econòmiques, no entretenir-los-hi.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Crec que podeu escriure directament, sobre aquesta qüestió. Firmeu amb qualsevol nom, car ja us coneixerem la lletra.

Espero un altre dia escriure-us més llargament.

Una bona abraçada del vostre afm.

R. A. S.

CONSULTES

1. *«Una nova generalització de les funcions gairebé-periòdiques». L'autor d'aquest treball de matemàtiques diu que fa correspondre* gairebé *– al* presque *– francès i al* casi *– espanyol; que el prefix* quasi *– determina un subgrup, escrit* quasi *– i castellà. Posat que el Diccionari General*[5] *només enregistra el prefix quasi –, l'autor proposa* gairebé *– com equivalent del francès* presque *–. Es pot acceptar?*
2. *En el mateix treball l'autor empra provisòriament el verb* bornar *(del fr.* borner*) en el sentit del cast.* acotar *(*función acotada*), el verb* limitar *no essent de prou precisió. L'Emili Vallès ha proposat* afitar*, segons l'autor amb no massa fortuna. Quin verb cat. Pot correspondre millor al fr.* borner *en termes de matemàtiques?*
3. *«Estudis sobre la hidròlisi en química mineral». L'autor (rossellonès) empra el mot* rost *en els exemples següents : «Cada segment ve caracteritzat pel seu* rost.*» «Provem de deduir qualitativament la natura dels diversos productes possibles d'hidròlisi, del* rost *més o menys gran dels segments representatius».* Pendent*?* Corba*?*
4. *Del mateix treball: «La proporció de sal hidrolitzada és igual al* raport *del nombre de ions M desapareguts».* Relació*?* Report*?*
5. *Del mateix treball: «... on la plata té la* coordinència *4.»* Coordinença*?* Coordinació*? (1)*
6. *Del mateix treball: «No són coneguts productes amb ions alcalins* policoordonats*». «...apareixen anions complexos en els quals el metall és* tetracoordonat*».* –coordinat*? (1)*
   e) *Del mateix treball: «... la impossibilitat de trobar sals de germani i de* celtium*».* Celti*?*

(1) El senyor Enric Guiter, autor del treball, en lletra 26 d'agost, ens fa la següent observació:

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

«Els mots recents de coordinència *i* coordonat *falten en el Diccionari d'En Fabra. Tradueixen el francès* coordinence *(sobre el model fr.* Valence, *cat.* València*) i* coordonné*».*

Ⓓ Carta mc. + consultes mc. | Barcelona | 18 x 1948 | Inèdita | ARAIS | Transcrita de l'original.

1. Vg. [474].
2. Vg. [477], carta d'Aramon a Fabra de l'11 IX 1948.
3. Vg. [477]. Les bústies amb apartats de correus amb número eren mesures que el ressorgit IEC prenia per tal d'evitar la censura franquista.
4. Josep Puig i Cadafalch.
5. *Diccionari general de la llengua catalana.* Vg. [144], n. 3.

481

De Josep Tarradellas

París, 6 de novembre del 1948

Senyor Pompeu Fabra
PRADES

Estimat amic:

Em plau adjuntar-vos còpia de les cartes[1] *que avui he adreçat als senyors Pere Puig, Pierre-Louis Berthaud i Lluís Amade.*

Cordials salutacions a tots els vostres i vós rebeu una cordial abraçada del vostre amic,

[Josep Tarradellas]

Ⓓ Carta mc. | París | 6 XI 1948 | Publicada dins Manent 2000a: 22 | AMTM | Transcrita de l'original.

1. Documents desconeguts.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

482

A Josep Tarradellas

Prada, 10 de novembre de 1948

Sr. Josep Tarradellas

Estimat amic, He rebut còpia de les cartes que heu adreçat a Berthaud, L. Amade i Pere Puig.[1] En aquest recó de món que és Prada, no tenia la menor idea que hagués passat res que pogués justificar la no acceptació per part vostra de la invitació per a assistir a la festa dels Jocs Florals. Jo no hi he assistit simplement perquè, pobre de solemnitat, no em podia pagar un viatge a París. Però no em doldria si han passat coses que he de creure que han estat greus [des] del moment que han motivat el vostre refús. En la carta a Berthaud parleu de les orientacions i les influències que s'han fet sentir les quals «són contràries a la tradició que la festa dels Jocs Florals havien sempre revertit». Quines són aquestes orientacions i aquestes influències? No ho puc conjecturar. Ara com ara, no puc, doncs, sinó lamentar que tot no hagi anat com era d'esperar tractant-se d'una festa com la dels Jocs Florals.[2]

Afectuoses salutacions a la vostra muller, i vós rebeu una cordial abraçada del vostre amic

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | Prada | 10 xi 1948 | Publicada dins Manent 2000a: 22 | AMTM | Transcrita de l'original.

Ⓡ Traduïda al castellà dins Sánchez Cervelló 2005: 143-144.

1. Vegeu la carta anterior.

2. El 7 de novembre de 1948 se celebraren a París els Jocs Florals de la Llengua Catalana. Desconeixem amb certesa els motius que provocaren algunes tensions i enuigs per part d'alguns assistents i participants, però hom diu que alguns dels premis que es donaren ja s'havien encarregat amb anterioritat. Entre els guardonats hi havia Mercè Rodoreda (*Flor Natural*), Armand Obiols (*Englantina*) i Simona Gay (*Viola d'Or i Argent*). El «jurat qualificador» era compost per Josep Carner i Puig-Oriol (president), Ferran Canyameres (secretari), Josep Quero Molares, Just Cabot, Pere Fouché, Jean Cassou i Mario Roques. Rovira i Virgili, guanyador d'un dels premis, en una carta inèdita dirigida a Tarradellas (5 xi 1948), li expressa el seu malestar pels fets esdevinguts i li assegura la seva «no assistència» als Jocs de París.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

483

A Ferran Canyameres

[No hi ha encapçalament ni final]

[Entre el 10 i el 30 de novembre de 1948]

He rebut les fotografies que heu tingut la gentilesa de trametre'm. No m'han consolat, però, de la pena que he sentit de no haver pogut assistir a la festa dels Jocs Florals.[1] La causa no ha estat altra que la manca de diners per a pagar-me el viatge i l'estada a París. Ja podeu imaginar com m'ha dolgut, a mi, que he dedicat la meva vida a l'obra de redreçament de la nostra llengua, no trobar-me entre vosaltres en l'amfiteatre de la Sorbona.

[Pompeu Fabra]

Ⓓ Carta. Desconeixem si és ms. o mc. | [Probablement Prada] | [Entre el 10 i el 30 de novembre de 1948], ja que els Jocs Florals de la llengua catalana de París tingueren lloc el 7 XI 1948, i perquè Fabra acusa rebut de la revelació d'unes fotografies de l'acte. Podem acotar la data fins al 30 de novembre perquè segons la carta [491], que Canyameres envia a Fabra el 9 de desembre de 1948 com a resposta –sembla– a aquesta, aquest darrer s'excusa pel retard a respondre la carta del lingüista | Publicada dins Canyameres 1996: 269 | Es desconeix l'arxiu en què es conserva la carta | Transcrita de Canyameres.

Ⓘ La reproducció de la carta és parcial.

1. Els Jocs Florals de la Llengua Catalana a París, celebrats el 7 XI 1948. Vegeu la carta anterior.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

484

De Josep Tarradellas

12/11/48

Estimat Mestre Fabra,

He rebut la vostra carta[1] *i referent al que ha passat amb els Jocs Florals*[2] *us he de dir que diumenge segurament arribarà aquí el nostre bon amic Gual, el qual us informarà –i així m'ho ha promès– de tot el que ha succeït i que us repeteixo és més que lamentable.*

De part meva i de la meva muller rebeu com també tots els vostres les nostres més cordials salutacions

[Josep Tarradellas]

Ⓓ Carta ms. | [Probablement París] | 12 XI 1948 | Publicada dins Manent 2000a: 22 | AMTM | Transcrita de l'original.

1. Vg. [482], carta del 10 XI 1948 de Fabra a Tarradellas.
2. Vg. [482], n. 2.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

485
De Ramon Aramon i Serra

Barcelona, 15 novembre 1948

Sr. Pompeu Fabra.
Prades

Estimat Mestre: Vaig rebre la vostra carta del 27 de setembre[1] *que molt us agraeixo. Efectivament, no m'ha arribat la carta de què em parleu*[2] *ni la segona llista d'esmenes al* Diccionari,[3] *cosa que és ben de doldre. Això em convenç del tot de la necessitat d'acusar-nos recepció tan aviat com puguem del que ens sigui donat d'enviar-nos, a fi d'intentar recuperar o reclamar el que s'encalli pel camí.*

Us confirmo, doncs, les meves cartes del 5 d'agost,[4] *de l'11 de setembre*[5] *i del 18 d'octubre,*[6] *acompanyades de llibres i fullets. La darrera anava amb unes consultes*[7] *de caràcter urgent que us torno a trametre pel cas probable que no us haguessin arribat. Envieu la contesta, així com tota carta de caràcter innocent,*[8] *a «M. le Secrétaire général de l'Institut d'Estudis Catalans – Apart. 1146 – Barcelona (Espagne)».*

Us prego que em vulgueu donar un nom i una adreça també innocents i segurs on enviar la nostra correspondència que pugui ésser vista per la censura (le cas échéant). Els correus segurs surten només de tard en tard,[9] *i de vegades hem d'esperar molts dies per poder-vos comunicar alguna notícia que pot presentar caràcter d'urgent.*

He fet saber a la junta de la S.[ocietat] C.[atalana] d'E.[studis] H.[istòrics][10] *els vostres mots d'acceptació de la presidència honorària que us havíem ofert. He llegit en el Ple de l'IEC,*[11] *en la primera sessió del curs, que acabem de tenir, tota la vostra lletra.*[12] *Tant els membres de l'I[nstitut] com els de la S.*[13] *s'han commogut amb les vostres frases i m'han encarregat de manifestar-vos una vegada més llur estimació i el desig que desapareguin ja les causes que us impedeixen de tornar a casa vostra i de compartir amb els vostres col·legues d'ací la Presidència efectiva de la nostra màxima Institució cultural.*

El Sr. Puig[14] *ens va parlar també llargament de vós. Estava molt satisfet d'haver-vos pogut veure, i us confesso que li vaig tenir en aquells moments una gran enveja.*

Espero que em trameteu la segona i la tercera llista d'esmenes[15] *que m'anuncieu. En parlarem en les sessions de la Secció (que encara, per*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

absència vostra i d'En Nic,[16] *celebrem conjuntament amb la S.H+A.).*[17] *No us he tramès un report extens del resultat de l'examen de la primera llista,*[18] *perquè ha calgut fer-lo amb molta calma i manca encara la revisió d'uns quants mots. En general, ha estat gairebé tot acceptat. Hi ha, només una certa resistència a les innovacions que avui en dia (sense premsa, sense escola, etc.) podrien semblar perturbadores. L'estat actual del nostre país és una raó tan poderosa per a frenar com puguin ésser-ho per a modificar la grafia una pronúncia distinta en les regions que distingeixen b/v, a/e, o/u, o una etimologia aclarida. Per exemple: En Giner*[19] *de València, reclama la grafia* darrere*; fonèticament i etimològicament té raó. En Coromines, en unes notes que ens va enviar, sembla que hi està d'acord; estic segur que també serà la vostra opinió. Però, ¿seria prudent, precisament en el període de màxima persecució lingüística, de trencar en absolut una tradició de cent anys de* darrera*? ¿No creieu millor, amb mots com aquests, d'acceptar en tot cas –i això ja semblarà pertorbador a molts–, la forma* darrere *com a secundària de* darrera *i guardar per a més endavant el canvi definitiu, si es creu necessari?*

El Sr. Puig ens va reportar la conversa que havíeu tingut sobre el Diccionari.[20] *Espero tenir una entrevista amb els de Spes;*[21] *si no hi havia manera de desencallar aquesta qüestió, o no arribavem a un acord satisfactori, l'I[nstitut] sol ho tiraria endavant, tot seguit que li fos possible. De moment, s'estudia la manera de poder-vos fer un avenç a compte del tant per cent que us correspondrà. Rebreu més informació així que us pugui dir alguna cosa de concret.*

El treball de revisió ha quedat encallat després de la primera lectura que va fer En Miracle, corregint el que ja estava corregit al final del volum, incorporant les innovacions de l'última edició de l'Ortogràfic,[22] *i anotant en paperetes a part tota una sèrie de mots que us hauran d'ésser sotmesos després d'haver-los revisats nosaltres. Però per manca de personal –de diners, és clar– En Miracle ha de fer de corrector de totes les coses de l'I[nstitut], i a mi, quan no estic malalt la burocràcia se'm menja.*

¿Creieu convenient que les innovacions ortogràfiques ja acceptades vagin essent conegudes per mitjà d'uns fulls que podrien ésser adreçats a correctors, antics professors de català, literats destacats, etc.?[23]

Amb els millors records de tots us envia una bona abraçada el vostre afm.

R. A. S.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓓ Carta esborrany mc. (és un esborrany força polit que conté algunes esmenes d'Aramon) | Barcelona | 15 XI 1948 | Inèdita | ARAIS | Transcrita de l'original.
Ⓡ Parcial dins Colón 2007: 36-37 i n. 40 de la pàg. 37.

1. Vg. [478].
2. Carta desconeguda.
3. «Llista II d'esmenes al *Diccionari general*», dins Ferrer, Ferrer i Pujadas 1998: 211-223. I també dins Mir i Solà 2007: 1985-1996. Vg. [405], n. 5.
4. Vg. [474].
5. Vg. [477].
6. Vg. [480].
7. Vg. [480].
8. Vg. [480], n. 3.
9. Vol dir els correus amb un missatger que traspassés la frontera amb França.
10. Vg. [461], n. 23.
11. Institut d'Estudis Catalans. Vg. [290], n. 8.
12. Probablement [478], del 27 de setembre de 1948.
13. Secció Filològica. Vg. [405], n. 3.
14. Josep Puig i Cadafalch.
15. Vegeu la n. 3 de la mateixa carta i la n. 7 de la carta [478].
16. Nom amb què era conegut familiarment Lluís Nicolau d'Olwer.
17. Secció Històrico-Arqueològica. Vg. [88], n. 11.
18. Vg. [478], n. 8.
19. Josep Giner i Marco fou alumne de Pompeu Fabra.
20. Es refereix a la segona edició del *Diccionari general de la llengua catalana*. Vg. [315], n. 2, i [405], n. 5.
21. Vg. [405], n. 8.
22. Vg. [160], n. 5. Vg. [424], n. 12, i [426], n. 6.
23. Segurament es refereix a uns fulls mecanografiats i ciclostilats que corrien clandestinament i que no s'arribaren a publicar.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

486

A Joan Coromines

Prada, 20 de novembre de 1948

Estimat amic Coromines,

Vet ací, després d'un silenci que les circumstàncies han fet molt més llarg que no podia preveure, una lletra que és la primera d'una sèrie[1] que em proposo escriure-us sobre les esmenes a fer en el *Diccionari general*[2] i que cal, naturalment, sotmetre a l'aprovació de l'Institut.[3] Tinc notícies que les esmenes que ja fa temps vaig proposar a la Secció Filològica[4] han estat acceptades totes i confio que ho seran igualment les proposades en una segona llista que ja està en camí; però tinc por que algunes de les que proposaré (d'acord amb vós) en la llista[5] que ara confecciono corren el perill d'ésser mal acollides. Si això ocorria, estigueu segur que no planyeré cap esforç per aconseguir la seva admissió en casos tan clars i importants com *darrera>darrere*.

Vet ací les esmenes proposades en I i II i les que (sempre d'acord amb vós) penso proposar en III:[6]

ACCENT: I. *arítjol, leucòcit, &; gratuït, fortuït; albixeres, cugucia, dextrogir, levogir*; II. *Còrrec, terrandòs, góndol, gódua, tàlveg, gúa, pituïta, Cupido, Apol·lo, pago, iber, estasi, satiriasi*. III. Completament d'acord amb vós en l'accentuació dels hel·lenismes: acceptació de les pronúncies habituals, no sols en el cas de *metamòrfosi*, sinó en el cas de *diatriba, hidroteràpia*. Content que estigueu, avui, completament d'acord amb mi i que també hi estigueu acceptant *ricí* &. Em plau que, separats, hàgim arribat a coincidir del tot.

A-E: I. *galàpet, tàpera, desnerit, escalunya, semal, mede, sofisma, padellàs*. II. *Nyàmera, terrandòs, tastanejar, amerar* (al costat, però, de *amarar*). III. Em sembla que no hem de vacil·lar a proposar *diaque, vine, -rere, deler, perpal, estamordir* (o *estramordir* ¿), *endenyar* (al costat de *endanyar*), *escarpre* m. (al costat de *escarpra* f.). No proposo per ara el canvi *a>e* en els mots *melangia, amatent* i *fanal* (planta). Quant al primer, continuo creient *melangia* preferible a *melengia*. Quant al segon, em detura el fet de no trobar-lo en la vostra darrera llista i no tenir, sembla, a favor seu sinó el fet d'ésser una forma vulgar de *admetent* (ignoro la pronúncia occidental d'aquest mot). I quant a *fanal>fenal*, hem de tenir en compte que Garganta, que admet *fenal* com a nom de diferents gramínies (p. 834),

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

adopta *fanal* com a nom d'una sapindàcia (p. 825) en la descripció de la qual diu: «de fruit reticulós, com un fanalet», cosa que, si és certa, justificaria les grafies *fanal, fanalets, fanaleda.* Espero el que em direu (abans que acabi la confecció de la llista III o que emprengui la de la IV –i per això us trameto aquesta lletra per via aèria) sobre la conveniència de fer el canvi *a>e* en aquests tres mots, i també en *farigola.* Encara: em balla pel cap que en algun parlar occidental es pronuncia *racó.* I *pftó* (<*potó*) es pronuncia *petó* o *pató* en català occidental?

O-U: I. *buscall, romball, comptadoria, pagadoria, évol*; II. *Sacotell, múrgola*; III. *Almugàver, sajolida, topí* (potser al costat de *tupí*? Penseu en *tupinada*!)

B-V: *évol, envà, tibar*; II. *Avajonera, gavet, bisnaga, engalba.* III. *Paborde, baca* (en *donar la baca*). Llavors em sembla que caldria (en l'article *baca,* p. 194), admetre l'accepció «Coberta de cuir o tela amb què...», que hauria d'anar davant de l'accepció del *Diccionari* («Departament superior...»). I a continuació posar «// *Donar la baca a algú*» i, abans de l'accepció del *Diccionari* (que és l'única que conec), posar com a primera accepció la definició del mot *mantejar* (p. 1.108), i suprimir potser aquest mot, que no sembla altra cosa que una catalanització arbitrària del mot *mantear.*

C, Ç, S, SS: I. *enciam, cimolsa, falcilla, falcillot, barba-serrat* (amb canvi de definició); II. *Cassanell, regalècia.* III. *Ars, arronsar, esvinsar, destrossar* [Teniu tota la raó quan dieu (ja en la vostra primera llista d'esmenes) que la dualitat *tros – destroçar* constitueix una dificultat ortogràfica desconcertant. Us he de dir que jo ja ho veia així en confeccionar el *Diccionari ortogràfic*[7] (llavors que es donava com a segura l'etimologia **DISTRUCTIARE*), i que això em va fer estar a punt d'adoptar la grafia *troç.* Ara, si volem remeiar aquella dualitat, sembla, en efecte, que la solució preferible és *tros – destrossar.* Però pensarà així la Secció?]. Deixo per a una quarta llista proposar el canvi *c>s* en els mots avui escrits *encís, civera* i *ciar* i el de *s* (*ss*) en *c* (*ç*) en els mots avui escrits *cassa, casserola,* &. [Abans de fer-ho vull saber si vós doneu encara una importància que jo, sincerament, no dono al fet que mitja dotzena de mots com *encís* o *cassa* siguin escrits amb una grafia que no és la que exigiria l'aplicació rigorosa d'una de les normes convingudes en el moment de fixar l'ortografia i que es van esmunyir inadvertidament en el *Diccionari ortogràfic.* El cas de *encís* o *cassa* és tot altre que el de *destroçar* o el de *darrera* i àdhuc del de *almogàver.* Davant del nombre considerable d'innovacions que pot semblar excessiu als de l'Institut, em sembla que si decidíssim proposar les grafies *encís,* &,

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

les hauríem de senyalar amb un [¿]: seria molt més greu que rebutgessin *darrere, vine*, etc. que no pas *ensís, cacerola*, &.]

Els mots *bresolí* (p. 273) i *brisolí* (p. 275) són presos d'un vocabulari de la Indústria tèxtil. Jo suprimiria els dos articles i afegiria com a segona accepció de l'article *braçolí* (p. 269) la definició de l'article *bresolí*. Quant a *brisolí* (essent un torçalet) ja estaria comprès en aquesta nova accepció de l'article *braçolí*.

R FINAL: I. *naixó, quinqué, roldor*. II. *Clavillar, andar*. III. *Regó*. Caldria (cosa que ací no puc fer) dreçar la llista completa dels derivats verbals en què la terminació *or* és errònia. ¿Es troben en aquest cas *picor* (Cp. Cast. *Picazón*) i *coïssor* (Cp. Fr. *Cuisson*)? Jo he pronunciat sempre *ku-i-ssó*. Ara, si aquest mot ve de *coctionem* ¿no caldria escriure'l *cuiçó*, i, llavors pronunciar-lo *kuị-ssó*? Si escrivim *quinqué* ¿per què no escriuríem *rogé* (de *rouget*)?

CONSONANTS FINALS: I. *Got*. II. *Piroxè*, &. III. *Bolig*. (no *assud* i *juliverd*, a causa dels derivats *assuter* i *julivertada*. ¿Proposaríeu *renec* < *reneg*? Per analogia amb els innombrables postverbals en *ec*, va passar *renec* derivat de *renegar*. Però, en canvi, s'havia adoptat *reg* de *regar* per diferenciar-lo de *rec* (= «canal &»).

L.L: II. *Al·lot*. III. *Anèl·lid, crisàl·lide, maquiavèl·lic, protocol·lar*.

H: I. *Ostiari, hodiern, haveria*. II. *Hora* (en *fa una bona hora*, &.), *sanhedrí*. IV. Si s'accepta *a-gu-ar*, proposaria escriure *aguhar*. Quant a *amoïnar*, si, pres directament de l'àrab, hauria tingut una *f* entre *o* i *i*, tant se me'n dóna que l'escriguem amb *h* intervocàlica o sense. No m'oposo a *ahuc* > *aüc*; ara, que la dualitat *ahuc – aürt* no és comparable a la dualitat *tros – destroçar*, i quant a suprimir la *h* perquè contradiu una norma, vegeu el que dic més amunt sobre les grafies *encís*, &. Proposaríeu també *heus* > *eus* ?

CANVIS DE FORMA PROPOSATS : I. *azimut*. II. *Cervo, turo, braquignàtia*. Penso proposar (III i IV): *assussena, somiar, trasplantar, padastre, madastra* (tot conservant com a formes secundàries *assutzena, somniar*). I *somni* ¿Admetríeu, al costat de *somni* (forma principal), *somi*? M'inclino a suprimir *desparió*. Com a reemplaçant de *naquís* [36] ¿quina forma proposaríeu? Em sembla que cal suprimir *entropessar* (= *ensopegar*) de la pàg. 717. I quant a *estrompassar* (p. 795) ¿és així o *entrospassar*? (no tinc a mà la fitxa d'en Ruyra).

He proposat ja la supressió d'alguns castellanismes: *almívar, finca, oient, tenedor, teneduria, desaforat, desafur, trastocar, mudeixar* (Però he aconsellat l'addició de l'article: «MUDÈJAR [cast.] *adj*. I *m*. i *f*. Tagarí.») Ja us deveu haver adonat que es troba sovint usat el verb *recolzar* en el sentit de

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

prestar suport, accepció que naturalment no figura en el *Diccionari*. Però em sembla millor que no pas no donar-la, donar-la en aquesta forma: «‖ Tr. Usat impròpiament en el sentit de *prestar suport*.» Una feina que no hauríem de negligir és la de trobar la manera de poder prescindir d'un nombre de castellanismes als quals encara no s'ha trobat un substitut viable i satisfactori, tals com *apoiar*, *llàstima*, *apretar*, *avorrir* (=aburrir), *cuidar*... I prou per avui, amic Coromines. No cal que us digui que he canviat les definicions de *eixamorar* i *cinquagesma*, i miraré de veure com eliminem *portantveu*. Esperant tenir aviat notícies vostres, us abraça cordialment i us prega que saludeu afectuosament la vostra muller

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | Prada | 20 XI 1948 | Publicada dins Ferrer, Ferrer i Pujadas 1998: 77-83 | Fundació Pere Coromines | Transcrita de Ferrer, Ferrer i Pujadas.

Ⓡ Dins Mir i Solà 2007: 1999-2002.

1. La mort de Pompeu Fabra, esdevinguda poc després (25 XII 1948), va fer que aquesta carta fos la primera i la darrera d'aquest projecte de sèrie (tan sols hi hagué una resposta de Coromines).

2. Vg. [144], n. 3.

3. Vg. [27], n. 3, i [290], n. 8.

4. Vg. [405], n. 3.

5. D'aquí s'extreu que P. Fabra va elaborar tres llistes de modificacions al seu *Diccionari general de la llengua catalana*. Aquesta tercera quedà, però, confeccionada, només i parcialment, per carta (aquesta mateixa carta). Més endavant es parla del projecte d'una quarta llista que, segurament, Fabra no va ser a temps de redactar. «Llista I d'esmenes al *Diccionari general*», dins Ferrer, Ferrer i Pujadas 1998: 191-210. I també dins Mir i Solà 2007: 1963-1984. «Llista II d'esmenes al *Diccionari general*», dins Ferrer, Ferrer i Pujadas 1998: 211-223. I també dins Mir i Solà 2007: 1985-1996. Vg. [405], n. 5.

6. Vg. [478], n. 7.

7. Vg. [160], n. 5.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

487

A Enric Roig i Querol

Prada, 21 de novembre de 1948

Estimat amic Roig

Perdoneu-me: un munt de circumstàncies imprevistes (absències de Prada, treballs urgents de revisió del meu *Diccionari*[1] i de correcció de proves, etc.) han fet que fins *avui* no us escrigui la lletra que anava a escriure-us l'endemà de rebre el vostre treball sobre els pronoms febles,[2] justament el dia mateix que vaig haver d'absentar-me sobtadament de Prada. *Avui*, quan, en posar-me a redactar un exercici per als alumnes de català,[3] m'ha vingut a la memòria que no havia respost encara (!) a la vostra lletra,[4] en la qual em demanàveu si us semblava bé que els fos tramès el vostre treball. Sí que em sembla bé, sempre, naturalment, que això no suposi una despesa que l'*Administració* jutgi excessiva. Cosa que no espero.

Tornant a demanar-vos perdó, us abraça cordialment

Pompeu Fabra

Ⓓ Carta ms. | Prada | 21 XI 1948 | Inèdita | Arxiu privat d'Enric Roig (fill d'Enric Roig i Querol, que resideix vora París) | Transcrit de l'original.

1. Vg. [144], n. 3, i [405], n. 5.
2. Probablement un treball de síntesi sobre els pronoms febles per als «cursos de català per correspondència».
3. Vol dir els cursos de català per correspondència. Vg. [464], n. 1.
4. Carta perduda.

488

A Aurora Bertrana

P. 22 Nov. 1948

Estimada amiga, Ens ha plagut de rebre notícies vostres. Veiem que no ens oblideu malgrat les vostres tasques al *Consulado*[1] i a *La Guilde du Livre*,[2] sense deixar de fer d'escriptora, de continuar el vostre aprenentat-

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Prada, 21 de novembre de 1948

Estimat amic Roig

Perdoneu-me: un munt de circumstàncies imprevistes (absències de Prada, treballs urgents de revisió del meu Diccionari i de correcció de proves, etc.) han fet que fins avui no us escrigui la lletra que anava a escriure-us l'endemà de rebre el vostre treball sobre els pronoms febles, justament el dia mateix que vaig haver d'absentar-me sobtadament de Prada. Avui, quan, en posar-me a redactar un exercici per als alumnes de català, m'he trobat a la memòria que us havia respost encara (!) a la vostra lletra, en la qual em demanàveu si us semblava bé que els fos tramès el vostre treball. Sí que us sembla bé, sempre, naturalment, que així no tingui una despesa que l'Administració jutgi excessiva. Cosa que no espero. Tornant a demanar-vos perdó, us abraça cordialment

Pompeu Fabra

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

ge de l'anglès i els soparets amb els amics; i, així, és doblement d'agrair que us recordeu dels qui no ens hem mogut de Prades i els seus environs. Fins a les festes de Nadal. N'est-ce pas?

[Pompeu Fabra]

Ⓓ Postal ms. | Prada | 22 XI 1948 | Publicada en facsímil dins *GiDona* 2008: 50 | Fons Documental Bertrana de la Biblioteca de la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona | Transcrita de *GiDona*.

Ⓘ A l'anvers hi diu: «Madame A. Bertrana | 54, Chemin de la Mousse | Chêne-Bourg | Genève (Suisse)».

1. A l'estiu de 1948 Aurora Bertrana tornà a residir a Ginebra (Suïssa) amb la seva mare. Trobà feina com a secretària en el consulat (o cancelleria) de la República Dominicana.

2. Col·laborà amb el gremi d'editors en publicacions de Ginebra i Lausana.

489

De Lluís Franquesa

Santiago, 28 de Novembre de 1948

Lluis Franquesa
Rosas 3114, A.
SANTIAGO
Xile.

Senyor Pompeu Fabra
15, rue des Merchands
PRADES (P.O.)
França

Benvolgut senyor i amic:

Fa ja alguns mesos vaig escriure a Ferran[1] *sense resposta. El mes passat vaig adreçar-li una segona lletra demanant que em confirmés l'adreça i em contestés rapidament donant-me les mides de calçat dels menuts, doncs projectavem enviar uns paquets amb robes. Voliem resposta urgent, ja que teniem interes en que els paquets podessin arribar per Nadal, pero no hem rebut encara la lletra de Ferran.*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

D'altra banda, dies enrera varem tenir lletra de la mare, des de Girona, i ens deia que Ferran es planyia de no rebre noves nostres, el que feu suposar-nos que no havien arribat a les seves mans les dues lletres nostres. No arribem a compendre quina es la causa, o si darrerament hauran canviat d'adreça. Es per això que m'he permes escriure a voste pregant-li vulgui fer arribar a Ferran aquesta, i li faci present que contesti ben aviat amb les dades sol·licitades per a poder trametre inmediatament els projectats paquets.

Aprofito aquesta avinentesa per a enviar a vosté els nostres més afectuosos records.

Lluís Franquesa

Ⓓ Carta mc. (signatura ms.) | 28 XI 1948 | Inèdita | Arxiu privat de Jordi Mir | Transcrita de l'original.

1. Ferran Rahola i Auguet.

490

De Joan Coromines

Faculty Exchange 38
Xicago, 8 de desembre de 1948

Sr. Pompeu Fabra

Estimat Mestre:

La seva del 20 de novembre[1] *m'ha fet molt content, de debò. S'hi veu un cervell que treballa activament i amb més clarividència que mai, i que seguint el vell costum, no escriu res que no ho hagi meditat amb calma i madurament. Cap notícia millor que aquesta per a mi. I l'enhorabona, de cor. Cuito a contestar-li.*

Coincideixo del tot amb les seves idees. Resumint jo diria que les raons a tenir en compte es poden classificar per ordre de força en els grups següents:

a) *pronúncia dels dialectes moderns que distingeixen (llevat si és evi-*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

dentment deguda a una alteració moderna i sense arrelament) i dels textos antics escrits per gent que distingia oralment;

b*) raons estructurals de l'idioma, de congruència dins el sistema (p. ex.* Tros – destrossar*);*

c*) l'ús arrelat ja en la nostra ortografia, quan es tracta de mots importants la imatge dels quals s'ha fixat ja en la memòria de la gent: si són mots extraordinàriament importants aquesta raó pot passar de vegades a davant de* b*), i àdhuc en algun cas extraordinari davant de* a*), mentre que si són mots poc importants –mots de diccionari, com* fenal, sacotell, *etc.– aquesta raó té menys força àdhuc que* d*);*

d*) l'etimologia, que solament té força com a subsidiària de les anteriors, com a raó de reforç d'aquestes, o en els casos en què tots els dialectes, ja des d'antic perderen la distinció o no la conegueren mai. Finalment convé observar aquella norma de prudència comuna a tots els afers humans que recomana, en cas de dubte, d'abstenir-se de fer res, o bé, en el que ara ens interessa, esborrar el mot del diccionari, si no hi ha veritable necessitat d'incloure-l'hi.*

Crec que amb això que he dit no faig més que formular els principis que vostè ha seguit tota la vida, als quals em vaig atenir essencialment des del començament i que amb els anys i l'experiència no han fet més que anar-se fortificant i precisant dintre meu.

Anem ara als casos concrets.

Petó *és un mot estrany al valencià i a la major part del català occidental, llevat d'una zona de Segarra i de la Noguera, on pronuncien* potó, *i del Pallars i Andorra, on diuen* potxó*; aquestes almenys són les dades de l'ALC,*[2] *mapa* bes, *que les que jo tinc confirmen parcialment.*

Coïssor. *Jo sempre he pronunciat* kuisọ́ *potser per influència de la meva ascendència gironina-empordanesa tenint en compte que vostè pronuncia* kuisọ́, *segons em diu en la seva carta; tanmateix em sembla que a Barcelona també és usual* kuisó, *potser per una innovació de la gent jove. Com que l'element* –iss– *no s'explicaria bé si fos un derivat en* –or *del verb* coure, *crec efectivament que deu venir de* COCTIONEM, *com el francès* cuisson *i contra el castellà* escozor *(aquest ja és freqüent en autors del segle* XVII *almenys). Però el mot devia canviar aviat de terminació car Jaume Roig fa rimar* cuyçor *amb* ardor *(«ulcerada... ser ta veixiga / de gran ardor, / dolor, cuyçor / en l'orinar», v. 6.828): el compta, doncs, com a disíl·lab; avui els valencians sembla que diuen només* coentor, *car Escrig*[3] *dóna* cuiçor *com a antic, i encara que Garcia Girona recull* «cúissor: coentor» *en el*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Maestrat (l'accent deu voler indicar que es pronuncia uı̂ *i no* wi, *com fan els valencians amb el mot* ui *'avui' i d'altres de semblants), en aquesta zona ja no es pronuncia la* –r *final. De tota manera, tenint en compte la forma de Jaume Roig sembla que s'hauria de respectar la grafia actual amb* –r*; quant a la resta (*o o u, ï o i, ss o ç*), potser val més no modificar-ho, sobretot si és segur que existeix amb caràcter espontani la pronúncia trisil·làbica: havent la llengua refet el mot sota la influència del sufix* –or, *sempre es podrà defensar la grafia* coïssor *encara que sigui anti-etimològica, i en cas de dubte més val abstenir-se de retocar.*

Pel que fa a picor, *sembla que els valencians pronuncien amb* –r *(almenys Escrig ho escriu així i ho dóna com a mot usual); potser sí que ve de* *picaó *–ATIONEM, encara que hi hagi* picor *en castellà, car és curiós que segons el* Diccionari d'Autoritats[4] picor *era propi aleshores «del reino de Murcia» (avui crec que s'usa també en altres bandes), de manera que es pogué estendre des de Catalunya. Sigui com vulgui la forma valenciana aconsella no modificar la grafia. En canvi Escrig escriu* regó *sense* –r.

Jo no retocaria roger, *encara que vingui del francès* rouget, *cosa insegura al capdavall, perquè jo tinc entès que el* rouget *és un peix diferent del* roger *(no és una mena de barb?; Hatzfeld-Darmesteter[5] tradueixen «barbeau de mer, grondin rouge»); el* roger *a la Costa de Llevant, des de Sant Pol fins a Roses almenys, és el* moll *de Barcelona, és a dir el que en francès en diuen* mulet *(o* surmulet*?) segons crec; l'àrea geogràfica, que s'atura al Nord de Barcelona, podria indicar provinença francesa; segons les dades de Mn. Griera (BDC XI, 68),[6]* moll *s'usa també a Tarragona i a Menorca, però en canvi* roger *a Eivissa i a València: val a dir que aquestes no són de fiar perquè la pronúncia* r̄ojé *que Mn. Griera dóna per a València és impossible, si més no a causa de la j (=ž), per tant sembla que l'ha «inventada» ell; tanmateix Escrig confirma l'ús de* roger *(escrit amb* –r*). Sobretot tenim el fet que a la Costa de Llevant s'usa molt el diminutiu* rogeret, *que jo mateix he sentit bastant. Doncs, àdhuc suposant que sigui exacta l'etimologia francesa (amb un nom de peix és estrany que no es transmetés paulatinament d'una localitat a l'altra a través de les terres d'Oc, i llavors no hi ha dubte que els llenguadocians ens l'haurien transmès en la forma* roget*), caldria admetre que el mot va ésser adaptat a la forma dels homònims autòctons (el nom de pila* Roger, *i el topogràfic* roger *'vessant de terra roja', que vaig recollir en el Priorat). En tot cas la forma viva* rogeret *té més força que la suposada etimologia, i és un cas molt diferent del de* quinqué. *Quant a la rectificació en el cas de* quinqué *em sembla clara i crec que no cal pensar-hi més; molts tindran present la forma francesa* quinquet *i la castella-*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

na quinqué *i sempre ens retraurien la grafia amb* –r *com un error evident. Escrig registra* quinqué, *i així deuen pronunciar els valencians (cito sempre aquest diccionari per falta de cosa millor, coneixent les seves deficiències, però en aquest cas jo no dubto que deuen pronunciar així).*

Em sap greu que amb la meva llista de 1931[7] *el vagi induir a proposar una esmena que ara em sembla molt dubtosa, i m'estimaria més retirar-la si és possible. És el cas d'*albixeres – albíxeres. *El que proposaria ara és simplement esborrar aquest mot del diccionari; és un mot arcaic, avui ningú no l'usa ni l'ha usat; si algú ho fes, no faria més que provocar un moviment d'estranyesa i incomprensió per part de la majoria, i un somriure per part dels raríssims assabentats; si algú vol que l'entenguin, dirà –i escriurà–* doneu-me una estrena*; si escrivís* doneu-me albixeres *no faria més que inspirar-se (molt eruditament per cert, però inspirar-se al capdavall) en el castellà. Val més esborrar el mot en el diccionari, que si algú el troba en un escriptor medieval ja hi ha per a això el* Diccionari Aguiló.[8]

Pel que fa a l'accentuació del mot antic, vet ací el que hi ha. En àrab aquest mot podia revestir diferents formes: búšra, bušâra, bišâra, bušr, bašr*; és sabut que el vocalisme aràbic és molt làbil. Per què els etimologistes solen partir de* bišâra*? No ho sé, car no és pas més freqüent que les altres, i les úniques que ens consta que s'usaven en l'àrab d'Espanya són* búšrā, búšra *i* bušâra, *car són les úniques que figuren en els glossaris hispànics. Crec que els etimologistes solen partir de* bišâra *a causa de la* i *del castellà* albricias, *portuguès* alvíçaras, *però és evident que l'accentuació s'hi oposa. En realitat no podem estar segurs de la forma* búšra, *perquè en una part de les fonts no està vocalitzada, de manera que igualment podríem llegir* bíšra, *tenint en compte que també existeix* bíšr *'l'alegria que es mostra a la cara d'algú'; em sembla segur que el portuguès* alvíçaras *i el català antic* albriças *(després alterat en* albricias *per influència del sufix* –icia*) vénen d'aquest* bíšra. *I el català antic* albíxeres*? També pot sortir d'aquest si s'accentuava a la* i. *Això no ens consta però difícilment pot venir de* bišâra, *car davant* r *la* a *llarga es pronunciava vulgarment com a* a *i no pas com a* e. *L'única notícia que tenim d'un ús actual la dóna el* Diccionari Alcover*:*[9] guanyar les ambixeres *es diria a Tàrbena (Marina d'Alacant) de la persona que arriba primera a la porta de l'església el divendres sant, i aquest diccionari afegeix la notació fonètica* ambišéṛes. *Però fa temps que vaig entrar en dubtes davant aquesta dada isolada, tenint en compte que Garcia Girona, l'autor del vocabulari del Maestrat,*[10] *escriu* ambíxeres *referint també aquesta forma a Tàrbena. Per tant vaig escriure al Sr. Vicenç Perles*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

i Moncho, mestre nacional i fill de Tàrbena, que en un viatge al seu poble va preguntar-ho als vells, i va contestar-me que aquest mot és desconegut. L'han oblidat els joves o és que no s'hi ha usat mai? No ho sé, però com que Garcia Girona era un dels col·laboradors més actius del Diccionari Alcover *es pot sospitar que ell facilités aquesta informació, i que aquest bon home, que era de Morella, molt lluny de Tàrbena, sofrís alguna confusió. Quant a la notació fonètica* ambišéṛes *és probable que l'afegissin els autors del diccionari i és molt possible que la cèdula portés* ambixeres *sense accent per un oblit. L'única dada positiva fins a cert punt, de què disposem per a saber com s'accentuava* albixeres *és la forma* albixena *que figura al capítol 46 del* Blanquerna;[11] *ara bé això sembla ésser una alteració semblant a* jàssera > jàssena, almàguera > almàguena, tòfera > tòfona, *per tant seria més aviat favorable a una accentuació* albíxeres.

En resum, en mots com aquests o com entràmenes, *d'accentuació dubtosa (encara que en el cas d'*entràmenes *crec que l'esdrúixol és segur), essent mots absolutament morts avui en dia, jo crec que el que cal fer és esborrar-los del diccionari.*

Pituïta *¿Diu que proposa accentuar-lo així? Però és que ja està escrit així en el diccionari.*

Diaca. *Ara dubto i per això no vaig incloure aquest mot a la llista de 1948.*[12] *No hi ha dubte que el mot va sofrir la influència d'*escriba, *el llatí* sacrista, *i altres termes de dignitats eclesiàstiques, perquè en valencià va existir la pronúncia* diaca *(avui el mot és mort a València, com nota Garcia Girona, i com es dedueix també de les deformacions arbitràries que li fa sofrir Escrig). Efectivament* diaca *figura en el* Tirant, *edició Aguiló, I, 151 (comprovat en aquesta edició i en el passatge corresponent de l'edició d'Els Nostres Clàssics,*[13] *que va ésser cotejada amb la prínceps). En un document valencià de 1645 es llegeix «tres mises de cos present, cantades ab diaca y subdiaca y orgue» (*Bol. de la Acad. Esp. *XX, 681;*[14] *l'editor Julià, accentua bàrbarament* diacá, subdiacá, *nova prova que el mot s'ha antiquat a València). També hi ha* diaca *a la* Doctrina Pueril *de Llull, edició Gili, p. 67,*[15] *però aquest manuscrit del segle XV té poca autoritat per al cas. Que la forma originària era* diaque *no hi ha dubte: així figura en manuscrits del segle XIII (les* Vides de Sants[16] *publicades per mi, els* Usatges, *edició Rovira i Armengol, p. 136),*[17] *i en aquest temps encara no es confonia la* –e *amb la* –a*; a la meva llista de 1931 donava altres proves, però ja aleshores feia reserves a causa del* Tirant. *Ara crec que l'existència de la pronúncia valenciana* diaca *aconsella abstenir-se de modificar la grafia ja admesa (si estiguéssim a fer per primera vegada, i fixéssim la grafia d'una llengua poc*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

usada encara en literatura, preferiria diaque, *però ara ja no és aquest el cas: no li sembla?).*

Ja que la forma avui predominant és estamordir *(i no* estramordir*), no seria millor aquell? En tot cas estem d'acord que no ha d'ésser* estemordir. *I si prenem una actitud conservadora, com menys esmenes millor.*

La dada de Garganta s'haurà de tenir en compte per a la qüestió de fanal – fenal. *És clar que no és decisiva. Ja se sap que en les descripcions de plantes solen anotar-se tota mena de semblances fantàstiques, que no tenen altre fonament que una explicació etimològica del mot. Això d'un fruit «com un fanalet» em sembla una mica difícil de creure. Sobretot em sembla difícil de defensar això d'escriure* fenal *per a la gramínia i* fanal *per a la sapindàcia; és una complicació ortogràfica que solament es justificaria si la semblança fos absolutament colpidora, altrament és més versemblant que com passa sovint amb noms de plantes el nom de l'una s'estengué a l'altra (per alguna vaga semblança de forma, d'aplicació etc.), i com que la gramínia és més coneguda,* fenal *continua essent probable. Tanmateix si li sembla dubtós, aquesta raó em bastaria a mi en un cas així per a no fer cap modificació en la grafia. El que no faria en cap cas és admetre la distinció gràfica que fa Garganta, i que inspirarà desconfiança a tot filòleg.*

Em semblen fora de dubtes les modificacions que vostè recomana per a envà, paborde, baca, destrossar *i en general totes les altres que no esmentaré. En aquest últim cas (*destrossar*), però em sorprèn la seva observació, després de dir que li sembla un cas evident, «però pensarà així la Secció?».*[18] *Jo trobo que en un cas d'aquesta evidència i de tanta importància, la Secció hauria d'acceptar sense vacil·lacions el consell de vostè. I en una eventualitat contrària, que em sembla difícil, jo no vacil·laria a insistir amb tota l'energia, i arribaria àdhuc a refusar la meva aprovació de totes les modificacions si un cas tan evident i convenient no s'acceptava.*

D'acord amb no canviar melangia*; si els valencians ho demanaven es podria admetre* melengia *com a variant secundària, tenint en compte que ja es troba en el segle XVI i avui sembla ésser general en el País Valencià. No vaig insistir en canviar* amatent, *no perquè el cas no em sembli clar, encara que no en conec testimonis occidentals ni valencians (els mallorquins pronuncien* admetent *amb* mm *doble en el sentit de 'amable', 'agradable' i 'manyac', i a Val d'Illiez, Suïssa, s'usa* ametẽ, -tẽta, *'laboriós',* Rev. de Dial. Rom., *III, 44),*[19] *sinó per desig de reduir el nombre de modificacions a les importants i urgents; en un cas així hi ha la possibilitat (improbable, tanmateix) d'una dissimilació valenciana semblant a la de* Micalet, Viçantet*; en un mot: com vostè decideixi.*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

En el cas de farigola, *si fóssim a decidir per primera vegada no vacil·laria gens a decidir-me a favor de* ferigola *(vegi les raons a la meva segona llista);*[20] *en les condicions actuals he de reconèixer que no és un cas important, puix que el mot no sembla usar-se enlloc del País Valencià ni la Catalunya occidental (diuen* timó*); és el mateix cas de l'anterior.*

Recó o racó? *Aquest sí que és un cas important i vostè fa bé de recordar-me'l. En el BDC XXIV,*[21] *7-10, vaig indicar i documentar que la pronúncia* racó *és absolutament general en els dialectes occidental i valencià, des de la Vall d'Àneu fins a Elx. A la ciutat de Lleida hi ha una fonda molt coneguda i acreditada que exhibeix el rètol Fonda El Racó, i segurament aquella gent s'admiraria molt si els deien que ho escriuen malament, i protestarien que les seves orelles no hi estan d'acord. A l'Edat Mitjana també és general* racó, *per exemple en els textos valencians que allí cito, i en el* Curial, *edició Els Nostres Clàssics II, 232;*[22] *etc. L'ètimon, com allí demostro, és l'àrab vulgar* rokûn, *que va passar a* racó *per dissimilació; el castellà* rincón *i el portuguès* rincão, *eren antigament* rancón *(-*ão*), alterats per influència del prefix* re- *i ulteriorment per l'acció del grup* nk. *Aquesta influència del prefix* re- *en català hauria* pogut *produir-se, però no s'*ha *produït enlloc. Jo no vacil·laria a recomanar* racó, *de la mateixa manera que* rere, vine *i* deler. *Quant a* endanyar *i* escarpra *té raó d'admetre les dues variants, i àdhuc crec que es podria conservar la definició a la forma amb* a, *encara que no sigui l'originària; en els altres, en canvi, sembla millor d'adoptar la forma occidental amb caràcter exclusiu, car l'altra en realitat no té fonament.*

Tupí. *No veig per què* tupinada *ens podria aturar. Potser perquè és un mot que ha sortit diverses vegades a la premsa? Però no em sembla que siguin mots tan importants que la seva imatge hagi restat gravada en la memòria de la gent. És veritat que si bé la major part de la documentació filològica és favorable a la* o, *no deixa d'haver-hi algun testimoni a favor de la* u *(explicable d'altra banda per l'acció de la* i, *que no ens priva d'escriure* cobrir *encara que molts occidentals, valencians i mallorquins pronunciïn* cubrir*). De tota manera si a vostè li sembla un cas dubtós més valdrà que ens abstinguem de proposar modificacions: abstenir-se és sempre preferible a penedir-se després. Crec que aquest mot no és* gaire *usat a Mallorca i València, però ben mirat no li ho puc assegurar (vegi la documentació a la meva llista de 1948).*

En el cas de s *(*s*) – *c, *jo m'inclinaria especialment per l'actitud conservadora de respectar les grafies de* Diccionari general,[23] *mentre no hi hagi raons molt fortes per a canviar-les. Penso així per la raó, que vostè deu com-*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

partir, que aquesta distinció és eminentment convencional en català, ja desaparegué de la llengua en el segle XIV, i les normes ortogràfiques adoptades (i que ja no cal pensar a modificar) són eminentment casuístiques i bastant anti-històriques (-ís, -issa*; -ss- en els mots aràbics i germànics; etc.). Així doncs em sembla bé que ja no es modifiqui* encís*, una vegada que tothom s'ha acostumat a escriure-ho així, i que tampoc no es proposi cap canvi en el cas de* civera *ni* ciar *(mots d'etimologia incerta, però en els quals la* c *al capdavall devia estar justificada per la pronunciació fins al segle XIII); en el de* cassa *i* casserola*, m'inclinaria tant més per l'actitud conservadora, que la forma atribuïda al llatí vulgar* CATTIA *solament es troba en manuscrits dels segles X i XII (encara que potser són còpia de glossaris més antics, però no consta), i l'etimologia aràbiga* qáṣ^{c}a *'galleda', 'conca', 'cossi', 'gaveta', no és impossible encara que no sigui gaire versemblant per raons geogràfiques en un mot que s'usa fins al Saintonge i el Tirol. Sigui com vulgui és preferible l'actitud conservadora de la grafia del diccionari.*

Per aquesta mateixa actitud m'abstindria de modificar les grafies regalèssia *(ètimon de llatí vulgar, poc conegut),* simolsa *(íd.),* ensiam *(íd.) i* esvinçar *(l'etimologia *EXVINCTIARE és* possible*, encara que no assegurada). Si li sembla millor modificar-les tanmateix, és clar que no m'hi oposo, sobretot tenint en compte que són mots poc usats en la llengua escrita, en els quals no es trobarà gaire resistència; però potser cal pensar-s'hi. Em sembla molt bé de canviar* falzia *en* falcilla *(i* falcillot*) perquè ací és una esmena no ortogràfica eliminadora d'una forma, que apartava arbitràriament la forma del mot de la seva pronúncia; també faria l'esmena en tres casos purament d'ortografies de mots no fixats en la memòria de la gent;* barbaserrat *en el primer (perquè escrivint-ho amb* c *donem una falsa aparença acastellanada a un mot ben genuí, i d'altra banda la* c *no es justifica històricament; i no caldria suprimir l'adjectiu* cerrat*?); els altres dos són* ars *en lloc d'*arç *i* arronsar *en lloc d'*arronçar*: el primer pot conduir a una falsa identificació amb el castellà* arce*, i el segon es fundava en una etimologia particularment absurda; de tota manera reconec que aquests dos casos no són gaire diferents, en rigor, del d'*esvinçar*, i per tant podria haver-hi vacil·lació (és possible que tots dos es pronunciessin amb* ç *en el segle XIII, però això al capdavall no té gran importància, i tampoc no és segur).*

El que jo no faria en principi, o ho reduiria a casos veritablement indiferents, és posar un interrogant a una modificació que es proposi. Millor no proposar-la si és un cas veritablement dubtós.

El meu parer resolt seria de no canviar renec *en* reneg*; això ens conduiria a canviar* remuc *en* remug *(RUMIGARE),* fatic *en* fatig *(FATIGARE), i em*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

sembla que en alguna banda diuen desllic *o almenys* deslligo*; i crec que encara n'hi ha d'altres. Són mots massa importants per a retocar-los (també es podia emetre la hipòtesi que quan la* –g- *intervocàlica no va caure, com sol fer-ho darrera* i *i* u*, és perquè en el romànic primitiu hi va haver una substitució de sufix com la que veiem en l'italià* fatica*). El cas de* reg *era diferent perquè permetia una distinció semàntica i li diré que si fóssim a fer jo no el recomanaria perquè em sembla un mot escassament genuí (millor* regatge, regadiu, regada, regó, irrigació*) i perquè introdueix una complicació ortogràfica nova (cosa que fa molta il·lusió a certs correctors de català però a mi em fa molt poca gràcia).*

Aguhar *no introduiria una convenció ortogràfica nova? No seria millor* agüar *(o simplement* aguar*), advertint en el cos de l'article que el present s'escriurà* agúo, agúes, agúa, agúen *(i potser* agúi*). Al capdavall sempre serà un mot poc usat:* aguditzar *ja està molt arrelat encara que tingui poca justificació històrica.*

Amoïnar *és un antic mot castellà, d'origen no àrab, probablement creació expressiva (*cf. *Português* mofino*); jo ja no ho retocaria. També el cas d'*ahuc *per a mi té molt poca importància; no veuria inconvenient a modificar-lo perquè és mot molt poc conegut, i la modificació no toparia amb resistència i eliminaria una petita inconseqüència, però no és que faci falta. No modificaria* heus*, ja arreladíssim, encara que la* h *manqui de justificació històrica. Però en aquesta qüestió de la* h*, em sento molt indiferent, com en la de la* ç *(*c*) o en la de les sonores finals, i en totes les que no afecten cap parlar viu.*

M'alegro molt de la preferència donada a somiar*. El cas de* somni *crec que estem d'acord que és diferent: si no m'enganyo tothom sent* sòmit *com un vulgarisme i* somi *no sé pas si ho diu ningú; el fet és que el barceloní ben educat, que naturalment diu* somiar*, en canvi pronuncia* somni*. Aquesta dualitat tanmateix no és important ni és un cas únic en l'idioma: tothom diu* treure *i* retreure *però la majoria diuen* contraure, extraure *i* retrotraure*. Etc.*

Ha d'ésser naquis, nàquissa*. És un cas clar i sense dubtes (*nacsi, nacze *etc. són formes minoritàries, que no caldria admetre en el diccionari).*

Sí que caldria suprimir entropessar. Estrompassar *(no* entrospassar*) fa el present* estrompassa*, potser no té res a veure amb el castellà* tropezar *o potser sí, però ja és forma molt arrelada en tot el Nord-est i completament assimilada.*

Finca *potser serà un d'aquells casos en què solem dir «Déu nos en guard d'un ja-està-fet». Potser n'hi hauria prou amb posar-li un [cast.].*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Molt d'acord amb totes les altres coses, i ja veu que en les anteriors també estem d'acord ben mirat. Solament he volgut precisar alguns punts inequívocament.

La supressió de mantejar *potser podria ajornar-se (no estant* completament *segurs que* donar la baca *i* mantejar *siguin rigorosament sinònims per a tothom), car sempre val més ajornar un problema que exposar-se a haver de fer marxa enrera més endavant. Però des d'ara caldria posar-li un [cast.] i remetre a* donar la baca.

M'interessaria especialment que resolgués els casos que plantejo a la meva llista d'aquest any relatius a sagnant, cap aquest *(i* cap un*)*, de socarel *(o* de soca a rel*?)*, tot d'una, descuidar, de part darrera *(i* part dellà, part damunt *i semblants)*, escatir, llentilla *(jo proposaria donar la definició a l'article* llentia *i admetre* llentilla *com a variant secundària)*, precís, bosell, maluc – amaluc. *Els casos de* cíclop *(*ciclop*)*, filàntrop *(i* misàntrop, *o bé* –antrop*), he d'entendre que recomana la pronúncia habitual i grega* cíclop, filàntrop, *o la innovació* ciclop, filantrop, *acceptada a la primera edició del* Diccionari general*?*

No tinc notícies importants per donar-li. La meva vida es redueix a l'esforç quasi sobrehumà per acabar el diccionari començat. Ja he arribat als mots en EN-*, és a dir exactament els 2/5 del total de l'obra. Però tinc unes ganes d'anar-me'n sense acabar l'obra! La meva dona també em fa molta pressió en el mateix sentit. La Universitat*[24] *ha resolt donar-me 6 mesos de vacances anuals pagades cada any amb la condició que els dediqui a la redacció del diccionari; això em permetrà d'activar-lo. No sé pas si tindré forces per a restar ací fins a l'acabament de l'obra: la meva vida ací m'és (i ens és) insuportable. Aquesta gent es porten bé amb mi, encara que em paguen molt poc, i no és culpa seva que la vida a Xicago sigui insuportable per a un llatí, però el fet és que ho és.*

Crec que ja vaig dir-li que aquell projecte de Congrés de la Llengua Catalana fet a Amèrica em semblava un disbarat (com devia semblar-li a vostè); vaig escriure-ho a l'Artís, i sembla que ell pensa el mateix i que hi ha tendència a oblidar la idea.[25] *També em penso que vaig dir-li que jo no tinc res a veure amb la* Catalan Grammar *d'En Gili;*[26] *jo li vaig comunicar mitja dotzena d'esmenes que m'havien cridat l'atenció en el curs d'un fulleig ràpid, però subratllant que no n'havia fet una revisió i que no havia tingut temps de llegir l'obra, per tant li aconsellava que demanés la revisió de vostè. Sap res d'unes càtedres de català universitàries pagades pel govern francès que es projectava votar segons m'ha escrit algú des de París? No crec que em convingués de venir per fer-me càrrec d'una, però qui sap...*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

La meva dona agraeix els seus records, i li prega que saludi els seus. Faci-ho ben afectuosament de part de tots dos. I rebi una abraçada enyorada del seu deixeble que pensa sempre en vostè.

[Joan Coromines]

Ⓓ Carta mc. (còpia carbó) | Xicago | 8 XII 1948 | Publicada dins Ferrer, Ferrer i Pujadas 1998: 84-97 | Fundació Pere Coromines | Transcrita de Ferrer, Ferrer i Pujadas.

1. Vg. [486], carta de Fabra a Coromines del 20 XI 1948.

2. Vg. [226], n. 1.

3. José Escrig (1851): *Diccionario valenciano-castellano.* [Valencia]: Impr. de J. Ferrer de Orga, 900 pàg. I ed. suc.

4. *Diccionario de autoridades.* Madrid: Real Academia Española, Francisco del Hierro, 1726, 3 vol. I ed. suc. El 1963 l'Editorial Gredos en publicà una edició facsímil dins la col·lecció «Biblioteca románica hispánica», núm. 3, Madrid.

5. Vg. [90], n. 13.

6. A. Griera (1923): «Els noms dels peixos», *Butlletí de Dialectologia Catalana* 11, pàg. 33-79.

7. Es refereix a un manuscrit inèdit d'esmenes al *Diccionari general de la llengua catalana,* molt extens, de Joan Coromines, conservat a la Fundació Pere Coromines, datat el 1931. El filòleg Josep Ferrer i Costa l'està estudiant de cara a la seva tesi doctoral.

8. Vg. [187], n. 4.

9. El *Diccionari català-valencià-balear* era i és citat popularment dins el ram filològic com a *Diccionari Alcover* o *l'Alcover-Moll.* Vg. [38], n. 4.

10. Joaquim Garcia Girona (1922): *Vocabulari del Maestrat.* Col·lecció «Estudis de la llengua valenciana». Castelló: Tip. de Fill de J. Armengot, 416 pàg. Podeu consultar el llibre de Lluís Gimeno Betí (1998): *De lexicografia valenciana: estudi del «Vocabulari del Maestrat» de Joaquim Garcia Girona.* Col·lecció «Biblioteca Sanchis Guarner», núm. 44. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat i Institut Interuniveristari de Filologia Valenciana.

11. Ramon Llull (1914): *Libre de Blanquerna.* Col·lecció «Obres de Ramon Llull», vol. IX. Salvador Galmés i Miquel Ferrà editors. Palma de Mallorca: Comissió Editora Lulliana.

12. Molt probablement fa referència a la segona llista d'esmenes del *DGLC.* Vg. [485], n. 3.

13. J. Martorell i M. J. de Galba (1924-1929): *Tirant lo Blanc.* A cura de J. M. Capdevila i de Balanzó. Col·lecció «Els nostres clàssics», núm. 2, 4-5, 11-12, 15-16 i 25-26, 5 vol. Barcelona: [Editorial Barcino].

14. *Boletín de la Real Academia Española,* iniciat el 1914.

15. Ramon Llull (1907): *Libre de doctrina pueril* del B. mestre Ramon Llull. Barcelona: Gustau Gili.

16. *Vides de sants rossellonesos,* «text català del segle XIII establert, comentat i glossat per Charlotte S. Maneikis Kniazzeh i Edward J. Nengaard». Prefaci i aportacions de Joan Coromines. Col·lecció «Publicacions de la Fundació Salvador Vives Casajuana», núm. 48, 51 i 53, 3 vol. Barcelona: Dalmau editor, 1977,

17. *Usatges de Barcelona i Commemoracions de Pere Albert.* A cura de Josep Rovira i Ermengol. Col·lecció «Els nostres clàssics», col·lecció A, núm. 43-44. Barcelona: Barcino, 1933, 307 pàg.

18. Secció Filològica. Vg. [88], n. 11.

19. *Revue de dialectologie romane,* publiée pour la Société internationale de dialectologie romane par B. Schädel (Bruxelles) (1909-1915), 6 vol. Era de periodicitat trimestral.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

20. La llista de 1948 o segona llista d'esmenes. Vg. [485], n. 3.

21. Joan Coromines (1936): «Mots catalans d'origen aràbic», *Butlletí de Dialectologia Catalana* (Barcelona), XXIV, pàg. 1-79. A la portada del *BDC* constava Fabra com a director i Coromines com a secretari.

22. *Curial e Güelfa*. A cura de Ramon Aramon i Serra. Col·lecció «Els nostres clàssics», col·lecció A, núm. 30, 35-36 i 39-40. Barcelona: Barcino, 1930-1933, 3 vol.

23. *Diccionari general de la llengua catalana*. Vg. [144], n. 3.

24. Universitat de Chicago. Unes vacances que li van servir per a dedicar-se a la redacció de l'*Onomasticon cataloniae* i a la del *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*.

25. En una carta de J. Coromines adreçada al periodista i comediògraf Avel·lí Artís i Balaguer (Vilafranca del Penedès 1881 – Mèxic 1954), director de *La Nostra Revista* de Mèxic, datada el 23 IX 1948, entre altres coses, li diu: «He sentit parlar (i crec que ho he llegit a *La Nostra Revista*) que algú ha llançat la idea d'un 2n. Congrés Internacional de la Llengua Catalana. Fàcil "llançament" i ben lleuger: La meva opinió és que si això es fes ara i a l'estranger seria un fracàs rotund, o conduiria a una exhibició poc seriosa d'aficionats, llevat, naturalment, dels catalans que hi poguessin concórrer, que amb les grans distàncies americanes no serien gaires. De lingüistes estrangers no n'hi vindrien, passat dels qui visquessin a la ciutat en qüestió. Quan aquest congrés es pugui fer a Catalunya sí que n'hi aniran. El Sr. Fabra em pregunta què en penso en una carta recent, i encara que ell no en diu res fa l'efecte que també n'està astorat» (Vg. *Àlbum Joan Coromines*, a cura de Josep Ferrer i Joan Pujadas. Pineda de Mar: Ajuntament de Pineda de Mar, Curial Edicions Catalanes, 1997, pàg. 95).

26. Vg. [440], n. 2.

491

De Ferran Canyameres

Paris 9 desembre 1948

Sr. Pompeu Fabra
Prada

Estimat Mestre:

No he contestat abans perquè esperava entrevistar-me amb en Cuito, que acompanya un americà, ha anat a Bèlgica i sembla que encara està molt enfeinat. Això fa que encara no hàgim pogut entrevistar-nos. Per l'amic Cabot em féu dir que seria un d'aquests dies.

Tothom, llevat quatre i el cabo, *com podríem dir, va sentir que la Festa dels Jocs Florals*[1] *es veiés privada de la vostra presència.*[2] *Els de la Comissió Organitzadora i del Jurat vàrem creure, fins a la vigília, que us haurien faci-*

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

litat el viatge. D'haver cregut que no ho farien, ens hauríem afanyat a facilitar-vos-el nosaltres. Els amics Quero i Cabot, molts dies abans, ho havien proposat; però fins a última hora ens feren creure que les coses s'havien disposat de manera que no s'hagués de deplorar la vostra absència, que una Festa de tanta significació es veiés privada de la vostra presència i vós del goig d'assistir-hi.

No ens perdonarem mai haver confiat amb gent que pocs dies abans de l'acte de la Sorbona es multiplicà per sabotejar-lo. Ja heu vist la brometa de mal gust que fa «La Humanitat». És vergonyós. El ridícul, però, el fan ells com ho demostra que d'arreu ens arriben cartes felicitant-nos sinceram ent, tot i que envien el periòdic per avió, als compatriotes més significats. Això ens dóna molta feina, ens obliga a escriure'ls per a posar les coses al seu lloc, per a demostrar que no hi ha hagut res del que diuen, que tot són falsetats propagades pel Tarradelles o pels seus lacais. Lo Sauret envia cartes impròpies d'un bon català. Tot per despit, perquè al Pep Botonaire[3] *no li varen reservar una butaca d'invitat d'honor. Ara ens adonem que el que calia reservar-li era un trona, una baceta.*

En breu us enviaré còpia d'alguns paragrafs de la carta que jo he escrit a Pere Mas i Perera, de qui he rebut els mots que copio en un paper que incloc.[4] *L'enviaré també a tots els que suposem [que] han rebut carta de lo Sauret.*

Ens reconforta, però, constatar que la ficada de peus de «La Humanitat» ha produit un efecte contrari al que volien, car les fotografies i la ressenya publicada en forma de fascicle són prou eloqüents per a demostrar que la Festa fou magnífica, sense altra falla que la vostra absència volguda per alguns que ara pretenen fer-la servir per desprestigiar l'acte català de més ressonància que s'ha celebrat a l'exili.

Un grup de socis de la Delegació de l'Associació Protectora de l'Ensenyança de la Llengua Catalana de Buenos Aires[5] *ha disposat destinar-vos els deu mil francs corresponents al premi de Cultura Catalana que l'amic Pere Mas i Perera ha guanyat als Jocs Florals.*[6] *Us són destinats en concepte d'acompte sobre la venda de «Converses filològiques»*[7] *que hi enviaré. El Sr. Durand i Balada us farà arribar aquesta quantitat de seguit que rebi directament l'ordre de Buenos Aires.*

L'amic Mas i Perera desplega allà baix una activitat extraordinària que em sembla contribuïrà a millorar un bon xic la vostra situació. De moment no estic autoritzat a dir-vos res més a aquest respecte, però tingueu la seguretat que no paro de parlar del vostre cas a catalans de debò; a tots aquells que estimem Catalunya i els seus homès que, com vós, li han con-

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

sagrat llur vida. No és pas dels que no han donat ni un xavo pels Jocs Florals i que volen butaques d'honor que podem esperar un bell gest.

Incloc còpia del que em diuen l'Aymà i l'Alcàntara sobre la venda dels vostres llibres.[8] *L'Obiols m'ha dit que en farà lliurament avui a la Generalitat de Catalunya.*[9] *Si demà no ho ha fet, l'aniré a cercar a casa seva i no me'n separaré sens els exemplars que urgeix expedir.*

Disposeu del vostre afm. amic i s.s.

Ferran Canyameres

Ⓒ [Tot centrat:] Ferran Canyameres | 17, Rue Du Louvre – Paris (I) | tél.: gut. 23-51, 52, 53
Ⓓ Carta mc. (singatura ms. i mc.) | París | 9 xii 1948 | Inèdita | Arxiu privat de Jordi Mir | Transcrita de l'original.

1. El 7 de novembre de 1948 se celebrarà a París la vuitena edició dels Jocs Florals a l'exili. Al consistori hi figurava Josep Carner, Just Cabot, Jean Cassou, Pierre Fouché, Josep Quero i Morales, Mario Roques i Ferran Canyameres, el qual era secretari del consistori i de la comissió organitzadora. Josep Irla, Pompeu Fabra, Yvon Delbos (ministre d'Educació Nacional) i Pierre de Gaulle (alcalde de París), entre d'altres, formaren part del comitè d'honor. La reina de la festa fou Nicole de Fenosa. El jurat rebé 398 composicions, i es premiaren 44 treballs en 44 categories diferents. Vegeu *Els Jocs Florals de la Llengua Catalana a l'exili (1941-1977)* de Josep Faulí. Barcelona: PAM, Barcelona, 2002, pàg. 57-60 i 181-183.

2. Pompeu Fabra no hi va poder anar per motius econòmics.

3. Al·lusió despectiva a Josep Tarradellas, que a França va crear una empresa de botons en la qual tenia accions.

4. Document desconegut.

5. Aquesta delegació ja existia des del 1910-1912. També n'hi havia a altres ciutats de l'Argentina, així com a Cuba i l'Uruguai. Recaptaven diners per a portar-los cap a la central de la Protectora de Catalunya.

6. Pere Mas guanyà el premi en la categoria de Cultura Catalana pel treball *L'empremta de Jahvè*.

7. Vg. [405], n. 24, i [410], n. 9.

8. Documents desconeguts.

9. Vg. [294], n. 6.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

492

De Ramon Aramon i Serra

Barcelona, 13 desembre 1948

Sr. Pompeu Fabra
Prada.

Estimat mestre:

Unes breus ratlles, només, per acusar-vos recepció de la segona llista d'esmenes,[1] *etc. per al Diccionari General, així com de la vostra contestació a les nostres consultes sobre alguns mots usats pel rossellonès Guiter en el seu treball premiat sobre «Hidròlisi».*[2]

En l'última reunió de les Seccions HA. i F.[3] *vam acabar l'examen de les vostres primeres propostes.*[4] *Us preparo un petit informe, que miraré de trametre-us per mitjà del pròxim «correu».*

Espero també tenir aviat una conversa amb els encarregats de Spes[5] *sobre l'edició del D[iccionari] G[eneral]. El Ple de l'Institut acordà fer-se càrrec d'acord amb la vostra conversa amb P i C,*[6] *de la seva publicació. Cal, però, aclarir alguns punts. Caldrà, també, comptar amb els diners necessaris per a l'edició, que en aquests moments ascendiran a una quantitat fabulosa. Us aniré tenint al corrent de tot això.*

L'amic P.A.[7] *us ha fet un parell de trameses. Les suposem en poder vostre.*

La Dirección General de Propaganda,[8] *de Madrid ha imposat una multa de cinc mil pessetes a la impremta que imprimí el nostre Cartell de premis d'enguany.*[9] *Val la pena que ho feu saber als qui es pensen que per ací tot són flors i violes.*

Amb els millors records de tots els companys per a vós i els vostres, us envia una bona abraçada i els millors auguris per a Nadal i Any Nou el vostre devot i fidel

R. A. S.

Ⓓ Carta mc. | Barcelona | 13 XII 1948 | Inèdita | ARAIS | Transcrita de l'original.

1. Vg. [485], n. 3.

2. Vegeu la carta [480], d'Aramon a Fabra, del 18 X 1948. Enric Guiter (1949): *Estudis sobre la hidròlisi en química mineral.* Col·lecció «Arxius de la Secció de Ciències», vol. 16. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 68 pàg.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

3. Secció Històrico-Arqueològica i Secció Filològica.

4. Es refereix a la primera llista d'esmenes. Vg. [478], n. 8.

5. Vg. [405], n. 8.

6. Josep Puig i Cadafalch.

7. Persona no identificada. Probablement algun treballador de l'editorial.

8. Que depenia del Ministerio de Cultura espanyol.

9. En època de dictadura franquista, i fins al 1948, els cartells dels premis de l'Institut d'Estudis Catalans es feien ciclostilats. El 1948 el cartell es féu per impremta, però la censura se n'adonà i posà una multa de 5.000 pessetes a l'impressor Altés. Pagada la multa, els cartells continuaren imprimint-se, però l'IEC i els impressors anaren amb molt de compte de no ser novament multats.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Cartes de comunicació administrativa

1

De Pompeu Fabra i Francesc Pujols a Josep Gibert i Buch

Barcelona 9 de febrer de 1925.

A proposta dels socis d'aquest Ateneu[1]
D. Joan Crexells
D. J. Casacuberta[2]
D. A. de la Torre

i per reunir vostè les condicions prescrites en l'article XII dels Estatuts d'aquesta Societat, la Junta Directiva, en sessió celebrada el dia 7 del corrent mes, ha acordat admetre'l com a soci TRANSEUNT, havent-lo inscrit en la secció de Ciències Morals i Polítiques.

En tenir l'honra de participar-ho a vostè, la Junta Directiva[3] espera que podrà comptar amb la seva eficaç cooperació per als fins de l'Ateneu.

És adjunt un exemplar dels Estatuts d'aquesta Societat.

Déu el guardi molts anys.

El President,
P. Fabra

El Secretari General
Francesc Pujols

Sr. D. Josep Gibert Buch.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

© Ateneu Barcelonès | ___

Ⓓ Carta mc. (amb alguns buits omplerts en ms.: noms dels socis, nom secció i data; signatures ms.) | Barcelona | 9 II 1925 | Inèdita | BC | Transcrita de l'original.

1. Vg. [170], n. 4.

2. Molt probablement Josep Maria de Casacuberta.

3. La junta directiva de l'Ateneu Barcelonès entre 1924 i 1926 estava formada per: Pompeu Fabra (president), J.M. Tallada (vicepresident), F. Pujols (secretari), Didenci Kirschner (vicesecretari), Andreu Mas (tresorer), J.M. Ginestà (comptador), Salvà Tayà (bibliotecari) i Domènech Carles (conservador).

2

A Josep M. Casas i Homs

Barcelona 14 de maig de 1932

En Pompeu Fabra i Poch, President de la Secció Filològica[1] de l'Institut d'Estudis Catalans;[2]

Certifico que En Josep Mª Casas i Homs parla i escriu amb perfecció la Llengua Catalana.

Pompeu Fabra

Ⓒ Institut d'Estudis Catalans | Secció Filològica | Palau de la Diputació : Barcelona
Ⓓ Carta mc. (signatura ms.) | Barcelona | 14 v 1932 | Inèdita | ANC | Transcrita de l'original.
Ⓘ Hi ha un membret amb la llegenda «Institut d'Estudis Catalans | Barcelona».

1. Vg. [88], n. 11.
2. Vg. [27], n. 3.

3

A Miquel Santaló

Barcelona 24 d'octubre de 1933

El Patronat de la Universitat Autònoma de Barcelona[1] té l'honor de posar a coneixement vostre que, a proposta de la Facultat de Filosofia i Lletres i Pedagogia, us ha nomenat Professor encarregat de curs per a la disciplina de Metodologia.

Cosa que us comunico als efectes oportuns.

Visqueu molts anys.

El president
Pompeu Fabra

Sr. Miquel Santaló

Ⓒ Patronat | de la | Universitat de Barcelona
Ⓓ Carta mc. (signatura ms.) | Barcelona | 24 x 1933 | Inèdita | Arxiu de la Facultat de Filologia de la UB | Transcrita de l'original.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

Ⓘ Hi ha un tampó amb la informació següent: «Patronat de la Universitat | de | – Barcelona – | 24 obre 1933 | Reg. De sortida | Nº 97».
Ⓥ Es conserva una altra versió en castellà.

1. Vg. [235], n. 1.

4

Entre Pompeu Fabra i Marcel·lí Cortadellas i Josep Vila

CONTRACTE D'ARRENDAMENT

A Barcelona a vint de novembre de mil nou-cents trenta-tres.

Els que subscriuen, el Sr. Pompeu Fabra i Poch i els Srs. Marcel·lí Cortadellas Guspí i Josep Vila Vilaró, ambdós majors d'edat i veïns d'aquesta Ciutat, els quals actuen, el primer com a President del Patronat de la Universitat Autònoma de Barcelona[1] i amb autorització especial del mateix, i els segons en nom i interès propi; pacten i convenen el següent:

Primer: La Universitat concedeix en arrendament als senyors Cortadellas i Vila, el local enclavat en els sotarranis de l'edifici, compost de quatre naus rectangulars, dividides en tres trams i sostingudes per vuit (8) pilars i dotze (12) pilastres, amb una superfície total de 18'60 metres de llarg per 11,20 d'ample o siguin dos-cents vuit metres cinquanta centímetres quadrats de superfície total, i situades a l'ala Ponent de la Universitat. La Universitat s'encarrega de les obres d'adaptació del referit local en tant que es refereix a parets, finestres i portes, segons projecte aprovat pels seus Arquitectes; i l'arrendatari executarà a càrrec d'ell, sota la inspecció dels esmentats Arquitectes i segons projecte igualment aprovat, totes les obres restants, és a dir: ventilació, il·luminació, decorat, calefacció, etc. Unes i altres obres, començaran immediatament i quedaran acabades per tot el dia setze de desembre pròxim.

Segon: El local arrendat es destinarà exclusivament al servei de Bar-Charcuterie, amb el ben entès que no podran ésser expedides altres begudes alcohòliques que cervesa, cidra i vins, i si les circumstàncies ho aconsellen es podrà convertir-lo en un petit Restaurant i només podran utilitzar-lo el professorat i els alumnes universitaris.

Tercer: El Bar, començarà a prestar servei el dia divuit de desembre

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

i estarà obert cada dia de classe i d'exàmens, de les vuit del matí a les vuit de la tarda.

QUART: El servei del Bar, es prestarà respecte a qualitat, quantitat i preu dels articles, en iguals condicions, almenys, com es presta, per exemple, al Bar Núria,[2] propietat de la vídua de Josep Rius, i en altres establiments de la mateixa índole i de la mateixa importància d'aquesta Ciutat. En el Bar hi haurà, a disposició dels consumidors, un llibre de reclamacions que revisarà la Universitat.

CINQUÈ: El preu de l'arrendament és la quantitat anual de cinc-centes (500) pessetes, que seran pagades per trimestres anticipats; aquest preu és assenyalat tenint en compte l'import de les obres que van a càrrec de l'arrendatari.

SISÈ: El termini del present arrendament és el de cinc (5) anys, forçosos per les dues parts, i cinc (5) més, a voluntat de l'arrendatari. En finir el termini, si una de les parts no ha participat a l'altra per escrit i amb tres mesos d'anticipació el seu desig que fineixi el contracte, aquest s'entendrà prorrogat per un any més, sempre amb el mateix lloguer de cinc-centes pessetes anuals i així successivament.

SETÈ: Queda prohibit a l'arrendatari, tant la cessió de l'arrendament com el subarrendament, sense l'aprovació del Patronat de la Universitat.

VUITÈ: Com que és o pot ésser declarat cantina escolar, només aniran a càrrec de l'arrendatari les despeses de servei, així com llum, gas, aigua, etc.; però si alguna vegada s'obligués al pagament de contribució, impostos o arbitris generals, regionals, municipals, com també del Patronat, aquests aniran a compte del Patronat de la Universitat.

NOVÈ: En cas de defunció de l'arrendatari, els seus hereus tindran dret a continuar l'arrendament, designant una persona capaç d'obligar-se i que en nom d'ells s'encarregui del compliment del contracte de cinc o deu anys.

DESÈ: En acabar l'arrendament, per qualsevulla causa, totes les obres practicades pels arrendataris per a l'adaptació del local, seran cedides a benefici de la Universitat, sense abonament o indemnització de cap classe, en el benentès que d'això en queden exclosos el servei, màquines, atuells, així com taules soltes, cadires, gèneres o mercaderies, etc.

ONZÈ: En cas que en algun avalot dels estudiants hi hagués destroces dins el quadre arrendat, el Patronat es compromet a arranjar i reposar tot allò que en un cas d'aquests es faci malbé i de la mateixa manera si durant l'absència dels empleats dels arrendadors hi hagués substracció de gèneres o de mobiliari.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

I, per tal que consti tot això convingut, signen el present document, per duplicat, a un sol efecte, i en el lloc i data que es diu al començament del mateix.

Pompeu Fabra Marcel[·l]í Cortadellas J. Vilaró

Ⓓ Contracte d'arrendament mc. | Barcelona | 20 XI 1933 | Inèdita | Arxiu de la Facultat de Filologia de la UB | Transcrita de l'original.

1. Vg. [235], n. 1.

2. Bar situat a la Rambla de Canaletes de Barcelona on Josep Sunyol i Garriga començà a celebrar les victòries del Futbol Club Barcelona.

5

A Jaume Bofill i Ferro

Barcelona, 5 de febrero de 1934.

El Patronato de la Universidad de Barcelona,[1] en Sesión Plenaria del día 1º del corriente, acordó nombrar a Vd. encargado del «Servicio de Información y Relaciones» de la Secretaría de este Patronato, con el sueldo anual de 4.500, – ptas.

Lo que tengo el honor de poner en su conocimiento a los efectos oportunos.

EL PRESIDENTE
Pompeu Fabra

Sr. Don Jaime Bofill i Ferro.

Ⓒ Patronat | de la | Universitat de Barcelona
Ⓓ Carta mc. (signatura ms.) | Barcelona | 5 II 1934 | Inèdita | Fons Jaume Bofill i Ferro de la BC | Transcrita de l'original.

1. Vg. [235], n. 1.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

6

A Josep Trueta

Barcelona, 12 de juliol del 1934

El Patronat de la Universitat de Barcelona,[1] en la sessió plenària del 8 del mes que som, d'acord amb la proposta formulada per la Facultat de Medicina, us ha nomenat Ajudant lliure per a la disciplina de Patologia quirúrgica (càtedra del Dr. M. Corachan).

Cosa que us comunico als afectes oportuns.

EL PRESIDENTE
Pompeu Fabra

Sr. Josep Trueta Raspall.

Ⓒ Patronat | de la | Universitat de Barcelona
Ⓓ Carta mc. (signatura ms.) | Barcelona | 12 viii 1934 | Inèdita | BC | Transcrita de l'original.
Ⓘ La carta està segellada amb el tampó del Patronat que conté la informació següent: «Patronat de la Universitat | de | – Barcelona – | 25 Setbre 1934 | Reg. de sortida | Nº. 689». Hi ha un altre tampó, que no és del tot llegible, amb la informació següent: «Universidad de Barcelona | Entrada | Nº 1026 [...]». Hi ha una versió de la carta exactament igual escrita en castellà.

1. Vg. [235], n. 1.

7

A Ferran Soldevila

Barcelona 21 de setembre del 1934.

En compliment de l'art. 12 del vigent Reglament de les Proves d'Ingrés a la Universitat,[1] tinc l'honor de comunicar-vos que la Comissió Permanent d'aquest Patronat[2] en sessió del dia 19 del mes que som acordà nomenar-vos per a jutjar els exercicis b) de les Proves especial[s] de Lletres.

Cosa que tinc l'honor de posar en coneixement vostre als afectes oportuns.

EL PRESIDENTE
Pompeu Fabra

Sr. Dr. Ferran Soldevila

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

© Patronat | de la | Universitat de Barcelona

Ⓓ Carta mc. (signatura ms.) | Barcelona | 21 ix 1934 | Inèdita | Fons Ferran Soldevila de l'ANC | Transcrita de l'original.

Ⓘ La carta està segellada amb el tampó del Patronat que conté la informació següent: «Patronat de la Universitat | de | – Barcelona – | 21 Setbre 1934 | Reg. de sortida | Nº. 600».

1. Vg. [230], n. 9.
2. Vg. [235], n. 1.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

8
A David Garcia

Barcelona, 28 de febrer del 1936

Sr. David Garcia
Roso de Luna, 22
Madrid

Benvolgut amic:

Li agraeixo amb tota sinceritat la seva felicitació.[1]

És, com diu V. molt bé, fer de la Universitat de Barcelona[2] una Universitat digna, la nostra ambició d'ara i d'abans. En el camí a recórrer el seu oferiment, de grat acceptat, és una garantia d'encert: però a cap de nosaltres li calia per a creure-ho el brillant triomf que ha obtingut en les seves «oposicions».

Espero tenir el plaer de saludar-lo aviat, i mentretant compti amb la cordial amistat de,

[Pompeu Fabra]

Ⓓ Carta mc. | Barcelona | 28 ii 1936 | Inèdita | Arxiu de la Facultat de Filologia de la UB | Transcrita de l'original.

1. Felicitació desconeguda, segurament deguda al restabliment de la Universitat Autònoma de Barcelona poc temps després de les eleccions legislatives espanyoles, en què les esquerres guanyaren novament.
2. Vg. [230], n. 9.

9

A Severí Tarragó i Gené

Barcelona
27
IV
1936

Sr. Severí Tarragó i Gené
Ciutat

Distingit amic,

En primer lloc, la meva felicitació més cordial per la vostra reelecció per al càrrec de Secretari General del «Col·legi Oficial d'Auxiliars de Farmàcia i Laboratori de Catalunya» en el qual càrrec us desitjo tota mena d'èxits, regraciant-vos molt els vostres oferiments.[1]

Voldria que quan rebéssiu aquesta meva estiguéssiu ja completament restablert de la vostra malaltia.

Us saluda cordialment el vostre amic,

[Pompeu Fabra]

Ⓓ Carta mc. | Barcelona | 27 IV 1936 | Inèdita | Arxiu de la Facultat de Filologia de la UB | Transcrita de l'original.

Ⓘ S'ha de tractar, sens dubte, i vista la redacció sintàctica, de normativa dubtosa, d'una carta escrita per un secretari del Patronat de la Universitat Autònoma.

1. No hem trobat cap escrit de Severí Tarragó adreçat a Fabra.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

10

A Pere Comas

Barcelona
29
v
1936.

Sr. Pere Comas,
Conseller de Justicia de la Generalitat de Catalunya[1]
Ciutat

Volgut amic,

M'és grat de recomenar a la vostra atenció per a les oposicions a Secretaris de Junta Arbitral que avui comencen a celebrar-se, al Sr. Gabriel Tortella i Oteo, Ajudant de la Facultat de Dret de la nostra Universitat, a la qual ha prestat inestimables serveis.

Estic cert que en el curs d'aquestes oposicions han d'ésser apreciats els seus coneixements i aptituds.

Disposeu sempre del vostre afm.,

[Pompeu Fabra]

Ⓓ Carta mc. | Barcelona | 29 v 1936 | Inèdita | Arxiu de la Facultat de Filologia de la UB | Transcrita de l'original.

Ⓘ S'ha de tractar, sens dubte, i vista la redacció sintàctica, de normativa dubtosa, d'una carta escrita per un secretari del Patronat de la Universitat Autònoma.

1. Pere Comas i Calvet fou conseller de Justícia de la Generalitat de Catalunya del 26 de maig al 31 de juliol de 1936.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

11

A Francisco Orts Llorca

Barcelona
18
VII
1936.

Sr. D. Francisco Orts Llorca,
Catedrático.
VALENCIA

Distinguido compañero,

Recibí su atenta carta del 29 de junio último.[1] En contestación a ella debo decirle que el nombramiento de Profesor Encargado de Curso que le hizo este Patronato en septiembre de 1934, por la especial naturaleza de los encargos de curso –que se refleja en la misma denominación– era sólo por un año y caducó, por tanto, al cumplirse éste.

Corresponde ahora a la Facultad de Medicina pronunciarse sobre la oportunidad de hacer un nuevo nombramiento de Profesor de Anatomía descriptiva y Embriología y formular la correspondiente propuesta. El Patronato[2] no tiene ningún criterio formado sobre ello.

Crea Vd. que lamento de veras no poderle dar hoy una respuesta más concluyente.

Le saluda atentamente,

[Pompeu Fabra]

Ⓓ Carta mc. | Barcelona | 18 VII 1936 | Inèdita | Arxiu de la Facultat de Filologia de la UB | Transcrita de l'original.

1. Carta desconeguda.
2. Patronat de la Universitat Autònoma de Barcelona. Vg. [235], n. 1.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

12
A Jaume Bofill i Ferro

El Patronato de la Universidad Autonoma de Barcelona,[1] usando de las atribuciones que les están conferidas en el apartado f) del artículo 11 del vigente Estatuto de la misma[2] y en su nombre,

SU PRESIDENTE DON POMPEYO FABRA Y POCH

En atención a las circunstancias que concurren en el Sr. Jaime Bofill Ferro ha tenido a bien confirmarle, por acuerdo de esta fecha en el cargo de funcionario auxiliar de Biblioteca de esta Universidad Autónoma, reconociéndole a todos los efectos, menos los económicos, la antigüedad del día 30 de Noviembre de 1933 y el mismo sueldo anual de seis mil pesetas que viene disfrutando, entendiéndose que este Título quedará nulo y sin valor si el interesado no toma posesión de su cargo en el plazo de quince días a contar de la fecha del presente Título.

Y a fin de que el interesado pueda acreditar su calidad de funcionario auxiliar de Biblioteca de esta Universidad Autónoma[3] se le expide este Título en Barcelona, a dieciocho de Octubre del mil novecientos treinta y ocho.

Pompeu Fabra

Título administrativo de Funcionario Auxiliar de Biblioteca de la Universidad Autonoma de Barcelona a favor del Sr. Jaime Bofill Ferro.

Ⓒ Hi ha tres segells i un escut de la Universitat de Barcelona amb la llegenda «Barcinonensis Universitas».

Ⓓ Carta mc. (signatura ms.) | Barcelona | 18 x 1938 | Inèdita | Fons Jaume Bofill i Ferro de la BC | Transcrita de l'original.

1. Vg. [235], n. 1.

2. L'article 11 f) de l'Estatut d'Autonomia de la Universitat de Barcelona fa: «És funció del Patronat nomenar, quan s'escaigui, el personal docent; nomenar el personal administratiu i subaltern de la Universitat Autònoma, d'acord amb el que preceptuen el present Estatut i els Reglaments corresponents».

3. Vg. [230], n. 9.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

13

Al degà de la Facultat de Filosofia de la Universitat Autònoma de Barcelona

Barcelona, 31 d'octubre del 1938

A fi de determinar la remuneració que s'ha d'assignar als Professors encarregats de curs d'aquesta Facultat que figuren en l'adjunta relació qual nomenament [sic] va ésser acordat per aquest Patronat[1] en sessió plenària del dia 26 del mes en curs, prego a V.S. tingui a bé manifestar amb la major urgència el nombre de lliçons que cada un d'ells tindrà al seu càrrec durant el present curs.

Al mateix temps deurà manifestar si algun dels Professors esmentats, té formalitzat contracte especial amb aqueixa Facultat per a desempenyar el seu comés [sic], i en cas afirmatiu, les condicions de dit contracte a fi de tenir-les en compte per a llur ratificació.

El President del Patronat
Pompeu Fabra

Il·ltre. Senyor Degà de la Facultat de Filosofia.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA

© Universitat Autònoma de Barcelona

Ⓓ Carta mc. (signatura manuscrita) | Barcelona | 31 x 1938 | Inèdita | Arxiu de la Facultat de Filologia de la UB | Transcrita de l'original.

Ⓘ S'ha de tractar, sens dubte, i vista la redacció sintàctica, de normativa dubtosa, i algun error ortogràfic, d'una carta escrita per un secretari del Patronat de la Universitat Autònoma.

1. Vg. [235], n. 1.

14

De Jean Malye, director de la Société Les Belles Lettres

Paris, le 6/02 1948

Monsieur

Nous avons l'honneur de vous prier de vouloir bien trouver ci-contre votre Compte d'Auteur pour l'exercice clos le 31 Décembre 1947.[1]

Le montant total de vos droits s'élève à 2.496 que nous vous adressons en un chèque.

Nous vous serions très obligés, pour la bonne règle, de bien vouloir nous accuser réception.

Veuillez agréer, Monsieur l'expression de nos sentiments distingués et dévoués.

LE DIRECTEUR
Jean Malye [?][2]

Ⓒ Société | les Belles Lettres | Société Anonyme | au Capital de 1.600.000 francs | 95, Boulevard Raspail, 95 | Paris-VIe | R.C. Seine 17.053

Ⓓ Carta mc. (amb algunes xifres i paraules ms.; firma a mà ininteligible, però sabem qui era el director de l'editorial aleshores) | Paris | 6 II 1948 | Inèdita | Arxiu privat de Jordi Mir | Transcrita de l'original.

1. Fabra havia publicat l'*Abrégé de grammaire catalane* de 1928 a la Société d'édition Les Belles Lettres, així com les successives noves edicions de 1941 i 1946, i també les pòstumes de 1964, 1977 i 1984.

2. Jean Malye fou el primer director general de la Société d'édition Les Belles Lettres, i l'hel·lenista Paul Mazon (1874-1955) fou el primer president de l'associació. La seu social es trobava a París, al boulevard Raspail, número 95.

Obres completes de Pompeu Fabra en format digital. IEC-UPF. Llicència CC BY-NC-SA